

131974

K O L E D A R

S V O B O D N A
S L O V E N I J A

1

9

5

1

5/1951

KOLENDAR

SVOBODNE

SLOVENIJE

1951

Uredili

UREDNIKI "SVOBODNE SLOVENIJE"

Izdala in založila

"SVOBODNA SLOVENIJA", BUENOS AIRES, VICTOR MARTINEZ 50

Kolednica novonaseljencev za leto 1951

Spet Kolednik grem na pota —
ne še od hiše pa do hiše:
ti imaš jo, ta pa ni še
kupil niti v pampi lota...

kar s celine na celino
stopam, Krištof Velikan!
Kaj mi mar je Ocean!
Zbrati hočem vso družino

za voščilo novoletno,
preden vrže čez previs se
z gromom svet... Nebo žari se...
Rdečo zvezdo Bogokletno

vidiš brez leč astronomov:
rep njen — ni kitajska kita,
čez nebo kot srp zavita?
Oblak pod njo — raztresk atomov?

Bog se usmili! — Tak je Čas:
Srp visi nad vrati Leta...
Kdo naj skozi gre brez trepeta?—
Vstopimo vsi: ti in jaz

drzno kot skozi mlaj ognjeni —
morda tod je vhod domov?
Tebi — Bog daj! — v domek nov
v zemlji novonaseljeni,

meni pa — okrog z bisago
vsem Slovencem vpit voščilo:
Naj v naš Dom — tu... tam... kjer bilo...
pride Mir z Ljubezni Zmago! —

Buenos Aires

Jeremija Kalin

Presidente de la Nación   Predsednik Argentine

General Juan D. Perón

en el centenario de la muerte del Libertador General José de San Martín pasa revista de las fuerzas armadas de la nueva Argentina.

na stoletni dan smrti Osvoboditelja generala José San Martina pregleduje oborožene sile nove Argentine.

"Sem odločen pobornik miru, toda ne ze ceno komunizma".

Gral. J. D. Perón

NAŠ KOLEDAR

Tretjič prihaja Koledar Svobodne Slovenije med svobodne Slovence. Morda bi vsebini bolj odgovarjalo in bilo bolj primerno in bolj imenitno, če bi pričujoči knjigi dali ime Zbornik ali kaj podobnega; vendar raje ostanemo pri Koledarju, da se tako oddolžimo spominu na one dni, ko so veliki slovenski koledarji bili častni in težko pričakovani gostje v skoraj sleherni slovenski hiši.

Naš koledar ne more tja, kjer trpi in upa velika večina našega naroda. Narod — suženj, ne sme slišati resnice in ne čutiti diha svobode. Kljub temu preveva sleherni besedo našega Koledarja misel na dom in domovino. Čim bolj trpi in krvavi naša Slovenija, tem bliže nam je in tem bolj jo ljubimo. Letošnji Koledar si je zastavil kot osrednjo nalogo osvetliti na podlagi zanesljivih dejstev dolgoletne priprave in delo komunizma ter prvo dobo naše narodne tragedije: sovražno okupacijo dežele in zločinsko vlogo, ki jo je komunizem igral, zlorablajoč narodno gorje v svoje podle namene, zantetivši na slovenski zemlji državljansko vojsko.

Del Koledarjeve vsebine je posvečen vsem onim Slovencem, ki so se po sili razmer ločili od domovine in žive v večjih ali manjših skupinah razkropljeni po vsem svobodnem svetu: v obeh Amerikah, v Avstraliji in Afriki in po demokratičnih zahodno-evropskih deželah. V slehernem Slovencu, ki živi kjerkoli po svetu, vidimo svojega brata. Zanjega bi radi ohranili na pravi poti in mu pomagali do sreče. Radi bi ustvarili enotno družino, ki kljub neznanskim daljavam, ki ločijo posameznike, stremi za istimi cilji in je prežeta z istimi ideali.

Slovenski kulturni človek, ki ga je peza emigracije najbolj prizadela, hoče v Koledarju pokazati, da še živi v svobodi lepa slovenska beseda in znanost. Prispevki naših umetnikov, pesnikov, pisateljev, znanstvenikov, gospodarstvenikov itd. v Koledarju so zaradi skromnega prostora bolj simbol, kakor pa resnična slika kulturnega potenciala, ki ga predstavlja slovenski inteligent v emigraciji.

“Svobodna Slovenija” poklanja pričujoči Koledar svobodnim Slovencem za svojo desetletnico z željo, da bi skoraj prišel čas, ko se bo lahko ves slovenski narod v svobodi opajal z lepoto in toploto svobodne slovenske besede.

Zemlja naša, zdaj v snegóv zmetu — bela gaz vseh mojih snov v tem letu!

1951

JANUAR

1951

1	P	Novo leto — Obrezovanje Jezusovo
2	T	Ime Jezusovo
3	S	Genovefa
4	Č	Angela
5	P	Simon, Telesfor
6	S	Sv. Trije Kralji — Razglašenje Gospodovo
7	N	1. Po razglašenju — Sv. Družina — 12 letni Jezus v templju.
8	P	Severijan Lk. 2, 42-52
9	T	Julijan
10	S	Viljem
11	Č	Higin
12	P	Ernest
13	S	Veronika
14	N	2. Po razgl. Hilarij. Ženitnina v Kani Gal. Jan 2, 1-11
15	P	Pavel Pušč.
16	T	Marcel
17	S	Anton puščavnik
18	Č	Stol sv. Petra v Rimu
19	P	Marij in tovariši
20	S	Fabijan in Sebastijan
21	N	1. Predpostna (Sedemdesetnica) Neža — Delavci v vinogradu.
22	P	Vincencij Mt. 20, 1-16
23	T	Rajmund
24	S	Timotej
25	Č	Spreobr. sv. Pavla
26	P	Polikarp
27	S	Janez Zlatoust
28	N	2. Predpostna. Šestdesetnica. Peter Nolask — O sejalcu. Lk. 9, 4-15
29	P	Frančišek Saleški
30	T	Martina
31	S	Janez Bosco

Predpust je tu, kot me so čipke bele — Naj jokamo, neveste? Naj bi pele?

1951

FEBRUAR

1951

1	Č	Ignac	
2	P	Svečnica. Nezapov. praznik	
3	S	Blaž	
<hr/>			
4	N	3. Predp. Petdesetnica. — Andrej Korin — Jezus ozdravi slepca.	
5	P	Agata	[Lk. 18, 31-43
6	T	Pust. Tit	
7	S*†	Pepelnica	
8	Č	Janez Mat	
9	P*†	Ciril Aleksandrijski	
10	S	Skolastika	
<hr/>			
11	N	Postna - pepelnična — Lurška Mati božja — Jezus trikrat skušan.	
12	P	Evlalija	Mt. 4, 1-11
13	T	Katarina	
14	S †	Valentin. Kv.	
15	Č	Favstin in Jorita	
16	P*†	Julijana Kv.	
17	S	Donat. Kv.	
<hr/>			
18	N	2. Postna-kvatrna. Simeon — Jezus se na gori spremeni Mt. 17, 1-9	
19	P	Leon	
20	T	Konrad, Suzana	
21	S †	Irena, Eleonora	
22	Č	Stol sv. Petra v Antiohiji	
23	P*†	Peter Damijan	
24	S	Matija	
<hr/>			
25	N	3. Postna. Brezimna. Srečko — Jezus izžene hudobnega duha	
26	P	Matilda	
27	T	Gabriel	
28	S †	Roman	

Požegnaj mojim tam, Bog, vsako jelo — da v gladu duša jim vzdrži in tēlo!

1951

MAREC

1951

1	Č	Albin	
2	P*†	Lucija	
3	S	Kunigunda	
4	N	4. Postna. Sredpostna. Kazimir	— Jezus nasiti 5.000 mož. Jan, 6, 1-15
5	P	Hadrijan	
6	T	Perpetua in Felicita	
7	S †	Tomaz Akvinski	
8	Č	Janez od Boga	
9	P*†	Frančiška Rimska	
10	S	40 mučencev	
11	N	5. Postna. Tiha. Heraklij	— Judje hočejo Jezusa kamenjati.
12	P	Gregor Veliki	Jan, 8. 46-59
13	T	Rozalija	
14	S	Matilda	
15	Č	Klemen Dvorak	
16	P*†	Cirijan, Hilarij, 7 žalosti Mat. božje	
17	S	Patrik	
18	N	6. Postna. Cvetna. Ciril Jeruzalemski	— Jezus jezdi v Jeruzalem.
19	P	Sv. Jožef (Liturgično se praznuje letos 2. apr.)	Mat. 21, 1-19
20	T	Vel. torek. Nicel	
21	S †	Vel. Sreda. Benedikt	
22	Č †	Vel. četrtek. Katarina Gen.	
23	P*†	Vel. petek. Jožef Oriol	
24	S	Vel. sobota. Nadangel Gabriel	
25	N	Velika noč	— Jezus vstane od mrtvih. Mt.21,1-9. (Marijino oznanje)
26	P	Vel. ponedeljek. Emanuel	nje se praznuje letos liturgično 3. apr.)
27	T	Janez Damaščan	
28	S	Janez Kapistran	
29	Č	Ciril	
30	P	Viktor, Janez Klimak	
31	S	Modest Krški	

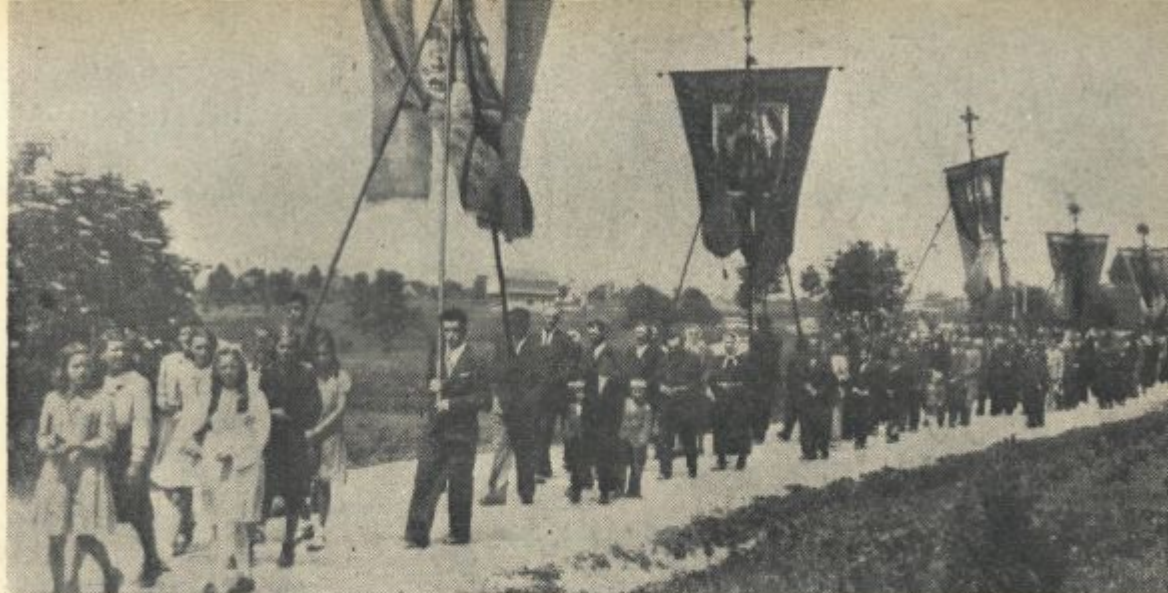
Rahljal sem z brano prst, pojil jo z znojem — zdaj jim rasté osat na svetu mojem.

1951

APRIL

1951

1	N	Bela nedelja. Hugo — Jezus se prikaže. Jan, 20, 19-31
2	P	Franc Pavelski
3	T	Sikst
4	S	Izidor
5	Č	Vincencij
6	P	Krescencija
7	S	Herman
8	N	2. Povelik. Albert — Jezus dobri pastir. Jan, 10, 11-16
9	P	Marija Kleofora
10	T	Ezehiel
11	S	Leon Veliki
12	Č	Lazar
13	P	Hermenegild
14	S	Justin
15	N	3. Povelik. Anastazija -- Jezus napoveduje svoj odhod. Jan 16, 16-22
16	P	Lambert
17	T	Rudolf
18	S	Apolonij
19	Č	Leon IX.
20	P	Donicila, Viktor
21	S	Prakseda
22	N	4. Povelik. Soter in Kajetan — Jezus obeta sv. Duha. Jan, 16-5-14
23	P	Vojteh
24	T	Jurij
25	S	Marko. Prošnji dan
26	Č	Klet in Marcijan
27	P	Peter Kanizij
28	S	Pavel od Križa
29	N	5. Povelik. Robert — Jezus uči o moči molitve. Jan, 16, 33-30
30	P	Katarina Sienska. Prošnji dan

Še hodiš, Bog, skoz mojo vas v procesiji? Ves blagoslov natrosi iz nebes ji!

1951

MAJ

1951

1	T	Filip in Jakob. Prošnji dan	
2	S	Atanasij. Prošnji dan	
3	Č	Gospodov Vnebohod	
4	P	Monika	
5	S	Pij V.	
6	N	6. Povelik. Janez Ev. Lat. O pričevanju sv. Duha, Jan, 15, 26-16, 1-4	
7	P	Stanislav	
8	T	Prikazen sv. Mihaela	
9	S	Gregor Nacianski	
10	Č	Antonin	
11	P	Angela	
12	S *	Pankracij	
13	N	Binkošti. Servacij in Bonifacij. Jezus govori o sv. Duhu. Jan,	
14	P	Binkoštni ponedeljek	14, 23-30
15	T	Zofija	
16	S	Janez Nep. Kv.	
17	Č	Pashal Bajlonski	
18	P	Erik Kv.	
19	S	Peter Celestin Kv.	
20	N	1. Pobink. Sv. Trojica. Jezusu je dana vsa oblast. Mt. 24, 18-20	
21	P	Andrej Bobola	
22	T	Julijana, Milan	
23	S	Marija Devica Pom. kristjanov	
24	Č	Sv. Rešnje Telo	
25	P	Urban, Gregor VII.	
26	S	Filip Neri	
27	N	2. Pobink. Beda — Prilika o veliki večerji. Lk. 14, 16-24	
28	P	Avgustin	
29	T	Edita	
30	S	Ivana Orleanska	
31	Č	Angela	

V kôpe spravili smo žitne snope — kdo naša zrna del je v svoje stope?

1951

JUNIJ

1951

1 | P Presv. Srce Jezusovo
2 | S Erazem

3 | N **3. Pobink. Klotilda** — Prilika o izgubljeni ovci. Lk, 15, 1-10
4 | P Kvirin
5 | T Bonifacij
6 | S Norbert
7 | Č Robert
8 | P Medard
9 | S Primož in Felicijan

10 | N **4. Pobink. Marjeta** — Čudežni ribji lov. Lk. 5, 1-11
11 | P Barnaba
12 | T Janez Fac.
13 | S Anton Padovanski
14 | Č Bazilij Veliki
15 | P Vid
16 | S Franc R.

17 | N **5. Pobink. Adolf.** — O grehu v misli in besedi. Mt. 5, 20-24
18 | P Marko in Marcel
19 | T Julijana
20 | S Silverij
21 | Č Alojzij
22 | P Ahacij
23 | S Agripina

24 | N **6. Pobink. Rojstvo Janeza Krstnika** — Jezus nasiti 4.000 mož.
25 | P Viljem | Mt. 8, 1-9
26 | T Janez in Pavel
27 | S Ema Krška
28 | Č * Irenej
29 | P **Peter in Pavel**
30 | S Spomin Pavla apostola

Proščenje naše... možnar... zvon... srcéta... Še zdaj nam pritrkuje križem svéta.

1951

JULIJ

1951

1	N	7. Pobink. Dragocena kri N. G. J. K. — Lažnjivi preroki. Mt. 7, 15-21
2	P	Obiskovanje D. M.
3	T	Leon II.
4	S	Urh
5	Č	Ciril in Metod
6	P	Izaija — Marija Goretti
7	S	Vilibald

8	N	8. Pobink. Elizabeta — Krivični hišnik, Lk. 16, 1-9
9	P	Tomaž Moore
10	T	Amalija
11	S	Pij I.
12	Č	Mohor in Fortunat
13	P	Anaklet
14	S	Bonaventura

15	N	9. Pobink. Vladimir — Jezus joka nad Jeruzalemom. Lk. 19, 41-47
16	P	Karmelska Mati božja
17	T	Aleš
18	S	Kamil
19	Č	Vincencij Pavelski
20	P	Marjeta
21	S	Daniel

22	N	10. Pobink. Marija Magdalena — Farizej in cestinar, Lk. 18, 9-14
23	P	Apolinarij
24	T	Kristina
25	S	Jakob
26	Č	Ana
27	P	Panteleon
28	S	Nazarij

29	N	11. Pobink. Marta — Jezus ozdravi gluhtonemega. Mt. 7, 31-37
30	P	Abdon in Senen
31	T	Ignacij Loyola

Bil gospodar sem polj, žit, dela, juženj... zdaj, kmet, si tujih polj, del, glada suženj.

1951

AVGUST

1951

1	S	Vezi sv. Petra
2	Č	Porciunkula
3	P	Najdenje sv. Štefana
4	S	Dominik
5	N	12. Pobink. Marija Snežna — Usmiljeni Samaritan. Lk. 10, 23-37
6	P	Gospodovo spremenjenje
7	T	Kajetan
8	S	Cirijak in Larg ter Smaragd
9	Č	Janez Vianey
10	P	Lavrencij
11	S	Tiburcij
12	N	13. Pobink. Klara — Jezus ozdravi 10 gobavih. Lk. 17, 11-19
13	P	Marija Devica pribežališče grešnikov
14	T *	Evzebij
15	S	Marijino Vnebovzetje
16	Č	Rok
17	P	Hiacint
18	S	Helena
19	N	14. Pobink. Ludvik — O božji previdnosti. Mt. 6, 24-33
20	P	Bernard
21	T	Ivana Šantalska
22	S	Srce Marijino
23	Č	Filip
24	P	Jernej
25	S	Ludvik
26	N	15. Pobink. Zeferin — Jezus obudi mladeniča. Lk. 7, 11-16
27	P	Jožef Kalasanc
28	T	Avguštin
29	S	Obglavljenje Janeza Krstnika
30	Č	Roza Limanska
31	P	Rajmund

Jesen ti sadja z vej pred dom nasuje — kako diši, diši mi sem na tuje...

1951

SEPTEMBER

1951

1	S	Egidij
2	N	16. Pobink. Štefan — Jezus ozdravi vodeničnega. Lk. 14, 1-11
3	P	Doroteja
4	T	Rozalija
5	S	Lavrencij Justinjan
6	Č	Caharija
7	P	Marko
8	S	Rojstvo Dev. Marije. Mali Šmaren. Nezapov. praznik
9	N	17. Pobink. Peter Klaver — O največji zapovedi. Mt. 12, 34-36
10	P	Nikolaj Tol.
11	T	Hiacint
12	S	Ime Marijino
13	Č	Notburga
14	P	Pov. sv. Križa
15	S	7 žalosti D. M.
16	N	18. Pobink. Ljudmila — Jezus ozdravi mrtvoudnega. Mt. 9, 1-8
17	P	Rane sv. Frančiška Asiškega
18	T	Jožef K.
19	S	Januarij — Kv.
20	Č	Agapit
21	P	Matej apostol — Kv.
22	S	Tomaž — Kv.
23	N	19. Pobink. Lina, Tekla — Kraljeva ženitnina. Mt. 22, 1-14
24	P	Marija rešiteljica jetnikov
25	T	Kamila
26	S	Ciprijan
27	Č	Kozma in Damijan
28	P	Vaclav
29	S	Mihael
30	N	20. Pobink. Hieronim -- Jezus ozdravi kralj. uradnika. Jan, 4, 46-53

Vse v sodih vince naših goric — hej, to pregnalo nam žalost bi z lic!

1951

OKTOBER

1951

1	P	Remigij	
2	T	Angeli varuhi	
3	S	Terezija D. T.	
4	Č	Frančišek Asiški	
5	P	Placid	
6	S	Bruno	
7	N	21. Pobink. Marija Kraljica Rožnega venca.	Prilika o neusmiljenem
8	P	Brigita	hlapcu. Mt. 18, 23-35
9	T	Dionizij	
10	S	Frančišek Borgia	
11	Č	Materinstvo Bl. D. M.	
12	P	Maksimilijan	
13	S	Edvard	
14	N	22. Pobink. Kalist	— O davku cesarju. Mt. 22, 15-21
15	P	Terezija	
16	T	Gal	
17	S	Marjeta Marija Alacoque	
18	Č	Luka	
19	P	Peter Alk.	
20	S	Janez Kanc.	
21	N	23. Pobink. Uršula	— Jezus obudi Jairovo hčer. Mt. 19, 18-26
22	P	Kordula	
23	T	Roman	
24	S	Rafael	
25	Č	Krizant in Darija	
26	P	Evarist	
27	S	Frumencij	
28	N	24. Pobink 3. Po Razgl. Kristus kralj	— O božjem kraljestvu. Jan
29	P	Narcis	18, 33-37
30	T	Alfred	
31	S	Volbenk	

Vrti, žena! Dolgo nit mi vpredi! Ob njej bom našel k tebi pot v tej zmedi!

1951

NOVEMBER

1951

1	Č	Vsi sveti	
2	P	Verne duše	
3	S	Viktorin	
4	N	25. Pobink. Karel Boromejski. 4. Po Razgl.	— Jezus pomiri vihar
5	P	Caharija in Elizabeta	na morju. Mt. 8, 23-27
6	T	Lenart	
7	S	Engelbert	
8	Č	Bogomir	
9	P	Božidar	
10	S	Andrej	
11	N	26. Pobink. Martin Tours. 5. Po Razgl.	— Sejalec, ki je sejal dobro
12	P	Martin	seme. Mt. 13, 24-30
13	T	Stanislav Kostka	
14	S	Jozafat	
15	Č	Leopold	
16	P	Jedert	
17	S	Gregor Čudodelnik	
18	N	27. Pobink. Odon. 6. Po Razgl.	— O gorčičnem zrnju in kvasu.
19	P	Elizabeta	Mt. 13, 31-35
20	T	Feliks	
21	S	Darovanje D. M.	
22	Č	Cecilija	
23	P	Klemen	
24	S	Janez od Križa	
25	N	28. Pobink. — zadnja. — Katarina.	O razdejanju Jeruzalema in o
			vesoljni sodbi. Mt. 24, 15-25
27	T	Vergilij	
28	S	Gregor III.	
29	Č	Saturnin	
30	P	Andrej	

Jezušček, Tebi in nam je mraz... Kdaj pošlješ očeta spet med nas?

1951

DECEMBER

1951

1	S	Edmund
2	N	1. Adventna. Bibijana — O poslednji sodbi. Lk. 21, 25-33
3	P	Franc
4	T	Barbara
5	S	Saba
6	Č	Nikolaj
7	P	Ambrozij
8	S	Brezmadežno spočetje Marijino
9	N	Adventna. Peter — Janez pošlje učenca do Kristusa. Mt. 11, 2-10
10	P	Lavrent. M. B.
11	T	Damaz
12	S	Aleksander
13	Č	Lucija
14	P	Spiridion
15	S	Irenej
16	N	3. Adventna. Evzebij — Janez pričuje o Kristusu. Lk. 1, 19-28
17	P	Lazar
18	T	Pričakovanje M. poroda
19	S	Urban, Kv.
20	Č	Evzebij in Makarij
21	P †	Tomaž apostol. Kv.
22	S	Demetrij. Kv.
23	N	4. Adventna Kv. Viktorija — Janez predhodnik Kristusov. Lk. 3, 1-6
24	P *	Adam in Eva
25	T	Božič — Rojstvo Gospodovo
26	S	Štefan
27	Č	Janez Evangelist
28	P	Nedolžni otroci
29	S	Tomaž Kant.
30	N	Nedelja v božji osmini. David
31	P	Silvester

HUESPED SIN NOMBRE

Han llamado a mi puerta
que siempre está de par en par abierta,
y que esta vez la ráfaga nocturna
cerró de un golpe.

Sola y taciturna,
en el umbral detiéndose la extraña
silueta del aviador. Lívida baña
su faz la luna; tiene el peregrino
ojos en que retrátase y fulgura
una vasta visión que ha tiempo dura
en incesante asombro;
y con gruesa alforja, la insegura
mano sustenta un báculo en el hombro.
—¿Quién eres tú? ¿De dónde
vienes y a dónde vas...?

Y me responde:

—“Nunca supe quién soy, y no sé nada
del principio y el fin de mi jornada.
Yo sólo sé que en la llanura incierta
de mi peregrinar llegué a tu puerta,
que mi cansancio pide tu hospedaje
Y que a la aurora seguiré mi viaje.
Destino, patria, nombre...
¿No te basta saber que soy un hombre?”

A sus palabras, pienso que mi vida
es como una pregunta suspendida
en el arcano mudo y digo:

—“Pasa:

sea la paz contigo en esta casa”.

Y entra el viador y nos quedamos luego
al amparo del fuego,
Nuestro mutismo sobrecoge y pasma,
y cual doble fantasma
que evocara un conjuro,
se alargan nuestras sombras en el muro...

ENRIQUE GONZALEZ MARTINEZ

ZA ZMAGO RESNICE V LETU 1951.

Ko to pišem, smo že v drugem razvojnem razdobju vojne na Koreji. Združeni narodi so se dvignili, da odbijejo napad organiziranega komunizma na svobodo in da zatrejo nevarnosti, ki jim groze, dokler je še čas. Spet padajo žrtve na polju slave v izvrševanju najtežje, a tudi najbolj svete dolžnosti, da se ohrani človeku svoboda, ki je jamstvo za trajanje njegovega dostojanstva. Severno-ameriški narod, in tudi drugi narodi, ki so se zbrali v bojni opremi okrog zastave svobode, so v svojem dnevnem mišljenju in govorjenju, z vsemi svojimi občutki in skrbmi vsi na fronti, dasi morda še niso vsi in še ne popolnoma v bojni opremi.

Je-li vojna na Koreji začetek nove, tretje svetovne vojne? Vrhovno poveljstvo komunizma je dalo ukaz za napad na korejskem odseku. Imamo dokaze, kako skrbno je bilo vse poprej pripravljeno kot del splošne komunistične ofenzive za osvajanje in zaslužjevanje novih narodov in novih dežel. Če korejski požar ni v splošnem načrtu boljševizma že prvo poglavje splošne tretje svetovne vojne, kaj pa naj bi mogel pomeniti?

Vojaki, državniki in politični poročevalci mislijo nekako takole:

Boljševiki bodo skušali vojsko na Koreji zavladačevati in napraviti z njo Severni Ameriki kot voditeljici in braniteljici svobodnega sveta čim največ škode. Le predobro so preračunali, da je za Združene države vojska na Koreji gospodarsko, finančno in vojaško najtežja. Izvrstno so pripravili bojno razpoloženje severno-korejskih komunistov, dovršeno so jih oborožili tako, da se sovjetskim vojakom ni treba pojaviti na bojiščih. Korejci se sami bijejo in umirajo po boljševiških načrtih in namenih. Sovjetska Zveza se uradno ne vmešava v "korejske notranje zadeve".

Ali, ogenj gori!

Tisti, ki sodijo, da Sovjetska Zveza ne misli še začeti splošne svetovne vojne, z gotovostjo računajo, da bodo zažigalci podkurili vrsto malih krajevnih požarov na enem ali več od sedmih ognjišč, ki so jih že pripravili vzdolž dolgih meja sovjetskega imperija, ki se raztegajo od Evrope pa tja do Daljnega vzhoda. V vsakem takem primeru bodo morale nastopiti z oboroženim odporom članice Združenih narodov, med njimi v prvi vrsti Severna Amerika, ki danes nosi težo odgovornosti za obrambo svobode in razpolaga tudi s sredstvi, da to nalogo izpelje. Kako dolgo bodo narodi vzdržali težke žrtve te neprestane oborožene straže? In kako dolgo bo javno mnenje in razpoloženje vzdržalo in podpiralo to oboroženo budnost, ki je kakor da ji ne bo nikoli konca? To so le nekatera povedana vprašanja, ki morda vlivajo več strahu in skrbi, kot pa ona druga možnost, da namreč Sovjeti naravnost izzovejo splošen svetoven spopad v ves svet objemajoči vojni.

Izgled v neposredno bodočnost, v leto 1951, je torej teman in za človeka, ki je izgubil vero v božje vodstvo človekove usode, tudi strašen. Zgodovina jih podobnih pomni le malo. Živeči rodovi pa sploh ne.

V tem vzdušju splošnih nevarnosti, ki obdajajo človeški rod z vseh strani, vedno bolj dozoreva spoznanje, da bo v borbi, ki se zdi, da je ne-

izbežna, odločila moč prepričanja v večno vodilo, ki ga je zapisal sv. Janez Evangelist: "Osvojite si resnico, in resnica bo vas osvobodila!"

Za leto 1951 ne morem dati nobenega boljšega in bolj udarnega gesla: **"V boj za spoznanje resnice!"**

Sveti oče kliče vesoljno Katoliško cerkev, da se zbere okrog luči, ki jo izžareva resnica Kristusovega nauka. Predsednik Truman kliče svoje državljane na križarsko vojno za resnico in s tem za svobodo, ki uspeva samo tam, kjer vlada resnica. Dolge vrste drugih državnikov, ki stoje na krmilu narodov in zaskrbljeno zrejo v bodočnost, ponavljajo isti poziv s toliko večjo vnemo in iskrenostjo, v kolikor večje so neposredne potrebe njihovih dežel. Kaj hočejo vsi ti pozivi povedati? To v prvi vrsti, da bo usodo slovenskega naroda, ki smo mu zvesti sinovi, odločilo le dejstvo, ali bodo narodi sprejeli resnico, da komunističen družabni red in vse, kar to ime obsega, uničuje svobodo, ki je najvišji dar Stvarnikov človeku, in s tem tudi njegovo srečo, ali ne. Če bo večina ljudi to resnico sprejela, bomo zmagali. Če bodo vsi narodi, ki so še svobodni, voljni sprejeti nase žrtve, ki jih nalaga boj za svobodo duha, da se obranijo suženjstva v vsaki obliki, bo "zmagala resnica, ki nas bo osvobodila". Če pa bi tega ne bilo, potem stojimo pred razdobjem, ki mu človeški razum ne more dati zadosti temne vsebine, z vojnami, revolucijami, zatiranjem in bedo, ki se znajo razliti nad človeški rod, ako mu božja previdnost, v katero zaupamo, ne pride na pomoč zavoljo pravičnih, ki po nedolžnem trpijo. Med slednjimi je naš dragi slovenski narod.

Moj poziv za novo leto 1951 je torej: **V boj za spoznanje resnice! Oznamujmo resnico o virih in temeljih srečnega življenja z vsemi razpoložljivimi sredstvi! Vsa sredstva, ki so dobra, je treba izkoristiti, da se bo resnica prebijala skozi železno zaveso do src in razuma vseh, ki jih vsako uro in dan zastruplja laž komunističnega nauka.**

Ko se je začela vojna na Koreji, je prenehala doba "hladne" vojne. Glas resnice, napor za osvajanja narodov za resnico, si bodo morali odslej krčiti pot sredi grmenja topov, skozi zapreke zmot in neresnic, ki jih kopičijo nasprotnikovo znanstvo, njegov časopis, njegova propagandna sredstva in ves njegov državni aparat. Kakor prodira luč jutranje zarje skozi zaveso noči, dokler ne napoči dan in je zmaga resnice popolna.

Slovenci smo že deset let žrtve laži in prevare. **Žrtvovani smo bili, ko je zmagala laž, da je Tito vodil sedem uspešnih ofenziv proti Nemcem in da je vezal na jugoslovanskem ozemlju trideset nemških divizij. Žrtvovani smo bili drugič, ko je zmagala prevara, da je jugoslovanski komunizem neka napredna demokracija. Še danes smo žrtve laži in prevare, da je jugoslovanski komunizem nekaj boljšega med komunizmi.**

Ni naroda, ki bi si mogel bolj želeti popolne zmage resnice nad komunistično lažjo, kot je slovenski narod. Nihče si ne more bolj želeti novega miru v svobodi kot mi Slovenci. Nihče ne hrepeni bolj po resnici, ki nam bo osvojila svobodo, kot slovenski iztrpinčeni narod.

Zato bo vsak Slovenec in vsaka Slovenka, doma in na tujem, v letu 1951 živel in delal za resnico, jo sam iskal in okrog sebe širil, jo v sebi utrjeval in krepil v drugih.

Zato bo vsak Slovenec, doma in na tujem, živel kot da je plamenica, ki sveti tem močnejše, čim gostejša in globlja je tema, pa čeprav pri tem sama hitreje izgoreva.

Zato bo ves slovenski narod, doma in v tujini, z vsemi svojimi duhovnimi in materialnimi močmi, z vsemi svojimi vrlinami, z vso svojo nesebično ljubeznijo do naših tisočletnih svetinj, krepil in množil fronto Križarjev za resnico, in bomo Slovenci vsak čas pripravljeni, da pod zastavo, na kateri se blišči krščanski križ, gremo v nove boje za "resnico, ki nas bo osvobodila".

LETO Z UGODNIM ZNAMENJEM

Znamenja v poletju 1950 kažejo na vihar. Le prav neznatnega tresljaja je treba, pa se bo zabliskalo in treščilo, da se bodo širne dežele zamajale. Kdo bo ta tresljaj sprožil? Ali ima kdo moč in modrost, da bi ga preprečil? In če zagrmi, kam bo gnalo nevihto? Nad katero zemljo se bo vsula toča? Katere domačije bo strela požgala? Mar bo vsa zemlja zagrnjena v rdeči zubelj?

Kdor bi mogel in znal to nevarnost preprečiti in narode po pameti in uvidevnosti povezati v miru in sporazumu, bi bil največji mož in dobrotnik sodobnega človeštva.

Poznam enega, ki se za to trudi z vsem znanjem, z vso plemenitostjo svojega značaja, z vso silo svoje duhovne oblasti: **papež PIJ XII.** Vesoljni svet mu to priznanje daje, tudi njegov najostrejši nasprotnik — brezbož-

ni komunizem — prav s tem, da mu očita namene, ki jih sam v mislih nosi in dejansko z vso doslednostjo uresničuje.

Na temno ozadje, ki vihar napoveduje, je papež postavil svetlo znamenje, v katero vsak veren katoličan zaupljivo upira svoj pogled: **MARIJA, Z DUŠO IN TELESOM KRALJICA, MATI IN SREDNICA MILOSTI V NEBESIH.** Ko je razglasil za versko resnico dejstvo, da je Marija s telesom v nebesih — ne samo z dušo kakor vsi drugi, ki so bili obteženi z izvirnim grehom — je stopila Marija v središče človeštva. Eni z navdušenjem sprejemajo to resnico, ki so jo že vedno verovali, drugi jo zavračajo, strastno pobijajo, morda bolj nagonsko kakor pa razumsko. "Stara kača, ki se imenuje hudič in satan", se zvija pod nogo mogočne Kraljice nebes in zemlje ter jo skuša vgrizniti v peto. Ne bo je! Nasprotno: češčenje Marijino se bo zelo razširilo ne samo po številu častilcev, ampak tudi po gorečnosti in silnosti. Armada Marijinih otrok in borcev se bo namnožila, njih navdušenje se razplamtelo, da bo Marija po njih zmagala. Zmaga Marijina pa je zmaga Kristusova, saj vse, kar Mati stori, stori s prošnjo pri Sinu za Sina.

Morda bo satanu še dovoljeno, da se zadnjič z vsemi silami upre in vse svoje pomočnike na svetu razvname za poslednji poskus nemogoče zmage — pa bo tem globlje padel v brezno, kamor ga je božja pravičnost vrgla, in Marijina zmaga bo še bolj očitna in veličastnejša.

Srečen sem, da smem to Marijino slavljenje doživljati in zreti njeno novo povečanje na zemlji ter se ga veseliti z vsemi njenimi otroci.

Marija v nebo vzeta je tisto ugodno znamenje, ki ga leto 1951 nosi na zagonetnem čelu. Zmago Matere oznanja in zmago tistih, ki so zvesti ob njej stali, ko jih je pot vodila preko Kalvarije. V tem znamenju upamo, da bo leto 1951 leto osvobojenja, ki bo vodilo trpeče narode do zaželenega miru. Da bi bili mi vsi takega leta vredni!

1551.- Prvi slovenski knjigi

Pojdimo za štiri stoletja nazaj, pa se najdemo tam, kjer so se za Evropo in z Evropo tudi Slovenci spustili po strminah novega veka. Za nas pomeni *do komunistične revolucije prizadevanje protestantizma najbolj viden poskus odvrnitve od tradicije*. Danes vemo, da je bilo slovo od srednjega veka začetek razbijanja človeka in njegovega dela, da je razumarstvo s subjektivnim pojmovanjem svobode šlo svojo pot brez ozira na razumnost (1*) da je demokratizacija socialnega življenja in kulture pomenila odklon od prave demokracije v izravnavanje in enačenje.

Začetki Trubarjevega pisateljskega dela so prva leta *Tridentinskega cerkvenega zbora*, ki je reformiral Cerkev in utrdil temelje katoliškega življenja. Do izida prvih slovenskih knjig je Cerkevni zbor že razpravljaval o nauku opravičenja in o zakramentalni teologiji in sklenil, da izda katekizem. Izšel je 16 let po Trubarjevem. V uvodu beremo: "Danes pozna svet le preveč učencikov zmote, napačnih prerokov, o katerih je nekda Bog dejal: "Nisem jih poslal in vendar govore; nič jim nisem rekel, pa hočejo prerokovati v mojem imenu" (Jer. XXIII, 21). Taki zastrupljajo duše s čudnimi in zgrešenimi nauki (Hebr. XIII, 9). Razširjanje njihovega brezboštva, ki so mu v službo podvrgli hudičeve umetelnosti, je prodrlo vsepovsod tako, da je težko opisati. . .

Ti kvarljivci krščanskega duha so osebni in zastrupljajoči propagandi posameznikov pridružili mogočne in prefinjene metode propagande, s katerimi

1*) "V resnici je glavno načelo racionalizma vrhovnost človeškega razuma, ki zavrača dolžno poslušnost božjemu in večnemu razumu in se proglasi za neodvisnega ter sebe samega postavi za najvišje načelo ter vir in sodilo resnice". (Leon XIII. v okrožnici Libertas).

Primož Trubar.

prodre zmota v široke plasti ljudstva.

Tako je bilo videti ob debelih lažno znanstvenih knjigah in spisih proti katoliškemu razodetju in Cerkvi... organiziran pohod drobnih del z veliko naklado in močno razširjenih, v katerih se je poskusilo — tudi pod videzom pobožnosti prevariti množice duš, kar je pogosto z največjo lahkoto uspelo..."

V tem pohodu sta na čelu mnogostevilnih slovenskih protestantskih knjig korakala *Abecednik* (2*) in *Kate-*

2*) *Abecedarium und der klein Catechismus*. In *der Windischen Sprach*. Ane Bukvice, iz teh se ti Mladi inu preprosti Slovenci mogo lahko v kratkim času brati navučiti. Vtih so tudi ti vekši štuki te krščanske vere inu ane Molitve, te so prepisane od aniga Perjatila vseh Slovincov... Gedruckt in Sybenburgen durch den Jernej Skurjanic. — (Oblika osmerke s 16 stranmi.)

kizem (3*). V njih se navaja zaradi varnosti napačno ime tiskarja in kraja izida — v resnici sta knjigi izšli pri Ulriku Morhartu v Tübingenu, univerzitetnem mestecu, ki ga je v teh časih obiskovalo toliko mladeničev iz slovenskih dežel. Prav tako se je pod izmišljenim imenom skrtil pisec. Živel je tedaj v Rotenburgu na Bavarskem kot ubežnik. Sam pripoveduje (v nemščini), da je moral knjigo pustiti v tisk "skrit, z nevarnostjo zase in v odsotnosti". Zato "v tiju istiju je dosti puhštobov inu besed od tiga drukarje prestavleno, zakaj drukar nej slovenski umel" (Predgovor 2. izdaje Katekizma).

Obe knjigi sta katekizma z najpotrebnejšimi molitvami, vsebujeta torej, kar je sv. Cerkev določila 1000 let prej (sinoda v Cloveshowu na Angleškem l. 747; za naše kraje so natančneje odloke izdali zbori za Karla Velikega: l. 789, l. 794, l. 802 in l. 813., na jugu pa sinoda v Čedadu l. 796.) Šestero pesmi z notami na koncu večjega katekizma ima isto vsebino in namen kot ostali del knjige.

Po večini je vsebina knjižice nespodtakljiva, saj gre za katoliške molitve in nauke. Vendar se posebno v uvodih poleg lepih misli in pravih nazorov javljajo trditve, ki so kazale, kam skuša odpadli duhovnik zavesti rojake. **Sveto pismo se proglašja za edini izvor vere**, njega branje in poslušanje za pogoj zveličanja: "...štuke iz svetiga pisma (inu nih izlage vte pesni složene) kate-re vsaki zastopni človik, kir hoče vnebu priti, ima veiditi inu deržati" (Predg. Katekizma); "ta človik... skuzi obeno drugo reč se ne more dober zrediti inu spet sturiti moder tar vdobrutu obder-

3*) Catechismus in der Windischen Sprach, sambt einer kurtzen Auslegung in gesang weis. Item die Litanai und ein predig vom rechten Glauben, gestelt durch Philopatridum Illiricum. Anu kratku Podvučene, skaterim vsaki človik more vnebu priti... Gedruckt in Sybenburgen durch den Jernej Skurjanic. — (Oblika osmerke z 247 stranmi.)

žati, samuč skuzi to besedo tiga svetiga pisma..." (Predg. Abec.). V drugi izdaji Katekizma beremo celo: "Zakaj vsak pametin človik, aku on hoče prebiti vboži milosti, ta ima inu mora vse štuke tiga Katekizma umeiti izvuna (na pamet!) inu ta vekši deil zastopiti". *Učeniško poslanstvo božje, to je rimske Cerkve, je že v prvi knjigi zanikano na najdrznejši in surov način:* (Kdor prebere Trubarjev Katekizem) "tudi lahku spozna tiga Antikrista, kir zdaj povsod po svetu hodi veni človeski andahtlivi štalti inu hoče sčoveskimi postavami, sfalš pridigo inu zoblubami tar pritežom te ludi odpelati od svetiga Evangelija, od te žive čiste, risnične besede božje." Odloča torej, kako si sam razlagaš sveto pismo. (Ta subjektivizem pa se že v začetnem gibanju véže na nedosleden način s štetjem glasov: mehanicistična demokracija naj nadomesti avtoriteto: "... mi letu naše delu inu preobračane tej pravi Cerkvi Boži, Tu je Vsem prov vučenim, zastopnim keršenikom, rezgledati inu soditi cilu podveržemo, kar kuli ta prava Gmajna keršanska uletim našim delu kaj kriviga oli nezastopniga najde inu nom reče drigači postaviti... Tu istu vse hočmo vdobrim gori vzeti, to zahvaliti, radi tar volnu slušati." (Predgovor k Evangeliju sv. Matevža 1555). Demagoško klanjanje volji ljudstva v verskih rečeh!) Katoliška kultura naj se razdrobi na pokrajinske in narodne; že naslednje desetletje je poskusilo s slovensko Cerkvijo, zadeva, ki jo je tri stoletja pozneje zagovarjalo svobodomiselstvo in v našem času komunizem.

Trubar se je dobro zavedal, da je prvi, ki piše slovensko knjigo; motil pa se je, ko je izjavljal, da prvi slovenski piše: "da so v tej knjižici nekatere napake v besedah, zlogih in črkah, to je zaradi tega, ker se ta jezik prej ni pisal, niti prej nikoli ni izšel v tisku." Tako pravi nemška opomba na 143. strani Katekizma. Leta 1582. je ob 2. izdaji Novega testamenta trdil: "Pred 34 leti bi bilo nemogoče navesti, ne rečem knjigo, temveč tudi pismo v našem jeziku; ljudje so mislili, da sta slovenski in ogrski jezik nerodna jezika in

preveč barbarska, da bi ju mogel pisati ali brati." Enakega mnenja je bil Dalmatin v nemškem predgovoru k Bibliji: "Tako se tudi slovenski jezik... niti pred tridesetimi leti ni pisal ali spravljaj na papir." Gotovo je, da je Trubar "dosti zmišloval", "s kakovimi puhštabi to našo besedo bi mogli prov po tej orthografiji štaltnu inu zastopnu pisati." In iz nemškega predgovora h Katekizmu prav čutimo, v kakšno zadovoljstvo mu je bilo, ko se je dokopal do možnosti izraza v pisani slovenščini: "Ne prepadi se, "pravi bralcu," če se ti je najprej zdelo čudno in težko, temveč sam beri in piši ta jezik, kot sem jaz nekaj časa delal; potem boš odkril in kaj kmalu uvidel ter zapazil, da se dá tudi ta naš jezik prav tako kot nemški mično dobro pisati in čitati." *Slovensko slovstvo se je v resnici pričelo in ohranjalo v dobi, ki je daljša kot čas od l. 1555 do danes. Okoliščine, zgled nemških protestantov, Trubarjeva podjetnost in čut odgovornosti ("Obtu jest, kir sem tudi kanimu starimu vom Slovencom naprej postavljen", pravi v Abecedniku), pa nazadnje morda celo njegovo nepoznanje dotedanjega pisanja slovenščine so povzročili, da je postalo tudi slovensko slovstvo deležno tedaj kakih sto let stare iznajdbe tiska.*

Res se zdi, da je bil Trubar prav posebno v posesti lastnosti, ki so ga gnale v to pionirsko delo v naši kulturi. *Je eden najbolj vztrajnih in delavnih naših piscev. Podnetljivi, pa neurejeni značaj, boj za življenje in izobrazbo v mladih letih, potem nasprotstva, preganjanja in pohvale, po begu v tujino še posebej navezanost na domače ljudi in vreme na širjenje vere, kakor se mu je dotlej izoblikovala — vse to so gibala za njegovo podjetje. Te poteze in doživetja, dalje ozka in precej površna izobrazba, posebej pa še razburkanost in nepreglednost dobe — razved v takem vrenju si zasluži le ponižen človek, kar je bil Trubar premalo — so gnali strastnega Dolančca v sovraštvo do Cerkve, ki naj bi jo ubogal v svojih predstojnikih. Hotel je služiti Kristusu in in voditi duše k Njemu, obenem pa jih trgati od Njegove Cerkve; hotel pouči-*

WSEM SLO

uenzom / Gnado / Wyr / Wyle
 host inu prauu Sposna
 ne boshye / skusi Jev.
 susa Christusa
 proffim.

LObi kerzhenio
 ki / Jest sem / lete
 stuke is suetiga
 pisma (inu nih
 islage vte peiso
 ni shloshene) katere vsaki sastop
 ni zhlouif / kir hozhe vnebu pryti
 ima veiditi inu dershati / hrim
 tudi to litanio inu ano pridigo /
 vte te buquice / pustill prepisati
 vnasb iesig / Bogu na zhasit inu
 hdozbrumu vsem mladim tar
 preprostim ludem nashe deshes
 le. Sakai is tib / se vsaki lahka
 X iii

Prva stran prve slovenske knjige.

ti ljudi, pa jim je obenem spodmaknil temelj vednosti.

Ena največjih dobrot božje Previdnosti, ki smo jih bili Slovenci kot narod deležni, je ta, da se nas je protestantizem dotaknil, ne da bi utegnil povzročiti večjo škodo, obenem pa so borci zanj v sestavinah, ki so versko in nravno indiferentne, pustili stvaritve, s katerimi so se naslednji rodovi mogli okoristiti. Prvi, ki je ocenjeval delo protestantskih književnikov v celoti, je bil Kopitar. V slovnici na str. 57. pravi: "Prenapetost (Zelotismus) jih je napravila kranjske književnike, pošast pred katero liberalne muze beže. Prva posledica je bila, da so se te za zanemarjanje maščevale z barbarizmi, druga

pa, da je sovrašтво, ki je pregnalo protestantsko stranko, zadelo obenem tudi njihove spise." Za Kopitarjem so bile ocene, izrecne ali posredne, vedno enostranske. S pogledom na celotno kulturo sta se lotila težkanja šele med zadnjo vojno J. Turk in A. Ušeničnik v Reviji Katoliške akcije.

Prvi knjigi sta se zelo malo poprodali. Nista torej dosegli ne tega, da bi se Slovenci iz njih naučili branja, niti tega, da bi se jim iz njih priljubil novi nauk. Pač pa sta po svoji drugi izdaji postavili vsem protestantskim knjigam prvi vzorec književnega jezika, *pravopisa in črkopisa*. Res je, da je ta vzorec že v prvih desetletjih precej zastarel, da imajo naš črkopis, pravopis in književni jezik kaj pisano zgodovino, v katero je posegel genij vseh pokrajin naše zemlje, vendar se je vsaj od časa do časa vpliv prvih knjig uveljavil kot po-

sredovalec, če ne že kot razsodnik.

Ako si hočeš danes ogledati prvi slovenski knjigi, ju najdeš samo na Dunaju. Državna knjižnica čuva po en izvod vsake, prav tako kot po en izvod druge izdaje. Nepregledno število boljših katekizmov in abecednikov je za Trubarjevima učilo slovenskega človeka, a vendar imata svojo čisto posebno veljavo ta dva — prva, najstarejša, svojevrstna še prav posebno s svojimi čudaškimi gotskimi črkami. Nekaj pred drugo svetovno vojno so prefotografirali katekizem in ga v Ljubljani izdali kot posnetek izvirnika. Tako si si lahko potolažil radovednost in vzela v roke našo prvo knjigo — seveda, če si imel cerkveno dovoljenje. Tragika prvih slovenskih knjig in prvega književnika, ki so šli v imenu resnice v boj proti "stebri resnice" in izvoru vse kulture — sveti rimski Cerkev!

ROZMAN BR. — San Luis

SVETI VEČER

Že ves dan pada sneg. Čez dan je metel v majhnih snežinkah, sedaj proti večeru pa plešejo po zraku veliki kosmi tako na gosto, kakor bi hoteli še nocoj zasuti lesene barake. Gore so do vrha bele, smreke nosijo debelo plast snega. Tudi barake so pokrite z močnim belim kožuhom. Sneg pa še vedno mete in mete.

V zadnji baraki v kotu so že prižgali luč. V srednji sobi stanujejo tri begunske družine: dva stara zakonca, ki izdelujeta igrače iz blaga, mizar srednjih let z ženo in dvema majhnima otrokoma in kmečka mati s tremi odraslimi fanti.

"Še tega do konca, potem bo za danes dovolj," brunda v kotu pri oknu starec in vrti v rokah velikega rumenega medveda iz blaga. Okrog njega sedi cela vrsta medvedov, rjavih, rumenih in črnih z velikimi steklenimi očmi. Na mizi pred seboj ima orodje, v zaboju poleg stola pa zaboj žaganja. Še tace in glavo mora pritrčiti k truplu, potem bo žena zašila in medved bo gotov. Od časa do časa puhne starec v zrak iz pipe.

"Kako praviš, kako je bilo?" prekine mož v pripovedovanju ženo, ki se razgovarja z mizarjevo ženo v sredi sobe.

"Poslušal bi! Misliš, da ti bom posebej pol ure pripovedovala vse od kraja?"

"Hm! Saj me nič ne briga, kaj se menite." Pa spet tlači žaganje v medveda.

V kotu za vrati pripravljata mizarjeva otroka jaslice.

"Kam bos dal pa tega pastilčka z zelenim klobukom?" sprašuje Majda bratca. On hodi že v šolo, zato je on gospodar pri delu.

"Bomo še videli," odloči Janez.

Že dopoldne sta postavila hrib iz mahu, pri čemer jima je pomagal tudi ata. Popoldne jo je on mahnil v gozd po dračje, njima je pa naročil, naj sama razpostavita ovce in pastirje, kakor jima ljubo.

Bele stezice peljejo k skalni votlini. V ozadju zapira kot mogočni Betlehem, okrog njega pa so zasajene smrekove vejice. Spredej v levi poganjajo svetlozelena žitna stebelca. Na svete Lucije dan so zasejali žitno zrno v lončke z žaganjem. Prav lepo bo to mlado

zelenje poživiljalo jaslice, ko bodo gorele lučke. Za ribnik ni prostora, pastirski ogenj pa mora biti, pa tudi potok z brvjo. Angel božji, ki visi na žimi izpod stropa, se vrti zdaj v levo, zdaj v desno in razkazuje veselo oznanilo. Pod jasicami je pripet bel prt, v kate-rega je mama vtkala smrekove vejice, veliko srce in svete črke IHS.

Majda podaja Janezu pastirce, on jih pa namešča po zeleni vzpetini. Vsakega prej ogledata, preden mu odkažeta določeno mesto. Stari mož, ki izdeluje medvede, jima jih je izrezljal in pobarval.

"Pastilekov ni več!"

"Prav. Daj zdaj ovčke!"

Prva bo stala prav nad votlino, druga bo ležala pred jaslimi, v katerih bo počivalo božje Dete, tretjo bo postavil k ognju.

"Jo, kako ima ta-le debelo glavo," se čudi Majda.

"Saj to je vendar vol," jo uči Janez.

Vsak kipec je že dobil svoje mesto. Še sveto družino v votlinico in delo bo končano. V jasli Dete, v levo svetega Jožefa.

"Daj mi še Marijo!"

Majda jo vzame v roke in jo ogleduje. Nekako neodločno jo da Janezu: Tudi on jo dolgo opazuje. Spogledata se brat in sestra in razumeta se brez s besed. V pogledu je vse. Veselje jima izgine iz oči. Premišljata, kaj bi.

"Veš kaj, Majda, pojdiva k njemu." Že sta na tleh. Počasi, boječe se pomikata v nasprotni kot k možu, ki izdeluje medvede. Postavita se za pograd, le dve kuštravi glavi kukata izza lesenega ležišča.

Mož ju ne opazi. Premišlja svoje, Premišlja o snegu, ki ga je vedno več, o medvedu, ki bo dal denarja za večerjo, in o... Da, nek nemir je nocoj v njegovem srcu. Pred čem? Pred snegom? Ne, Pred bodočnostjo? Tudi ne, čeprav je v megli. Pred nocojšnjim večerom? Da, pred tem.

"Saj je vse skupaj otročarija: jaslice, sveti večer, blagoslavljanje". In vendar! Vsako leto čuti nemir na ta večer. "Ah, otročarija! Da, za otroke, toda... Kje so že tisti časi!... In zakaj bi ne napravil otrokoma veselja z igračami. Otročarija vse skupaj... Pa zakaj me otročarija vznemirja?"

Otroka sta ga ves čas opazovala. Spretno je izdeloval igračo. Oguljen klobuk mu je trdo čepel na glavi. Zdaj, zdaj je široko odprl usta in zazelhal.

ČRTIMIR — Buenos Aires

Božič v Buenos Airesu

Mesto širno
ob La Plati
z vestjo nemirno
v noši zlati
si sprejelo sveto noč.

Videl ljudstva sem plesati,
Jožefa na vratih stati,
ko je prosil za pomoč.

Jaz edini sem med svati
brž spoznal, da božja Mati
nam rodila bo to noč.

Sem pokleknil v spovednico
in pričakal repatico,
ki svetila je v srce.

Zunaj v blaznosti ljudje
so kričali,
praznovali
rojstvo Kristusa plešoč.

"Ho, kaj bi pa vidva rada?" ju je opazil starec.

Spogledala sta se, potem pa sta povsila oči od sramu. Skoro žal jima je bilo, da sta prišla.

"No, le na dan z besedo. Ali bi sneženega moža rada?"

"Ne, ne. Tole, tole... Marijo ste naredili preveč grdo," je s težavo razodel Janez.

Starec se je smehljaj, Ni umaknil oči od medveda.

"Saj sem vendar lepo napravil."

"Že, že..."

"Kaj je bila Marija tako lepa?"

"Lepa, lepa. Skoro kakor naša mama", sta hitela pojasnjevati otroka. Starcu je bila všeč preprostost otrok. Ta večer bi jima ne mogel odreči nobene prošnje.

"Kakšno bi pa rada?"

"Oči mora imeti modre, modro halje in bele obleke. Pa smehljati se mora."

"Smehljati? Ta je pa lepa. Saj jo vendar zebe v votlini."

"Zebe? Kje še! Še ne misli ne na mraz. Samo, da ima Jezuščka pri sebi, pa je vsa srečna," ga uči Janez.

Starec se mora vdati. Da jima bo izrezljal

še eno Marijo, jima obljudi. Otroka se oddah-
neta.

Še nekaj hipov in medved je končan. Brž
izbere dobri mož kos lesa in se loti znova Ma-
rijinega kipa. Kmalu začne surovi les dobi-
vati obliko. Najprej bolj medlo, a vedno jas-
neje se kažejo poteze: oči, nos, usta. Da usta
se drže nekoliko na smeh. Otroka ga zvesto
opazujeta pri važnem opravilu.

Ne sprašuje ju več, misli mu krožijo drug-
je. Okrog jaslic, okrog božične noči, okrog
nemira nocojšnjega večera. Spomin nečesa le-
pega, tako zelo domačega, a enako oddaljene-
ga, davnega. A tisto davno, pokopano pod
dolgo vrsto let se spet vrača in oglašča vsako
leto znova na ta večer, vsako leto močnejše.

Ta večer hrepeni vse v človeku po domu
in bližini. Ne samo človek, vse stvarstvo, se
zdi, da ta večer čuti bližino neba. Ni to samo
čustvo, je več, je odmev neke nadzemeljske
nebeške domačnosti v naših dušah. Večer le-
pote, domačnosti, ljubezni... In vendar: ali
ni vse to samo otročarija, samo lepa bajka
za otroke?

"O, so že nazaj!"

V sobo so stopili mizar in vsi trije fantje.
Vsi so beli in težkih čevljev se drži močna
plast snega. V lica so rdeči, veter jih je po-
šteno prepihal. V gozdu so nabirali dračje.

"Mete pa, mete! Presneto ga bo!" ugotav-
ljajo in si otepajo sneg s klobuka in kap.

"Nikar no v sobi ne otepaite snega, zdaj,
ko je vse snažno," jih vse tri žene neankrat
postavijo pred vrata. Ubogajo, saj ni vredno
besedi, zlasti še na sveti večer.

V peči divje gori, tako da je prav prijetno.
Sneg še ni pojenjal in večer se je že spre-
menil v noč.

"Pokaditi moramo po baraki", naznani mi-
zar sostanovalcem. Vsi so zadovoljni s tem,
saj starih navad ne gre kar meni nič tebi
nič opuščati. Le stari rezbar v kotu rezlja
Marijo, ne da bi se zmenil za ostale. Ka-
kor nalašč si nažge pipo in dela dalje. Vsi ga
dobro poznajo s te strani in prav nič jih ne
moti. Saj ga še nikdar niso videli v cerkvi.

"Jaz bom kadil, ti, Peter, škropi, ostali se
pa razvrstite za nama. Stopili bomo še v so-
sednji sobi. So me prosili, naj pridemo. Maj-
da in Janez, vidva pa ostanita lepo pri gospo-
du v sobi, je preveč spenga zunaj. Tako, poj-
dimo. V imenu Očeta in Sina in Svetega Du-
ha..."

Čez čas je sprevod nazaj. Soba polni vonj

po kadilu. — "Oče naš, kateri si v nebe-
sih..." moli mizar. Vsa soba odgovarja. Ja-
nez in Majda klečita poleg starega rezbarja
s sklenjenimi rokami. Od časa do časa po-
gledujeta moža, ki ni snel klobuka z glave in
pridno žuli pipo.

Janez vstane in mu šepne na uho: "Go-
spod, klobuk ste pozabili sneti in pipo dati
iz ust!"

Starcu je nerodno. Noče ubogati otroka, a
v zadregi desnica kar sama zagrabi klobuk
in nato še pipo in oboje položi na mizo.

Osramočen je pred otrokoma. Ko drugi mo-
lijo, on nekaj momlja, da bi otroka mislila,
da tudi on moli.

Vonj po kadilu mu je še bolj razvnel vso
notranjost. In ob pogledu na nedolžna otroka,
ki molita kleče poleg njega, se mu je v srcu
vzbudilo nekaj neznanega. Vse vidi: iskreno
ljubezen, s katero sta otroka postavljala jas-
lice, vso otroško preprostost odraslih nocoj,
vidi beli prt, peč in sneg... Zjokal bi se,
zatulil bi kakor otrok, pa ne sme! Nič več se
mu ne zdi vse skupaj otročarija, ampak na-
sprotno: z neizmerno silo je vse v njem za-
hrepnelo po tej otroški preprostosti, ki da-
nes polni sobo.

Hitro izgotovi Marijin kipec. Vsa soba še
moli.

"Na, Janez, Marijo. Pazi nanjo, ker sem jo
pravkar prebarval!"

Janez in Majda ga hvaležno pogledata in
molita naprej.

On pa vstane, si potlači klobuk na glavo,
nažge pipo, si natakne suktnjo in s trdimi ko-
raki odide iz sobe. Vsem se zdi to nekaj na-
vadnega. Nihče ne ve, kaj se v njem godi.

Za barako zavije v polje. Kar v celo gazi
sneg. Saj je vse tako lepo. Debele snežinke
plešejo okrog klobuka in pipe in metejo v
obraz.

Premišljuje. Težke, črne misli, ki se jih je
vedno bal, pa spet lahke, svetle, po katerih
je nocoj zahrepnel.

"Marija je bila lepa, zelo lepa. In vesela,
srečna, ker je imela nebeško Dete. Nič ji ni
manjkalo, nič ni pogrešala, da je le svoje De-
te imela. Pa je bila begunka... Sreča, sre-
ča... neznan stvar. Vsaj meni..."

Dolgo hodi, dolgo misli. Sam ne ve, kod
hodi. Kar brez cilja, kot že vse življenje.
Poišče stezo v taborišče. Ne stopi v svojo so-
bo, sram ga je pred vsemi. Med barakami sto-
pa mimo razsvetljenih oken in stopi v bara-

ko, kjer bril le majhna rdeča luč. V spovednico stopi in dolgo ga ni ven.

V srednji sobi zadnje barake v kotu so vsi zbrani okrog mize. V sobi je tema. Vsi zro v jaslice, ki so edino razsvetljene in pojo polglasno: "Sveta noč, blažena noč..." Le starca ni med njimi.

A tudi on gleda jaslice in tudi on poje. Nekaj metrov proč od barake kleči v visokem snegu.

Vsi so odšli k polnočnici, le otroka sta ostala doma. Starec še vedno kleči v snegu.

Zdaj se splazita otroka iz postelj in našgeta vse svečke pri jaslicah. Začneta moliti. Starec dobro sliši njun glas:

"Za gospoda, ki nama je izrezljal jaslice, da bi snel klobuk pri molitvi in da bi dal pipo iz ust — Oče naš..."

Starec pa kleči na istem mestu do jutra.

Zjutraj so ga našli zmrznjenega v snegu. V očeh so se iskriale zmrznjene solze. V snegu poleg njegga pa sta ležala klobuk in rjava pipa.

Ob stoletnici Mohorjeve družbe v Celovcu

Mohorjeva družba v Celovcu praznuje letos svojo stoletnico. Koroška nam jo je dala in Koroška jo danes ima v čistejši obliki, kakor pa jo ima Slovenija v Celju. Na Koroškem se je razmahnila v najširši razvoj tik pred prvo svetovno vojno, ko je imela čez 90.000 "udov", in na Koroškem zopet vstaja k življenju po sto letih, ko je v središču naroda doživela svojo tragično preosnovo iz cerkvene ustanove v propagandno orodje sodelovanja s komunizmom za vsako ceno. Težko zapisujemo te besede, zlasti v tujini, ko vemo, kaj je Slovincem v tujini pomenila častitljiva Mohorjeva družba. Žal nam je po njej. Zopet pa smo veseli, da vstaja na novo pot tam, kjer je bila oživiljena: v Celovcu.

In kot pozdrav njej, ki ni sicer nikdar umrla, le pod najtežjimi razmerami narodnega šovinizma in zlasti nacizma "zaspala", naj zapišemo nekaj teh besed kot spomin na Mohorjevo družbo, njeno ustanovitev in njeno delo, tako blagoslovljeno za Slovence.

Poklical jo je v življenje pred sto leti krog celovških slovenskih domorodcev, ki se je zbiral ob narodnem budniku semenškem spiritualu — poznejšemu svetniškemu prvemu mariborskemu škofu — Antonu Martinu Slomšku. Ko je mladi Slomšek osemnajst let preje pri-

šel kot duhovni vodja v semenišče, je najprej začel buditi narodno svoje učence in jih vnemati za slovenščino in kulturno delo v njej. Tedaj je — kot Vodnik Napoleonovi Iliriji — zapel tisto svojo budnico, ki ji je dal tako lep naslov "Slovenstvo" in ki se začenja:

"Slovensko kardelo,
Jaz kličem: Vstan!"

V letu 1851 pa je sam začel na široki podlagi širiti dobro knjigo med ljudstvo in dal idejo za ustanovitev *Mohorjevega društva*. Ime je vzel po svetem Mohorju, ki je bil duhovnik v Ogleju, odkoder je med drugim prišla katoliška vera med Slovence. Kot je tedaj sveti Mohor prinašal luč vere, tako naj zdaj prinaša med slovenski narod dobro knjigo. Da bi se pa slovenska dobra knjiga čim bolj in čim hitreje mogla razširiti med ljudi, jo je naslednja leta postavil za "cerkveno bratovščino" za izdajo *dobrih knjig*. Bratovščina je postavljena pod cerkveno cenzuro in duhovno vodstvo (vsakokratni celovski škof je bil njen pokrovitelj) in odjemalci niso bili "člani" ali "naročniki", temveč "udje", ki so bili deležni tudi cerkvenih odpustkov. Tako je duhovščina prevzela te od cerkvene oblasti uradno dovoljene knjige v razpečavanje in širjenje. In skromno društvo, ki ob še neprebujenem narodu ne bi moglo računati na razvoj, je na ta način kot "družba" in pod prvim

Andrej Einspieler,
prvi predsednik Mohorjeve družbe.

predsednikom velikim *Andrejem Einspielerjem* dobila takoj globoka tla med narodom in se z leti razrastla v široko drevo in v našo najmočnejšo založnico.

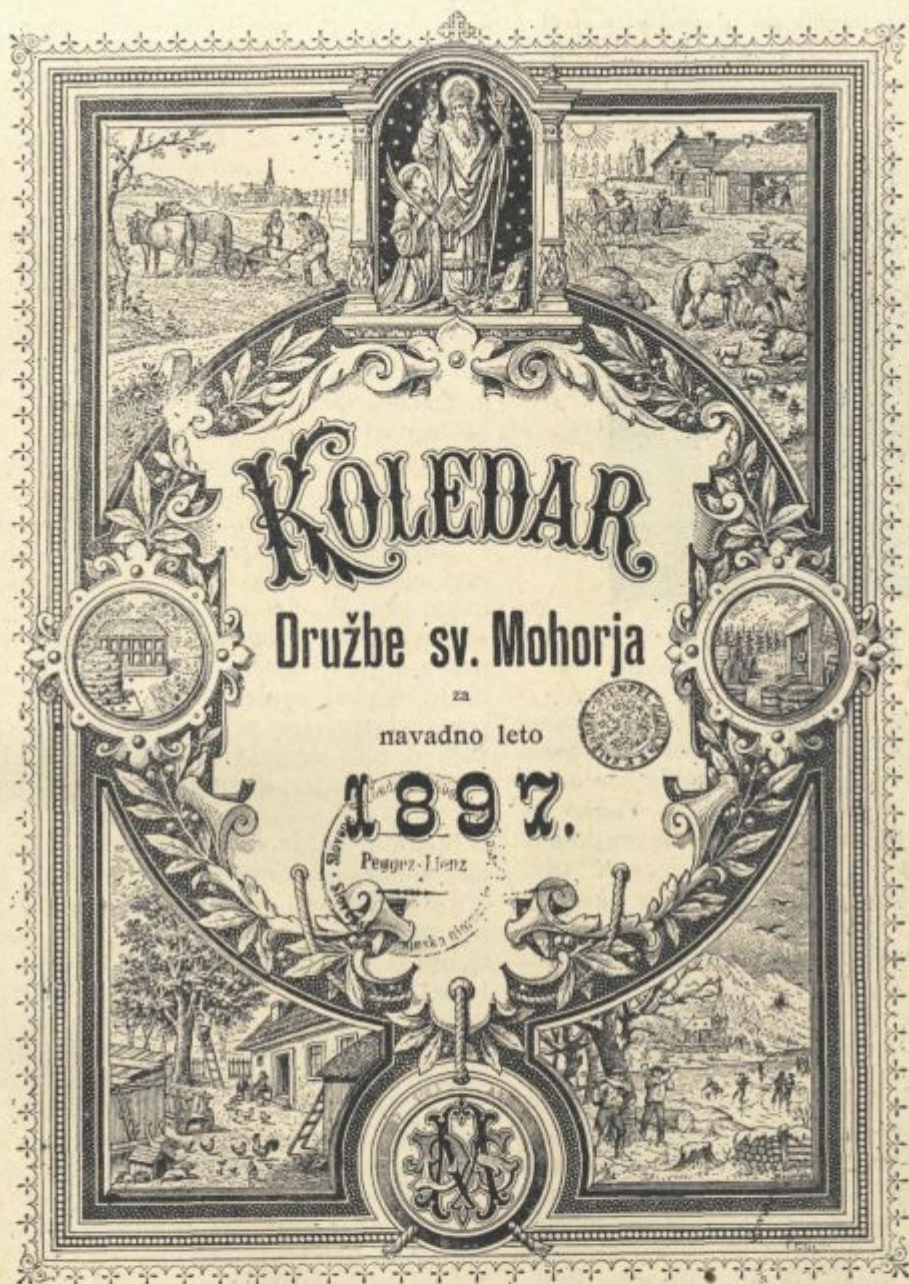
Osnova "Mohorjeve družbe" je tako postavljena na *cerkveni temelj* in točka 2. Pravil se glasi: "Njen namen je vzgoja slovenskega naroda v duhu katoliških kulturnih osnov." Nadalje pravijo Pravila: "Svoj cilj dosega z izdajanjem in širjenjem odgovarjajočih verskih, moralno neoporečnih in obče koristnih knjig." In da je ta svoj značaj še bolj podčrtala je v 8. točki Pravil poudarila sankcije: "Izključen iz organizacije je vsak ud, ki je odpadel od katoliške vere ali je postal član nekatoliške organizacije." To je ustanovni temelj Mohorjeve družbe, postavljen pred stoletjem.

Po teh pravih delujoča Mohorjeva družba je v svojih nadaljnjih letih izvršila ogromno delo, saj je do leta 1948. proslala med Slovence *čez 21 milijonov knjig*. Pred l. 1918 so bile mohorjeve knjige tiste, ki so reševale postojanke slovenskega jezika v narodnostno ogroženih predelih na Koroškem in na štajerskem. Izven takratne Kranjske je bila Mohorjeva družba tista, ki je edina organizirano širila slovensko knjigo med ljudstvom.

Kaj se to pravi: med narod, ki šteje komaj pol drug milijon, poslati toliko knjig? Gotovo je to neke vrste svetovni kulturni rekord! Prišle so te knjige v sleherno slovensko vas, v najvišji hri-

bovski zakotek, v najoddaljenejšo izseljensko samotarsko postojanko v Ameriki in na Kitajskem. Prav gotovo so mnogo, mnogo pripomogle, da je slovenski narod že v nemški Avstriji spadal *med splošno najkulturnejše narode s par procenti nepismenosti, ki pa je v svobodnem meddobju v Jugoslaviji docela prenehala. Toda ni izpolnila samo te naloge, da je naučila narod brati, temveč mu je širila tudi obzorje v zgodovino in v bodočnost ter postavljala trdne temelje naši krščanski slovenski kulturi, naši verski, kakor tudi narodni odpornosti, da smo v vrtincu potučevanja od strani narodnih sovražnikov, kakor tudi potučevanja duhovnosti od strani "tuje učenosti" oteli svoj slovenski krščanski čolnič in z njim vedno pogumneje jadrali v zahodno-evropsko kulturo. To so zasluge, ki jih nihče Mohorjevi družbi tajiti ne more, in zaradi katerih je ob devedesetletnici dobila od svobodnih Slovencev najvišje državno priznanje.*

Toda še večje priznanje Mohorjevi družbi je bilo to, da je njena "mohorska bukva" bila težko pričakovani zimski dar sleherno leto slehernemu Slovincu doma in v tujini. Kdo se ni veselil mohorskih bukev! S kako ljubeznijo smo jih nosili iz farovža in brali potem doma v zimskih večerih! Molitvenik smo dali vezati, ali pa smo že doplačali za vezanega. Koledar je bila hišna knjiga, zataknjena na vidno mesto, v katerega smo zapisovali vse godove, važne dneve za hišo in hlev. Po koledarju smo bili v zvezi s Slovenci po vsem svetu: To je bili slovenski "Kdo je kaj" davno pred ameriškim adresarjem: iz imenika udov si lahko dobil naslove za stike z vsem svetom. In potem "*Večernice*": na glas smo jih brali v družinskem krogu, ali pa so šle iz rok v roke. Niso bile tu samo "večerniške" zgodbe, temveč je bilo med njimi mnogo leposlovnih stvaritev, ki so še danes ohranile svežost in ceno. Kakšno navdušenje je svoj čas vzbudil *Jurčič* z "večerniškim" *Jurijem Kozjakom*! Njegov "*Deseti brat*" v *Vavpotičevi* opremi je ena najlepših slovenskih knjig! Kakšne povesti je pisal v njih

Naslovna stran Mohorjevega Koledarja.

Detela (Trojka, Svetloba in senca), kakšne Meško, Finžgar (Strici), Velikonja (Višarska polena), Malešič (Kruh), Sket (Miklova Zala), Faturjeva (Vislavina odpoved), Zorc (Stiški menihi), Cankar (Troje povesti), da imenujemo samo nekatere. Še pomembnejše delovane kot leposlovno pa je bilo družbino

izdajanje "občekoristnih" knjig. Kdor ima doma vezan prevod in razlago Lampetovih in Krekovih "Zgodb svetega pisma", hrani to mogočno knjigo, ki je eden najpomembnejših mohorskih spomenikov. Mohorjeva družba je hotela ljudstvo podučevati v zgodovini Cerkve (Ehrlich), o Mesiji (prelepi Jegli-

čevi knjigi), zlasti pa o življenju svetnikov, ki jih je izdajala že v drugič (Zore-Jaklič), izdajala filozofska asketska dela (Bodi svoje sreče kovač), zemljepisne knjige (Bolgarija in Srbija) in potopise (Lavtižar), zlasti pa uvajala

Anton Janežič,
prvi urednik Mohorjeve družbe.

slovenskega človeka v svojo zgodovino z monumentalno Zgodovino slovenskega naroda (Gruden-Mal), in pa v svetovno Staretovo "Občo zgodovino". Vedno in vedno pa je stala v pomoč slovenskemu kmetu tako s pravnimi nasveti (dr. Tavčar), kakor s "praktičnim kmetovalcem", "čebelarjem", "kmljarjem", "živinorejcem", "sadjrejcem" itd. itd. Opisovala zdravilne rastline, živali (Erjavec) itd. Da ni pozabljala na otroke, je samo po sebi razumljivo, in Meškove zbirke te vrste (Mladim srcem) so še vedno živa hrana. Kaj bi navajali knjige! Hoteli smo samo vzbuditi mladostni spomin na čas, ko smo listali prvič po teh knjigah in jih prebirali ter se uvajali v duhovno atmosfero ob domačih kulturnih, verskih, praktično tehničnih ali šabavnih knjigah, ki nam jih je nudila Mohorjeva družba, in to zlasti — pred prvo svetovno vojno, ko je stala na višku in si je že pridobila kapitala toliko, da bi zmogla za tiste malenkostne krone dati že naravnost razkošno knjižno darilo.

Druga svetovna vojna pa je Mohorjevo družbo skoraj uničila. Po nesrečnem plebiscitu pred tridesetimi leti je

tudi Mohorjeva družba bežala najprej v tisti del Koroške, ki je prišel pod Jugoslavije — v Prevalje, potem pa v zemljepisno središče jugoslovanske Slovenije — v Celje. Njeno nepremično premoženje v Celovcu — Mohorjevo tiskarno in Hotel Trabesinger in še kaj — je kmalu zasegla avstrijska vlada, toda Mohorjeva družba se je vedno zavzemala za svoje pravice ter postavno ni nikdar prenehala obstojati.

Celjska Mohorjeva družba se je vedno zavedala, da je njena matica v Celovcu, odkoder je dobila ona svoje stroje in vso knjižno zalogo. Pošiljala je tja posebej za Korošce tiskane koledarje in nudila tudi nov stroj, da bi koroški odborniki Mohorjeve družbe lahko začeli z izdajanjem knjig. Toda najagilnejši odbornik Msgr. Podgare je nasprostoval, da bi Mohorjeva svoje nepremičnine prodala, da bi si uredila nerentabilno tiskarno, kajti vedel je, da bi jo Nemci zaplenili kot so iz Celja poslani stroj ter bi tako družba prišla ob vse, celo ob pravice do nepremičnin, ki jih je čuvala, dasi jih ni mogla uporabljati.

Medtem pa je delovala njena dedičina Mohorjeva družba v Celju, ki ji je bil duša pisatelj Finžgar. Dolgo časa se ni mogla dvigniti iz gmotnih težav, kajti bilo je treba postavljati tiskarno od temeljev. Zato je dejala skromnejši knjižni dar, kar je bila velika škoda, zlasti pri takih knjigah, ki so izhajale leta in leta (Zgodovina slovenskega naroda, Življenje svetnikov), ker so dobivali udje le majhne sešitke, namesto takih knjig, kot včasih Zgodbe. Njen napredek je bil zlasti v dvigu leposlovja in v zunanji obliki, za katero je večkrat poskrbel arhitekt Plečnik ali Vurnik ter njuni šoli; padeč pa je bil največji ravno pri koledarju, ki je iz ogromne celoletne knjige postal majhna "pratika". Največja napaka vodstva Celjske Mohorjeve je bila ta, da je udom dajala le skromen knjižni dar, dočim je zalagala dragocene knjige za prosto prodajo, ki niso prišle udom v roke (Zgodovina Grkov, Znanstvena knjižnica itd.). Tako je dobiček "udnine" šel za druge — tudi potrebne — knjige, na-

mesto, da bi dobiček drugih izdaj šel za izboljšanje — rednih knjig. Poleg tega so dobivali na družbo vpliv tudi krogi izven katoliškega kulturnega kroga, in zgodilo se je, da je tik pred vojno — kot izredna knjiga izšla knjiga "O knjižnicah" (Pirjevec), ki je nastopala proti katoliškim ljudskim knjižnicam po deželi, češ, da morajo prav tako kot katoliška dela posojati ljudstvu tudi Marksa in drugačna — ne zgolj katoliška dela. Mnenja smo, da je ta knjiga izšla ob premajhni budnosti varuhov Mohorjeve, vendar le pa je dejstvo, ki je danes naravnost zgodovinsko.. Prav ta "neljubezen" do ljudske knjige nasproti višjim potrebam v narodu, ki jim je začela služiti Mohorjeva in pomanjkanje nekdanjega Koledarja, je poleg drugega napeljalo "Slovenca" da je tik pred vojno izdal svoj "Slovenčev Koledar", ki je namah prevzel tradicijo predvojnega koledarja in potrdil napako, ki so jo napravili Mohorjani z reduciranjem svojega na prakto. Tudi Slovenčeva knjižnica, bi od druge strani postala konkurenčna Mohorjevi, da niso Mohorjeve družbe v Celju prepodili spet Nemci in se je zatekla v Mohorjevo knjigarno v Ljubljani, kjer je ob priliki vojnih razmer samo životarila.

Ohromljena je bila tudi Goriška Mohorjeva družba, ki se je po prvi svetovni vojni ustanovila v Gorici kot samostojna nadaljevalka mohorske tradicije spričo razmer, ki so prepovedovale slovenski knjigi izza meje vstop med Primorce.

V takem položaju je Mohorjevo družbo dotekel konec druge svetovne vojne in — komunistična okupacija. Človek bi mislil, da tako izrazita "cerkvena bratovščina" ne bo mogla uspevati v novih izrazito protikatoliških razmerah. Toda komunističnim upravnikom Slovenije je bilo gotovo na tem, da ohranijo tradicionalno knjižno družbo in jo — pretvorijo v svoje propagandno orodje. Spremenili so "Mohorjevo družbo" (ki nosi v propagandne svrhe še staro ime) v "tiskarsko zadrugo", ki je seveda kot vse zadruge zdaj v "državni lasti" in kontrolirana. Za predsednika je bil po-

Slovenske večernice

za

poduk in kratek čas.

Izdala in založila

Družba sv. Mohora v Celovcu.

Petintrideseti zvezek.

Z dovoljenjem visokočast. Kerškega knezoškofijstva.

1880.

Natisnila tiskarska družba sv. Mohora v Celovcu.

Naslovna stran starih Mohorjevih večernic.

stavljen *dr. Marjan Breclj*, ki se je javno priznal h komunistom in je seveda kot tak izobčen iz Cerkve; kot tak in že samo po sebi "kot član nekatoliške organizacije" bi moral biti izključen iz Mohorjeve družbe, ne pa stati ji na čelu! Z njim je sedel v odboru tudi rajni *Prežihov Voranc*, pisatelj protiduhovniške črtice "Na požiravniku" in eden voditeljev slovenskih komunistov. Za tajnika pa je bil postavljen komunistični pisatelj *Winkler*. Zato ni čudno, da je Koledar postal propagandno trobilo OF (članki komuniste Pfajfarja) v sliki in besedi in tako prešel iz

● belem golobu

*Bel golob in misel nate
sta oba predana vetru,
sonca blesk lovita v krila,
ko letita brez krmila.*

*Bel golob utrujen sede
na bakreno, tenko žico,
misel milo pa besede
prosi ljubljeno devico.*

*Bel golob spet vetru vda se
in se s soncem poljubuje,
misel se zapleta v lase,
ko pri Tebi v noč gostuje.*

čas

Odblesk časa
z ostrino žeblija,
v strup priostren,
me zadel je v srce.

Čas je nesmrten
in nima trenutkov,
večen — kot vse je
brez naših zasnutkov.

Večen kot vse je
brez naših zasnutkov,
vendar me zbada
s konico trenutkov.

Jaz

Zdaj suh sem kot pampa
zasut s prahom poletja.
Brez vode in cvetja
pod soncem in vetrom
stojim brez zavetja.

Brez svobode in brez miru
iščem samega sebe:
s prešernim obrazom,
grenak na dnu.

“cerkvene cenzure” v — komunistično. Letošnji knjižni dar je naravnost najbolj klaverna predvečernica k — stoletnici Slomškove ustanove. O Mohorjevi družbi v Celju pač po vsem tem ne moremo trditi, da je še zdaj nadaljevalka Mohorjeve tradicije iz leta 1851, saj je v osnovi nasprotna tenelnim pravilom ustanove listine, pa tudi formalno je iz “družbe” prešla v “zadrugo” in s tem v last protikatoliške vlade, ali avantgarde v njej: komunistične stranke, obsojene od papeža.

Nasprotno pa je na predvečer stoletnice zazelenelo staro deblo: Mohorjeva družba v Celovcu. Leta 1949 je izdala samo Koledar, leta 1950 pa že Koledar, skupno za Celovsko in Goriško Mohorjevo družbo, ter Večernice (Mauserjeva koroška povest). Morala je biti težke boje proti Celjsko Mohorjevi, ki bi si rada prilastila celovške nepremičnine, katere je zavezniška oblast spet presodila v roke Mohorjeve družbe, dasi jih po spletkah avstrijske vlade še ne more uživati. Toda upajmo, da se bo tudi to uredilo in da bo Celovška Mohorjeva družba ob stoletnici tradicije spet pognala korenine najprej v koroško ljudstvo, pa tudi v vse kraje, kjer se je slovenski človek znašel v zmedih časov. Nima še svojega stroja (tiskati mora v nemški tiskarni), zato je začela po vsem svetu zbirko, ki izzvenja v klic: *Kupite za stoletnico Mohorjevi družbi v Celovcu tiskarski stroj, da bo novo stoletje lahko začela poganjati iz neusahljivih korenin Slomškove ustanove in mogla roditi žlahten sad, ki se je po naključju razmer na drugi veji sprevergel v lesniko in usiha, čakajoč kdaj ji odsekajo že itak suhe veje...*

Taka je zgodba Mohorjeve družbe v Celovcu ob njeni stoletnici. Njena kulturna zasluga je ogromna in njena usoda je žalostna. Upajmo pa, da pride čas, ko bo zopet močna, edina in enotna Mohorjeva družba zajela spet vse Slovence kot nekoč: do tedaj pa dajmo svojo ljubezen poganjajoči mladiki iz starega debla, celovski in ji pomagajno vzbuditi rodne sokove.

V. K.

France Gcšc: Vrnitev kneževičev Gorazda in Hotimirja na Koroško

KORAK NAPREJ!

Leto 1950 je važen mejnik za velik del novih slovenskih naseljencev, ki so se razkropili po demokratičnem svetu. Skoro vsi so že v deželah, ki so si jih svobodno in po treznem premisleku izbrali. Odločitev je bila marsikdaj težka, vendar vsak po svoje se kar dobro počuti v deželi, ki si jo je izbral, pa naj bo to Avstralija ali Amerika, Evropa ali Afrika. Povsod je bilo dokaj težav in tudi razočaranj, vendar smemo trditi, da je za naše ljudi žalostna doba tavanja po svetu minila. Iz nadležnih brezdomcev smo postali zopet svobodni ljudje.

Preboleli smo prehod v novo življenje

Neverjetno boleč je bil ta prehod v nove razmere. Saj je skoraj sleherni izmed nas moral, vsaj začasno, potegniti črto čez preteklost in začeti popolnoma znova. Vse, kar mu je ostalo, so bile zdrave roke, trezna glava in volja, neupogljiva volja do življenja. Ko smo prišli v nove kraje, nam je bilo skrajna vse tako tuje, nenavadno, mnogokrat odbijajoče. Vse, kar smo opazili, smo primerjali z ljubo Slovenijo in z razmerami, ki smo jih bili vajeni. Kolikokrat smo vzdihnili: "Pri nas doma pa je bilo drugače, pri nas smo pa naredili to stvar tako in tako. **Polagoma smo se novemu okolju privadili.** Jezik nam že ne dela več tolikšnih težav. Počasi smo se privadili prenašati vročino in vlago, pa tudi dolge kanadske zime. Severnoameriška brzina, argentinske neizmerne ravnine in avstralski pesek nam že niso več tako neprijetni, kakor spočetka. Polagoma doumevamo značaj ljudi, med katere smo prišli, njihov način življenja in mišljenja.

Poglejmo n. pr. naše nove Argentinčane. Ko so pred tremi leti prvi naši fantje prišli v deželo, je z njimi prišla slovenska pesem. Saj poznate ono srbsko zbadljivko: "En Slovenec: prostovoljni gasilec; dva Slovenca: pevski zbor; trije Slovenci: romanje". Pesem jih je približala poštenim staroslovenskim naseljencom. Kmalu so bili povabljeni, da zapojejo par slovenskih pesmi pri slovenski poroki v cerkvi in potem pri pogostitvi na domu, kamor so bili povabljeni. Fantje so si mislili: To bo nekaj za nas. Slovenska ohcet v Argentini. Ene mu se je zbudil spomin na žužemberško žeg-

nanje, kjer imajo tako velike štruklje, da jih na verigah vlečejo za seboj, drugi na višnjegorsko ohcet, kjer postrežejo z desetimi rih-tami mleka, tretjim je prišla na misel ribniška nova maša, kjer je bilo samo krompirja dvanajst različnih sort, poleg "ajmohta", juhe, čiste in zakuhane, govedine, pečenke in kuretine, gorke potvice in drugih dobrot... In so prišli na ohcet. Na mizi sredi sobe je bilo polno pušeljcev, med njimi dobra zaloga steklenic z likerji, pivom in neizogibno "sidro", ki ni nič drugega kakor naš domači tepkovec, ki počí kakor šampanjec, in je zato primerno draga pijača. Poleg steklenic pa krožniki s piškoti, sandviči in drobno narezanim mesovjem, sirom, in olivami, katere povabljeni gostje natikajo na zobotrebece in spodobno zobljejo, medtem, ko domači ponujajo čaše pijače. Fantje so spodobno čakali, da jih bo starešina povabil za mizo in da se bo pričela prava ohcet. Pa nič. Fantje zapojejo eno in drugo, pozobljejo od časa do časa košček sira ali salame in izpraznijo šilce likerja ali čašo hladnega tepkovca, večerje pa ni in ni. Zlomka, se je menda v kuhinji kaj zataknilo, da kuharicam ne gre od rok. Minila je polnočna ura, gostje so se pričeli razhajati in tudi naši fantje so končno morali reči: Bog daj srečo in zdravje in lahko noč in oditi, lačni in s težavami v želodcu, ki jih je povzročal ledeni tepkovec. Danes pa gotovo ni nikogar med Slovenci, ki bi ne vedel, kakšna je prava argentinska ženitovanjska "gostija". Navadili smo se.

In tako smo se navadili še marsičesa: Krkavi "bife" in "churasquito", ki ga skrajna kar nismo mogli pogoltniti, nam gre že kar v slast. "Quebrache", slavnega argentinskega vina, smo se nekateri nemara že preveč navadili, tako da se nam utegne zgoditi, kakor onemu našemu rojaku, ki se je pred leti vračal v domovino in mu je na poti misel stokrat ušla na trenutek, ko si bo lahko privoščil liter pravega cvička iz svojega "lastnega" vinograda. Pa glej, čudo: Ko je spil prvi kozarec žlahtne dolenske kapljice, ga je zaskelelo za ušesi in zavilo po želodcu, da je bilo joj. Ni ga mogel več. Kebrača se mu je zdelo boljša.

Navadili smo se še marsičesa drugega. Danes vemo, da argentinski "en seguida" ali

“mañana” ne pomeni takoj ali jutri, ampak navadno: nikoli. Danes vemo, da ne smeš vzeti zares Argentinčeve besede s katero ti ponuja svojo hišo, rekoč: “Mi casa es suya!”, ampak da moraš še naprej pohlevno čakati na pločniku in ploskati z dlanmi, da te pridejo vprašat, kaj hočeš in da te spuste na dvorišče, ki je tu prav tako nedotakljivo, kakor spalnica. Danes vemo vsi, da Argentinčevo ljubeznivo vabilo: “Si le gusta”, s katerim ti ponuja delež pri jedaci in pijači, ni nič drugega, kakor beseda in da bi se močno pregrešil, če bi ga vzel zares.

Nele privadili smo se masičesa, ampak smo že storili korak naprej. Marsikaj nam je že prešlo v meso in kri. Doma smo na dan toliko in toliko zaslužili ali “vlekli” mesečno plačo, tukaj pa “kobramo”. Doma smo se šli mojstre, pomočnike, delavce, težake, tu so nam pa že v meso in kri prišli novi izrazi: Ta je za “kapataza”, oni se je prirnil za “oficijala ali medio-oficijala”, tretji pa še gara kot navaden peon. In tako dalje: nočni čuvaj je postal “sereno”, hišna je postala “mucama” in ta ali oni že nima več trgovine, ampak negotio ali almacene. Doma smo v pasjih dneh radi stopili na vrček piva v gostilno, tu pa že kar splošno povabimo prijatelja na en “čop v boliche na eskini”.

Hišice si postavljamo, ali vsaj načrte delamo, z željo, da bi jih kmalu imeli. Vsaka bo imela “living-comedor”. Kako se nam je zmalčila naša domača veža, na katero nas veže toliko spominov, veža, kjer smo se gnetli včasih okrog ognjišča, pozneje že okrog štedilnika, kjer smo jeseni ličkali koruzo in jo suho ružili, kjer smo luščili fižol, ribali zelje in repo, pletli koše in vstavljali grabljam zobe, kjer smo okrog Božiča narazen devali dobro rejenega pujsa, delali klobase in obešali gnjati v “šijo”.

Smo že notri! In vsak dan bolj. In je povsem naraven in razumljiv ta postopek v nas. Doživljajo ga prav vsi, ki iz starega prihajajo v novi svet. Zaradi tega mi odrasli, ki nam ob svaki misli na domovino zatrepče sleherni žilica nismo prav nič slabši Slovenci. Drugače pa z našimi najmlajšimi, ki jih ne veže tradicija in misel na dom. To vprašanje pa nam mora dati veliko misliti.

Naši novi poklici

Iskanje novega poklica je bilo skoraj za slehernega novonaseljenca osrednje vprašanje. Med tisoči beguncev je bilo prav malo

tehnično usposobljenih moči, ki jim je ves svet odprt. Velika večina je morala dati slovo svojemu poklicu in začeti z drugim. Profesor, javni delavec, odvetnik, akademik: vsi so prenehali biti to, kar so bili. Zdaj so vsi dobili grenek pridelek k svojemu poklicu: “bivši!” Bivši gospod direktor, ali celo generalni direktor, bivši gospod poslanec, bivši gospod načelnik, bivši gospod predsednik cesarkoli že, bivši gospod župan, celo bivši gospod dekan, duhovni svetnik ali župnik, ki je v novih razmerah potisnjen na mesto kmalu za cerkovnikom. Da, celo bivši kmet! V Argentinini, ki bi potrebovala vsaj sto milijonov delavnih kmečkih rok, ni zaenkrat možnosti, da bi kmečki človek nadaljeval svoj poklic. S praznimi rokami in praznim žepom ne more začeti obdelovati zemlje.

Boleči prehod v nove poklice polagoma dobiva svojo končno obliko. Slovenska treznost, varčnost, previdnost in trdoživost so se tu pokazale v lepi obliki. Slovenski ljudje danes že sede po državnih pisarnah, imajo dobro plačana mesta v trgovskih in industrijskih obratih, si ustanavljajo svoja podjetja, industrijska, stavbna, obrtna, trgovska. Slovenska iznadljivost je našla nebroj načinov, kako se da napredovati. Vedno manj je naših ljudi, ki se morajo zadovoljiti z mestom navadnega težaka. Priznajmo si odkrito, da vključno različnim nevšečnostim — saj bi jih bilo doma tudi več kot dovolj — danes prav vsakdo, ki je zdrav, pa naj bo kjerkoli, dobro zasluži, tako, da lahko sam udobno živi, pa mu še ostane nekaj za rezervo in za podporo svojcev v domovini. Ne pozabimo pa, da živimo v dobi velikega gospodarskega razmaha in blagostanja. Mislimo vedno na to, kaj lahko pride jutri. Saj nam je “kriza” še v dobrem spominu. Gospodarska zgodovina pravi, da se ta nevarna bolezen lahko vsak trenutek pojavi.

Misel na lastni dom

Ko smo začutili tla pod nogami, se je v nas takoj oglasila želja po lastnem domu, ki nam naj bi vsaj v skromni obliki nadomestil, kar smo v domovini izgubili. Velika želja po lastnem domu je zlasti v Argentinini prišla do takega izraza, da jo smemo imenovati enega najjačjih znakov slovenske tvorčnosti in trdoživosti. Po zaslugi neumornega g. Janeza Hladnika in njegovih požrtvovalnih sodelavcev, se uresničuje misel skupne slovenske kolonije v Lanusu. Že daleč preko milijona gre

vsota, ki so jo Slovenci plačali za stavbišča. Že se dvigajo prve hišice in ne bo več dolgo, ko bo okrog 400 slovenskih družin živelo v svojih hišicah, obdanih s slovenskim rožmarinom in nageljni in roženkravtom. Vsako opoko v teh hišicah bo treba prislužiti in prištediti. Zato bodo imeli ti domovi tako veliko vrednost za lastnike in za vse Slovence. Tudi drugod rastejo novi slovenski domovi: V Mendozi, Bariloche, v Miramaru, v San Justo, pa tudi v Kanadi, Angliji in drugod.

Razumljivo in razveseljivo je, da zlasti mladi ljudje streme za lastnim domom in družinskim življenjem. Prav je tako! Naša emigracija ne sme postati društvo starih stricev in tet, ampak skupina tisočev slovenskih družin, vsaka v svojem lastnem domku, Slovenija v malem, kjer bo živela misel na domovino in na vse dobro in lepo, kar nam ta beseda pomeni.

Z odprtimi očmi

V svetu se človek lahko mnogočesa nauči. Mislim, da smo končno vsi prišli do prepričanja, da os, okoli katere se svet vrti, ni zaplata skozi Ljubljano in da sveta za Bizovikom in Dravljami še ni konec. Spoznali smo, da je na svetu veliko ljudi, ki so prav tako brihtni kot mi in še mnogo bolj, da marsikaj, kar smo mi dognali in zapečatili, vendar ni tako dognano, da končno vsak, tudi najsposobnejši v svoji stroki, lahko še marsikaj pridobi in se bolj izpopolni.

Ne tavajmo po svetu z zavezanimi očmi. Opazujmo kako žive drugi narodi. Študirajmo njihove verske, socialne, kulturne, politične in gospodarske razmere. Ako česa ne razumemo na prvi mah, povprašajmo zakaj tako in ne drugače. Primerjajmo nove razmere z našimi. Premisljimo, kaj bi se s pridom dalo uvesti pri nas doma in česa ne kaže uvajati.

Imejmo odprte oči tudi za slabe stvari okrog nas. Tujina, zlasti velika mesta, so narodno, versko in moralno pogubila že tisoče Slovencev. Pijača, nemoralna družina, lahkoživotnost, neresnost v poklicu, odtujitev slovenski skupnosti in cela vrsta drugih nevarnih okoliščin, lahko najtrdnjše pripelje do bankrota.

Naš kulturni davek

Danes, ko je pravi slovenski kulturi v domovini onemogočen svoboden razmah, nosi-

mo mi, svobodni Slovenci na svojih ramah odgovornost, da slovenska kultura ne zamrje. Vsi, brez izjeme! Oni, ki ustvarjajo in oni, ki uživajo njihove duhovne sodove. Vsaka zapišana slovenska beseda nam bodi kot zaklad, ki ga moramo ceniti in varovati.

Naše skromne okoliščine nam ne dopuščajo, da bi lahko storili to, kar bi želeli. Vendar moramo z veseljem ugotoviti, da slovenska kultura izven domovine živi. Tiskajo in bero se slovenske knjige po vseh petih kontinentih. Pisatelji in pesniki pripravljajo nova dela. Slikarji, kiparji in glasbeniki prirejajo razstave in koncerte, gledališke družine prirejajo igre, ki že presegajo mejo diletantstva, slovenska pesem je privabila mednarodno občinstvo, ki na koncertih in radijskih oddajah občuduje dragoceni zaklad, ki ga je Stvarnik položil v slovensko srce in grlo.

Z veseljem opazujemo, kako se zlasti slovenska inteligenca zaveda poslanstva, ki ga ima v zamejstvu. Stori vse, kar more, da bi se naš mali narod uveljavil v družini drugih narodov in je pripravljen, da z vso vnemo zaorje v ledino, kadar bo domovina potrebovala njenega sodelovanja. Prav sleherni Slovenec, pa naj živi kjerkoli po svetu, pa mora danes čutiti dolžnost, da podpira kulturna stremjenja svobodnih Slovencev. Imenujmo to podporo slovenski kulturni davek, kajti ni dovolj, da kulturna stremjenja le podpiramo z odobravanjem in dobro besedo. Treba je dejanskih žrtev. Namesto v kino običajno slovensko umetniško razstavo, koncert, igro. Namesto plehke tuje šare kupimo slovensko knjigo, revijo, časopis. Ne samo zato, da zvem kakšna je vsebina, ampak tudi zato, da z delcem svojega zaslужka podprem dobro skupno stvar. Priznajmo, da se nam tak čut ni razvil tako, kakor bi se bil moral. Smo bili doma preveč razvajeni, misleč, da naj slovensko kulturo vzdržujejo ministri, bani in nekatere ustanove, brez sodelovanja celokupne javnosti. Če je včasih to deloma držalo, danes ne velja več. Vse kulturno breme je padlo na naše lastne rame. Naj nam bo v ponos, da ga bomo junaško nosili.

***

Korak naprej! Prav gotovo smo ga storili. Bog daj, da bi naši nadaljni koraki bili vedno bolj varni in da bi se usmerili tja, kamor nas žene naše srce.

Kk.

I.

Najprej je zazvonilo pri Jeruzalemu.

Nad Panonsko nižino se je dan šele začel izmotavati iz mehkega objema noči. Nekje daleč za Blatnim jezerom se je ukresnil medli sij in goricam oznanil prihod sonca.

Jeruzalemski zvonar je vlekel za tenko vrv. Srebrni glasek malega zvona je zavriskal izpod šilastega zvonika tako radostno, da so se gorice zganile. Zatrepetal je v čistem zraku in se kot božji blagoslov razlil čez vrhove.

Stari Lujz Zádravec je zvonil dan. Vlekel je za tenko vože in molil angelsko pozdravljenje. Ko je zazvonil tretji del, se je s pestjo udaril na prsi:

"In Besedá je meso postala in med nami grešniki prebivala. Češčena si Marija... — "

Zvonil je dolgo. Lujz Zádravec je molil počasi, zbrano. Klenk zvona je nosil njegovo molitev preko vinskih bregov.

Potlej se je obesil na vrv in rekel:
"Amen".

Blatno jezero v dalji je zažarelo. Sonce se je za hip ogledalo v njem. Vzpelo se je proti goricam. Ščemeči žarek se je ujel v jabolku vrh jeruzalemskega zvonika. Odskočil je na jagnedi in se ljubkoval s trepetajočimi listi. Potem so ga ujele žareče pajčevine, ki jih je stkala noč med vinskimi trtami.

Lujz Zádravec je zaklenil zvonik.

Gorice so že žarele v mladem jutru.

Lujz Zádravec je sédel na stari lipov štor, iz katerega je poganjal venec mladih dreves. Stara lipa je pred leti pogorela. Prižgal si je

pipo. Gledal je čez bregove okoli sebe. Toliko ščemeče lepote je kipelo z vseh strani, da je mežikal.

Vsepovsod so peli zvonovi. Pri Sv. Tomažu, pri Mali Nedelji, na Kápeli, pri Sv. Bolfenku na Kogu, na Humu, v Ormožu ob Dravi, pa pri Veliki Nedelji. Od vseh koncev so brneli in se pri Jeruzalemu vrh goríc zlivali v božajoče sozvočje mehke pesmi Bogu posvečene zemlje.

Stari Lujz Zádravec je sédel na štoru ob cerkvi in čakal, kedaj se bo v pobožni spev novega dne vmešal še zvon sv. Miklavža. Tedaj šele bo pesem jutra polna.

"Ej, miklavževskemu mežnarju tudi zvon poje kot orgle..."

Zadnji se je oglasil nežni glas zvona iz vitkega svétinjskega stolpa. Boječe je vpadel med ubrano pesem jutra, kot da ga je sram, da je zakasnil pozdrav goríc novemu dnevju.

Lujz Zádravec se je nasmehnil in mežiknil proti Svétinjam, ki so že vse žarele v mladem soncu kot v zeleno bogastvo goríc vpleteni rubin.

Svétinjski mežnar je bil mlad čehák in je rad spal.

Lujz Zádravec je zamrmral:

"Ho... Ti dneva ne kličeš. Tebe je dan za pete potegnil..."

Tako je bilo jutro za jutrom. Prvi je zaklenkal jeruzalemski zvon. Če bi nekoč ne bilo tako, bi se goričanci čudili. Vrhovljánke bi si vpile iz goríc v gorice, da se je moralo

nekaj pripetiti. Potem bi stara Podkáljakovića hitela v vrh. Bi že našla primerni izgovor, da bi lahko potrkala na Zádpravčeve dvéri in ugotovila, kaj je na stvari.

Jeruzalemski zvon je imel veliko moč. Tri, štiri krat na leto je klical goričance k maši v podružnico. Vsako jutro je pozdravljajl novi dan. Pel je angelsko pozdravljenje in hvallil Gospoda, kadar je šel skozi gorice tolažit umirajočega goričanca. Če je na goričančevi strehi zaplesal plamen, je presunljivo kričal na pomaganje. Ko se je opoldne Lujz Zádavec obesil na vóže, so kopači vrgli motike. Postavili so se v dolgi jon počez po goricah in peli angelsko češčenje. In jeruzalemski zvon je varoval gorice pred hudo uro.

Lujz Zádavec se je tega zavedal. Težko bi bilo goricam brez njega, kadar se zberejo črni oblaki in s polnimi nedri toče hitijo proti bregovom. Tedaj pomaga samo jeruzalemski zvon, ki ga vleče za vóže Lujz Zádavec. Zato goričanci Lujzu Zádavcu namečejo ob zbirci v košaro klobas in jajc in mu nalijejo v puto mošta, da imata z nadušno ženo Haniko svoje plačilo, čeprav pri Jeruzalemu ni fare. Goričanci ga imajo v čislih. Lujz Zádavec to ve...

Ko odzvoni dan, sedi na lipovem štoru. Sonce se žari nad Sv. Bolfenkom na Kogu kot velika zlata hostija. Milost božja se razliva od njega čez vinske bregove.

Po klanecu pod cerkvijo hiti viničar Petek v zelenem galičnatem suknjiču škropit favróvske gorice.

"K lepemu dnevju ste zvonili, Lujz... Bog daj! — Jutro je čisto".

Lujz Zádavec vrže očetovski pogled čez gorice.

Za vrhé zataknjene jagnedi kipijo proti jasnemu nebu kot veliki posvečeni prémeci. Dolge sence mečejo čez gorice vse doli do senčnih grab. Sveže poškopljene gorice prelivajo preko bregov odenke nežne sinjine. Za kučami kikirikajo petelini. Osamljene vrane se zibajo med čivkajočimi roji lastavic.

"Visoko letajo. Lepo vreme bo. — Bog daj! Da bi lahko poškopili".

Majhna okenca slamnatih kuč vdiljen po bregovih mežikajo kot da izzivajo samo sonce. Nekje kričijo otroci. Na pašo ženejo in se za kratek čas pretepajo. Krave mukajo in psi bevskajo. Nad Veličansko grabo se spretava jata belih golobov. Na sončnih predknih gosposke zidanice se umiva mače.

Lujz Zádavec zopet ugotovi:
"Lepo vreme bo".

Lujz Zádavec ve, da je zaščitnik teh bregov. On sam sicer ne. Pomislite, Lujz Zádavec, pa zaščitnik vseh teh bregov, ki kipijo doli do Drave, pa gori do Murskega polja. To seveda ni mogoče. Kali? Ampak Lujz Zádavec vendar le vleče jeruzalemski zvon za vóže, da kriči k žalostni Materi božji, ki čuva vinske gorice. —To je tisto.

Lujz Zádavec pozna vinske bregove in nebo nad njimi. Tolmači sape, ki vlečejo čez gorice. Iz oblakov bere. Kadar prihaja gori do Jeruzalema hreščeči ropot vlaka, ki drvi nekam v nepoznani svet, je Lujz Zádavec v skrbeh. Če vstajajočemu soncu nad Sv. Bolfenkom na Kogu zastavljajo pot velike kopice belih oblakov, da se žarki prerivajo med njimi proti goricam, Lujz Zádavec grize ustnico. Takrat se ves dan ozira proti nebu, kedaj bo naglo zletela čez sonce umazana črna plahta in vrgla na vinske bregove ledeno zoprno senco. Kdo drugi bi takrat rešil gorice pred točo, če ne Lujz Zádavec, ki se opotika v breg zvonit! Tako dolgo zvoni, da se nebo usmili in strese ledeno jezo nekam drugam; samo ne nad te bregove, kjer mladi grozdi trepetajo pred hudo uro in se klasujoča pšenica preplašeno krivi kot pred grozečim udarcem.

Dolga leta že bedi Lujz Zádavec nad jeruzalemskimi bregovi. Bil je še čisto droben čeháček, ko je smel prvič potegniti za vóže. To je bilo takrat, ko so bili pri Sv. Miklavžu za župnika Peter Danjko. Veste kateri? Ah, seveda se jih ne boste spomnili. To so bili tisti gospod, ki so pólovnják v rokah vzdignili in ki so prè tako glasno pridigali, da so jih v Kajžaru slišali, če je bila cerkev odprta. Ko so blagoslovljali križ na Kámenščaku, kjer se snidejo lótmerska, miklavževska in svétinjska fara, so jih prè slišali v tri fare. Le vprašajte stare ljudi!

Ko je Lujz Zádavec prvič potegnil za vóže, da je visoko nad njim v zvoniku zaklenkalo, se mu je zdelo, da se je spustilo brnenje zvona navzdol po vrvi naravnost v njegovo srce. Od takrat ni več mogel pozabiti jeruzalemskega zvona. Sedaj je že tako stari dedec kot izdolbena vrbáča pri Kolaričevem mlinu v Vúkomorju, toda v srcu mu še vedno brni, kadar vleče za vóže.

Na vsa ta dolga leta misli Lujz Zádavec, ko sedi na štoru. Koliko toč je šlo mimo Jeru-

zalemskih goric zaradi njega. To neizmerno sinje morje goric to ve. Vsak trs je njegov prijatelj, v vsaki sočni jagodi zori ta sladka zavest. Ko pod jesen zaklenkajo vse vprek po goricah klopotci, Lujz Zádramec ve, da so veseli, ker je njegov zvon čuval vroče poletne dni nad njimi.

Tako lepo je sedeti mlado, rosno jutro pri jeruzalemski cerkvi in na vse to misliti...—

“Ne bo več dolgo...” pomisli.

Kar strese ga ob misli, kaj bo s temi sončnimi goricami, ko bodo odnesli njegovo krsto navzdol ob Babjem klancu...—

Ko Lujz Zádramec ugotovi, da doli od Drave ni slišati hreščéčega ropota vlaka in da je sonce vzkipelo nad gorice čisto, se spokojno nasmehe. Gre po klancu na vrh goric in stopa na sèp. Kot da bi se še enkrat hotel prepričati, če bo zares vse v redu.

Vidi, da se po goricah sprehajajo škropilci. Z modro galico barvajo gorice, da bi jih obranili pred peronósporo. Boža mehke grozde, ki se potuhnjeno skrivajo za veliko perje. Tu in tam odtrga list, ki ga je načela bolezen. Ožarjenim bregovom pravi:

“Ne bo toče... — —”

II.

V sredo sončnega sproletnega popoldne je zajokal miklavževski zvon.

Kopači vse vprek po goricah so ustavili motike. Pridržali so sapo in prisluhnili.

“Na spoved gredo...”

Oni na Kajžaru so ugotovili:

“Stari šulek so bili vso zimo slabi...”

Zvon je odzvonil dva kratka dela.

“Ni moški... — Samo dva krat je zazvonilo. Ženska bo; Bog ji daj srečno zadnjo uro!”

“Bodo stara Kóšjakovica? Že dolgo jih duši”.

Kopači na Vinskem vrhu so stopali na sèpe, da bi videli, kam bodo zavili gospod.

“Pod pokopališčem gredo. — Proti Slanjči vesi...”

“Bog pomagaj no Marija sveta Mati! — Moralo se je nekaj pripetiti. Gospod ne bi šli tako naglo sredi popoldneva...”

Ko je dolga bela duhovnikova srajca izgnila za Kádovo šumo, so kopači zopet prijeli za motike in potlej samo ugibali, komu stopa smrtni pot na čelo.

Težko je bilo misliti na smrt sredi dehtečega cvetja breskev vdiljen po vinskih bregovih.

Povsod med goricami brsti novo življenje. Leskove in vrbove mačice ob globokih klancih stresajo rumeni prah, kadar čivkajoče ptice sedajo nanje. Cvetéče češnje so postavile med rumeneče se popje goric velike šopke kot v pozdrav soncu, ki je veliko in žareče drselo preko neba. Zvončki ob potoku so se ogledovali v žuborečem srebru čiste vode, ki je tekla po sredi doline. Med temno borovje je bukovje pomešalo velike maroge nežnega mladega zelenja, kot da plete dragoceno preprogo za obisk Vigredi med goricami.

Težko je misliti na smrt, kadar med vinskihmi bregi lebdi dih tople pomladi. Povsod je v gosteh. V viničarskih kučah vrh bregov in okoli hramov sredi cvetečih sadovnjakov po dolinah se sprehaja.

Drobno, boječe je začivkal čez gorice tudi jeruzalemski zvon...

Kopači so zopet zaustavili motike. Bela duhovnikova srajca se je naglo vzpenjala ob Babjem klancu naravnost proti Jeruzalemu. Goričanci, ki se zjutraj niso utegnili umiti, so si naglo zlivali v prgišča vode in si jo plali na lica. — Ne smeš pozdraviti hostije, če nisi umit! Bi Bogeca uročil. — Padali so na kolena in čakali blagoslova mimoidočega Boga. Duhovnik je nesel sveto hostijo in posvečeno olje pod belim svilenim pregrinjalom. Z njim je blagoslovljal goričance, ki so klečali na podstentjih ali pa kar med trtami.

“Gospod naj ji da srečno zadnjo uro”, so vzdihovali, čeprav še niso vedeli, h komu gre božji Tolažnik.

Nič posebnega se ni pripetilo. Lujz Zádramec je zvonil v pozdrav Gospodu, ki je šel tolažiti njegovo ženo Haniko. — —

Ko je opoldne nakrmila prašička, jo je stara naduha nenadoma tako močno prijela, da je posinela v obraz. Hlipnila je za zrakom in se sesedla kar na podstentju. Še sreča, da je šel mimo sosedov šolar Japec, ki je stekel v gorice in povedal Lujzu Zádramcu, kaj se je pripetilo. Japec mu je potlej pomagal Haniko zavleči na posteljo in mu nosil kisa in vode, da jo je Lujz zmákal in spravil k življenju.

Ko je odprla oči, je samo hlipnila:

“Lu—ujz... Po go—spo—da... —Se... se—daj... bo... konec... konec... — — Lujz...”

Krčevito ga je zagrabila za roko.

“Hitro, Japec, hitro beži po gospoda; naj pridejo...” je Lujz Zádramec kriknil šolarju.

Lujz Zádramec je ostal sam s Haniko.

S stene je snel velik molek. Zdrsnil je na

kolena poleg postelje. Čez dušečo se Haniko je položil roke kot za objem. Med trepetajočimi prsti so mu drsele debele jagode.

"Sveta mati Ana, sveta Barbara, sveti trije Kralji, stojte ji na strani ob njeni zadnji uri..."

Lujz Zadržavec je vedel, da je prišla Hanikina zadnja ura. Klečal je ob njeni postelji. Skozi roke mu je polzel črni molek...

"Jezus, Marija in sveti Jožef... naj z vami združena mirno izdihne svojo dušo..."

Gleda Hanikin posineli obraz. Na široko odprta usta samo včasih hlipnejo za zrakom. Lujzu Zadržavcu preko razoranega lica počasi drsijo solze...

"Hanika... Hanika... — tako lepo sva živela... —"

V čarobni krogli debele solze, ki se mu je ujela med vekami, se Hanikin obraz počasi spreminja. Na lica ji lega žar minulih spominov. Beli lasje nad potnim čelom se preli-vajo v venec cvetja...

Lujz Zadržavec ne sliši več Hanikinega hli-panja. V ušesih mu na tenko pozvanja jeruzalemski zvonček. Zvoni in kliče davna, minula leta nad goricami... —

Proti razgretim vinskim bregom hitijo napihnjeni črni oblaki. V zraku šumi tako grozotno, da gorice podrhtevajo. Jagnedi se obupno sklanjajo pred udarci bliskov, ki tolčejo vprek po nébesu. Lujz Zadržavec zvoni, roteče zvoni. Drobní glasek zvona kriči proti nebu med grom in žvižgajoči pisk hude ure. Kako dolgo zvoni, Lujz Zadržavec ne ve... —Šele, ko skozi okno stare cerkve boječe pokuka preplašeni sončni žarek, se Lujz Zadržavec obesi na vrh. Oblaki se že valijo doli proti Ivančici za Dravo... V kot cerkvenih vrat se stiska premočena deklina. V lase ima zataknjene bele marjetice. V velikih očeh odseva strah... V roki tišči debelo ledeno kepo. Med toplimi prsti se ji cedi yoda. Velike oči ga gledajo tako hvaležno, tako mehko... Lujz Zadržavec vidi ledeño kepo v dekletovih rokah. Boječe se ozre po goricah... Rahel dež pada nanje. Med curke se ujema sončni žarek, ki sili izpod krajev oblaka. Nad Sv. Bolfenkom na Kogu slika živo mavrico... — Lujz Zadržavec ve, da je njegov zvon rešil gorice. Deklina ga tako hvaležno gleda... Pomežikne ji in gre svojo pot...

"Hanika..." dihnejo Lujzove ustnice kot iz davne preteklosti.

Pesem vesele harmonike kliče iz minulih

spominov... Beli venček na glavi mlade neveste...

"Hanika..."

Krik vrhovljank, ko so se sodi zvalili z voza in pogazili sina Tuneka... —

Lujz Zadržavec zarije glavo v posteljo.

Drugega sina jima je Bog dal že pozna leta. —O, Bog nad goricami je velik! — Sedaj njegovo ime blešči iz črnega kamna v farni cerkvi, kjer so vklesani goričanci, ki so v prvi veliki vojni padli na tujem svetu... — Takrat je Hanika omedlela.

Potlej sta bila sama. Sama vrh goric. Lujz je zvonil, da je čuval gorice. Dolga leta. Haniki je strmi breg natlačil naduho v prsi... —

Lujzu Zadržavcu drsijo črne jagode skozi trepetajoče prste.

"Jezus, Marija in sveti Jožef, vam priporočim njeno srce in njeno dušo... Jezus, Marija in sveti Jožef..."

Iz miklavževske doline krikne zvon. Gospod prihaja k Haniki na zadnji obisk...

Lujz Zadržavec se naglo dvigne. Tiho pripre vrata in gre po sepu proti cerkvi. Obesi se na vóže. Odzvoni dva kratka dela. Gospodu v pozdrav, ki prihaja tolažit njegovo Haniko... —

Hanika skozi odsotnost davnine sliši jeruzalemski zvonček. Ulovi se ji v šumečih ušesih. Okoli trpečih usten se ji začrta drobna sled blaženega nasmeška... Jeruzalemski zvonček...

"Lujz... Lujz..."

Ko duhovnik Haniko mazili z nebeško tolažbo, stopi Lujz Zadržavec skozi vrata. Poklene na ilovnata tla in moli s službnikom božjim.

Lujz Zadržavec ve, da je žarek sonca nad goricami zadnjič zaigral v Hanikinih umirajočih očeh. Zato moli:

"Sprejmi, Gospod, njeno dušo..."

Vzame blagoslovljeno svečo. Prime Hanikino roko. Položi jo v svojo dlan. Skupaj z dušečo se Haniko drži trepetajoči plamen. Skozi vlažne oči gleda v bleđi sij. Zdi se mu, da dogoreva tudi zanj...

Suhe ustnice se mu pregibajo. Samo Hanikina duša sliši:

"Hanika... Saj pridem tudi jaz... Kmalu..."

Hanika se umiri. Dušeči pisk v prsih utihne. Na ustne se ji spusti pokoj, sveti pokoj...

"Da... Hanika... Pridem... Kmalu..."

Hanika krčevito zagrabi svečo. Vzpne se. Grozotno odpre oči. Iz prsi pisne:

"Ne... Lujz... ne... — Toočā..."

Potlej zopet pade v vzglavje. Rahlo, tako rahlo, da je slišalo samo Lujzovo srce, je zašepetala:

“Potem pridi... — k meni...”

Dogorela sveča je omahnila. Plamen je tiho ugasnil.

Lujz Zádavec ji narahlo pripre še tople veke...

Potlej gre počasi po visokem sépu,

Z božjim poljubom poljublja toplo pomladno sonce gorice po bregovih. Draži slo po rodovitnosti, da bo Lujz Zádavec zvonil, če bo opojnemu plodu grozila huda ura. Rožičaste breskve cvetijo vdiljen po vrhovih; iz dolin polje duh vijolic in zvončkov...

Stari Lujz Zádavec gre po visokem sépu in pravi:

“Ostanem še... ostanem...”

In boža napeti popek trte, ki štrli čez sép.

Ko se obesi na vrv, vrhcvljanci že vedo, da zvonarjeve Hanike ni več... —

III.

Svet nad goricami žari.

Tople sape so obrisale nebo, da je čisto in lepo kot božja dlan. Tistih nekaj kuštravih oblačkov, ki počasi drsijo čez sinji nedogled, so sape pustile menda samo zaradi lepšega. Kot pohlevne ovce, ki jih je opral nebeški pastir, se pasejo na visokih livadah. V soncu blešči njih runo kot dragoceni okras nebeškega plašča, ki se je razpel čez goričko zemljo.

Sveže poškropljene gorice so razprostrle čez brege nedogledno sinje pregrinjalo. Viničarske kuče po vrhéh mežikajo v ščemeči dan. Na predoknih igra senca nemirnih jagnedi. Lastavice se premetavajo na visokem nebu kot ljubka igračka blagih sap nad goricami.

Vinski vrhovi praznujejo.

Lipov gaj okoli jeruzalemske cerkvice se je razbohotal. Samo šilasta streha zvonika kipi izmed gostega zelenja, da veže nebo z goricami.

Med goricami gredo mašarji. Z vseh koncev. Iz Veličanske grabe, iz Brebróvnika, iz Slanjče vesi, iz Vuzmetince, iz Pekla. Na vrh goríc se snidejo. Potlej se vijejo vrste po llovščaku, Plávščaku in vseh bregovih proti cerkvi žalostne Matere jeruzalemske. Rdeče janke in trdo škrobljene rute na glavah deklin se zlivajo v živo pesem barv sončne nedelje nad goricami.

Jeruzalemski zvon kliče goričance k žeg-

nanju. Zbirajo se pri Jeruzalemu in si od daleč ogledujejo gorice na domačem bregu. Tak lepo je s soslednjega brega gledati na svoj vrh, ki ves kipi v soncu. Od dalje ga gledaš, lepši je, boji te privlačuje njegova čarobna moč. Kot neskončno lepe sanje resnične prelesti božje goričke zemlje. Zato se goričanci rušijo na kolena pred starinsko podobo žalostne Matere. Njih duše pojejo odmeve veličastnega nastrojenja hvaležnosti.

Lujz Zádavec zvoní. Enakomerno vleče za vóže. Visoko gori nad lipami veselo klenka glas zvona kot pesem razigrane ptice. Daleč navzdol v ozke dnike gre goričancem naproti. Njegovo vabilo je mehko, toplo. Na klanecu vrh goríc se spreletava in se meša s sme hom veselih deklin.

Lujz Zádavec zvoní dolgo. Kot da mu je vóže prirastlo na samo srce. Dan nad goricami je tako lep. Lujz Zádavec nosi odsev ožarjenih goríc v srcu in zvoní Bogu v čast. Kot da je zares srečna lepota goríc samo njemu po skrbi. Skozi ozko lino uhaja ščemeči odsev sončnega dne in se igra v Lujzovi beli glavi.

Goričanci se že drenjajo v cerkev, Lujz Zádavec pa še vedno zvoní. Zvon visoko nad njim poje najlepšo molitev njegove pobožnosti.

Ko na koru zapiskajo starinske orgle, Lujz Zádavec zvon ustavi. Poklekne na prag in gleda preko glav goričancev proti oltarju. Tako domač je z milostno Materjo, da se mu zdi, kot da mu je narahlo prikimala.

“Dolgo najbržé zares več ne bom Marija... — — Potem... — — Ti boš že varovala naše brege”, šepne Lujz Zádavec proti oltarju. “Za te kostrune...” mežikne preko glav kleččih goričancev. Kot da ga je strah, kaj bo z goricami, ko njega več ne bo.

Po tesni cerkvi se razlije pesem mašarjev:

“Lepa si, lepá si,

Roža Marija... — — ”

Skozi vrata se vali odmev pesmi. Sape nad bregi jo ujamejo in nosijo kot prošnji spev pod nebo, da bi bilo milostno goricam, kadar se nadnje obesijo grozeči oblaki.

Lujz Zádavec ve, zaradi česa bahati goričanci tako ponižno sklanjajo glave, da samo še v plešah odskakuje sončni žarek, ki veselo kuka skozi okna v cerkev. Narahlo se nasmehe in dihne proti podobi žalostne Matere:

“Nič ne pomaga... Še bom vlekel za vóže, kadar bodo prišli hudi oblaki...”

Potlej tudi sam moli za vse te bregove, ki kipijo okoli Jeruzalema. — —

Po maši zleze na kor. Gleda na množico, ki se pod njim drenja iz cerkve v lipovo senco. Vidi deklino, kako izpod prišiljenih trdih rut na skrivaj mečejo oči po čehákih, da bi jih povabili na vrtiljak, ki se vrtil nad klancem. Vidi stare ženice. Opirajo se na palice ali pa kar na prakoliče, ki so jih pobrale nekje v goricah: Ugotovi:

“Jula, ti si zadnjič pri Jeruzalemu... Le dobro si še oglej brege, da boš molila pri Bogu zanje...”

Gospodinje se samo na hitrico pozdravljajo in se razhajajo po bregovih. Možje stikajo glave. Toliko stvari je, ki si jih morajo povedati. Tomažičeva kobila ima kéh, Školibrovi kravi je mleko preselo... In na žegnanju pri Jeruzalemu se zberejo mašarji iz treh far.

Na lipovem štoru čepi viničarjev Japec. Tisti, ki je bežal po gospoda, ko je Haniko zadušilo. Bose noge stiska pod sebe in gleda proti vrhu zvonika, čez katerega hitijo srebrni oblaki. Misli, kako nebeško lepo pač mora biti, če se takole obesiš za vóže kot Zádramečev oča, in visoko gori nad teboj zaklenka zvon. Vsi goričanci potem padejo na kolena in molijo... In če pridejo oblaki, Bog se nas usmili, kakšno moč ima takrat jeruzalemski zvon, ki ga vlečeš za vóže...

Lujz Zádramec ga vidi. Razume njegov pogled.

“Zvonil bi rad, čehák... Kali? — Ima v sebi...”

Odkar je Japec na sprotoletje bežal po gospoda, da so prišli k Haniki, sta bila z Lujzom prijatelja.

Lujz Zádramec se odloči:

“Dam mu vóže. Danes. Opoldne. Naj poizkusi. Za angelsko pozdravljenje... — Ima v sebi...”

Zdi se mu, da bo kar pravo tako. Ko se njuni pogledi srečajo, mu mežikne. Čehák zardi do ušes. Zádramečev oča so ujeli njegove misli. Spusti se s štora. Ob cerkvenem zidu drsa proti zvoniku.

V kotu pred zakristijo stojijo gospod župnik, miklavževski mežnar in cerkveni ključar. Japec bežno ujame pogovor. Obstane kot odrevenel. Ne more se ganiti z mesta.

“Ste slišali, kako je zvonil za povzdigovanje?”

“Sramota”.

STANKO JANEŽIČ — Trst

MAMIKA

V tem tihem večeru
moje srce pri vas gostuje,
mamika.

Vse huje
je duši samotni
v tem težkem miru
somraka:
ne ve,
ali še čaka
obraz dobrotni
drhte
skozi okno zroč...

Tiha je noč.
Meni je tako,
da bi umrl:
daleč ste vi,
ko da ni poti
do vas.
Zavr!
nekdo
je čas.
Negiben je vaš obraz.
Joj, mene je strah,
mamika...

Odprla je oči.
Od daleč se jutro smeji.

“Star je, star Lujz Zádramec”, pravijo gospod župnik, da bi naredili pravico.

“Pesrllov bi bil dober”, pravi miklavževski mežnar.

Ključar pristavi:

“Pesrl naj prevzame!”

“Opravite, da bo prav”, rečejo gospod župnik in gredo nazaj v zakristijo.

Japec se kar opoteče preko trate proti zvoniku. Pri stranskih vratih plane v cerkev. Ne seže z roko v škropilnik, ne pripogne kolena. Šele, ko skače čez ozke stopnice na kor, se prekriži.

Stari jeruzalemski zvonar stoji pri oknu. Gleda na ljudi in hribe pod seboj. V belih lasih mu igrajo sončni žarki, kot da mu sple-

tajo žar večnosti. Očetovska toplota se mu razliva čez razorana lica.

Javec obstane ob orglah. Samo gleda Zadržavčevega očeta, kako stojijo pri oknu in gledajo na goričance pod seboj.

"Dobro so zvonili, kadar so prišli oblaki..."

Oprijemata se starih orgel. Srce mu udarja v goltancu. Stopi čez kor. Še dihiniti ne upa. Usta odpre; prave besede ni iz ust. Samo na rahlo se z drhtečo roko dotakne starega zvonarja.

Lujz Zadržavec se zdrzne. Kot da se ga je dotaknilo nekaj iz onostranstva. V široko odprtih očeh so, nedogledne gorice pod njim še bolj zažarele...

"Ti čeh ti... Kako si me prestrašil", je kar glasno rekel.

"Oča..."

"Ni se čas... — Saj boš... Boš zvonil... če znaš lepo moliti... Sicer zvon ne poje lepo... In gorice imaš rad? — To je tisto..."

Lujz Zadržavec govori tiho; kot veliko skrivnost.

Čeh ga gleda z velikimi, vlažnimi očmi. Ustnice mu zatrepetajo. Preko vročih lic se mu spustijo debele solze.

Lujz Zadržavec stisne Javca k sebi. Pogleda ga po svetlih laseh in pravi:

"Vem... vem... — Boš zvonil... — — — Samo ti mi boš zvonil, ko bom umrl... Samo ti... — — —"

Drži čehaka v objemu in gleda čez vrhove, preko katerih sape peljejo bleščeče bele oblake. Drgetajoča ginjenost mu napolnjuje prsi, da ga stiska za grlo...

Po klancih hitijo mašarji. Spuščajo se v dniške. Golobi in lastavice letajo nad njimi. Visoke jagnedi se lesketajo kot slavnostni svečniki.

Lujz Zadržavec gleda sončne vinske bregove in pravi:

"Hanika, kmalu pridem... Kmalu... — — — Čeh mi bo zvonil za pogreb..."

Stiska fanta k sebi in gre počasi proti stopnicam.

"Oča... — — nekaj se je zgodilo... — — — Nikdar vam ne bom mogel zvoniti... — Tudi... ko boste — — umrli... ne... — —"

Lujz Zadržavec se zdrzne.

"Oča... — Pesl bo zvonil... —"

"Ha?..." zazijsa stari jeruzalemski zvonar.

"Mežnar in ključar sta tako rekla..."

Lujz Zadržavec se zamaje.

Z roko si zakrije oči. Kot da hoče pregnati

moro, ki mu je v hipu legla na prsi. Sunkovito zaduha. Pusti čeha na koru in se opoteče po stopnicah navzdol.

Preko trate se mu razlije naproti toliko bogate prelesti, da ga omami. S hrptom se nasloni na zid. Mora pripreti oči. Vsa nedogledna razsežnost vinskih bregov zakipi proti njemu. Sloni ob zidu in pusti, da mu vroče sonce žge razorana lica. V notrajnosti mu burka. Vse nevihte, ki so šle mimo gorice, ker je pobožno vlekkel za vóže jeruzalemskega zvona, divjajo v starem srcu. Vsi kriki zvona, ko je na goričančevem slemenu zaplesal rdeči plamen, mu zakričijo v ušesih, da se s pestmi udari po njih. In zopet zajoče jeruzalemski zvonček za vsemi umrlimi goričanci... Žalostinke poje...

Lujz Zadržavec na široko odpre oči. Kot da jih zadnjič vidi ožarjene v soncu. Vsa dražest bregov se pogrezne v njegov pogled, da spusti veke.

"Uboge gorice..."

Po vrvi, ki je poganjala zvon, je bil povezan z usodo teh bregov.

Na koru kleči Javec in moli. Sklepa prste. Preko lic mu drsijo solze...

"Marija... Kaj bo sedaj z goricami... — Zadržavčev oča bodo umrli..."

Ko Lujz Zadržavec odpre oči, stoji pred njim suhi mežnar.

"Saj tega menda ne boste naredili..." jeclja kot otrok. "Kar takole... —"

"Lujz... — — Zadnji čas je... — Saj ste dobro zvonili, ko je bilo potrebno... —"

Lujz Zadržavec pripre veke. Nepremično gleda mežnarju naravnost v dušo.

"Če bi mi dali ključke, Lujz..."

"In na gorice mislite, na gorice..." reče Lujz Zadržavec grenko, očitajoče.

Mežnar se nasmehne:

"Pesl bo bolje opravil... — Hitreje bo skočil, če bo treba..."

Lujz Zadržavec ne odgovori ničesar. Glava mu omahne na prsi. V notranjosti mu šepne nedvomno spoznanje:

"Zares je konec..."

Seže v žep. V drhteči roki mu zacingljajo ključki. Stegne desnico in jih položi v nastavljen mežnarjevo dlan. Kuštrava bela ovčka, ki se je pasla na neskončnem sinjem nebu, se je napihnila. Kot črna pošast je šla preko sonca, da so se gorice kar potuhnile.

Lujz Zadržavec gre po prazni jeruzalemski cerkvi navzgor. Drsajoči koraki se izgublajo

v senčnih kotih. Vsa cerkev še diši po blagoslovljenem kadilu. Lujzu Zádravcu pa je, kot da so pokadili njegovo krsto. Oprime se obhajilne mize. Trdo pade na kolena. Ve, da sedaj prihaja konec. Moli za smrtno uro — in za gorice...

Potlej dvigne obraz proti milostni podobi in šepne:

“Marija... Kajne, da sem prav zvonil...? Zakaj bi sicer še živel...”

Nasloni čelo v dlani in moli. Pripravlja se na smrt.

Železno kladivo v zvoniku se je dvignilo. Pritajeno je zacvililo. Potlej se je sunkoma spustilo in udarilo. Zvonki glas bronja je hušknil skozi lino in zatrepetal nad senčnimi dniki. Počasi, pomenljivo je ura v jeruzalemskem zvoniku odbila dvanajst...

S čelom naslonjenim v dlani kleči Lujz Zádravec pri obhajilni mizi. Šteje udarce. Sekajo mu v sredo srca. Kot da mu zares še odmerjajo zadnjo uro...

Potlej iz zvonika zapoje... Ne zaleti se zvon. Umerjeno, ubrano zaori angelsko pozdravljenje preko vinskih bregov...

Lujz Zádravec se dvigne. Vzpne se kot živi plamen. Prisluhne. Iz razbolelih prsi zašepeta slavnostno pričakujoče.

“Angel Gospodov je oznanil... — ”

Sune ga po cerkvi navzdol...

Pod zvonikom se obeša na vrh šolar Japec. Zvon ga privzdiguje, da kar poskakuje. Krepko drži vóže. Kadar z vso težo vleče navzdol, se sklanja globoko do tal. Zbrano, polglasno moli:

“Češčena si Marija...”

Lujz Zádravec se hvaležno ozre nazaj proti oltarju. Potlej tudi sam prime za vrh. Ne more se premagati. Težka je bila naloga njegovega življenja. Poljubi jo, kot da ga veže na samo nebo. Dolgo, zbrano pomaga slabotnemu čehu zvoniti zadnje angelsko pozdravljenje, da odmeva med goricami, ko so drugi zvonovi že obmolknili...

Bele, kuštrave ovčke se zopet pasejo na sinjih pašnikih vseмирja, da njih runo blešči nad goricami... —

IV.

Za Donavo se je ukresnila krvavordeča iskra. Zapadne sape so jo razpihale, da se je dražeči sij kot odsev požara zilil preko Blatnega jezera proti goricam. V zraku so lebdele motne koprene. Podoba gorice se je le medlo

JANKO — San Luis

TIHOŽITJE

*Hišica v bregu
z majhnimi okni,
bela ko v snegu.*

*Pota so črna.
Vrata kot zemlja.
Streha srebrna.*

*Ogenj pod kotlom
poje in greje.
Pet se jih smeje.*

*Pred pragom ždi mraz.
Veter si žvižga.
Na steni spi čas.*

črtala na soparnem obzorju. Vršički visokih jagnedi so se stresli. Prebujene lastavice so neslišno drsele tik ob tratah po globokih dnikah. Vse križem so kričali petelini zatlego nesoglasje dušičnega razpoloženja. Dolge vrste rodnih trsov so stale v goricah kot žrtvovani vojščaki. Mladi sveži grozdki so počivali v nedrju sinje poškropljenega perja, da iz večnih sokov globokih korenin dozoriyo v sladke sad zemlje...

Stari Lujz Zádravec stoji na sèpu. Ne more se iznebiti dolge navade. Leta, težka leta je bedel nad temi goricami, da je v imenu Gospodovem pozdravljal prihajajoči dan negotovosti, ki jih je skrivalo prebujajoče se nebo...

Stoji na sèpu in se opira ob rogovilasti kol. Krvavi sij od vzhoda mu ščemi v očeh, da mežika. Pljuča mu polni morasto vzdušje soparnega jutra. Odsekano, trepetajoče diha.

“Moj Bog, kakšno jutro...”

Na vseh koncih so zazvonili dan. Pri Sv. Tomažu, pri Mali Nedelji, na Kápeli, pri Sv. Bolfenku na Kogu, na Humu, v Ormožu ob Dravi, pa pri Veliki Nedelji. Iz miklavževske doline je zapel zvon. Tudi srebrni krik iz svétinjskega zvonika je zaplal čez gorice. Od povesod je brnelo in se v težkem zraku nad Jeruzalemom prelivalo v prehitevajoče se nape krvavega jutra.

Samo pri Jeruzalemu se še ni oglasil zvon.

Krvavordeče sonce je žarelo v jabolku nad zvonikom. Križ nad njim je vrgel dolgo senco čez vrste trsja.

Lujz Zádravec krčevito drži kol. Nestrpno si grize ustnice.

"Moj Bog, kakšno jutro... In še zveni ne..."

Samo petelini vdiljen ob klancih nad goricami zateglo kikirikajo v jutro...

Lujz Zádravec je znal tolmačiti sape, ki so vlekale čez gorice, in iz oblakov je bral. S potno roko se drži za rogovilasti kol vrh sepa in se nestrpno prestopa. Za Blatnim jezerom gori krvavi sij, ob jeruzalemskih klancih pa samo petelini zategujejo zmešane napeve. Ne poje zvon, da bi se njegova molitev v imenu vseh teh pohlevnih bregov vzpela proti nebu in zarotila sape.

Jutro že vse rdeče leži nad goricami. Lujz Zádravec ne vzdrži več. Zaleti se po sèpu proti cerkvi. —

Spomni se, da nima več ključev. Zvon mora zaklenjen molčati visoko gori pod šilasto streho z velikim križem na vrhu. Mrtveča trpkost izobčenca se mu razlije čez srce. Zapolje mu v žilah.

"Pa bi še lahko zvonil... Tako lepo... da bi prebudil zvonove vse vprek po teh bregovih..."

Lujzove oči gredo na romanje čez brege, ki se izmotavajo iz rdeče koprene kot iz krvave sopare. Svétinje so ena sama ožarjena kaplja krvi; Kápela hlipa iz rožičaste pene... In Sv. Bolfenk na Kogu.! Sv. Bolfenk na Kogu in poniži Hum stojita otrpla v zarji... Kot obsojeni žrtvi...

Lujz Zádravec si s pestmi zadela oči. Seseče se na sèp. Samo spomin mu kot daljni odmev jeruzalemskega zvona zveni v ušesih. Rosna kaplja se spusti z mladega grozda nanj kot biserna solza...

"Sedaj nisem več potreben... Še ključev nimam, da bi lahko ganil molčéči zvon... — Hanika... Sedaj zares pridem... —"

V zraku zatrepeta tenki glas bron. Trči ob Lujzovo srce, da ga spreleti božajoča zonanina...

"Oh... oh... Zvonček... moj..."

Razprostre roke. Kot da hoče zleteti v šilasti zvonik in se zazibat na nihajočem pevcu. Oči se mu širijo, lica se mu pričakujoče raztezujejo. Kar plava po sèpu proti cerkvi.

Zvon zastoka. Krikne. Kot da je božjega pevca nekdo nasilno, surovo zagrabil za grlo. Lujz Zádravec obstane kot okamenel. Prišluhne.

"Ne", vzklikne. "Ne... Za božjo voljo... Ne tako!"

Zvon se spokoji. Poje skladno, umirjeno pesem angela Gospodovega za blagoslov novega dne nad goricami. Lujz Zádravec se umiri.

"Tako... Da... Oh, saj bo... saj bo..."

S trepetajočo, nestrpno roko niha po zraku. Kot da vodi srebrno pesem pevca. Z vsem telesom ga spremlja. Boji se, da zopet ne bi skočil iz ubranega nihanja.

"Tako... — — Bim — bom... Bim — bom... bom... bom... — — Ne! Ne tako! Ne tako," udari z ного ob tla. "Ne davi ga! — Pusti ga! Naj poje..."

Z dolgimi kcraki hiti čez trato proti cerkvi.

"Moram mu povedati".

Vrata v zvonik so zaprta. Lujz Zádravec obstane nemočen, tog... Roka mu omahne s kljuka. — Gre ob cerkvenem zidu. Težko vleče noge za seboj. Kot da so mu privezali zanje sramotno brvno. Sede v senčni kot nad klancem. Podpre si glavo in zapre oči...

Zvon nad njim se sunkovito zaletava. — Potlej se ustavi. Samo vrane so še zakričale nad Veličanami in odletele rdečemu siju naproti...

Lujz Zádravec sedi zmučen v kotu pri vratih jeruzalemske cerkve kot pred vhodom v večnost. Dolgo sedi. Čuti, da večnost prihaja blizu. Tako blizu, da dojema njen dih in se pripravlja na njen prihod... Ne vidi kape, ki so je sape spletle okoli Velike Kope na Pohorju, da bi trepetal pred njo kot pred slabim znamenjem. Ne vidi velikih, razcefranih plaht, ki plapolajo čez nebo nad goricami kot pošastne zastave neusmiljenih vojska. Ne sliši sika vetrov, ki piska visoko gori v zraku, da bi si zadelal ušesa in se roteče oziral v nebo. Ne čuti trzavice dolgih vrst sinje poškopljanih trsov z mladimi grozdi v nedrjih, da bi molil zanje. Izgnani zvonar sedi pred pragom večnosti. Samo mehki spomini mu delajo družbo odsotnih sanj...

Potlej se spomni in gre ob Babjem klancu navzdol. Ob njem so na sprotoletje nesli mrtvo Haniko v krsti. Teža starega telesa ga poriva proti dniki. Gre skozi Slanjčo ves. Zavije proti tihemu pokopališču. Kot da gre za svojim pogrebom. Poklekne pred grob. Temne mačehe in drobne spominčice cvetijo na njem.

"Hanika... Sedaj zares pridem... Ne smem več zvoniti, veš..."

Kleči pred grobom in moli. —

Za Jeruzalemom votlo zabobni. Zarenčala

je priklenjena pošast. Goričanci se zaskrblije-
no ozirajo proti nebu in se križajo. Topoli vrh
bregov za hip utihnejo kot otrple. Potlej za-
trepetajo drobno listje. Vitka debela se zdrzne-
jo do korenin. Visoke topoli prve čutijo hudo
uro. Lastavice se še enkrat vzpnejo proti ne-
bu. Potem naglo padejo nazaj proti tlom.

Ko miklavževski mežnar odzvoni poldne, le-
že na bregove mrtveča, votla tišina. Dušljiva
sopara tudi pticam po senčnih sadovnjakih
suši grla. Pritajeno pivkajo.

Sredi popoldne gre Lujz Zádravec nazaj
proti Jeruzalemu. S seboj nosi mehek mir v
duši... —

Jagnedi pri Jeruzalemu grozeče zapiskajo.
Kot da bi hotele z vso jezo udariti čez bregove.
Z vrhov plane veter v dnike, da zoreče pšeni-
ce kar padejo k tlom. Pošast za bregovi je
spustila sle, da tulijo in piskajo preko goric.
Vrhovljanci jo že vidijo. Izza obzorja se dvi-
ga njena grozeča črna podoba. Razkuštrane
grive ji bleščijo v siju pekočega sonca. Ne-
zadržno se vzpenja za vetrom.

Lujz Zádravec ima roke sklenjene na za-
ledju. Počasi stopa navzgor proti Jeruzalemu.
Veter mu briše znoj, ki se mu cedi izpod klo-
buka na razbeljeni vrat.

Čez vroče vsemirje zakriči besni krik prihajajoče hude ure.

Lujz Zádravec se ozre proti nebu. Čelo se
mu zmrača. Lica mu upadejo. Potlej se tenko
nasmehne:

"Oh, saj ne bo nič hudega... — Jeruzalemski zvon bo zaklenkal, pa bo šlo mimo..."

Mirno, počasi gre navkreber. —

Čez gorice zdrsi temna, mrzla senca. Ostri, ščemeči bič švigne vdiljen po nebu, da zop-
na črna pošast divje zakriči. Zaori in zasope.
Njen krik napolni nedogledno praznino vse-
mirja.

Lujza Zádravca zaskrbi:

"Zakaj ne zvoni pri Jeruzalemu?"

Na Mihálovščaku že streljajo na oblake.
Jagnedi zateglo jokajo pod udarci vetra. Bre-
goví trepetajo pred kričanjem prihajajočega
neurja.

Lujz Zádravec stopi hitreje. Vzdihne:

"Jezus Nazarenski, samo toče ne!"

Stopa med vrstami nemirnih trt navzgor.
Nestrpno gleda v šilasti jeruzalemski zvonik,
ki kipi naravnost v pogrezajoče se, težke ob-
lake. Bliski odsevajo v jabolku vrh mirnega
stolpa, ki stoji, kot da je odrevenel pred gro-
zotnim rohnenjem groma.

"Zakaj ne zvoni? — Jezus... zakaj ne zvo-
ni..?"

Debela, ledena kaplja se razpoči ob Lujzo-
vem čelu. Zagomazi ga po vsem telesu, kot
da ga je poljubila mrzla kača. Opotika se nav-
zgor, naravnost čez gorice in sope:

"Zvóni! — No... zvóni... zvóni..!"

Zvonik stoji tog. Debele kaplje se razletava-
jo ob šilasti strehi, ki jo biča razbesneli veter.
Zmedeni goričanci stopajo na predokna in
se križajo. Z blagoslovljeno vodo in janžev-
cem škropijo razbesnelo nebo. Čakajo, kedaj
bo iz jeruzalemskega zvonika zaklenkal to-
lažeči glas zvona in preprosil oblake...

Lujz Zádravec stopi na sèp. Sedaj šele vidi
vso grozo, ki je izza bregov hreščéče lezla nad
gorice.

"Jezus Nazarenski", zavpije.

Teče ob klancu vrh goric. Debele kaplje, ki
mu jih veter nosi v oči, se mu razlivajo čez
veke. Ščemeči bliski mu jemljejo vid, da samo
tipa naprej.

Z vseh bregov in iz vseh dník se pred prihajajočo grozo otrpli goričanci ozirajo k Jeruzalemu. V zraku prasketa in piska šiba božja. Udarja čez sredo vseh src, da drevenijo.

Jeruzalemski zvon molči... Samo veter, ki
se zaletava skozi ozke line vanj, ga narahlo
ziba. Tolažečega glasu ni...

Ko se Lujz Zádravec opoteče v vzpetino
proti cerkvi, na zidnici ob klancu boleče za-
stoka opeka. Okrogli kos ledu se zvali Lujzu
Zádravcu naravnost pred noge. Preplašeno
odskoči. Potlej zidanica zahrešči, kot da je
udarilo tisoč železnih bičev po njeni napeti
strehi.

"Jezus... — Toča...", krikne strah sam iz Lujzovih prsi.

"Tocooča..." zaori preko vseh drgetajočih
vinskih bregov. Goričanci kot omotični padajo
na kolena. Protí nebu dvigajo roke in mo-
lijo.

Jeruzalemski zvon molči...

Lujz Zádravec se z vso težo obesi na kljuko
zvonika, da kar klecne na prag. Po hrbtu in
po glavi ga bičajo ledeni udarci. — Vrata se
ne udajo. S pestmi udarja po debelih deskah,
da se votlo bobnenje meša med drdranje groma in hreščanje toče.

"Aaah..."

Brez moči pade z obrazom na vrata in so-
pe. Mrzli led mu razbija glavo in hrbet.

Skozi gosto spleteno zaveso padajočega le-

du teče Japec. V rokah vihti debel drog. Vidi Lujza Zádramec, kako brez moči sloni pri vratih.

“Oča...”

“Japec...”

“Pred točo sem bil že tu... pa nisem mogel odpreti... — Pesrla pa ni...”

Z vso silo zapodita debeli drog v ključavnico, da kar padeta v zvonik.

“Oooh... — Vrvi ni...”

“Pretrgal jo je Pesrl...”

“Ni znal zvoniti...”

Pehata se po ozkih, trhljih stopnicah na kor. Kratek kos pretrgane vrvi visi izpod stropa. S takšno silo se obesita nanjo, da zvon nad njima kar zakriči. Samo enkrat...

Potlej vrv ohlapno pade navzdol... —

Lujz Zádramec izgubi ravnotežje. Na hrbet se zvali preko globokih stopnic...

Japec zavpije:

“Oča...”

Potlej kar po štirih pleza po stopnicah naprej v zvonik.

Obesi se na vzvod. Zapodi zvon, da plava preko vsega zvonika.

Besni sunki vetra mu zanašajo ledene pljunke v obraz. Bobneči grom rohni nad njim. Grozeči bliski ga bičajo čez oči...

Japec ne čuti groze. Samo jasni glas zvonu mu odmeva v duši. Poslušaj ga in poganja

zvon, da njegov čisti klenk zamira v oglušujočem besnenju neurja. — —

Globoko spodaj pod zvonikom leži prelomljen stari zvonar Lujz Zádramec.

Se sliši glas zvona. —

Do smrti zbit plamen mu ugaša v očeh. Leži z obrazom proti odprtim vratom. Blodeči pogled se ulovi v vrstah okleščenih trsov, ki so držali v nedrjih sočne mlade grozde...

“Po — kon — čano...” zagrgira iz grla, iz katerega burka vroča kri. “Pa... je... še... bil... čas... Če bi... o pravem času — — zvonili...”

Dolge vrste okleščenih trsov se izgublajo... Lujzu Zádramecu sili kri iz ust. Toliko tople krvi...

Potlej gre preko starih lic blaženi mir...

“Hanika... — Sedaj... prihajam v večnost... — — ”

Čez oči mu pade črna koprena smrti. Zanj žarijo neskončne zarje lepote.. — —

Jeruzalemski zvon kriči v hudo uro...

Stari zvonar Lujz Zádramec leži polomljen globoko spodaj pod zvonikom. Razdivjani vetrovi mu skozi na široko odprta vrata nosijo ledeno mrzlo nesnago v pokojni obraz...

V zvoniku nenehoma zvonijo šolar Japec... —

Ko bo huda ura nad goricami utihnila, se bodo umirili vetrovi. Takrat bo svetlo sonce posvetilo na čisto čelo jeruzalemskega zvonarja...

"Dali so svoja življenja, da bi slovenski rod mogel v svobodi živeti"

V tem letu se spominjamo desetletnice začetka naše narodne tragedije, ko so v aprilu 1941 razdelili našo domovino fašistični in nacistični okupatorji in je vstal iz naše srede komunistični petokolonec ter nam pripravil najstrašnejše dneve strahot, smrti in zločina. Začel se je tisti Jegličev veliki čas, ki rodi veliko hudobijo, in ki je dvignil v nas tudi veliki odpor Zločinu.

Res, da je po kratkovidnosti uravnateljev svetovnega teka bila povračilo tem najidealnejšim borcem naše zgodovine, ki so se uprli komunistični aziatski miselnosti, braneč naše slovenstvo in krščanstvo, svobodo naroda in človeka ter demokratično pojmovanje človeškega dostojanstva, grozotna smrt, toda v nas so ostali neomadeževani na časti in imenu, in danes rastejo v slavi. Opirajo se oči zaslepljencem, in tisti, ki so jih vrgli krvniku v roke, danes že slutijo pomen njihove borbe in se uvrščajo med posnemovalce naših "mrtvih bataljonov".

Na teh zaključenih straneh, ki posta-

jajo že vsakoletni spomin našim mrtvim, hočemo letos prinesiti nekaj osvetljajev vetrinjske tragedije, predvsem dokumentarne besede predsednika *dr. Kreka, ki je edini od slovenskih političnih predstavnikov v Londonu in kot redki bistroumni državnik ves čas sovražne okupacije čutil z našo borbo in skušal vzbuditi med zahodnimi zavezniki njeno razumevanje. Iz teh besed vidimo ves napor tega našega "moža v sredini", da odvrne od naroda nesrečo, ki so jo v tistih temnih dneh klicali nad nas komunisti in so jim nasedali zahodni demokratje v svoji naivni veri v možnost sodelovanja dveh nasprotnih si miselnosti. Ti dokumenti, kakor tudi besede *dr. Meršola, ki je bil predstavnik civilnih slovenskih beguncev na Koroškem, nam rišejo vzroke in potek tragedije; sedanje besede naših političnih in cerkvenih predstavnikov, kakor tudi pesnikov, naj bodo postavljene v pravo vrednotenje njih žrtev, kakor že dobivajo ceno v zgodovini teh desetih in petih let. V naših srcih pa je njih spomin živ in svet.**

^vČrni spomini

Dr. MIHA KREK

Ves čas med vojno so nam zapadni zavezniki zabičevali: Storite, kar morete, da se ljudje doma pod okupacijo ne kompromitirajo s sodelovanjem z nacisti in fašisti. Za sodelovanje se smatra vse, kar more sovražniku politično ali vojaško koristiti.

Slovinci so se ravnali po tem načelu. Komunisti pa so preko sovjetske diplomacije in propagande skušali predstaviti

vse, kar ni šlo z njimi, kot kolaboracijo in podpiranje nacizma.

Najprej so kot take slikali Vaške straže. Takrat je bilo še možno pobijati njihove laži in zavijanja, vendar že v teku 1943. leta vedno težje. Sovjetski pritisk se je čutil v Londonu proti njim, proti četnikom Draže Mihajloviča in proti podzemni vojski svobodoljubnih Poljakov.

Po strašnih izdajstvih in verolomstvih

slovenskih partizanov v jeseni 1943 je prišla tragedija pri Turjakū in potem kracija domobranstva. **Okoli Božiča 1943 so prispele v London te strašne vesti.** Vsaka naslednja hujša od prejšnje. Človek ni vedel, ali naj bi bolj žaloval nad težkimj žrtvami, ki so padle po Sloveniji, ali bi se bolj bal posledic, ki jih je z ozirom na takratno mišljenje v Londonu moralo roditi domobranstvo.

Takrat že Draža Mihajlovič ni imel kaj prida veljave, takrat že poljska vojska v domovini ni bila predmet pozornega negovanja in podpiranja na zapadu. **Jugoslovansko vlado so Angleži poslali v Egipt.** Tam so zahtevali, da mora Draža Mihajlovič izpasti. Slovenci v tej vladi nismo bili zastopani. Bila je vlada uradnikov. Mi — zasebni Slovenci v inozemstvu. Vojska se bliža koncu. Rupnik in neki njegovi pomočniki so govorili o domobranstvu in v isti sapi napadali zapadne sile, zlasti Angleže. Domobranci so dobili sredstva in formacije od okupacijske oblasti. Za tisti čas v Londonu sama porazna dejstva in okolnosti.

Nič ali zelo malo je zaleglo naše slikanje dogodkov, ki so izzvali domobranstvo. Redkokak najboljši prijatelj je upošteval komunistične morije po Sloveniji, komunistično sojenje in ubijanje, verolomstva in izdajstva, ki so jih bili komunisti zagrešili brez števila. **Uradno enostavno niso hoteli o sili in potrebi domobranstva radi komunističnega divjanja nič slišati.** Toliko bolj osorno pa so nam očitali, da "smo šli Slovenci z domobranstvom na Hitlerjevo stran."

Ko je v začetku leta 1944 prišlo pod pritiskom Anglije še do vlade Šubašič-Tito in so titovski zastopniki v njej blaznostrastno, pa z uradno avtoriteto potrdili vse klevete proti domobranstvu, je izgubila protikomunistična slovenska emigracija vse opore, vsa sredstva, ki so takrat mogla kaj veljati. Bil je namreč čas prosovjetskega delirija, čas titovske vojne slave na zapadu, čas skrajne diplomatske ofenzive g. Molotova.

Začetkom leta 1944 sem odšel v Alžir kot delegat v Odboru za sredozemsko vojno področje. Še vedno sem upal, da

se bo kaj zgodilo, kar bi zaustavilo komuniste na naših mejah. Tam sem kmalu videl že titovo vojno delegacijo. Zveze z domovino smo skušali dobiti na vse mogoče načine. Poslal sem nekaj svarilnih brzojavk, pa ne vem ali so kdaj koga dosegle. Nobenega odgovora ni bilo.

Čutil sem na vsakem koraku, da zavezniški očitajo domobranstvo. Le redko kdo je hotel poslušati, da ti vojaki niso nemški, da ne pomagajo Nemcem, da branijo domove pred komunisti, da imajo poseben slovenski status. **Vedno bolj sem imel vtis, da teh reči zavezniški ljudje niso hoteli slišati, niti o njih misliti.**

Ko sem prišel v Italijo, sem videl, da so operativni oficirji vedeli vso resnico o komunističnih barbarstvih na jugoslovanskih tleh in da so poznali, nekateri vsaj, domobrance kot dobre, prijateljske ljudi.

Ponovno so mi prišli na uho načrti, da zapadni zavezniški ne bodo prepustili donavskega bazena in jadranske obale komunistom. In to me je vzdrževalo v upanju.

Toda tudi, če sem upošteval, da gre vse po zlu, da bo domovino vso zajel komunistični val, nikdar nisem slutil, da bodo Angleži begunce, ki bi prišli preko meje, izročali nazaj v roke jugoslovanskim komunističnim krvnikom. Vsakemu Angležu, ki je izvrševal politiko pomaganja Tita, se je poznalo, kako težko jim je to delo in kako nič ne zaupajo svojim jugoslovanskim komunističnim pajdašem.

Toda Molotov je zmagoval. Churchill je pristal na zahtevo, da zavezniška ofenziva na Balkanu odpade. Tito je ukazoval v štabu za Sredozemlje, katera jugoslovanska mesta naj bodo bombardirana. Postal je zavezniški komandant. Kot tak je mogel zahtevati svoje nasprotnike, ki so bežali pred njim. Poraz zapadnih demokracij je bil popoln.

Bog sam ve, zakaj je ta poraz morala spremljati še sramota. **Osramotili pa so se vsi, ki so končno še z lažjo in prevaro odvedli slovensko narodno vojsko v smrt.**

"Povedal sem že, pa naj še ponovim, da so bili zapadni zavezniki točno predhodno poučeni, kakšni bodo begunci, ki se bodo umikali pred komunističnimi armadami in bandami proti zapadu. Posebej je bilo vse pravočasno predloženo glede slovenske narodne vojske in posebna predstava jim je točno pojasnila, da je bila to samo slovenska protikomunistična obrambna vojska. Nihče, tudi od Angležev prav nihče, ni dajal prav nikakega znaka, ki bi vzbujal sumnjo, da bi ti fantje in njihovi sorodniki mogli biti izročeni. Nasprotno, vsak, napram komurkoli bi bil jaz omenil tako sumnjo, je bil užaljen, kako morem o Angležih kaj takega soditi, ko vendar med njimi živim in delam že več let."

(Dr. Miha Krek — "Svobodna Slovenija" 25. maja 1950)

Aprila in maja 1945 v Rimu

Dr. MIHA KREK

V aprilu 1945 sva skupno dr. Živko Topalovič in jaz nekako uradno posredovala in prosila za bodoče begunce iz Jugoslavije pri zveznem oficirju maršala Alexandra v Rimu, Colonelu De Salis. Obširno sva popisala, kakšni ljudje beže iz vzhodnih delov Jugoslavije pred titovimi bandami in kakšni ljudje bodo še bežali, ko Tito zasede zapadne dele države in Slovenije. Popisala sva takozvane oborožene formacije, četnike in slovenske domobrance. Poudarjala sva, da so se ti borili samo proti komunistom doma, da se v ničemer niso pregrešili proti zaveznikom, da pa jih zato komunisti strašno sovražijo in bodo pomorili vse, ki jih dobe v roke.

Zagotavljala sva, da so bodoči begunci prijatelji zapadnih zaveznikov in takoj pripravljeni, da se bore na njihovi strani.

Predlagala sva:

Da se begunci moški, sposobni za vojaško službo, takoj formirajo kot jedinice zavezniške vojske in uporabijo pri nadaljnjih akcijah proti nacistom,

da se vsi drugi begunci uporabijo pri delih zavezniške vojne uprave,

da se ostali begunci sprejmejo kot člani zavezniškega naroda v zavezniška taborišča.

Predvsem pa sva naglašala, da noben begunec iz Jugoslavije ne sme biti proti svoji volji vrnjen nazaj v Jugoslavijo,

ker tam komunisti ubijajo vse svoje nasprotnike.

Colonel De Salis je vse beležil, kar sva povedala. Prečital je najini izjavi, kakor jih je napisal. Vem, da je poslal predstavo isti dan Glavnemu stanu maršala Alexandra.

Intervenirala sva z dr. Topalovičem, ker je bil on v Italiji od zaveznikov vsaj neuradno priznan zastopnik četnikov Draže Mihajloviča, jaz pa kot zastopnik Slovencev, bivši jugoslovanski delegat pri zavezniški komisiji in predsednik Jugoslovanskega podpornega društva v Rimu.

Poleg te intervencije sem v stvari govoril z zavezniškimi zastopniki pri vseh drugih priložnostih. Pomalo so begunci iz Jugoslavije že prihajali v Italijo. Kar so povedali, smo vse uporabili v isti namen.

Odgovora, uradnega na vse te intervencije, nikoli nismo dobili.

Šele, ko sem protestiral pri maršalu Alexandru proti izročanju domobrancev — torej potem, ko se je nesreča zgodila — sem dobil odgovor, ki ga hranim in v katerem maršal Alexander pravi, da so domobranci bili izročeni, ker so "nosili orožje proti zavezniški vojski maršala Tita."

Takoj nato se je maršal Alexander sam odpeljal na lice mesta na Koroško, kjer je potem ustavil nadaljne izročanje.

Dogodki v Vetrinju pred petimi leti

Po lastnem doživljanju napisal dr. Valentin Meršol.

V prvem tednu meseca maja l.1945 je radi komunističnih grozovitosti in groženj zbežalo iz Slovenije na Koroško ogrog deset tisoč slovenskih beguncev, predvsem kmetijskega prebivalstva. — Istočasno so se umaknili tja tudi slov. domobranci (ok. dvanajst tisoč). Ve-

čina beguncev je prišla preko Ljubelja. Tako civilni kakor tudi vojaški begunci so prišli na Koroško z namenom, da se prijavijo tam zavezniškimi oblastem (angleškimi) in jih zaprosijo za zaščito in preskrbo, v kratkem za azil.

Dne 11. maja 1945 se je odpeljal iz Borovlj poveljnik domobrancev gen. Krener z g. Kranjcem na avtu v Celovec, kjer se je javil na angleškem vojaškem poveljstvu (brigadni komandi). Tam so mu naročili, naj pridejo domobranci čez Dravo, izroče orožje in naj gredo nato v vojaško taborišče pri Vetrinju. To je bilo izvršeno 12. maja.

Istega dne (11.5.) smo se pripeljali v Celovec: za Slovenski Narodni odbor: dr. Basaj, Msgr. Škerbec, dr. Eiletz in dr. Meršol kot tolmač. Na angleški komandi smo izrazili željo, da bi nam bilo omogočeno govoriti s feldmaršalom Alexandrom. Poslali so nas k FSS v Poreče, kjer so nas obvestili, da feldmaršala ni na Koroškem. Nato smo bili poslani k Military Government v Celovcu, češ, da vprašanje civilnih beguncev itak tja spada, saj je tam oddelek za preseljene osebe (Department for Displaced persons). Okrog sedmih zvečer smo našli vodjo tega oddelka, majorja Johnsona, ki nam je naročil, naj pridemo prihodnji dan, ker je bilo ta dan že pozno.

12. maja ob sedmih zjutraj je odpotovalo na kamijonih angleške armade okrog 800 slovenskih beguncev iz Celovca (Jesuitenkasarne) v Italijo,

Istega dne ob desetih dopoldne nas je major

Johnson ljubeznivo sprejel. Povedali smo mu, da je pribežalo na Koroško pred komunisti in radi vojnih strahot veliko število slovenskih civilnih beguncev in vojaštva. V njih imenu prosimo za sprejem pod angleško varstvo in za vzdrževanje. Major Johnson je rekel, da se vojaštvo njega ne tiče, pač pa civilni begunci, katere bo Military Government rade volje sprejel in jim pomagal. Naj se zberejo na polju pri Vetrinju poleg vojaškega taborišča. Prišel bo čim preje sam tja ali vsaj poslal drugega oficirja, ki se bo brigal za civilno taborišče.

Glede domobrancev smo bili istega dopoldneva na angleški vojaški komandi, kjer nas je sprejel adjutant capt. Hornby, ki je naročil, naj domobranci kar pridejo, da jih bo vojaška komanda že sprejela.

V soboto 12. maja 1945. proti večeru so se na polju pri Vetrinju zbrali slovenski civilni begunci v bližini vojaškega taborišča, v katerem so bili domobranci, srbski dobrovoljci, četniki, vlasovci in nemški vojni ujetniki. Prenočili smo kar na polju, civilni begunci po večini brez šotorov in strehe.

13. maja 1945 smo šli: dr. Basaj, dr. Bajlec in jaz zopet k majorju Johnsonu, ki je ponovno obljubil, da bo vzel v preskrbo civilne begunce. Bili smo tudi na vojaški komandi, kjer smo podali informacije o domobrancih. Govorili smo z adjutantom capt. Hornbyjem; brigadni general nas ni sprejel.

14. maja 1945 sem bil ves dan v taborišču Vetrinje, kjer sem začel tolmačiti v zadevah slovenskih beguncev pri angleških oblasteh, poleg tega pa sem vršil zdravniško službo med begunci. Posle tolmača za slovenski Narodni odbor v Celovcu so prevzeli: pater Odilo Hajnšek, p. Zamjen in g. Podbregar. Za domobrance (pri gen. Krenerju) je pri angleški vojaški komandi tolmačil v glavnem g. Podhorsky.

Tako Slovenski Narodni Odbor kot tudi komanda domobrancev sta na angleški vojaški komandi vložila več spomenic o domobrancih s prošnjo za sprejem pod angleško zaščito.

Kolikor mi je znano, na vse pisane prošnje in ustne intervencije ni bilo nobenega odgovora od višjih vojaških oblasti.

14. maja je prevzel slovensko civilno begunsko taborišče v Vetrinju v imenu Military Government (g. Johnson) kanadski major P. H. Barre, zelo skrben in za slovenske begunce izredno zaslužen oficir. Civilno taborišče je postalo bolj in bolj avtonomno in ostalo samo indirektno še pod komandantom vojaškega taborišča, kateremu so bili direktno podrejeni domobranci in vse vojaške edinice raznih narodnosti. Vodja slovenskega taboriščnega odbora je bil g. Marko Kranjc, ki ga je g. Barre imenoval za voditelja slovenskih civilnih taboriščnikov. Major Barre se je brugal v glavnem za hrano, ki smo jo dobivali najprej od vojaškega taborišča, nato pa naravnost iz skladišč.

Komandant vojaškega taborišča je bil od 16. maja dalje Lt. Ames. Okrog majorja Barreja se je kmalu zbralo več angleškega osebja, ki je skrbelo za civilne begunce, tako: Miss Jane Balding, British Red Cross, od 17. maja; Mr. John Corsellis, Friends Ambulance Unit, od 18. maja dalje; Miss Florence Phillips, British Red Cross, od 25. maja.

Taborišče so hodile obiskovat razne znamenite osebnosti, tako 15. maja Lady Louise Mountbatten. 16. maja sem s polkovnikom Bitencem odšel v Celovec na štab brigade s prošnjo, da bi prevzeli domobrance pod zaščito. Nisva dobila nobenega jasnega odgovora. Govorila sva zopet samo s kapetanom Hornbyjem, brigadir naju ni sprejel. Podala sva ponovno pismo in ustmeno podatke o domobrancih z navedbo, da se niso nikdar borili proti zaveznikom, ampak so samo skrbeli za varnost Ljubljanske pokrajine in na Gorenjskem, kjer so komunisti morili nedolžne ljudi, požigali hiše in cele vasi. Zato je bila samobramba proti notranjemu sovražniku neobhodno potrebna in po mednarodnem pravu dovoljena. Domobranci so poleg tega vedno pomagali zaveznikom, kadarkoli se je nudila prilika.

Isti dan sva bila tudi pri majorju Johnsonu, ki je glede civilnih beguncev ponovno izjavil, da bo vojaška uprava (Military Government) skrbela zanje. Glede vojaštva (domobrancev) pa on ni merodajen.

21. maja je obiskal begunsko taborišče v Vetrinju general lt. Richard McCreery, tedanji komandant Osme armade. Govoril je sa-

Skupina slovenskih beguncev na cesti pred Trzičem.

mo z majorjem Barrejem, ki ga je spremljal skozi taborišče. Par dni nato je prišel brigadni zdravnik dr. Cameron, eden najvišjih vojaških sanitetnih avtoritet; prišel je iz Italije. Tako on kakor drugi obiskovalci, ki so med vojno videli begunska taborišča v raznih delih sveta, so imeli v splošnem vtis, da je slovensko taborišče kljub primitivnosti mnogo bolj čisto kot begunska taborišča drugih narodnosti; dalje, da so ljudje (slovenski begunci) videti zelo agilni, iznajdljivi in zdravi.

23. maja je Slovenski Narodni Odbor poslal vojaški upravi (Mit. Gvt.) pismeno zahvalo za dotedanjo podporo in vzdrževanje ter prošil še za nadaljnjo zaščito in pomoč.

V drugi polovici maja se je začelo govoriti o odhodu slovenskih in srbskih vojakov v Italijo. Kdo je začel širiti te govorice, ne vem. Razni angleški oficirji, vprašani o tem, so bodisi potrdili, da pojdejo domobranci, verjetno tudi civili, v Italijo, ali pa vsaj tega niso zanikali. Nihče od Angležev pa ni niti namignil, kaj še, da bi jasno povedal, da bodo domobranci vrnjeni v Jugoslavijo — in vendar so jih Angleži poslali tja, in sicer najprej Srbe, Črnogorce in četnike, ki so se od 1. 1941 dalje borili proti Nemcem in Italijanom v prisotnosti in z vednostjo Angležke in Ameriške Misijske na terenu v Jugoslaviji. Dne 24. maja (četrek) so bili poslani na tovornih avtomobilih v Podrožico, tam vkrcani v vagon, nakar so jih prevzeli jugoslovanski komunisti, angleški vojaki pa so se vrnili. Srbi in Črnogorci s četniki so bili prepeljani na Jesenice in dalje proti Kranju in Skofji Loki, deloma tudi v Radovljico, kjer jih je dočkala nagrada za dolgoletno borbo proti Nemcem v obliki mučenja, zasmehovanja ter partizanske krogle v tilnik ali pa strojnice, brez vsakega zaslišanja ali drugega pravnega postopka.

Vse to se je zvedelo žalibog šele naknadno.

Prvi srbski oficir, ki je ubežal z Jesenic čez Karavanke nazaj v Vetrinju, je bil poročnik Vujičić. Vrnil se je dne 26. maja pred prvim transportom domobrancev. Šel je h generalu Krenerju, katerega je obvestil, da angleški vojaki pošiljajo srbske vojake in druge v Jugoslavijo na mučenje in v smrt, ne pa v Italijo. Ker pa so informacije, prejete od strani Angležev, govorile, da gredo transporti s Srbi v Italijo, ali pa vsaj tega niso

zanikale, gen Krener poročniku Vujičiću ni verjel.

Prihodnje dni so bili poslani v "Italijo" transporti s slovenskimi domobranci in nekaj sto civilistov, po večini sorodnikov. Prvi transport je odšel v nedeljo 27. maja 1945, naslednji pa 28. maja, 29. maja, 30. maja in 31. maja. Po vsakem transportu se je z večjo gotovostjo govorilo, da je cilj "Italija" samo varanje od strani Angležev, v resnici pa se izročajo antikomunistični borci na avstrijskih mejnih postajah jugoslovanskim komunistom.

Major Barre je na vsa direktna vprašanja in dvome glede Italije vedno zahteval, naj se osebe, ki širijo vesti o pošiljanju vojakov v Jugoslavijo, pridrži in zaslíši.

Za Slovenski Narodni Odbor in nas vse pa je postalo popolnoma jasno, da so Angleži poslali slovenske in srbske vojake v Jugoslavije šele, ko se je 30. maja 1945 vrnil v Celovec dr. Janež iz Pliberka, ker je bil sam eden tistih domobrancev, katere so Angleži izročali komunistom in je komaj ubežal.

Domobranci, ki so se pripravljali za transport prihodnji dan, so bili obveščeni, da Angleži domobrance izročajo jugoslovanskim komunistom in da jim je dano na razpolago, naj napravijo, kar hočejo. Razšli so se le nekateri, drugi so izjavljali: "Če Bog od nas zahteva žrtev, bomo pa tudi mi šli tja, kamor so odšli naši bratje in prijatelji, pa četudi v smrt. Za Resnico smo pripravljeni tudi umreti."

25. maja me je po odstopu g. Kranjca major Barre imenoval za vodjo begunskega civilnega taborišča v Vetrinju, potem, ko me je tudi taboriščni odbor sam soglasno predlagal. Nekaj dni sem se tega branil in skušal ostati v ozadju, dokler me razmere same niso potisnile naprej.

31. maja, na dan Sv. Rešnjega Telesa ob drugi uri pop. smo se major Barre, Miss Balding, šofer in jaz odpeljali z avtom v Podljubelj, kjer je bila ženska bolnišnica. Tam smo obiskali vse begunke, ki so bile tam radi bolezní ali poroda. S seboj smo pripeljali nekaj kruha in konzerv, kar smo razdelili bolnim begunkam kot priboljšek. Okrog 5. ure pop. smo se vrnili v taborišče. Pri pisarni nas je čakal g. Krištof, tolmač pri Lt. Amesu, ki je sporočil, da naj major Barre čimprej pride h komandantu vojaškega taborišča, ker gre za

vrnitev civilnih beguncev Slovencev v Jugoslavijo.

Tedaj sem prvič zvedel za namero, da bodo tudi civilni begunci vrnjeni. Čim sem to slišal, sem dejal majorju Barreju: "Torej je vendarle res, da Angleži vračajo begunce v Jugoslavijo v mučenje in smrt? Prej so poslali vojake, zdaj pridemo pa še mi civilni begunci na vrsto. Dosedaj nismo verjeli, da so Angleži zmožni laži in varanja, dejstva pa to nečastno dejanje potrjujejo".

Major Barre je na te besede prebledel in mi naročil, naj ga spremljam k poveljniku vojaškega taborišča. Prišedši tja, me je major vzel v pisarno Lt. Ames, čeprav je ta želel, da bi se razgovarjal samo z majorjem, ker je zadeva tajna. Major mu je pojasnil, da sem voditelj taborišča in kot tak upravičen, da zvem vse, kar se tiče beguncev.

Nato je Lt. Ames vzel v roke neki dopis in rekel: "Imam odredbo, da se jutri 1. junija odpravi iz taborišča 2.700 slovenskih civilnih beguncev in sicer 1.500 na postajo Pliberk, 1.200 pa na postajo Maria Elend. Pripravljene morajo biti že ob petih zjutraj za odhod. Odpeljani bodo na kamijonih iz taborišča na imenovani postaji, kjer jih čaka vlak.

Ko sem slišal to naročilo, sem se vmešal v razgovor in odločno rekel: "Angleži torej vendarle pošiljajo slovenske begunce v Jugoslavijo, v roke komunistom, ki jih po dosedaj prejetih poročilih ubijajo. Vaša odredba mi dokazuje, da so bili domobranci vrnjeni v Jugoslavijo kljub vsem zanikanjem in trditvam, da so odpotovali v "Italijo". Nisem mogel in ne morem verjeti, da bi bili Angleži, katere so Slovenci tako cenili in hrepneli priti pod njihovo zaščito ter jim med sedanjo vojno reševali pilote, Angleži, katere sem v prvi svetovni vojni reševal in jim pomagal, zmožni, da svoje prijatelje, ki so nedolžni in katerim so obljubili zaščito in pomoč, pošiljajo v smrt. Prosim Vas, gospod major Barre, da podvzamete vse korake, da se to v bodoče prepreči".

Lt. Ames je bil vsled mojih besed nevoljen in je jezno pripomnil, da je to odredba komandanta divizije in da se v to jaz ne smem vmešavati. Iz razgovora, ki je sledil med Lt. Amesom in majorjem Barrejem sem razumel, da bi po prvi begunski skupini prišle na vrnitev v Jugoslavijo še druge skupine slovenskih in ostalih jugoslovanskih beguncev v Avstriji, Nemčiji in Italiji.

Na begu v tujino. Prizor s poti Tržič-Ljubelj.

Lt. Ames je zahteval od majorja Barreja, naj izvrši povelje vojaške komande, major Barre pa je prosil, naj počaka, da gre on z menoj v Celovec na Military Gvt, da posreduje.

Imel sem vtis, da je do tedaj tudi major Barre sam bil mnenja, da so bili domobranci poslani v Italijo in da je danes prvič lahko jasno sklepal iz odredbe glede civilnih beguncev, da to ni res. Ker je bil avto g. Barreja pokvarjen, je dal Lt. Ames svoj avto na razpolago. Na poti v Celovec sem majorju Barreju očital, da so Angleži prelomili vse obljube in mednarodne obveznosti o azilu za begunce, ker so izročili domobrance in mnoge civiliste Jugoslovanom ter ga rotil, naj pri vojaški upravi podvzame vse korake in napne vse sile, da preostali slovenski in jugoslovanski begunci, civilisti in vojaki ne bodo vrnjeni komunistom v Jugoslavijo. Major Barre je

bil bled in silno razburjen. Videti je bilo, da ga je zadeva zelo pretresla. Po šesti uri zvečer sva se pripeljala na Mil. Gvt. v Celovcu, kjer sva odšla takoj na oddelek za preseljene osebe. Tam naju je že čakal major Johnson, ki je bil telefonično obveščen, zakaj prihajava. Prosil sem ga, naj pomaga rešiti slovenske begunce, kar je po mojem mnenju dolžnost Angležev, saj so nas sprejeli pod svojo zaščito. Naročil mi je, naj počakam v predsobi, sam pa je z majorjem Barrejem odšel v pisarno. Čakal sem približno 30 minut. Major Barre je od svoje strani podrobno informiral majorja Johnsona o celi zadevi in ga prosil, da podvzame vse korake, da se civilni begunci ne vrnejo nasilno v Jugoslavijo. Slišal sem telefonirati na več strani.

Nato me je major Barre poklical v pisarno. Major Johnson mi je ponudil stol, me par sekund molče gledal, nato pa rekel v prisotnosti majorja Barreja: "We decided that civilians will not be sent to Yugoslavia against their will. Only those who wish to go, have to go". (Odločili smo, da civilisti ne bodo poslani proti njihovi volji v Jugoslavijo. Samo tisti, ki to želijo, naj gredo).

Zelo me je razveselila njegova izjava, ki je prišla zame skoraj nepričakovano hitro. Zahvalil sem se mu s pristržnimi besedami, češ, da je s tem pomagal rešiti življenje in preprečil mučenje tisočev, da so razmere v Jugoslaviji strašne, gotovo pa niso demokratične. Prekinil me je z besedami: "You may not inform me about the conditions in Yugoslavia. I know a lot about it, therefore we decided thus as I told you". (Nikar me ne poučujte o razmerah v Jugoslaviji, ker jih jaz precej dobro poznam. Zato smo odredili, kot sem vam povedal).

Ob tej priliki naj pripomnim, da smatram, da major Johnson ni bil kriv, da so bili domobranci vrnjeni v Jugoslavijo, saj je ves čas mojega stika z njim v Celovcu poudarjal, da on skrbi samo za civilne begunce, vojaki pa ne spadajo v njegov resor, ampak pod vojaško komando. Pač pa je major Johnson gotovo zelo zaslužen, da slovenski civilni begunci 1. junija in pozneje niso bili nasilno vrnjeni v Jugoslavijo.

Da so bili domobranci vrnjeni, je po mojem mnenju krivo dejstvo:

1. Predhodni dogovor (že v l.1944) med zavezniki, da naj se po vojni vsi domači nasprotniki posameznih režimov vrnejo v pripadajo-

če države radi preiskave, sojenja in eventualne kaznitve oziroma amnestije po demokratskih načelih.

2. Da je bila Osma armada titofilska, ker je za časa borb in bivanja v Italiji bila sosed in je sodelovala s komunisti.

3. Da zavezniške vrhovne oblasti in komande niso verjele številnim in izčrpnim poročilom in informacijam o pravem bistvu domobrancev, ki se niso borili proti zaveznikom, ampak bili njihovi prijatelji in jim pomagali, kjerkoli je bilo mogoče, reševali njihove pilote, itd. V Celovcu do prihoda feldmaršala Alexandra ni uspelo priti do višjih, odločujočih komandantov. Nižji pa niso smeli, niti mogli samostojno odločati.

4. Sodeč po poznejših dejstvih Angleži nikakor niso pričakovali, da so jugoslovanski komunisti tako krvoločni, da so veliko večino vrnjenih domobrancev zverinsko pobili. To dejstvo jih je frapiralo in pomoglo do kasnejše odločitve, naj se noben jugoslovanski begunec ne vrača v Jugoslavijo nasilno.

Pred odhodom sem se majorju Johnsonu ponovno zahvalil za odločno pomoč in rešitev slovenskih beguncev ter se poslovil. Na poti v taborišče sem se prav tako pristržno zahvalil majorju Barreju.

Vrnila sva se k Lt. Amesu, ki je sicer vzel na znanje ustmeno spremenitev odredbe glede vračanja slovenskih civilnih beguncev, istočasno pa prosil majorja Barreja, naj poskrbi, da dobi to odredbo tudi pisмено od divizije, oziroma brigade. Poleg tega je zahteval, da še isti večer do desete ure dobi sporočilo, koliko civilnih beguncev bi se vrnilo prostovoljno v Jugoslavijo, da bi on mogel pripraviti primerno število avtomobilov. Bil sem mnenja, da jih prostovoljno ne bo šlo preko 200, raje manj pa se Lt. Amesu to ni zdelo verjetno. Major Barre se je na to ponovno vrnil v Celovec na vojaško komando, jaz pa sem odšel v taborišče, da sporočim uspeh intervencije in da ugotovimo, koliko beguncev bi se želelo vrniti prostovoljno. Prijavilo se jih je okrog 200.

Ko po deseti uri zvečer prišel major V. Barre v taboriščno pisarno, je tam našel zbrane vse člane taboriščnega odbora, ki so se mu iskreno zahvalili za uspešno posredovanje glede vračanja beguncev. Bil je ganjen, oči so se mu zasolzile. Sporočil je, da bodo begunci, ki se žele prostovoljno vrniti v Jugoslavijo, odposlani šele 2. ali 3. junija. Nato

nas je okrog enajste ure zvečer prepeljal z avtom v tovarno, da bi nas ne ustavljale angleške straže radi pozne ure, sam pa se je vrnil k Lt. Amesu, da mu sporoči število prostovoljno vračajočih se beguncev in nato v Celovec.

3. junija (v nedeljo) je odšlo v Jugoslavijo okrog 200 beguncev in sicer okrog 100 Slovencev, ostali so se skesali, okrog 100 pa Hrvatov in Srbov. Odpeljali so se na 40 slovenskih vozovih s konji preko Ljubelja. Ta dan je prišel tudi črnogorski četnik, ki je ubežal iz Radovljice, kjer so na mostu komunisti postrelili okrog 600 Črnogorcev in Srbov, ki so bili poslani s prvim transportom s Koroškega. Napravili smo zapisnik in ga v angleščini predložili angleškim oblastem. Takih beguncev in zapisnikov je bilo prihodnje dni še mnogo.

Major Barre mi je v nedeljo tudi naročil, naj bom prihodnji dan, 4. junija gotovo v taborišču, ker obišče taborišče neka visoka osebnost.

4. junija 1945, v ponedeljek okrog enajste ure mi je major Barre sporočil, da pride okrog dvanajste ure v taborišče fieldmarshal Alexander sam. Naj bom kje blizu, da bom na razpolago, ker bo najbrže želel z menoj govoriti. Naj mirno odgovorjam na vprašanja, zraven pa lahko povem želje beguncev. Ni bilo časa, da bi sestavil kako pisano spomenico ali da bi se posvetoval, kaj na povem. V mislih sem si sestavil važnejše točke.

Okrog poldne je bilo javljeno, da fieldmarshal Alexander prihaja. Pri pisarni, ob poti skozi taborišče, smo ga čakali major Barre, jaz, miss Balding in miss Philips, ki sta se veselili, da bodeta videli prvič v življenju "a real fieldmarshal". Bil je lep sončen dan.

Pripeljal se je, kakih 6 avtomobilov z oficirji. Na tretjem se je pripeljal Fieldmarshal Viscount Harold Alexander, Commander in Chief Mediterranean Area, ki je dal ustaviti avto pred našo skupino. Stopil je iz avtomobila, pristopil k majorju Barreju, ki mu je raportiral in nato nas predstavil. Nato je fieldmaršal okrog 20 minut govoril z menoj. Bil je izredno ljubezniv. Kakor morem naknadno sklepati, je prišel s posebnim namenom, da bi govoril z menoj, kot zastopnikom slovenskih beguncev. Moral je biti že prej precej obvežen o nas in o naših težavah. Imel sem vtis, da želi, da mu sam povem, kaj nas teži in kaj želimo, zato sem kar začel govoriti

Taborišče v Vetrinju. Pok. Albin Gaser pred svojim šotorom iz smrekovega lubja.

približno sledeče: "I am doctor Valentin Meršol, a Slovene physician, but no politician. I was serving in the first World War eighteen months under the English command. Now as the representative of the Slovenes refugees I am asking you, Sir, for your kind protection and help for the Slovenes, who came over the mountains Karavanke because they are anti-comunists, as well as for the other Yugoslav refugees. We are asking especially for your kind order, that the Slovene and other Yugoslav refugees will not be sent back to Jugoslavia, because they would be there imprisoned, martyred and killed. According to the informations received from persons who escaped, we know that many of the Slovene homeguards who in the last week have been sent back to Jugoslavia, have been martyred and killed without any trial at all. These homeguards never fought against the Allies, on the contrary they saved the Allied pilots and helped him whenever they could. They fought only against comunists who in Slovenia and in other parts of Jugoslavia be haved themselves like robbers and murderers".

Jaz sem dr. Valentin Meršol, slovenski zdravnik, a ne politik. Služil sem v prvi svetovni vojni 18 mesecev pod angleškim poveljstvom. Kot zastopnik slovenskih beguncev Vas sedaj prosim, gospod feldmaršal, za Vašo dobrohotno zaščito in pomoč za Slovence, ki so prišli preko Karavank, ker so antikomunisti, kakor tudi za ostale jugoslovanske begunce. Posebno pa Vas prosim, da blagovolite odrediti, da slovenski in drugi jugoslovanski civilni in vojaški begunci ne bodo vrnjeni v Jugoslavijo, ker bi bili tam zaprti, mučeni ali celo ubiti. Na podlagi informacij prejetih od oseb ki so ubežale, vemo, da je mnogo slovenskih domobrancev, ki so bili tekom zadnjega tedna vrnjeni v Jugoslavijo, bilo muče-

nih in ubitih brez kakršnegakoli predhodnega sodnega postopka ali sodbe. Ti domobranci se niso nikdar borili proti zaveznikom, nasprotno, oni so reševali zavezniške pilote in pomagali zaveznikom, kjerkoli so mogli. Borili so se samo proti komunistom, ki so se v Sloveniji in drugih delih Jugoslavije obnašali kot roparji in morilci".

Na te besede je feldmaršal Alexander vprašal: "How do you know that the soldiers have been killed?" (Odkod vi veste, da so vaši vojniki bili ubiti?)

Odgovoril sem: "We are informed by people who escaped, returned over the mountains and gave evidence". (Obveščeni smo potom oseb, ki so ubežale, se vrnile preko gora in podale izjavo).

Dalje me je vprašal feldmaršal: "From where did you come"? (Odkod pa ste prišli?)

Pokazal sem zemljevid Slovenije, mesta in vasi Gorenjske, Kranj, Tržič, Ljubelj in cesto preko Karavank do Vetrinja. Na njegovo vprašanje, odkod sem, sem mu moral pokazati tudi mesto, kjer sem rojen.

What are the majority of the refugees?" (Kaj je večina beguncev — po poklicu?)

Odgovoril sem mu: "The majority are farmers from Slovenia, who escaped fearing the murdering comunists" (Večina beguncev so slovenski kmetje, ki so ubežali iz strahu pred komunističnimi morilci).

Nadaljeval sem: "I am thanking you, Sir, and the other British authorities for all help and assistance, given to us till present time, but we are asking you for asylum, protection and help, also in the future. Please, let us remain here in Vetrinj, do not sent us back to Jugoslavia, what for many of us would mean torture and death". (Zahvaljujem se Vam, g. feldmaršal, in drugim angleškim oblastem za vso pomoč in podporo do danes. Mi vas prosimo za asil, zaščito in pomoč tudi v bodoče, prosim, pustite nas tu v Vetrinju, ne pošljite nas nazaj v Jugoslavijo, kar bi za mnoge med nami pomenilo mučenje in smrt.)

Feldmaršal je nato rekel: "As far as I am concerned you can remain here at Viktring. Please rest assured that we will help you and your people". (Kar se mene tiče, Vi lahko ostanete tu v Vetrinju. Bodite prepričani, da bomo Vam in vašim ljudem pomagali.)

Feldmaršalu Alexandru sem se pristržno zahvalil za ljubeznivo obljubo in pomoč. Med-

tem nas je neki angleški oficir fotografiral.

Nato je feldmaršal Alexander stisnil roko meni, majorju Barreju in ebema sestram angleškega Rdečega Križa, sedel v avto in se odpeljal dalje po taborišču, da si ga ogleda. Z njim se je odpeljal tudi major Barre, ki mu je razkazoval taborišče.

Prišel je prihodnji avto, ki se je ustavil. Adjutant feldmaršala si je zapisal moje imo ter osebne podatke ter se nato odpeljal. Feldmaršal si je ogledal naše taborišče in naročil, da se morajo naše stanovanjske razmere zboljšati. Bil je zelo zadovoljen s čistočo taborišča kljub sicer neugodnim razmeram. Odpeljal se je pri drugem koncu taborišča.

Pozneje so mi major Barre in obe sestri Ang. Rdečega Križa, Miss Balding in Miss Phillips čestitali, da sem dobro govoril in da so za enkrat begunci rešeni, ker angleške oblasti bodo gotovo izpolnile, kar je feldmaršal obljubil.

Istega dne, 4. junija 1945, ob sedmi uri zvečer je komandant vojaškega taborišča, Lt. Ames dobil nujno povelje s sledečim besedilom:

June 4, 1945

New Army policy respective Jugoslavs effective forthwith:

1. No Jugoslavs will be returned to Jugoslavia or handed over to Jug. troops against their will.
2. Jugoslavs who bore arms against TITO will be treated as surrendered personel and sent to Viktring Camp at disposal; further instructions awaited.
3. All this personel will be regarded as displaced personel and ultimately routed via Italy.
4. No evacuation from Viktring TFO.

Nov armadni postopek glede Jugoslovanov veljaven v bodoče:

1. Noben Jugoslovan ne bo vrnjen v Jugoslavijo ali izročen Jug. četam proti svoji volji.
2. Jugoslovani, ki so se borili proti TITU, se bodo smatrali kot osebe, ki so se predale ter bodo poslani v Vetrinjsko taborišče na razpoloženje, v pričakovanju nadaljnjih navodil.
3. Vse te osebe se bodo smatrale kot preseljene osebe in bodo končno napotene v Italijo.
4. Nobene izpraznitve Vetrinjskega taborišča".

Gornja odredba feldmaršala Alexandra je ne samo v polni meri potrdila odlok, ki ga je sporočil major Johnson 31. maja, da civilisti ne bodo poslani proti njihovi volji v Jugoslavijo, ampak je tudi pomenila rešitev Jugoslovancev, ki so se borili proti TITU. Nanašala se je ne samo na Slovence, ampak na vse Jugoslovane, torej tudi na Hrvate in Srbe, ki so bili s to odredbo rešeni nasilne vrnitve.

Že sam začetek odredbe je značilen: "New Army policy" — "Nov armadni postopek". S tem se potrjuje, da je prej obstojalo drugačno postopanje z Jugoslovani: nasilno vračanje.

Da je odredba bila dana v zvezi razgovora feldmaršala Alexandra z menoj, sledi še posebno iz 4. točke, ki govori, da se Vetrinjsko taborišče ne bo izpraznilo. Jaz sem namreč poleg drugega prosil za to odredbo iz razloga, ker so slovenski begunci bili takrat zelo razburjeni in Angležem niso verjeli, tako da bi se ob eventualni odredbi, da se ima Vetrinjsko taborišče izprazniti, velika večina beguncev razbežala iz strahu, de je preselitev, samo pretveza, v resnici pa bi nas Angleži izročili komunistom.

S to odredbo feldmaršala Alexandra so bili rešeni ne samo Slovenci v Vetrinju (ca. 6.000), ampak tudi vsi Jugoslovani, kjerkoli na teritoriju angleške armade, pa bodisi da so bili v taboriščih ali izven njih.

Upoštevaajoč, da so bili l. 1945 jugoslovanski komunisti zelo krvoločni, je bilo z gornjo odredbo gotovo rešenih smrti vsaj polovica slovenskih in ostalih jugoslovanskih beguncev v Avstriji in drugih državah, kar bi znašalo

Slovenska begunska družina v Vetrinju.

več tisoč jugoslovanskih življenj, mnogi drugi pa so bili rešeni ječe in prisilnega dela.

18. junija 1945 je zapustil Vetrinjsko taborišče za Slovence tako zaslužni major P. H. Barre in odšel na drugo službeno mesto. Poslovili smo se od njega s petjem pevskega zbora in hvaležnimi besedami. Bil je ves ganejen.

Vetrinjsko taborišče je prevzel nato angleški major Bell, ki je bil po dobroti in značaju zelo podoben majorju Barreju. Bil je z nami do 29. junija 1945, ko smo se preselili iz Vetrinja v begunska taborišča Peggez-Lienz, Spittal, St. Vid ob Glini in Judenburg. Ob priliki te preselitve se je mnogo slovenskih beguncev razbežalo, ker niso zaupali Angležem, češ, zopet vozijo begunce v "Italijo". Vsi pa smo budno pazili, kje in kam se vozimo, da se ne bi "pomotoma" kam drugam pripeljali. Vendar smo to pot prišli na prava mesta, kamor so tudi oni, ki so se razbežali, kmalu prišli za nami.

Krivda in zasluženje krvi

GOVOR LJUBLJANSKEGA ŠKOFA G. DR. GREGORIJA ROŽMANA NA
SPOMINSKI AKADEMIJI 4. JUNIJA 1950 V CLEVELANDU

V zadnji vojski, ki miru ni prinesla, koliko je bilo krvi prelite! Ne vem, je li točna statistika že narejena — gotovo je bilo ogromno žrtev ne samo med vojaki, še več v taboriščih, rjavih in rdečih, in med civilnim prebivalstvom v zbombardiranih mestih — reka krvi, ki napolnila bi jezero. V vsej človeški zgodovini, ki skoraj ni drugega kakor povest, kako se je človeška kri prelivala — od uboja Abela pa do današnjih dni

— morje krvi, v kateri bi ves sedaj živější človeški rod utonil, če bi prelite krvi usmiljena zemlja ne bila popila.

Prelita človeška kri — ali se je drži krivda, ki terja maščevanje, ali zasluženje in odrešenje? Oboje!

KRIVDA:

Kdor neupravičeno prelije kri drugega, nosi krivdo — vnebovpijočo, ker nadožna kri vpije do neba.

Neupravičeno — Kdor nima zakonite oblasti nad življenjem in smrtjo sočloveka, torej samozvano, samovoljno ubija, bodisi kot zločinec, bodisi kot revolucionar — krivda se drži njegove moralne roke, ki se z vodo ne da izprati.

Neupravičeno preliwa kri tisti, ki ima sicer zakonito vladarsko oblast, a s smrtjo kaznuje dejanja, ki smrti ne zaslužijo ali brez strogo dokazane krivde neupravičeno ubija — oblast, ki krivično vojske začne, kajti za krivico ni nikoli nobenega moralno upravičenega razloga — vojska, ki ima krivičen cilj, nikdar ne more biti upravičena ne pred Bogom ne pred ljudmi.

ZASLUŽENJE KRVI:

se drži tiste krvi, ki je bila nedolžna prelita. Ne morilca ampak po nedolžnem ubitega venča zasluženje in slava pred Bogom.

Kdo je tako nedolžno umorjen?

Kdor ni ničesar zakrivil, a so njegovo kri prelili — kdor koli: oblasti ali samozvanci.

Kdor je sebe in svoje upravičeno branil pred napadi nasprotnika — kogar koli: ali tujca ali domačina.

Kdor je padel v obrambi krivično napadene domovine.

Kdor se je vojskoval za pravo svobodo, za uničenje trinoštva nad svobodnimi ljudstvi, za splošne človečanske pravice in svoboščine.

Po teh moralnih načelih moremo presoditi, kdaj je preliwanje krvi krivda, kdaj ne; kdaj znači zasluženje za tistega, čigar kri se je prelila, kdaj pa kazen za tistega, ki je vzrok preliwanja nedolžne krvi. Natančno in popolnoma pravično bo to presodil Bog. On, Vsevedni, edini natančno pretehta krivdo, presodi nedolžnost, preceni zasluženje in pravično določi kazen.

Božja pravičnost mora za vsako neupravičeno preliwanje krvi zahtevati zadoščanje, naložiti kazen; če bi Bog tega ne storil, ne bi bil neskončno pravičen. Kdaj in kako bo tirjal zadoščanje in, če ni prostovoljnega zadoščanja, naložil kazen — to je Njegova zadeva,

ne naša. Včasih še le, po stoletjih; včasih vidno tu na zemlji včasih samo v večnosti, kar je našim očem še zakrito. Pride pa — tako Jezus Judom: "Pride nad vas vsa pravična kri prelita na zemlji, od krvi pravičnega Abela do krvi Zaharija . . . , ki ste ga umorili med templjem in oltarjem. Resnično povem vam: Vse to bo prišlo nad ta rod." (Mt. 23, 35. 36.).

Božja pravičnost pa daje krvi nedolžnega, ki se je po krivdi morilca prelila, odrešilno moč in to v moči in zasluženju najbolj nedolžne in svete krvi, ki je bila kdaj prelita — odrešilne krvi Jezusove. V vsaki nedolžni prelitni krvi je zasluženje in odrešenje, posebno v krvi mučencev, ki so bili mučeni in ubiti iz sovraštva do vere, do Cerkve, do Boga.

Med krvjo, ki je bila prelita v zadnji vojski in še vsa leta po njej do danes, je mnogo nedolžne krvi, tudi resnično mučeniške krvi v pravem pomenu besede.

Ta kri je dragocen zaklad v božjih očeh. Ta kri ni tekla zastonj, čeprav morda ni nobenega vidnega uspeha doslej imela — čeprav bi bili s krivdo krvi omadeževani morilci zmagali — zastonj ni! Počakajmo, kakor čaka sejavec, ki je položil seme v zemljo, da vskali in začne rasti.

Niti kapljice nedolžne krvi ni pozabljene, ni zgubljene — kakor v fizičnem svetu nobena energija ne izgine, — spremeni se — tako tudi ne kri. V božjih računih je vse zabeleženo; vsak račun bo ob svojem času prezentiran, iz vsake kaplje nedolžne krvi bo zrastel cvet in sad.

Mnogo nedolžne slovenske krvi je bilo prelito od črnih, rjavih in rdečih sovražnikov — srca se nam krčijo, ko se je spominjamo — a na to kri se opira naše najtrdnejše upanje.

Ta kri bo našemu narodu v vstajenje, ne v smrt, v osvobojenje, ne v suženjstvo, v zasluženje, ne v kazen — v končno odrešenje. To je naša trdna vera, ki jo izrekamo ob slovesnem spominu na one, ki so morali preliti svojo kri, da nam zasiže boljša in lepša svoboda.

"SLOVENSKI DOMOBRANCI SO BILI GOREČI BORCI ZA ZMAGO ZAPADNIH DEMOKRACIJ"

GOVOR PREDSEDNIKA N.O. ZA SLOVENIJO DR. MIHE KREKA NA
SPOMINSKI PROSLAVI V CLEVELANDU 4. JUNIJA 1950.

Mislím, da bo zgodovina zapisala, da so koncem druge svetovne vojne v letu 1945 narodi in države zapadne demokracije in krščanske civilizacije doživeli najstrašnejšo nesrečo in najhujši svoj poraz. 200 milijonov ljudi, ki so bili vsi člani krščansko kulturnih, svobodoljubnih, izobraženih in zavednih narodov, je takrat zagrnila tema nasilja nad duhovnim in telesnim življenjem. Razvoj narodnih in mednarodnih dogodkov v vseh naslednjih letih je določal ta usodni poraz v letu 1945.

V letu 1945. se je razlila po vseh delih vzhodne in srednje Evrope Rdeča armada kot žareča lava in nosila, kamor je segla, smrt in upepelitev svobode in neodvisnosti narodov in poedincev.

Med trombami Rdeče armade in grmenjem njenih topov je zmagala revolucija zla.

Leto 1945. je bilo za žrtvovane narode hujše kot vsa svetovna vojna. Takrat so goreli domovi in selišča, vasi in mesta. Niso goreli na bojnem polju častnih nasprotnikov, ki bi se borili za častno zmago in časten mir, požigala je revolucija, ki so jo vprizorili fanatični zločinci nad lastnimi domovi iste domovine lastnim bratom in sinovom istega rodu. Nikdar v nobeni vojni ni bilo toliko zločinskih, nizkotnih masovnih umorov kot v letu 1945. Umorjeni so bili deset in deset tisoči nedolžnih, razoroženih, golorokih pravičnikov kot klavne živine na oltar revolucije.

V letu 1945. je odločala usodo narodov **zmota in zloba, hudobija**. Čim bolj so se prodani narodi zmoti in zlobi upirali, tem večje in težje so bile njihove žrtve.

Ob peti obletnici tistih strašnih dni, ko so komunisti na Slovenskem poklali in pobili zadnje tisoče slovenskih mladeničev in z njimi vred tudi par tisoč njihovih mater, sestra in žena, mislim, da je treba podčrtati nekatere značilnosti tiste slovenske narodne vojske in njenih vojakov.

Slovenski domobranCI niso bili nikaka

vojska kakega političnega režima. Oni niso služili nikakim posebnim političnim sistemom in ciljem. **Slovensko domobranstvo je nastalo le iz kričeče potrebe, da je bilo treba čuvati in braniti slovenske vasi in hiše, slovenske družine in posvetva pred roparskimi bandami, ki so od vsega početka hotele uničiti našo svobodo in vsiliti tiranijo komunistične vlade.** Slovensko domobranstvo je bila izključno le protikomunistična in protirevolucionarna vojska.

Slovenski domobranCI so vedeli, da se bore za svobodo svoje domovine, ki so jo za ceno življenja hoteli ohraniti v družini svobodnih, kjer bi vladal krščanski družabni red demokratičnih civilnih svoboščin.

Slovenski domobranCI so bili goreči borci za zmago zapadnih demokracij. Ne samo, da ni nobena domobranska puška ustrelila na zapadne zaveznike, domobranCI so reševali vojake zapadnih zavezniških armad, ščitili njih življenja bolj kot svoja in v najtežjih okolinostih sredi sovražnega tabora neprenehoma delali za zmago zapadnih zaveznikov, Anglije in Amerike.

Slovenski domobranCI so bili odlični borci in nikdar bi slovenska domovina ne bila v krempljih komunizma, če bi slovenska narodna stvar ne bila neusmiljeno izdana in prodana.

Vse, kar je storil povprečen slovenski fant v domobranski vojski, je storil le, ker je goreče ljubil svojo domovino in svoj narod. **Vsako uradno in neuradno očitanje, da je bilo domobranstvo neka pripraga tega ali onega okupacijskega režima, je laž in kleveta.**

Slovenski domobranCI niso živi hoteli dopustiti, da bi nad slovensko domovino zavladala komunistična revolucija. To je bil ves njihov greh in samo zato so morali umreti.

Poleg teh, ki jih je bilo v letu 1945. največ izdanih in pobitih, se pobožno spominjamo tudi vseh drugih slovenskih

junakov in vojakov, ki so se takrat dvignili v obrambo domovine pred komunistično revolucijo, pa naj so se že borili v četniških oddelkih ali slovenskih postojankah vojske generala Draže Mihajlovića. Vsi so imeli le svobodo domovine pred očmi, vsi so domovino hoteli obvarovati pred isto nevarnostjo, vsi so doživeli več ali manj isto usodo.

1. junij je spominski dan vseh slovenskih žrtev za svobodo. Spominski dan, dan molitve za tiste, ki so dali svoja življenja, da bi slovenski rod mogel v svobodi živeti.

Tu v Ameriki še prav posebej obhajamo na ta dan spomin tudi vseh tistih Amerikancev slovenske krvi, ki so v drugi svetovni vojni pustili mlada življenja v vseh delih in po vseh koncih in krajih zemeljske oble, da bi luč življenja v svobodi posvetila in sijala vsem ljudem in vsem narodom vse bodoče čase. Saj so tudi oni umirali za našo svobodo, saj so tudi oni bili trenutno prevarani za sad svoje žrtve. Kljub njihovim smrtim, kljub vsem zmagam ameriškega orožja na vseh

bojiščih, ni miru na zemlji. Tudi ameriške matere, bratje in sestre, tudi otroci ameriških junakov, ki so padli, se ves ta čas po letu 1945. stiskajo vedno bolj v strahu in skrbi, kaj bo še vse prišlo nad nas kot grozna posledica zmote in zla, ki sta zmagala v letu 1945.

Zaskrbljenost in tuga, ki nam jo vzbuja ta spominski dan, pa ne sme imeti prav nikake druge posledice v nas kot vsako leto ponovljeni sklep, **da hočemo vse svoje duhovne in telesne moči posvetiti idealom in ciljem, ki so vžigali srca naših padlih junakov. Ne smemo in ne bomo nehali, dokler teh ciljev ne dosežemo.** Rešen mora biti spet človeški rod nasilja nad duhom in nasilja nad telesnim in družabnim življenjem. Svobodni morajo biti narodi, združeni v pravičnem redu miru, dobri sosede vsakemu bližnjemu in vdani sinovi in hčere le Bogu, ki nam je z življenjem vsadil v srce ljubezen do svobode in nam dal razum, da ju uporabljamo Njemu v čast in za blagostanje in lepoto življenja.

Ta namen obudimo in prosimo: Slovenski mučenci, prosite za nas!

JEREMIJA KALIN — Buenos Aires

Junška pesem mladcev pred budečo se zoro

(IZ NEOBJAVLJENE ZBIRKE: VETRINJSKI TROSPEV)

Rog,
zatrobi v zbor!

Zdravo!
Bog!!

Ovijmo s slovensko zastavo
pobitih mož
grob!

— — —

Na straži budeče se zore stojimo v zboru pred vami
kot katafalkom ogromnim, ki Narod vso svojo razsežnost
dal mu za slavnica je tla: fojbe v Trstu in Istri,
kraške ttnovske kotanje, triglavske previse in reže,
vse rove ob Soči in Savi, Savinji, Kolpi in Muri,
ob Dravi pred vas pa razgrnil majsko polje Vetrinjsko:
zdaj kot srebrni križ čez prt leži vam mrtvaški,

padajo črni trakovi z njega čez vse robove
kot v brezna kočevskih gozdov, teharskih črnih šahtov,
v Ljubnika loškega jamo, v gozdove jeseniške,
v korita ponikalnic, gnojnic in smradnega kala...
O, pred tem katafalkom, ogromnim kot naša dežela,
stojimo pred jutrom zore in gledamo v vaše Smrti,
v tilnik vaš neupogljivi: strel zlomil mu kost je zravnano,
a pali v grob ste navznak, z očmi uprtimi v sonce,
krvavo zahajajoče... v mesec... v zoro, ki vzide...
Oči zadnji sij je dvignjen v nebo: tam sveti kot zvezde,
pokrili ste z njimi svoj grob, da zrete srcé svoje cvesti,
pokrili ste z njimi nam noč, da v sen nam zvenite nenehno
kot Zlati Veliki Križ — božansko odlikovanje
za boj in muke in zmage in za poraz — Plačilo,
ki je visoko... najvišje: Poroštvo Bodoče Zmage!...

Na straži stojimo tu v zboru in pojemo Slavo Slavnim,
da zora, ki se budi, iz naše himne vstane,
od vaših ran krvava, od naših sanj vsa bela,
od vaših zmag žareča — kot Sonce v Dom naš plane!

Pojemo Slavo Mrtvim, ki živi so v naših telesih:
očetom, ki kri so izlili nam v žile in — Naši Zenlji.
V sebi čutimo gibe Zemlje Naše v globini —
čuješ Srce Slovenje?... Čeprav pokopano — bije,
živi iz mrtvih teles... Živi smo roka teh sunkov,
udarjamo z njihovim taktom, smo Eno: Kri Očetov...

Gol sem prišel na svet, gol odšel iz Domovine,
nič mi zapustil ni oče: srcé le in svojo Smrt.
Strel v til mu glavó je nagnil, da zadnjikrat me je poljubil,
kot gobavec, poln ran, objel me je z zadnjim objemom,
ko padal je že v mrak, v očeh je še mene gledal,
bil v zadnjem udarcu srca sem... udarilo je kot zdaj v meni
in vedno, ko romam v brezno, odpiram oči ti v noči,
rane s poljubi mazilim, tilnik ti dvigam visoko,
v gozd te vodim s korakom, ki ti si ga hodil nevstrašno,
puško ti dajem v rokó, živ ogenj v oči in v srcé,
na jasi ob sončnem vzhodu zavpiješ... Ne! Jaz zavpijem
z glasom, ki je ves tvoj: Svoboda Sloveniji, fantje!!...

Dvigam vsevdilj te iz groba in vem, kaj je dedščina moja.
Vstopam se v ta zbor, da očetom izperem z obraza
pljunke iz kužnih ust: Zora budi iz noči se,
na tvoje čisto lice vrglo bo Sonce svoj znak
in, kar zdaj vé tvoj sin, zavpil ves svet bo: Junak!

Na straži budeče se zore stojimo v zboru pred vami,
očeti, brati, prijatelji, vrstniki, neznanimi znanci,
branilci naših vasi, naših življenj, naših čred,
naših hiš varovalci, hlevov, kašč in skednjóv,
naših skupnih domov, domačnosti naše pod lipo,
naše zastave, ki spet iz src ste jo dali na čela,
in naše cerkve v sredini z zvonovi in našim Bogom.
Vaša ubita telesa na ščitih src nam ležijo:

Slava in Čast Junakom! Dvigamo jih visoko,
da sleherni vidi njih Smrt, z njimi vsej zemeljski obli
rišemo krog kot mrtvaški sprevod, ki pod zvezde Zahoda
spreminja se v slavni pohod junakov Novega Časa,
dopolnjujočega v nas se za hip, ko na kraj vaših Smrti
zložimo vas s ščitov na tla: Tu daj, Domovina, jim Čast!
Končano je njih Brezčasje... Začetek so Zgodovine!

Čas bo sklonil glavó, kot pesnik bo dvignil svoj spev,
vrget v gozdove godbo kot v strune vsem štirim vetrovom,
zamajal sleherni cvet, da v travi bo zvonček Slavi.
njim, ki so mrlí v Nečasti k Časti Boga... Domovine,
ljubljeni Svobode... Mi pa v svečanem zboru
stojimo pred tem katafalkom, pred Grobom Domovine
pod Zmagoslavnim Lokom dveh zemeljskih obel pred zoro,
ki si že odmika zaslon...

Njih Smrti v Panteon!

— — —
Zapojte v rogove fanfare!

Junake spremljamo v Hram.

Razvijte slovenske zastave!

Polmesec in sij treh zvezdá

naj pade čez njih rane!

Junakom Smrti — POZDRAV!

— — —
Stojimo s pozdravom ob séncih za mimohod teh, ki so v srcih.

Gledamo:

Beli konji, vpreženi v lafete topovske,
na njih poveljniki naši, ležeči z roko na meču —
pekot voza gre okrog sveta, da odmeva iz dna:
Slava! Slava, ki šli ste pri nas skoz Časa sotesko,
na glavo pritiskajočo vam svoje poveznjene stene —
pokrove bodoče rakve... Vi skozno ste šli zmagovito,
neustrašeni stezosledci izgubljene slovenske Svobode
za blede lučko kresnic, ubito v močvirju Brezčasja...
a vstala bo z vami kot Sonce, ovila Vas, Slavljence, z bleskom!

Za njo ste šli na Kočevje (Zmagalcu Kočevja — Slava!)
za njo na Javorico — (Slava zmagalcem Gorjancev!)
za njo ste šli v Dolomite... na Kras... v Tolminske hribe...
bili na Vojskem ste boje... pri Cerknem... po Soški dolini...
po Notranjski in Dolenjski, pod Blegašem in Ljubnikom,
po Pohorskih pobočjih, med trto Slovenskih goríc,
po Krimu in po Blokah, med brezami Bele Krajine...
povsod pred vami — Zmagca, za vami — Slava! Slava!...

V zboru stojimo pred vami: mimohod spremljamo v Hram...

Pozor!

Baklje goreče vžigajo se pred nami
kot zvezde prasketajoče, da noč nam že sije pred zoro:
v rdečem svitu Rašice... dražgoških zlatih oltarjev,
Hinj in Loga in Loža... Sviti kresnic belokranjskih?
Ogenj za — plašč ljudem: Neronove plamenice!

Vidimo lica ožgana — oči soj je silnejši od žara,
gleda v stoletje naprej — plamen, ki ne bo ugasnil
v Suhorju pod telesi, pribitimi na drevesa...
stražni ogenj s Turjaka, lica razsvetljuječ
ranjencem, ubitim skoz rane s strelom na pragu gostinskem,...
žar v Cerkljah, v njem sij: duhovnika dlan posvečena...
Balantičev kres v Grahovem: gorel bo vso zgodovino,
pesnikom v navdih, zgodopiscem slovenskim za kletev,
žerjavica, ki je povžila najžlahtnejše zrno kadila,
za večno goreči grm, ki skozenj nam poje Pesnik...
Gledamo v svit ta goreči — sveče za vrstami vodcev —
in zdaj nam je ogenj topov, ki mečejo žar v Grčarice
v žive nastavljene prsi termopilskim branilcem,
v Smrti s klicem — Svobodi!...

Kri ta nam vpije z ognjem
in sveti nam pot v novo zoro: pred njo stojimo v zboru,
pozdravljajoč sveti plamen, ki gre kot ekvator zarje
okrog vsega sveta, da spet nad Triglavom zasine
vedno goreči žar — Svobodne Domovine!!...

Pozor!

Šentjernejski fantje... tam Ajdovca moška srenja:
postavljena v vrsto pred cerkev, ki zdaj je le ruševina,
grob živega Boga, izvrženega v živ ogenj:
vsi dvignejo roke v pozdrav Njemu, ki je v pepelu
in padejo drug za drugim v grob, ki se odprl bo z zoro...
pred njo stojimo tu v zboru in pojemo Slavo tem Smrtim...

Slavo njim in junakom od Svetega Gregorja,
na Travni Gori zaklanim... iz Pudoba in Šent Jošta...
s Police... Menišije in pesem najsilnejšo onim,
ki od mize oltarne stopili na Črnem Vrhu so v Smrt:
padli z dlanjo so na srcih kot na tabernakljih,
v njih ustoličen Bog Sam...

O, vse vas spremljamo v Hram...

Dolge so vrste teh Smrti pred našim defilejem
ob katafalku Domovine v času pred jutranjo zoro,
ki vstala bo izza vislic obešencev ljudskih sodišč,
iz jarkov taborišč, napolnjenih s trupli jetnikov...
Zmagovalci od včeraj — (danes ovenčani s trnovo krono):
trupla vaša iz jam — na slavnostne naše ščite:
Slovesno Vas bomo zložili v Slave slovenske Hram!...

— — —
Pozor!

Nagnite zastave!

Globoko!

Še niže! Da segle
bodo v najgloblja brezna, v prepade, ki nimajo dna
iz kamna in prsti: iz trupel naših Vetrinčev!...
Ovijte jih v soj celjskih zvezd, polmeseca, v trojne barve
naše Slovenske Svobode, da votle oči bodo uzrle
zoro, ki je pred nami, skoz mavrico Svoje zastave,
prej kot se vstopi nad rob, vsa bela od njih kosti...

Nagnite zastavo h korakom, ki bosí in krvavi
stopajo čez trne: preproga naj bo njih nogam,
vodeča v Svobodo Slovenje, ki nosijo jo v svojih ranah,
prt za obraz padajoči: za večno naj vtkan bo v te barve:
belo nedolžno jagnje z rdečimi ranami obrito,
s sinjimi udarci podpludb... stopa pod mesec in zvezde,
da pade na žrtvenik za naroda Življenje...

Razvijte zastave nad glave: naj čutijo plahutanje
kril zmagovitih viharjev, ki vstajajo iz Oceanov
in ženejo v njihovo smer se, da ustavijo se nad brezni
in kronami gošč drevesnih, ki gledale so vaše smrti,
da vam zapoje marš pogrebni, ki bo heroična Pesem
Novega Duha, budečega se z našo zoro —
pred njo stojimo v zboru za slavnostni vaš mimohod...

Pozor!

Zapojte v rogove!

Vse godbe: v najvišji zvok!

Gre:

Bolečina sama, ovenčana s Slavo Bodočo,
sklonjena k tlam v vezeh kot zemlja naša v verigah,
bita po svetlih očeh, suvana v bok in pod srce,
padajoč na lica, dvignjena k zadnjemu strelu:
v tilnik zaseka jo krogla, da pade zviška na kupe
živih prijateljskih trupel, v zadnje sunke njih krčev,
za zadnji vzdih trzajoči... Zdaj stopa živa pred nami...
Ne trenemo z očmi, široko strmimo v njih rane,
v ta mrtvaški sprevod, stopajoč po zvokih hvalnic
naših src, ki se vjema z godbo zmagovalne Poloble.

Glasovi vseh naših grl pojo kot vihar jim: Slava!
Naj vstopimo se v vaš korak! Popeljemo vas v naš Hram,
ko svet razmajal bo Nov Zvon!

Vsi, o vsi v Panteon!...

Gremo

za njihovim hodom in padamo z njimi v prepade:
v gozdovih jeseniških z nožem jim režejo grla,
v Savo skačemo z vlaka, vozeč nas na loko krvavo,
v Kamnitniku padamo v smrt, v Crngrobu Mariji v podnožje,
v šent Vidu, v mrtvašnici kužni, čakamo zadnjega klica
za zadnjo pot v Kočevje v jame pragozdnih medvedov,
v Celju nam pljujejo v lica, v Teharjih streljajo v žene,
dečad za zabavo nas ubija, cilj smo njih prvim strelom,
po zadnje gremo v gozdove: v svečavi rudarskih svetiljk
ženo nas do šahtov zagorskih in vržejo v sklade premoga,
da z njim spremenimo nekoč v gorenje vsa srca slovenska...
padamo v kraške kotanje, gnijemo v ječah in kampih,
sekamo rane v hlode, sebi sekamo trdnost,
hrbte nastavljamo bičem, lica pljunkom in udarcem,
a srca zakrivamo z njimi v sen najtišje Ljubezni:
v zadnji vzdih umirajoči: Svobodo Sloveniji, fantje!

S taktom junaške godbe src naših in naše Poloble
vojska naša mrtvaška okrog sveta koraka,

da spet se postavi na prag pred sleherni dom slovenski
in stražo zamenja z njim, ki zdaj je tam...

Kdo je tam?

Prijatelj moje mladosti! Iz množice vseh te spoznam! —
Iz vrste me kliče k sebi, vstopim v njegov se korak,
prav k srcu se mu naslonim, da čutim najtišje utripe,
pogledam mu v oči... na dnu — je to Tvoja Smrt?
V Šent Vidu je ležal v gnitju, v tvorih in mrzlici kužni,
ponavljajoč svete vzdihne, želeč le popotnico sveto
in materino slovo... V sen prišel k njemu je Kristus...
v jutru pa prišli so oni: vso noč so na loškem gradu
zalivali sebe z vinom, z zločinom roké, srca z besom,
pljuvali v lica jetnikom, razbijali jim lobanje —
v jutru prišli so ponj, prijatelji vaše mladosti:
"Dobri smo ti, če želiš, te peljemo k materi tvoji?"
Z njim so stopili na voz, peljali se ure in ure,
ustavili se pred domom, poklicali mater iz izbe:
"Tu dajemo zopet ti sina, objemi ga in poljubi!"
Nastavila mu je naročje, razvezali sinu roké so,
plane k nji — v tem prijatelj s kopitom razbije mu glavo,
da pade mrtev na prag... (kot pes čuvar pred dom)...
Mati zruši se nanj... Sosed, po igri veselil,
vrže še kletev na oba...

Dotaknem njegovih se ram:

Stopaj! Dôma stražar! Odprt na stežaj ti je Hram.
Spomenik za prag v svetišče: Mrtvega Doma Penat!
Slovenska Pieta! Marmor in bron!...

V Panteon!!

Stopamo z mrtvih korakom okrog sveta njihov marš,
na ščitih junaška trupla, ustavljamo se ob katafalku
na straži budeče se zore v pojočem zboru pred vami,
zroč v vaše slavne Smrti, edino dedščino našo,
edino Poroštvo Zmage, ki delež je naših Mrtvih:
Grad, na kosti postavljen, v brezno, h kostem se sesul bo!
Roka morilca živih pred Mrtvih silo se zlomi!
Ta, ki zravnal vam je grob, sam bo zravnan z zemljo!...
Vaš grob pa se dvignil bo v Hram: sleherni v njem bo — oltar
Domovine Svobodi!...

— — —

Rog,
zatrobi na vso moč:

Mrtvih Zmaga mimo hodi
z živih korakom...

Slavo —
Junakom!

Svobodo Sloveniji, fantje!

Zdravo!

Bog!

★

Rev. Bernard Ambrožič v razgovoru s šestletnim Joškom Kolmanom, sinom domobranskega častnika, po njegovem prihodu dne 16. februarja 1950 v New Jork. Joško Kolman je na poti v USA leta 1949 padel v Augsburgu pod vlak, ki mu je odrezal desno nogo. Rev. Bernard Ambrožič, OFM, je glavni tajnik Lige Katoliških Slovencev v Sev. Ameriki.

★

Dobrotnik slovenskih beguncev

Marsikak novonaseljenec pozna iz stare domovine brata Nardžiča, ki je v cvetju orlovske organizacije toliko napisal v "Orliča", da si je sam postavil v slovenskih mladinskih organizacijah res trajen spomenik. Ko je Bernard Ambrožič prišel pred 25 leti v Ameriko, da uči frančiškansko mladino v Lemontu ter da pastiruje in misijonari po slovenskih naselbinah, nikakor ni odložil peresa. "Ave Maria" v Lemontu, "Ameriški Slovenec" v Chicagu in drugi listi so širili njegove v lepi slovenščini podane misli. Prišlo je težko leto 1941. Stara domovina je zajejala pod nemškimi in italijanskimi udarcem. Članek za člankom izpod Ambrožičevega peresa je opominjal ameriške Slovence na dolžnost do starega kraja. Te njegove članke so ponatiskovali tudi slovenski protikomunistični listi in z njimi klicali k pomožni akciji. P. Bernard se je tudi sam močno udeleževal pri zbiranju za nesrečni stari kraj.

V jeseni 1941 je znani pisatelj Lojze Adamič udaril po katoličanih v Sloveniji z raznimi članki in zlasti s knjigo "My

Native Land". Proti tej lažnjivi knjigi je napisal Ambrožič vrsto člankov v "Ameriški Domovini" in "Zveza slovenskih župnij", kjer je bil Bernard duša vsega, je izdala o tem tri njegove knjižice, dve v angleščini in eno v slovenščini. V decembru 1942 ustanovljeni SANS (Slovenski ameriški narodni svet) je kmalu zajadral v komunistom prijazne vode in spet je bil Ambrožič tisti, ki je ustno in pismeno svaril ameriške katoličane, naj se ne dajo potegniti v te kalne vode. Ko je zaživela Liga slovenskih katoliških Amerikancev je bil Bernard njen dejanski tajnik. Od leta 1941 do danes je bilo delo p. Bernarda posvečeno katoliški misli med ameriški Slovenci in skrbi za pregnance iz stare domovine. Zadnji dve leti se v New Yorku pri NCWC (National Catholic Welfare Conference) trudi za begunce. Slovenska katoliška skupnost je mnogo dolžna p. Ambrožiču, malo pa je v Severni Ameriki slovenskih beguncev, ki mu ne bi bili dolžni tudi osebne hvaležnosti.

F. R.

T A B O R

To je pesem slovenske zemlje:

pesem kraških gmajn,
pesem podnebnih gora,
zelenih gričev, tihih ravni.

Iz morja je zavela,
izpod Triglava, panonske strani
in se je vzpela,
v nebo kipi.

Tisočletnih tajn
mogočna grmada
v školjsko kamenito
se je strdila.
Ne Švab, ne Lah
je nista zdrobila,
Turek, gospoda iz grada
niso stlačili je v prah.

Solzé
so tekle in kri,
junak za junakom je pal,
goré
se majale so,
tabor slovenski je stal,
stoji
čvrst, vekovit,
sveti branik
slovenstva zdravega,
pravega,
v zarje bodočnosti
upirajoč solzne oči.

To je pesem ponižanih,
krik razžaljenih,
sramotno razgaljenih,
do smrti križanih.

V bedi in gnevu je zorela,
skozi veke molčala,
le v srcih tlela —
pesem slovenska.

Tisoč hrepenenj
pokopanih —
brste,
tisoč življenj
darovanih —
živé
čakajoč
velikega dne.

Polnoč
se je razklala,
mlado jutro vstaja,
slutim
svit
sonca mogočnega —
na jezdecu sinjem prihaja,
čutim
dih njegov,
zdaj, zdaj se bo vrisk razlil
čez vso to zemljo
ko božji blagoslov...

Silen je žar,
zastava vihra —
rdeča,
Hahlja
se zvezda na pet oči
ko sreča.

"Bodi Bog
ali hudič:
odpri nam raja
zapahnjena vrata,
srce kopni."

Hudič rdeči
se smeji,
baja
o sreči
bodočih dni.

"A raja
še ni —
teči mora kri."

O, jezdec besneči,
Evropo, Azijo žroč,
čez ves svet
pošastno peketajoč...

Zemlja ihti
krvavo.
Po jamah cvetijo kosti
razsejane.
Nekdo nad njimi drhti,
plamenček varuje sveči:
leči
rane
žalosti.

Joj!
Joj!

Pri nas
je kakor v grobeh,
ko da vse življenje
smo delali greh
in pokore nikdar zadosti ni.

Joj!
Joj!

O Bog,
usmili se nas
v ta grozni,
blazni
čas!

"Od jasli do križa sem trpel,
na križ sem razpeti se dal,
v grob sem zapreti se dal
za vas,
za vas,
da bi vas vse otel:

tri in trideset
let
na zemlji,
tri
dni
pod njo
za vas..."
za vas,

Tisti čas
drobovje zemlje
se je zganilo,
zablisnilo se preko skal —

On je vstal,
on je vstal

in mi,
in mi!

Nebo gori
sijajno,
zemlja je vsa zacvetela,
o, naše duše se bleščijo
ko sonce,
naša telesa so bela
ko sneg.
Zvonovi zvonijo,
vsa srca pojo...

Gospod,
tu ostanimo —
na Gori,
šotore razpnimo,
Gospod,
Zmago slavimo!

Ves naš narod
razgnani,
ponižani,
zapeljani
naj k Tebi se vrne,
naj v eno se strne
ob podnožju Tvojih nog,
Ti naš križani,
od smrti vstali
Bog.

O,
življenje pred nami odpira se,
oko
v bodočnost ozira se.

Požgana je Sodoma in Gomora,
Babilon razdejan.
Ostali smo sami,
na Goro pozvani,
le Ti med nami —
veliki Gospodar.

Sije zmagoslavne zaveze žar,
v naših srcih ugasnil ne bo.
V srca zapisali smo
Tvoje postave
Ljubezni, Pravice.
Nad šotori
vihrajo zastave
Resnice.
Svet je veliki kor,
združeni zbori
pojo
himno Tvoje slave:

"Svet, svet, svet
si Ti, Gospod,
Bog nebesnih čet
in naše očetnjave!"

V soncu Božanstva
naš Tabor žari
čez vsa prostranstva,
nima meja,
kipi
v blaženstvo večnosti.

Dr. Anton Korošec

Pred desetimi leti sem ob njegovem grobu rekel, da je z njim slovenska narodna družina izgubila očeta. Čim bolj mislim na vsa tista leta, ko sem ga poznal in videl njegova dela, tem bolj se mi zdi, da je bila to prava beseda: **Dr. Anton Korošec je bil oče svojega naroda.**

Še to dostavim, da sem prepričan, da je bila doba, ko je on nosil odgovornost in očetovsko skrb za slovenski narod, naj-srečnejša, doba največjega kulturnega, gospodarskega in občega napredka do poprej neslutelih višin. To velja vsaj za tisto veliko večino Slovencev, ki so bili v Jugoslaviji in torej za Koroščevo očetovsko skrb vsak dan dosegljivi.

Dr. Anton Korošec je bil vzor takega politika, ki smatra vse svoje prizadevanje zgolj delo za narodov blagor. Na blesteče politične uspehe osebno sploh mislil ni. **Politične manifestacije so mu bile zgolj sredstvo, za dosego novih uspehov za narod.**

Rad je v kasnejših letih pripovedal tole zgodbo iz svojega srednješolskega življenja v Mariboru. Kot kmetski slovenski sin je v nemškutarskem Mariboru, kjer so v šoli in na ulici slovenščino zaničevali, bridko občutil zapostavljanje in zasmeh. Ni ga skrbelo zase. Bolelo ga je, ko je videl, da tovariši trpe krivico radi svoje narodnosti in pokolenja, krivico, ki boli od zore do mraka, v malem in v velikem. V višji gimnaziji so se najboljši slovenski dijaki dogovorili in dali svojemu gnjevu izraza na tale način. Odprli so si žile in s svojo krvjo podpisali obljubo, da bodo radi utrditve dobrega imena slovenskih dijakov v enem letu dosegli najboljši red v tistem predmetu, ki ga bodo vsakemu med njimi določili tovariši. Dr. Korošču so dali najtežjo nalogo. Moral je postati najboljši učenec v nemščini. To se je zdelo v Mariboru skoro nedosegljivo. Imeli so nemške profesorje in večino sošolcev iz nemških družin. In vendar se je po letu dni zgodil čudež, da je dobil najboljši red v nemščini — Korošec.

To je bil Koroščev način. **Nasprotovanja je zmagoval z vztrajnostjo, spretnostjo in pridnostjo, da ga drugi ni mogel dohitevati.**

Mladost, ki jo je Korošec preživel v Mariboru in na skrajni slovenski narodnostni meji, kjer se je kot mlad fant gibal med neštetiimi, ki so bili poniževani in žaljeni radi slovenskega imena in rodu, je pustila v njegovem spoznavanju in čuvstvanju trajne sledove. **Sreče svojega ljudstva si ni mogel misliti brez popolne narodne svobode, popolnega priznanja slovenske govornice in časti slovenskega narodnega imena.**

Takemu je bilo sicer lažje v kritičnem času prve svetovne vojne, da se je odločil proti Avstro-Ogrski in vodil Slovence v novo jugoslovansko državo. Vendar ni storil tega v nikakoli naivnosti, nikakoli plehki sentimentalnosti, ampak šele potem, ko je vse pretehtal in premislil ter ugotovil, da je bila to edina najbolj naravna državna rešitev, ki je obljubljala Slovencem največ narodne prostosti, pomemb-

nosti in razmaha. Veliko krivico so že delali nekateri, ko so dr. Korošču in njegovim tovarišem očitali, da razmer na slovenskem jugu niso poznali, da so se za jugoslovansko misel ogreli kot zanese-njaški pesniki, ne da bi vpoštevali dejanske razmere. Prepričan sem o nasprotnem. Dr. Korošec je bil izredno bister in skrben ocenjevalec razmer. Bog mu je dal prav v tem oziru tako čudovite talente, **da je kot poznavalec stvari, ki jo je branil, bil redno močnejši in bolje pripravljen, kot tisti, ki smo jih cenili kot posebne strokovnjake.** Ko mi je pripovedoval, kaj vse je prečital o Bolgarih, Srbih, Hrvatih, kod vse je potoval, s kom se posvetoval, kaj vse vpošteval in s čem računal, predno je prevzel odgovorno mesto predsednika Jugoslovanskega kluba na Dunaju in vrgel med Slovence idejo zedinjenja jugoslovanskih narodov, sem samo strmел v globokem spoštovanju pred vestnostjo in skrbnostjo velikega moža, ki je sebe smatral le za narodovega hlapca.

Prvič sem ga videl, ko je prišel v Ljubljano in v Šent Janž na Dolenjskem odkrivat spominsko ploščo pokojnemu **Janezu Evangelistu Kreku.** Prišli so z njim češki, hrvatski in srbski narodni zastopniki. Živo se spominjam predsednika češke Zveze, Staneka, in dr. Srdjana Budisavljeviča. Takrat je bil slovenski narod že ves Korošček. Njegovi nastopi na Dunaju in v Pešti, njegova Majniška deklaracija, vse to je takrat bilo že narodova last, in Koroščevo ime je šlo v spoštljivem šepetanju od ust do ust množic po ljubljanskih ulicah in po dolenjskih potih in stezah. Kjerkoli se je pojavila lepa, izrazita postava mladega duhovnika, so orili klici pozdravljanja in navdušenja. On sam se je skrival pred množico in potiskal goste v ospredje. Kadar je spregovoril, je bila v njegovih besedah in glasu le skrb za ljudi. Svaril je, naj bodo mirni in redni. Prosil jih je, naj se mirno razidejo. Vsak je čutil, kako se boji za vsakogar, ker sta avstrijska policija in vojaštvo imela navodila, ki so vsak hip mogla spremeniti veličastno manifestacijo v nesrečo.

Na to sem se pogosto spomnil, ko je pozneje spominjal mlade: **"Kadar čutiš,**

da se te oprijemlje slava, beži in se zatopi v najtežjo naslednjo nalogo."

Pred volitvami v ustavodajno skupščino l. 1921 me je pokojni dr. Franc Kulovec poslal v Belo Krajino, z nalogo, naj tam kaj storim za zmago naših kandidatov. Bela Krajina je bila takrat pred vsem republikanska. Republika se je oznanjevala z one strani Kolpe, kjer so jo širili Radičevi seljaki. Republika je odmevala tudi po vseh shodih slovenskih socialistov, ki so — ne vem zakaj — bili takrat izredno močni v tem delu Slovenije. Kamor sem prišel je bilo prvo vprašanje, če bom govoril o republiki in če bom glasoval za njo ali za kraljevino? V vsaki vasi je bilo nekaj agitatorjev, ki so znali ljudsko pozornost odvrniti od vsakega drugega predmeta. Za neizkušenega pobiča, kot sem takrat bil, je bila to trnjeva pot agitacije in večkrat sem jo ubiral kar tako, da sem volilne letake kar na tihem za seboj stresal. Sredi tega mojega mukopolnega prizadevanja prinese "Slovenec" v Ljubljani poročilo o dr. Koroščevem shodu na Štajerskem, kjer je izjavil: "Jaz sem monarhist". Za moje volilno "delo" je bila ta izjava tako koristna kot sedlo za kozo. Počutil sem se kot, da sem v trdi temi z glavo treščil v hrastov štor. Ko sem prikoračal nazaj v Ljubljano in razlagal vzroke svojega neuspeha in strankinega poraza v Beli Krajini, seveda nisem pozabil podčrtati tudi Koroščevega monarhizma. "Le čemu mu je bilo to treba", sem spraševal. Odgovora nisem dobil takrat, pač pa mnogo let pozneje. Šele takrat sem razumel, da je dr. Korošec neprimerno bolje poznal vse prednosti republiške oblike vladavine kot pa vsi Belokranjci, a zraven še vedel tudi to, da bi spor v tej točki vrgel Slovence v slepo ulico, iz katere je samo en izhod — nazaj.

Ker se dr. Korošec takrat — in še tolikokrat pozneje v manj bistvenih stvareh — ni vdal trenutnemu narodnemu zanosu, **nam je rešil desetletje mirnejšega življenja in bogatega napredka, mesto da bi bili to razdobje v jalovih borbah zapravili. Imel je izreden dar ocenjevanja dosegljivosti in možnosti, ki je tistemu, ki nosi odgovornost za usodo malega naroda, bistveno potrebna lastnost.**

Takrat, ko je bil v beograjskem parlamentu smrtno obstreljen voditelj Hrvatske kmetske stranke, **Stjepan Radič**, je nastala v vladi zmeda in brezglavost. **Dr. Korošec** je takoj zapustil dvorano in odšel v svojo sobo. Nekaj tednov pozneje je postal predsednik vlade in minister za notarnje zadeve. V Ljubljani so bile glave vroče od razburjenja. Nekateri so ognjevito naštevali razloge, zakaj bi dr. Korošet takrat moral zapustiti parlament in odkloniti sestavo vlade, med tem ko so drugi proglašali njegovo ravnanje kot velik uspeh in so se jezili, ker naši listi nisi prinašali nobenih slavonspevov na njegovo veličino. **Dr. Korošec** je pa na tihem prepovedal, da bi se objavljali kakršnikoli slavonspevi, kadar bi se objavilo uradno poročilo o sestavi njegove vlade.

Pozneje, ko je vročina teh dogodkov že davno minila, je svoje ravnanje takole razložil: "Od trenutka, ko se je nesreča v parlamentu zgodila, nisem na nič drugega mislil, ko na to, kako bi mogel preprečiti, da se ne bi začelo prelivanje krvi na ulicah. Mislil sem na Beograd in Zagreb, na Split in Sarajevo, in na vročo kri ki tamkaj polje po žilah. Nikjer nisem več videl ne Srbov, ne Hrvatov, ne Slovencev, ampak samo ljudi, vboge ljudi sem imel pred očmi. Vedel sem, da nekateri naši sosedge komaj čakajo, da bi imeli povod, da pridejo k nam "delat red". Slovenci bi bili prvi udarjeni. Na severu, zapadu in jugu naše domovine so sovražniki neprestano na preži, da bi jo nam raztrgali. Vsak hoče svoj kos. Zapomnite si to. V Sloveniji je od meje do meje le par ur vožnje s železnico. Nobena mačka ne bo zamijavkala, če bi se tem velikim sosedom zaželelo, da bi to mejo "malo popravili". Naše ljudstvo in naš jezik pa bosta postala hlapec Jernej, brez pravice, kot sta že na Koroškem in v Slovenskem Primorju. Tako sem takrat gledal, in v tej luči sem tudi videl in razumel svojo dolžnost. Bogu sem hvaležen, da smo obšli brezno revolucije. Ko sem računal z revolucijo in tudi s posledicami, se mi je vtisnila globoko v srce poglavitna zapoved slovenske narodne politike: **Nikar ne stavljati v nevarnost naših meja. Na zemljepisnih prostorih kot**

Mirko Šušteršič - Valiant, San Luis

PO TUJIH OBZORJIH

*Po tujih obzorjih
se vdira stopinja
in težka izginja
kot v peščenih morjih.*

*Sonce ogromno, žareče,
kot jekla razbeljena kaplja
med kri se raztaplja,
v žilah me peče.*

*Misel po utehi blazni —
a daljavi ni konca:
kot jastreb je lačna
mojih kosti.*

*Ta samota — veš, brate — ni
je kot madež krvi [mehka
po tleh razlit,
je kot rana vneta,
med bodeče kakteje ujeta,
je kot velik trn —
v čelo zabit.*

je slovenski, se meje rišejo z močjo in s krvjo."

Po slovenskih punktacijah so bili, kot je povedal pokojni ministrski predsednik **dr. Milan Srskič**, na posebno zahtevo kralja Aleksandra internirani **dr. Korošec**, **dr. Kulovec**, **dr. Natlačen** in **dr. Anton Ogrižek**, odvetnik v Celju. **Dr. Korošec** je bil predsednik Slovenske Ljudske Stranke, **dr. Natlačen** njen podpredsednik, **dr. Kulovec** njen generalni tajnik. Nekaj mesec po teh internacijah je kar na hitrem umrl tudi najstarejši član Izvršnega Odbora stranke prof. **Anton Sušnik**. Takrat mi je **dr. Korošec** poslal s Hvara, kjer je bil interniran, naročilo, naj opravljam posle predsedstva stranke dokler on ne more. Ker je to naročilo — in z njim tudi dolžnost, ki jo je naložilo — ostalo tajno, sem mogel kljub takratni policiji pogostokrat potovati na Hvar, od tam pa v Zagreb in v Belgrad. Dolgo sem **dr. Korošcu** nosil le neugodna poročila. Bili smo v brezizgledni opoziciji, imeli na gla-

vi senčurski proces, mnogi stebri naše organizacije so se majali, politična, prosvetna, mladinska, dijaška, zadružna, in mnoge druge organizacije so bile pod zemljo ali v smrtnem boju za obstoj. "Domoljub" in še nekaj drugih listov je policija ustavila, "Slovenec" je komaj prebrodel krizo. Korošca je silno bolela omahljivost in malovernost tega ali onega prijatelja. Vendar ni o vsem tem spregovoril nobene besede več, ampak je tiho poslušal poročilo. Podrobno pa je vpraševal, kako narod živi, kaj je kmet pridelal, kako prodaja svoje pridelke, koliko delavci zaslužijo, kje se grade kake nove hiše, kako je mladina v šolah, kako fantje pri vojakih, in kako razgibano je versko življenje. "Ni važno, kakšne težave imamo v vrhovih političnega življenja, da bo le narod preстал in ostal zvest pravilom krščanskega življenja. Vse drugo se bo že še uredilo."

Večkrat je dr. Korošec moral razgovor prekiniti. Ko se je vrnil, je včasih odkril, da ga je prišel obiskat tak in tak odposlanec iz Belgrada ali od drugod ter ga spraševal za njegovo mnenje o kritičnih zadevah državne politike in uprave. Debelo sem gledal, ko je internirani gospod pripravljaj in sestavljaj odgovore na postavljena mu vprašanja tako vestno in skrbno, ko da bi sedel za ministrsko mizo. Razumel je vprašujoče oči in smehljal je je pojasnil: "Narodno delo nikoli ne preneha, tudi v ječi ne. Ti tiči so skočili v diktaturo, sedaj pa ne znajo ven. Pa jim kažem vrata in jih malo potiskam tja v tisto smer. Dokler traja diktatura ne bodo niti za dlakoboljšali razmer. Diktatura se mora sama likvidirati, ali pa bo pokončala diktatorje. To jih učim."

Dolge mesece težkih priprav in pogajanj za sporazum s Hrvati sem oprezoval, kdaj bo iz Koroščevih ust prišlo navodilo, da naj v vladi postavim slovenski program in zahtevo. Ni ga bilo. Ko je bil sporazum podpisan, je dr. Korošec dejal: "Voza nikdar ne smeš preobložiti, sicer se ti zlomi os in obtičiš. Hrvatsko vprašanje je bistveno tudi za našo bodočnost". Na pripombo, da bodo ljudje to le težko razumeli in še težje sprejeli, je napravil teman obraz in dejal: "Razumeli bi šele tedaj, če bi videli in doživeli strahotno

nesrečo, ki lahko nastane za nas iz srbsko-hrvatskega sovraštva. Tega nas pa Bog varuj."

Predvidel je vojno in njene strahote. Zadnja leta je prijateljem večkrat o tem govoril. Od l. 1936 dalje je naročal časnikarjem, učiteljem in prosvetnim delavcem, naj mladino navajajo k temu, da se loti predvsem praktičnih poklicev in sicer takšnih, ki jih usposobijo za vodilne odgovorne naloge. Naj se izvežbajo za predelavce, za obrtnike, za specialiste pri strojih, in podobno, češ, da bo prišel čas, ko bo tuja oblast legla na narod in dalje časa ostala. Ona bo pometala z duhovniki, profesorji, odvetniki in podobnimi izobraženimi stanovi. Le strokovno izvežbani delavci, mojstri, specialisti v praktičnih, posebno tehničnih strokah bodo nujno potrebni in bodo ostali. Če se bodo pravočasno izurili, se bo narod v temnih časih lahko zbiral okrog njih."

Zase je rekel: "Ako nastane vojska, ne grem nikamor. Ostal bom med narodom. Kakor bo drugim, naj bo tudi meni."

Dekleta je na hude čase pripravljaj takole: "Danes ste tu pri Mariji Pomočnici (namreč na Brezjah) na božji poti. Vse mlade ste in navdušene in polne lepih nad za bodočnost. Prišli pa bodo kmalu časi, ko ne boste imele več ne svoje Dekliške Zveze, ne svojih Marijinih kongregacij, ne svojih listov, in ne knjižnic, ne voditeljev in ne svojih svetovalcev. Same boste ostale, navezane na moč svoje lastne vere, na trdnost svojega lastnega značaja. Toda z Vami bo Marija. Za tiste čase se pripravljajte, za tiste preizkušnje se Mariji priporočite."

Dr. Korošec je bil steber katoliške demokracije. Steber, ki stoji, nosi in — molči. Večkrat so razmere razburkale valove zlasti proti katoličanom in ko ni bilo druge obrambe so se marsikateri razbili ob njem.

Zadnje desetletje je imel naravnost notoren strah pred komunizmom, ki ga je poznal v vse odtenke. Nobene prilike ni opustil, da ne bi opozarjal na to nevarnost. Neprestano je mislil, kako bi jo zmanjšal ali preprečil. V veliki meri je njegova zasluga, da so bili Slovenci tako

temeljito pripravljeni na komunistično revolucijo kot morda noben drugi narod na svetu.

Naj zaključim spet s Koroščevim razumevanjem politike. "Politika je krovski posel", je večkrat dejal. "Politična organizacija, stranka, vpliv, vse to je v narodnem življenju streha. Pod njo, pod to streho, pa živi in raste narod na svoji zemlji. Pod njo, kjer klije in se razvija božje življenje, delajo vrtnarji in drugi obdelovalci: to so duhovniki, učitelji, zdravniki, prosvetni delavci, socialni delavci, gospodarski voditelji, ki delujejo med množicami za njihovo dobrobit. Da bi ljudje mogli svobodno živeti in si urejati svoje življenje, varni pred ujmani in viharji od zunaj, so si napravili streho nad seboj. Naloga in dolžnost politikov je, da to streho varjejo, da bi dobro čuvala svobodno narodovo last in rast. Ker

je politik na strehi, je dolžan opozarjati na nevarnosti, ki jih on bolje vidi že od daleč. Tako politik usmerja. Krovce in čuva je narod menjava, kakor se mu zdi. Tudi obzorja se včasih zatemne, da politik razločno ne vidi. Včasih vihar streho odnese. Naj se zgodi to ali ono, politik, ki je narodov delavec, vselej hiti tja, kjer je najbolj potreben, zgrabi za prvo lopato, ki mu pride v roke, in stori kar more."

Korošec ni pisal spominov. Celo hud je bil, če so drugi hoteli pisati o njem. Bil pa je v veliki značilni dobi naše zgodovine nepremakljivo na vodilnem mestu slovenskega javnega življenja. Njegov veliki lik bo ostal trajen med Slovenci in južnimi Slovani. To dejstvo, da je bil četrto stoletja neoporečen vodnik in gospodar slovenske javnosti, pove o njegovi veličini več kot bo kedaj mogla napisati o njem najboljša knjiga.

LOJZE GERZINIC

Naša kulturna preteklost v luči obletnic

(III)

1551: Po večmesečnem tiskanju izideta na Nemškem prvi slovenski knjigi: *Abecednik in Katekizem*. Pisatelj jima je protestantski begunec Primož Trubar z Rašice pri Turjaku.

Istega leta je neki duhovnik v Gorici začel zapisovati slovenske molitve in pridigo (Goriški rokopis).

1726: Rojstvo Antona Murnika pri Sv. Luciji na Tolminskem. Kot protomedik Goriške in Gradiške je opisal goriško podnebje in prvi začel s cepljenjem proti kozam. Življenje mu je spremenil v povest Ivan Pregelj.

Prvič izide *Nova Kranjska pratika*. Tudi ta na Nemškem (Augsburg), nato redno v Ljubljani.

1801: V Noršincih pri Murski Soboti se je rodil Janoš Kardoš (13. februarja), za Stefanom Küzmičem najpomembnejši prekmurski protestantski pisatelj. Pisal je verske in šolske knjige in pesmarice in prevajal (n. pr. Aranyev ep Toldi, izšel po 1. svetovni vojni).

1826: 18. oktobra se je rodil v Podgorju pri Kamniku Luka Svetec, notar, politik staro-

slovenske struje, dolga leta deželni poslanec, dvakrat izvoljen tudi v državni zbor. Kot študent je bil pesnik in eden najboljših pisateljev svoje dobe. Velja kot reformator našega pravopisa in deloma jezika v letih 1849—1853. Postavil je pisavo na tradicijo 300 let starega kranjskega književnega jezika, a jo razširil z oblikami po starem cerkvenem slovanskem jeziku in iz obrobnih narečij (štajerskega in koroškega). Tako je postal naš pravopis vseslovenski in se približal srbo-hrvaškemu. Svetec je doživel skoro 100 let (umrl 21. januarja 1921).

3. maja je prišel na Črnicu pri Brezjah na svet Ivan Kocijančič. Takoj po posvetitvi v duhovnika je šel s Knobleharjem v srednjo Afriko, kjer so izredno podjetnega misijonarja poznali pod imenom Abuna Hanna. V kratkem času so ga strli napor in bolezn.

1831: Rojstno leto Franceta Levstika (28. septembra v Spodnjih Retnjah), ki je po Slodnjakovih besedah vogelni kamen našega kulturnega življenja v drugi polovici 19. stoletja.

Na vseh področjih je postavil vzorce za več rodov: nekaj prvovrstnih razmišljujočih in razpoloženskih pesmi; klasično povest Martina Krpana; književni program, ki temelji v romantiki, a kaže v realizem (v Popotovanju iz Litiže do Čateža); pravopisne in jezikoslovne razprave; zlasti pa zahtevo po objektivni kritiki vsega javnega delovanja — sam jo je pokazal v književnosti (Pismo o Desetem bratu!), časnikarstvu in politiki. Preobloženost z nalogami, teža boja in nekatere grče v značaju so vzroki za to, da so velikanske zasnove ostale velikokrat le napol izdelane. Levstik je najvidnejši tvorec slovenskega realizma. V tem oziru se mu da ob stran postaviti le Mahnič, deloma pa tudi še Slomšek in Prešeren.

1841: Dolenjska Prigorica nam je 15. oktobra dala Karla Kluna. Bil je l. 1873 med ustanovitelji "Slovenca" z drugimi duhovniki, zlasti iz Kramarjevega omizja — z dr. Bleiweisom in dr. Costo — in ga urejeval do 1879. Od l. 1877 je bil član kranjskega deželnega zbora, od 1879 pa še državnega. L. 1892 je bil med pripravljalci I. Kat. shoda in glavni delavec pri osnovanju Narodno-katoliškega kluba, pozneje SLS. Je pričetnik načelne katoliške politike.

1851:24. maja je umrl Stanko Vraz, pesniški in vseslovanski romantik. Iz njegovega dela za slovensko slovstvo je najvažnejša zbirka narodnih pesmi. Po prestopu v ilirizem je postal njega najboljši čustveno lirični pesnik.

To isto, zdaj že za sto drugih postarano leto je dalo tri sošolce na ljubljanski gimnaziji: Ivana Tavčarja iz Poljan nad Škofjo Loko, Antona Kodra iz Radomelj pri Kamniku (r. 21. maja) in Frana Grossa iz štajerskega Nazareta (r. 25. julija).

Tavčar je stal skoro pol stoletja v vodstvu slovenske narodno napredne stranke, l. 1915 je postal prvi načelnik Jugoslovanske demokratske stranke, ustanovljene že v Avstriji (junija 1918). Kot pisatelj pa je hodil z realisti, dasi je bil skoz in skoz umetniški romantik. Postavljal je dejanja svojih povesti najprej v tuje dežele: prva natisnjena stvar se godi na Španskem (Dona Klara), potem v slovensko preteklost. Najviše se je povzpел v delih, ki jih je vsadil v svoje loške hribe: V Zali, Med gorami, Cvetje v jeseni in Visoška kronika.

Koder je neumorno pisal pesmi in povesti, a je uspeval le v obrobni revijah in trajnih vrednot ni zapustil.

Gross je bil vesten pravnik in nadarjen glasbenik. L. 1891 je bil med ustanovitelji pevskega zbora Glasbene Matice in njegov prvi dirigent. Že kot študent je vodil petje v "Sloveniji"; uglasbil ji je geslo, ki mu je besedilo napisal četrti sošolec te trojice Fran Detela. Od njegove smrti bo letos poteklo 25 let.

Tavčarjev dologletni drug v politični stranki, njegov prednik kot ljubljanski župan, pa tudi tovariš v književnosti je bil Ivan Hribar (r. 19. sept. v Trzinu). Njegovi Spomini so znova pokazali, kakšne energije so ga odlikovale. V visoki starosti ga je v slovanstvo brezmejno zaverovanega strl padec Jugoslavije (1941).

Tako ga je preživel za nekaj let župnik Josip Lavtižar (r. 12. decembra v Kranjski gori), glasbenik, zgodovinar in naš najplodovitejši potopisec.

Leto 1851. smemo tudi imenovati rojstno leto najzaslužnejše književne založbe: Družbe sv. Mohorja. Zamisel je bila Slomškova, za nje vresničitev pa je največ storil Andrej Einspieler, prvi predsednik družbe.

1861: Na 90. in 80. letnice samo spomin: 10. februarja 1861 se je na Dostali pri Ptujju rodil slavist Matija Murko, Krekov naslednik na graški stolici (1902 do 1917), po vojni pa univ. profesor za južnoslovanske književnosti v Pragi in urednik vseslavistične revije "Slavia".

12. decembra 1861 se je v Rihenbergu rodil Josip Pavlica, doktor prava in bogoslovja, esejist in sociolog.

1871: je smртno leto dekana Antona Murka, pisca dobre slovenske slovnice in slovarja (31. decembra) in rojstno leto dr. phil. in teol. Mihaela Opeke (26. septembra na Vrhniki), pesnika in govornika.

1876: Pred 75 leti je v naši književnosti nastopilo zanimivo vzporedje: stara romantika je z drugim izidom Stritarjevega Zvona zbrala še zadnje sile. Služil ji je tudi rojeni realist Jurčič s tedaj osnovano Slovensko knjižnico in z deli, ki so tega leta v njej izšla: s povestima "Doktor Zober" in "Med dvema stoloma" in s tragedijo "Tugomer". Nova romantika pa je dobila največja predstavnika v Ivanu Cankarju (r. 10. maja na Vrhniki) in v Dragotinu Ketteju (r. 19. januarja na Premu); ta drugi pa je bil spet rojen realist.

Nova romantika — "moderna" je poleg "Čopove akademije" (žigonova oznaka dejansko

gre za medsebojno oplajanje in sodelovanje Čopa in Prešerna) najbolj občudovanja vredna in plodonosna umetniška skupina v našem slovstvu. Edinstveno je bilo prijateljstvo in medsebojno spodbujanje mladih bohemov. Odvrkli so kot škodljivo breme vsako drugo teženje in šli za vabljenjem bele krizanteme.

Verovali so drug v drugega umetniško moč. Sicer nezaupni in jedki Cankar je s plemenitim zanosom štivil pesniško čast svojih prijateljev, ne zato, ker so bili prijatelji, ampak zato, ker so bili genialni pesniki in Cankar se v umetniških sodbah ni motil. Največ je dal na Ketteja. Proti mazaštvu Aškerčeve izdaje Kettejevih poezij zlasti proti uvodu vanje je umrlega pesnika javno in zasebno postavljaj ob Prešerna (n. pr. 8. maja 1900 Kedrovi: "...pesmi Kettejeve. To je nekaj čudovitega..., pesnik, ki stoji poleg Prešerna ali nad njim.") O Župančiču: "...njegov talent je tako velik, da se ne more pogubiti. Škoduje mu samo to življenje, ki ga živi zdaj — slabše življenje od mojega... Naposled, naj bo kakorže hoče: vse sedanje slovensko literatstvo mu ne sega niti do popka." (bratu 9. aprila 99). Največ dvomov je zbujal Murn: "Čital sem Murnove pesmi, pa mi ne ugajajo posebno... Nekatero so pač lepe, toda on piše zdaj z nekako naivnostjo in jednostavnostjo, ki se mi ne zdi naravna, temveč ponarejena in afektovana." (V istem pismu). Podobno Kette: "Murna bi užalilo, ako zvedel, da o njem dvomim, da o njem nimam še prave sodbe. In res je nimam... meni nečē biti jasno, kaj je v ti duši. Jaz vidim v nji dobro srce, hrepnje po višjih vzorih, razumevanje narave in še mnogo drugega. In vendar še nimam odgovora na vprašanje: Ali je samo Duh, ali tudi Sin — znanik — učitelj..." (Župančiču 11. avgusta 98). Cankarju pa je Kette dal najvišje priznanje: "Ti si pesnik..." (1. I. 98).

Nobeden od štirih "moderne" ni bil kmečki sin — zato je nad vse zanimivo opazovati, kako so se skušali vtrati v naravo — in nastal je sončni impresionizem Kettejev in jesenski Murnov in poveličana je poslej Vrhnika in Bela Krajina. Vsi štirje so bili bohemi — do diplome se je končno dokopal le Župančič —, zato je zanimivo, v kakšnem odnosu so bili do družbe, ki jih ni marala. Kette jo je kot realist sprejel, kakršna je, Murn se ji je plah umaknil vase, Cankar je šel z bičem nadjno, v oklep samozavesti, pod katerim je ječal

IGOR — Buenos Aires

TKALEC

Nitke se trgajo. Stroji brnijo.
Čas pa stoji. Kaj še ni dve?
Vpijem k sosedu. Oči me skelijo.
Stroj sem že sam. Stroj je srce.

Obleke za dame? Vrag naj jih vzame!
Iz statve si trgam kruha kos.
Jutri je praznik. Neplačan bo zame.
Večkrat na leto in hodil bom bos.

Minute iztekajo. Tisoč udarcev.
Nitke se trgajo. Topo vozlam.
Prsti so trdi. Ne čutim več palcev.
Toliko dela — pri stroju pa sam.

Upor mi narašča. Misel udarja.
Plač ne bo zvišal. Prekleti skopuh!
Merim s pogledom premer kolobarja:
šestdeset metrov in meter poldrug.

Delo končal sem, razjasnil si glavo.
V tihoto sem stopil, razprl srce.
Imajo tu dobro in modro postavo:
Brez dela ni jela! Je? toda — kje?

trpeč samotar, hrepeneč po življenju; in z masko cinizma, pod katero je jokal sentimentalec z manjvrednostnim kompleksom.

Ti apostoli visoke, čiste umetnosti so vsak po svoje zaslutili in končno uvideli, da tudi do nje pride človek po zmagi nad seboj in z ljubeznijo, ki vse veže, tudi umetnost z Bogom in s človeštvom. Prav kot je 22 leten vedel Kette: "A vendar je glavno, da dobiš — trdno voljo. Ona je tvoriteljica..." In: "Ti bi moral napeljati strugo svojih strasti v pesmi". (Cankarju 1. jan. 98). In kot je Cankarju povedal Kraigher: "Ti mnogo preveč zaničuješ življenje, da bi se mogel zbrati za kaj resnično velikega." (26. februarja 1910).

Pravo pesniško poslanstvo, ki so ga vsi štirje v sebi nosili, se je kljub težkim oviram v dušah in kljub pritisku od zunaj le uveljavilo in slovenski besedni umetnosti je zraven Prešernovega vrha zrasla bleščeča gorska kopa, ki so ji štirje vrhovi vidni daleč preko meja domovine.

Leto 76. je leto tragične smrti neuničljivega

borca za slovenske pravice na Goriškem dr. **Karla Lavriča**, člana deželnega zbora od l. 1870 do smrti (3. marca).

1881. Prvi letnik **Ljubljanskega Zvona**, zmagava Levstikovega duha nad Stritarjevim. Prvi iz četvorice urednikov je kmalu po prvih številkah, ki so prinašale njegove "Rokovnjače", umrl **Josip Jurčič** (3. maja), stvaritelj slovenskega romana in zgodovinske tragedije in eden prvih mojstrov zgodovinske povesti in povesti iz kmečkega življenja.

1891: 7. marca umre na Dunaju **Franc Miklošič**, upokojeni univerzitetni profesor (predaval od l. 1850 do 1885), pravi član Akademije znanosti in dedni avstrijski plemič. Je največji slavist, morda največji jezikoslovec sploh, vsaj kot sistematik. Neumljiva so njegova orjaška temeljna dela: **Primerjalna slovnica slovanskih jezikov**. I—IV. (izhajala od l. 1852 do 1875 v nemščini); druga izdaja starocerkvenoslovansko-grškolatinskega slovarja (1862-65) in **Etimološki slovar slovanskih jezikov** (1886, razlaga v nemščini). Oba slovarja do danes nimata naslednika, slovnica le **Vondrákovo**.

17. oktobra je v ljubljanski hiralnici umrl **Jakob Alešovec**, splošno poznan kot **Brencelj**, kot se je imenoval njegov satirični list (1869-75; 1877-85). Od številnih nemških in slovenskih del imajo še danes vrednost "Ljubljanske slike" (1879) in avtobiografska "Kako sem se jaz likal" (1884).

1901: Smrtno leto **Josipa Murna-Aleksandrova**, enaindevetdesetletnega misijonarja **Ignacija Mraka** (2. jan. v Marquetten) in pisateljice **Pavline Pajkove** (1. junija v Ljubljani).

Mrak je šel s 35. leti v Ameriko, postal l. 1859 Baragov generalni vikar, 9 let kasneje pa njegov naslednik. Kot tak se je udeležil Vatikanskega cerkvenega zbora. Bolezen ga je prisilila, da se je l. 1878 odpovedal škofiji, v kateri mu je sledil spet Slovenec **Vertin**.

Pajkova se je šele kot 16 letna Doljakova gospodična v Gorici naučila slovenščine, največ po zaslugi dr. Lavriča in prof. Levca. Kot soproga **Janka Pajka** je postala najbolj delavna slovenska pisateljica.

1926: Smrt **Frana Detele**, **Srečka Kosovela** (27. maja v Tomaju) in **Ivane Kobilce** (4. decembra).

Kar je na Slovenskem med pisateljicami **Pajkova**, to je med slikaricami **Kobilca** — vsaj po številnosti del, medtem ko po vrednosti

velja za prvo med vrstnicami. Tudi po slogu je različna od Pajkove: tu sentimentalna romantika, pri Kobilci pa akademizem z bližnji v impresionizmu. Izredno veliko je razstavljala od l. 1888 dalje: Dunaj, Berlin, München, Dresden, Benetke, Basel, Paris, Praga, Budimpešta in seveda Ljubljana.

★

V letošnjih obletnicah odločno stopa na prvo mesto književnost. Imena, ki so na ta način zbrana, kar vsiljujejo nekatere primerjave in druga razmišljanja.

1. Od protestantizma do ilirizma.

1551—1831: prvi slovenski knjigi in Vrazova smrt. 300 let, ki so dale našemu slovstvu književni jezik in v njem vse panoge; v književnosti pa je iz 3 stoletij zrasel le en umetnik **Prešeren**. Če je Vraz l. 1836 pisal Šafariku: "Naši dozdajni še živi pisarji so razen Ravnikarja, Jarnika in Prešerna, pred kterimi se naj vsak Slovenec pokloni, vsi ne spomenja vredni", potem je imel za svoj čas in bližino gledanja prav, zlasti pa zato, ker sta Ravnikar in v glavnem tudi Jarnik delala izven področja umetnosti. Prešeren sam je istega leta (nemško) javljal Čelakovskemu: "Še vedno smo v stanju, v katerem nas je našla Kolarjeva muza. Prazne table še vedno čakajo na pisalo..." Resnično le, ako pravilno računamo s pesnikovim nezaupanjem do sebe in s skromnostjo, kot se za pismo spodobi. V Prešernu je Trubarjev boj za prve tiskane besede, njih obogatitev v Dalmatinu, Hrenovo čiščenje, zgovornost jezuitov in kapucinov, slovarsko in slovniško prizadevanje, domiselnost razsvetlencev in navdušenje prvih romantikov; verzi Trubarjeve in drugih pesmaric, zbirke katoliških cerkvenih pesmi, tesanje v delavnici za Pisanice, jedratost Vodnikovih kitic, zlasti pa stotine brezimnih ljudskih pevcev — vse to je "dalo rasti" "mokrocvetočim rožcam poezije" genialnega Vrbljana. Še važnejše je to, da je njegovo pesniško delo nekaj sonetni venec vsega našega pesništva po njem: "Iz njega zvirá, vanjša se spet zlije po vrsti pesem vsacega" — poeta. Kot se je naše slovo vedno znova obračalo k Trubarju — stvaritelju črke, tako se je naša besedna umetnost in estetska kritika zatekala k Prešernu — stvaritelju duha. Ta duh je nekako mimo-grede rešil 300 preteklih let pred vtopitvijo v srbohrvaščini. Prav Vraz je bil tu najbolj nevaren zagovornik nagnitve na vzhod, ki se

je tedaj imenovala ilirizem. Pri Vrazu je bil izjemno važen razlog za odločitev tudi ozir na poezijo, saj je bil v resnici pesnik: v "ilirskem" jeziku je bila vrsta pomembnih pevcev od Dj. Držiča do Preradoviča, na "kranjski" strani pa je uvidel: "Vse, kar je v našem narečju pisano do zdaj, se je razen Čeblice in del Ravnikarovih, Vodnikovih in Jarnikovih pridnim zobekom listnih molov zadolžilo." (V istem pismu Šafariku). V naslednjih desetletjih se niso umetnostni razlogi več mogli pojavljati; govorili so navadno obrambni, politični, gospodarski. Med zagovorniki naslonitve na vzhod najdemo za krajše dobe celo take korenite Slovence, kot sta bila Levstik in Jurčič.

2. "Narod jezikoslovcev"

Ta naziv izhaja zlasti iz opazovanja, da naj bi za nas bilo ljubiteljstvo jezikoslovja tako značilno, kot za Italijane ljubiteljstvo lepih umetnosti, ali za Angleže šport v najširšem pomenu besede. Primera gre dalje: kot je zato pri Italijanih na tisoče diletantov-umetnikov-lenuhov — in nestvornih tipov, pri Angležih na tisoče pustolovcev in ljudi, ki so neobčutljivi za kaka finejša občutja, tako je pri nas na tisoče glodalcev jezikovnih korenin in zakonodajcev pravnega pisanja, ki zajemajo nekoliko iz znanja, največ pa iz neznanja. Primera gre še naprej: zato pa je pri Italijanih le zraslo toliko število resničnih slikarjev, kiparjev in arhitektov, zato so Angleži večino sveta kolonizirali in zato so Slovenci dali sorazmerno veliko jezikoslovcev prve vrste, med njimi največjega: Miklošiča. Ta je kot Kopitar dokaz, da se vsaka veličina začne v ljubiteljstvu. Kaj mu je mogel dati profesor Zupančič, ki se ga je tudi Slomšek hvaležno spominjal, drugega, kot diletantsko navdušenje za rodni jezik? Kaj nam je dalo prijateljstvo z Vrazom drugega kot diletantsko zanimanje za svetovno literaturo in slovanske jezike? In to je bilo za Miklošičev genij vsaj toliko plodno kot redki dotedanji znanstveni drobci iz primerjalnega slovanskega jezikoslovja, ki ga je moral naš Prlek šele ustvariti.

Na Čopa spomni ta velikan. Matija je znal 19 jezikov, zato da je lahko užival poezijo, ki so jim bili ti jeziki posode; Franc jih je znal vsaj 23, zato da je užival poezijo, ki se toči po "deblu in vejah, perju in cvetu in sadu"(1)

(1) Poetična primera jezika z rastlino je Škrabčeva (Cvetje III, 4).

še bolj pa, da gre za sokom v korenine, kjer se vsi spajajo med seboj. Matija je bil požrešen dihur, ki je pokončal legije knjig, od sebe pa ni dal najmanjše fige — tako mu je očital najboljši prijatelj. Pa si se zmotil, France: Tebe je dal od sebe; težko si je misliti, da bi Ti, komodnemu in samotnemu kot si bil, mogel krog diletantov pretočiti vse še dremotne sile v sonetni venec slovenske poezije. Miklošiču se ne da očitati skopuštvu z nagr-madenim bogastvom: njegovi zbrani spisi bi obsegali okoli 100 knjig.

A Miklošič je bil eden iz tisočev. V ljubiteljstvu so ostali n. pr. Vraz, Svetec, Hribar in tudi Levstik. Najmanj škode je to prineslo Svetcu; Hribarju je vzelo pač marsikaj časa in denarja — kako številna jezikoslovna dela je vsebovala njegova krasna knjižnica! — in mu prineslo nekoliko osmešenja — kako je, že starina zagovarjal lkanje!; — Vraza je po svoje pripravilo do tega da je postal "Slovencev uskok"; Levstiku pa je vztrajno sušilo pesniško žilo in mu kot kritiku obračalo oko od poezije do proze in to celo pri Prešernu.

3. Politika in časnikarstvo — verige za leposlovce.

Podobno, navadno za obe strani usodno sožitje si tolikrat privoščita leposlovje in časnikarstvo ali politika. Težki Levstik je povsod poprijel, tako da navsezadnje celo njegove izredne sposobnosti niso bile zadosti; mnogo laže se je razmetal gibki Vraz; Alešovec je pisal, prevajal, urejeval, dopisoval, politikoval in ostal Alešovec. Koder je služil na pošti, pisal pesmi in povesti in časnikaril. Jurčič in Tavčar sta se vpregla v časnikarstvo in politiko in s stališa književnosti moramo reči, da so začetki pri prvem in starostni zaključek pri drugem znanilci tega, kaj bi oba naša najbolj nadarjena pripovednika še mogla biti, ko bi ostala pri noveli in romanu. Cankar je šel za nekaj časa med časnikarje (takole: "To žurnalistiško rokodelstvo je nekaj grdega; čedalje bolj me duši..." — bratu 19. 3. 1901) in celo med politiko (takole: "Najprej sem se branil, toda naposled me je socialno demokratska stranka takorekoč prisilila... Glavna stvar pa je, da bom enkrat res živel življenje, pa če makar desetkrat propadem!" — (Schwentnerju 11. 2. 1907, pofem, ko je sprejel kandidaturu v Trbovljah).

Tri klavne vzroke za to varjenje poklicev

je moč na vesti: 1. ljubiteljska strast. Zaradi tega je Levstik s stako vmeno hodil v jezikoslovje, Tavčar v pisanje novel (če vzamemo, da je bil njegov poklic odvetništvo), Hribar v slovstvo in jezikoslovje, Koder v časnikarstvo in književnost. 2. Ura bije, človeka pa ni. Potrebe so bile tako številne, delavnih rok, posebno glav pa tako malo. Od tod Svetčeva, Vrazova, Levstikova, Jurčičeva, Aleševčeva, Tavčarjeva mnogostranost. 3. Kruh: Vsi v tem odstavku naštetih razen Tavčarja, so bili nedokončani študentje in z izjemo Kodra brez stalne službe. Okoli njih vedna revščina, za petami bolezen in tej je bilo skoro vedno ime jetika; pobrala je Jurčiča, Ketteja in Murna; za las ji je ušel Cankar, nikoli pa si ni priboril miru in reda. Pravkar citiranemu stavku v pismu bratu o časnikarstvu, sledi tole: "...

Grozno me je strah, da bi se ne zakopal zopet v staro mizerijo..." Že dve leti prej: "Menč je začelo biti strah tega vagabundiranja..." (9. 1. 99 — bratu) in: "Študirati moram, drugače postanem žurnalist, kakor so že žurnalisti: brez pravega znanja, površen in duševno zanemarjen. Tega pa nočem, zakaj v takem stanju bi se tudi v svojih poetičnih delih ne dvignil nikamor višje, ali pa bi morda celo propadel..." (24. 11. — bratu).

Kruh, ki s tem, da ga ni, ubija talente in življenje. Kraigher je zapisal besede: "Naš narod te ubija, ker te ne more preživljati" (Cankarju 26. 2. 10). Družba šem in tja to vidi, pa pravi: "Saj bi mu rezala kruh, pa je umetnik in ni za nobeno rabo. Naj si najprej poišče spodoben poklic. Zakaj si ga je Tavčar lahko?" Je treba odgovarjati? 1.) Niso vsi imeli istih pogojev v sebi in okoli sebe, da bi dosegli lagodno življenje kot Tavčar. 2.) Tavčar je dosegel eno, zato pa ni dosegel tistega, kar bi kot umetnik lahko — "je to velika škoda?" (Bi ušlo družbi, ki bi s tem priznala, kako se je zakopala v materializem. Škoda? Za rešitev tebe, družba, gre: pravi napredek je v poduhovljenju, svet pa se je dal zavesti dvema "protinaravnima načeloma (Maritain 1. plodnosti denarja in drugič koristnosti kot cilja; družbo je zajel sistem "ničesar izven zemlje", ki vtiska vsemu mrzličnemu delu nečloveško podobo. "Zatorej mora nujno imeti za nekoristno, to je obsodbe vredno, vse, kar iz kateregakoli razloga nosi znak duha" (J. Maritain, Umetnost in sholastika). Zato prezira umetnost in zaničuje umetnika

— sebi v pogubo. "Pustite umetnika v njegovi umetnosti; bolje služi občestvu kot inženir ali trgovec." (Isti prav tam.)

4. Konvertitstvo.

Tako stanje družbe(1) more skoro povsem razložiti tragično usodo mnogih naših ljudi in njihovega dela: da so najboljše moči dali idejam, ki so sovražne zdravi tradiciji doma, iz katerega so izšli in boljšemu spoznanju, ki so jim ga večkrat darovale šele zadnje ure pred smrtjo. Levstik, ki je bil zasebno — glej pisma! — eden pričetnikov "protifarške gonje", je zadnja leta prežival v milosti konvertitstva. Tavčarju so "napredne" ideje pokvarile mnoga književna dela. Kako je bil tudi on deležen spreobrnjenja, je zanimivo opisal v "Slovencu" J. Kalan. Ketteja so najprej družba, "mučeništvo" ob "ligaški" aferi in mladostna čutnost ovirali pri tem, da bi šel z vso voljo "iskat pravo pot, ki vodi do prave poezije". Vedel je: "...iskati bi moral tisto pot, zato ker pelje do resnice, pa ne zato, ker je tam moja sreča." (Murnu 9. 2. 99). Vendar ni nikoli odjenjal in to ga je privedlo do Resnice in do sreče. Mnogo bolj temno in dolgo pot je hodil Cankar. Odtod idejna in razpoloženska negotovost in mnogokrat zgrešenost njegovih spisov. "Zakaj imamo tako malo religioznih umetnikov?" sprašuje Ušeničnik in odgovarja: "Zato, ker imamo tako malo umetnikov, ki bi jim bila poznana psihologija religije, to je z domačo besedo, ker imamo malo svetih umetnikov." (Umetnost in kritika, Čas 5. V. 1911, I. S. II. str. 293). In zakaj je tako malo svetih umetnikov? Zato ker so sinovi materialistične dobe in materialistične družbe. Vsaj nekaj strupa so vseali. Zato napake v boju za poduhovljenje: mnogokrat na pr. napadajo družbo in dobo (kot je to v večini delal Cankar), namesto, da bi trebili bolezen; zato jih toliko stane, da se dokopljejo do "zadnjih jasnin".

(1) Urednik Criteria msgr. Franceschi je s popotovanja po povojni Evropi odnesel zlasti opažanje, da je bolniški strežnik bolje plačan od zdravnika v isti bolnici, vratar bolje od profesorja itd. Pa je isto v Argentini in menda po vsem svetu. Stara je pisarija, po kateri je Zapadu postal utile zrno in dulce pleva. V tem ga namreč Vzhod ni dosti prekosil.

Ob stoletnici rojstva Dr. Ivana Tavčarja

Dr. Ivan Tavčar, Kammov dohtar s Poljan, kjer se je rodil 28. avgusta 1851 l. in vlastelin z Visokega, kjer ob robu domačega gozdička tudi počiva v lastni kapelici, (umrl 19. februarja 1922) se je v slovensko zgodovino vpisal kot pisatelj in kot politik. Kot politik je bil izrazit otrok mladostenske liberalne dobe, ki se je zbirala okrog "Slovenskega naroda", katerega urednik je bil dolgo časa; postal je deželni in državni poslanec, vodja slovenskih demokratov in dolgoletni ljubljanski župan; po osvobojenju leta 1918 pa poverjenik — minister prehrane v prvi slovenski Narodni vladi. Bil je izrazit sin slovenskega liberalizma, ki ni bil v duši nikdar brezverski, čeprav je bil "prostaško protifarški" prav v njegovih časih; ves čas je imel spoštovanje pred verskim čustvom od mladosti, ko je pisal stricu duhovniku "šmarnice", do smrti, ko je umiral ob branju Poulinove "Poti v večnost" in Bourgetove novele "Zmislja smrti". Njegov liberalizem tako ni bil načelen, bil je taktičen in političen, priznavajoč krščanski etos za osnovo življenja.

Kar pa bi danes ob stoletnici radi pri-

bili, je to, da je Tavčar prav gotovo eden najboljših slovenskih pripovednikov, pravi umetnik, klasik slovenske proze. Njegove prve "Slike iz loškega pogorja", lovska povest, "V Zali", "Jurij Savelj", "Janez Sonce" ali protestantska "Vita vitae meae", kakor tudi njegove poslednje "Cvetje v jeseni" in zlasti "Visoška kronika", so klasična dela v slovenski književnosti, ki dajejo Tavčarju sloves najboljšega starejšega slovenskega pisatelja, ki ga je težko prekositi. Romantični temperament v njem ga je vodil v čas naših verskih bojev, ki jih je globoko občutil, in podal sočne zgodovinske slike iz tistega časa, ki so postale predhodnice Pregljevim izhajajočim naravnost iz njega. Njegova mirnost pripovedovanja v zadnjih letih, njegova življenska globokost in njegova slovenska čustvenost, sta ustvarili zadnji deli, s katerima je dokazal, kakšen umetnik, ki ga je vse preveč zaposlevala politika, je umrl z njim.

Čim bolj se njegova politična smer umika pred zahtevami novega časa in dobiva drugo podobo, tembolj visoko se dviga njegova umetnost, ki ga je postavila med najodličnejše vrhove našega peresa.

Njegovo stoletnico rojstva bomo lahko slavili v tujini, ob njegovem sinu in nečaku, ki delita, zvesta dediščini svojega očeta in strica, z nami našo uso-

do.
Poljanec-sorodnik

*"OTROK POZNA SVOJE RODITELJE LE TOLIKO ČASA, DO-
KLER MU MOREJO KAJ DATI. POTEPA KOT PTICA NA VEJI
ODFRČI TER POZABI NA DOMAČE SVOJE GNEZDO".*

Ivan Tavčar

Petdesetletnica smrti Josipa Murna-Aleksandrova

* 4. III. 1879, † 18. VI. 1901.

PESEM O KLASU

*Kot z zelene goré
cesta, ravno poljé,
kot ves pisan svet
nam se dnevi vrsté!*

*Glej, izza teh brez
polje in poljé,
tako daleč čez
vse nam v zrnó gré.*

*To je naša last,
vse za naše dni!
Sebi v slavo in čast
tudi klas nam zori.*

*Da obváruje Bog
hudih ur ga, vetrov,
da povsodi okrog
zlije svoj blagoslov!*

*Na Medardovo jasnih dni,
mirne daj Margaretine,
da se svet veseli
dobre letine —*

*da neznan glas noči,
ko s temó govori,
da nam daleč zbeže
hrepeneče skrbi!*

*Da, za kruh, da, za klas
Bog usliši nas,
čez razore zavej
sredi urnih maš;*

*naj se dnevi vrsté
ko svet pisan z goré —
Prepelica, hej, čez poljé,
hitri veter, zavej čez goré!*

PETINDVAJSETLETNICA SMRTI SREČKA KOSOVELA

* 1903, † 26. V. 1926

STARKA ZA VASJO

*Lačni otroci ležijo na senu,
burja vihra skozi lino
pod nizkim, sivim čelom hiše —
noč je pokrila ravnino.*

*Drugi sanja: krompirček v oblici
mrzle ročice ogreje. —
Tiho stopa za hišami
in se ledeno zasmije.*

*Mali sanja: krompirček,
ne eden — polna skleda. —
Tiho stopa za temno vasjo
raztrgana sivka Beda.*

*Tretji, četrti in peti in vsi —
tisoč in več — jaz ne morem spati.
Ničesar več nimam in vendar mislim:
vse, o vse bi vam moral dati.*

OB 75 LETNICI ROJSTVA SILVINA SARDENKA

Ljubljanski kanonik dr. Alojzij Verhar, ki je umrl v Ljubljani nedrugo svetovno vojno, in smo ga pokopali v Dravljah prav na dan, ko so Italijani razpenjali žico okrog mesta, bi letos do-

polnil 75 let (roj. l. 1876), dasi so ga literarne revije vse do njegove smrti štele za dve leti mlajšega (1878). Bil je torej sovrstnik Cankarjev, in je tudi z njim vred spadal med "Zadrugarje", izmed katerih se je rodila slovenska moderna. Sardenko (psevdonim vzet iz ukrajinsčine in pomeni "Srčeece") je začel v "Zvonu" s pesmijo v spomin svojemu sošolcu pesniku Ketteju, pa je že

v bogoslovskih letih postal glavni pesnik izrazito religioznega sveta. Ti dve zbirčici "Marjetice" in "V mladem jutru" sta njegovi najsočnejši zbirki, čeprav jih je pozneje napisal še deset in deset... med njimi najzrelejši "Nebo žari" in "Dekliške pesmi". Poleg tega prav toliko kongregacijskih odrskih prizorov in igrice, svetniških življenjepisov, marijanskih govorov in celo epično idilo "Šotor miru". Sardenko je postal izraziti slovenski Marijanski in dekliški pesnik, ki ga je njegova generacija postavljala ob župančiča, prva za njim pa ga preveč omalovaževala; gotovo pa je, da bi se iz njegove ogromne pesniške ostaline napravilo nekaj izbranih zvezkov odlične poezije in svetniških misterijev (kar je bilo deloma že pripravljeno), ki bi postavilo njegov pesniški lik visoko in mu zagotovilo lepo mesto v slovenski "moderni".

SILVIN SARDENKO

GAZELICI

Nekje še ure čakajo te mile —
nikar, prijatelj, se ne boj gomile!
Nekje še brate, sestre najdeš srečne —
nikomur izmed mrtvih več ni sile.
Nikar koraku steze k njim ne brani —
noge se bodo le pri njih spočile.
Očem ne brani gledati pokopa —
resnice zarja sije kraj gomile.
Vsi mrtvi večno sanjajo resnico,
skrivnostno v zemlji so speljane žile,
po vseh gomilah isti mir se zliva,
čeprav različne rože z njih bi klile.

Ime mi tvoje ni bilo še znano,
harmonija,
hodila že si v tihi duši z mano,
harmonija,
Bila ni težka vera, da smo bratje,
vse stvarstvo mi bilo je petje ubrano,
harmonija.
Nikjer sovraštva nisem videl brezen,
povsod srečaval sem ljubezen vdano,
harmonija.
V spominih lepih up se lep poraja:
Nekje nad nebom poje neprestano
harmonija.
Srce je našlo, kar je v njej iskalo,
zavist ne sega v dušo vzradovano,
harmonija.

BALADA DVAJSETEGA STOLETJA

Imam namizno električno luč in tale papir, nalivno pero, pepelnik na mizi, cigarete Diamond, knjige in mačiče, ki sem jih včeraj natrgal na prisojnem bregu.

Časopise sem vse prebral in zdaj razmišljam. Sicer mi je nekdo dejal, da je to neumno, ker v tem stoletju ni vredno razmišljati. Vse pride kakor vsiljeno. Toda nočoj moram. Ravno sem namreč odložil knjigo o koliščarjih in sem neznanu srečen.

Biti srečen v dvačsetem stoletju je velika sreča. In jaz bi rad videl, da bi bili vsi srečni. Silno preprosto je to.

Sem bral v knjigi, da so nekoč živeli koliščarji. Živel so v stavbah na kolen in se vozili v drevakih. Imeli so orožje iz kosti, jedli so meso in oreščke, oblačili so se v kože ubitih živali. Natančno tako je bilo. Poznali so ljubezen in sovraštvo.

Preprosto, kajne? Silno preprosto. Meni je neznanu dobro, da sem se vrnil nazaj.

Govorim s starim koliščarjem. Modrejši je od mene. Neznanu moder je. Zdaj šele vidim, da je naše stoletje zlagano, da ga sploh ni.

Čas je menda zaporednost hipov. Hipi so bili vse od tedaj, ko se je svetovje pričelo gibati. Hipi so nekaj velikega, čeprav so kratki. Ko rečem híp, hipa že ni. Je že drugi, nov.

S koliščarjem se zgovarjava. Gledam njegov nož iz kosti in njegovo kamenito sekuro.

Z-enim očesom škilim na časopis. Nič več me ni groza kakor me je bilo še pred kratkim. Ob meni je preprost človek, tak, ki reče da in vem, da je rekel da. In če reče ne, vem da je rekel ne. Stvar ni tako preprosta, kakor je videti na videz.

Z mastnimi črkami je natisnjeno na prvi strani časopisa: Atomska bomba in njeni učinki. Spodaj je slika slepega človeka. Meso mu odstopa od kosti.

Koliščar maje z glavo. Modrejši je od

mene in ne more razumeti. Zdaj, ob njem, tudi jaz ne morem. Čutim, da sem zblaznel, da je za mojo čelno kostjo neka skupna pamet, ki ne dovoli, da bi mislil po svoje.

Vodikova bomba. Dva kroga vidim. Eden je manjši, eden večji. Razlika med učinkom atomske in vodikove bombe. Pravi učinki so še neznani. Možno je razkrajanje vsega, konec sveta, padanje zvezd, spreminjanje rudnin, spreminjanje zemeljskih plasti.

Smrt ne jaha več na konju. Prepočasen je zanjo. Smrt jezdi raketo, za katero ostaja hitrost glasu.

Nekoč, ko sem bil še otrok, sem slišal, kako je bilo neko mesto razdejano v sončni prah. Tisto je bilo pravljica. Toda ne smem tako reči. Pravljica ni bila. Bila je resnica, ki je čakala na pravi hip, da si nadene vidno svoj koščen nož in kamenito sekuro.

Tako je vse preprosto, če sedi ob človeku.

Zdrav sem in stojim v drevaku. Sonce sije na gladino vode in v preprosto mrežo lovim ribe. Samo kamenito sekuro imam in nož iz kosti.

Nisem več koliščar. Čas je zaporednost hipov, nenehno gibanje. Ob meni leži bronasta, težka sekira. Svet se širi.

Spreminjam se. Z vsakim hipom se spreminjam. Železo me utesnjuje, slišim težko udarjanje oblegovalnih ovncov, mesta vidim, narodi se valijo, novi svetovi se odkrivajo, morje šumi in vidim srebrne repe, ki se vlečejo za jadrnicami.

Zemlja ni plošča, zemlja je okrogla in se vrti s soncem vred. Zvezde se bližajo. Svet se tesni.

Telekopi motre svetovja. Človek je naznanil zvezdo z računi. Zvezda se ukloni in se pokaže.

Človek hoče leteti.

Rodi se Ikarus in v meni ni začudenja. Po zraku so ceste in z drugimi ljudmi vred moram gledati v tla.

Sem še človek? Nad mano je ropot

motorjev, nekdo govori od onkraj morja in jaz ga slišim kakor da govori ob meni.

Mesta se sesedajo, obličje zenilje se spreminja.

Dobivam nov obraz. Železnega. Mrk, trd obraz, obraz robota.

Atomska bomba. Osemdeset tisoč ljudi napravi prostor drugim. Pepel se vrača v zemljo.

Nismo več ljudje. Neznani goreči plamen smo, ki žre samega sebe. Samo še plamen.

Vzeli smo vodik številka 3. Napravimo si novo sonce. Sami smo se postavili izven postave. Boga prodamo. Sami smo bogovi.

Treznim se. Saj to je čas Adama in Eve. Zahrepeneli smo po tem kot ona dva. Joj!

Ne upam si prižgati luči. Nag sem, gol in se hočem skriti pred Bogom.

Za menoj stoji angel z gorečim mečem in nazaj ne morem več.

Čakam na veliki Confiteor sveta.

Ob njem bo vodikova bomba tako majhna kakor kamenita sekira koliščarja.

Prst Nevidnega in živega bo zmaknil osi svetov, da se bodo mleli kakor lupine med kamni in tedaj bomo mirni obstali pred Njim, koliščar v drevaku, rimski vojak v železju in mi s soncem, ki smo ga ustvarili v dvajsetem stoletju. Ne bo več sijalo. Kakor mrtvo oko bo, ki nas bo tožilo.

Spovemo se...

Dvajseto stoletje je na tehtnici. Ob vsej teži je lažje od grčičnega zrna.

Nekje na zemlji leži človek na hrbtu in žveči travo. Umrli je od lakote.

Sonce, ki smo ga ustvarili, mu je za zadnjo luč.

Smejemo se. Rdeči lampijoni gore.

Ne upam prižgati luči, ker sem nag in gol in se bojim Boga.

Kobarid na Goriškem. — V ozadju na desni mogočni zob Krna in vrh Kožljaka.

PLINOVOD "PREDSEDNIK PERON"

Samostojno gospodarsko življenje vsakega naroda sloni na neodvisnosti od inozemstva. Te neodvisnosti pa ne smemo enačiti s takozvano "autarkijo", ki je teoretično sicer možna, vendar pa je skušnija dokazala, da je neizvedljiva. Režimi, ki so poskušali uvesti autarkično gospodarstvo, so propadli, ali pa so morali odnehati, če so le hoteli uvideti, da so njihove smernice škodljive. Gospodarsko-neodvisen narod sam izkorišča dobrine, ki jih poseduje, previšek pa prodaja drugim narodom, od katerih zopet kupuje stvari, ki jih sam nima, ali pa ne more proizvajati racionalno. Politična svoboda brez gospodarske neodvisnosti ne pomeni mnogo. *Če tuji vodijo gospodarsko življenje naroda, ki je sicer lahko formalno politično svoboden, potem je tak narod podoben kmetu, ki lahko voli katerkoli stranko, pa obdeluje zemljo, ki ni njegova last, in ne more svobodno razpolagati s pridelki.* Velika škoda za narodno gospodarstvo je, če mora država uvažati dobrine, ki bi jih sicer lahko doma poceni pridobivala, pa jih zaradi zaostalosti ali tehničnih ovir ne more izkoriščati.

Energija je poleg prehrane najvažnejša gospodarska dobrina. Brez energije ni mogoča industrijalizacija, ki je podlaga civilizacije. Narod, ki mu manjkajo viri energije, se nikdar ne bo mogel uspešno razviti. Glavni viri energije so: toplotna, vodna, in — zlasti v bodočnosti — atomska energija.

Take so bile misli, ki so napotile argentinske politike, gospodarstvenike in tehnike, da so izvršili največje delo argentinske petletke — 1.700 kilometrov dolg plinovod, ki veže petrolejska polja v Comodoro Rivadavia z Buenos Airesom. Zemski plin, ki teče po plinovodu iz petrolejskih vrelcev na kraj potrošnje v argentinsko glavno mesto je važen vir toplotne energije in nadomešča milijone ton premoga in petroleja, ki jih je bilo prej potrebno uvažati iz inozemstva.

Zemski plin je izvrstno kurivo. Če

primerjamo enake množine toplotne energije v obliki zemškega plina, premoga in lesa, vidimo, da zemski plin opravlja trikrat večje delo kot premog, in štirikrat večje kot les.

Seveda se ne bi izplačalo graditi tako dolgega plinovoda, ki je stal 90 milijonov pesov, če bi zemškega plina zmanjkalo že po nekaj letih porabe.

Dokazane rezerve zemškega plina v Argentini presegajo število 14 milijard kubičnih metrov, in samo USA ter ZSSR imajo še večje rezerve. Ta množina je enaka dvestoletni sedanji potrošnji plina v Buenos Airesu.

Plinovod "Predsednik Peron" je med najdaljšimi na svetu. Samo v USA imajo še daljše plinovode. Argentinski tehniki, ki so izdelali načrte in uspešno dokončali plinovod, so dokazali, da so kos najtežjim tehničnim problemom. Ogromne so bile težave, ki jih je bilo treba premagati v izredno kratkem času. Plinovod teče preko sedmih velikih rek, nešteto vzpetin, in močvirnatih ravnin.

Za gradnjo so se odločili v času, ko je po vsem svetu primanjkovalo jekla, ki so ga države nujno potrebovale za obnovo po komaj prestali vojni. Večino jeklenih cevi za plinovod so uvozili iz Italije, le 260 kilometrov cevi so napravili v Argentini. Premer cevi je 254 milimetrov, debelina stene 5,75 milimetrov, meter cevi tehta 36,1 kilogramov, dočim ves plinovod tehta 63.500 ton. Za zvarjenje posameznih delov cevi so porabili 90 ton varilnih elektrod. Za zaščito cevi, ki so položene v zemljo en meter globoko, so porabili 175.000 litrov asfaltne barve, 8.000 ton asfalta, 1 milijon 800.000 kvadratnih metrov steklene volne in 2.000.000 kvadratnih metrov asfaltnega papirja. *Za dokončanje dela je bilo potrebno 307.414 delovnih dni; 817 delavcev je delalo povprečno 428 dni.* Gradnja je pričela 21. februarja 1947 in bila v glavnem končana 19. aprila 1949. Plinovod je pričel delovati 29. decembra 1949 ko je predsednik general Peron odprl glavno zaklopko, ki

je spustila zemski plin iz Comodora Rivadavia v ocevje Buenos Airesa.

Plinovod dela pod pritiskom 70 atmosfer. Glavna kompresorska postaja v Comodoro Rivadavia ima osem kompresorjev po 800 konjskih sil. *Plinovod more sedaj prenašati 250.000 kubičnih metrov plina dnevno. Z vgradnjo večjega števila vmesnih kompresorskih postaj se pa ta količina lahko zviša na 1 milijon 200.000 kubičnih metrov dnevno.*

Prvo koristno posledico plinovoda že občutijo potrošniki plina, kajti cena enega kubičnega metra plina, ki je l. 1945 znašala 36.94 centavov, je v letu 1949 padla na 29.98 c.

Polno korist plinovoda bo dokazala bodočnost. Neizmerne važnosti bo plinovod v primeru vojne, ko bo uvoz kuriva iz inozemstva praktično popolnoma odpadel.

Plinovod je pod zemljo; govorili so že, da bi tudi kompresorske postaje bile zgrajene pod zemljo. Vzdolž plinovoda je vrsta mehaničnih postaj, ki so opre-

MARJAN JAKOPIČ — Avstrija

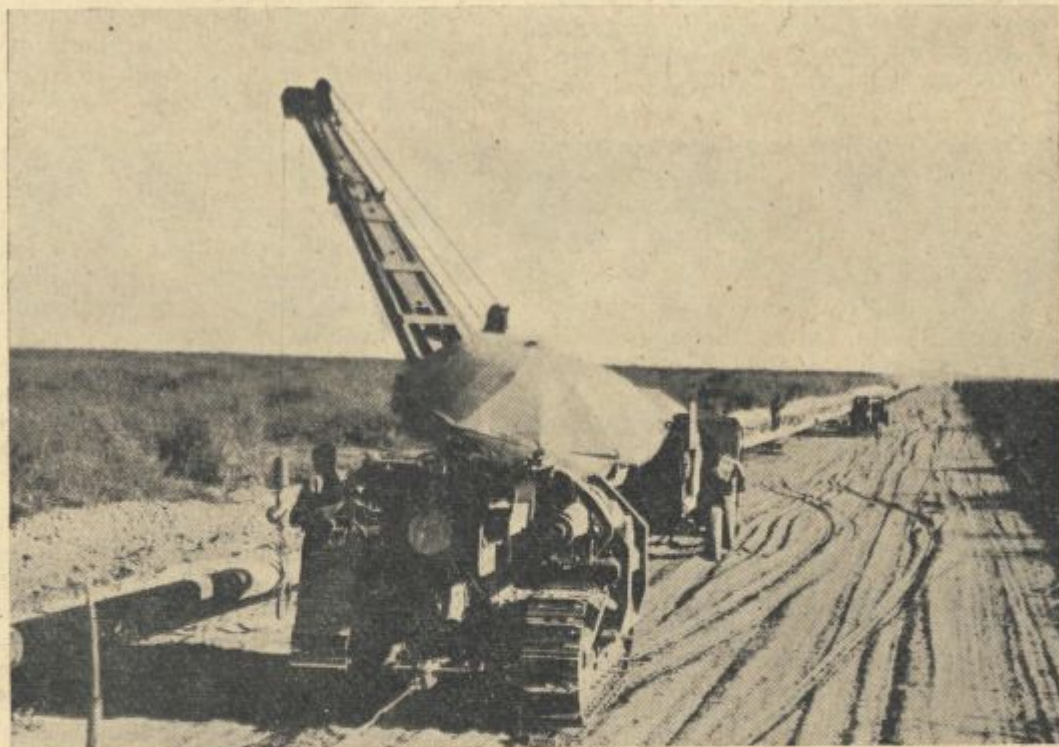
PREVEČ JE MISLI, PREVEČ

Krog mene je tema,
krog mene je mir,
pod razdrapano streho
visi netopir.

Zadnji ljudje beže,
v barake brez glasu,
čepprav je mir povsod,
zrak svež-po dežju.

Nekje v bližini je žvižg
pretrgal trudno temo,
preveč je misli, preveč,
še zvezde to noč ne sijo.

mljene z vsem potrebnim orodjem in nadomestnimi deli. Preračunano je, da bi se vsaka okvara na plinovodu lahko popravila najkasneje tekom dvanajstih ur.

Z mogočnimi motoriziranimi žerjavi polagajo težke cevi plinovoda.

NEW YORK - PRESTOLNICA SVETA

New York je bil s svojo obsežnostjo in bogastvom že od nekdaj eno najpomembnejših mest sveta in za Washingtonom gotovo najvažnejše mesto v Združenih Ameriških Državah. V letošnjem letu pa bo New York postal prestolnica sveta. Organizacija Združenih narodov (UN) gradi svoja poslopja v samem mestu New Yorku. Deloma so poslopja že dograjena in jih notranje opremljajo. Osrednje, 39 nadstropno poslopje, svojske oblike, ki ga imenujejo "Tower of Hope", Stolp upanja, je dograjeno in se vanj že selijo uradi tajništva, ki bo zasedlo vse poslopje. Ogradnje tega poslopja je jekleno (14.000 tón jekla), severna in južna stran sta brez oken, zapadna in vzhodna stena pa sta stekleni od tal do vrha. Vsa poslopja Združenih narodov bodo sezidana na 17 akrov velikem zemljišču, ki ga je daroval Združenim narodom John Rockefeller ml. Cenijo vrednost zemljišča na \$ 8,500.000. Sedanji sedež Združenih narodov je v Lake Successu, ki ni daleč od New Yorka. Vsa diplomatska zastopstva pri Združenih narodih pa imajo svoje sedeže že sedaj v mestu New Yorku. New York bo s to preselitvijo in dograditvijo sedeža Združenih narodov dobil svetovno politično pomembnost, ki jo je delno pred leti že imel, ko je bil prva prestolnica Amerike.

Mesto ima v ameriškem gospodarstvu odlično mesto. Do 80 odstotkov nekaterih industrij je v New Yorku. Z urbanističnega stališča gledano je pa New York brez dvoma najzanimivejše mesto sveta. Po zunanosti napravi na obiskovalca, ki prvič pride ali se spet vrača, edinstven vtis s svojo razsežnostjo, nebotičniki, ogromnim osebnim in tovarnim, podzemeljskim in površinskim prometom itd. Ogromnost je v vsem. Ni to baharija; masa ljudi, ki tu dela in živi, zahteva v vsaki stvari vse na veliko.

Opisati vsega New Yorka v kratkem sestavku se ne da. Vse bo le bežno, suhoparno, a za koga le morda zanimivo. Podatki so vsi iz leta 1949, ker najnovejši

podatki ljudskega štetja in statistike za l. 1950 še niso na razpolago.

Mesto New York (osrednji del) leži na 24 km dolgem otoku Manhattan ob izlivu reke Hudson v ocean. Otok leži približno v smeri sever-jug. Spada New York v istoimensko državo, ki je po njem dobila ime. Tvori več kot polovico prebivalstva države. Glavno mesto države je Albany (140.000 preb.).

Začetek mesta New York spada v drugo dekada XVII. stoletja, ko so se na južnem koncu otoka naselili Valonci, izseljenci iz Holandske. Dali so naselbini ime New Amsterdam. L. 1626 je direktor naselbine Peter Minuit kupil Manhattan od Indijancev za 24 dolarjev. Naselbina je takrat štela 200 ljudi. L. 1664. so mestu zavladali Angleži in mu dali ime New York. L. 1683 so ga spet zavzeli Holandci in ga to pot prekrstili v New Orange, vendar so že naslednje leto spet prevzeli oblast Angleži in mu dali staro ime New York, ki je od tedaj tudi ostalo. L. 1712 je bilo ljudsko štetje: našli so 4.848 belih in 970 črnih prebivalcev. L. 1789 je George Washington v New Yorku prisegel kot prvi predsednik USA in New York je postal prva prestolnica. Imel je v tem času New York okrog 30.000 prebivalcev. Po številu prebivalstva ni bil največje ameriško mesto, ampak na tretjem mestu. L. 1820 je imel 123.706 prebivalcev, deset let kasneje že 202.589. L. 1900 so našli pa že 3,437.202. Takoj po prvi svetovni vojni (1920) je imel 5,620.048 duš. Zadnje štetje (1950) pa pove, da ima danes New York 7,841.023 prebivalcev.

V mestno upravo je spadal včasih samo otok Manhattan, leta 1898 je bilo mesto razširjeno, ustanovljen Greater New York (Veliki New York). Današnje mesto je sestavljeno iz petih delov: Manhattan (osnovni del), Bronx, Queens, Brooklyn, Richmond (ali Staten Island). Vsak od teh delov ima svojega voljenega predsednika, vsi deli skupaj voljenega župana. Površina vseh

petih delov, površina New Yorka torej, je blizu 850 qkm.

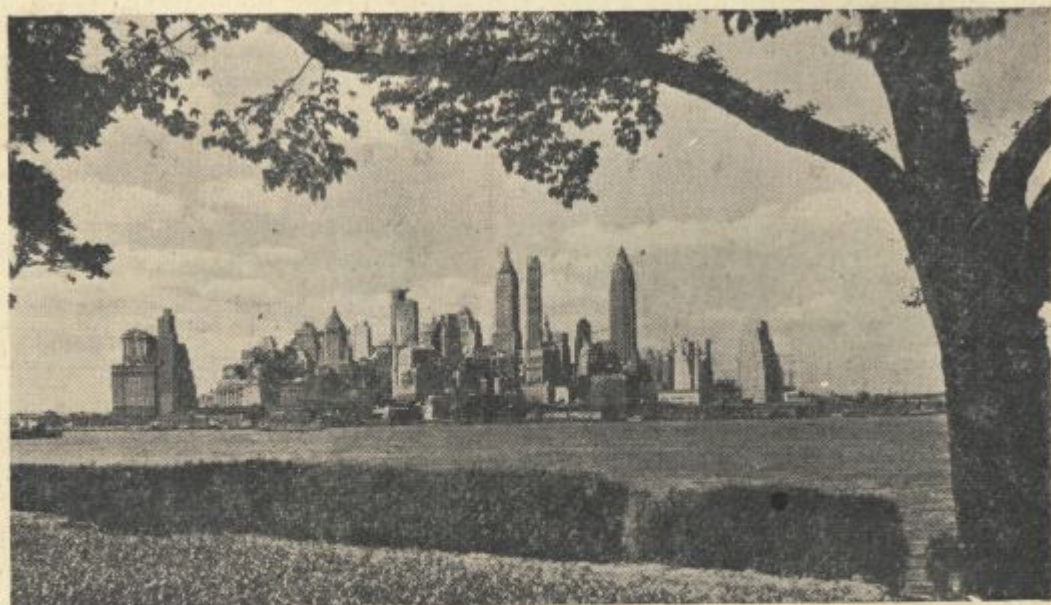
Manhattan je trgovski in industrijski center New Yorka. Deli ga v dva dela, vzhodnega in zapadnega, znana *Fifth Avenue* (Peta avenija). Kot otok ima sijajno lego za pristanišče. *Bronx in Brooklyn sta delno industrijska*, v glavnem pa stanovanjska predela in večina ljudi od tod zahaja na delo v Manhattan. Bronx leži na celini, Brooklyn na Long Island-u, velikem otoku ob New Yorku. — *Queens je močno industrijski in stanovanjski predel* in tudi leži na Long Island-u. V tem delu mesta je bila l. 1938 svetovna razstava, zdaj je tam park, botanični vrt, igrišča. — *Richmond ali Staten Island je otok*, dosegljiv z Manhattanom s polurno vožnjo z ladjo. V glavnem stanovanjski predel, po številu prebivalstva najmanjši del mesta.

Vseh pet delov mesta ima med seboj odlične prometne zveze. Tako mostove, podzemljsko železnico, avtobuse, ladje. *Cest je v New Yorku 5714 milj.* Podzemeljska železnica ima 241 milj linij v vse različne strani mesta, največ seveda po mestu samem. Avtobusnih linij je 1100 milj, tramvajskih 112, filobus-

nih 24 milj. Letno prevozijo ta javna prometna sredstva 2.621.601.392 potnikov. Dnevno torej nad 7 milijonov. Menda številka, ki je edinstvena na svetu.

Manhattan je zvezan z drugimi deli mesta in s sosednjo državo New Jersey tudi z mostovi in s podvodnimi tuneli za avtomobilski promet. Največji most v New Yorku in drugi največji na svetu je *George Washington Bridge*. Dolg je 3200 metrov in ves jeklen. Srednji lok med stebri, na katerih visi, je dolg 1440 metrov, težak pa 103.000 ton. Širok je most 40 metrov. Kabel, na katerem visi, ima premer 91.44 cm in je spleten iz 26.474 žic. Stebri, ki nosijo most, so tudi jekleni in je v njih 43.070 ton jekla. Letnega prometa ima most nad 6 milijonov vozil.

Tunele bi lahko imenovali podvodne ceste za avtomobilski in avtobusni promet. Vsega ima New York štiri tunele, zadnji je bil odprt šele spomladi 1950. Vsak tunel je dvoceven, v vsaki cevi enosmaren promet. Trdijo, da bo najbolj zaposlen novi Manhattan-Brooklyn tunel, ki da bo imel letnega prometa preko 16 milijonov vozil. Največji promet ima doslej Holland Tunnel, ki veže New York z New Jerseyem; ta

Pogled na newyorške nebotičnike z otoka Governor.

ima letno povprečno 13 milijonov in pol vozil prometa.

Posebnost in značilnost New Yorka so nebotičniki. Nebotičnik tu pomeni stavbo, ki ima preko 30 nadstropij. Takih stavb je v mestu 97. *Najvišji nebotičnik je Empire State Building, ki ima 102 nadstropji in je visok 381 metrov.* Je to najvišja stavba na svetu. Je višji od Eiffelovega stolpa v Parizu in ima še to prednost pred njim, da je praktično poslopje: v njem so v vseh nadstropjih uradi in trgovine. Stoji na Fifth Avenue. Drugi za njim je *Chrysler Building*, ki ima "samo" 77 nadstropij in je visok 319 metrov. Ta je bil do leta 1931, ko je bil odprt Empire State Building, najvišji v New Yorku. *Arhitektonsko najlepši pa je šestdesetnadstropni Woolworth Building.*

Nebotičniki so prva stvar, ki jo potnik z ladje zagleda, ko se pelje v New York. Druga stvar je *Statue of Liberty, Kip Svobode*, ki stoji na majhnem otoku tik pred samim Manhattanom. Kip je bil postavljen na to mesto l. 1886. Podarili so ga Amerikancem Francozi (Francosko-Ameriška unija). Je ogromna stvar: v glavo kipa more iti 12 oseb, dolžina iztegnjene roke, v kateri drži plamenico, je 4.80 m.

Muzejev je v New Yorku veliko, privatnih, državnih, mestnih. Nekateri so res bogati in lepi. Cerkev ima New York 2800. To vseh različnih veroizpovedi. Najznamenitejši sta katedrali *St. Patrick's* (rimsko-katoliška) in *St. John the Divine* (episkopalna protestantovska). *Katedrala sv. Patrika, ki stoji na Fifth Avenue, je ena najlepših cerkev v Ameriki sploh.* Dolga je 122 metrov, gotski zvoniki visoki 81 metrov. Sedežev ima 4500. Protestantska *St. John the Divine* bo, ko bo dograjena, največja gotška cerkev na svetu. Imela bo 15.000 sedežev in 40.000 mest za stoječe.

Ljudskih in srednjih šol ima New York nad 850 z okrog 40.000 učnimi močmi in nad 900.000 učenci. Poleg teh šol je ogromno specialnih šol (trgovske, umetniške i. p.) in univerze. Od univerz

IGOR — Buenos Aires

TRIGLAVSKE SKALE

Čelo kot granit.
Bombe tresk v očeh,
divja moč v pesteh.
Prsi kakor ščit.

Slovenije vojak!

Zgodovine list
je kratek, toda čist:

Kočevje in Turjak,
pod Krimom kup kosti,
čeznje gozd ječi.

V daljavi Jelendol,
grobovi preko polj.

Ker so ljubili dom
z vsem ognjem mladih let
— na puško bajonet,
pokoncu glave!

Med ogenj in vihar!
Kaj smrt! Ta nam ni mar!
Za narod in poštenje
mladost in kri — življenje!

Še zgodovine zadnja stran:
vsa bela, bela, sončni dan.

Prav vse počez iz kota v kot
vrste se črke krepkih rok:

Umolkne jok,
utihne ihtenje.
Sprejel jih je Bog!
Vstajenje! Vstajenje!

je najbolj znana *Columbia*, ki je bila ustanovljena l. 1754 in ima letno preko 15.000 rednih in približno enako število izrednih slušateljev.

Med znamenitimi javnimi poslopji bi omenil le *City Hall* (po naše magistrat), ki je nizka, stara stavba s svojo zgodovino; *Custom House* (Carinska direk-

cija), *Public Library* (javna knjižnica) s 5.000.000 knjigami; *Stock Exchange* (borza), lepa stavba, obložena z georgijskim marmorjem.

Javnih parkov je v New Yorku 379, ki zasegajo $\frac{1}{8}$ površine mesta. So nekateri res lepi, čisti, negovani, nekaj jih ima umetna in naravna jezera, živalske vrtove, botanične vrtove, spomenike, letna gledališča, koncertne dvorane na prostem, posebna igrišča za baseball in golf itd.

Med gledališči omenim le dve: *Metro-politan Opera* in *Radio City Music Hall*. To zadnje je največja dvorana na svetu: prostora za 6200 oseb. Gledališč in kinov je sicer v vseh delih mesta polno, največ pa v centru Manhattana.

New Yorško pristanišče je največje na svetu. Je globoko v celini, saj rabijo ladje od oceana do pristanka do dve uri vožnje. Letno pripelje in odpelje iz New Yorka okrog 5500 tujih ladij, nekaj več pa še ladij, ki nosijo ameriško zastavo. Pristaniška skladišča praznijo in spet napolnjujejo železnice. Nič manj kot dvanajst železniških družb s svojimi linijami vrši to službo. Vseh železniških družb, ki imajo svoje Terminal Stations v New Yorku, je pa 17.

Za zaključek še nekaj samih števil:

V New Yorku moreš slišati 83 različnih jezikov.

Telefonskih aparatov ima mesto 2.768.567, telefonsko omrežje 9.270.081 milj žice (370 obodov zemeljske oble).

Restavracij je v New Yorku 11.500, hotelov 550.

New York ima 6 televizijskih oddajnih postaj; sprejemnikov pa 1.410.000.

Radijskih oddajnih postaj ima nekaj nad 20; sprejemnikov 3.500.000 (vsa Amerika ima radijskih sprejemnikov 81 milijonov).

Registriranih osebnih avtomobilov je bilo l. 1949 v New Yorku 1.642.131.

★

Vse gornje so v glavnem samo pusti podatki in številke. Lahko pa bralec na podlagi tega dela svoje zaključke in dobiva svoje predstave o tem velemestu, ki je res pravo tehnično čudo. Najbrž je upravičeno nekdo zapisal: "Če bi človeški rod, ki biva na naši zemlji, dobil

MARJAN JAKOPIČ — Avstrija

RAZPOLOZENJSKA

O, da bi bil še dolgo večer
poln zvezd in kresnic.
Da bi nihče me ne zmotil,
Vaški vodnjak —ob večeru—
kot da se vile love,
vanj bi rad zdalje potopil
svoje srce.

Bajta na stran viseča,
klopca ponižna pred njo,
niti prhut poznih ptic.

mati v srebrne je kite,
šla s trudno roko.

O, da bi bil še dolgo večer!
Brat je zložil parizar sena.
Jaz pa sem sam na ozarah
in žalost sredi srca.

obiskovalce z Marsa, bi lahko ponosno pokazal na New York in jim rekel: 'Poglejte tu, kaj vse je bil naš rod zmožen napraviti!'

IVJE

Pogled na najvišji nebotičnik sveta.

KRVAVE ZARJE

PROLOG V NAJSTRAŠNEJŠE DNEVE SLOVENSKE ZGODOVINE:

V Podgorju ni veliko hiš.

Če bi imela vsaka roka deset prstov, bi bilo hiš premalo, da bi dali vsakemu eno.

Če izvzamemo Jergla in Vrbanovo Franco, v vasi ni bilo zanimivosti. Pa sta ta dva zalegla za deset vasi.

Podgorjani so miroljubni ljudje. Z vsemi so dobri. Le Jergla ne morejo. Ga ni v vasi človeka, razen krčmarja Einzarja, ki bi bil Jerglov resnični prijatelj. Kadar je pogovor nanesel nanj, so vaščani sršenasto gledali proti njegovi hiši.

Pravzaprav mu niso rekli Jergl. Pod tem imenom ga je malokdo poznal. Vobče se ga je prijelo ime "Oberštajerc". Menda zato, ker je bil vedno po avstrijsko napravljen. Nosil je zelen oberštajerski klobuk, za katerim se je prav tako ošabno kot on pozibaval gamsji šop.

Če bi vprašal vaščane, kaj imajo proti Jerglu, bi določeno ne vedeli povedati ničesar. Samo slutili so, da Jergl ni tak kakor drugi ljudje. Okrog njega se je spletlo mnogo pravljičnih novic. Največ radi tega, ker je živel izven vasi in se je vedno drugače obnašal kot domačini. Govorili so celo, da ima na glavi roge in da je s samim hudičem v zlahti. Otroci so plašno gledali za njim, ko je visoko zravnan šel po vasi. Pred nikomer se ni odkril, še pred Križanim ne na razpotju. Berač Bolfenk je vedno trdil, da zato ne, ker ima rožičke na glavi. Otroci so Bolfenku radi verjeli. Zato so jo brž ucvrli, ko se je Oberštajerc prikazal na vasi. Previdno, da bi jih ne opazil, so prežali za njim izza oglov. Kako so želeli, da bi privršal hud vihar in bi Jerglu odnesel klobuk z glave. Tako bi mogli videti njegove rožičke.

Ljudje so se Jergla bali. Če bi ga morali srečati na cesti, so se raje umaknili. Bil je vsiljivo vpluden, posebno do mladih deklet. Ne enkrat je vščipnil kakšno iz vasi v rdeče liceca. Tiste, ki so enkrat doživele takšno "radost", so trdile, da ima Jergl roke vroče, kakor ogenj. Njegov prisiljen: he, he, he..., ki ga je dodal skoraj vsakemu stavku, je bil vsem odvrateh.

Samo v cerkvi so imeli ljudje pred Jerglom mir. Tja ni zahajal. V vseh letih, kar se

je priklatil v vas, ga ljudje niso videli pri maši.

Odkod je prišel Jergl ni nihče vedel. Stanoval je v grajski viničariji, lepi enonadstropni vili med goricami. Gospodar vinograda, bogati avstrijski grof Rebelstein je svoje gorice prišel pogledat enkrat na dve leti. Nekoč, bilo je menda pred tremi leti, je pripeljal s seboj Jergla, ki se je posihmal kot klop močno držal tega stanovanja. Ko je prišel Jergl, je moral viničar Ocepek s svojimi osmimi otroci in ženo na porodu v gospodarko poslopje.

Viničar je pozneje po vasi raznesel, da se pri kosmatem Jerglu — nosil je namreč dolgo razmršeno brado — zbirajo ponoči čudni ljudje, ki šele pred jutranjo zoro odhajajo.

***

Hud pomladni naliv je prinesel v Podgorje še drugo skrivnost: Vrbanovo Franco. Ni je prinesla voda, ampak čudno naključje ob nalivu.

O Vrbanovi Franci so vedeli povedati, da je Desetnica, nekje iz Haloz doma. Čudna usoda jo je morala zanesti na cesto. Za nekaj časa jo je odložila v Podgorju. Najbrž zato, da bi ljudje imeli kaj govoriti. Saj se res naveličaš pogovarjati se samo o vremenu in letini, posebno, če ni eno ne drugo kaj prida. I jubi Bog jeposkrbel za drugačen govor in je poslal v vas Vrbanovo Franco.

Pravzaprav, če hočemo biti okritosrčni, Franca ni bila Vrbanova. Pri teh dobrih ljudeh je dobila samo streho in žlico. Tudi dela se ni branila.

Groznikova Reza, ki je služila pri Vrbanu za dekle, je našla Franco ob neurju na obcestnem kamnu vso premočeno in plašno. Imela je široke prestrašene oči, na hrbtu culo, v rokah pa raztrgane ževlje. Tako je bila prestrašena in zmešana, da nič ni vedela, odkod je prišla in kam gre. Kako se piše, je niso spraševali. Začeli so jo klicati za Franco in ker ni nič oporekala, ji je ime ostalo. Pri Vrbanu so ji ponudili, naj kar pri njih prespi, zjutraj pa bo s soncem nadaljevala pot. Vedeli so, da Desetnica ne ostane dolgo na enem kraju. Nevidna sila jo venomer žene po belih cestah iz obzorja na obzorje in še naprej.

Drugo jutro pa Franca ni odšla. Ostala je pri Vrbanu. Ni veliko odlegla pri delu, pa za mleko in močnik si je zaslužila. Nihče je ni priganjal, naj gre. Bila je skromna in molčea, le kadar je prišla med otroke, se ji je razvezal jezik. Znala je čudovito veliko pravljič in povesti. S svojo uspavanko je ugnala še tako kričavega otroka. Takih pesmi kot ona, ni nihče v Podgorju znal.

Franca je bila navidezno mirna, le kadar se je pripravljalo k nevihti, se je vznemirila. Stisnila se je v kot, vzela v roke culo in strgane čevlje, široko odprla oči in čakala. Takrat še z otroci ni spregovorila nobene. Če je zagrnelo se je še plašneje stisnila v kot. Iz oči sta ji sijala groza in nemir.

Ko je nevihta prešla, je bilo spet vse dobro. Ni bilo težko sumiti, da se je Franci moralo prav v neki hudi uri kaj strašnega dogoditi. Skrivnost.

Nekoč so jo videli, da je skrivaj vzela iz cule lepo izrezljano šatuljo, jo odprla in izmotala iz nje sliko. Potem je bridko zajokala. Ko je hlapec Tilen stopil proti njej, da bi videl, kaj ima, je kriknila, da je šlo skozi kosti. Divje je zaloputnila pokrov škatljice. Temno je pogledala hlapca, da ga je spreletelo po vsem životu. Hlapca je minila radovednost. Vrbano vi so bili po tem dogodku še bolj radovedni, vendar ni nihče upal siliti v njeno skrivnost. Če jo je kdo nevedoma povprašal, kako se piše in odkod je doma, je obmoknila in če je bila prej še tako dobre volje, ni tisti dan spregovorila nobene besede več. Vse to je ljudi prepričevalo, da se je moralo Desetnici na svetu že mnogo hudega pripetiti.

Nekaj mesecev za tem, ko je pomladni nalliv daroval Podgorju Desetnico, so Vrbanovi grabili v gozdu listje. Pomagala je tudi Franca. Bil je lep dan in Franca se je neverjetno razživela. Pripovedovala je o svetu in o čudeših, ki jih hrani v sebi.

Tedaj se je med drevjem pojavil Jergl, visoko zravnal in s puško na rami.

"Je suho, kaj, he, he, he...?" je moral nekaj reči skrivnostni lovec.

Tedaj so padle Franci grablje iz rok. Široko je odprla oči, grozno pogledala, kriknila in se sesedla. Vrbano vi in Jergl so bili vznemirjeni ob tem nenavadnem dogodku. Jerglu se je ob pogledu na žensko, ki je sedela na tleh in grozno buljila vanj, stemnilo pred očmi in silna slabost mu je spreletela vse telo. Z obraza mu je izginila slednja kaplja krvi. Kocine

na široki bradi so sršee štrlele naprej.

"Prokleta ženska!" je siknil Jergl in izginil med drevjem. Korak se mu je zapletal.

Tisti večer, še preden je nebeški gospodar prižgal zadnjo zvezdico, je Franca, še vedno smrtno bleda, optala culo, vzela v roko svojih par strganih čevljev in odšla. Ni rekla zbegom.

Kaj se je zgodilo v tisti skrivnostni minuti v gozdu, ko sta se srečala Jergl in Franca, ni zvedel nihče. Vsa vas je govorila o tem dogodku. Na vse možne načine so spravljali Jergla v zvezo z Vrbanovo Desetnico, vendar resnic ni vedel nihče.

Po dogodku v gozdu Jergla več tednov ni bilo na spregled.

Rebelsteinova viničarija leži izven vasi. Zato nikdar nihče ni mogel vedeti ali je grofov viničar Jergl doma ali ne. Med tednom so itak ljudje vsak pri svojem delu. Vidijo se le v nedeljo po maši na trgu. Jergla pa tako nikoli ni bilo, ne v cerkev, ne na trg. Le pri krčmarju Eizarju si ga mogel dobiti. Ta je bil njegov edini prijatelj. Morda zato, ker je ta prav tako imel tuje ime, pod katerim se je morda tudi prelivala "plava" kri. Po idejah sta si bila tudi enaka. Sicer pa, ne pri enem, ne pri drugem, ne moremo govoriti o kakšnih posebnih idejah, razen če moremo to imenovati nemško orientiranost. Oba sta se namreč prištevala k tistemu delu ljudstva, ki nima samo slame v glavi, ampak tudi nekaj od drugod prinesenih otrobov.

Einzar je bil nekoč avstrijski soldat. Pa ne tisti navadni za marširanje, ampak nekaj več... Tisto nekaj več, kakor se je pozneje zvedelo, je bilo v tem, da je bil za slugo nekemu nadutemu nižjemu oficirju. To je na glas raztrobil po fari Boltežarjev Peter, ki je služil vojake pri istem polku kot Einzar. Če si je kdo drznil kaj takega govoriti v krčmi, ga je Einzar vrgel čez prag in mu prepovedal hoditi žlampat njegovo vino.

Ko so se govorice po vasi polegale, se je nekega večera Francka zopet znašla pri Vrbano vih. Odložila je culo, vrgla čevlje pod klop in še preden so jo imeli čas povabiti k mizi, je prisedla in jedla, kot bi ves dan trdo delala pri Vrbano vih. Ta večer niso mogli ničesar zvedeti od popotnice, odkod in kam.

V mraku je legla. Noč jo je vzela.

Tako se je Franca vračala, ostala kakšen dan ali dva in spet odšla po široki beli cesti kot blodna sirota z veliko bolečino v srcu.

Tudi Jergla so od tistega srečanja v gozdu malo videli. Potuhnil se je in z njim se je potihnilo tudi njegovo nadležno hehetanje.

* * *

V Podgorju so se vrstili dnevi, ki so bili eden drugemu podobni. Kmetje so vajeni takih dni in jih imajo radi, da jih nič ne moti pri njihovem delu.

Pa je kljub temu kar čez noč nastopila sprememba. Kakor bi jo z neba vrgel. Nihče je ni pričakoval in zato je bila še izrednejša.

Zima se je nagibala h koncu. Dnevi so že močno rastle. Pomladni svetniki so iskali v nebeških skrinjah ključke, da bi odklenili zemljo.

Gorke sape so osušile cesto in zamajale bele zvončke po ozarah in prisojah, zapiskale v rumene trobentice v ograji in razmajale skromne vijolice, da so prijetno zadišale iz svojih skrivališč.

Neki tak pomladni dan so začele iz zemlje bruhati krave zarje, ki so segale do pol nebes. Kakor da gori sto lesenih vasi na obzorju. Kakor da so se prižgale tisočere grmade in naznanile prihod roparskega Turka. Vedno večji in sunkovitejši so bili krvavi zublji.

Ljudje so drli iz hiš in z nemo grozo opazovali krvavo zarjo.

Tedaj je pri farni cerkvi svetega Jurja in pri podružnici svetega Duha zazvonilo Avemarijo. Kakor da vsej vasi bije plat zvona. Ženske so s solzami v očeh odvigale roke proti nebu z glasno in ihtečo prošnjo: "Vsega hudega, reši nas, o Gospod! "Možje so srepo gledali na obzorje in zmajevali z glavami. Nehote so morali misliti na strašno svetovno vojno, iz katere so se komaj vrnili.

Tedaj je kakor temna večča pridirjala z glavne ceste v vas Vrbanova Franca. Tri mesece je že niso videli. Bog ve, kje je božičevala.

Na sebi je imala ohlapno, do pet segajočo haljo, ki se je opletala okrog njenega telesa. Iz motnih oči ji je švigal ogenj in lica so ji gorela, kakor strašna zarja na vzhodu.

"Kri... Kri... Kri..." je vpila Franca. Dolgo koščeno roko je stezala na vzhod.

"Ogenj, kri, požar, smrt... kri, krii, kriii, kriiiii... je zmešano vpila Vrbanova Desetnica.

Na vasi so jo hoteli pomiriti in ji dati večerjo. Pa nikogar ni ne videla ne slišala. Kot blazna je tekla skozi vas, da se ji je halja mahdravo opletala okrog suhih nog, skriv-

nostna cula odskakovala od bornega života in preluknjani čevlji bingljali iz levice.

Franckin glas je bil strašen. Votel in hreščeč, da je rezal do kosti.

"Jer-gl, kri, krii, kriii... Jergl, smrrrrrt, kriiii...!"

Vsa vas je prisluhnila.

Pri Einzarjevi krčmi je bilo največ ljudi. Tam je bil tudi Jergl. Od daleč je bilo slišati hreščeši glas Vrbanove France, ki je tulila kakor ranjena hijena.

Smrtna tišina je vladala v vasi. Kakor da vse spi in nihče ne čuje. V to tišino pa presunljivo vpada obupani glas nore France.

"Jerrrrgl, kje si Jerrrrgl. Vidiš krrriiii, Jerrrrgl? Kriiiii..." je vedno silneje vpila Franca. Kakor strašni zublji krvave zarje v temo, tako je udarjal glas nore France v tišino.

Ljudem je bilo pri srcu grozno in nenavadno. Kakor da se mora za vsem tem nekaj strašnega dogoditi. Krvava zarja in zblaznela Franca sta prestrašila ljudi do smrti. Psi so hreščeče lajali.

Prvi se je znašel Jergl. Kot kafra je izginil iz Einzarjevega dvorišče in na vso moč tekkel po gmajni za vasjo za glasom nore France. Kot obseden je škrtal z zobmi in strašno klel v razmršeno brado.

"Jerrrrgl, kri, kriii..."

Jergl se ji bliža. Še nekaj deset metrov in pri njej bo.

"Jerrrrgl, kriiiii!"

Še čez živo mejo skoči, jo prime za vrat, "da nikoli več ne bo pisknila, prokleta baba!" hiti Jergl.

"Jergl, kriii, smrrrrrt, Jerrrrrrgl," v skrajnem naporu blazno kliče Franca.

Tedaj je stal pred njo. Ves sopihajoč in ves se tresoč:

"Prokleta ženska, kaj me izzivaš? Kaj bi rada od mene, he, he, he..." je bolj hlupal kot govoril Jergl.

"Je-rr-gl..., kje i-ma—ššš mo—je ot—ro—ke..."

"Molči, prasicca povaljana!"

Franca je izbuljila oči, skrčila pesti, kakor levinja kremplje. Zmršeni lasje so ji padali na čelo. V odsvitu krvave zarje je bil njen obraz krvav in krvave njene izbuljene oči.

Ko jo je Jergl videl tako pred seboj, se je v njem zrušilo.

"Franca, tiho bodi! Vse ti bom povedal. Ne vpij, da ne zvedo ljudje. Francka, moja

dobra, moja ljuba Francka, poslušaj!" Hotel jo je prijeti za roke.

Pa ničesar več ni slišala dobra in ljuba Francka. Bilo je prepozno. Nič več ni razumela prosečega Jargla. Z vso silo se je zakadila vanj, grabila z rokami po njegovem, obrazu, kakor bi mu hotela izpraskati oči, grabila je po razmršenih Jerglovih laseh in po njegovi bradi, ki si jo je pustil rasti, da bi skril svoj ničvredni obraz.

"Je—rglll, krii, kriiii, smrrrrrt!" je vreščeče grabila, kakor krvoločna zverina po kosmatem Oberštajercu.

Tedaj ga je popadla groza. Silen strah pred pobjaznelo žensko mu je zlezal v kosti. Oprostil se je njenih strašnih, grabežljivih rok, se izmotal iz vrveža in bežal proti goricam.

Franca za njim.

Jergl kolne in škrta z zobmi.

Franca blazno in hripavo zategnjeno vpije vedno eno in isto:

"Jergl, krrriiii, Jergl, krrrrriiii..."

Vsa vas tiho prišluškuje strašni drami, ki se odigrava nekje za temnimi kulisami noči, kamor ni moči pogledati.

Krik blazne France se oddaljuje proti graščinski viničariji.

Kakor ponehuje in se oddaljuje glas, tako ponehuje na vzhodu krvavi sij.

Jergl s poslednjimi močmi pridirja do svoje hiše. Odpre vrata in jih besno zaloputne za sabo.

Franca prisopiha za njim. Mu je tik za petami. Hropeče in vedno bolj zamolklo vpije: "Jer—glll, krrriiii..."

S pestmi bije po vratih, udari v okno med šipe, da se razletijo na sto koscev, se znova z vso silo svojega izmozganega in pregaranega telesa zakadi v vrata, k jim ni kos.

Blazno divja. Ker ne more odpreti vrat, zbere svoje zadnje moči in kakor ranjena žival v smrtni stiski bolj joka kot kriči:

"Je—rglll, vr—ni mi mo—je ot—roooo—ke!"

Cepeta z nogami z obema rokama onemoglo toleče po vratih, da odmeva kakor po mrtvaški krsti.

Tedaj se okno v prvem nadstropju sunkoma odpre, v okviru se ves razmršen prikaže Jergl. Stegne puško v roki, pomeri in sproži.

Rezek strel zabobni v strašno noč.

"Jergl, krrr..." ni mogla več izgovoriti.

"Je—zus. Ni—ko—laj, u—bi—l si me!
Po—ma—gaj Ni—ko—laj, Je—zus!"

* * *

V mlaki krvi se je zblaznela Vrbanova Franca, neznana Desetnica, večno umirila.

Tisti hip je ugasnila tudi krvava zarja na vzhodu.

Ko je zabobnel strel v noč, so se srca vaščanov skrčila. Kakor, da je to prvi znak za nekaj strašnega, ki se mora zgoditi. Vsakdo je ta hip še bolj čutil, da je nocojšnja noč začetek že davno prerokovane groze.

Le gole veje muževnih lip so brezskrbno bingljale v gluho temo. Psi so skozi vso noč tulili in gledali smrti v koščeni obraz.

Nekje doli v dolini pri Krnicah se je razvzljajala žalostna fantovska pesem:

"Oblaki so rudeči,
kaj nek pomenijo,
da vsi ti mladi fantje
na vojsko pojdejo..."

To noč je za premnogim cvetočim nageljncem, trpkim šopom rožmarina in dehtečega roženkravta jokalo dekle ob misli, da morda ni več daleč dan, ko bo moral njen ljubljani fant vzeti v roke puško in oditi daleč kam na tuje...

Pesem se ni več ponovila. Ne ta, ne druga. Zamrla je v grlu. Topa bolečina je prevzela hrib in dolino.

Mesec je samo enkrat pogledal izza bežnih oblakov. Ko je videl mrtvo Franco v mlaki krvi, je skril svoj posmehljivi obraz, kakor da je težko tudi njemu.

Ko je Ferjanova Tila z Brega navsezgodaj šla k rani maši, je pred grofovo viničarijo našla mrtvo Franco. Ležala je v strnjeni krvi. Stiskala je k sebi culo, da bi ji nihče niti v smrti ne mogel ukrasti njenih spominov in skrivnosti.

Podgorski župnik je prišel še pred mašo. Pa ni mogel za mrtvo revo narediti drugega, kakor pomoliti zadnjo skrivnost žalostnega dela svetega rožnega venca: "...ki je za nas križan bil..."

Vsa vas je vedela, da je Franco ustrelil Jergl. Ljudje so se boječe ozirali, kdaj bo stopil še prednje, nameril svojo grozno dvocevko in jih vse do zadnjega postrelil.

Pa ga ni bilo. Kmalu za krvavo zarjo je šel. Na hrbtu za vasjo se je ustavil, stisnil pesti in divje zaklel:

"Prokleti cigani, kmalu se zopet vidimo! Čakajte, da pride moja ura!"

* * *

K pogrebu Vrbanove France se je zbralo deset vasi. Tudi od drugod so prišli, saj se v tistih dneh tri fare naokrog ni govorilo drugega kot o krvavi zarji, mrtvi Vrbanovi Franci in o pobeglem Jerglu.

Med pogrebom je župnik ginjen vzel v roke list, stopil na kup sveže zemlje in s tresočim glasom bral oporoko "nore" Vrbanove France:

"Ceste so moj dom. Tisti cerkvi, ki stoji ob cesti, kjer bom za večno zaspala in kjer bodo počivale moje izmučene kosti, zapuščam svoje imetje, ki je v culi..."

Zvedelo se je, da je imela uboga žena spravljenih notri mnogo tisočakov, ki so jih bili deležni reveži, zapuščeni in prezirani siromaki, večni bratje "nore" Vrbanove France.

Na pogreb se je pripeljal tudi brat Vrbanove Desetnice, ki je župniku povedal mnogo o nesrečni pokojnici. Odgrnil je zastor, ki je zakrival skrivnost uboge žene:

Bila je žena Nikolaja Jergla. Temu se ni

ljubilo delati. Šel je v Nemčijo. Domov se je vrnil smrtno okužen z novim nacistično rasiističnim gibanjem. Izgubil je vero, kar je je še imel, zapustil je ženo, otroka ugrabil materi, ju poslal v Nemčijo, da se izšolata v modernih metodah sovraštva in nevere, ženi pa je na kratko sporočil, da je njuna otroka ubila strela, ko sta se ob neurju zatekla pod visoko drevo. Francki se je omračil um ob tej strašni roviči. Pozneje se ji je stanje zboljšalo. Vzela je v roko culo in šla iskat svoja otroka, ker je zvedela, da jo je Jergl nalagal.

* * *

Podgorjani hodijo mimo njenega groba se spoštljivo odkrivajo kakor pred podobo Križanega. V spominu se postavljajo v tisto strašno noč, ko so na vzhodu zagorele krvave zarje, ki po pripovedovanju ljudskih videv in njih davne modrosti ne pomenijo nič dobrega.

"Vsega hudega, reši nas, o Gospod!" vdano vzdihujejo in gredo po svojih vsakdanjih opravkih...

ČRTIMIR — Buenos Aires

IZ KAMPOV

XI.

Na drvečem splavu smo brez droga,
ki bi rešil nas...

Morda v ris začaranega kroga
nas je treščil čas?

Kje vsemogočna božja roka,
ki bi zdaj otrokom pomagala?
Vse molči, trpi, le noč globoka
s strahom mi je pomodrla lica;
žila kmalu bo v senceh zastala
kot na nebu upanja danica.

XII.

Duša kot predrta je kapnica,
ki v poletju suhem je brez vode,
rad bi iz korca se napil svobode
pa mi ne pusti rjaveča žica.
Zdavnaj že umrl bi od žeje
in med blede prah poniknil v suši,
da skrivnost prostosti ni brez meje,
da Neskončnega ne imel bi v duši.
Pustil sem telo — le naj se postí,
ustom sem približal vrč svetosti.

XIII.

Zdaj za nas prav res ni več novosti,
od neugnanih želj že vsi bolni smo,
včasih morda kdo dobi še pismo,
kjer dekle skrivaj pod znamko piše:
Bukev zeleni že v naši hosti,
razpustila se je v cvet ozara —
pa še komaj solzo si obriše
in z roko zamahne: Ah, prevara!
Tukaj tudi sonce bolj žari,
kot se ranjenemu srcu zdi.

XIV.

In zaklel sem z bridkim glasom: Psi!
ki prebirate si še vodnike
in prepirate za srebrnike,
vas Kalvarija nič ne boli,
in bi dali ga še za drobiž.
Jaz pa sem s Teboj, ki v grobu spiš:
saj bo konec križevega pota,
Smrtni petek, Velika sobota
boste v dalje šle in glas pojoč
mi oznamil bo Veliko noč!

ZGODOVINSKA OSNOVA NARODNE OSVOBODILNE BORBE V SLOVENIJI

Iz prvih poglavij obširne rokopisne knjige "SLOVENIJA V KOMUNISTIČNI REVOLUCIJI" — poizkus sintetičnega zgodovinskega prikaza.

Sestavil JANEZ MARTINC

M o t t o : "Pri nas v Sloveniji so bili ljudje in celo dobri ljudje, napredni ljudje, predani Osvobodilni borbi, ki pa so v svoji površnosti mislili, da je bila ustanovljena O.F. spontano v trenutku okupacije naše dežele. Spoznali niso zgodovinskih dejstev, da je imela O.F. svojo osnovo v dolgoletni dejavnosti KOMUNISTIČNE PARTIJE..."

M. MARINKO, Predsednik vlade LR Slovenije
(Slov. Poročevalec 30.9.1947)

1. Odklon komunizma v Sloveniji pred njegovim pojavom ter vizija socialne revolucije

V tem prvem poglavju riše pisatelj, kako so Slovenci odklonili giljotino in revolucijo libertincev že za časa francoske okupacije pri nas, kakor poroča francoski pisatelj Nodier; kako je zavrnil francosko revolucijo leta 1830 mladi Baraga v Parizu na poti med Indijance (Pismo 30. XI. 1830); dve zavrnitvi torej še pred letom 1846, ko je papež Pij IX, obsodil komunizem kot "kužno zmoto, kot brezbožen in naravnemu nauku skrajno nasproten nauk" (Syllabus). Nato, kako je v l. 1848 slovenski narodni buditelj celovski spiritual Slomšek obsodil tiste, ki preganjajo duhovnike, "posvetne sleparje... brez luči, ki od zgoraj pride", in kako je še posebno z vso jasnostjo napal tiste "podpihovavce, šuntarje, ki ogenj nepokoja in črne vojske (t. j. državljanske vojske) sejejo"... ter podčrtal, da "iz bera-

čije domačih in tujih ciganov (t. j. klatežev... brezposelnih) lažji, krive in prazne vere, nam tatovi in roparji zore, ki jim je komunist ime". Nato podaja vizijo socialne revolucije dr. Kreka ob prvem Katoliškem shodu l. 1892, ki ga je sklical škof Missia, še bolj nazorno pa prived poznejšega krškega škofa dr. Mahnič, ki jo je oznanjal. Videl pa jo je prihajati ob koncu svetovne vojne že pisatelj Pregelj. Tako so slovenski katoliški možje — pisatelji, poznejši in aktivni škofje svarili pred njo, ki je na vidiku, če je katoličani s svojim socialnim delom ne bomo znali preprečiti in — pripravljeni moramo biti nanjo...

(To poglavje je pisatelj skoraj v celoti objavil v "Svobodni Sloveniji" ob prihodu škofa dr. Rožmana v Buenos Aires dne 27. X. 49 pod naslovom "Od Wolfa do Vovka".)

2. Zamujena revolucija

Šele oktobrska boljševiška revolucija in pa povojne zmede v Jugoslaviji, so rodile pri nas prve komuniste, ki so se borili v Rusiji v Rdečih vrstah (Tito, Vidmar itd.) Slovenski socialisti, ki so bili organizirani že od l. 1896 v Jugoslovanski social-demokratski stranki, so stopili l. 1918 v slovensko pokrajinsko vlado, kakor tudi v centralno in demokratično sode-

lovali pri graditvi države. Ko se je na iniciativo Srbske social-demokratske stranke vršil aprila meseca 1919 v Beogradu kongres združenih social-demokratskih strank države, se ga Slovenci, ki so slutili, da bo na njem prišlo do razcepa, niso udeležili. Ta kongres, ki se je vršil mesec in pol po ustanovitvi III. Komunistične Internacionale (KI — KOMINTER-

NE 1919) je razpravljajal že o pristopu vanjo, kar so v aktih zapisali "kot prvi iz zunanjega sveta prisvajajoč si zgled in čast". Vstopili pa so vanjo šele na II. kongresu socialdemokratskih strank v Vukovaru junija 1920, potem, ko so izključili iz stranke Živka Topalovića in njegove pristaše socialne evolucionije (današnje socialiste). Ta kongres, ki velja za prvi komunistični kongres v Jugoslaviji, je sestavil svoj program in kot prvo točko dal svoj cilj: **borba za sovjetsko republiko Jugoslavije**; dalje: ustanovitev narodne rdeče armade, ločitev Cerkve od države, zaplenitev zgradb in stanovanj, razdelitev zemlje, odpis dolgov, odprava davka itd. ...

Levičarski elementi v JSDS so še pred razcepom, zlasti pa po njem hoteli priti do oblasti po delavskih sindikatih in stavkah, ki so jih tedaj organizirali po vsej Jugoslaviji. V Sloveniji so bile velike rudarske stavke, največja pa je bila splošna jugoslovanska železničarska stavka, ki je trajala štirinajst dni in jo je zlomil tedanji prometni minister dr. Anton Korošec. V tem času so — 20. 4. 1920 — organizirali komunisti Lemež in drugi "pohod" na Ljubljano k zavzetju sedeža pokrajinske vlade, kateri je predsedoval dr. Brejc in je bil poverjenik za notranje zadeve Bogumil Remec. Pohod se je zbral na Zaloški cesti in se pomikal proti mestu, da bi izsilil oblast v svoje roke in postavil svojo vlado, ki je bila že sestavljena (dr. Lemež, ing. Gustinčič, pesnik Franc Albreht itd.) Toda žandarmerija je ustavila pohod in ga energično razgnala s streli (14 mrtvih).

Bilo je to v času, ko je moskovski zgled revolucije šel kot val po povojni Evropi in je na Madžarskem z Belo Kunom celo zmagal. Tako je del Slovenije — Prekmurje — celo pripadel pod komunistično upravo že tedaj in si je to tudi zapomnil. Madžarski zgled je dal jugoslovanskim komunistom pogum, da so za ustavodajno skupščino šli pod svojim imenom na volitve in dosegli — uspeh. Izmed 419 poslancev, so jih dobili — 58, ter so bili v parlamentu zaradi odsotnosti Hrvatov — tretja najmočnejša skupina. Tudi v Sloveniji se je vršil organiziran napad na predvojno najmočnejšo predstavnico naroda — SLS ter je šlo na volitve 7 strank in frakcij. Izmed 38 poslancev jih je SLS dobila 14, socialdemokratska 6, demokratska 3, nje frakcija Samostojna kmečka stranka 8, nacional-socialistična 2 in

komunistična 5. Tedaj je bila SLS v vsej svoji zgodovini najbolj oslABLJENA, kar je pripisati kaotičnim razmeram po vojni, v katerih pridejo na površje politični pustolovci in prevratneži. In prav ta oslABLJENOST je postala usodna za bodočnost Slovenije, kakor tudi Jugoslavije. SLS ni mogla namreč v parlamentu uveljaviti svojega programa, ki je bil avtonomističen in priznalo socialno najmočnejši: težil je po razdelitvi države v 6 avtonomnih pokrajin s svojim deželnim zborom, hotel ljudsko glasovanje o obliki vladavine, (monarhija ali republika) ter zahteval dve zbornici: politično in gospodarsko. "Vidovdanska ustava" je bila sprejeta natančno s 13 glasovno nadpolovično večino. V tej večini so bili tudi slovenski poslanci (Samostojna kmečka stranka 8, demokratska 3 in nacionalsocialistična 2). Na tako trhle noge je bila postavljena Država SHS (Jugoslavija) in je zato lahko postala "tisti najslabši člen v verigi kapitalističnih držav (t. j. protikomunističnih), ki ga je treba — po Stalinovem učbeniku "Leninizem" — izbrati za napad, čeprav država sama ni najbolj kapitalistična."

Toda SLS je že prihodnje leto prav zaradi svojega avtonomističnega programa, ki so ga z veliko avtoriteto podpirali slovenski kulturni delavci (Avtonomistične izjave; Lončar, Prijatelj itd.) dobila pri občinskih volitvah zaupanje naroda z absolutno večino v 3/4 občinah, ali celotno 61 odstotkov glasov, dočim je komunistična stranka dobila le 2 odstotka. In preko tega procenta ni prišla prav do zadnjih let pred revolucijo.

Slovenski komunisti so dobivali svoje ideološke pobude največ iz Trsta, kjer je Italijanska komunistična partija izdajala v slovenskem jeziku glasilo "Delo", kar velja zapomniti: poudarjeni proletarski internacionalizem na narodno najbolj izpostavljenem mestu, osnova za poznejšo "fratelanzzo" in Kardeljevo teorijo laško-slovenske uprave na Primorskem izven Jugoslavije...

Komunistična stranka je še nadalje izrabljala delavske sindikate za svoje stavke po Marksovem načelu: "strokovne unije so ona baza, s katere je treba jurišati kapitalizem..." Da prepreči revolucijo v državi, ki je bila cilj komunistov, je tedaj Vesničeva vlada na predlog notranjega ministra Draškovića izglasovala "OBZNANO" proti komunistički partiji. Draškovič je poznal dobro KP in je v zbornici

utemeljeval svoj predlog takole: "S pristopom k III. Internacionali (Kominterni) ste sprejeli pogoje in cilje III. Internationale". Po atentatu na ministra Draškoviča, ki so ga ubili v Delnicah, in poskušanem atentatu na kralja Aleksandra, je parlament izglasoval Zakon o zaščiti države (1921) in komunistično partijo Jugoslavije prepovedal.

Od tedaj pa vse do nastopa revolucije je bila komunistična partija Jugoslavije v ilegali, v podzemlju.

S tem se je končala ena doba komunističnega delovanja: poskus zrevolucioniranja Jugoslavije takoj po njeni ustanovitvi.

Zanimivo je, kako sodi danes Tito o tej dobi:

On kritizira tedanje vodstvo KP (Politički izveštaj CK-KPJ na V. kongresu KPJ 1948 št. 16—22), da je bilo nedoraslo revolucionarni situaciji, v kateri je bila Jugoslavija, in namesto da se je izživljala tri leta v stankah in parlamentarni borbi, bi morala izgraditi svo-

jo celično organizacijo, dobiti mase in iti na oboroženo akcijo. Za to so bili vsaj v letih 1918—1920 dani vsi pogoji: 1) Uspeh Oktobrske revolucije in njen vpliv na mase v Jugoslaviji, 2) revolucija na Ogrskem in 3) razpad avstro-ogrške armade. Tedaj so se vračali vojaki s front, zahtevajoč v Zagrebu na pr. komunistično komando, rdeče zastave in borbo za sovjetsko oblast, na kar je bil v krvi udušen njih upor na Jelačičevem trgu, a je član CK KPJ Djuro Cvijić rekel, da takim "tolpam" neče biti vodnik in jim dati zastavo v roke. Tito pravi, da je imela tedaj KPJ 60.000 članov in vpliv na 300.000 delavcev, organiziranih v sindikatih; dalje, da so si zlasti hrvatski kmetje sami jemali zemljo veleposestnikov in je bilo polno "zelenih kadrov", vojaških beguncev; ter še zadnji pogoj: buržoazna vlada je bila šele v nastajanju in slaba in lahko bi se pridobil večji del srbske vojske za revolucijo... Toda vodstvo KPJ ni te edinstvene prilike znalo izrabiti

3. V medsebojnem grizenju miri roka iz Moskve

V znamenju borbe proti Vidovdanski ustavi, ki je tako nesrečno posegla v politiko Jugoslavije, se je razvijalo odslej vse politično življenje Slovencev v Jugoslaviji. Večinska stranka SLS, je stopila v opozicijo in postala zopet absolutna večinska stranka v Sloveniji. Pri naslednjih volitvah leta 1923 je dobila v narodno predstavništvo od 26 poslancev 23. Na tej višini je ostala tudi naslednja leta: pri volitvah leta 1925 — 21 mandatov, leta 1927 pa 23 mandatov. Tako je bila SLS pod predsedstvom dr. Korošca demokratično izvoljena predstavnica slovenskega naroda in je to ostala vse do razpada države. Delala je vedno na tem, da se "ustava" spremeni, da pridejo Hrvatje v skupščino in se aktivno udeležijo parlamentarnega bojišča za izvojevanje narodnih avtonomnih pravic. Ko pa je Radič prišel v parlament, ga je velesrbski poslanec Puniša Račić 20. junija 1928 ubil. Da reši državo v najhujši stiski, je prevzel dr. Korošec predsedstvo vlade kot — prvi "prečan". Desetletnica osvoboditve izpod Avstrije je našla SLS na vladi. V znak hotenja po upravni združitvi Slovencev v državi sta skupščini Ljubljanske in Mariborske oblasti pod predsedstvom dr. Natlačena in dr. Leskovarja imeli skupno simbolno sejo kot demonstracijo

proti centralistični ustavi in manifestacijo za eno samovseslovensko pokrajinsko skupščino. Nekaj mesecev nato dne 6. I. 1929 pa je kralj Aleksander napravil državni udar, proglasil novo ustavo in vpeljal diktaturo.

V tem času — od Zakona za zaščito države 1921 — do diktature 1929 je bila komunistična stranka v ilegali in docela v razsulu. KPJ se je hotela rešiti v legalni "Neodvisni delavski stranki", toda v njo so prišli tudi drugi elementi — socialistični — in jo hromili v komunistični delavnosti. Tedaj se je (leta 1921) ustanovila "Orjuna" (Organizacija jugoslovanskih nacionalistov), ki je imela l. 1924 krvav spopad z delavci v Trbovljah, ko je "justificirala" na svojo roko delavca Fakina, in so delavci nato ubili šlajpaha Boltavzarja in druge, katerim je potem nagrobni verz za spomenik pri Sv. Križu napravil župančič, kot pesnik ORJUNE.

Toda slovenski komunisti so tudi v ilegali bili odvisni od vodstva KPJ. Ta je bila na II. konferenci balkanske kom. federacije kritizirana, da nima pravega stališča glede nacionalne politike, kakor jo je zagovarjal Sima Markovič, velesrbski komunist. L. 1922 je bila I. partijska konferenca izven države — na Dunaju, kjer so zmagali beogradski "desni-

čarji", v tem pogledu, zagrebški "levičarji" pa so jo zapustili; toda drugo leto — 1923 — so na drugi konferenci na Dunaju zmagali "levičarji", toda kljub temu niso rešili vprašanja komunistov do razmerja Hrvatov, Srbov, Makedoncev itd. v državi. Šele l. 1923 na III. konf., ki je že bila nekje v Jugoslaviji, je bil v tem pogledu sprejet predlog "levice", da se pušča "vsem narodom Jugoslavije pravica tudi do odcepljenja", na kar "desnica" ni pristala, toda članstvo in "Narodna delavska stranka" je sklepe sprejela. V to trenje je posegel sam Stalin s kritiko Sima Markoviča na V. plenumu Internacionale (Kominterne) in odločil spor v smislu "zagrebčanov", Tita, ki se je tam uveljavljal. Ta je poravnal "nacionalni spor" na III. kongresu KPJ na Dunaju 1926. Na III. partijski konferenci v Beogradu so rešili tudi Makedonsko vprašanje v smislu, da so Makedonci narod, ki ima pravico na svojo eksistenco in enakopravnost." Na III. kongresu na Dunaju so se komunisti iz Centralé Radničkog sindikalnog odbora (Zagrebčani — Tito) zopet začeli boriti med seboj, da je bila velika nevarnost razcepa stranke. "Levi" in "desni" so se ovajali policiji in tako so leta minevala v notranjih bojih in stranka je nazadovala v vsakem oziru. V l. 1926—1929 je že nastopila v Jugoslaviji

kriza in njej so sledile stavke, v katerih so komunisti skušali dobivati nove moči, pa jim ni uspelo. Zagrebški komunisti so krivili neuspeha prav te frakcijske borbe med posamezniki, zato so na svoji mestni skupščini koncem februarja 1928 obsodili ta boj in pooblastili nove člane, da se obrnejo na Kominterno za posredovanje. Kominternu je nato poslala "Odrpito pismo" vsem jugoslov. komunistom, v katerem je priznala, da je "KPJ, ki je toliko obetala, pokazala zaprepaščajoče znake izgubljanja svojega vpliva med množicami in prejšnjih zvez in padla na vsega 3000 članov. Združeni sindikati so propadli in imajo danes le še 2 odstotka delavskega razreda Jugoslavije."

To se pravi, da so bili komunisti popolnoma na tleh. Na IV. kongresu KP, ki se je vršil v Dresdenu v Nemčiji, je prišlo na podlagi pisma Kominterne do pomirjenja; za glavnega tajnika CK KPJ je bil postavljen nov človek "Djuro Djaković" (Komunistična visoka šola v Beogradu nosi sedaj to ime!), ki se je vrnil v Jugoslavijo, da začne s konsolidacijo stranke, pa ga je dobila žandarmerija in je v ječi umrl. Tudi kovinski delavec iz Zagreba Josip Broz (Tito) je prišel pred sodišče in bil obsojen na 5 let ječe. Šel je v zapor 16. nov. 1928 leta.

4. Visoke šole komunizma — pa tudi seminarji papeževih enciklik

Kralj Aleksander je 6. jan. 1929 odpravil "Vidovdansko ustavo", ki je bila od l. 1921 rak-rana Jugoslavije. Slovenci so mislili, da bo kralj le skušal rešiti težko notranje politično krizo, zato so začetkoma sodelovali z njim. Toda kralj je uvedel svojo osebno diktaturo, katere izvrševalec je postal general Peter Živković. Ta diktatura se je postavila na načelo "integralnega jugoslovanstva", ki zanika Srbom, Hrvatom in Slovencem narodno samobitnost in hoče z močno roko ustvariti en sam jugoslovanski narod, ki bo enoten in imel trdno državo. Narodi so postali — "plemena". Predstavnik tega režima v Sloveniji sta bila bana ing. Sernee in potem dr. Marušič. SLS je povdarila slovenske zahteve v boju proti diktaturi s tem, da je ilegalno l. januarja 1931 izdala "Slovensko deklaracijo", ki je dobila ime "Korošecve punktacije". Vnovič je bil tu

podan slovenski program: Združena Slovenija narodna in demokratična. "Za njo mora neprestano do končne ustvaritve delati glavni del slovenskega naroda, ki živi v Jugoslaviji; za to pa si mora ta priboriti tak položaj, da bo mik za v drugih državah živeče Slovence, zato je potrebna narodna individualnost (ime, zastava, etnična skupnost, finančna samostojnost, politična in kulturna svoboda); socialna zakonodaja, ki mora osigurati življenske interese in harmonično razvijanje vseh potrebnih in produktivnih poklicev, posebno kmečkega in delavskega razreda... Za doseg tega cilja je potrebno, da si vsi Slovenci, Hrvati in Srbi zgradimo na svobodnem sporazumu in na demokratični podlagi državo ravnopravnih edinic: ena teh naj bode Slovenija!"...

Zaradi teh načel so šli tedaj v pregnanstvo dr. Korošec, dr. Kulovec, dr. Natlačen, dr.

Ogrizek in kazensko premeščen je bil s svojega stalnega mesta v Srbijo ravnatelj B. Remec, in veliko državnih uradnikov.

Ni pa udaril ta režim samo po nacionalnih Slovencih (in Hrvatih), temveč prav tako po komunistih, ki jih je sodil po zakonu o zaščiti države (Slovenski sodnik, pesnik dr. A. Gradnik). Glavnjača, beograjska ječa in Sremska Mitrovica so se polnile. V eni teh ječ je umrl glavni sekretar CK KPJ Djurovič. Zato je vodstvo Partije na čelu z Martinovičem pobegnilo v inozemstvo (največ na Dunaj, kjer je bila centrala Kominterne za Evropo.

Iz tujine so začeli komunisti organizirati celo neke oborožene vstaje po državi, o katerih je mnenja Tito, da so bile nesmiselne in škodljive za KPJ, kajti bile so nesistematično pripravljene in, kar je najvažnejše, niso bili dani situacijski pogoji, to se pravi po naše — ni bilo še kaosa. Ta je namreč potreben za sleherni komunistični uspeh.

Ječa v Sremski Mitrovici je postala "visoka šola za vzgajanje komunistov". Kako so te šole prevzgajale sicer naivne komunistične sopotnike v strastne komuniste, imamo v slovenski protikomunistični literaturi lep dokument v knjižici, ki je izšla pred vojno v Mohorjevi knjižnici. Pa tudi drugi priča o tem, n. pr. Msgr dekan Škerbec (A. D. 1950 — 13. 6.), ki je po šenčurskih dogodkih leta 1932 (v katerem je režim obsodil 80 "klerikalcev" potom krive prisege komunističnega izzivača — žandarmerijskega agenta) presedel leto dni v zaporih. Tam je prišel z vodilnimi komunisti vkup, kjer je v debatah do dna spoznal komunizem; drugi pa so se ga v takih debatah "naučili" in so šli iz ječe "docela komunisti", čeprav prej niso bili.

Tako se je jugosl. komunizem preselil v ječe, v kateri je sedel tudi Tito sam (od l. 1931 do 1933) v Mariboru. Ta je napisal stavek: "Leta 1930/31 je komunistični pokret v državi zamrl... Obstojele so samo tu pa tam posamezne grupe, vodstvo je bilo v inozemstvu." (23). Na Dunaju. Tam je bila centrala KI za srednjo in Južno Evropo.

Tega leta (1931) pa je papež Pij XI. izdal v spomin na Leonovo socialno encikliko svojo encikliko "Quadragesimo anno", v kateri je znova po l. 1846 z najvišjega mesta obsodil komunizem, ki pripravlja svetovno revolucijo: "Ko pride na oblast se pokaže v vsej nečloveški krutosti... Za dobre otroke Cerkve bi zato ne bilo treba nobenega svarila pred brez-

Sv. Janez v Bohinju.

božnim sovražnim komunizmom. Toda le z žalostjo v srcu gledamo brezkrbnost tistih, ki na od te strani grozeče nevarnosti gledajo mirno, kako se težnje nasilnega in krvavega prevrata širijo po vsem svetu... Še večjo obsodbo pa zasluži lahkomišelnost tistega, ki dopušča še nadalje take razmere, ki morejo postati rodilna tla za upravičeno nezadovoljnost, ter s tem takim težnjam svetovne revolucije delajo same usluge in utirajo pot..."

Tako je obsodil papež komunizem in kapitalizem in naročil katoličanom, naj ne gledajo mirno osvajanje pozicij za svetovne revolucije! Slovenski škofje so preškrbeli lep prevod enciklike in dobili so jo v roke krožki po univerzah in zavodih, postala je učbenik KA in predmet studija tudi med delavstvom, katerim je posebno odpirala pogled v sindikalno politiko komunistov in njihovih sopotnikov. To so bili seminarji slovenske katoliške mladine. Iz

teh so izšli Tomčevi "Mladci", katerih prva obljuba je bila: Ali se zavedate, da pomeni organiziran komunizem največjo nevarnost sedanjega časa? Iz tega so izšli Ehrlichovi "Stražarji", ki so prav v teh časih začeli "držati stražo v viharju", ki prihaja... v obliki komunistične svetovne revolucije.

Komunisti pa so imeli svoje šole v ječah in v — inozemstvu. Ko je prišel iz ječe leta 1933, je tudi Tito izginil — kam? Ta leta so zavita v temo tudi še takim Titovih slavicem; prikaže se šele v — španski vojski. V inozemstvu so bili Kardelj, ki se je šolal v Moskvi, potem pa v Odesi sam postal "profesor" na komunistični univerzi (šoli revolucionarjev) za Balkan. Na Dunaju, kjer je bila tedaj centrala KI za Evropo, je bil Kidrič kot "dr. Presler", tam je vodil komunistično vzgojo mladine "SKOJ", postal nevaren za mednarodni red in prišel v avstrijske ječe, kamor mu je oče pošiljal preko sorodnikov na Dunaju (Kidrič rojen na Dunaju) revolucionarno literaturo. Očevemu "kolegu" prof. Ehrlichu je uspelo, da ga je rešil ječe. Nato je odšel v Pariz in imel opravka s francosko politično policijo. Na Dunaju in v Franciji je bil Kuhar Levro, znan kot pisatelj Prežihov Voranc, učenec zadružne šole in njen štipendist, ki pa je v Italiji kot ujetnik prve vojne postal komunist, okradel kot uradnik prevaljskega rudnika delavsko "Bratovsko skladišče" in ušel h KI, kjer je postal evropski kurir. V Parizu je bil znana osebnost v monmartskih lokalih tovarnarjev sin iz Ljubljane Aleksej Bebler. Bil je tudi v Moskvi in se oženil prvič z Rusinjo...

Toda bile so še druge visoke šole, ki so vzgajale komuniste — javne univerze, zlasti v Beogradu, pa tudi v Ljubljani. Posebno beograjska univerza je že v času diktature postajala žarišče salonskega komunizma; "Studentski dom" je bil trdnjava komunistov, ki so ob vsaki priliki prirejali stavke in demonstracije. Komunizem je iz ulice in delavskih vrst prišel med inteligenco in zajemal zlasti visokošolce že v zadnjih letih Aleksandrove diktature. Pod pritiskom je celo rasel. Tudi v Ljubljani. Komunisti so se vgnezdili v napredna akademska društva, v "mladinske organizacije", v Sokola, čeprav je bil državni; pa tudi v društva "katoliških akademikov", zlasti ona s "križarsko tradicijo" v letih 1928-1931, ko so bili predsedniki Akademске zveze Stanovnik, Gogala (poznejši pristaši OP) in Miklavčič

(zdaj urednik duhovniškega glasila "Nova pota").

Proti tej tradiciji iz prvih povojnih let, ki je želela sožitja s komunisti, je sledila odločna protikomunistična reakcija leta 1929-30, nakar je Akademška zveza prišla celo v roke Dermastiji (poznejšemu komunističnemu krvniku in požigaču "Urbanu"). Tedaj je bilo napadeno tudi starešinstvo, SLS, celo papeževe okrožnice "Quadragesimo anno", in zapisano je bilo o papežu Piju XI, da je fašist, član "Danice" Bor je streljal v Kristusovo podobo na zidu (pozneje bil ustreljen kot talec po Italijanih), a zato ne duhovni voditelj, ne občni zbor ni dal škofu na zahtevo zadoščenja... Akad. društvo "Borba", ki ga je svoj čas ustanovil Šmajd, je leta 1933 policija kot komunistično zatrla. V tem času je pisal eden najbolj inteligentnih komunistov Kermavner Dušan centrali v inozemstvo (v Berlin), pismo, ki je bilo zaplenjeno in prebrano pred sodiščem kot dokument: "Popolnoma se nam je posrečilo podminirati katoliška akademska društva in ti fantje, ki jih imamo v "Danici" so bolj fejst kot oni, ki jih imamo v "Delavski zbornici (t. j. med socialisti in komunisti)". ("Položaj na naših univerzah", 1940, str. 36).

V teh razmerah so Tomčevi "Mladci" vzeli v roke stanovsko preosnovo starih akademskih katoliških tradicij, Ehrlichovci pa so ustanovili svoj konzorcij za list, pozneje kongregacijo, nato akademsko društvo "Straža". Združeni katoliški akademiki so vodili uspešno borbo na univerzitetnih tleh.

Praktično pa je bil komunizem izoliran in brez množic, last izobražene elite bolj kot delavskih voditeljev.

In Tito, Kardelj, Kidrič, Kuhar in še in še so bili v Moskvi v tem času, ko je doma komunistična Partija v javnosti izhiralala, živela samo še na svojih "šolah" v Sremski Mitrovici, (tam je bil Boris Zihlerl, Kermavner, Kraigherji in drugi). Kljub temu, da vodstvo v inozemstvu ni imelo "nikakih zvez" z domovino, se je vendar vršila IV. PARTIJSKA KONFERENCA v ilegali, ki je ugotovila nedelavnost na vasi, v vojski, pri volitvah itd., kar je potem potrdil samo še novi tajnik Kominterne Dimitrov na VII. sestanku Internationale I. 1934, da je "KPJ najslabša."

Oktober 1934 l. je bil v Marsille-u ubit kralj Aleksander. Francoski časninar G. Gautherat (Derniere le rideoau de fer. str. 121) je zapisal, da je pri njem "sodeloval tudi — Tito."

Ta elita pa je tedaj študirala "kuharske bukve za delanje komunističnih revolucij", kakor je katekizem komunistične akcije Stalina razlaga "Leninizma" aji zgodovinska podoba praktične izvedbe, kakor je "zgodovina ruske komunistične Partije boljševiške, zlasti pa priročnik, ki ga je tedaj spisal v nemščini in verjetno prav v tem času na Dunaju živeči teoretik izpeljave revolucij, strateg Kominterne, finski general, politik in profesor Turo Lehen. Ta je pod imenom "Langer" napisal knjigo "Der Weg zum Sieg", o kateri pravi poznavalec dr. Meissel (Freie Presse 30. 11. 1949), da jo je dobil "kot prvo stvar v Moskvi slednji inozemski študent, ki je prišel študirat komunizem, kot darilo Kremlja. (Verjetno, da so naši komunisti prišli z njim celo v direktni stik na Dunaju samem).

Biblija in priročnik strategije za vse anarhistične tajne organizacije. Ta knjiga govori v osmih poglavjih o naslednjih problemih: 1. kdaj je čas za revolucijo? 2. izbor pravega trenutka. 3. koncentracija sil, 4. napad za vsako ceno, 5. preprečiti sovražnikovo organiziranje, 6. vojska proti vojaškim silam, 7. oborožitev proletarijata in 8. konec: enotnost Partije.

5. Prva zasnova OF v l. 1937.

Kralj Aleksander je pal v času, ko se je začel pripravljati evropski in svetovni požar. Svetovna vojna se je začela — pravijo zdaj zgodovinarji — tistega dne, ko je l. 1931 Japonska udrila v Mandžurijo, in je začelo razpadati Društvo Narodov v Ženevi, v katerem od vsega početka nista bili USA in ZSSR. Leta 1933 je izstopila Japonska, za njo Nemčija, v kateri je tega leta prišel na oblast Hitler s svojim nacionalsocializmom in z načrtom preureditve sveta, kakor ga je podal v knjigi "Mein Kampf". Začela se je doba totalitarizmov in "fašistične agresivnosti" na eni strani, na drugi pa doba "nevmešavanja se". Mussolini je napadel Abesinijo — Zapad ni interveniral, kakor ne v primeru Mandžurije in Kitajske. Tedaj je l. 1934 stopila v Društvo Narodov Sovjetska zveza in začela po Litvinovih ustih oznanjati vsemu svetu dve paroli: "borbeni antifašizem" in "mir". Tako je Sovjetija stopila bučno in propagandno uspešno v "Svet Narodov". Malo preje na VII. sestanku Kominterne, katere duša je postal po zažigu Reichstaga znani Bolgar Dimitrov,

že iz teh naslovov se vidi, da se je ta mladina učila znanstveno s sigurnostjo teoretikov (in praktikov) pripravljati revolucije in mi vemo, da je Kardelj postal celo profesor na taki komunistični visoki šoli. Ta Učbenik revolucije je predvsem poudarjal drznost. Nadalje govori o terorju kot edini garanciji zmage: "Usmiljenost, človečanstvo je v delavskem razrednem boju nepoznan pojem!" Zagovarja tudi talce. Predpogoj zmage pa je — oborožitev ljudskih množic. Da to dosežejo, se morajo polastiti vodstva vsaj enega dela naroda, katerega hočejo "osvojiti", pri tem pa je treba druge dele osvajati s tem, da uničuješ baze eventuelne kontrarevolucije"...

"Le stroga partijska disciplina garantira uspeh. Pri napadu sovražnika se mora poiskati najprej najslabša točka. Nato naj se okličejo parole, takoj nato pa naj partije zapuste svoje bivališče. "Na mestu biti pomeni smrt", in takoj preiti v napad, da se nasprotniku ne da možnost postaviti se v bran: mora biti naravnost "prenesečen!"

Vse to so stavki iz te knjige, ki je služila moskovskim učencem svetovne revolucije za priročnik.

pa je proglasila svoje načelo: "penetriranje v obstoječe stranke in priti do oblasti pod masko "Ljudskih front". To je bil čas "ponujenih rok". Kot prvi je Stalin sam ponudil roko Hitlerju (Krivički 29*). Ta "ponujena roka" je imela samo ta namen: penetrirati komunizem v množice teh gibanj in jih razkrajati, kar potrjuje na pr. v člilski reviji "Estudios" v avgust. št. l. 1948 pisec Alejandro Betzaris: "leta 1935 se je W. Pieck (sedanji predsednik vzhodne Nemčije!) bavil z nalogami VII. kongresa KI, da "napravimo vse, da se vrnemo v nacionalsocialistične stranke, posebno v GESTAPO!... Ta odredba je nosila številko 35-277 z dne 22. X. 1935 in Pieckov podpis... "V začetku vojne nas je (komunistov) bilo v Gestapo nič manj kot — 5000! Šli smo v masah vanj!" (Referat "Hrvatska" 1948, br. 23/II).

Ponujena roka je bila tudi katoličanom,

*) Krivitsky: Yo, jefe del servicio secreto militar soviético (1945).

češ, da komunizem ni tak, da bi ne bilo mogoče z njim "sodelovati", kot pravi papeževa okrožnica. Mnogo katoličanov se je zavzemalo za to, zlasti francoski (Okrog revije "Sept"), pa tudi v Italiji, pri nas "Čas".

V Franciji in Španiji sta se ustanovili vladi "Ljudskih front," ki sta bili bolj ali manj prikrito komunistični (zlasti v Španiji). Ko se je načinu, kako so "levičarji" prišli na oblast, uprl v Maroku general Franco (1936), so se na Pirenejskem polotoku že spoprijele tri totalitarne evropske velesile: Sovjetija je s svojimi vojaškimi strokovnjaki in političnimi komisarji v republikanski španski vojski direktno vodila "boj", ki je z njeno udeležbo postal prava komunistična revolucija. Tej španski vojski pod njeno politično komando je poslala še "prostovoljno pomoč" vsa svetovna boljševiska Internacionala s "Tujskimi brigadami", urejenimi po boljševiskem zgledu. Mussolini je poslal Francu svojo brigado "fašistov", Hitler pa tudi svoje čete. Tako je Španija postala arena mednarodnih čet, v kateri je padlo tudi na tisoče katoliških duhovnikov in redovnikov skupno s škofi. Združena konferenca španskih škofov je izdala pastirski list, v katerem ni prikazan ta boj kot spopad "fašizma z demokracijo", kakor bi radi prikazali slovenski krščanski socialisti (Dejanje, Kocbek, Žumer), temveč je v bistvu boj za in proti boljševiziranju Španije kot začetka boljševizacije Evrope. Zmagal je Franco l. 1938 in s tem ob mirnem gledanju Zapada zadal prvi poraz komunistični agresivnosti v Evropi, kakor jo je po prvi svetovni vojni s "čudežem na Visli" ustavil general Pilsudski.

Sredi španskega boja je papež Pij XI. izdal novo encikliko "Divini Redemptoris" (19. 3. 1937), ki je posvečena prav vsa brezbožnemu komunizmu — kot takemu, ki je "v svojem najglobljem jedru zlo in nihče, kdor hoče krščansko kulturo rešiti, ne sme v nobeni stvari sodelovati z njim". Papež je s tem postavil mejo ločnico in pač ni odslej nobenega dvoma več, kako se morajo katoličani proti njemu obnašati. Negativno vedno in povsod in ob vsakterih okoliščinah. Ta okrožnica je še vse bolj vzbudila val študija sedanjega svetovnega položaja med katolištvom in komunizmom in vsa katoliška inteligenca se je bavila z njo, zlasti pa delavstvo, ki je na njej gradilo novo protikomunistično organizacijo in je na njej zgradilo svojo ideološko podprto izjavo: "Zakaj nismo krščanski socialisti?" (Pernišek).

Ob španskem problemu je prišlo do razcepa pri katoliški kulturni reviji Dom in svet (Kocbekova pisma o Španiji), in je začelo izhajati "Dejanje", ki se je izjavljalo proti papeževi encikliki in zavijalo cerkveni nauk, da je škof moral cerkveno obsoditi Kocbekovo zapisano zmoto. Ob Španiji se je razvnel slovenski boj za demokracijo in "fašizem", oznaka, ki se je že pojavljala za nasprotnika komunizma.

Italija je prva po vojni z Mussolinijem priznala ZSSR in poslala tja poslanike prej kot Anglija. Mussolini je imel diplomatske in trgovske zveze z ZSSR in je že l. 1933 (po prvi papeževi encikliki) podpisal prijateljski pakt "italosovjetski", sprejemal z vsemi častmi Litvina v Rimu in oznanjal to kot "zgodovinski dogodek" (G. Diaz Don: Entre dos fuegos str. 50). Istega leta (1933) je tudi Hitler dal ZSSR 200 milj. zlatih mark posojila, ter ratificiral prijateljski pakt iz l. 1926. In l. 1935 je dal Hitler Rusiji še novih 500 milj. zlatih mark. Po tem letu pa je stopil na čelo boja "proti komunizmu kot sovražniku evropskega miru", da je pod tem geslom pripravljaj svojo vojno.

Sovjeti pa so dvignili svoj glas "proti fašizaciji sveta" in vpili svetu o — miru, z nemškimi posojilom pa se oboroževali naznotraj.

Zapad je stal med dvema ognjema: med fašizmom in komunizmom, dopuščajoč prvemu njegove drznosti v podvigih, ker se je bal drugega.

Leta 1936 je bil sklenjen "Protikomunistični pakt" med Nemčijo in Japonsko, h kateremu je pristopila l. 1937 tudi Italija. Tako je nastala "Trozveza" ali Os "Berlin—Tokio—Roma". Drugi člen tega pakta z Italijo že pravi, "da mora imeti Hitler kot šef Nemške države proste roke v Vzhodni Evropi, da pa se morajo podpreti tudi italijanske zahteve v Sredozemlju". (Prva knjiga nemških dokumentov objavljena l. 1949 v USA).

S tem je bila odprta Nemčiji pot v Avstrijo (1937) in Češko (1938), Italiji pa na Balkan (Jugoslavija).

Kot pa pravi Krivicki v svoji knjigi, Stalin ni verjel v pretgranje zveze Nemčija-Sovjetija. ter je takoj po sklenitvi Protikomunističnega pakta med Berlinom in Tokiem začel po Davidu Kandelaku pripravljati pot nemško-sovjetskemu paktu. Sovjeti niso protestirali, ko je Hitler zavzel nasilno Avstrijo (1937) in niso protestirali po zavzetju Češke (1938), ki so ji zapadne velesile odpovedale vsako pomoč,

temveč je Litvinov le predlagal, naj odloči Zveza narodov. Pol leta kasneje pa je že sklenil svoj pakt "Stalin-Hitler", oz. "Ribbentropp-Molotov", ki je v tajni klavzuli dovolil razdelitev Poljske ter prisvojitve baltskih držav, kar je postalo "neposredni vzrok" za II. svetovno vojno. Ko so Nemci vkorakali 9. sept. v Varšavo, je Molotov poslal brzojavko v Berlin: "Sporočite vladi nemškega Reicha moje čestitke in pozdrave". (Iz dokumentov).

Ribbentropp je tedaj izjavil, da Antikomunistični pakt ni toliko naperjen proti Sovjetski zvezi, kakor proti zahodnim demokracijam. To je bila glavna skupna točka obeh. Stalin pa je vzel čašo z besedami: "Vem, kako zelo nemški narod ljubi svojega Fuehrerja. Zaradi tega bi rad napil na njegovo zdravje." In Ribbentropp je ponovil krilatico: "Stalin bo pristopil še k Protikomunističnemu paktu". In Stalin je poudaril: "Sovjetska zveza svojega partnerja ne bo izdala." (23. avg. 1939).

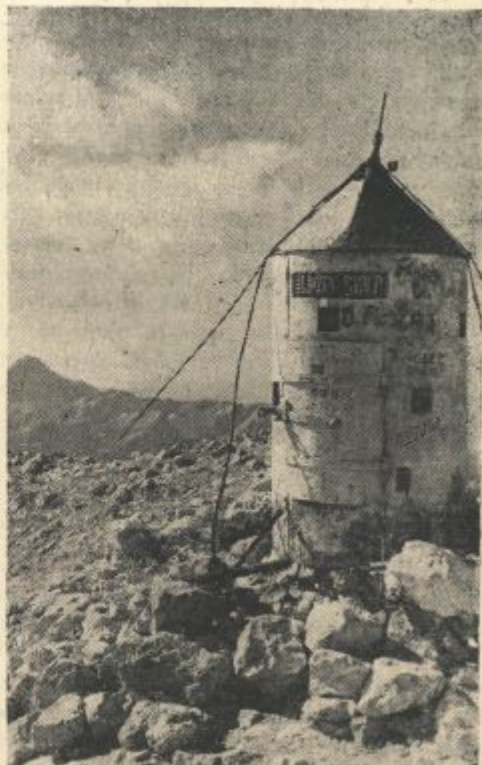
1. sept. 1939 je Hitler na podlagi pakta udaril na Poljsko. 3. 9. sta Anglija in Francija, povezani s Poljsko, napovedali vojno. Nevmešavanja je bilo konec. 17. 9. pa si je Stalin razdelil Poljsko, zraven pa očital Franciji, da je ona napadla Nemčijo (kot je potrdil v Svetu varnosti meseca septembra 1950 francoski delegat).

Druga svetovna vojna se začela.

Morda je ta svetovni okvir prevelik, toda potreben za razumevanje razmer v Jugoslaviji in v Sloveniji posebej.

Likvidacija kraljeve diktature je po njegovi smrti bila počasna, ker princ Pavle, predsednik regentskega sveta, ni hotel spreminjati ustave pred nastopom kraljeviča Petra, katerega je samo nadomestoval do polnoletnosti. Vendar je pa vsa vlada težila k decentralizaciji in k upostavitvi demokracije. Jevtičevih volitev 1. 1935 se SLS še ni udeležila. Junija 1935 je SLS vstopila v vlado z namenom, da v okvirju obstoječe kraljeve ustave pripravi tla za ureditev države v federativnem smislu.

V okvirju obstoječe ustave (iz 1. 1929) so bile nacionalne stranke prepovedane, zato je Slov. Lj. Str. vstopila v zvezo s srbskimi radikali in bosanskimi muslimani v JRZ (Jugoslovanska radikalna zajednica), da v tem nujnem okvirju stori čim več za slovenstvo: Korošec je trdno postavil slovensko univerzo, ki je bila prej vedno v nevarnosti, in usta-

Aljažev stolp vrh Triglava.

novil Akademijo znanosti in umetnosti. Slovenstvo se je afirmiralo praktično, brez revolucionarnih gesel, prosvetno delo se je razgibalo znova in namesto starega Orla so se pojavili "Slovenski fantje"... Razmere so se normalizirale in pot v federativni red države je bil nakazen. Treba je bilo še rešiti hrvaško vprašanje. Kot prva pot so bile volitve 1938.

Da so volitve bile brez nasilja, brez represalij in svobodne, izpričuje že to, da je zmagala na Hrvaškem opozicija. Prišle so tako zopet do veljave žive narodne težnje po avtonomiji: slovenstvo s popolno zmago SLS — vseh 29 državnoborskih poslancev, na Hrvaškem dr. Maček, ki je bil v opoziciji, v Srbiji pa srbske stranke. Kmalu po teh volitvah je padel dr. Stojadinović, ki se je preveč nagibal na stran "osi" in ga je nadomestil Cvetković. Ta vlada je nato rešila srbsko-hrvaški spor v zadnjem trenutku. Dr. Maček je sklenil sporazum s Srbi na Bledu 26. avgusta 1939, pet dni pred začetkom vojne na Poljskem. Dr. Maček je postal podpredsednik jugoslovanske centralne vlade, dr. Šubašić pa prvi hrvaški ban avtonomne

banovine. Tako je bila praktično rešena ena načelnih preosnov države na federativno obliko; bilo je samo vprašanje časa, da pride do istega položaja tudi Slovenija in da se s polnoletnostjo kraljeviča I. 1941 to tudi uzakoni z novo jugoslovansko federativno ustavo.

Tako je bila na vidiku z najbližjo bodočnostjo popravitev osnovnih napak iz l. 1918, 1921 in 1929: urejena bi bila demokratična federativna Jugoslavija s poudarkom na "harmoničnem razvoju ljudstva: kmetstva in delavstva" ter z veliko socialno preuredbo kot pot k Združeni Sloveniji, ki bi se mogla ustanoviti takrat, kako je rekel dr. Korošec, "ko bo prišel položaj, da bomo Slovenci stali naenkrat na fronti zoper Italijane in Nemce (Levičnik: Slovenska državna misel, 55).

Katoličani so v l. 1935 priredili v Ljubljani velik Evharistični kongres, ki se ga je udeležil papeški odposlanec kardinal Hlond. Ta kongres je zopet združil vse katoliške sile in dal Sloveniji novega zamaha. Ko je izšla l. 1937 nova enciklika Pija XI "Divini Redemptoris" o brezbožnem komunizmu, je postala osnova vsega nadaljnjega katoliškega dela v škofiji: izšla je lepa izdaja z razlagami dr. Ušeničnika, ki je postala Učbenik manjših krožkov, razmahnila se je K. Akcija pod škofovim predsedstvom in laični apostolat, sodelovanje s Cerkvijo — se je uveljavljal po vsej deželi. Tomčevi "mladci" med srednješolci in akademiki, kakor tudi Ehrlihovi "Stražarji" so na univerzi obvladali postojanke na večini fakultet. Začele so izhajati knjige proti komunizmu (Ušeničnik, Ahčin, Erjavec itd.) zlasti analiza njih organizacije "Rdeče mreže". Španija je zdramila slovenske katoličane v vseh smereh in plasteh in dnevnik "Slovenec" je neštetokrat povedal, da je izključen cilj Kominterne svetovna revolucija, ki hoče "zmedo v Evropi, da se potem pokaže kot rešenik s srpom in kladivom" (Drin 7. 7. 39). Španija in papeževa okrožnica sta Slovencem odprli oči tako na široko, da je bilo vsem razumljivo, kar je napisal filozof Ušeničnik v njeni razlagi: "vsako ljubkovanje s komunizmom je Judežev poljub!" (Naša pota 1937, XIII).

Leta 1935 pomeni tudi novo delo jugoslovanskega komunizma (slovenski komunizem je bil ves ta čas še vedno odvisen del KPJ) VII. sestanek Kominterne 1934 je bil tudi zanj odločilen. Na tem sestanku je bilo s prstom pokazano na Jugoslavijo kot komunistično slabo organizirano in dana je bila parola

"Ljudskih front" ter legalnega delovanja. To se pravi: penitiranja v legalno dovoljene organizacije. Tudi Tito v svoji "zgodovini" priznava, da se je KPJ začela popravljati šele nekako leta 1934" (str. 27), dasi je imela na čelu — policijskega agenta vlade — nekega Gorkiča. Ta je še predsedoval IV. konf. KPJ v Zagrebu 1934, kjer je bilo sklenjeno, da se ustanovi KP za Slovenijo in Hrvatsko posebej, pa sklep ni bil izvršen. Na tajnih sejah v Pragi in Dunaju so "razkrinkali" Gorkiča, ki da je bil tesno povezan s "srbskimi nacionalisti tipa Slobodana Jovanovića, Dragiša Vasića itd., ki so vplivali nanj, da je oviral KPJ (če verjamemo Titu in ni bilo morda prav nasprotno?!).

Začelo se je "čiščenje" v stranki, (likvidacije!) in l. 1937 je ostal "pravoveren" od vsega vodstva samo eden — Tito! Ta je dobil naravnost od Kominterne nalogo: formirati novo vodstvo in očistiti stranko. To vodstvo, ki ga je tedaj Tito postavil, je bilo leta 1938 potrjeno od Kominterne ter je še danes na vrhu (Kardelj, Ranković, Pijade, Kidrič, Leskošek, Djilas itd.), kolikor jih ni padlo v revoluciji. Ti so se iz inozemstva zbrali leta 1940 na sestanku v Zagrebu. Tega leta se je — kot pravijo drugi viri — ne Titov — vrnil tudi Tito v Jugoslavijo... "obenem s sovjetskim trgovskim poslaništvom..." (Gautheret I. c.).

Kardelj se je vrnil iz Rusije v zimi 1936/37. S seboj je nosil polnomočje za Slovenijo in Stalinovo naročilo ob slovesu: "Razbitje monarhistične Jugoslavije pomeni vstop Sovjetske zveze k Sredozemlju" (priča je to izjavo brala febr. meseca 1941). S tem je nastopila v Sloveniji tkzv. "moskovska mladina". Tito si je dal nalogo očistiti stranko vseh frakcij (zlasti starih komunistov) in jih nadomestiti z mladimi ljudmi, prišedšimi iz moskovske šole... in ustvariti "Ljudsko fronto" pod geslom: mobilizacija vseh demokratskih sil za obrambo države pred fašistično nevarnostjo ter vzpostavitev demokratske vlade in demokratskih svoboščin naroda.

Spraviti je hotel KPJ spet na osnovo marksistično leninistične revolucionarnosti ter popolne discipline vodstvu stranke in Kominterni. Zato je Kominternina zbrala take ljudi, ki so izšli iz terena in ne iz vseučiliških stolic (Tito — kovinarski delavec, Ranković — vaški krojač, Kardelj — ljudskošolski učitelj, Kidrič, nedoštudirani študent...), ki so bili uporno disciplinirani in pripravljeni storiti vsak dik-

tat. In Tito je začel ustanavljati po nalogu VII. sestanka Kominterne Ljudske fronte.

Stranka je začela iskati zaveznikov in šla prikrito na delo v legale. študenti (SKOJ 1936) so dobili od svoje komunistične zveze naslednje navodilo:

"Oblika množičnega dela mora biti legalna... potrebno je začeti s taktiko indirektnega upora... prekiniti z dosedanjo taktiko nelegalnega delovanja in svoje misli izražati v legalnih dopisih..." (Slovenčev Koledar 1944, str. 39).

Delavci so dobili "parolo", da vstopajo v državne delavske sindikate. Marinko pravi, da je to imelo velik uspeh. "Na Hrvatskem je celo vodstvo prišlo v komunistične roke... v Sloveniji pa le stavbinski sindikat..." V Sloveniji so dobili zaveznika v Strokovni zvezi (krščanski socialisti) in v Maruščevi "Kmečki mladini". Vrinili so se v "Sokola" na Taboru (Lubej), v Akademsko društva, v socialistične organizacije (Svoboda), zlasti pa v kulturno delo in organizacijo pisateljev (PEN klub), Društvo književnikov itd. To je bila osnova slovenske "Ljudske fronte".

L. 1935 je bilo tudi v kulturi prelomno: tedaj se je ustanovila "Sodobnost" kot odbor proti liberalnemu "Zvonu" in začela (ironija) ob Kocbekovi pesniški zbirki napad na idealistično in katoliško poezijo ter propagirala materializem (Brnčič). Tedaj se je oglasil pisatelj Prežihov Voranc, Kosmač itd. in "td" je tedaj zapisal v "Slovincu": "ta organizirani napad spričuje, da se lomi čas ter smo zašli v vrtnec... zunanje materializma, neduhovne stvarnosti, ki je v svojih najboljših letošnjih delih izpovedovala nam nasproten svetovni nazor. Ob tem dejstvu nam ne kaže obupati, temveč spregledati nevarnost in oceniti čas, ki namesto liberalizma sprejema marksizem razrednega boja" (Slov. 5. 1. 1936).

Predvsem pa je KPJ pokazala svojo disciplino z organizacijo španskih prostovoljcev l. 1936. Vsa sedanja v Evropi vladajoča komunistična ekipa je morala preskusiti španski začetek svetovne revolucije: na podlagi uradnih španskih dokumentov, ki jih je objavila Oficina de Información Española en Madrid (El pueblo 28. 8. 49), je bil glavni organizator Dimitrov, prejšnji prezident Bolgarije; Klement Gottwald, sedanji predsednik češkoslovaške, je bil politični komisar brigad, Thorez vodja francoskih komunistov, je bil desna roka Dimitrovu pri organizaciji, ogrski notra-

STANKO JANEŽIČ — Trst

BEGUNEC OB KRESU

Kres gori
v tihi večer
na tujem bregu.
V noč se gubi.

Temá
lega v oči.
Srce ne vzdrži,
jčče: oče doma
je ostal,
brat na begu
je pal.

Kam —
sam?

Temá
molči.
Skovir
kriči:
"V mir,
v mir..."

nji minister Lázsló Rajk, obešen zaradi Titovstva, je bil informativni oficir pri generalnem štabu brigad, laški Togliatti je bil organizator brigad v Španiji sami, Longo "komisar inspektor brigad", Nenni, vodja s komunisti zvezanih socialistov, pa politični komisar brigade "Garibaldi", poljski general Karel Świerczewski, bivši vojni minister, je bil "vojaški svetovalec", Tito pa "oficir za zvezo". Tako so v Španiji prišli vsi sedanji komunistični državniki v prve prakse.

Naj dopolnimo ta španski seznam še z nekaterimi Slovenci: Aleksij Bebler je bil "politični komisar podoficirske šole XV. brigade v dolini reke Tajune (sedanji namestnik zunanjšega ministra in jugosl. delegat Varnostnega sveta pri UNO); dalje Stane Rozman, pek, izpod Šmarne gore, učenec te šole, ki je postal general — poveljnik partizanskih čet v Sloveniji, Gregorič, Ravtar, Jurij Matjašič, komisar "Cankarjeve brigade", prosluli krvnik Stane Semič-Daki itd. Kidrič je bil tedaj na Dunaju, Kardelj v Sovjetiji. Praga je bila zbirališče prostovoljcev (Kreft je bil tedaj v Pragi). Pravijo (oni!), da je bilo jugoslovanskih

“Špancev 1200”. Med drugimi je tam morila Cankarjeva brigada... Zdaj je v Titovi Jugoslaviji organizirana “Zveza španskih borcev”.

Zdi se, da je Kominterneta izbrala po španskem porazu nato prav Jugoslavijo za novo poprišče svoje aktivnosti in dala nalog jugoslovanskim komunistom, naj gredo na teren. Tako n. pr. so se začele sabotaže najprej v tovarni orožja v Kragujevcu. Organiziral jih je Slovenec ing. Kralj, ki je bil zvezan s centralo na Dunaju in po njej naravnost s KI. Razkril je to podtalno organizacijo tamkajšnji vojaški poveljnik gen. Rupnik, ki je na to tudi napisal za vso jugoslov. vojsko temeljito predavanje o komunizmu. Pač pa so se začele polniti ječe. V l. 1937—1940 so se večinoma vsi vrnili domov (le Prežihov Voranc je ostal v Trstu v zvezi z ital. KP. ter od časa do časa prihajal v Ljubljano). Ko je Kidrič prišel čez mejo, ga je policija zajela, toda v zaporu v Ljubljani se je cerkveno poročil z Zdenko Armičev, materjo svojega otroka (poznejšo načelnico VOS-a, Čeke!) in — preklical svoje zveze s komunisti. Na podlagi tega in na intervencijo svojega očeta je bil izpuščen...

Komunistična stranka v Sloveniji je bila na tleh in Kardelj je prišel v zimi 1936-37 iz Sovjetije “res v skrajnem času”, kot je priznal sam Marinko (Ob desetletnici KPS 1947). Takoj je stopil po nalogu novega sekretarja KPJ — Tita k ustanovitvi Komunistične stranke Slovenije. V noči od 17. na 18. aprila 1937 se je zbralo nekaj komunistov s Kardeljem v samotni kmetiji na “Čebinovem” na pobočju Pla-

nine nad Zagorjem. (Mnogo jih ni moglo biti, če je gospodar drugo jutro lagal dekli, da je bilo le “nekaj turistov”.) Glavno je, da so molče odobrili Kardeljev “Proglas” ob ustanovitvi.

Ta je poudarjal italijansko-nemško zvezo, ki grozi seči po Sloveniji in jo razbiti... Slovenski narod je nezavarovan... “jugoslovanski fašizem pa raste... in snuje naklepe proti ljudstvu”. Napada dr. Korošca in vodstvo SLS, ki da je odgovorno, ker “izpostavlja narod popolnemu uničenju” — pristaše pa vabi k sebi z besedami “ne v srbsko JRZ, ampak v slovenskem protifašističnem in osvobodilnem ljudskem gibanju in v njegovih vrstah je mesto SLS.” Dalje poudarja gesla: 1) demokracijo, 2) narodno svobodo, 3) boj proti fašizmu, in 4) boj proti vojni. KPS hoče dati “vse svoje sile na razpolago slovenskemu ljudstvu”.

Tu je pravi začetek “osvobodilne borbe”, ko ni bilo še nikjer okupatorja, katerega naj bi se — osvobajali. Proti okupatorju je celo proglašal — mir! Pač pa je vsa ost naperjena proti “jugoslovanskemu fašizmu” in vodstvu SLS, ki ga tukaj že izenačuje. Pristaše pa hoče v svoje rdeče mreže...

Toda vedeti moramo to, kar je rekel nekoč predsednik Attlee: “Fašistično pa je komunistu vse, kar ovira njegov uspeh!”

In organizirana moč katoličanov je predstavljala potemtakem največji zavor komunizma. Proti njemu je naperjena že prva osnova O. F. — štiri leta pred okupatorjem.

6. Proti katolištvu... proti narodnosti... proti miru...

Odslej se je začelo tisto podrobno propagandno delo, ki ga “Bogojub” leta 1937 takole popisuje, dopolnjujoč papeževo poslanico slovenskimi razmerami:

“Kar je tu naštetu na splošno, velja tudi naših komunistih... Še bolj kot s pisano besedo skušajo komunisti vplivati z osebnim delom in stikom. Njihova taktika na zunaj je vedno ta, da trdijo o sebi to, kar niso, in zanimajo to, kar so. Skušajo se vriniti v vsa obstoječa društva in biti njih navidezno delovni člani. Do duhovnikov v župniji so navidezno prijazni, spravljivi in na videz sprejemljivi za njihovo vodstvo. Za hrbtom pa rujejo in uničujejo verstvo z različnimi opazkami o veri, nrvnosti in Cerkvi, izpodkopavaajo ugled du-

hovnikov, ki je nujno potreben za uspešno delo. Organizirajo se po “trojkah”, ki jih skušajo zasajati po vsakem krajevno zaključenem kraju. Posebno radi za svoje središče zberejo take kraje, kamor duhovnik bolj redko zahaja. Tedensko — vsaj v ljubljanski okolici — hodi po en ali več članov v Ljubljano, kjer se zanje prirejuje posebni sestanki, na katerih dobivajo nauke in navodila. Pridno pomagajo širiti komunistično slovstvo, če ne izrazito levičarsko, pa manj izrazito. Povsod skušajo ustvariti razcepljenost, delajo posredno nerazpoloženje do Cerkve in duhovnika, neposredno ustvarjajo tla za revolucionarna mišljenja. Res je, da izdelanih komunistov ni veliko, a v vsakem kraju, vsaj v večjem, bosta eden ali dva... Ta

dva vodita potem ostale. V družbi se taki ljudje nikoli ne predstavljajo po svojem nazoru, vendar jih je takoj spoznati po njihovi najbolj pogosto rabljeni besedi, s katero obsojajo, zavračajo ali omalovažujejo kakršenkoli poizkus ali sedanje oblasti ali vlade. Besedo "komunizem" previdno skrivajo, dočim z besedami "fašizem" označujejo vse, kar jim ni všeč, od visoke politike do preprostega krožka kje na deželi. Zares: če imamo vse to pred očmi, potem velja nam katoličanom v današnjih časih beseda Kristusova: Bodite previdni, kakor kaže in preprosti, kakor golobje. Če hočemo ostati na pravi poti, se moramo tesno držati cerkvenih navodil, seznaniti se dodobra z **okrožnicami papeževimi**, slediti navodilom škofov, sploh ostati v trdni in neomajni zvezi s Cerkvijo Kristusovo."

Komunizem je videl v Cerkvi svojega glavnega nevarnega nasprotnika. Odtod sovraštvo zlasti proti cerkveni avtoriteti. Na neki prireditvi, ki se je vršila v **Študentskem domu beograjske univerze**, v katerem je bilo tudi nekaj Slovencev, so deklamirali v zboru:

"Zbogom, debeli pacovi (podgane), zbogom biskupi fini! Sutra kada se vratim, mesto debelog vina klokotače krvave vatre u lešinskoj tišini, blisnuće plameni u podrumu trapista i kapucina.

Napred marš, čete hrabrosti i ludila!

Napred marš, napred marš, marš, marš...

Pobjeda je tamo!

Napred marš!

Nasmejemo se — gladni, izmedju ostrica noževa...

Nasmejemo se — dodjite zreli ljudi — igrači — heroiste — zidari — vojaci — svinjari — dodjite — vi ribari alga i moruna — i vi, čije ruke su čiste samo nedeljom — dodjite mladi — dodjite stari, dodjite svi — pobediti treba... Marš, čete hrabrosti i ludila."

To ni več osvobodilna vojna proti okupatorjem, to je napoved ustaje proti državnemu in cerkvenemu redu, napoved komunistične, krvave revolucije par let pred nje izbruhom. Vse to je dokaz, da se je po tem letu, ko je Tito prevzel glavno tajništvo KPJ, začelo sistematično pripravljanje revolucije z nalogo odpreti v Jugoslaviji — **novo španijo!** Glavač pravi v članku v "Koledarju Slovenca" za l. 1944: "Z letom 1938 se začelja revolucionarno delo KPJ, izdajala so se navodila za oborožene vstaje, za katere se bo dal znak na dan "X"".

In tu moram zopet citirati iz Langerjeve (Lehen) knjige komunističnih revolucij — **prilogo** z naslovom "Navodilo", v katerem Kominternna izrečno poudarja, "da se morajo vse države že danes sistematično pripravljati, da bodo takoj tisti hip začele s sabotажami in državnimi vstajami, kadar bo Moskva dala za to signal, torej za tisti skrivnostno pričakovani dan X".

Tudi ta že leta 1938 izdelana navodila za revolucijo so zgovorna priča, da je Tito bil samo orodje Moskve in je vse njegovo delo v KPJ šlo k temu, da komunistov v Jugoslaviji ne bo zajel tisti "X dan", oznanjen iz Moskve — nepripravljene za oboroženo vstajo, za revolucijo.

Treba je bilo razgibati množice in jih navdati s **komunističnim duhom**. V to službo so stopili slovenski pisatelji, kakor Juš Kozak (podpiral s peserom podiranje evharističnih križev), Prežihov Voranc (Požganica), Miško Kranjec (Os življenja), Igo Gruden (Pred dvanajsto uro), Miran Jarc (Jesenske pesmi), Ciril Kosmač (novele), Bratko Kreft (Gledališke igre)... predvsem revije, ki so bile pod komunističnim vodstvom in vplivom: "Sodobnost", "Zvon", in Kocbekovo "Dejanje" kot sopotništvo. Josip Vidmar je tedaj izdal "Probleme slovenskega naroda", v katerih je kazal na nove socialne vloge slovanskih narodov v bodočnosti, pa tudi nastopal proti **romantičnemu panslavizmu**, ki danes ne velja več, nekako v tem smislu, kot je pozneje po vojni govoril v Pragi na vseslovanskem kongresu predsednik gen. Maslarić: "Naš novi vseslovanski pokret nima nič skupnega s staro idejo slovanstva. Mi se borimo za enakopravnost Evropecev, zamorcev, Kitajcev in Amerikancev." Kardelj je podobno v svoji zamisli "Razvoj slovenskega naroda" (Sperans) pokazal na **socialno** revolucijo kot na naloge slovenskega naroda v bodoče, če hoče biti napreden in borben. Tudi ta je nastopil proti nacionalizmu na Primorskem, gotovo s ozirom na načrt Kominterne, da bosta na Primorskem izvajali skupno oblast Italijanska in slovenska KP (že l. 1921 je Ital. KP izdajala v Trstu vodilni slovenski komunistični list "Delo"!), kajti zapisal je: "Po razpustu vseh slovenskih strank v Italiji sta pri primorskih Slovencih pravladali dve temeljni struji: prva v sodelovanju z italijanskimi masami (beri: komunisti!) se ni nanašala na priključitev Primorja Jugoslaviji, ker je smatrala, da mora sloven-

ska politika v Italiji vzeti kurz za samostojno rešitev slovenskega vprašanja v tej državi, (t.j. za zvezo s komunisti v Italiji!). Druga pa je v nasprotju s prvo vso svojo politiko zidala v smeri priključitve k Jugoslaviji. Cela vrsta in iskrenih žrtev je padlo za ta smoter. In vendar je ta politika napravila slabe usluge interesom slovenskega naroda kot celote." Zanimivi sta ti dve odločitvi obeh vodilnih slovenskih komunističnih mislecev: prvi proti vseslovanstvu kot nacionalni romantiki, drugi — proti narodni osvoboditvi Primorske in je vrgel še kamen na tiste, ki so dali življenje za jugoslovanstvo na tej italijansko slovenski zemlji. (Kako morejo še komunisti slaviti bazoviške žrtve!) Narodnost kot gonilna sila je izločena iz razvoja slov. naroda za bodočnost, nadomesti naj jo internacionalna razredna borba. Tudi ta "nenacionalistična" prvina v KPS, ki jo je pozneje CK-KPJ tako podarjal, ko ga je napadla Moskva z očitkom "nacionalnosti", se je pojavila že pred vojno v načelnih spisih, da bi vsaj kdo ne mislil, da komunisti nameravajo delati nacionalno revolucijo! Velja zapomniti!

V "Sodobnosti" je Brnčič — po zgledu Vidmarja, ki je že v l. 1929 učil, da "katoličan ne more biti umetnik" — zdaj uničil slovenske katoliške lirike, Ocvirk katoliškega pisatelja Preglja, Boris Kidrič — Javorov pa (verjetno celo s pristankom svojega očeta in z njegovim materialom) po smrti napadel prof. Prijatelja kot nerevolucionarnega prikazovalca slovenske kulturne zgodovine. Po Kidriču imamo Slovenci samo dve pravi revolucionarni postavi v kult. zgodovini: Prešerna in Fistra, "Mikuža" iz l. 1848, kajti: bil je katoliški duhovnik, prof. na dunajski univerzi, ki je ob revoluciji potegnil s študenti in šel z njimi na barikade... pozneje je izstopil iz Cerkve in prestopil v izraziti nemški kulturni krog (kakor Dežman). Tako je tudi Boris Kidrič (tretji iz vrhovne kom. družbe) dal socialni revolucionarnosti prednost pred narodno zavestjo in je tako izrazitega nemškutarja in cerkvenega odpadnika postavil za drugo slavno postavbo naše zgodovine.

Ko so komunisti tako degradirali katolištvo kot kulturno vrednoto, so degradirali tudi nacionalnost kot meščanski element, in poudarili socialnost kot napredno prvino bodočega revolucionarnega razvoja slovenskega naroda. Ta pa naj bo nekatoliška ali pa protikatoliška.

Sicer so pa svojo misel glasili po brošurah,

letakih in številnih časopisih, ki so jih izdajali ilegalno, oz. napol legalno: Naša pravica, Nova naša pravica, Svoboda, Delavski obzorik, Delavski list, Glas delavca, Za staro pravdo, Sobota, Tabor, Kmečka sloga... Večina teh ni izhajala dolgo, zato so morali vedno menjavati imena...

Najbolj pa so delali med delavci in organizirali stavke (v Trbovljah, v Kranju, v Ljubljani, Zagorju, na Jesenicah itd.). Znali so se vrniti tudi med krščansko usmerjene delavce, organizirane v Jugoslovanski strokovni zvezi in so to organizacijo spretno zapeljali v svoje vode. Krščansko delavstvo pa je morda med vsemi našimi stanovi najhitreje spoznalo, da je Jugoslovanska strokovna zveza zašla v tuje, t. j. komunistične vode in je zato v letu 1935 prelomilo z JSZ in ustanovilo novo organizacijo — Zvezo združenih delavcev, ki je s svojo jasno in odločno protikomunistično usmerjenostjo pridobila ogromno število delavstva. Leta 1940 je imela že 30.000 članov in je bila najmočnejša delavska zveza z več člani, kot vsi nasprotni sindikati. Tu, kjer bi morali po teoriji imeti komunisti največ, so torej propadli.

In če komunisti vpijejo, kako so obvladali proletarijat, je treba imeti pred očmi samo Cvetičevo pričevanje v Ameriki, ki o kom. taktiki priča pod prisego: "Kjerkoli sede eden in začne delati, se nemudoma prične govoriti o masovnem gibanju (A. D. 21. 6. 1950).

Javno niso nastopali, ker so bili v ilegali in ker jih je bilo premalo. Najvidnejši svoj javni nastop smatrajo izlet socialističnega društva "Svoboda" v Celju 1935, kjer so vzklikali Stalinu itd. Tako so socialistom izlegli kukavičje jajce in je bila "Svoboda" zato razpuščena. Danes očita Tito vodstvom KPJ napeke, ker niso šli samostojno na volitve (pod kakšno legalno znamko) leta 1928, ne 1935 in ne 1938, temveč, da so se samo "priključevali združeni opoziciji," v Sloveniji Mačku, ki pa ni dobil količnika z njimi vrjed. Pač pa Marinko zdaj priznava, da so komunisti organizirali za občinske volitve l. 1939 Zvezo delovnega ljudstva (kandidati iz vrst JSZ), ki pa tudi ni imela nobenega uspeha.

Pač pa je CK-KPJ ob vsakem važnejšem zunanjepolitičnem ali notranjepolitičnem dogodku zavzel svoje stališče in razširjal "poslanice" in letake. Tako je ob "Anšlusu" Avstrije k Hitlerjevi Nemčiji dobil priliko, da je vrgel blato v dr. Korošca: "Koroščeva

izdajalska politika je kriva, da so Hitlerjeve trupe prišle na Karavanke!" pač po geslu: ako hočeš dobiti njegove množice, ga moraš onemogočiti. Ta proglas je poln besed "narodne sloge", "obrambe", "demokratskih pravic", "svobodne domovine", zahtevajoč zvezo s Francijo (Ljudska fronta povezana s Sovjeti), Češko in SSSR. Korošec in drugi pa so "izdajalci" (l. 1937). "Smrtni in največji sovražnik delavskega reda je fašizem!... Bodite v prvih vrstah svojih narodov v boju za svobodo!... Ne bo nam žal žrtev v boju proti fašizmu... Razženimo vse fašistične organizacije, plačance tujega fašizma!... Za kruh, mir in svobodo!" Tu se pojavlja že beseda "izdajalec" za tistega, ki drugače rešuje domovino, kot pa si oni žele. (Nov pojem, ki bo igral tako vlogo v poznejši revoluciji.)

Pred padcem Češkoslovaške (Muenchen 1938) so še bolj vpili: vedeti moramo, da so med Prago in jugosl. komunisti bili vedno tesni stiki: preko nje so vodile poti jugosl. prostovoljcev za špansko pomoč. Zdaj so začeli prav tako zbirati prostovoljce za pomoč češki in so organizirali že bojno oborožene formacije za eventualni vpad; te formacije (delavci in študenti) v Beogradu so imeli strelske vaje pod izgovorom, da se pripravljajo za "brambo domovine", če bi Nemci vdrli tudi v Jugoslavijo. Tito je to akcijo označil: "Partija je dala direktivo komunistom in kom. mladini, da se začne vaditi v orožju in vojni umetnosti. V Beogradu so napredni akademiki formirali bataljone... napredne ženske in mladenke po mestih in vaseh so se učile za bolničarke... CK-KPJ je zavzel kurz za osvojitve pozicij v vojski (tov. M. Bakič)... nastala je celica aviatičarjev v Zagrebu in po drugih kasarnah..." (str. 34). Tito pravi, da zato, "da bi se zaustavilo razsulo armade in bi se organizirala vojska za eventualni vpad fašistov..." Kako so to v praksi izvajali, ko so fašisti in nacionalisti vdrl v Slovenijo, bomo še videli.

Šlo je le zato, da se izvezbajo v streljanju za eventualno vojno, če bi bila Rusija napadena od Nemcev, pa bi Jugoslavija pri tem hotela biti neutralna. Hoteli so dobiti pomoč patriotskih društev. (V Sloveniji so se vrgli na obrambo organizacijo "Branibor".) Pa tudi bi radi s tem demonstrirali proti vladi, ki je pustila Češko pasti, s tem ko je izstopila iz Male Antante. Že to orožje tedaj, vzeto v roke "iz patriotskih čustev," je bilo določeno za

Slovenska domačija v Martuljku.

drugačno borbo doma...

Istočasno, ko so poudarjali mir, jemlje orožje v roke in hočejo vojaštva...

Še in še bi lahko navajali delavnost komunistične elite za dobitve v svoje rdeče mreže slovenske množice. Lahko pa bi navajali tudi nasprotno dokaze, kako je slovensko ljudstvo rastlo v uporih proti komunizmu, in kako je prodirala v najširše mase znanost o komunizmu v znanstvenih brošurah (Pernišek: "Zakaj nismo kršč. socialisti," ki jo je spisal za Zvezo zdr. delavcev), lahke prevode povesti Rahmanove, Pelipenka; izdajanje Naših potov in revije Katoliška Akcija (proti času, ki je bil za ponujeno roko), borba akademikov na univerzi proti komunističnemu tisku "1551", ki se je že identificiral z univerzo itd., itd. Pa nimamo prostora, niti ta članek ne more in noče biti popoln. Za zaključek tega poglavja navedimo samo klic nadškofa dr. Jegliča, ki

je tik pred svojo smrtjo, že kot izza groba govoril na mogočnem taboru slovenskih fantov v Celju leta 1937:

“Živimo v velikih časih. Naš čas je velik, ker dela veliko hudobijo; ker dela mučence in nam daje velike može. Morda bomo imeli še hujše čase. Morda bo hudobija še rastla... Tudi pri nas na Slovenskem je že pričela s svojim grozotnim delom. Upam, da nas ta hudobija ne bo niti zapeljala, niti splašila, ampak, da se boste z vso krepostjo uprli njenemu prodiranju. Držimo krstno obljubo! Ostanimo zvesti katoliški

Cerkvi, pa bomo odvrnili od slovenskega naroda bodoče strahote. Satan ima že svojo fronto! Pa tudi Kristus ima svojo fronto!

Tako bomo veliki dočakali velike čase!”

Te besede, govorne slovenskim fantom, je tedaj zapisal z levo roko hromi pisatelj Narte Velikonja, ki je nadškofa pregovoril, da je šel pred to moško množico in ji govoril svoj testament... zadnjo svojo najmogočnejšo besedo... in se tako vstopil v vrsto za Barago, Slomškom, Missio in Mahničem v svarilu pred komunizmom.

7. Proti državi... proti obrambi pred nacisti in fašisti. Izvabljanje v vojno

V zadnjih dveh letih po sklepu Stalin-Hitler se je zgodilo marsikaj v velikem svetu, ki je vplivalo na Jugoslavijo, da se je končno zapletla v vojno. Od septembra 1941 je divjala vojna med Nemčijo in Francijo ter Anglijo, Sovjetijo pa je vzela svoj kos Poljske in Baltiške države in čakala razvoja kot tiha zaveznica nacionalfašistov. Moč Nemčije je neizmerno rastla: po poljski kapitulaciji je padla na kolena pred Sovjeti Finska, Nemci pa so zasedli Dansko, napadli Norveško, udarili v Nizozemsko in Belgijo tistega dne, ko je Churchill prevzel angleško vlado (10. 5. 40.). Sledil je angleški umik iz Dunquerquea in vstop Italije v vojno proti zaveznikom (10. 6. 40.) ter takoj nato kapitulacija Francije (22. 6. 40.). Avgusta so že Nemci bombardirali London ter se je začel za Angleže najtežji čas... Nemci so bili na višku moči. Začeli so se obračati na vzhod. Najprej so napravili pakt z Madžarsko (dec. 1940.) in jim obenem izročili Transilvanijo, ko je Sovjetija zasedla Besarabijo in Bukovino od Romunije; marca 1941 pa so sklenili tudi z Bolgarijo pakt in jo zasedli z vojaštvom. Tako je bila Jugoslavija obdana od samih sovražnikov, oz. Nemčije in Italije in njih satelitov, Grčija pa je bila v vojni z Italijo in se je z njo bila v Albaniji, čakajoč zastonj pomoči z Zapada... Tak je bil položaj Jugoslavije tik pred — nemškimi napadom.

In v teh okoliščinah je Jugoslavija nervozno iskala — miru.

Najvažnejši notranjepolitični dogodek leta 1939 je bil omenjeni sporazum s Srbi in Hrvati (25. 7. 39) po prizadevanju Dr. Korošca, ki je rešil državo pred notranjo nacio-

nalno revolucijo. S tem je bila moč države utrjena kot protiutež razrahljanim zunanje-političnim razmeram, ki so prihajale od vseh strani vseh totalitarizmov: Nemčije, Italije in Sovjetije. Komunizem je postajal prav tako nevaren kot fašist na meji.

Mednarodni Kongres Kristusa Kralja v Ljubljani je še posebno poudarjal to nevarnost brezbožne revolucije prav v času, ko se je v Moskvi vršil kongres brezbožnikov. Največji in najmanjši slovanski narod sta tedaj stala na nasprotnih tečajih, med katerima po papeževih okrožnicah, ki so bile temelj kongresa, ni zveze, tudi ne — slovanstvo. Predsedoval mu je škof Rožman, stalni predsednik Odbora za Mednarodne kongrese Kristusa Kralja, katerih zamisel je prišla nekaj let prej iz Slovenije (Janez Kalan), kjer je v mednarodnih jezikih izhajalo tudi svetovno glasilo: “Regnum Christi!”

Tako se je pripravil kot “s svetim letom” v Ljubljani ves slovenski narod na mučeništvo, ki je bilo oznanjeno in ki se je tedaj v nazornih podobah kazalo na razstavi komunistične revolucije v Španiji, ki jo je organiziral p. Ledit, dobri poznavalec teh “apokaliptičnih strahot,” kot jih imenuje pisatelj Wast.

Ko je brezbožni komunizem stal pred vrati v Jugoslavijo, se je v Ljubljani oznanjala slovenska tradicionalna obramba krščanske zahodne kulture, ki z mirom osvaja svet za Krista.

Komunizem pa je stal pred vrati in vlada, ki je hotela biti za vsako ceno neutralna v trčenju svetovnih sil, je odprla vrata sovjetskemu poslanilstvu (junija 1940): in prišli so v Beograd: poslanik Plotnikov, odpravnik po-

slov Lebedev, vojaški ataše Samohin in izredno mnogo osebja (čez 300). Francoski pisatelj Gautherat trdi, da je z njimi prišel tudi današnji Tito (str. 121 l. c.).

To poslaništvo je začelo takoj z delom ter začelo ustanavljati po vsej državi "Društvo prijateljev sovjetske Zveze", kateremu so v Sloveniji postavili za predsednika starega "slovanofila" veleposlanika Ivana Hribarja, devetdesetletnika; glavni voditelji pa so bili pesnik Franc Albreht, Jože Vidmar itd. Ko so se v decembru šli predstavniki (Vidmar, Albrecht itd.) poklonit sovjetskemu predstavniku v Beograd, so nesli seboj vdanostno izjavo v slovenščini in ruščini ter 17.843 podpisov, češ, da je "vest razgibala vse Slovence" (pozneje pravijo, da je bilo že 30.000 podpisov). Kipar Pirnat Miklavž je prinesel svoj dar — kip pisatelja Gorjkega (katerega pa so sovjeti sami zastrupili. Krivicki).

Jugoslovanski in slovenski komunisti se spočetka ob paktu Stalin-Hitler niso znašli. Ko pa so dobili navodila iz Moskve, so prešli naravnost v ofenzivo v obrambo tega pakta.

Na I. konferenci KP Slovenije po letu 1939 je bila sprejeta resolucija, ki je med drugim očitala zapadnjakom, da so postavili na noge Hitlerja, ker so videli v njem žandarma proti ljudskemu in revolucionarnemu gibanju... in ker so upali, da bo nemški fašizem prednja straža v splošni imperialistični vojni proti Sovjetski zvezi... pomagali so jim reakcionarji, social-demokratje in "demokratični" voditelji. Ti hlapeci zapadnih finančnih oligarhij so razbili francosko "ljudsko fronto", ki je imela skupaj z demokratičnimi gibanji drugih dežel zgodovinsko nalogo, da zavre agresijo, prepreči imperialistične vojne, zlomi fašizem in povede delovne množice na pot borbe za lepšo bodočnost pod vodstvom proletariata. Buržuazni oboževalci zapadnega imperializma so nameravali pognati Jugoslavijo v vojno na angleško-francoski strani. KPS je pod vodstvom KPJ in KI (Kominterne) od vsega početka pojasnjevala proletariatu in širokim delavnim množicam imperialistični karakter sodobne vojne. Razkrinkala je vojno hujskaštvo demokratičnih agentov zapadnega imperializma in imperialistične namene celokupne buržuazije v Jugoslaviji. Poudarila je, da je za vse narode v Jugoslaviji rešitev samo v dosledni popolna zunanje-politični in vojaški naslonitvi na Sovjetsko zvezo...

Da bi pokazali, da stoje na isti liniji s So-

vjetsko zvezo, v istem letaku stoji stavek: "Zapadni imperializem je pričel spopad". (Isto je rekel Stalin o Franciji, da je začela vojno, ne Nemčija) z namenom, da razkosa Nemčijo (tu jim očita kot greh ta boj proti nacistični Nemčiji), "da poruši trdnjavo dosedanjšega protimperializma — Sovjetsko zvezo... in da organizira na temeljih krvavo zapečatenega novega miru še hujši Versailles, kot je bil prvi!"

Tako so slovenski komunisti postali branitelji Hitlerjeve Nemčije, ki je razočarala zahod v svojem protisovjetskem odnosu.

Vsa komunistična Jugoslavija je z dejanji pokazala, da stoji na isti liniji pakta "Hitler-Stalin".

"Patrioti" ob češkem propadu so strgali svoje napise "braniti hočemo domovino" ter postali strastni "branilci miru", ki ga hočeta Berlin in Moskva. V isti sapi pa so začeli napadati "zahodne demokracije" kot imperialistične vlade Londona in Francije, ki hočeta vojno, da razbijeta delavske vrste. Boj kot kapitalističnih vojnih priprav! Taktiko so menjavali po okolišnih: med kmetstvom in delavstvom se je govorilo, da se "nimajo za kaj boriti. Za bedo in lakoto? Prav, vseeno je, ali plačujemo davek domačim izžemovalcem ali tujim nemškimi, ali italijanskimi, kaj bi tvegali še svojo kri za kapitaliste!" Na drugi strani pa je šla propaganda za tem, da zmanjša vpliv teh dveh držav, ki sta "buržujni" (ni bilo več ljudske fronte), kapitalistični, imperialistični agresivni. V tem pogledu je bil slovar njihovih psov prav tak kakor Goebbelsov. Splošno znana je bila parola: "Center reakcije se je iz Berlina preselil v London", ali celo: "Nacizem ni diktatura, temveč napredna revolucija". Pa niso ostali samo pri besedah, prešli so tudi k dejanjem. Bilo je po vsej državi demonstracij "proti vojni", kakor da vsa Jugoslavija komaj čaka vojne in sili vanjo, ko pa je v resnici šla dalj za obrambo miru, kot bi kdo mislil, da sme iti! Študenti so hodili (tuji slovenski) na mednarodne mirovne kongrese in protestirali proti "kapitalističnim hujskačem na vojno". V uličnih demonstracijah je tekla celo kri (kot na Slaviji v Beogradu). Napadali so angleške socialiste: "Britanske in francoske oligarhije, ki jih vzdržujejo social-demokratski izdajalci Walter Citrine, Attlee in drugi, pehajo britanski narod v krvavo vojsko... Prva dolžnost komunistov v balkanskih državah je, da pre-

prečijo realizacijo teh namenov velike Britanije in Francije..." (Komunist 6. 8. 1940). To sovražstvo proti Franciji, rešiteljci Srbov v prvi svetovni vojni, se je pokazalo v Beogradu pri proslavi francoskega admirala Gepratta, ki jih je takrat reševal. — Glavna voditeljka razbijačev sta se pripeljala v luksuznih avtomobilih: sin prvega predsednika skupščine Lola Ribar, (ki je bil v tistem času stipendist francoskega poslaništva) in Olga Ninčičeva, hčerka bivšega zunanjega ministra (prvi je bil član CK KPJ in je padel na Drvarju ter ima vzdevek "narodnega heroja", druga pa je postala pozneje sekretarka Titova "na terenu").

Tu omenimo, da so tudi francoski stipendisti z ljubljanske univerze postali glavni posredniki revolucionarnih idej (dr. Cene Logar, Kocbek, Petre itd.). Pošiljal jih je tja univ. prof. Šturm, pozneje med ustanovitelji OF.

Lazič navaja vire komunističnih parol tistega časa, ko so vpili, da se "velika nevarnost pojavlja v teoriji brezpogojne potrebe braniti svoje meje", Klic po obrambi meje jim je bil tedaj že "hujskanje na vojno na strani zahodnih imperialistov". Zato so ob delni mobilizaciji študenti v Zagrebu protestirali in je bil ubit student Sedlan; tedaj so zapisali: "Hitler ne predstavlja nobene nevarnosti za nezavisnost Jugoslavije... Zato imajo uredbe o mobilizaciji karakter odkrite priprave za pahnitev države v vojno" (str. 21). Defetizem so zlasti hoteli zanesti med vojake. Ko je propadla Francija, komunisti niso več klicali na prostovoljni boj, kot v primeru Češke, temveč so pisali "da so vladajoča reakcija in bankarske klike uničile svojo državo, ker so prej udušile svobodni delavski pokret" (to je, komunizem). Ker so imeli odslej oporo v sovjetskem poslaništvu, so laže izdajali v legalni obliki brošure, liste, letake itd. zlasti v okvirju kulturnih društev in revij. (Ljubljanski "Zvon" poln sovjetskega gradiva, enako "Sodobnost".) V tem času so se vračali v Jugoslavijo tudi bivši španski borci in najvažnejši komunisti iz inozemstva, da — rušijo državo.

Tole izjavo je treba počrtati še posebej:

V maju 1940 (zvezek april—maj) je napisal njih list "Proleter": "Strahovita tragedija malih držav (Danske, Norveške, Holandije, Belgije) je imela vzrok v kriminalni politiki franc. in angleških provokaterjev vojne! Agenti britanskih in francoskih imperialistov so uporabili vsa sredstva, da vržejo Jugoslavijo v voj-

no na strani takozvanih "demokracij", ki niso nič drugega kakor imperialistične sile. Ako bo nekega dne Jugoslavija napadena od Italije ali kake druge sile, mi komunisti odklanjamo vso odgovornost pred narodom za obrambo države!"

To je izjava do pičice taka, kakor jo zdaj dajejo francoski Thorez ali italijanski Togliatti... in je izrazito protidržavna in veleizdajalska (v francoskem prevodu jo navaja tudi Gauthere str. 112).

Tedaj je bil pritisk na Jugoslavijo tako velik od vseh strani, od Nemčije in Italije, ter od Britanije ter Sovjetije, da je država morala misliti na obrambo in je klicala ljudi na mobilizacijo. Kljub zvezi s Sovjetijo je vlada Cvetković-Maček trdo nastopala tudi proti komunistom. V Sloveniji še celo. Dr. Korošec sicer ni verjel v socialno revolucijo kot izraz naroda, kajti v uvodnih besedah v Zbornik banovine je zapisal "da je naš narod v svoji moralni osnovi zdrav in krepak. Ni dostopen za revolucionarne misli. Sprejema jo šele, ko se je nje pravilnost izkazala". Misleč na bodočnost po vojni, je napisal stavek: "Pot našega naroda se šele začinja. Ne v zaton, temveč v življenje z vero v Boga in samega sebe." To vero v samega sebe, ko je obdan vse okrog od samih sovražnikov, je še posebej poudaril. Ena njegovih zadnjih poslanic pred smrtjo pa je govorila o tem, naj se "Slovenci varujemo framasonov, neljubih gostov — turistov — (nacistov) in komunistov." To je njegov testament, kakor tudi stavek, ki ga je drugod zapisal: "Komunizem ni noben saharin, ki ne koristi in ne škoduje, temveč je — strup."

Mladina je zahtevala odločen in trd postopek proti komunistom "Straža v viharju" je na pr. pisala 11. 4. 1940: "Zahtevamo brezobzirno oblastveno borbo proti vsem framasonskim, republikanskim in komunističnim pojavom v državi, prisilno delo za vse član. kom. partije, razpust vseh prikritih komunističnih organizacij, ustavitev vseh levičarskih listov in publikacij...".

To je bilo v letu 1940, tedaj ko je v ljubljanski banovinski skupščini proti komunistom spregovoril odločno besedo tudi ban dr. Natlačen. Dr. Natlačen je tudi aretiral prvih 30 vodilnih komunistov in jih hotel poslati v koncentracijsko taborišče; toda iz Beograda je dobil takoj nalog, naj jih izpusti, češ, da se s tem slabšajo razmere s sovjetsko Zvezo v času priznanja. Proti koncu leta je

bil pritisk Nemčije še večji ter se je govorilo, da bo Jugoslavija rešila svoj mir, če bo dovolila Nemcem prosto železnico za vojni promet, slutilo pa se je, da bodo zahtevali "majhne korekture meje na štajerskem." Dr. Korošec je videl črno bodočnost. P. Zakrajšku je rekel na vprašanje: "Kdo bo zmagal?" naslednje: "Vsi upamo, da bo zmagala Anglija in njeni zavezniki. Toda ali ne veste, da je zamisel Anglije za novo Evropo — nova država v Srednji Evropi? In ta nova država bo morala imeti morje, katerega pa ji bodo mogli dati samo oni, ki morje imajo. In to smo Slovenci. Če pa zmaga Hitler, potem pa itak veste, kaj bo z nami!" (str. 32). Zato je dr. Korošec malo pred smrtjo napravil svojo zadnjo gesto: poslal je vence na grob svojih staršev in svojih štajerskih prijateljev dr. Verstovška in dr. Medveda v Maribor ter s tem izdal politično stanje stvari, kakor stoje pred njegovimi očmi. In mi smo razumeli.

14. decembra 1940 je dr. Korošec sredi največje napetosti umrl v Beogradu, v času, ko so umirali drug za drugim grški ministrski predsednik Metaxas, vodja muslimanov Dr. Spaho in ogrski zunanji minister Csaky, kar ima morda tudi svoj vzrok in izvor v sistemu, ki mirno likvidira svoje nasprotnike. Kdo ve?

Za slovenske razmere je bilo zanimivo, da je dr. Korošcu ob grobu (prvi pokopan na Navju, gaju slovenskih nesmrtnih) govoril hrvatski voditelj dr. Maček ter da mu je med najlepšimi nekrologi napisal spominske besede njegov politični nasprotnik dr. Kramer, dočim se ga niso spomnili — krščanski socialisti in samoslovenski kulturniki, oziroma se celo obregnili vanj v "Sloveniji". Tudi to je bilo zgovorno znamenje, v katerem taboru so bili tako imenovani "samoslovinci" in kdo jim je dajal ton. **Komunisti.**

V noči 30. decembra 1940 je vlada Cvetković-Maček prepovedala sindikalne organizacije v Zagrebu, katere duša je bil Tito.

Komunisti so proti sporazumu Maček-Cvetković delali na vse načine, da bi zmanjšali njegov pomen za konsolidacijo države. Tito floslovno pravi sedaj: "To je bil sporazum srbske buržuazije s hrvatsko buržuazijo". Proglas KPJ je tedaj pisal: "Ta vlada ne odgovarja našim narodom v današnji situaciji. Je samo maneuver, da se zavleče narodom demo-

*) P. Zakrajšek: Ko smo šli skozi morje bolesti.

kratska in nacionalna svoboda. Taka vlada slabi notranjo obrambno silo države in predstavlja veliko nevarnost za obstoj Jugoslavije:" (Tito, 23). V času, ki je bil za državo več kot kritičen, so pozivali na borbo proti vladi: "Mi pozivamo na skupno borbo vse, ki se ne strinjajo z vlado, ki vodi državo v katastrofo. Hočemo 1. podpis pakta s Sovjetsko zvezo o tesnih kulturnih in drugih zvezah s to najmočnejšo in najbolj napredno državo, ki nas edina more zavarovati pred fašističnim osvajačem". V nadaljnjih točkah pa seveda — svobodo — politično in sindikalno — svobodo tiska — ustvaritev narodne (ljudske) vlade, ki bi izvršila gornje zahteve.

Tedaj je bilo vedno bolj jasno, da se bo Jugoslavija le z največjo žrtvijo in samozatajevanjem mogla rešiti iz objema sovražnih sil. Tudi Anglija in Amerika sta pritiskali na jugovzhod Evrope, naj se zedini in upre Nemčiji. Churchillov načrt je bil vojaška zveza Grčije, Jugoslavije in Turčije, ki naj se skupno upre Nemčiji in se spusti z njo v boj. Se pravi: naj se vržejo v prepad. Ameriški polkovnik Donovan je koncem januarja 1941 prišel na Balkan. Beograjski ministri pa so se hoteli vzdržati vsake geste, ki bi sprožila jezo nacistov. Zdi se, da je govoril Donovan samo z generalom Simovićem. Grčija, ki se je borila z Italijo, je zastoj čakala angleške pomoči. In še 6.3.1941 je Churchill pisal Edenu v Atene, da se je zadeva "z grško pomočjo v gen. štabu poslabšala". (Churchill: La segunda guerra mundial, 'La Prensa' 25. 1. 50). Tudi Jugoslaviji so bile dane prazne obljube: da bodo pomagali in da bo pri sklepanju miru imela prednost... Ta pomoč od Zapada je bila torej imaginarna. Os pa je pritiskala za svoje koncesije. Mussolini je povabil princa Pavla v Rim in ga silil, naj vstopi v Trojni pakt; on je odbil, kar je Italijane zelo prizadelo (Cianov dnevnik). Hitler ga je poklical v Berchtesgaden 5. 3. Churchill pravi "pod strašno silovitostjo mu je princ Pavel obljubil, da bo šel po zgledu Bolgarije". Vlada je imela "silne diskusije". Položaj je bil obupen. Dr. Kulovec, naslednik dr. Korošca v vodstvu SLS je razlagal položaj p. Zakrajšku tik pred to sejo: "Vlada ve, da se bo takoj ustanovila samostojna Hrvatska država, ako pride do vojne. S tem bo Jugoslavija razbita. Danes je položaj: Mož je v kuhinji, žena pa v sobi. Moža napade razbojnik, mu nastavi samokres na srce in zahteva denar. Žena, zaprta v sobi,

spodbuja moža: "Ne udaj se, v bran se postavi!" Enako mi: puško imamo nastavljeno v srce, Hitler zahteva od nas našo svobodo. Amerika je daleč. Anglija se sama komaj otepa sovražnika. Vsi naši sosede so nam sovražni. Od vseh strani smo obkoljeni. Grčija je sama v vojni. Mi sami nismo pripravljeni. Kaj naj storimo? Težko se je odločiti tako, da bo najbolj prav. Slovenijo pa čaka strašna Kalvarija v vsakem slučaju. Če bo le kaj mogoče storiti, da obvarujem svoj narod strašnega trpljenja, bom storil vse. Če je pa (vojne) že odvrniti ne morem, jo bom skušal potisniti kolikor mogoče daleč v bodočnost. Vsak dan, ki ga pridobim, je neizmerne važnosti. Vojna z Nemčijo je gotova stvar, če akt podpisemo ali ne. Ako ga podpisemo, se bo vojna dala odložiti vsaj za nekaj mesecev, pol leta, morda še več. Med tem bi se pripravili. Ako ga ne podpisemo, bo vojna morda že ta teden. Gotovo pa bo tu v najkrajšem času. V tem slučaju pa bo Slovenija največ trpela. Kar groza me spreleti, ako pomislim na to. Vendar pa, ako pakta ne podpisemo, imamo zagotovljeno pomoč od Amerike. Tudi za mirovne konference nam je bil zagotovljen ugoden položaj."

Tak položaj riše tudi Churchill: "Princ Pavle je bil kot obupan človek, vržen v kletko k tigru, hoteč ga ne izzvati, medtem pa se bliža ura obeda..."

Vlada je bila v razcepu (trije ministri so na seji odstopili), Churchill je telefoniral Cvetkoviću, mu govoril o "200 milijonih Amerikancev" in ga "silil na vojaško zvezo z Grčijo in Turčijo" ter ga podžigal, naj se "dvigne na višino svetovnih dogodkov". Obenem pa svojemu poslaniku Cammpbelu, ki je za hrbtno

vlade organiziral svoje dogodke, svetoval, naj "ne pretrga stike s princem Pavlom".

Toda jugoslovanska vlada je zaupala "samo vase" in videla, da ni zmožna začeti vojne, zlasti, ker ni verjela v angleško pomoč; ni je nudila niti Grčiji, ki je že bila v vojni

Tako je govorila **človeška modrost**. Pa tudi **komunistična post festum**; kajti Kardelj je pisal pozneje (Nova Jugoslavija v članku "Borba za osvobodjenje Jugoslavije"), da "ni bilo objektivnih pogojev za odpor proti Hitlerjevi Nemčiji pred 22. junijem 1941." V knjigi "Put nove Jugoslavije" pa je še jasneje pribil: "Prirodno je, što je bilo tako: Baciti narod na Ustanak, dok Hitlerove osnovne snage niso bile angažovane ni na jednom frontu, značilo bi voditi **avanturističku politiku**." Pa tudi božja modrost pravi tako: "Kateri kralj, ki gre na vojsko zoper drugega, ne sede poprej in se ne posvetuje, če more z desetimi tisoči stopiti nasproti njemu, ki prihaja z dvajsetimi tisoči? Če ne more, pošlje, ko je oni še daleč, poslanstvo in prosi — miru." (Sv. Luka 14, 18—32).

V takem položaju je bila Jugoslavija. Zato, da zavleče vojno vsaj tja do leta 1943/44, da bo lahko stopila sveža zahodnjakom na pomoč, sta šla Cvetković in minister Cincar Marković na Dunaj in v Belvederski palači podpisala 25. marca 1941 pristop Jugoslavije k antikomunističnemu paktu **Trozveze**.

S tem naj bi bil rešen **mir**.

26. 3. sta se vrnila v Beograd. V noči na 27. marca pa je bil dan signal za "puč", ki je v zori postavil kralja Petra II., nasilno sestavil novo vlado, in princa Pavla, ki je bil na poti proti Zagrebu, odslovil iz države...

Churchil je tedaj govoril v parlamentu, da je "Jugoslavija našla svojo dušo".

8. Med črno kavo pri Stalinu — bombe na Beograd

Zgodovina bo pokazala — in že pokazuje, da bi bilo morda za same Angleže in zaveznike boljše, da bi se ohranil še mir za nekaj časa, kajti — tedaj še Churchill samemu morda ni bilo znano, da namerava Nemčija napasti Sovjetijo (izvedel je negotovo šele koncem marca, kot pravi sam), in bi morda mirna Jugoslavija bila za njegove vojske dobra pot v hrbet sovražniku, prdirajočemu v Rusijo.

"Puč" v Belgradu, ki so ga izpeljali profesorji in oficirji — manjši kot polkovniki (Knežević itd.) je dal priložnost množicam za

demonstracije, ki so vpile po ulicah: "Bolje rat nego pakt!" in opljuvale nemškega poslanika, ki se je udeležil kraljeve prisega v patriaršiji... Komunisti puča niso ustvarjali, ker so bili protiangleški, da pa so se pojavili na ulici in silili psihozo mas v svojo smer — v vojno — je gotovo. Slovencem, ki bi takega izzivalnega sunka v avanturistično politiko ne naredili, je bilo jasno, da je s pučem država stopila dejansko v vojno. V vojni je bila za Slovence možna edino le zveza z zapadnimi demokracijami. Zato so stopili v

vlado z dr. Kulovcem in dr. Krekom, da rešita, kar se rešiti še da...

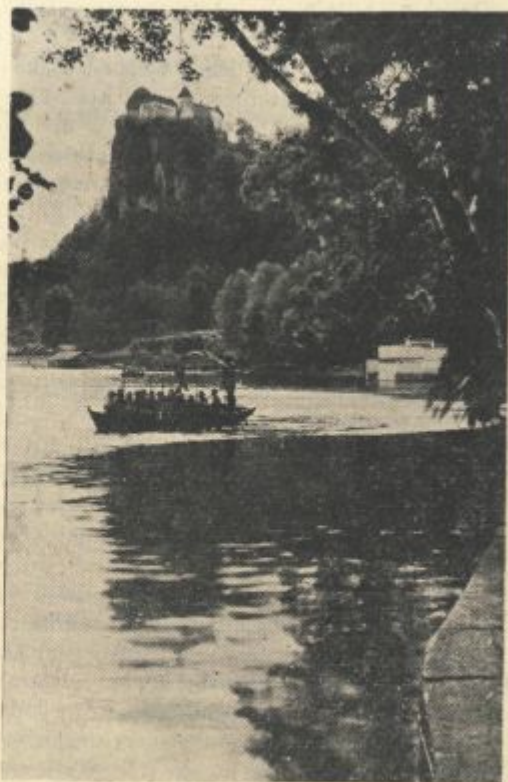
CK-KPJ je imela takoj drugi dan po "puču" v Zagrebu svojo sejo (tako poroča Yougoslav information Sheet, jul. 17. 1946), na kateri so zavzeli jasno stališče do "puča" in protinemških demonstracij. Letak, ki so ga izdali 30. III. 1941 kot uradni komentar k dogodkom, (deloma je izšel tudi v francoščini, Gautherat 122) se je med drugim glasil, (danes, ko si prisvajajo ta "puč" zase, je to važno):

"Narodi Jugoslavije so žrtve angleških agentov, ki s svojimi provokacijami tira našo državo v vojno do uničenja. Napad proti nemški turistični pisarni in incident z nemškim poslanikom von Herrenom jasno kaže, da se moramo z vso silo boriti proti takim elementom in preprečimo, da se incidenti take vrste ne ponove. Ves narod se mora dvigniti proti onim, ki hočejo delati proti želji mirnih državljanov, rešiti mir in nezavisnost in jih silijo v službe za imperialistične cilje. Mi nočemo imperialistične vojne in mi odbijamo, da bi bili instrument angleških imperialistov! Narodi Jugoslavije se zavedajo velike nevarnosti, ki jim preti, da bodo pahnjeni v vojno po angleških agentih. Te agente drži pokoncu danes neka določena klika na vladi, ki upa, da more ohraniti svoje sedanje položaje s pomočjo angleških imperialistov. Mi smo odločno proti, da stopi Jugoslavija na stran angleških imperialistov; mi smo proti vsaki koncesiji, kakršnekoli vrste, ki bi bile storjene imperialistom — kakršnimkoli že — in zato smo proti vsakim koncesijam, ki bi se dale imperialističnim državam, da prevažajo vojni material in čete preko jugoslovanske zemlje; in mi ne bomo nikdar dopustili, da Jugoslavija služi imperialistom za vojno ali vojno bazo."

To smo preveli iz srbskega letaka. Ljubljanski slovenski je imel še nekaj stavkov, iz katerega posnemamo: "Razkrinkavali smo angleške in francoske imperialiste kot vojne hujskače, ki hočejo tudi druge narode potegniti v vojno, da bi jemali zanje kostanj iz žerjavice."

V letaku v Ljubljani z dne 31. marca smo brali tudi naslednji stavek: "V tej (revolucionarni) vladi srečujemo tiste, ki so se včeraj udali angleškemu agentom in skušajo sedaj zaplesti Jugoslavijo v vojno skupaj z angleškimi imperialisti za njihovo korist..."

Ko je nato sledila splošna mobilizacija, so komunisti trosili letake proti vojni in letalci

"Po jezeru bliz Triglava".

so dobili na svojih sedežih parole: "Ne letajte! Ne vojskujte se za kapitaliste!"

Najden je bil naslednji poziv:

"Oficirji, podoficirji in vojaki! Ne odzivajte se pozivom, ki jih prejimate te dni! Vedite, da vas hoče srbska čaršija izrabiti za topovsko krmo angleške plutokratske buržoazije proti Nemčiji, prijateljici in zaveznici zaščitnice vsega delovnega ljudstva Sovjetske Rusije!"

Kakšno nasprotje med letom 1938 ob češki kapitulaciji in zdaj ko je šlo za našo lastno usodo proti istemu napadalcu! Toda tedaj je bila češkoslovaška še zaveznica Sovjetije in ni bilo še pakta Hitler-Stalin.

V Ljubljani sta izjavila 27. III. voditelja komunističnih Sokolov, te izrazite nacionalne organizacije, Jože Rus (sedaj podpredsednik Prezidijskega skupščine FLRJ) in Lubej (tajnik Prezidijskega SON Slovenija) tukaj živeči pričati: "Potrebno je, da Jugoslavija s podpisom pakta prevzete obveznosti lojalno izpolni, ker so narodni interesi Jugoslavije dovolj zavarovani s paktom Hitler-Stalin! Jugoslovani moramo

korakati skupno z Nemci in Rusi proti reakcionarnim Angležem!"

Iz teh dokumentov se jasno vidi, da so komunisti gledali II. svetovno vojno kot vojno proti zahodnemu kapitalizmu ter so ubirali taktiko svojih vzornikov in zapovedovalcev v Moskvi. Javno so dajali izjave proti vojni in za mir, da se država ne bi oboroževala in pripravljala za boj, podtalno pa so ščuvali na vojno, v kateri bi še le lahko začeli svojim "elitnim izbrancem" loviti mase, ki bi jih potrebovali. Želeli bi, da je Jugoslavija potegnjena v vojno — na strani Nemčije, zato ob podpisu trojnega pakta nič niso protestirali, nobene demonstracije napravili na ulicah, da, nasprotno: ko so beograjski študentje hoteli stavkati, jim je komunist Rifat Burdžević (poznejši prvak "osvobodilnega gibanja" v Sandžaku) v imenu KPJ to prepovedal (Lazić).

Nasprotno pa so hoteli slabiti vojsko, da obramba ne bi mogla biti uspešna. Javno so protestirali proti mobilizaciji. Pred vojaška poveljstva so poslali ženske, da so protestirale in kričale: "Vrnite nam može! Ne damo jih za angleške kapitaliste!" Upore upoklicancev so aranžirali v Bjelovaru in v Karlovcu, kjer ni bilo brez krvi. Zato omenjeni pozivi na sabotažo v najbolj kritičnem času Jugoslavije!

Zato "Bolje rat nego pakt!" In vmes kliči: "Živelj Sovjeti". Mi hočemo zvezo s Sovjetsko Rusijo!"

Srbski vojaki, ki so se umikali preko Ljubljane v zamejstvo, so v Ljubljani tukajšnji prič govorili, da so v sovjetskem poslaništvu po bombardiranju našli — načrte za revolucijo v Jugoslaviji in to za oba primera: če Jugoslavija podpiše trojni pakt, ali pa če stopi na stran Zahodnih zaveznikov. Torej priprava na tisti dan "X".

"Puč" je bil lep uvod vanjo.

Zato je razumljivo, da se je takoj drugi dan oglasil pri novem predsedniku generalu Simoviću (ki je delal po navodilih Angležev, torej zahodnih "imperialistov in kapitalistov") sovjetski odpravnik poslov Lebedev in mu — čestital, obenem pa mu uradno v imenu Višinskega, tedanjega visokega uradnika v moskovskem ministrstvu, obljubil garancijo za nedeljivost Jugoslavije ter pomoč pri eventualnem vpadu Nemčije. Nova vera je stopila v vlado, ki je iskala, kako bi rešila položaj, da ne bi izzvala Nemecev. Izjavila je oficijelno,

da sprejema obveznosti pakta! (zakaj potem "puč"?) Angležem je ugodila, "slovanska" Rusija pa ne bo zapustila Jugoslavije. Simović je poslal dva visoka častnika v Moskvo, kjer je poslanik Gavrilović pripravljala ta nenapadalni pakt s Sovjetijo. Po pomoti pa ju je veter zanesel v Ankaru, tako, da sta po ovinu prispela v Moskvo šele 2. aprila. Tu jima je Gavrilović pojasnil, da se sicer dela na tej zvezi, da pa bo trajalo še dolgo, predno se realizira, minister Molotov pa je pojasnil, da "Lebedevljeva formulacija ni bila natančna, da je Višinskega ponudba šla predač in on kot odgovorni minister ne more prevzeti odgovornosti zanjo; da zdaj ni prilika, da se zaplete v konflikt z Nemčijo in da bi bilo morebiti možno podpisati samo neko prijateljsko pogodbo, ki naj bi bila prva etapa za poznejše zveze med Jugoslavijo in Sovjetsko zvezo."

Vemo namreč iz Churchillovih zapiskov, da mu je njegov odposlanec general Dill, katerega je poslal Simoviću, da ga dobi za njegove načrte, pisal začetkom aprila, da je tam "našel le konfuzijo in..., tam vlada strah zaradi notranjih razmer... vlada ne bo storila nobenega koraka, da bi dala Nemcem provokacijo... misli jugoslovanskih ministrov so daleč od preteče nevarnosti... in je ves razočaran: ni mogel doseči, da bi general Simović podpisal kakšen pakt... hoče dobiti na času in čakajo nemške iniciative..."

Nemška "iniciativa" pa je bila sklenjena še tisti dan 27. 3., ko se je Hitler zjutraj zbudil in ob novici mislil, da je "šala". Potem se je razbesnel in v jezi sklical vojaški svet (Goering, Keitel, Jodl in Ribbentrop) in tam določil, da se prej kot udari na Rusijo, uniči Jugoslavijo "vojaško in kot državno celoto". Pomagajo naj pri tem Italija, Ogrska in Bolgarija. (Rumunija naj bo čisto z Rusi) in "udar naj bo posebno trd in vojaška sila naj se uniči kot blisk".

Takoj je dal vlake, ki so iz Rumunije vozili v Krakov, obrniti proti Jugoslaviji.

Jugoslavija je čakala, da pride obvestilo o nenapadalnem paktu iz Moskve, pred katerim se bo nemška sila ustavila. In Churchill pravi, da je delegacijo jugoslovanske vlade sprejel osebno sam Stalin v noči med 5. in 6. aprilom, ji dal že pripravljen akt, v kateri obljublja "Jugoslaviji nezavisnost, suverene pravice in nedeljivost ozemlja, v primeru pa, da bo na-

padena Rusija, pa pričakuje od jugoslovanske strani — akcijo dobre volje, temelječo na "priateljškem razmerju" (Prensa 3. 2. 50.)

9. S kljukastim križem na rokavu... in rdečo zastavo

Beograd je bil uničen...

Sovjetska Rusija je bila bolj zvesta Nemčiji, kakor slovanski Jugoslaviji, katero je zvalila v vojno in jo pustila na cedilu. Še več: Mesec dni pozneje je Višinski poklical k sebi poslanike od Nemcev pogaženih držav, Belgije in Norveške — in jim vrnil pooblastila, odrekajoč jim tako pravico, predstavljati kraje, ki si jih je prisvojil Hitler. Prav tako pa je vrnil pooblastilo tudi Gavriloviču z besedami: "Ob dejstvu, da je Jugoslavija izgubila državni teritorij in vlado, o kateri se ne ve, kje je in če sploh je, Sovjetska zveza ne more še nadalje priznavati jugosl. vlade. niti ministra Gavriloviča, kakor njenega predstavnika".

Jugosl. poslanik je 3. junija odšel z vsem osebjem, kljub temu, da je bil povabljen, da lahko tam ostane kot privatni gost. (Intermarium, Biuletyn nr. 5, str. 25, 1947).

Monarhistična država je razpadla, ustvarja se kaos. In ta je bil cilj Kominterne, ne pomoč Jugoslaviji.

V Beogradu je med prvimi padel pod sovražnimi bombami predsednik SLS dr. Kulovec.

Komunisti sprva niso vedeli, ali naj vojno sabotirajo, ali naj gredo vanjo. Direktiva je prišla šele nekaj dni pozneje, verjetno iz Moskve obenem s podpisom pogodbe, ki je bila drugi državniški akt Kralja Petra II. Tako se je dogajalo, da so ponekod v Jugoslaviji komunisti nastopali z vso sovražnostjo proti jugoslovanski vojski (v Kragujevcu, kjer so iz arzenala streljali na lastno vojsko). V Kolašinu in Nikšiću so takoj izrabili zmedo in so se polastili civilne in vojaške oblasti. V Sloveniji pa niso storili ne enega ne drugega, temveč so dobili nalog iti v četnike. Vseh treh frakcij cilj pa je bil: priti do orožja na kakršni koli način. Slovenija je postala vojno torišče (za katero pa so se vojaški krogi šele zadnji čas odločili, da je bodo branili in so dali gen. Rupniku nalog, da jo v naglici utrdi). Rezervisti so odhajali na Dolenjsko, kjer je bil zborni center. Dijaki in nacionalni dobrovoljci pa v Zagreb. (Pozneje jih je hromi pitatelj Narte Velikonja reševal iz ječ s svojimi osebnimi intervencijami pri ministru pisatelju dr.

Gavrilović je bil še s Stalinom v razgovoru, ko je prišlo sporočilo, da je Hitler 6. aprila ob zori napal Jugoslavijo in razbil Beograd.

Budaku). Komunisti so po prvih dneh čakanja navodil šli med — četnike. Pokoj. Gasar je napisal, da je "med jeseniškimi komunisti nastal sredi tedna preobrat in so šli z rdečo zastavo na kolodvor k vojakom." (A. D. 25. IX. 46). Ti komunisti so potem med vojaštvom — sejali paniko, agitirali, naj vržejo orožje proč in gredo domov. Metali so orožje v stran, ki so ga potem oni pobirali in shranjali — v podzemne jame, ki so jih prej "znanstveno" že leta iskali (dr. Šerko) Grosupeljčani so celo demonstrirali, gredoč iz tovarne z rdečo zastavo: "Nočemo vojne, nočemo kanonov." (Vodil jih je poznejši kom. minister in šef OZNE dr. Polič). In to misel so sugerirali tam se zbirajočim vojakom. Tako so med prvimi dezertirali iz vojske bodoči kom. veljaki, da so dajali zgled drugim (na pr. Janežič iz Perovega, pozneje kom. župan v Grosupljem. Martin Zupančič itd.) Tavčar Janez iz Jesenic, ki je bil med prvimi dezertiral iz jugosl. vojske, je dejal: "Ne bomo se borili za srbske vampeže!", pa so bili na slovenskih tleh. (Pozneje je šel med prvimi v gozd!) itd. (A. D. 25. 9. 46.)

Na Slovenskem se je vojska nekaj ustavljala na Štajerskem, pa po begu kralja in vlade (13. aprila) je bila podpisana kapitulacija. Vlada ni kapitulacije podpisala nikdar.

Slovenija je čakala zasedbe. Ban dr. Natlačen je sedel v banski palači in urejal zadnje stvari. Sklicel je Narodni svet takoj prvi dan vojske. V Narodnem svetu so bili predstavniki vseh legalnih političnih strank. Dr. Darko Černež je kot predstavnik SDS predlagal, da bi prišel v NS tudi Kidrič kot predstavnik KPS. NS je ta predlog odklonil z utemeljitvijo, da je KP ilegalna stranka.

Ban je uradoval do konca. Zadnje dni pred zasedbo je dajal še priporočila na jugosl. oblasti po državi za slov. javne delavce, ki so se javno udejstvovali v protinemški in protifašistični ideologiji. Tudi komunistu Jušu Kozaku, uredniku "Ljubljanskega Zvona" je dal tako priporočilo na vlado, da ga skuša spraviti v inozemstvo, ker se je bal zaradi dela v bivši Avstriji (Moja celica). Enako krščanskemu filokomunistu Edvardu Kocbeku, uredniku "Dejanja": "Naj si rešijo glave, če mislijo,

da so v nevarnosti". Dal je uničiti vse uradne zapiske o slovenskih komunistih, kot zadnjega akt o Prežihovem Vorancu (pisatelju Lovru Kuharju), da ne bo kriv njih fašističnega preganjanja... Kmetu iz Žirov, ki je bil tiste dni pri njem, je rekel: "Povejte ljudem, da za izid vojske ni dvoma. Hitler bo gotovo premagal. Pazite samo na otroke, da vam jih ne pokvarijo. Za ta čas pa stisnite zobe in čakajte." Izdal je letak, v katerem je dejal: "Slovenci, samo denuncijantje ne bodite!" (A. D. 36. 3. 46.)

V tem so prihajala poročila, da Lahi zasedajo slovenske kraje od Postojne do Ljubljane. Kmalu je prišlo banu sporočilo prihajajoče it. vojske, naj gre gen. Romeru naproti do mestne meje. Ni hotel iti: "Sem naj pride!" Ko je general prišel pred banovino, sta stopila dva generalova adjutanta v njegovo pisarno, kjer je bil s senatorjem Pucljem. "Naj pride v pisarno!" Nato sta ga skoraj odvlekla pred banovino (skupaj s Pucljem kot prič) in tam je nastopajočega generala samo prosil "naj postopa dobro in pravično". In je odšel iz urada.

Taka je bila zmagovita italijanska zasedba Slovenije. Sam italijanski kralj je rekel pozneje hrvatskemu zunanjemu ministru dr. Periću: "Italija je u ratu protiv Jugoslavije (ne samo Slovenije) imala 64 padlih vojnika. Od tih su 15 poginuli u borbi protiv neprijatelja, a ostali so poginuli uslijed transportnih nesreća." ("Sloboda", Buenos Aires, 1949, str. 21).

In na podlagi te "prelite krvi" je Italija anektirala Slovenijo.

Stari kraljevi namestnik, predsednik Društva prijateljev Sovjetske zveze, minister Ivan Hribar, devetdesetletnik, pa si je nadel vsa odlikovanja na prsi in se utopil v Gradaščici. Na bregu je pustil listek s Prešernovim verzom:

"Manj strašna noč je v črne zemlje krilu,
kot so pod svetlim soncem sužnji dnovi."

Skoraj istočasno (na velikonočni ponedeljek) je šel Kozinčev oče, poglavar devetčlanske katoliške družine iz Zapotoka pri Sodražici k popoldanskemu nauku v Novo Štifo, ravno, ko so prvi okupatorji prihajali v vas. Krošnar Marn Janez, ki je bil v Nemčiji, kamor je hodil "hausirat" s suho robo in je bil vpisan kot "kulturbundovec in nacist", čeprav so vsi vedeli, da je komunist, jih je pozdravljal z iztegnjeno roko. Kozinčev oča je samo pljunil

v stran. Njegov sin France pa se je tisti čas z enajsterimi drugimi katoliškimi fanti slikal na koncu vasi s slovensko narodno in jugoslovansko državno trobojnico kot v nemo prisego, da bo oboje še treba braniti in čuvati pred nastopajočim okupatorjem (A. D. 20. 12. 46.)

Slovenijo so zasedli Italijani, Nemci in Madžari. Meje ne bom navajal, vedimo le, da je Štajersko zasedel Nmec, kakor tudi Gorenjsko do Ljubljane, (Šiške, Laze, Sava) tako, da je bil mestni vodovod na nemški strani. To je priključil Koroški. Gauleiterja dr. Ueberreiter v Mariboru in dr. Rainer v Celovcu (oziroma Bledu) sta po načrtu in Hitlerjevem osebnem ukazu iztrebljala slovenski živelj iz obeh pokrajin. Hitler je dejal: "Machen Sie mir dieses Land wieder Deutsch!" in "Vor allem muss die klerikale Partei ausgerottet werden!" To so Hitlerjeve besede, po katerih so delali njegovi podrejeni uradniki. Ne moremo navajati vseh grozovitosti, ki so se dogajale v teh krajih, katerim se je pridružila še slovenska južna Koroška v teh mesecih, kaj so pretrpeli duhovniki v Mariboru in kaj zaporniki v št. viških škofovih zavodih, ki so postali ječa, kaj tisoči in tisoči izgnancev, ki so jih izganjali po načrtu, ki je zdaj nam znan: **Izselitev:** do 5. julija 1941 naj se izžene iz Štajerske 5 tisoč "politično obremenjenih Slovencev v Srbijo". 2. selitev med 10. julijem in 30. avgustom do 25 tisoč štajerskih Slovencev na Hrvaško. 3. Selitev: od 15. septembra do 31. oktobra 65 tisoč kmečkega prebivalstva iz Štajerske in 80 tisoč kmetov iz "Koroške" (Gorenjske) v Srbijo in Hrvaško." To je bil načrt, sklenjen s hrvatsko vlado, ki naj pri tem pomaga, kar pa so jih nameravali izseliti v Reich, in so to tudi izvršili, kot na pr. ves krški in brežiški okraj, tu ne omenjamo.

Škof Rožman je tedaj napisal protest — pastirski list: "Morje bridkosti se je razlilo nad naš narod z nasilnim preseljevanjem. Ne more človeško pero popisati obupne strahote, bridkosti solza in velikih srčnih muk. Nedožna kri vpije do neba, nič manj pa ne vpije k Bogu trpljenje nasilnega preseljevanja. Lažje bi bilo preliti kri, kakor pa z otroci zapustiti rodni dom. Tekom 14 stoletij naš narod ni pretrpel na tej zemlji kaj hujšega."

Dr. Natlačenu se imamo zahvaliti, da so vsa ta strahotna dogajanja nemških preganjanj in krutosti prišla v svet. On je sestavil 18. maja 1941 natančen, z dokazi podkrepjen

elaborat v nemščini in ga poslal skrivaj v Rim, naslovljen: "Tragedija slovenskega naroda". Od tu je šel po p. Zakrajšku v Sev. Ameriko in od tod po vseh agencijah Severne in Južne Amerike (tudi v Duhovno življenje v Buenos Airesu). Pozneje ga je v slovenskem jeziku priobčil p. Zakrajšek v svoji knjigi: "Ko smo šli skozi morje bridkosti" (str. 185—203). Vsi očitki pa so se strnili v glavno obtožbo:

"Vse, kar se je dogajalo od 6. aprila 1941 do danes (18. maja) na slovenskem ozemlju, zasedenem po nemških četah in pod nemško civilno upravo, ni več navadno plenjenje in ropanje prebivalstva, temveč služi le enemu samemu glavnemu cilju: slovenski narod je treba izbrisati s površja zemlje."

Laška zasedba je bila vsa drugačna in Ljubljana se je čutila v tej narodni tragediji še srečna, da je pala pod "liktorski snop" in ne pod "kljukasti križ". General Romer je dal drugi dan objavo: "Vaša lastnina, vaše šege in navade bodo spoštovane!" Civilni komisar Grazioli pa je ob prevzemu oblasti 17. aprila rekel: "Italija ima navado postopati pravično, toda odločno in zakonito". Odslej je vladal Visoki komisar z vojaško komando IX. armadnega zbora. Italijani so celo želeli, da bi jim Slovenci sami svetovali, kako bi se omilila okupacija in so imenovali nekaki "svet" pod predstvom bivšega bana dr. Natlačena. Slovenci so gledali v tem zavedni kontrast proti delu "nacistov" na Štajerskem in Gorenjskem. Ko eni iztrebljajo Slovence, jih drugi hoče dvigati, ker ima raje v okolici Trsta vmesne Slovence kot Nemce. To je kazalo izkoristiti in postaviti Ljubljansko pokrajino kot Piemont: kulturno živo edinico, od koder naj gre življenski sok v vse druge predele, kjer se slovenski živelj ubija in inteligenca iztreblja. 3. maja 1941 je v Rimu Mussolini protipostavno anektiral zasedeno Slovenijo kot Ljubljansko pokrajino, devetindevedeseto v Italiji, ter ji dal lasten avtonomni statut; ta "upoštevata etnični značaj prebivalstva (to je slovenski), zemljepisni položaj in posebne potrebe pokrajine. Vrhovno oblast ima Visoki komisar (kot sedaj v Nemčiji visoki zavezniški komisarijat). Pomagal pa mu bo sosvet 14 zastopnikov izmed produktivnih zastopnikov naroda. Vojaške službe ne bo, poučevanje v šolah bo obvezno slovensko, v srednjih in višjih šolah pa bo pouk italijanščine pogojen. Vse službene odredbe bodo izhajale v dveh jezikih." Na željo oblasti je več slovenskih

BOGDAN BUDNIK — Buenos Aires

PREBIRAM STRUNE...

Prebiram strune svojega srca,
zastiram svojo tiho bolečino,
odpiram v sebi zadnjo globočino,
utiram k tebi, ljuba, pot želja.

Zblazneli čas vse dlje me v svet peha,
v globeli naših dni vali sivino...
Svireli moje spev kot staro vino
v deželi tuji v vrče src kaplja...

Lestenci upov se prižigajo.
Slovenci, po vsej obli razmetani,
se v sencih bede k Soncu dvigajo.

Prostosti žeja žge me v stari rani.
V bridkosti zublje, ki v svet švigajo
sladkosti svoje čisto kapljo kani.

osebnosti in predstavnikov ustanov dalo izjavo, v kateri priznavajo to, kar je statut dal Slovincem ugodnega. Te izjave so nato Italijani popolnoma potvornili in tako potvornjene objavili v časopisju. Samo enemu se je posrečilo prinesiti dokaz tega potvarjanja na Visokem komisarijatu: škofu Rožmanu... Avgusta meseca 1941 je vtihotapil v svoj škofijski list **pravo izjavo**, ki se bistveno razlikuje: namesto slavospeva je v resnici le — "vzamem na znanje". Po tem statutu bi se bilo Slovincem mogoče kulturno držati in tako pričakati s čim manjšo izgubo zavezniške zmage, v katero nihče ni podvomil.

Vedeli smo, da so to prve svoboščine. Kako se bodo razvijale, je vprašanje, morda pa bo le prej prišel čas osvoboditve. Radost je bila vidna, pri nekaterih eksaltirana kot na pr. pri pesniku Ot. Župančiču, ki je v tem času po nočnem sprehodu pred nebatičnikom spričo laške zastave poljubil roko prof. Urbaniju, laškemu cenzorju, rekoč: "Do zdaj sem sovražil to vašo trikoloro, odslej jo spoštujem." (Priča v izgnanstvu.) Odslej je bil fašist profesor Urbani stalen gost zaključene kulturne družbe pri "Kolovratu", h kateri so poleg središča Župančiča še spadali: komunistična pesnika Igo Gruden, Pavel Golia, kritik France Koblar, vplivni član OF univ. prof. Melik itd.

Na deželi so komunisti raje imeli naciste, kakor Italijane. Deputacija dolenjskih kmetov,

ki so padli pod Lahe, je podpihovana od komunistov, šla v Brežice na nemško komando prosit, naj jih zasede. (Proti temu se je upiral župan Brule.) Enako v Št. Jerneju pod vplivom komunist. akadem. Pirkoviča, v Mirni pa jih je vodil učitelj v boj proti prihajajočim Lahom z rdečo zastavo na čelu, pri čemer je izgubilo življenje 14 oseb.

Na Gorenjskem in na Štajerskem so komunisti postali prvi zaupniki nacistov, tako na pr. Erženovi iz Kranja, Lukanc iz Tržiča, Ceme iz Kranja, ki je postal ravnatelj tovarne Prah, Čižmek v Celju, itd. itd. (O tem piše med drugimi tudi dekan škrbec v A. D. 1950); ta tudi navaja, kako so se hoteli komunisti s pomočjo nacijev iznebiti njega, dr. Herforta in drugih z denuncijacijami nacijem. Mnogi komunisti so prešli v Gestapo, prav, kakor so imeli nalog tudi nemški komunisti že od l. 1935. Senator Brodar priča, da je komunistični gostilničar Pravst hvalil Hitlerja: "Zdaj bo pa drugače". In komunist Torkar je pritrjeval: "Zdaj je minilo vladanje klerikalnih mogotcev. Kadar bomo obešali Brodarja, bom plačal 5 RM vstopnine". Več komunistov je pripelo na rokav kljukasti križ (A. D. 3. 5. 1946) itd. Tako so iz Gorenjske selili Nemci predvsem katoliško in nacionalno inteligenco in veljake v Srbijo, komunistični prijatelji so se reševali.

Politično življenje Slovencev se je počasi pomikalo v podzemlje. "Narodni svet" se je redkeje shajal. Direktna pogajanja so se vršila tudi s komunisti za sodelovanje, zastopal jih je učitelj Turrherr; pa je bilo videti, da nimajo dobre volje, hoteli so le izvedeti, kakšne namene in načrte ima NS, da bi lahko delali proti. Zato so se pogajanja razbila.

Starejši so hoteli s svojimi žrtvami reševati narod v najhujšem položaju in mu prihraniti marsikakšno grenko kapljo bolečine. Mlajši pa so že gledali v bodočnost... Mihajlovičev pokret, ki je nadaljeval kraljevo vojsko v Srbiji, v teh mesecih še ni prišel v Slovenijo, pač pa je iz vrst SLS, Kmečke zveze, Slovenske delavske zveze, Zveze slovenskih fantov in drugih organizacij nastala že 29. maja 1941 slovenska legija, ki si je dala nalogo svoje člane, organizirane ilegalno po trojkah, pripravljati sistematično na osvobodilno delo med narodom, zbirati orožje itd., organizirati obveščevalno službo za zahodne zaveznike, sabotažna dela, pošiljati zaupnike v organizacije itd. in širiti propagando iz inozemstva. Že v maju je

začela z zbiranjem orožja in ustanavljanjem organizacijskih celic, da se ustvari srčika, okrog katere bi se zbral ves narod v pravem času in pomagal ob zavezniški invaziji izvajati svobodo.

Istočasno je začel organizirati podobno organizacijo znani organizator Ivo Peršuh, čigar krog je izdal še v maju prvi slovenski ilegalni list "Prebujena Slovenija".

Komunistična stranka ves ta čas prvega meseca ni predstavljala nobenega pokreta, le da je zbirala orožje in blatila dobro ime države, ki jo je pomagala razrušiti. Kidrič je v majski številki "Dela" zapisal tele zanimive besede: "Ponosen sem, da smo zrušili ta jugoslovanski nestvor!"

Italijani so vendarle iztaknili nekje spisek glavnih ljubljanskih komunistov (Kidriča, Kardelja, Krajgherja itd.) in jih kakih 30 zaprli. Sprejel jih je it. častnik načelnik OVRE Onis in jih izpustil, rekoč "svoj cilj — razbitje Jugoslavije, za kar smo se borili mi in vi, smo dosegli — zdaj pa mirujte!" (priča). Tedaj so imeli Italijani v rokah — vse poznejšo revolucijo. Nasprotno so pa takoj na to bili aretirani nacionalisti. Ing. Mačkovšek, dr. Verbič, dr. Švigelj, dr. Majaron, kar verjetno ni brez notranje zveze. Ista vloga komunistov pri fašistih kot pri nacistih! Denunciacije! V tem času niso komunisti, ki tako radi pišejo proteste, izdali nobenega protesta ne proti laški ne proti nemški okupaciji, dočim je ljubljanski škof protestiral proti nasilni selitvi.

Danes pravijo, da so 27. aprila 1941 ustanovili Osvobodilno fronto — in velja ta dan za narodni praznik, kajti sestali so se: Josip Vidmar, Boris Kidrič, Jože Rus, dr. Aleš Bebler, Boris Ziherl, Ferdo Kozak, Franc Albrecht in prof. Šturm. (Tone Fajfar v Koledarju D. sv. Mohorja za l. 1946, Celje.) Morda je bil sestanek prijateljskega omizja, posvetovalni pomenek o tekočih dogodkih, — pa še to dvomimo, kajti — ali je bil prof. Šturm tedaj že v Ljubljani? Danes naj služi samo kot kamuflaža, da se zakrije pravo nenarodno delo komunistov ves ta čas prevrata in okupacije! Mi vemo, da je bil sestanek organizacij, ki naj izpeljajo revolucijo, šele 1. avgusta 1941 v vili pokojnega predsednika Društva prijateljev Sovjetske zveze min. Ivana Hribarja pod Rožnikom.

Še prej pa se je zgodila velika stvar:

Hitler je 22. junija napadel Sovjetsko zvezo.

10. V boj za — Sovjete...

Že isti dan je bil ustanovljen v Ljubljani Vrhovni štab partizanskih čet, Leskovšek načelnik, španski oficir dr. A. Bebler, podnačelnik in Kidrič, politični komisar — pravijo (Slov. Zbornik).

Že isti dan je bila seja KC KPJ v Beogradu, kjer so sklenili, da vsi pokrajinski komiteti izdajo **proglas** na narod in poziv na oboroženo vstajo — pravi Tito (str. 35).

Takoj je bil tiskan proglas KPJ (str. 35).

27. junija je bilo sklenjeno, da nekaj članov CK KPJ **takoj** gre na teren. Tisti dan je bil ustanovljen Glavni štab Narodno osvobodilskih partizanskih odreda Jugoslavije, pravi Tito, ki je bil njegov vodja. Bral sem nekje, da je 1. julija imel Stalin po radiu govor, v katerem je pozval vse partizane pod nacistično zasedbo, naj začno z **oboroženimi vstajami**.

To je signal za tisti "**dan X**", ki ga je dal Stalin, kajti Vukmanović opisuje v "Politiki" 1945, 4. julija, da je 4. jul. obletnica tistega dne, ko je pod predsedstvom Tita bilo sklenjeno, da se preide na **oboroženo akcijo**. Tu so tudi bila razdeljena področja in določene osebe, ki naj na njih dvignejo vstajo, kot na pr. Črno goro imata Djilas in Pijade, Bosno in Hercegovino — Vukmanović (ki podaja ta dokument), Vajner in Nadj — Hrvatsko, Po-

pović, Srbijo — Zujević, Slovenijo pa Kardelj. Iz Beograda pa bodo vodili ves pokret Tito, Ranković, Lola Ribar in Milutinović.

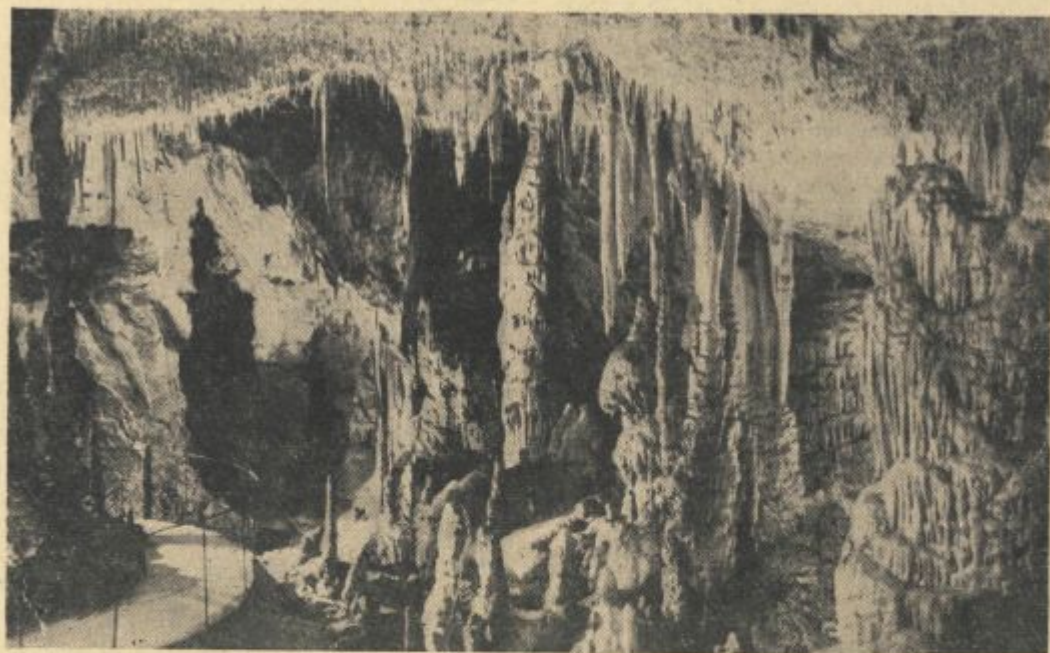
Ta dan moramo vzeti za začetek **revolucije**. Vse, kar se zdaj navaja kot prej, je le kamuflaža za pokritje dela v prvih mesecih zasedbe, ki je bila taka, kot smo jo opisali.

Na vsak način se je akcija komunistov začela šele po nemškem napadu, za kar imamo mnogo prič: Milovan Djilas (na proslavi obletnice ruske revolucije 1943): "Da, mi smo pozvali narod na ustanak tek kad je Hitler napao Sovjetski Savez!" — Rodoljub Čolaković: "Kada je Nemačka napala Sovjetski savez, KP je rešila, da bez odlaganja treba početi oružanu borbu protiv okupatora. (Početak oružane borbe...) (Prej ne!) Kardelj: "Tačno je, prvi ustanak počeo je posle 22. junija. I prirodno je, što je tako." (Put Jugoslavije).

In slovenska partizanska pesem sama:

Naglo puške smo zgrabili
in odločno z doma šli,
ko sovjetski so junaki
skupni boj oklicali!

in Na klic Kominterne: Združite se v čete!
v boj za svobodo! V boj za sovjete!
rdeče smo fronte bojevniki mi
naše je geslo: Sovjeti sveta!

Raj v Postojnski jami.

To isto potrjuje tudi **proglas KPJ**, ki je izšel v tistih dneh in ga navaja Tito (35) in ga imenuje "bojni poziv naše Partije na vstajo":

"...kucnuo je čas borbe za vaše oslobodjenje od fašističnega osvajača... Borba Sovjetskega saveza jeste i vaša borba! Ne dajte se zavesti raznim domačim reakcionarima, koji su u službi fašističkih bandita... (tedaj so bili to oni sami.) Proleter i sviju krajeva Jugoslavije na svoje mesta — u prve borbene redove! Zbijte čvrsto redove oko vaše avantgarde KP Jugoslavije!... Spremajte se hitno za poslednji i osudni boj, ne dovolite, da se precliva dragocena krv herojskih sovjetskih naroda bez vašeg učesča!... Mobilizujte sve vaše snage protiv toga, da naša zemlja bude baza za snabdevanje fašističnega rublja, koje kao besni psi napadaju na Sovjetski savez, na našu dragu socialističku zemlju, na našu nadu i kulu svetilju, prema kojoj se sa nadom upiru oči trudenika čitavog sveta! Došao je onaj najteži čas, kojeg smo mi v našoj borbi predvideli (dan "X"). Mi tu borbu prihvatamo i mi smo se na nju spremali: U toj borbi neće biti pardona zločinačkim fašističkim vodjama in njihovim vernim slugama..."

To je bil bojni klic borbe — za Sovjete, ne pa za osvoboditev domovine, ki se niti z besedo ne imenuje, še manj države, in najmanj naroda!

In na ta klic in ta program so začeli v juliju hoditi prvi "partizani" na teren, ki so bili izključno iz vrst Komunistične partije ter bivši španski borci. To danes s ponosom trde vsi naši vodilni komunisti in njihovi sopotniki. Kardelj: "Na inicijativo in pod vodstvom KPJ se je začelo osvobodilno gibanje." Avšič: "Prvi pionirji so bili izključno iz vrst KP" (SZ). Novak: "Črpali smo iz izkustva španskih borcev." (SZ).

V Sloveniji se je julija 1941 ponovila španska revolucija.

Kdo je odgovoren zanjo?

Osnovna trojka slovenskega komunizma so: Kardelj, Kidrič, Leskošek; prvi učitelj, drugi nedokončani študent, tretji — organizator in kovinski delavec. Vsi trije so člani CK-KPJ Jugoslavije. Kardelj spada še v najvišjo trojko Tito, Kardelj, Ranković. Kardelj je "duša" slovenskega komunizma. Organizator pa sekretar CK-KP Slovenije Boris Kidrič, katerega mu je dal njegovo moralno označbo njegov severnoameriški častilec slovenske krvi pisatelj Luis Adamič ob obisku v domovini, pišoč

v svoji medvojni knjigi: "Razkrival je moralno obnašanje, ki je po krščansko meščanskem pojmovanju enako popolnemu pomanjkanju morale. Bil je pripravljen storiti prav vse za svojo stvar." (A. D. 2. jan. 1947?). Člani so bili tedaj: dr. Bebler, sin tovarnarjev, španski borec; Leskošek (delavec); Boris Ziherl (publicist, zaprt 4 leta v Sremski Mitrovici) in Kuhar Lovrenc (pisatelj Prežihov Voranc, tat delavskega sklada v Prevaljih).

Ti so dali iniciativo za "osvobodilno fronto" in poklicali na prvi sestanek (kot pravijo 27. 4.) naslednje: iz CK KPS so bili Kidrič, Bebler in Ziherl; zastopnik komunističnih Sokolov sodnik Jože Rus, uradno klasificiran kot "najslabši slovenski sodnik"; zastopniki kom. književnikov in znanstvenikov: dr. Ferdo Kozak, urednik kom. revije "Sodobnost", pesnik Franc Albrecht, delovni predsednik Društva prijateljev Sovjetske Zveze, univ. profesor Šturm, glavni pošiljatelj slovenskih akademikov v kom. šole v Pariz, in Josip Vidmar, "svobodni literat", ki pa je tudi zdaj član KPJ.

Ti so potem po iniciativi CK-KPJ organizirali "koalicijo", ki naj sestavi Izvršni odbor OF. In ta sestanek se je vršil, kakor vemo mi, dne 1. avgusta 1941 pod Rožnikom (v vili bivšega kraljevega namestnika Ivana Hribarja!). Ta Izvršni odbor se je sestavil tako, da je bil sekretar (ki ima vse moči) tajnik KPS Boris Kidrič, predsednik pa neutralna oseba Josip Vidmar, figura za vabo in za prevaro. Podpredsedniki zastopniki "strank": KPS — Kardelj, "liberalnih uskokov" dr. Jože Rus, "kristjanov" Edvard Kocbek. Člani: iz "krščansko-socialističnih" vrst dr. Marjan Breclj in Tone Fajfar, iz "komunističnih sokolskih vrst" Fran Lubej in dr. Zoran Polič, iz komunističnih Franc Leskošek. — Na vid so v IO-OF trije komunisti, ter trije "krščanski socialci" in trije "liberalni uskoki". Komunisti v veliki manjšini (1:2) in dela videz — koalicije — česa? Strank? — Ne: koalicije komunistične stranke (KPS) in drugih brezpomembnih frakcij oz. neorganizirancev. Kje je tu tistih "18 političnih grup", ki sestavljajo OF, o kateri govori Marinko? (Ljudska pravica 18. 4. 37). In če jih je bilo: nihče od njih ne predstavlja nobene stranke, ki bi se kakorkoli uveljavila v časih demokratičnih volitev (vsi skupaj komaj 6 odstotkov glasov!) ter predstavljajo le nezadovoljne posameznike in stremuhe. Obe slovenski tradicionalni

politični stranki, v katerih se je slovenski narod izživiljal 50 let in so imele skupno vsaj 95 odstotkov, sta bili že načelno izključeni iz te koalicije (in bi tudi nobena teh vanjo ne šla!), kakor je izjavil Vidmar: "Jasno vam mora biti, da OF nikakor in pod nobenim pogojem ni marala in mogla sprejeti v svoje vrste strank, ki so se v jugoslovanski preteklosti osramotile in omadeževale... V ti dve sramotno zaznamovani skupini nesprejemljivih je OF utemeljeno štela vodstvi obeh dote-

danjih vodilnih političnih stranka, JRZ in JNS, ki sta bili iz OF vnaprej in nepreklicno izključeni..." (Beseda o OF KMD 1936).

Bilo je jasno, da bo pri nas šla revolucija prav tisto smer, kakor je šla v Rusiji l. 1917, ali v Španiji 1936, kajti postavljena je bila na isto idejno podlago:

komunizem, ki je "zgodovinska osnova" narodno osvobodilnega gibanja pri nas v letih 1941-45. Slovenci smo bili čuječi in pripravljene nanjo kot morda noben drug narod.

Z a k l j u č e k

Iz tega zgodovinskega pregleda je že v obrisih jasno najprej eno: Komunistični stranki Jugoslavije (in Slovenije) je ves čas šlo za razbitje države, dočim je ogromna večina Slovencev (vsaj 95 odstotkov) bila do države pozitivno usmerjena in je demokratično in na parlamentarnih tleh (v tem se je razlikovala od Hrvatov) delala na to, da se država spremeni v resnično demokratično, federativno in ljudskim interesom služečo državo, katere en samostojni del bi bila Slovenija. V njej naj bi bil zasiguran "harmonični razvoj predvsem kmetstva in delavstva", kakor se je v "punktacijah" izrazil dr. Korošec. Taka država bi bila "mik za obrobne slovenske pokrajine, ki bi nujno težile k Združenji Sloveniji po eventualni vojni, v kateri bi bili poraženi Nemci ali Italijani.

Drugo pa je jasno, da so to priliko, ki jo je resnično nudila zgodovina takoj po Koroščevi smrti, zapravili tisti, ki so pri nas delali revolucije v letih 1941-45. Po "zmagi", ki so jim jo poklonili zahodni zmagovalci pod pritiskom sovjetske diplomacije, so ustvarili državo pod prav istimi tradicionalnimi gesli, ki so si jih dali celo v uradni naslov "demokratična, ljudska Jugoslavija", toda jo napolnili z lažno vsebino, tako da je danes strah slednje obrobne slovenske pokrajine priti v njeno območje.

Vsa ta revolucija je bila že od vsega svojega zgodovinskega početka naperjena proti narodu in njegovemu harmoničnemu razvoju. Zato vsi tisti, ki niso bili "površni", in so videli v dno vzrekov, ki gibljejo to revolucijo, niso mogli sodelovati z njo, da, so se morali kot Slovenci postaviti odločno proti, kakor so se pač v danih razmerah mogli.

1) Morali so se postaviti proti tisti, ki so

se smatrali katoličane, zvesti tisočletni slovenski duhovni tradiciji rimske katoliške Cerkve: poslušali so glas papežev, ki so obsojali komunizem, poslušali glas svojih škofov, ki so svarili tudi že sto let svoj narod in se je zadnji škof dr. Rožman nujno moral uvrstiti v njih vrste poleg Slomška, Barage, Missie, Mahničiča in Jegliča. Čim bolj se je bližala nevarnost, tembolj so svarili papeži: (Pij XI. je l. 1931 in 1937 odločno zapovedal: "ni sodelovanja med katoličani in brezbožnim komunizmom".)

Edvard Kocbek, zastopnik "kristjanov" v OF, pa je v svoj dnevnik 13.7.42 napisal svoj "credo", po katerem se je ravnal v revoluciji: "Zavedajmo se, da delamo v Sloveniji z vso jasnostjo in prepričanostjo poskus, ki je v moderni zgodovini edinstven: komunisti in kristjani gradimo nov svet." (Tovarišija, 1949, 80).

2) Niso mogli slediti revoluciji nacionalisti kajti nacionalnost je bila večkrat omenjena od idejnih voditeljev revolucije kot stvar meščanskega izvora in v "evangelijih" Vidmarjev in Kardeljev in Kidriča (kot smo videli) postavljena izven gonilnih sil "novega slovenstva". Po l. 1948, ko so jim nacionalizem očitali Kominformovci, pa CK-KPJ odločna zavrača obtožbe, da je prišla KPJ na pozicijo nacionalizma; z vso "notranjo in zunanjo politiko, zlasti pa s svojim delom med narodno osvobodilno borbo... je KP dokazala prav nasprotno." (Odgovor).

3) Proti so morali biti prepričani zastopniki demokracije, pojmovane v zahodnoevropskem smislu — dogovora strank po njih zastopstvu. Toda O. F. je to načelo že od vsega početka tajila. Komunisti so ustanovili svojo koalicijo, iz katere pa sta 96 odstotkov naroda obsegajoči stranki bili načelno in nepreklicno izključeni. — Tudi v Sovjetiji obstoja taka

Briljant v Postojnski jami.

“koalicija”: “Zveza komunistov in neorganizirancev”, ki je samo na prozoren vid koalicija. Zato je Kidrič “v svoji principalnosti” lahko zapisal: “Čeprav ima zarodek leta 1941 še formalno značaj koalicije... je družbena osnova globoko ljudska... dosledno demokratična, ljudsko-demokratična.” (Ljudska Pravica, 13. 9. 46). V našem jeziku: navidezna zveza, resnično v dnu pa dosledno komunistična. To se je pokazalo na Pudobu (1942, Črne bukve), ko je Kidrič govoril: “Partija naj bi se izenačila z O. F.... avantgardistična vloga partije je v tem; da ima partija v rokah vse pozicije, ki bi jih lahko izkoristil kdo drugi.” Nato sta dala izjave zastopnika “Sokolov” in “krščanskih socialistov”. Rus je samo potrdil: “Mi razumemo to dejstvo, mi ga upoštevamo, mi vemo, da je to najmočnejši temelj O. F.” Edvard Kocbek je govoril: “Dragi tovariši, spomnite se, da smo v vsaki besedi, ki jo iz-

pregovorite, z vami.” In dr. Brecelj je še utemeljeval, zakaj: “Če hočemo izvesti socialno revolucijo, se moramo absolutno predati vodstvu komunistov... Vedeti namreč moramo, da je avantgarda, zato jo moramo poslušati... je internacionalna organizacija, ki ji pač ne smemo oporekati niti v najmanjši meri...” Zato je lahko Leskošek vzkliknil: “Partija je zmagala na celi črti”. In sam Tito je na II. kongresu L. F. 1947 ponosno pribil: “Komunistična partija nima drugega programa kot Ljudska Fronta”.

Izpolnjen je bil nauk učbenika ljeninizma-stalinizma, ki uči, da je treba zbrati okrog proletarske stranke-avantgardé manjše skupine, nato pa jih nadvladati in zavreči ali pa — pogoltniti. Danes so vsi ti “koaliranci” že oficijelno v komunistični stranki (Vidmar, Brecelj, Fajfar, Polič, Lubej...) edino Kocbek menda še tava v svojem “kristjanstvu”. Slednji demokrat, ki ceni človeka in spoštuje svobodo posameznika, je moral biti proti, kajti — neupoštevanje demokratičnih načel vodi v nasilje in diktaturo. Tedaj nekako je izjavil tudi Kardelj: “Naš cilj in naloga je, da moramo na Slovenskem uvesti diktaturo proletariata in po našem prizadevanju mora prav Balkan postati izhodišče komunističnega reda tudi za ostalo Evropo.” (Črne bukve).

5) Protí je moral biti vsak, ki je gledal v legalni londonski vladi zastopnico naroda in bil prepričan, da nam more priti prava svoboda le od zahoda, od zaveznice Anglije in Amerike. Splošno prepričanje je bilo od vsega početka, da bodo zmagali zahodnjaki, in je okupacija nacifašistov le začasna. Vse sovraštvo voditeljev revolucije pa je bilo naperjeno proti Londonu in zaveznikom; pa tudi v govorih političnih komisarjev je prišlo to sovraštvo do veljave, saj je n. pr. Popivoda govoril: “Ko bomo osvobodili vso državo, bomo pognali še Angleže.” Priča Marn (Črtimir) opisuje, kako so imeli “komandanti tajen nalog, postreljati partizane, ki bi se navduševali za Angleže.” (Črne bukve).

6) In niso mogli iti z njo ne “Samoslovensci”, ne “Jugoslovani”, kajti vsa revolucija je bila naperjena proti državi in proti bodoči samostojnosti Slovenije. Nihče drugi, kakor sam idejni voditelj slovenske komunistične revolucije in pozneje zunanji minister nove Jugoslavije Kardelj je v tem svojstvu najvažnejšega državnega ministra govoril dne 5. junija 1945 (po zmagi) sovjetskemu poslaniku v Ju-

goslaviji Sadžikovu naslednje: "Mi bi želeli, da Sovjetska zveza gleda na nas kot na eno izmed bodočih sovjetskih republik in ne kot na predstavnike neke druge države, sposobne, da samostojno rešuje vprašanje... a na komunistično partijo naj gléda kot na del sovjetske komunistične partije, to je: naše razmerje naj se ravna iz perspektive, da bo Jugoslavija v bodočnosti postala sestavni del ZSSR-Sovjetske zveze!" (II. pismo Boljševiške partije ZSSR CK-KPJ). General Popivoda, zdaj tudi v Moskvi zastopa to misel in jo je izrazil že l. 1943 na terenu v Sloveniji: "Ko bodo vsi narodi na Balkanu svobodni, bo šlo posebno zastopstvo, ki ga bo vodil tovariš Tito, prosit tovariša Stalina, če nas hoče priključiti ZSSR" (Črne bukve 12).

7) Nič naj nas ne moti, da je danes politika jugoslovanskih komunistov na videz drugačna: to je le sprememba taktike pod vidikom novih razmer. Kajti tudi to je bila ena glavnih pobud, da Slovenec ni mogel iti z revolucijo: laž kot edino sredstvo za doseg oblasti. Ta laž — linija v pretvarjanju — je dosledna v vsej zgodovini KPJ. Kako se je lomila? 1. Revolucija v času, ko se osvobajamo 800 letnega hlapčevstva tujcu (1918;); 2. Razbitje države (1923: pravica do odcepitve posameznih delov; 3. Obramba države in priprava na vojno 1938 ob napadu na Češko; 4. Klic po miru in proti obrambi lastne države ob nevarnosti fašizma (1939—1941); 5. Razbitje države (1941), sodelovanje z nacifašisti, ko nas je zasedel nov okupator; 6. Boj nacifašistom — v resnici domačim nasprotnikom; 7. Proti Angležem in Amerikancem; 8. Za Sovjetsko zvezo; 9. Zdaj spet proti njej in za zahodnjake... itd. Laž in pretvarjanje — za en sam cilj!

Danes to metodo spoznavajo: e Amerikanci in voditelj njih tajne organizacije Hoover je izjavil pred kratkim: "Komunizem temelji na prevari in hinavstvu. Prepričani so, da so jim v doseg končnega cilja — svetovne revolucije, dovoljena vsa sredstva. Iz tega razloga komunist laže in goljufa... Danes bo zagovarjal to, kar je včeraj tajil. To bo storil brez vsakega sramu. Ali je lagal? Ne, bo dejal: On je samo izvajal strankino politiko. Pojem morale in pravila poštene igre, so njemu tuja in odvratna. Še več. Komunist namenoma uporablja dvoumne besede, uporablja svoj slog, vse s ciljem: varati zavajati in zakriti resnične načrte." (U. S. News and World Report, avgust 1950).

Križna jama — biser Loške doline.

Dajmo za konec še obsodbo te slovenske komunistične revolucije v usta tistemu, ki jo je spočel in idejno vodil in je najbolj odgovoren zanjo, ministru Kardelju, ki je pred nekaj dnevi rekel tele besede na račun Koreje, pa veljajo tudi za njegovo lastno delo: "Ze spet se je vnovič potrdilo, da se je vodstvo nekega osvobodilnega gibanja — zavestno ali nezavestno — spremenilo v orodje tujih vplivov in to je — nesreča za narod, in njegove voditelje" (La Prensa 6. 9. 50).

Še večja nesreča je zdaj za slovenski narod in bo zanj osebno to, da je on delal to — popolnoma zavestno — torej: zločinsko!

Tako so ti "voditelji", ki so delali revolucijo pod tujimi — sovjetskimi vplivi — zanje, ne za slovenski narod, naravnost nasprotna in odvratna podoba takega resničnega narodnega osvoboditelja, kakor ga predstavlja argentinska in južnoameriška zgodovina v postavi generala San Martina, ki se je rajši umaknil z viška svojega položaja čez ocean v zatišje

izgnanstva, kakor pa, da bi vodil bratomorne borbe za oblast raznih frakcij in morda celo tujih sil, pa je iz svojega globokega filozofskega pogleda na svet zapisal tele besede: "Nič nam bolje ne služi, da spoznamo kake ideje kot revolucija: ta nam nudi dovolj pri-

merov, da izmerimo njeno perverzno" (Rojas, Santo de Espada 471).

Mi smo doživeli tako revolucijo, pa tudi videli v samo peklenko dno njene perverzno, ki je: protičlovečanski in protikrščanski in protinarodni komunizem.

Tu priobčujemo sintetično vsebino prvih poglavij rokopisne knjige "Komunistična revolucija v Sloveniji". Naj bo kot prvi poizkus zgodovinsko razložiti leta strahote pri nas. Knjiga je že napisana, ne more pa biti popolna, ker čas še ni dozorel. Morda pa je vendarle trenutek že prišel, ko bi bil tak sintetičen pregled dogajanja potreben?

To naj odločijo bralci. Prosimo pa vse Slovence križem svobodnega sveta, naj sporočajo dopolnila in popravke tega poglavja, kakor tudi vse dogodke, ki bi naj se omenjali v pri-

hodnjih poglavjih, ali ki bi lahko služili za razumevanje dobe 1941-1945, na Komisiji za zgodovinske dokumente pri Društvu Slovencev, C. Victor Martinez 50 (z imeni in pričami, toda z opazko, ali naj se uporabijo javno ali samo spravijo v arhiv za bodočega zgodovinarja.) Nujno je, da zberemo vse, kar more pravilno osvetliti naš boj. Zavedajmo se, da je v naši domovini zdaj podoba pokvarjena, zato zapisujte spomine, kajti — čas hiti in človek pozabi marsikaj! Prosimo v interesu naše bodoče podobe v slovenski zgodovini.

BOGDAN BUDNIK — Buenos Aires

BESEDI SVOBODE

Beseda besed:
večni magnet
nesvobodnih, domorodnih,
svobodoljubnih src!

Najtišja
v tolmu srca,
najvišja
na vrhuncu duha,
najstrašnejša
za trinoge,
najsvetlejša
za uboge tlačane:
za njih maroge in rane
z zlastim oljem natočeni vrč!

Zakaj te ne bruhnejo
usta v svet
kot sijaj vseh sijajev
preko zased
sveta pregrajevalcev,
da roke zmagovalcev
te utelesijo,
ustoličijo — sredi nas,
uresničijo
naše davno postavno hrepenenje,
ponebesijo naš čas

in prevesijo
obraz domovine
iz bolečine
v odrešenje in slave?

Beseda besed
S v o b o d a,
plani čez svet
od zahoda do vzhoda,
priznaj veljavo rodovom,
razdeli zidove in ječe,
razlomi okove tiranske,
ozdravi, oslavi trpeče,
spremeni sinove tlačanske
v državljane sreče!

Naj blisne moč duha
in rok
vseh plemen
preko temnih temén
visokih pregraj,
čez krog sveta
kot čudežni sijaj,
da dvigne človeka
na slednji celini
k božji, vedno ožji veličini
novega veka!

PESEM DVEH SRC

(Iz cikla: Pot po tujih poljih.)

Ko je zdrčal zadnji plaz snega z Goldecka v dolino in ko so se prikazali zeleni mahovi po gričih na millstadtski strani, je v dolino dahnila pomlad. Resnična pomlad s cvetjem in nežnim, mehkim zelenjem, prav taka kakor je prišla vsako leto doma.

V taborišče je planilo novo življenje, kakor bi se odprla vrata v prihodnost. V tisti žalostni kraj s sivimi cestami in stezami... Ljudje so stopili pred barake, njihovi obrazi so bili veseli in nasmejani, kot bi pozabili na domove. V očeh jim je zaigralo upanje, kakor bi pričakovali, da jim pomlad prinese odrešitev...

"Gremo v Argentino, v Kanado, Brazilijo..."

Očetje se smejejo, ženske pritrjujejo in otroci nemirni mencajo, kakor bi se menili o domu, domačih njivah in cvetočih livadah in gozdovih, ki brstijo...

Ob večerih pa, ko Drava tajinstveno šumi, se vzbujajo mehka čustva in mlada srca so polna hrepenenja...

Klemen je ves nemiren in sluti v prvem dihu pomladi predigro velike ljubezni...

Tam je petinštirideseta baraka, črna, kakor druge, z majhnimi okni. In Klemenu se zdi, ko zavije tam mimo, kakor bi stopil mimo svetišča boginje žive in zvečer gori v prvem oknu na levem oglu najbolj svetla luč.

***

Sama nista vedela, kako se je zgodilo. Kar nenadoma je prišlo. Ko sta najmanj pričakovala, so se sanje, ki sta jih sanjala vsak zase, skrite sanje, zaprte ločene vsake v svoj svet, uresničile. Skrivnost, sladka skrivnost, spočeta v srcih dveh mladih ljudi, se je razkrila pred njima, kakor skrivnostna pesem srca, ki je ne moreš dojeti z ušesom. Samo srce čuti to pesem, samo srce jo razume in doume njeno skrivnostno lepoto. In zato tudi ne moreš najti besede,

s katero bi povedal, s katero bi zapel tako, da bi človeško uho doumelo vsebino te čudovite pesmi, porojene iz hrepenečega srca, ki išče poti k drugemu srcu...

***

Ko sta se najmanj nadejala, sta si stala nasproti.

"Klemen, ti?"

"Stanislava, kdo bi te pričakoval?"

Molče sta stala in nista našla več besed. Nekajkrat so se ujele oči.

In razumela sta oba...

Razume'a sta in doumela sta v tistem trenutku, da je padla zavesa, ki je ločila skrivnost dveh src. — Zakaj v očeh obeh je bila zapisana tista skrivnost. V očeh je bila zapisana pesem dveh src, ki sta peli pesem, nedostopno ušesu, razumljivo samo srcu...

Komaj je zaslutila duša, komaj začutilo srce, in beseda, ki je bila zapisana v očeh, je bila izgovorjena:

"Ljubim..."

"Klemen!"

Njen glas je bil trepetajoč, kakor glas strune, ki je zvenela pod zadnjim dotikom loka.

"Stanislava!"

Komaj so se mu posmehnile ustnice. Uho ni slišalo besed, a razumelo jih je srce.

Nobene besede nista več spregovorila, kajti v tistem trenutku bi bila vsaka odveč... Samo dvoje src se je pogovarjalo med seboj z besedo, nedostopno človeškemu ušesu, komaj razumljivo srcu.

Dva svetova, vsak s svojo bolečino, veseljem in skrivnostjo, sta se združila v en sam svet, z eno samo, mehko skrivnostjo prve ljubezni...

***

Ni še izzvenela prva pesem dveh src, ki sta peli pesem prve ljubezni, polne čudovitih odtenkov, pa se je nevidna roka dotaknila strun in pesem je utihnila. Srce je zatrepetalo kakor v temni s'utnji in v dušo se je vtihotapil nemir. Zgodi'o se je, kakor bi nekdo sredi ve-

sele pesmi s tresočo roko potegnil po strunah in zaigral žalostinko.

Prav tako, kakor takrat, ko sta se prvič srečala, sta si stala nasproti. Prav tako tiho in brez besed in tudi srce je molčalo. V očeh tudi ni bilo zapisane tiste pesmi in pogledi se niso iskali. Zakaj v očeh je bila zapisana vsa bol, žalost in strah srca, ki je molčalo po pravkar izzveneli pesmi...

Ko sta se srečala pogleda, sta drug drugemu brala v očeh:

"Zbogom! Konec je pesmi!"

Zopet sta povedla oči.

"Stanislava!..."

"Klemen!"

"Ti odhajaš v Kanado... Da'leč bo Argentina..."

"Daleč bo Kanada..."

Besede so zatrepetale kakor navček, ki je pravkar zaplaval iz lin in se je njegov glas izgubil nekje v gmajni.

Kakor bi se hotela iztrgati iz nevidnih rok, se je privila k njemu in glasna zaihtela. Klemen je čutil njene solze, ki so mu močile obraz. Dvignil ji je obraz in ji pogledal v oči. In v tistem trenutku je vedel, da za srce ni razdalj...

"Stanislava!"

"Klemen!"

BORUT — Buenos Aires

Klici z gora

FANTOV KLIC

Lasje kot razcveteli breg,
pomladni cvet na licih
in hrepenenje v divjih klicih,
lasje kot razcveteli breg.

Si res nemirna gorska ptica,
ki po vrhovih se ji toži,
da bi pojoč ob skalni roži
klicala ženina — orlica?

Glej, jaz sem orel zapuščen,
ki gora mu je dom samotni,
moj krik gubi se v molk strahotni,
odmev je tuj in razboljen.

Kaj, dekle, v sebi tiho kriješ
in kaj v globini bitja slutiš?
Neznano hrepenenje čutiš?
Na moji skali, kdaj počiješ?

SPOMIN

Udari na plunko, zapoj serenado.
Godec, kaj gledaš viharno v nebo?
Izzivaj spomine, razžari spet nado.
Zadnji stisk roke — za vedno v slovo.

Ljubil sem, ljubil deklé plavolaso.
V zvezde goreče sem tkal nje ime.
Odšla je v daljavo, čez biserno jaso,
spomin pa vasuje in blodi do nje.

Deseto že leto pomlad poljubuje,
srce je prepolno, bolest je vzkipela.
Mladost že umira, zvezde so tuje.
Kje ljubiš, kje varaš, Angela?

HREPENENJE

Kaj se ti ne zdi,
da je zvezda padla z neba?
Ne čutiš, da ti gori
v neznani globini srca?

Dekle, oči zapri!
Poslušaj: potoček šumlja —
kipenje moje krvi,
ki kliče k tebi z gorá.

Francé
Ahčín:

Marija z Jezuščkom

Božidar
Kramole:

Toronto

Spomini na začetek naše tragedije

1. MED UPOM IN STRAHOM

1938 je Hitler okupiral Avstrijo.

1938 je bila zasedena Češka delno, naslednje leto v celoti, a Slovaška spremenjena v vazalno državo s petindvajsetletno Hitlerjovo garancijo.

Mussolini ni hotel zaostajati. Za veliko noč 1939 je zasedel Albanijo.

Pritisk osi Rim — Berlin na Jugoslavijo je bil vedno silnejši, nemško - italijanski obroč vse tesnejši.

"Ali naj se spustimo v boj?", nam je v tistem času Milan Stojadinović razlagal na Bledu. "Samí ne zmoremo, a kdo nam bo pomagal? Francija? Francija se je sama zakopala za Maginotovo linijo. Poglejmo usodo češkoslovaške... Gledati moramo, da jo z dobrohotno nevtralnostjo zvozimo brez vojne. To je vsa naša politika".

Toda Osi je dobrohotna nevtralnost očitno bila premalo.

★

V Berlin so povabili princa Pavla na "prijateljski razgovor" maja 1939. Šel je. Hitler je za to priložnost priredil vojaško paradu, kakor je dotedaj še ni videl svet.

Peturni mimohod jekla, tankov, vedno večjih in bolj grmečih tankov, da se je zemlja tresla. V zraku so hrumele stotine bombnikov. Nemci sami so bili opiti nad toliko vojno silo.

Princ Pavel je po šesturnem razgovoru s Hitlerjem prišel ves bled in poten iz kancelerije. "Govoril je samo on" je povedal, "meni sploh ni pustil do besede".

Zvečer mi je po banketu že nekoliko vinjen nemški časnikar rekel: "Ste videli paradu? In Nemčija s to močjo naj gleda poljski koridor čez nemško zemljo? Ne bomo dolgo čakali. A ko bomo tokrat udarili, bo drugače ko 1918!"

★

Z Italijo je Jugoslavija imela že prijateljsko pogodbo. V znak prijateljstva so povabili Stojadinovića v Neapelj, da prisostvuje paradi italijanske vojne mornarice. Med Capri, Salernom in bližnjimi otoki je manevriralo 120 lah-

kih in srednjih vojnih ladij. Bila je veličastna pomorska parada, ki ji je prisostvoval tudi Mussolini. "Težke križarke in oklopnice pa so v Jadranskem morju" so pomenljivo razlagali oficirji.

Večer nato je v Rimu Mussolini priredil banket v Palazzo Venezia. Ko me je Stojadinović predstavil Duceju, češ da sem iz Koroščeve stranke, se je mož malo namršil: "A, doktor Korošec! Koliko pa je star mosenjor? On ni vedno gojil simpatij do nas..." Očitno Mussolinij ni pozabil Koroščeve besede, da bodo Jugoslovani napajali konje v Tiberi...

Ko sva nekaj dni kasneje z dr. Korošcem govorila o tej stvari v Beogradu, mi je zelo resno rekel: "Moramo potrpeti. Veliko potrpeti. Vojska je neizogibna. Če se nam posreči, da nas ne zapletejo vanjo, bo čez nekaj let Jugoslavija ogromno pomenila. Toda moramo biti pripravljeni, da bo treba Nemcem odstopiti ves naš pridelek, da bodo šli po Donavi in Savi nemški transporti in tudi po suhem morda nemške divizije. Ni izključeno, da bo v Beogradu sedela kaka nemška komisija. A če bomo mogli ostati izven vojne, bomo rešili državo in vse ostalo. Zato pazite, kaj pišete."

Vendar vsi niso bili Koroščevega naziranja.

Ko je Cvetković 1940 na Dunaju v palači Belvedere z Ribbentropom podpisoval ves prepaden in nervozen prijateljsko pogodbo z Reichom, se je raznesel glas, da se pripravlja nanj atentat — od jugoslovanske strani. Ozračje, ki je ob podpisu pogodbe vladalo, res ni bilo prijateljsko. Sleherni je imel vtis, da se podpisuje diktat, ne pa svobodna pogodba. Nemci so imeli seveda tedaj zasedeno že polovico Evrope.

2. MOBILIZACIJA

Kljub prijateljskim pogodbam z Osjo, je Jugoslavija neuradno mobilizirala. To je pomenilo, da se v trdnost sklenjenih pogodb ni verjelo. Začeli so z "orožnimi vajami", ki pa v resnici niso bile nobene vaje. Sredi največjega dela so klicalí vedno nove letnike pod orožje. V Sloveniji je bil odziv moštva gotovo stoodstoten kljub temu, da ljudstvo ni videlo

pravega smisla, ki naj bi ga imeli tako daljnosežni ukrepi vojaške uprave.

Te orožne vaje, ki so imele značaj dejanske mobilizacije, niso bile namreč ne psihološko, ne materialno pripravljene.

Manjkala je psihološka priprava. Ljudstvo je vedelo, da veževo Jugoslavijo z veselišami Osi prijateljske pogodbe. In kdo naj bi sicer Jugoslavijo ogrožal? Tega seveda ni bilo mogoče povedati, da imajo podpisi Mussolinija in Hitlerja na pogodbah le malo cene. Tisku so bila dana stroga navodila, da je treba pisati o Osi prijateljsko in se izogibati vsega, ob kar bi se oholi fašizem ali nacizem mogel spodtakniti. Uradno in neuradno se je torej govorilo le o prijateljstvu z Osjo, a istočasno se je izvajala mobilizacija. Neskladje med besedami in dejanji je bilo očitno, in vsi so to opazili.

Mnogo hujša je bila gospodarska in tehnična nepripravljenost. Nezmožna vojaška uprava ni znala mobilizirancev zaposliti, kakor bi bilo treba. Cele dolge mesece so rezervisti le nobno poležavali po kasarnah in taboriščih, ne da bi se vadili v novem načinu vojskovanja, čigar obrisi so se tako značilno pokazali ob nemških ofenzivah na vzhodu in zapadu. Vojaštvu ni bila dana možnost, da bi se seznanilo z novim modernim orožjem. Takega orožja največkrat sploh ni bilo na razpolago.

Možje, ki so se z veliko resnostjo odzvali klicu domovine, so polagoma prihajali pod razkrojevalni vpliv poklicnih zabavljajcev, defetistov, ki jih je mrgolelo med podoficirji in tudi med častniki niso bili redki.

Do takrat pri nas nismo vedeli, kaj je nemška peta kolona, čeprav je bila že s polno paro na delu. Že leta prej so nemški "turisti" razpredli po celi Jugoslaviji mrežo svojih zapornikov, obveščevalcev, propagandistov, špijonov, ki so se rekrutirali iz najrazličnejših protinarodnih elementov: iz nemškega življa, ki je bil naseljen v Jugoslaviji, iz nemčurjev, iz bivših rudarjev v Nemčiji, iz nekdanjih študentov in drugih simpatizerjev, ki so iz prepričanja ali za denar spretno delali propagando za "nezmagljivo" Nemčijo, ki da je edina zmožna prinesiti red in blagostanje evropskim narodom.

Kar posebej zadeva Slovenijo, so se vse niti nemške pete kolone pri nas stikale v rokah nekaj tisoč Nemcev in nemčurjev, ki so leta 1918 iz obmejnih krajev zbežali v Avstrijo in celoma v Nemčijo, kjer so 20 let s sovraštvom

in gnevom čakali dneva maščevanja nad "Windišarji". Tako daleč je šla njih drznost, da so zadnje mesece kar neprikrito pisarili pisma v Slovenijo, da se bliža dan obračuna in da so že sestavljene črne liste "protincemskih hujskačev". Mnogi naši vidni javni delavci so dobivali od nemških petokoloncev grozilna pisma, da naj se vzdrže vsake protinemške akcije, ker sicer naj se pripravijo na posledice...

Na nemškem konzulatu v Ljubljani je bilo vedno več uradnikov. Naenkrat so se pojavili neki junkerski tipi, ki so pridno križarili po deželi. Med mobilizirance so trosili letake, ki so govorili o nesmiselnosti in brezupnosti slehernega odpora proti nemški vojni sili.

Mobilizacija se je v zgodnji pomladi 1941 pospešeno nadaljevala. Seveda na način, ki je vzbujal začudenje in pomilovanje: Tega in tega dne naj se poklicanec javi pod tem in tem hramom blizu onega križpota, v tej grapi, v gozdiču na označenem polju... Tako so pred 200 leti harambaše zbirali četnike za boj proti Turkom. Mobilizirali so konje, volé, kmečke vozove, črnovojnike...

Ljudje, ki so slišali o motoriziranih in oklepni divizijah drugod, so s strahom in nemirno gledali to početje, s katerim se je "volarizirala" jugoslovanska vojska. Vojni proračuni v zadnjih letih so bili večji in večji. Le kam so šle milijarde? — Z volovsko vprego so premikali pratež, municijo, vojaške potrebščine. Dolge kolone voz so potovale podnevi in ponoči sem in tja po Sloveniji. Enkrat k meji, pa zopet od meje na Dolenjsko, proti Gorjancem in Karlovcu. Mimo teh okornih trenskih kolon so se tu in tam pojavili tudi že dobro formirani in dobro oboroženi oddelki jugoslovanske vojske, vendar le v majhnem številu. Slovenska javnost je imela vtis, da se večje sile zbirajo šele nekje za Gorjanci in da torej Slovenije, v slučaju da nas Nemci napadejo, ne bodo branili. Ob teh opazovanjih je nemir v prebivalstvu še bolj naraščal. Z napadom Italije se takrat še ni računalo. Sicer pa je javnost bila prepričana, da je utrjena Rupnikova linija tak nezmagljiv obramben zid, da ga noben Lah ne prepleza...

3. PUČ V BEOGRADU

Ob koncu marca 1941 je vojaški puč v Beogradu prisilil k odstopu Cvetkovićevo vlado, ki jo je nadomestil Simovićev kabinet.

O tem, da prihaja nekakšna vojaška klika na površje, se je šušljalo že ob priliki podpisa

madžarsko-jugoslovanske prijateljske pogodbe v Budimpešti, kakih deset dni pred pučem. Mlajši oficirji, posebno letalci, baje niso bili zadovoljni s politiko Cvetkovićeve vlade, posebno ne po padcu Bolgarije, češ da preveč popušča Nemcem, kar ni več v skladu s častjo suverene države. O vzrokih in načinu Simovičevega puča se je tedaj mnogo govorilo, doma in v inozemstvu. Zgodovina bo pokazala, ali je mož storil domovini uslugo ali škodo.

Danes, ko je preteklo 10 let od omenjenih dogodkov, se nam sicer zdi, da bi spričo nemške osvojevalnosti, zahtevnosti in izzivalnosti najbrže tudi brez Simovičevega puča bilo le težko Jugoslaviji ostati izven vojnega konflikta. Simovičev puč je usodni razvoj verjetno le pospešil.

Kajti že v Budimpešti ob priliki podpisa pogodbe, smo tisti, ki smo bili zgolj opazovalci, večkrat dobili stavljeno vprašanje od raznih nemških in madžarskih zastopnikov: Ali bo Jugoslavija v slučaju, da bo postavljena pred enako izbiro kakor Bolgarija, klonila ali prijala za orožje? — Je bilo to vprašanje, ki si ga je brez dvoma tudi madžarski ministrski predsednik grof Teleky v tistih dneh večkrat postavil. Teleky je želel preprečiti nemško okupacijo Madžarske, zato se je hotel nasloniti na Jugoslavijo, o kateri je bil prepričan, da tudi hoče braniti svojo suverenost.

A kdo je v tistem trenutku, ko so bile zasedene že Avstrija, Češka, Slovaška, Romunija, Bolgarija po nemških četah, mógel še resno verjeti, da se bo Hitlerjeva zavojevalna gospodovalnost ustavila pred Madžarsko in Jugoslavijo?

Prijateljska pogodba v Budimpešti je bila le izraz skrajne stiske dveh malih sosednjih držav, ki sta kljub temu, da sta bili obdani od nacističnega morja, še hoteli pokazati voljo do samostojnega življenja. V resnici je njuna usoda tedaj bila po Hitlerjevih načrtih že zapečatenata. Ko je po izvršenem prevratu Nemčija zahtevala od madžarske vlade, da mora s svojo vojsko napasti Jugoslavijo, s katero je Telekyjeva vlada malo poprej podpisala prijateljsko pogodbo, Teleky prijateljske pogodbe ni maral prekršiti in je raje izvršil samomor.

Zato bi sklepali, da Simovičev puč ni bil vzrok, ampak le povod, ki je pospešil Hitlerjev napad na Jugoslavijo. Simovičev nastop je Osi bila kar dobrodošla priložnost, da z orožjem udari po Jugoslaviji in jo razdeli. Morda

ENA DO PET... 1941—1945

Ena:
Svoboda izgubljena.

Dve:
Tuje zverine nas more.
Naši volkovi gredo v gore.

Tri:
Zveri. Volkovi. Kri.
Dom in cerkev gori.
Otrok se več ne smeji.

Štiri:
Fant seže po sekiri.
Straža se poneizmeri.
Vse brloge premeri:
Kje je še kateri?

Pet:
Čarovnik Krivogled
našel je volkom sled,
nagnal jih nam v hram in klet,
na prag nam pribil skelet:
Hej, fantje, vsi umret!

— — — — —
Jaz pa sem šel križem svet
preko dolin in brd
s culico petih let:

dim in smrt...

Ob desetletnici **JEREMIJA KALIN**

bi ob mirni okupaciji državna integriteta ostala, morda tudi ne. Kdo more to danes vedeti? Kakor tudi danes ne moremo reči, da bi Jugoslavija kar brez nadaljnega klonila, ko bi Nemci prišli z zahtevo, da državo okupirajo nemške čete.

Simovič je v glavnem obdržal prejšnji Cvetkovičev kabinet. V njegovi vladi sta ostala tudi slovenska ministra dr. Krek in dr. Kulovec.

V četrtek pred cvetno nedeljo 1941 se je še Kulovec pripeljal v Ljubljano, da informira vodstvo stranke o zadnjih dogodkih v Beogradu. Kulovec je bil takrat predsednik Slovenske Ljudske Stranke. Na hitro je sklical na banovino člane strankinega vodstva, kolikor nas je bilo v Ljubljani. Bil je potr in zelo zaskrbljen.

"Gospodje, vojna je neizogibna. Samo čudež jo more preprečiti". Tako je začel. Bili smo vsi prepadeni. Komaj smo mu pustili govoriti. "Kaj pa vendar vlada misli", smo silili vanj, "ali se zaveda položaja?" "Se zaveda", je pripovedoval, "a na zadnji seji ministrskega sveta sem bil jaz edini, ki je govoril za mir". — "Kaj pa vojni minister?", smo hтели, "kaj on sodi o naši vojski?" — "Vojni minister seveda ne misli, da smo Nemcem kos. Toda obstoja načrt, da bi se jugoslovanska vojska postopoma umikala v gorate predele proti središču države. Nekam proti Sarajevu in Črni Gori. Tam pa mislijo, da bi vzdržali nekaj mesecev. Potem bo pa že odkod prišel kakšen zaveznik..." Na napad od italijanske strani torej tudi v Beogradu niso računali. Še manj seveda s Pavelićem...

"Kaj pa vlada?"

"Vlada se bo umikala z vojsko v notranjost. Če bo treba, bosta kralj in vlada šla v inozemstvo. V Grčijo, potem pa naprej..."

V hipu smo videli tragedijo, ki smo ji šli naproti... Umik vojske v notranjost... Slovenije torej ne bodo branili...

"In mi?" je nekdo vprašal.

Dr. Kulovec je odgovoril, kakor da je razbral misli vseh. "Slovenija bo zasedena... Stopite v zvezo z zastopniki drugih strank. Osnujte narodni svet, ki se bo brigal za slovenske interese, posebej, če v Beogradu ne bo vlade. Ali bodete mogli kaj storiti, ne vem. To ve sam Bog".

"Kaz zadeva SLS, si sedaj tu obljubimo dve stvari: Prvič, da v slučaju okupacije stranka kot takšna ne bo dala svoje pomoči in imena k nobeni politični akciji, ki bi bila v prid okupatorju. Drugič, da ne bomo delali drug proti drugemu, pa bodi oni, ki bomo zunaj, ali oni, ki bodete doma ostali..."

Dali smo si besedo in si segli v roke, Nismo več veliko govorili, ker je Kulovec moral na večerni brzovlak za Beograd.

Nihče ni mogel slutiti, da je bilo to zadnje slovo. Ena prvih bomb, ki so jih nemški letalci odvrkli, ko so na cvetno nedeljo napadli Beograd, je ubila ministra dr. Kulovca, ko je po sveti maši, ki jo je zgodaj opravil, hotel od zajtrka skočiti v bližnje zaklonišče.

4. NEMŠKI NAPAD

Isto nedeljo zjutraj, ko so po ljubljanskih cerkvah brali pasijon, so se pojavila nemška letala tudi nad Ljubljano in v okolici mesta

so padle prve bombe in prve žrtve. Preplah je bil splošen. Ban dr. Marko Natlačen je že ob devetih uri zjutraj sklical sejo na banovino. Prišli so tudi zastopniki drugih strank. Z meje so prihajala telefonska poročila o napadu Nemcev na Ljubelj, Jezersko, na Dravsko dolino, na šent Ilj in Radgono. Zagreb je javljal o nemških oklepniških oddelkih, ki silijo čez Dravo. Preko Sarajeva smo zvedeli za uničevalno bombardiranje Beograda in za smrt dr. Kulovca.

Prosili smo bana, naj stopi v stik z vojaškim poveljnikom v Sloveniji, ki pa ga na noben način ni bilo mogoče najti. Za tem je ban telefoniral v Zagreb in po dolgem času priklical generala Rupnika, ki mu pa tudi ni mogel dati nobene tolažilne besede. Toliko smo zvedeli, da je nemški napad splošen: od Ljubelja pa do Caribroda na bolgarski meji.

Tisto nedeljo smo se še dvakrat sestali na banovini, ne da bi prav vedeli, kaj nam je storiti. Tudi naslednje dni so bile neprestane seje. Končno je bil sestavljen slovenski narodni svet, ki mu je predsedoval ban Natlačen. Razen komunistov so bile v njem zastopane vse slovenske stranke.

V prvih dneh je odbor sestavil kratek oklic, v katerem je pozval prebivalstvo k miru. Želel je stopiti v stik s poveljstvom jugoslovanske vojske v Sloveniji in mu javiti svoj obstoj. Med tem smo zvedeli, da je bila v Zagrebu oklicana samostojna Hrvaška, ne da bi tedaj že vedeli za daljnosežnost tega koraka, in pa da je bil že davno preje dogovorjen z Italijani in Nemci. V Narodnem svetu je bila debata, ali naj se slovenski Narodni svet proglasi za samostojno vlado v Sloveniji ali pa naj le vodičasne vladne posle na slovenskem ozemlju, ker je stik s centralno vlado bil od prve ure nemškega napada popolnoma prekinjen.

Prevladalo je drugo stališče in Narodni svet je v tem smislu objavil svoj proglas o prevzemu oblasti.

Značilen je bil doživljaj, ki ga je odposlanstvo odbora doživelo pri poveljniku čet v Sloveniji, ki ga je po dolgem iskanju le staknilo v Gradacu ob Kolpi. Hotelo ga je informirati, da se je slovenski Narodni svet organiziral, da prevzame upravo dežele, dokler stik s centralno vlado ni mogoč.

Ob tem sporočilu je divizionar vzkipele in zagrozil, da bo dal takoj zapreti ves odbor. Ban Dr. Natlačen ga je na to kratko opozoril, kakšni glasovi prihajajo iz Hrvaške in naj se

izvoli še sam informirati. General je res imel takoj nato dolg telefonski pogovor z Zagrebom. Kar je zvedel, ga je strlo. Čisto spremenjen je resignirano poslušal poročilo odbora in obljubil, da vojaštvo ne bo porušilo na umiku mostov čez Ljubljano v Ljubljani, kakor je baje bilo nameravano.

Med tem sta preplah in zmeda v deželi vidno naraščala. Pičle vojaške čete so se naglo umikale iz gorenjskega kota proti Dolenjski in Gorjancem, iz štajerske pa proti Brežicam in Hrvaškemu Posavju, ne da bi sploh posegle v obmejne boje. Očitno je vojaško poveljstvo hotelo osredotočiti večji odpor šele za Savo in Kolpo.

Med tem je stopila v vojsko z Jugoslavijo še Madžarska, ki je zasedla brez boja vse slovensko ozemlje onkraj Mure in — Italija.

5. ITALIJANI NA POHODU

Napad Italije je bil vsaj za civiliste polno presenečenje. Za vojaško poveljstvo očitno ne, ker v trenutku, ko so laške česte prekoračile mejo, ni bilo na jugoslovanski strani v obmejnem pasu nobenega vojaka več, niti ne na Rupnikovi utrjeni črti. Tako so italijanske divizije iz Gorice, Postojne in Ajdovščine v dveh dnevnihi pohodih v strujenih kolonah primarširale v Ljubljano, ne da bi padel en strel. Vsekakor je bil to edinstven vojni pohod, ki si ga ne mi, ne Italijani sami še v sanjah nikdar niso mogli predstavljati. Kar sami niso mogli verjeti, da je resnica, ko so trudni, žejni in lačni na veliki petek zvečer čakali v četverostopih na zeleđnjadem trgu v Ljubljani, da so jih razvrstili po vojašnicah.

Vendar je bilo treba ta cenen uspeh na kak način ovenčati z vojaško slavo. Kakor povesti iz "Tisoč in ena noč" smo naslednje dni brali v laških listih popise vojnih poročevalcev, kako je hrabra italijanska vojska v bajonetnih naskokih prevalila drugače nazavzetno Rupnikovo utrjeno črto in kakšna krvava bitka se je bila za silno "trdnjavo Vič" pri Ljubljani. Šele, ko so osvajalci zlomili skrajni odpor braniteljev okrog viških utrd in v trdnjavi sami, so si utrli zmagovito pot v slovensko prestolnico...

V resnici je stvar potekala tako, da je po Tržaški cesti kot predstraža previdno privozil oddelek italijanskih kolesarjev, ko jih je tam nekje pri tobačni tovarni ustavil zastopnik ljubljanske občine in jih prosil, naj brezbrambnemu in mirnemu ljubljanskemu prebivalst-

vu ne delajo sile. Pol ure nato je laška kompanija že postavila puške v piramide pred banovinsko palačo na Bleiweisovi cesti.

Polagoma je prihajalo več in več čet, a so skoraj ostale v Ljubljani. Šele dosti kasneje je bilo odposlanih nekaj oddelkov na Dolenjsko, ki pa so tudi ostali le po važnejših središčih, da "zaščitijo promet", kakor se je reklo.

Drugače je bilo na Gorenjskem in na Štajerskem, kjer je nemška okupacija bila veliko bolj intenzivna in po vseh znakih sodeč v naprej načrtno pripravljena.

Spočetka je Ljubljana bila v popolni nejasnosti, kje bo meja med obema okupatorjema. Zdelo se je, da celo italijanske vojaške oblasti niso mogle tega vedeti. Kajti videli smo, kako so Nemci bolj in bolj iztiskali Italijane iz Gorenjske in kako se je tudi demarkacijska črta na Posavju vedno bolj približevala Ljubljani. Vendar je vse bilo prepričano, da bo ob prvi ureditvi vsaj bivša Kranjska ostala okupacijska celota.

Hitler in Mussolini se ali nista preje natančno dogovorila, koliko plena bo vsak pograbil, ali pa je Hitler Lahe napetnajstil.

Dejstvo je, da se je po kakih 14 dneh italijanski zunanji minister grof Ciano vozil skozi Ljubljano na Dunaj, da se pogovori o razmejitvi v Sloveniji. Ustavil se je tudi v Ljubljani in je ob tisti priložnosti pokojni Natlačen skušal nanj vplivati, naj vsaj Kranjska ostane skupaj, ker bo sicer Ljubljana ostala brez aprovizacijskega zaledja. Ciano je bil videti precej negotov in zaprt. Obljubil ni ničesar, razen da se bo nazaj grede zopet oglašil in povedal, kaj je opravil.

Res se je vračal že naslednji dan, zelo nerazpoložen. Povedal je, da mu je Ribbentrop kratkomalo predložil v podpis dokument, kateremu je bil priložen zemljevid z očitano demarkacijsko črto med obema okupatorjema. Nemški kolega ni dovolil Cianu nobenih pogajanj in nobenega ugovora. Tako je vsaj Ciano trdil. Samo podpis in nič drugega. Ciano je seveda podpisal.

Meja med Nemčijo in Italijo na slovenskem ozemlju je tako stekla pod Žirmi, pod št. Vidom nad Ljubljano, po Savi do izliva Ljubljaniče in nato na Dolenjsko, tako da so Trebeljevo, Kostrevnica, š. Janž, pa tudi Bučka in Cerklje na Dol. ostale na nemški strani.

Nemci so Gorenjsko kot "Suedkaernten" priključili na "Gau Kaernten", ki je imel svoj sedež v Celovcu, vendar so ji začasno dali la-

stno civilno upravo s sedežem na Bledu. Med tem, ko je v Celovcu stoloval gauleiter Rainer, je na Bledu vodil civilno upravo pomembni Poljak Kutschera.

Štajersko pa so kot "Untersteiermark" priključili na "Gau Steiermark", ki je imel sedež v Grazu.

V oktobru 1942 pa je vse slovensko po Nemcih zasedeno ozemlje bilo priključeno nemškemu Reichu, upravno je Gorenjska še vedno spadala pod Celovec (Gau Kärnten) z nekoliko lastne civilne uprave s sedežem v Kranju; Štajerska pa je ostala združena z Grazem.

Italijani pa so iz deleža, ki so ga jim Nemci pustili na slovenskem ozemlju, napravili "Provincia Lubiana" s sedežem v Ljubljani. Šef okupacijske uprave je postal Emilio Grazioli z naslovom Visokega komisarja.

6. NEMŠKA OKUPACIJA

Postopanje enega in drugega okupatorja s prebivalstvom je bilo v začetku povsem različno. Ne rečemo, da nista oba — z Madžari vred v Prekmurju — imela istega cilja, ki je bil iztrebljenje slovenskega življa. Pač pa je bila različna pot, po kateri sta glavna okupatorja, Nemeč in Italijan, skušala ta cilj doseči.

Nemeč je nastopil takoj nasilno, ošabno, kakor tisti, ki prihaja v deželo, da z ognjem in mečem podvrže ali iztrebi domače prebivalstvo. Od prve ure nemški okupator ni prikriival svojega namena, da hoče zasedeno ozemlje spremeniti v nemški teritorij. In sicer čim preje in čim hitreje.

Po vseh načelih nemške rasistične "znanosti" so hodile po deželi nekakšne komisije in ljudem merile glave, študirale stas, barvo las in oči, sestavljale zapisnike o prednikih... Očitno jih je vodila teorija pred desetletjem izbeglih nemčurjev, da je naša zemlja pranemška, ki je bila v preteklih stoletjih le slovenizirana. Ko je sedaj imela "srečo, da se zopet vrne v materino germansko naročje", je veljalo ugotoviti, koliko ljudi je v svojem rodu še ohranilo plemenske znake privilegirane Nordijske rase. Tem bi se milostno dovolilo, da se asimilirajo nemštvu. Vse drugo prebivalstvo pa naj bi bilo razseljeno ali drugače iztrebljeno.

Ta svoj germanizacijski načrt so s pravo nemško temeljitostjo in brezobzirnostjo neutegetoma začeli izvajati.

Najpreje so odstranili slovensko inteligen-

co in vsakogar, ki bi mogel imeti kaj vpliva na prebivalstvo. Veliko večino duhovnikov in laičnih inteligentov so pognali čez mejo na Hrvaško, ostale pa so povečini zaprli ali pa jih poslali na prisilno delo. Na stotine duhovnikov je blo zaprtih v zavodih v št. Vidu nad Ljubljano. Škofa dr. Ivana Tomažiča so popolnoma izolirali v njegovi škofijski palači, kjer sta mu bili odkazani dve skromni sobi. Tam je živel pod stalnim policijskim nadzorstvom.

Takoj je bil ustavljen ves slovenski tisk, ne le časopisje, temveč tudi vsako nabežno glasilo. Še več! Gestapovci so hodili po hišah, brskali za slovenskimi knjigami in jih sežigali. Tako so uničili na stotisoče slovenskih knjig. Slovensko ljudstvo naj bi ne imelo več tiskane slovenske besede! Zaplenili so premoženje vseh kulturnih, gospodarskih in verskih ustanov.

Istočasno se je pričela nasilna preselitev slovenskega kmečkega prebivalstva. Pri tem niso bili merodajni toliko "plemiski" nagibi kakor gospodarski. Nemci so hoteli napraviti prostor za svoje ljudi in Slovenijo spremeniti v nemško krajino z zanesljivo nemškim prebivalstvom. Ves obmejni pas proti Hrvaški med Krškimi, Brežicami in Bizeljskim je bil izseljen, vseljeni pa Kočevarji in drugi nemški elementi, ki so jih pobrali bogve kje po Evropi. Preseljevanje pa se je sporadično vršilo tudi iz vseh drugih predelov po Nemcih zasedenega ozemlja. Slovenski ljudje so bili pregnani v Šlezijo, na Poljsko, na Bavarsko in raztreseni vse povsod med nemško prebivalstvo. Okupator je zlasti načrtoma uničeval trdnjše slovenske kmetije in njih družine, enako tudi slovenske trgovce, obrtnike, podjetnike, jih raslašal, lastnike pa zaprl v ječo ali pa jih pognal križem v svet. S takimi metodami je upal v nekaj letih germanizirati slovensko Štajersko in Gorenjsko.

Ob vsakem najmanjšem odporu so se Nemci pokazali nečloveško kruti in neusmiljeni. Za vsakega ubitega nemškega vojaka so streljali po deset, dvajset in tudi več talcev, mož in fantov, kakor so jim slučajno prišli pod roke. V bivši ženski kaznilnici v Begunjah na Gorenjskem so imeli zaprtih trajno po več sto jetnikov, ki so jih s kamijoni vozili v Drago in jih tam streljali. Koliko groze in strahu so ubogi jetniki in njih sorodniki prestali, ni mogoče popisati. V Begunje je mogel kdo priti že na navadno ovadbo, na sum, da ni prijatelj Nemcev ali da je bil vidnejši pripadnik

kake slovenske politične stranke. Komunisti, ki so vse do nemškega napada na Rusijo podpirali nemškega okupatorija in z njim sodelovali, so z zlobnimi ovadbami spravili veliko svojih političnih nasprotnikov pred nemške puške.

Mladi gestapovci, nalašč za ta namen izšolani in izvežbani, so z naravnost satansko iznajdljivostjo in zlobno naslado mučili uboge jetnike, pretepali in sramotili zlasti duhovnike in inteligente, vprizarjali kazenske pohode po deželi, požigali vasi (Rašica, Dražgoše, itd.), ropali po hišah in hladnokrvno ubijali brezbrambno prebivalstvo.

To je le nekaj značilnih potez nemške okupacije.

7. ITALIJANI SO IZBRALI DRUGO TAKTIKO

Predvsem njihova zasedba ni bila prav nič pripravljena v tistem smislu, kakor nemška. Istočasno, ko so imeli Nemci takorekoč že v naprej popisano vse prebivalstvo, imeli določene zaupnike in za vsako vas že načrt, kako jo bodo "predelali", so Italijani prišli v njim povsem neznanu pokrajino in med popolnoma tuje ljudi. Tudi jezika prebivalstva niso prav nič razumeli, razen nekaj tržaških in istrskih italijanašev, katere so pripeljali s seboj, ki so za silo lomili nekakšno čičarsko slovenščino.

Navzlic hladnemu prezirju, s katerim jih je prebivalstvo povsod in v vseh krogih sprejemalo, se je takoj pokazala njihova želja, da bi Slovincem imponirali in napravili čim kulturnejši vtis. Ne, Lahji niso hoteli veljati za surove in nasilne okupatorje, ki prihajajo v deželo s pravico močnejšega, tuje zemlje lačnega soseda. To bi ne bilo v pravcu italijanskega značaja in ne italijanske politične pameti. Nasprotno, Italijani so želeli napraviti vtis, da prinašajo med "kulturno zaostale" Slovence cvet in sad dvatisočletne rimske kulture. Slovinci naj bi videli v njih zastopnike prijateljskega, visoko kulturnega, krščanskega in bogatega naroda, ki je milostno vzel v svoje močno varstvo nebojlene Slovence.

Med tem, ko je Nemeč, čim je prestopil mejo, s kolom mahnil Slovence po glavi in ga pobil na tla, bi Italijani radi, da bi slovenski človek prostovoljno klonil tilnik in se sam vpregel v tuječ jarem.

Zato italijanska okupacija spočetka še daleč ni bila tako nasilna in divjaška, kakor nemška. V prvih tednih se niso dotaknili ne

Prestol kralja Matjaža v župaňovi jami.

cerkve, ne šole, ne tiska, ne uprave, ne slovenskega jezika, ne narodnega premoženja. Nič zatičanja in zapiranja inteligence, nič zatiranja slovenskega jezika ali tiska, nič ropanja po hišah in plenitve imetja! Obratno: prihajali so dobro založeni živilski transporti v Ljubljano, da so se ljudje kar čudili, odkod Lahji jemljejo toliko dobrot. V resnici je ljubljanska pokrajina bila ves čas bolje oskrbovana z živili in z blagom, kakor mnoge italijanske province. Hoteli so se izkazati! Po cerkvah se je pridigalo, na univerzi se je predavalo kot popreje, srednje in ljudske šole so ostale odprte mladini, gospodarske ustanove so poslovale, časopisje je redno izhajalo, v kinodvoranah so kazali italijanske in celo ameriške filme, na Marijinem trgu je vsako popoldne igrala vojaška godba... Celo nekakšen pokrajinski svet ali "Konzulto" je imenoval Grazioli, ki naj bi dajala videz samoupravnosti ljubljanske pokrajine. Da bi ne bilo številnih vojaških patrol po mestu, bi se zdelo na prvi pogled, kakor da se ni nič spremenilo.

Vznemirljive vesti, ki so prihajale od one strani demarkacijske črte o nemških grozo-

dejavstvih, o streljanju talcev, o ropih in požih, o zatiranju slovenskega življa, kar so potrjevali številni begunci, ki so z Gorenjske in Štajerske po skritih potih prihajali v Ljubljano — so bile voda na laški mlin.

Ljubljana in Dolenjska, ki bi ob zlomu brez dvoma raje sprejeli nemško, kakor laško okupacijo, — ko bi ji le-to bilo dano na izbiro—, je spremenila mišljenje. Porajalo se je upanje, da bo pod Italijani lažje prebiti suženjske dneve in pričakati osvoboditev, kakor pa pod Nemei.

Seveda ta okupacijska idila ni dolgo trajala. Čim se je okupator nekoliko razgledal po deželi, se je lotil posla.

Najprej v upravi. Visoki komisar Grazioli je pričel uvajati s štabom svojih uradnikov zelo komplicirano italijansko upravo, ki se je izkazala za upravno nezmožno, malo inteligentno in koruptno. Ves čas laške okupacije uprava ni nikoli niti malo zadovoljivo funkcionirala.

Potem so se lotili časopisja. Uvedli so predhodno cenzuro in zahtevali, da se vsaj vojna poročila Osi tiskajo tudi v italijanščini, a sčasoma so zahteve po laško pisanih kolonah v slovenskem časopisju bolj in bolj rastle. Slovenske politične stranke so bile prepovedane, pač pa je Grazioli začel s poskusi, kako spraviti na noge fašistično stranko. Začelo naj bi se s šolsko mladino, z Balillo. Poiskus je popolnoma propadel. Na univerzi so uvedli tečaj italijanskega jezika in na srednjih šolah se je začela poučevati italijanščina.

Resnici na ljubo je treba podčrtati, da je vsak poskus, ki ga je laški okupator začel v smislu poitalijančevanja, vedno naletel na odločen odpor Slovencev. Tozadevne odredbe se niso izvajale, ali so se vsaj zavlačevale. Bila je splošna pasivna rezistenca v vseh slovenskih krogih. Grazioli se je razburjal in grozil, opozarjal je na stanje na Gorenjskem in Štajerskem, skliceval se je na svoja pooblastila, ki da jih ima iz Rima. Vendar do večjih represalij v prvih mesecih ni prišlo.

List se je obrnil, ko je Os stopila v vojsko s Sovjetijo 21. junija 1941. Tedaj je kominternska dala komunistom nalog za nastop. Komunisti so pričeli organizirati Osvobodilno Fronto. Začeli so se napadi na vojaške objekte, na mostove in železnice, na manjše italijanske postojanke, tu in tam je bil ustreljen iz zasede tudi kak italijanski vojak, ki se je oddaljil od svoje čete.

Od tega trenutka dalje, to se pravi od nastopa OF se prične druga faza italijanske okupacije, ki jo označuje streljanje talcev, množično pobijanje prebivalstva, požiganje in bombardiranje slovenskih vasi in trgov in odgon slovenskih mož in fantov v koncentracijska taborišča na Rab, v Gonars, v Padovo in toliko drugih. Po žrtvah in razdejanju, ki jih je ta doba laške okupacije povzročila Slovincem, je dosegla in preseгла žrtve nemškega okupatorja. Na tisoče slovenskih življenj je bilo uničenih, na tisoče slovenskih domov požganih.

To je pa že gradivo, ki bo objavljeno v Koledarju Svobodne Slovenije za l. 1952.

P E S M I

PAK — KANADA

MOJA SREČA

Pod plavimi kodri iskrene oči,
v njih jezero smeha, ki nima pokoja,
res pesem mladosti — to dečva je moja.
žametna lica in ustini kot kri.

Vse to je bilo — zdaj mladost se poslavlja.
Misel na njo mrzle dneve ogreva,
želja nestrpna pogosto obišče
njene gredice, kjer cvetje sameva...
Mladost zagrenjena pa pota si išče

v čase nekdanje, vse s soncem oblite,
ko nežne ubirala sva melodije,
kjer jutranje prošnje, s solzami umite,
v molitev sva tkala za mir domačije.

POMLADNA SLUTNJA

Bratje — kaj res ni pomladi za nas,
ki s pisanim cvetjem polje bi prekrila,
z mehкими spevi srce ravedrila,
z nežnimi dihi solze posušila,
ko v srcu tesno je in v dušah sam mraz?

V naši deželi pomlad ne domuje,
nič ni na pragu pri nas posedela,
nič nas z ljubečo roko ni ogrela,
ni cvetja nasula, ne pesmi zapela:
preveč je krvi in v njej tujec kraljuje.

Pomlad se že vrne do naših domov,
še bo z bogastvom nas sončnim obliła,
ko zopet ljubezen med brati bo vzkliła
v dlani nam proseče miru bo vrnila
in srečo in radost in tih blagoslov.

Ob desetletnici tragične smrti Dr. Kulovca

Na cvetno nedeljo, 6. aprila 1941, se je Beograd prebudil v prekrasnem pomladanskem jutru. Toplo sonce je oblikovalo ulice in trge in kopalo svoje kopraste žarke v Savi in Donavi. Dve minuti pred sedmo uro je v to praznično cvetnonedeljsko razpoloženje udarila bobneča pesem letalskih bomb in žvižkanje štuk, ki so začele svoj divji krvavi ples nad prestolnico. Tuleča smrt je neusmiljeno zamahnila z nabrušeno koso. Glušeče eksplozije bomb, hreščanje in pokanje podirajočih se zidov se je mešalo s smrtnimi kriki prvih žrtev nečloveškega divjanja. Odtrgane noge in roke in glave so grozotno bingljale z brstečih uličnih nasadov, razliti možgani in potrغانo drobovje se je varilo s cestnim prahom in razbitim steklom z oken okoliških hiš, ki so prasketale v ognjenih zubljih.

Po dveurnem divjanju, ki sta bili dolgi kot večnost, je kadečo se in gorečo prestolnico zajela grobna tišina. Ali še živimo?...

Da, toda ne vsi...

Strašneje kot smrtonosne bombe je udarila med beograjske Slovence novica: dr. Kulovec je padel! Prva slovenska žrtev brutalnega nacizma!

Tuljenje siren in žvižganje bomb je prenesetilo dr. Kulovca doma v vili na Dedinju pri Beogradu. Pohitel je iz stanovanja proti zaklonišču na vrtu. Že je stopal po stopnjicah navzdol, kjer je hišnikova žena odpirala težka zakloniščna vrata, medtem ko je hišnik zaklepal vilo. In tisti hip — silovit pok, strašen udarec, tema... Oblak temnosivega dima je zakril tragedijo...

* * *

Do torka, 8. aprila zjutraj, so dan in noč, v krajših ali daljših presledkih, padale bombe. To jutro se je sonce skrilo za težke sive oblake, da ne bi gledalo strahot pod seboj. Iz beograjskega nadškofijskega dvorca so ob osmih zjutraj odšli č. gg. dr. Jenko Janez, Ulaga Tomaž in g. Pavle Fajdiga skozi ruševine, brodeč po razbitem steklu, ki se je mešalo s snežno godljo — pričelo je močno

snežiti — na pokopališče. Karavane konjskih vpreg so se stekale z vseh koncev na pokopališče. Gore razmrcvarjenih trupel so se večale in večale. Pet prostornih mrtvašnic je bilo skoro do stropa polnih razgaljenih, razsekanih, pokvečenih in razbitih teles. Ni bilo časa pokopavati v krstah. Dolgi skupni grobovi so se polnili s kar tjavendan nametanimi trupli.

Dr. Kulovec ne sme najti svojega zadnjega bivališča v skupnem grobu. Pavle Fajdiga odhiti v bližnji pogrebni zavod in kupi krsto in črn lesen križ. Vse skupaj za 40 dinarjev! Dr. Kulovečovo truplo polože v krsto — skoraj ga ni kaj za pokop — krsto zapro in zabijejo. Na križ napiše s svinčnikom: *Dr. Fran Kulovec — * 8. I. 1884 — † 6. IV. 1941.* S krsto na ramah, s kadičnico in kropilnikom v roki in s križem pod pazduho se vsi trije ob molitvi žalostnega rožnega venca pomikajo mimo s trupli težko obloženih voz proti sveži jami na gornjem koncu pokopališča. Brez vrvi zabobni krsta v ozek grob. Vsi trije so duhovniki, ministranti in pogrebci obnem, ki so dr. Kulovca, zvestega služabnika narodu in borca za njegove pravice, kot prvo veliko slovensko žrtev druge svetovne vojne spremili na njegovi zadnji poti k večnemu počitku.

P. F.

KOROŠKA SLOVENIJA

Posamezna obdobja zgodovine koroških Slovencev so pisana s krvjo. Potoki krvi in potoki solza so tekli v boju za primitivne pravice malega debila slovenskega naroda na Koroškem. Nemci so se od vsega početka dobro zavedeli svoje misije, poriniti Slovence v Jadran, Slovenci pa so v svoji kulturni žilavosti stavili vse svoje moči v bran lastnega kulturnega in političnega življenja.

Mogoče se je že marsikateri Slovenec doma in v tujini čudil, da koroški Slovenci vsaj v zadnji dobi nimajo posebnih strokovnjakov. Če pa pregledamo težo boja, nam bo tudi to jasno in videli bomo, da so se Slovenci na Koroškem izčrpali v svojih močeh, fizičnih in duševnih, v boju za svoj goli obstanek.

Po letu 1920 z državno mejo odrezani od materinskega naroda so ravno koroški Slovenci nosili vso težo bremena in zadrževali nemški, naval in nemški raznorodovalni kapital na Koroškem in na Karavankah in tako branili ves slovenski narod pred nemškim pritiskom in navalom.

Ob tragediji plebiscita, ki je vsemu svetu dokazal, da živijo na Koroškem Slovenci, smo zagrešili veliko politično napako, katere koroški Slovenci nismo mogli več preboleti in ki je postala usodna za ves nadaljni razvoj. Namesto, da bi tedaj odgovorni politiki hermetično zaprli mejo na Karavankah vsem onim, ki so hoteli iz dežele bežati, so odprli vrata na stežaj. Nad 30 slovenskih duhovnikov, okoli 50 slovenskih učiteljev in nebroj slovenskih uradnikov je zapustilo tedaj deželo in se niso več vrnili. Za vsakega, ki nekoliko pozna kor. razmere, je jasno, da kor. Slovenci take operacije na svojem narodnem telesu ne morejo preboleti. Na vseh poljih smo čutili ta minus. Ljubljanska kreditna banka v Celovcu je zaprla svoja vrata, tam, kjer je bila industrija in obrt še vsaj deloma v slovenskih rokah, so vse prepustili Nemcem, namesto da bi ves narod podprl take važne postojanke, ki

so se izkazale izredne važnosti v narodni obrambi. Slovincem so s tem vzeli vse možnosti zaposlitve in tako je res ostal le kmet in slovenski duhovnik še na terenu.

Sledila je doba trdega dela, vedno hujšega pritiska z nemške strani. Ta pritisk se je stopnjeval iz leta v leto in vodilno vlogo nista več imela Gradec in Celovec, marveč Stuttgart s svojim "Vereinom für das Deutschtum im Auslande". Od tam so prihajala navodila in od tam je tekel denar. Ker pa je germanizacija po osebah premalo hitro napredovala, po izreku bivšega kor. deželnega glavarja Kernmaier-ja, so pričeli okoli 1930 s kolonizacijo. Naseljevali so na vseh slovenskih kmetijah, katere so spravili pod boben, koloniste iz Vzhodne Prusije in tako zasedli v par letih okoli 250 posestev. Vse to so bile načrtne priprave za to, kar je prinesel nad Slovence nacizem. Vali nacizma so segali na Koroško že v času diktature Dolfussa in Schuschnigga, ki sta sicer zatrjevala, da gradita stanovsko in katoliško Avstrijo, v resnici pa je bila nemška in morda še bolj nemška, kakor rajh sam, vsaj na Koroškem. Saj je znana izjava Schuschnigga, da hočejo Avstriji biti boljši Nemci, kakor so oni v rajhu.

Vse, kar je rodilo leto 1938. z nemško okupacijo in kar je sledilo v nadaljnjih letih smo sicer pričakovali, vendar se nismo v polni meri zavedali vse krutosti, katere je zmožna diktatura.

Takoj po dnevu okupacije 11. marca 1938 so navalili na Slovence. Po vrsti so romali v zapore in izgnanstva. Prvi je bil slovenski poslanec in župnik Vinko Poljanec, katerega so zastrupili v celovških zaporih s tem, da so mu dajali s hrano živega srebra, kar je ugotovil član zagreške klinike. 28. avgusta 1938 smo položili Poljanca v škocijano v slovensko zemljo kot uvod v novo trpljenje. Poljancu so sledili v pregnanstvo prvi šesti duhovniki, med nji-

mi stolni župnik in kanonik **dr. Rudolf Blüml**. Poslanec in župnik **Starc** je sledil par dni navrh. **Krajšemu zaporu** je sledilo izgnanstvo, ki je trajalo do leta 1945.

Protivnom visokodonečim obljubam in frazam režima je sledilo nasilje vseh oblik. Najpreje so začeli s popisovanjem vseh predstavnikov slovenskih prosvetnih in gospodarskih organizacij in že leta 1940 je sledil razpust Družbe sv. Mohorja in zaplemba premoženja. Že leta 1940 je pričela posebna komisija izbirati slovenska posestva in jih ocenjevati, ne da bi bilo možno točno dognati, kaj nameravajo.

Prosvetne prireditve so bile kar po vrsti zabrajane. Če je tako prireditve dovolila stranka NSDAP, je stvar zadržala Gestapo in obratno.

Vse to so bile le predpriprave.

Nov udarec je sledil 6. aprila 1941. **Z napadom na Jugoslavijo so udarili tudi po koroških Slovencih.**

Vse, kar so bili tekom leta 1940 registrirali kot slovensko vodilno, je romalo v zapore. V Celovcu, Velikovcu, Borovljah, Beljaku so bili zapori čez noč napolnjeni s slovenskimi prosvetaši, duhovniki in gospodarstveniki. Vse one pa, katere so bili že preje izgnali iz Koroške, so polovili povsod, kjerkoli so bili in jih vtaknili v zapore. Poslanca **Starca** so iztaknili v dunajski okolici, predsednika Slovenske prosvetne zveze **dr. Tischlerja** v Vorarlbergu, vse to po direktivah celovških vodilnih krogov in tu smo Slovenci šele prav spoznali, čemu je krvolok **Maier-Kaibitsch** registriral že celo desetletje vsako udejstvovanje slovenskega študenta in slovenskega kmeta.

Večmesečnim zaporom je sledilo izgnanstvo in tako je moralo od 80 tih slovenskih duhovnikov 67 zapustiti slovensko ozemlje oziroma Koroško sploh. Lajike pa so poklicali v vojake in tam skrbeli, da se jih veliko število ni več vrnilo. Med njimi smo koroški Slovenci izgubili tudi nadebudnega slovenskega pesnika **Makseja Sorgo**. Bogoslovci so morali zapustiti semenišče in vsi upi, ki smo jih bili stavili ravno v te kulturne delavce, so splavali po vodi.

Božo Kramolec: Korošec s čedro.

V tem položaju je tudi vsak koroški Slovenec jasno videl kakega pomena je bila tudi za Slovence na Koroškem Jugoslavija. Dokler je obstojala Jugoslavija, smo še lahko bili Slovenci na Koroškem in v Jugoslaviji, potem pa smo bili nemški hlapci. Mogoče je ravno to spoznanje tudi za vso bodočnost važno.

Takoj po zlomu odpora v Jugoslaviji so se na Koroškem priprave nadaljevale. Sicer je marsikdo menil, da je ves germanizacijski aparat iz Koroške odtegnjen in premeščen na Gorenjsko, vendar smo prav kmalu videli, da je ta aparat obsežnejši, kakor bi si bil človek mislil. Od učitelja preko žandarja in poštarja ter financarja-carinika, vse je bilo v tej službi. Z veliko napetostjo smo pričakovali novih dogodkov. Nekak strah se je jel polasčati tudi nezavednega elementa na Koroškem, ko smo izvedeli, da so nacisti pri ljudskem štetju leta 1939 naštevali okoli 50.000 Slovencev, medtem, ko jih je 'katoliška' Avstrija pri-

znala le 27.000 leta 1934. Mnogo se je okoli te številke 50.000 ugrabilo, pravega pa dolgo nismo mogli izvedeti. 14. in 15. aprila 1942 je sledil nov udar! Kamioni so drveli po državnih cestah in v stranske vasi, iz teh avtomobilov so izstopali Gestapovci in orožniki z ukazom: tekem pol ure se mora vsa družina odpraviti za odhod. Prvih dve sto slovenskih družin je v dveh dneh zapustilo svoje domove, svojo domovino, v srednjo in severno Nemčijo so šli transporti, da bi tako prekinili vsako zvezo z domovino.

Tam v taboriščih smo našli svoje sorojake iz Gorenjske in štajerske in tam se je rodilo novo bratstvo in tam smo znova doživeli svojo narodno in kulturna skupnost. Težko delo je sledilo. Kmeti so vtaknili v tovarno, dekleta v službe Gestapovcem in SS-ovcem, fante pa poklicali v vojake. Matere z drobižem pa so poslali obdelovat nemška polja. Tako je bilo vse družinsko življenje raztrgano.

Tej prvi izselitveni akciji so sledile posamezne družine tekom leta 1942 in za obletnico prvega izseljevanja so pripravili za april 1943 novo akcijo. Sedaj se je prvič praktično pojavilo število 50.000. Tokrat so nameravali izseliti 50.000 koroških Slovencev in sicer v novo Koroško, ki je nastala v glavah nemških mogotcev in sicer v južni Ukrajini med Šarkovom in Rostovom. Tam je pokrajina rodovitna, Slovenci pa prični in pod bičem nemških gestapovcev bodo obdelovali zemljo in pridelovali kruha za nemški narod.

V tistem času pa je ruska armada prebrala fronto pri Šarkovu in tako onemogočila načrte, ki so jih leta in leta kovali. Na Koroškem pa so o tem že razdeljevali karte in v najožjem krogu že črtali Novi Celovec in Novi Beljak. Na žalost te zgodovinsko važne karte ni bilo več mogoče dobiti, čeprav živijo priče, ki so take karte videle.

Čeprav veliki načrt ni bil v polni meri izvedljiv so vendar do konca vojne izselili rad 400 slovenskih družin z 3227 člani. Paralelno z akcijo izseljevanja se je vršilo zapiranje in tako je romalo nad 1100 Slovencev v zapore in kon-

centracijska taborišča. 204 od teh so ostali na vešalih ali pa v nemških krematorijih.

Razume se, da pri takem nasilju narod ni ostal miren. Fantje in tudi dekleta so pričeli bežati v gozdove. Vojaki, ki so prihajali s fronte na dopust, so našli svoje domove prazne, seve so tudi oni zamenjali fronto z gošo. In tako so oživelci gozdovi. Najboljši Slovenci, predvsem prosvetaši, v kolikor niso bili že v taboriščih in zaporih, so zgrabili za puško in odšli v gozdove. Nihče pri tem ni mislil na komunizem, vsi so gledali v tem izrazito nacionalno borbo, v pravem pomenu osvobodilno borbo. Najmanj 820 slovenskih fantov in deklet je našlo smrt v tej borbi. Vsi smo se veselili tega pokreta in narod je zalagal svoje borce s hrano in nudil vso drugo pomoč, čeprav je bil sam vsako uro v največji nevarnosti. Ta odporniška akcija je zajela ves slovenski teritorij do Sinje planine in Osojskih Tur na severu in Ziljske doline na zapadu.

V koncentracijskih taboriščih, v zaporih, v pregnanstvu in v oboroženi borbi se je kovala slovenska skupnost in ni nobenega dvoma, da bi iz te druge svetovne vojne izšel slovenski narod tudi notranje strnjen, da ne bi komunizem nadomestil nacionalnih idealov s svojim nasiljem in tako razbil vse to, kar je bilo s krvjo in nemškim nasiljem povezano in tako nerazdružno.

S kolikim navdušenjem je slovenski narod na Koroškem pričakoval tisti dan, ko bodo borci iz gozda prikorakali v deželo in v Celovec. Prišli so zares, vodstvo pa je bilo popolnoma v komunističnih rokah in že v prvih dneh so bili vsi drugi, ki so mislili tudi z lastno glavo, pistisnjeni ob steru.

Na pritisk Zapada se je morala partizanska armada umakniti. Angleži so s svojo 8. armado zasedli deželo.

Zopet se je zgodila načelna napaka na jugoslovanski strani. Centralni komite KPS je pozabil, da na Koroškem nima v rokah arestov in Ozne, toda kljub temu je poslal v deželo ducate svojih agentov "aktivistov" na politično delo, na politični misijon. Ne samo, da ti aktivisti niso razumeli slovenskega ljudstva na

Koroškem, oni tega naroda tudi niso poslušali in vsak nemški partijec jim je bil bližji, kakor najbolj si Slovenec. Ti aktivisti so v deželi na državne stroške dobro živeli, pošiljali v Ljubljano lažnjiva poročila in tako vili svojemu političnemu delu "lavorjev venec". Na podlagi teh napačnih poročil je CK KPS dajal zopet zmotna navodila. Vsem onim, ki so tedaj še verovali v osvobodjenje, so ravno ti aktivisti odpirali oči in jim dokazovali, da tu ne gre za narodno osvoboditev, marveč za goli komunizem. Kovali so "bratstvo" z nemškimi partijci, razbili pa so slovensko skupnost. Narod se je pričel odmikati in tako so odpadli na boljši in med narodom najbolj ugledni delavci.

Ne smemo pa prezreti, da je bilo tudi zadržanje angleške zasedbene oblasti napram Slovincem zelo mrzlo, če ne odkrito sovražno. V vsakem Slovincu so gledali komunista. Ko je tedanji zastopnik koroških Slovincov v deželni vladi g. dr. Joško Tischler zaprosil guvernerja polkovnika Simsona, da dovoli obnovitev Slovenske prosvetne zveze, ki je bila tedaj še popolnoma v slovenskih kat. rokah, je Simson odvrnil: "Sedaj Vas razumem. Vi hočete organizirati oborožene slovenske bande". To je bilo menda avgusta 1945. Novembra 1945 pa je isti Simson izjavil: "Ja, če bi avgusta vedel to, kar vem sedaj, bi bil drugače postopal".

Komunisti so se z denarjem in nasiljem polastili postojank, Nemci so se naslanjali na zasedbeno oblast in tako je tudi razumljivo, da so ostali vsi nacisti neckrnjeni, čeprav so bili doprinešeni dokazi, da so bili osebno krivi izseljevanja in da so se pri tem celo gmotno okoristili.

Še bolj zanimiv je dogodek julija 1945, ko je dr. Tischler pripeljal iz nemških taborišč 400 slovenskih izseljencev v Beljak in so Angleži hoteli s silo transport vrniti v Nemčijo. Prizadetih Slovincem se je na beljaškem kolodvoru polastilo tako ogorčenje, da so se uprli in niti britanski, niti beljaški policiji ni uspelo izvesti načrta.

To je nekaj bežnih vtisov iz dobe

SLAVKO SREBRNIC — Buenos Aires

ŽIVLJENJE

Življenje moje je razbita čaša,
z nasilno jezo vržena ob tla,
življenje moje — ogenj, ki ugaša,
vse bolj zagrinjata ga mrak, tema.

Vi greste mimo, kakor teče reka
ob kamnu, bregu in ob vrbovju —
in slika debela in obraz človeka
prikažeta se, izgineta v nje dnu.

Vi greste mimo... Jelk in smrek molčanje
mrtvo se vlega mi ob rob srca,
ki shrani zase muke, trepetanje —
netivo žgoče za plamen gorja.

Življenje moje ubito je zrcalo,
glasbilo strto brez akordov, strun,
poslej bo mrtvo, večno bo molčalo,
ko kamen potopljen v globok tolmaun.

SENCA

Senca nad temno zelenim gozdom,
sonce na otavi —
sočen, vode poln oblak
ziblje se v višavi.

Gledam te, o zeleneča zemlja,
diham, srkam te in pijem;
Mimo tebe nimam drugih čaš,
v dušo slastno te natakam, lijem.

prekucije. V tistih pomladanskih mesecih pa so begunci iz Slovenije preplavili Koroško. V prvih tednih in mesecih niso našli med koroškimi Slovenci nobenega razumevanja, dokler kor. Slovenci z OF niso napravili istih izkušenj, ki jih je imel ostali del slovenskega naroda.

Danes gledajo koroški Slovenci tudi ta problem v drugačni luči, ko so ravno oni sami doživeli tako kopo razočaranj in dokazov, da pri tem ni šlo za nobeno narodno osvoboditev, marveč le za boj proti vsemu, kar je bilo vsakemu Slovincu sveto.

TEMNA ZARJA NA PRIMORSKEM

(1940 — 1945)

Dne 10. junija 1940. je Mussolini z balkona palače Venezia oznanil Italiji in svetu, da je prišel čas, ko bo tudi Italija stopila v vojno. Isti dan je zunanji minister Ciano izročil vojno napoved francoskemu in angleškemu poslaniku. Velikanska večina italijanskega naroda je navdušeno pozdravila ta korak, saj je upala, da bo vojna zaradi nemških zmag kratka, plen pa obilen. V Slovencih, ki so takrat stekali pod butaro in sekiro, pa se je kljub vsemu nasprotnemu videzu vzbudil up, da je končno morda vendarle nastopil težko pričakovani trenutek narodnega osvobojenja. V nemško in italijansko zmago ni verjel nihče. Italijanske vojaške sposobnosti je namreč skoraj vsak poznal iz lastnega opazovanja, za Nemce pa smo vedeli, da jih bodo zavezniki prej ali slej gotovo zdrobili.

Da so primorski Slovenci v vojni videli edino rešitev izpod neznosnega jarma, za to je bilo razlogov več kot dovolj. Nad 20 letno trpljenje pod trdo peto fašističnih legionarjev je po objektivni strani splošno znano. Na kratko se da izraziti v sledečih ugotovitvah: Slovenci smo bili brezpravni; režim nam ni dajal nobenih, niti najbolj osnovnih pravic; celo pisani zakon so izkrivili¹⁾; uničili so nam cvetoče osnovno in srednje šolstvo; iz slovenskih otrok so hoteli napraviti janičarje ali pa analfabete; časopise so zatrli; prepovedali so tisk vseh knjig, tudi molitvenikov²⁾ in evangelija³⁾; prosvetne organizacije pomendrane; "Narodni dom" v Trstu požgan 13. julija 1920, torej še pred nastopom fašizma;

1) Glavni državni tožilec v Trstu eksc. Mandruzzato je dne 19. januarja 1931 ob otvoritvi juridičnega leta izrečno izjavil, da so zakone "ekstenzivno razlagali" (interpretazione alquanto estensiva) — Popolo di Trieste 20. januarja 1931).

2) "Blagovest", Kristusovo življenje podano z evangeljskimi besedami; II. del zaplujen 13. decembra 1940.

3) "Angelček", molitvenik za otroke, zaplujen 12. septembra 1934.

enako drugi "Narodni domovi" (Sv. Ivan, Pulj, Pazin itd.); tiskarne v Gorici in Trstu večkrat demolirane; gospodarske ustanove razpuščene in njih premoženje zapravljeno ali pa izročeno italijanskim zadrugam ali bankam; davki sorazmerno višji kot v rodovitnih ravninah severne Italije; dostop v vsako, tudi najnižjo državno službo onemogočen vsakemu značajnemu Slovincu, ki ni hotel zatajiti svojega naroda; nešteto Slovencev po ječah in v konfinu na otokih; posebno sodišče za varstvo države je imelo svoje najznamenitejše procese baš v Trstu (september 1930 in december 1941); izreklo je in dalo izvršiti več smrtnih obsodb in naložilo je več tisoč let ječe samo med Slovenci. Vse te krivice so trpele ljudje z nenavadno visoko razvito narodno zavestjo in velikim veseljem do življenja in dela.

Tudi po subjektivni strani je bilo veliko nakopičenega gneva. Skoraj vsak posameznik je bil zagrenjen iz čisto osebnih notranjih razlogov. Vsakdo je prej ali slej prišel v neprijeten stik z zastopniki oblasti in režima. Tudi najnižji državni uslužbenec, vratar ali pometač te je gledal zviška v zavesti svoje nedosegljive kulturne superiornosti; za orožnike si bil sumljiv in so stalno oprezovali za tabo; črna milica pa si je sploh zastavila nalogo, da ubogi slovenski pari vsak dan sproti dokaže, da nima nobene pravice. Takšen je bil položaj pred vojno. Med vojno se je samo poslabšal.

O kakem javnem političnem delu ni bilo govora že od l. 1928, ko so zatrli najvažnejše politične liste "Goriško stražo" in "Edinost". Politične organizacije pa so bile itak že prej prepovedane. Samo podtalno je bilo še mogoče ohranjati narodno zavest in vedno vžigati upanje na končno odrešitev. Podtalne organizacije so imele vse tri takratne politične struje (kataličani, liberalci in komunisti).

L. 1942 se je na Primorskem pojavil nov politični činitelj: Osvobodilna fronta. Teren je bil silno ugoden, če človek ni gledal na veličanske človeške in gospodarske žrtve, zaradi katerih bi narod lahko izkrvavel. O. F. je po-

slala na Goriško svoje velike kanone. Prišel je dr. Aleš Baebler, dr. Joža Wilfan ml., prof. France Škerlj, pozneje dr. Boris Kraigher in drugi. Začela se je silovita, zelo pretkana propaganda za nove ideje, a pod plaščem narodne osvoboditve. Ali je kaj čudnega, da so se svobode in življenja žejni Primorci z vsem srcem oklenili nove organizacije! Saj je bilo splošno razpoloženje tako, da bi se bili vdali komurkoli, ki bi jim obljubil, da jih reši fašizma in Italije. To je psihološko dejstvo. Kdor je bil takrat na Primorskem, bo ta pojav zlahka razumel. Masa nikoli ne tehta, kaj je prav ali narobe, in nikoli ne misli na posledice. Množica sprejema in odloča s srcem, srce pa je vpilo po svobodi in človeških pravicah. Zato je bila vsaka svarilna beseda redkih ljudi, ki so za narodnimi gesli takoj spoznali rdečo nevarnost (dr. Janko Kralj, Polde Kemperle, msgr. dr. Mirko Brumat, Ivo Bric itd.), kot bob ob steno. Ljudstvo je kot pijano drlo v naročje O. F. in se ni hotelo iztrezniti. V februarju 1943 je bilo samo v Brdih, torej v najzapadnejšem predelu Goriške, že nad 20 terenskih odborov. Trdno pa stoji, da so bili prvi primorski partizani samo narodni in prav nič komunistični borci. Svetel zglede za to je Janko Premrl — Vojko, doma iz št. Vida pri Vipavi. V oborožen upor so ga gnale krivice, storjene tlačenemu narodu. V začetku z O. F. sploh ni imel nobenega stika; četoval je na svojo roko. V svoje vrste so ga zvalili šele pozneje. Ko je bil pomladi 1944 v Beli pri Idriji težko ranjen, so ga odnesli v bolnico med Belo in Čekovnikom. Rane so bile, kot izjavljajo očitvidci, sicer težke, a nikakor ne smrtne. Usodno je bilo zanj, da je v vročici govoril. Partizani so prisluhnili nehote izgovorjenim besedam. V kratkih, pretrganih stavkih je obtoževal komuniste in njihovo zločinsko delo. Iz besed je bilo razvidno, da se kesa, da je med njimi. Kakšno razočaranje za komunistične voditelje! Spoznali so, da jim utegne postati nevaren, če okreva. Zato so mu zrahljali obveze, da je izkrvavel. Da zakrijejo svoj zločin, so ga tik pred smrtjo imenovali za komandanta V. primorske brigade. Tega mesta seveda nikoli ni nastopil (Primorski kmečki glas, 3. maja 1944). Pozneje so ga proglasili za narodnega junaka.

Ko so l. 1942 padle prve komunistične žrtve, se je marsikdo vendarle zamislil, kam to pelje. A dogodki so se prehitevali, za poglobitev ni bilo časa.

Jeseni l. 1942 so rdeči uničili prvo mlado življenje. Dne 12. septembra je partizanska patrulja pod vodstvom dr. Baeblerja odpeljala 19 letnega Darinka Černeta z Vogrskega v Vipavski dolini. Neki fant, ki je 2. maja 1943 ušel od partizanov, je izpovedal, da je Baebler Černeta v Bezovljaku pri Prvačini sedem dni mučil; nato ga je dal ustreliti. Po spodnji Vipavski dolini se je govorilo, da so partizani v Bezovljaku v tistem dogovoru s karabiniersko postajo v Prvačini. To je bilo zelo verjetno. Kako bi se sicer mogli obdržati v dolini med Dornbergom, Črničami in Gorico, torej v neposredni bližini močnih karabinierskih postaj in vojaških posadk.

Drugi je padel zadrugar in bivši župan v Šebreljah Anton Rejec. Dne 7. februarja 1943 so ga odpeljali iz domače hiše in ga kmalu potem s krampi pobili. Bil jim je na poti, ker je bil pameten, razsoden mož, ki je kmete svaril pred prenačnimi in nepremišljenimi nastopi.

Močno je odjeknilo po deželi, ko so 2. junija 1943 ustrelili Ivana Brica, idealnega katoliškega moža in organizatorja, očeta sedmih otrok, ki je bil pod fašizmom zaradi narodnega prepričanja in delovanja večkrat zaprt in konfiniran. Doma je bil v Dornbergu. Tisti dan je kosil na pobočju Gradiškute v družbi dveh sinov (eden star 11 let, drugi 15 let). Prišla sta dva fanta domačina iz Dornberga, stara 17 in 19 let, in ga vpricho sinov ustrelila.

Pozneje so partizani pomorili še več vidnejših in bolj znanih ljudi: Naj navedem samo nekatera imena: 1. prof. dr. Ciril Šinigoj iz Mirna (10. novembra 1943); 2. dr. Emil Petrič, odvetnik v Ajdovščini (30. novembra 1943); 3. Obid Alojzij, župnik v Podsobotinu (8. januarja 1944); 4. pesnik Lado Piščanc in Ludvik Sluga, oba kaplana v Cerknem (5. februarja 1944); skupaj z njima so bili ustreljeni tudi sledeči Cerkljani: Bevk Filip, kmet; Paa Pavla, učiteljica; Sedej Pavla, šivilja; Mlakar Anton, kmet; Ambrožič Janez, zidar; Bogataj Rudolf, čevljar; Zorzut Karlina, hišnica; Ržen Angela, šivilja; Mežek Katarina, kmetica; Purgar Malika, služkinja; Roje Franc, trgovec; Kavčič Albert, mesar. Skupaj 14 oseb. V tej skupini je bil tudi Bavecon Josip, šofer; tega so krogle samo ranile, tako da je lahko ušel. Ker je mati učiteljice Paa v silni dušni zmedbi in žalosti kar naprej zahtevala od partizanov, naj ji vrnejo hčer, so likvidirali tudi njo. 5. Schiff

Jožko, dijak iz Vrtojbe; ustrelili v Renčah 24. aprila 1944. Šel je bil v partizane; mislil pa je, da lahko govori, kar hoče. 6. Breščak Štefan, trgovec iz Kanala; ubili zadnje dni julija 1944; 7. Ostan Izidor, trgovec iz Bovca; ubili 28. julija 1944; 8. Anica Črnetova, učiteljica iz Grgarja; ubili 8. avgusta med št. Petrom in Renčami; 9. Pisk Anton, upokojeni duhovnik iz Kanala; ustrelili 25. septembra 1944 v Gornji Tribuši; 10. Šorli Jože, sodnik iz Gorice; ustreljen 18. marca 1945 v Žarščnah.

To so nekateri primeri, za katere se je v javnosti brž razvedelo. Koliko je padlo drugih, bo težko dognati. Morišča so bila v Renčah ob Vipavi, v Tribuši, v Žarščnah pri Zapotoku v dolini Idrije ob stari avstrijsko-italijanski meji; tu je delalo vojaško sodišče briško-beneškega odreda, v katerem so bili tudi Italijani. To sodišče je v začetku izdajalo uradna poročila o izvršenih obsodbah; pozneje je to opustilo. Je bilo pač preveč dela. V omenjenih krajih je pokalo vsak dan. Ljudje pa so padali tudi drugod. Človeško življenje ni imelo tiste čase nobene cene. Koliko je samotnih grobov po lepi primorski zemlji!

Več ljudi je bilo obsojenih na smrt (dr. Janko Kralj, Polde Kemperle, msgr. dr. Mirko Brumat in drugi), a do njih partizanska roka ni segla.

Najstrašnejši je bil zadnji del te krvave svatbe v maju 1945. Takrat so se začela polniti kraška brezna (fojbe). Koliko mrtvih leži v breznih pri Grgarju, v Lokovecu, v Trnovskem gozdu, pri Koševniku nad Idrijo, v obeh jamah pri Kobji glavi blizu Komna na Krasu, pri Bazovici in drugod, pač ne bomo nikoli dognali. Prebivalci v okolici takih jam vedo še danes povedati, da so tisto pomlad noč za nočjo prihajali tovorni avtomobili, polni zvezanih revežev, in se vračali prazni. Od brezen pa so odmevali smrtni kriki in regljanje strojníc.

POD NEMŠKO ZASEDBO

Ob zlomu Italije 8. septembra 1943 se je položaj partizanov močno utrdil. Razorožili so italijanske čete ter oborožili svoje oddelke. Proglasili so splošno mobilizacijo in 10. septembra prvič zasedli Gorico. Na Travniku so imeli velik miting. Z dogovorom, ki so ga takoj nato sklenili s savojskimi generali, so oblast v mestu Gorici prepustili italijanskim četam, sami pa so zasedli in kontrolirali vsa pred-

mestja z deželo vred. Dogovor je veljal do prihoda Nemcev dne 13. septembra. Nemci so takoj začeli pripravljati pohod proti partizanom. 17. septembra so začeli z ofenzivo. Obstreljevali in zasedli so Rafut, Kostanjevico, Panovec in razpršili slabo organizirane, na hitro sestavljene, a številne partizanske oddelke. V nekaj dneh so očistili Vipavsko dolino noter do Razdrtega in še naprej do Postojne. Pri tem delu so gorele hiše od Gorice do Postojne in ljudi je padlo na stotine in tisoče. Partizansko vodstvo je zaradi lahkomišelnega presojanja položaja doživelo svoj prvi veliki poraz.

Pozneje so partizani spremenili taktiko nasproti Nemcem. Delali so bolj zvito. Pri nemških poveljstvih so imeli na zaupnih mestih svoje ljudi, ki so jih sproti obveščali o nemških načrtih. Nemci so s svojimi policijskimi četami "prečesali" vso deželo od Pulja do Bovca. Za vsak pohod so partizani vnaprej vedeli. Toda namesto da bi jim pripravljali spretne zasede in jih uničevali, kot bi moralo biti po njihovem bojnem programu, so se jim vedno spretno umikali v podzemeljske bunkerje. Ko so Nemci odšli, so ti krti spet prilezli na dan in hitro javili v lahkoverni London novo veliko zmago. Da so partizani bili stalno na begu kot plašljivi zajci, pripovedujejo njihove veličine iz literarne tovarišije same (Bevk, Kocbek). Dopisniki in člankarji manjšega formata, ki so po vojni ovekovečili svoje junaštvo v kakem dnevnem listu, pa sploh ne znajo povedati drugega kot to, kako so tekli in se skrivali pred Nemci. Saj je razumljivo: če je rešil svojo kožo, je imel to za velik uspeh in je pozabil na malo junaško zadržanje. Za ljudstvo je bil ta način junakovanja seveda boljši, kajti kaj bi bili Nemci še vse uničili, če bi se bili partizani povsod resno upirali.

Ojačilo in bolje organiziralo se je tudi partizansko vodstvo na Primorskem. Takoj v septembru 1943 se je ustanovil Narodno-osvobodilni svet za Primorsko Slovenijo (gl. Slovenski poročevalec, 29. sept. 1943, št. 20). Dobil je v roke vso javno upravo v Primorju. Za predsednika so postavili pisatelja Franceta Bevka, katerega so ob zasedbi Gorice 10. septembra osvobodili iz ječe. Pravi voditelji rdeče revolucije na Primorskem so vedeli, da ima dve dobri lastnosti: kot izredno plodovit pisatelj ima znano ime; na politiko se prav nič ne razume; računov jim torej ne bo kvaril. Te nade je Bevk v polni meri izpolnil. Zato lahko danes udobno živi v Ljubljani. Za podpredsedni-

ka Nar. osvob. sveta za Slovensko Primorje je bil imenovan dr. Joža Wilfan, za tajnika pa dr. Aleš Baebler.

Na Goriško se je takrat vrnil tudi Jože Srebrnič, bivši komunistični poslanec v rimskem parlamentu. Bil je konfiniran na otoku Ventotene. Takoj ob prihodu v partizane je postal član Narodnega osvobodilnega sveta za Primorsko Slovenijo (Primorski poročevalec, 30. novembra 1943, številka 13, leto I.). S Srebrničem pa niso imeli sreče. Dne 11. julija 1944 je utonil v Soči pri Plaveh (Partizanski dnevnik, 4. avgusta 1944 številka 203). Hoteli so reko predrožiti. Ljudje iz tistih krajev so govorili, da je imel na glavi rane od udarcev. Lahko je bila nesreča in je te udarce dobil, ko ga je deroča voda butala ob skalovje. Mogoče pa je tudi, da so se hoteli iznebiti politično izkušenega starejšega moža z lastno sodbo. Kdo ve!

Narodno-osvobodilni svet za Primorsko Slovenijo so 13. januarja 1944 razpustili in njegove kompetence prenesli na Slovenski narodno-osvobodilni svet (SNOS), čigar Izvrš. odbor so dodelili še enega člana kot zastopnika Primorja. Ta član je bil France Bevk. SNOS je torej imel po tej preuredbi 11 članov. Partija je s tem koncentrirala oblast vse močnejše v svoji osrednji celici in navidezna avtonomija Primorcev je šla rakom žvižgat.

Novi organizacijski stroj pa najbrž ni tekel tako lepo, kot bi bili radi videli. Zato je prišlo 15. septembra 1944 na sestanku v Trnovem na Trnovski planoti do obnove primorskega zastopstva pod imenom Pokrajinski narodno-osvobodilni odbor za Slovensko Primorje (PNOO). Za predsednika so zopet postavili Bevka. Kot tajnik mu je bil dodeljen dr. Joža Wilfan. En podpredsednik je bil dr. Lavo Čermelj, ki je tudi tisto leto prišel iz ječe v Italiji. Drugo podpredsedniško mesto je bilo rezervirano za goriške sredince, ki so vedno od prvih početkov O. F. z eno nogo stali v partizanih in so se prav tedaj zopet enkrat pogajali z njimi za sodelovanje. Tega podpredsedniškega mesta sredinci niso nikoli zasedli, ker se prav do žalostnega konca svoje žalostne frakcije niso mogli odločiti ne za satana, ne proti njemu. PNOO je v maju 1945 tudi dejansko prevzel vso upravo na Primorskem.

NOVE NALOGE

Z nemško zasedbo je za Slovence hastopil nov položaj. Nemška moč še vedno ni bila

Lado Piščanec

zlomljena. Ker pa se je razlezla po vsej Evropi, ni bila več eksplozivna kot ob začetku vojne. V tej fazi vojne so Nemci skušali biti konservativni. Prebivalstva zasedenih dežel niso več načrtno izzivali z neumestnimi ukrepi, ki bi povzročali odpor. Želeli so predvsem zagotoviti mir ob velikih prometnih žilah. Ob Jadranskem morju so pa imeli še svoje posebne namene. Nemški rajh je v tistih dneh uredničil enega davnih ciljev nemške politike: dosegel je Sredozemsko področje. Tega ozemlja Nemci niso nameravali več izpustiti iz rok. Zato so ga odtrgali od Italije in Jugoslavije in ustanovili 15. oktobra 1943 novo upravno tvorbo "Jadransko Primorje" (Adriatisches Kuestenland), ki je obsegalo Ljubljansko pokrajino, vso Julijsko Krajino z Reko in videmsko pokrajino. S tem dnem je vsa civilna oblast prešla z vojaškega poveljstva na vrhovnega komisarja, ki je imel sedež v Trstu. Za vrhovnega komisarja je bil imenovan Celovčan dr. Friedrich Rainer.

V Jadranskem Primorju so prebivali Slovenci, Hrvati in Italijani. Za Slovence in Hrvate v Primorju so Nemci vedeli, da so se jim pod Italijo godile velike krivice.¹⁾ Zato so jim ponudili nekaj svobode. Predvsem so dovolili, da so si sami iz lastnih sredstev ustanovili in vzdrževali precej osnovnih šol in skoraj popolno slovensko klasično gimnazijo v Gorici. Vodilni slovenski krogi so bili trdno prepričani, da bodo Nemci propadli. Ni pa še bilo jasno, ali kmalu ali pa šele čez dve, tri leta. Treba pa je bilo zgrabiti za vsako priliko, da se zapuščeni slovenski mladini da čimprej in

čimveč rednega slovenskega pouka, katerega je tako pogrešala že nad dvajset let. Tu se ni smel zamuditi noben dan. Kako pravilno je bilo to stališče, je pokazala poznejša izkušnja pod zavezniki in pod Italijo. Kar so dali zavezniki, to Slovenci v Italiji imajo, a niti trohice več.

V ustroj in delo šole se Nemci niso vtikali. Tako svobodne domače šole ni bilo zlepa kje. Vse učne moči na gimnaziji in osnovnih šolah so bile visoko kvalificirane in polne veselja do hvaležnega dela. Partizansko vodstvo pa je šole po deželi oviralo, prepovedovalo in učiteljem grozilo s smrtjo. Zaradi groženj s smrtjo se je ustavil pouk v Nabrežini (13. januarja 1944) in v štandrežu pri Gorici (11. februarja 1944). Partizani so to delali pod geslom: "Vse, kar nam ponujajo Nemci, moramo odklanjati." (Primorski kmečki glas, 10. januarja 1944 štev. 1). Slovenske šole v Gorici so jim bile okupatorske. Kakšne pa so bile po njihovi logiki italijanske, v katere so slovenski učenci takrat tudi hodili, katerih pa niso nikoli prepovedali? Jasno je, da partizanom ni bilo mar zanemarjene šolske mladine; važno se jim je zdelo, da samo oni ohranijo oblast v deželi. Sami so pa sklepali gospodarske in vojaške sporazume z Nemci, kot bomo videli pozneje.

Nemci so takoj ob proglasitvi Jadranskega Primorja začeli preurejati civilno upravo. Pustili so sicer italijanski upravni sistem. Dovolili so pa, da so v slovenskih krajih prišli do veljave slovenski ljudje, samo če so hoteli. Imenovali so nove prefekte. V Trstu je postal prefekt zagrizen fašist dr. Bruno Coceani, v Gorici pa trezni in zmerni grof Marino Pace. Postavili so tudi nove župane. Važno je, da

1) Prim. tiskani "Merkblatt" 162. pehotne divizije, ki je to ozemlje v sept. 1943 zasedla. Ta "Merkblatt" je bil namenjen oficirjem in moštvo v informacijo pred začetkom operacij. En izvod je prišel v roke slovenskemu zaupniku. Tu stoji med drugim: "Die Slowenen sind ein altes Kulturvolk slawischer Herkunft... Sie sind vor 1500 Jahren in unseren Raum eingewandert... Die slowenischen Doerfer sind freundlich und sauber... Die Slowenen und Kroaten, die ihre kulturelle Selbststaendigkeit bewahren und pflegen wollen, lieben die Italiener nicht, weil sie von ihnen unterdrueckt worden sind." — sept. 1943).

je Gorica dobila prvič v sto letih slovenskega podžupana v osebi dr. Tonklija. Nemci so si prilasčevali tudi pravice vrhov nedržavne oblasti. "Rainer sta assumendo prerogative sovvrane", je ves obupan poročal tržaški prefekt Coceani Mussoliniju pri sprejemu dne 6. januarja 1944. (Gl. Bruno Coceani: Mussolini, Hitler, Tito alle porte orientali d'Italia. Edit. Cappelli, Bologna 1948, str. 70).

RAZMERJE MED NEMCI IN PARTIZANI

je bilo dobrega pol leta zelo napeto. Na obeh straneh zagrizeno ideološko sovraštvo, ki je imelo edini cilj: uničiti nasprotnika popolnoma. Partizanski odredi so tu in tam porušili kak most ali pognali v zrak kako važno železniško progo. V velike vojaške akcije se po ponesrečeni septembrski ofenzivi niso več spuščali. Nemci pa so za kazen požigali vasi in pobijali ljudi, zlasti moške, da te je moralo biti strah, kaj bo z našim maloštevilnim narodom, če pojde dolgo tako dalje. Takrat se je marsikdo spomnil besed dr. Miha Kreka: "Slovenski narod, zavedaj se, da gre zdaj za tvoje življenje! Mrtvega naroda nobena mirovna konferenca ne bo mogla obuditi v življenje!" Partizani vojaško sicer Nemcem niso veliko škodovali. Še tako velik most so Nemci v dveh, treh dneh zopet popravili, da o železniških progah niti ne govorimo, ker so jih popravili v eni ali dveh urah. Izzivali pa so nemške maščevalne instinkte. Nemci so za vsako tako akcijo kruto strahovali nedolžno prebivalstvo.

Naj navedem le nekaj strahotnejših primerov:

V septembrski ofenzivi 1943 so Nemci razrušili s topovi več hiš na Rafutu, 25 hiš v št. Petru pri Gorici, 17 hiš v Krombergu in vse hiše razen dveh v Rožni dolini; 2. novembra 1943 so Stanovišču pri Breginju požgali 34 hiš od 40, ker so bili v vasi partizani, ki so iz hiš streljali. V času od 23. do 28. januarja 1944 so po Trnovski planoti napravili sledečo škodo:

Ravnica: nekaj hiš porušenih, več ljudi ubitih;

Trnovo: 17 hiš porušenih, 33 ljudi pogrešanih;

Nemci: 13 hiš požganih; ostala je samo ena;

Zavrh: 2 hiši porušeni;

Lokve: 33 hiš požganih (od 86); 247 ljudi mrtvih; tu sta se borili Gradnikova in Gregorčičeva brigada.

1. februarja 1944 so Nemci porušili tisti del Mirna, ki leži na levem bregu Vipave. Vzrok:

dva nemška uradnika sta šla ogledovat poslopje čevljarске zadruge. Za trenutek sta šla tudi čez most na levi breg in se nista vrnila. Nemški Berater v Gorici je dal ultimatum: Če jih v enem dnevu ne izpustijo, bo gorela vas. Toda kaj je bilo mar partizanom, ali zgori vas ali ne. Bilo jim je samo za to, da podžgejo sovraštvu do Nemcev ne glede na ceno, ki jo bo moralo prebivalstvo plačati.

V začetku februarja 1944 so partizani med Komnom in Rihenberkom uničili 80 mož močan nemško-italijanski oddelek. Za kazen so Nemci zažgali Komen in Tomačevico (15. febr.) in Rihenberk (16. febr.), prebivalstvo pa (okoli 4000 ljudi) odgnali v Nemčijo. Tu je vsaj šlo za večjo vojaško akcijo, čeprav uspeh nikakor ni odtehtal velikanskih žrtev. Dr. Joža Wilfan je tri dni pozneje (19. febr.) na mitingu s plesom v Dornbergu, torej v neposredni bližini nesrečnih krajev, cinično izjavil glede požganega Rihenberka: "Žrtve morajo biti!"

21. februarja 1944 je pogorelo Srednje nad Kanalom, in sicer 20 hiš od 22.

10. marca 1944 je zgorel mirenski grad, to je samostan o. lazaristov s cerkvijo na gričku nad Mirnom. Zažgali so ga partizani.

18. in 22. marca 1944 so Nemci z letali porušili in požgali Cerkno, kjer je bilo eno izmed središč partizanstva.

25. marca 1944 so na Otlici nad Ajdovščino požgali 53 hiš. Do 20. junija istega leta je Otlica izgubila še 23 hiš. Tretjina te lepe vasi je bila torej v razvalinah.

31. maja 1944 so Nemci v Vojščici na Krasu zažgali 70 hiš, torej skoraj vso vas. Partizani so bili malo prej tam ubili enega nemškega častnika.

Zadnje dni maja so Nemci v Šlovrencu v Brdih ubili 22 ljudi.

V dneh od 4. do 10. junija 1944 so požgali Šebrelje in deloma tudi Jagršče. Par dni prej so partizani streljali od Sv. Ivana v dolino Idrijce.

24. junija 1944 so požgali vasi Lipo (20 hiš) in Selo nad Brestovico (čisto uničeno) na Krasu.

Nemci so porušili tudi Strmec pod Mangartom (18 hiš) in obesili 16 hišnih posestnikov.

S tem se je divjanje skoraj nehalo. Hujše represalije so bile še v septembru 1944. Zaradi ponovnih atentatov na progi Trst—Tržič so požgali vasi Vižovlje, Mavhinje, Cerovlje

in Medjo vas; skupaj 140 hiš. Ob tej priliki so odgnali nad 500 glav živine.

V drugi polovici leta 1944 je napetost med obema taborom popustila. Veliko si je za to prizadeval goriški prefekt grof Pace, ki svojih zvez s partizani ni prav nič skrival. Z vednostjo Nemcev je hodil na partizansko ozemlje in je stalno posredoval, da so Nemci in partizansko vodstvo sklepali dogovore različnega značaja. Navadno je šlo za izmenjavo živeža. Iz Gorice so hodili zastopniki na partizansko ozemlje v Renče in na Vogrsko s partizanskimi propustnicami, ki so imele na drugi strani nemški vizum. To se je godilo od pomladi 1944 dalje. Nemci so dobavljali partizanom živež, zlasti sladkor, moko in tobak; v zameno so dobivali vino in drva. Pace je 11. septembra osebno šel na komando IX. korpusa, da bi za trajno uredil izmenjavo živeža. Ob tej priliki so ga pa izigrali. Aretirali so ga v Gornji Tribuši in ga odpeljali v Črnomej pred sodišče. Po poti jim je ušel in se 16. oktobra vrnil v Gorico. Z njim sta bila tudi baron Locatelli-Hagenauer in uradnik na prefekturi Mazzolini. Ti trije so tvorili pravo trgovsko delegacijo za pogajanja. Ko je imel Pace jeseni 1945 v Vidmu proces zaradi kolaboracionizma, so vodilni goriški partizani, na pr. Jože Štrukelj zelo ugodno izpovedali o njegovem delu med vojno ter je bil oproščen z veliko pohvalo sodnega dvora.

Najvažnejši pa je bil sporazum, ki je stopil v veljavo dne 5. julija 1944, ker je bil čisto vojaškega značaja. Podpisali so ga menda v nekem gradu v Furlaniji par dni poprej. Prva vest o tem sporazumu, ki je bil pravo premirje, se je pojavila že 3. julija. V Gorici so jo raznesli častniki Stadtkommandanture in prefekt Pace. Točke premirja vsebuje nemško povelje št. 1461/44 z dne 5. julija 1944, ki se glasi dobesedno:

1) Vodstvo partizanov v provincah Udine—Gorica—Trst—Istra in Reka je izjavilo, od 5. VII. 1944 ob 12 h, da od toga trenutka dalje prekinejo vse sovražnosti, t. j. napade in sabotaže vsake vrste proti nemški vojski, SS in policiji, kakor tudi na druge nemške edinice.

2) Od 5. VII. 1944 ob 12 h prekinejo tudi vse nemške in njim podrejene edinice aktivno borbo proti banditom.

3) Vse tekoče akcije v Bači se takoj prekinejo.

4) Vse varnostna podvzetja ostanejo še nadalje v veljavi.

5) Oborožene partizane v oblasti cest, prog, telefona in drugih vojnih objektov se smatra za bandite in se z njimi postopa kot sedaj.

6) Ako se 5. VII. 1944 ob 12 h pojavijo sovražnosti od strani partizanov, je iste treba takoj zapreti.

7) Obvestiti takoj, ako je nastopilo mirno stanje do tega trenutka.

8) Isto velja za italijanske partizanske ednice.

To povelje so dobile tudi edinice narodnih straž, in sicer v slovenščini. Tu je prepisano z vsemi slovničnimi napakami.

V sredo 5. julija zjutraj so to povelje prejele nemške čete, ki so bile v prejšnjih dneh obkolile okoli 4500 partizanov v Baški dolini, ki so bili tam na prehodu in so slučajno zašli v nemški obroč. Vojkova brigada se je bila deloma že vdala. Pri obkoljenih četah je bil tudi politkomisar IX. korpusa Janez Hribar. Baška dolina je velika naravna past, iz katere ni izhoda, če zapreš nekatere točke. Partizanom je grozilo popolno uničenje. Ko pa je prišlo Nemcem omenjeno povelje, so ogenj takoj ustavili in odprli klesče. Glavnina partizanov se je tako lahko rešila. V zameno so pa Nemci dobili obljubo, da partizani ne bodo motili prometa na cestah in železnicah.

Razburjenje zaradi tega premirja je bilo velikansko. V Ljubljani so generala SS Roesenerja prosili, da je v dnevnem časopisju podal izjavo, da to premirje za ljubljansko pokrajino ne velja.¹⁾

NARODNA STRAŽA

Domobranstvo se na Primorskem ni moglo tako razmahniti, kot bi bilo potrebno spričo položaja, ki je nastal ob polomu italijanske oblasti. Ljudstvo je bilo vse omamljeno od lepih besed O. F., ki je s spretno propagando zabrenkala na najbolj občutljive strune narodne bolečine ter je svoj pravi program ko-

1) "Das Geruecht wird verbreitet, mit den Banditen in Kuestenland sei ein Vertrag geschlossen worden. Diese Behauptungen bleiben fuer uns in der Provinz Laibach ein Geruecht." — Slovenec 7. julija 1944. — Prevod se glasi: Širi se glas, da je bil z banditi na Primorskem sklenjen dogovor. Za nas v ljubljanski pokrajini so te trditve samo glas. — Roesener je torej izrečno izvzel ljubljansko pokrajino. Ta številka "Slovenca" je bila v Gorici zaplenjena.

munistične socialne revolucije skrivala do prevzema oblasti.

V decembru 1944 je prišel na Primorsko polk. Kokalj, da bi organiziral svoj Varnostni zbor (domobranca). Štab si je osnoval v Trstu. Zastavil si je dve nalogi: 1. voditi protikomunistični boj; 2. pomagati primorskim Slovincem do političnih in kulturnih pravic.

Primorski narodni stražarji so ustanovili postojanke v vseh važnejših krajih Tržaške in Goriške. Močna posadka je bila v Trstu. V Gorico so prišli 7. maja 1944 ter se nastanili v vojašnici v ulici Roma. Važne postojanke so bile v Kobaridu, Tolminu, Ajdovščini, Črnem vrhu nad Idrijo (to postojanko so 1. septembra 1944 uničili partizani s pomočjo italijanske artilerije; komandant narodne straže je bil nadporočnik Jože Jaroš), Idriji, Postojni in drugod. Število narodnih stražarjev je na Primorskem doseglo 1500 mož. Kjer so se pojavile narodne straže, povsod so se morali umakniti oddelki fašistovske republikanske milice.

Polkovnik Kokalj je tudi na kulturnem in političnem polju dosegel nekaj pomembnih uspehov. Na njegovo zahtevo so se 3. januarja 1944 začele slovenske oddaje v tržaškem radiu. V Idriji, Ajdovščini, Vipavi, Postojni in drugih slovenskih krajih, kjer je bilo mogoče, so bili imenovani slovenski župani. V Gorici je bil imenovan prvi slovenski podžupan sploh. Za župana pa so postavili dva zmerna goriška Italijana drugega za drugim, ki sta se resno trudila, da bi ustvarila pogoje pravičnega sožitja med Slovenci in Italijani. Tudi novi goriški prefekt grof Marino Pace je vodil pomirjevalno politiko. Slabše je bilo v Trstu, kjer je bil 22. oktobra 1943 imenovan za prefekta zagrizen fašist dr. Bruno Coceani. Ta je spoznal nevarnost, ki je pretila italijanski nadoblasti v Trstu od strani slovenskih oboroženih oddelkov. V svoji že omenjeni knjigi "Mussolini, Hitler, Tito alle porte orientali d'Italia" piše o svoji zagrizeni borbi proti narodnim stražarjem. Sam se je večkrat peljal v Mussolinijev glavni stan in poročal dučuju o novi nevarnosti. 19. maja 1944 ga je Mussolini spet sprejel. Dajmo besedo njemu samemu: "Duce, per ordine della autorità tedesche verso la fine di febbraio la nostra milizia confinaria che prestava servizio nel Postumiese venne ritirata e sostituita con la milizia territoriale slovena, i cosiddetti domobranci. Si installarono dapprima nei presidi

del Carso, poi furono fatti scendere al piano, da Trieste a Gorizia. A Trieste furono alloggiati in un sobborgo, nella caserma di San Giovanni; a Gorizia in un edificio del centro.

A Trieste si insediò pure il comando regionale, retto dal col. Tonci Kokalj. Nel castello di Duino fu aperta una scuola per gli ufficiali della milizia nazionale slovena. La venuta di queste legioni ha dato vigore agli slavi. Per le vie di Gorizia eccheggiano i canti popolari sloveni, intonati dai domobranci e inni marziali. Il nuovo giornale sloveno di Gorizia è esultante per questo soffio di vita nuova portato dai domobranci."¹⁾ (str. 133—134). Do maja 1944 je Coceani poslal nemškim oblastem dvanajst raportov proti domobrancem.

Polk. Kokalj je zahteval razgovor s prefektom Coceanijem. Ta prvi razgovor se je vršil dne 19. aprila 1944²⁾ (prim. l. c. str. 136—143). Kokalj je postavil sledeče točke kòt minimalni program Slovencev na Primorskem:

1. slovenske šole;
2. slovenski župani in občinski odbori v slovenskih krajih;
3. obnova slovenskega uradnega jezika pri okrajnih sodiščih;
4. imenovanje slovenskih uradnikov na tržaški prefekturi;

5. povrnitev škode za požgani Narodni dom v Trstu, za porušene tiskarne, za šole Družbe sv. Cirila in Metoda, za slovenske knjižnice in prosvetna društva itd.

Prefekt Coceani je ob tej priliki pokazal vso

1) Prevod: "Duče! Na ukaz nemških oblasti je bila proti koncu februarja naša obmejna milica, ki je vršila službo v Postojnščini, umaknjena. Na njeno mesto je prišla slovenska narodna straža, tako zvaní domobranci. Najprej so ustanovili posadke po Krasu, potem pa so jih poslali v nižino od Trsta do Gorice. V Trstu so se nastanili v predmestju Sv. Ivan v tamkajšnji vojašnici, v Gorici pa v poslopju sredi mesta.

V Trstu se je nastanilo tudi pokrajinsko poveljstvo, kateremu načeluje polk. Tonci Kokalj. V devinskem gradu se je odprla šola za častnike slovenske narodne straže. Prihod teh legij je ojačil Slovence. Po goriških ulicah odmevajo slovenske narodne pesmi, ki jir pojejo domobranci, in vojaške pesmi. Novi slovenski list v Gorici je ves navdušen zaradi diha novega življenja, ki so ga prinesli domobranci."

Ludvik Sluga

neskončno omejenost in zagriženost fašistovskega funkcionarja, ki trdovratno zapira oči pred živo stvarnostjo. Kaj je točno rekel polk. Kokalju ob tej priliki, se ne ve, kajti prof. Urbani Umberto, ki je bil pri tem razgovoru za tolmača in zapisnikarja, ni hotel zapisati v zapisnik vseh izrazov: "Lo scrivente non si ritiene autorizzato a riportare le risposte date dal prefetto dott. Coceani al col. Kokalj." (Pisec se ne smatra za pooblaščenega, da bi zapisal odgovore, katere je prefekt dr. Coceani dal polk. Kokalju.)

Mussolini je Coceanija pohvalil, ni mu pa dal nobenega upanja za zboljšanje, ker mu ga pač ni mogel dati.

Ker prefekt Coceani ni bil dostopen za resne in trezne razgovore ter je a priori odbijal vsako rešitev, je bilo treba delati mimo njega. Začele so se odpirati slovenske šole na Goriškem in Tržaškem. Na Tržaškem so začele poslovati sledeče slovenske osnovne šole: Katinara, Št. Peter na Krasu, Košana, Trebče, Bazovica, Lonjer, Rovte (Sv. Marija Magdalena Spodnja), Matenja vas, Slavina, Petelinje, Postojna, Padriče-Gropada, Opčine, Sežana, Povir. Srednja šola se ni mogla ustanoviti in tudi deželni šolski svet se na Tržaškem ni mogel sestaviti.

V Gorici pa se je osnoval deželni šolski svet. Ustanovila se je slovenska klasična gimnazija v Gorici in učiteljsiše v Tolminu. Odprle pa so se tudi sledeče osnovne šole: Gorica, Kobarid, Borjana, Tolmin, Poljubinj, Bovec, Kanal, Idrija, Sp. Idrija, Godovič, Ajdovščina, Vipava, Bu-

danje, Vrhpolje, št. Vid pri Vipavi, Batuje, Selo pri Batujah, Črniče, Prvačina.

Zelo važno je bilo tudi prosvetno delo med ljudstvom. Najprvo je bilo treba javno poudariti pravice slovenstva v Gorici sami. V ta namen se je priredila velika akademija dne 6. avgusta 1944. Vršiti bi se bila morala v gledališču Verdi, a dan poprej so italijanski prenapeteži položili v dvorano mino, ki se je razletela med kinomatografsko predstavo in ubila štiri ljudi ter dvorano hudo poškodovala. Akademija se je vršila kljub temu, a v drugi dvorani. Na sporedu so bile pevske točke, recitacije in odlomek iz "Prodane neveste". Uspeh je bil velikanski, navdušenje nepopisno, dvorana nabito polna. To so bili res lepi trenutki. Takih nastopov je bilo pozneje še več in uspeh je bil vedno presenetljivo velik. Pokazali so, kako so bili ljudje lačni slovenske pesmi in svobodne slovenske besede.

V Gorici so se začela tudi predavanja Ljudske univerze. Vršila so se redno vsak teden ter so bila vedno zelo obiskana.

Pod okriljem narodnih straž so začeli izhajati tudi slovenski listi. Prvi je bil "Goriški list" (začel 6. maja 1944). Sledila sta mu bojeviti in res zanimivi "Tolminski glas" (začel 15. julija 1944) ter "Vipavec" (začel 10. febr. 1945).

Poveljstvo narodnih straž je doseglo, da so bili imenovani slovenski sodniki v Gorici, Postojni, Senožečah in Sežani.

V okviru narodnih straž se je organizirala tudi Socialna pomoč za Primorsko. Imela je sedež v Trstu in Gorici. Po župnijah in občinah je ustanavljala dobrodne odbore, zbirala podatke o osebnih žrtvah in gmotni škodi na zasebni in javni imovini, organizirala nabilne akcije ter podpirala pogorelce, pregnance, sirote in dijake z denarjem in blagom.

* * *

Vse to delo se je vršilo v nenavadno težkih razmerah. Osebnosti ni bilo nobene. Požrtvovalnim javnim delavcem so grozili s smrtjo. Nasprotna propaganda je pri ljudstvu izpodkopavala zaupanje vanje. Dnevne borbe z Nemci in Italijani, ki nikakor niso hoteli razumeti, da imajo tudi primorski Slovenci svoje naravne pravice, so občutno ovirale vsako akcijo. Vzdrževanje zvez med posameznimi organizacijskimi središči je bilo zelo težko. Tudi stalni zračni napadi podnevi in ponoči niso baš pospeševali ugodnega razvoja. Zavrla pa tega prepotrebne delo ni nobena ovira. Kljub vsemu se je takrat zasejalo marsikatero dobro zrno, ki je vzkalilo in prineslo sad šele pozneje.

Tabor v Mengorah

30. aprila 1945 je ob osmih zjutraj v Gorici sirena zatulila in ni hotela nehati. Vse se je nenadoma prekucnilo. Protikomunistični oddelki so se umaknili iz mesta čez Sočo. Zadnja patrolja narodnih straž, ki so pa že oblekle uniformo jugoslovanske vojske, je bila v Gorici v torek 1. maja ob sedetih dopoldne, in si-

cer pred kavarno Garibaldi. Potem nič več. Zdelo se je, da je vsega konec. Zavedali smo se, da se je začelo novo poglavje v knjigi slovenske zgodovine, a vedeli smo tudi, da se je knjiga zgodovine odprla na napačni strani. Vse, kar se je zgodilo potem, pa zasluži posebno razpravo.

Ing. FRANC EMMER

OB DESETLETNICI PRVEGA KOMUNISTIČNEGA ATENTATA

S Fanušem sva se našla kmalu po laški zasedbi Ljubljane. Dasi ožja rojaka sva prej malokdaj govorila. Bil je nekaj let starejši, bil je politično v drugem taboru in bil je zadnja leta pred vojno dalj časa "po svetu".

Kot sin Čeha, ki si je za svojo drugo domovino izbral našo Slovenijo, je Fanuš našel pot v napredne kroge, bil Sokol, bil četnik še v mirnodobski Jugoslaviji, predvsem pa je bil čist in zaveden slovenski narodnjak. Akademik-nacionalist; to dvoje ga je vodilo tiste majske dni 1941, ko smo prvič sedli za mizo in vedeli samo eno: naj nas borba za svobodo stane kolikor hoče, treba bo doprinesiti svoj delež!

★

V tistih dneh, ko so komunisti čakali še navodil iz Moskve, da stopijo "v boj za Sovjete", je Fanuš zbral okrog sebe majhno sicer, pa udarno skupino mladih ljudi vseh političnih pripadnosti: od Sokola do KAjevcev, od Jadrana do ZFO, od Frančiškovihih križarjev do nepredeljenih. Zbiral ter povezoval je tudi gorenjske in štajerske begunce.

Emmer je prav v tem velik, da je v tistih nekaj mesecih tipanja in snovanja spoznal, da narodnim silam revolucije ne bodo glavna ovira nemški nacisti in laški fašisti — katere bodo že zavezniške sile prisilile k zapustitvi našega narodnega ozemlja — pač pa komunisti slovenskega rodu in njih bratje po ideji. Iz tega spoznanja je rastle tudi Emmerjeva delavnost v smeri izgradnje edinic za borbo proti komunistom, če-

prav šele po končani vojni, kot je tedaj mislil.

Velik je Fanuš tudi v tem, da je bil eden prvih začetnikov narodnega osvobodilnega gibanja. Naj komunisti še tako poizkušajo postavljati dan ustanovitve OF v aprilske dni 1941, zgodovinsko dejstvo bo ostalo, da so šli v akcijo šele po vstopu ZSSR v vojno (junija 1941): pa še tedaj ne, da osvobode narod, ampak da izvedejo revolucijo. Za to revolucijo pa ni bilo potrebno ustanavljati OF v aprilu 1941, kot pravijo oni, ko so že leta 1938 obnovili CK KP Slovenije zgolj z namenom, pripraviti in izvesti revolucijo na slovenskih tleh.

★

Fanušovo prožnost v ilegalnih akcijah sem mogel kmalu opaziti. Ne vem niti sam ne dobro, kje je zvedel za obstoj ilegalne radijske postaje, ki pa je že bila — kot je poročal prve dni avgusta 1941 — v rokah KP naklonjenih ljudi.

Nekaj dni smo "garali", da bi ji prišli na sled. Slednjič jo je izvohal pok. Danilo Capuder v podstrešju realke v Vegovi ulici (prav za prav smo se vrteli okrog nje kot mački okrog vrele kaše...).

Fanuš ni hotel akcije razbojnati. Zato smo 19. avgusta 1941 takoj po končani policijski uri šli s Fanušem in Danilom na delo. V dobre pol ure smo jo imeli, dobro uro nas je zamotilo odmontiranje, še malo pospravljanje — in pojavila sta se "aktivista", dotedanja upravnika radijske postaje. A stvar je potekla mirneje, kot smo sprva mislili: brzkone so revolverji v naših rokah dokaj vzpodbudno vplivali na Milana in

Herzoga, da sta se dala dostojno pomeniti.

Preden se je Ljubljana znašla sredi prve delovne ure v uradih, je bila postaja že v varnih rokah med nami. . .

★

Prav tiste dni nekako, ko se je Milan Kranjc odpravljajal na Sušak, kapetan Lesjak sestavljal šifre za Dražin glavni stan, a Danilo in Marjan ter Jože pa po ljubljanskih cestah in ulicah prepeljavali garnituro črk ter tiskarske naprave za našo prvo ilegalno tiskarnico, je Fanuš zbiral dokumente za Vičičev odhod na Gorenjsko.

V tem delu ga je doletela komunistična "podvala": Majcen Miloš in Kos Bojan, aktivista OF in minerja med nami, sta ga mirno in brez pomisleka žrtvovala. Njuno delo je, kot je to vedel

povedati pok. dr. Vito Kraigher, dokončal abiturient — atentator Brajnik.

Za staro šišensko cerkvijo, na eni značilnih ljubljanskih cest je Fanuš 4. decembra 1941 ob pol 2 pop. omahnil, ko je zastoj poskušal z golimi rokami izbiti atentatorju revolver iz rok in odbiti iz cevi drdrajoče krogle. . .

★

Fanuš je padel nekaj dni za tem, ko je sredi najhujšega dela v ilegali končal diplomsko delo in postal inženir.

Mrtev je ing. France Emmer postal še močnejši v nas. Podžgal nas je k delu, podžgal k naporom: odprl pa je s svojo smrtjo smrti plaz med mladino in možmi, stopil kot prednik na čelo dolge vrste akademikov-junakov, ki so padli v boju za večne narodne ideale.

P. R.

PESMI

JANKO — *San Luis*

BALADA

V noč brez spanja
žge vročica.
Veter piha
v bleda lica.

Bolni misli.
Nagne čašo.
"Ah, lepo bo
v novo mašo.

Dvajset mlajev
vitkih, belih.
Kruh pšenični,
zlati kelih.

Zapojte mi
kakor ptice,
vence spletejo
družice."

"Že se bliža
maša nova,"
poje v noči
siva sova.

"Vse je v rožah
kot gredica.
Vsak čas pride
še družica.

Že prihaja
vsa vesela,
sloka, svetla,
čisto bela.

Tiho stopa
z ного boso,
s svečo v levi,
v desni s koso."

OKNO

Kdo je v oknu srci izrezljal?
Kdo na oknu nagelj zasejal?
Kdo je toplo dahnil vanj, da rdi?
Kdo mi nanj navezal je oči?

Mama vrezala je srčka dva,
nagelj zasejala, dahnila.
Njo mi v oknu iščejo oči,
ali ona v mrzli zemlji spi.

Slovenski gospodarski položaj

Federativna ureditev komunistične Jugoslavije, kakršna je v praksi, ne predstavlja nika-ke državno-politične pridobitve slovenskega naroda, temveč je zgolj administrativnega pomena. To je temeljna ugotovitev, ki sledi iz analize reševanja političnih ter državnih problemov, kakor tudi iz analize usmerjanja gospodarskega razvoja Jugoslavije. Posamezne republike ne vršijo funkcij državne institucije. Njih dejavnost se omejuje na izvrševanje odločb zvezne vlade ter zveznih političnih, upravnih, kulturnih in gospodarskih organov. Ves republiški upravno-politični aparat je vključen v dekoncentracijski sistem, ki predstavlja še veliko nižjo stopnjo kot pa decentralizacija ali avtonomija. Dekoncentracija je namreč taka upravna ureditev, v kateri osrednja oblast ustanovi svoje urade po pokrajinah, da v njih in z njimi razbremeni svojo centralo. Čeprav razdeljeni po pokrajinskih središčih, upravni organi ostanejo kompaktni z ozirom na vodstvo in poslovanje. Ni govora o kakem upoštevanju lokalnih, pokrajinskih potreb naravnih, narodnih, kulturnih posebnosti, stremljenja po prilagojevanju gospodarske, socialne in kulturne politike tipičnim potezam tradicije. Povsod isti in enaki državni aparat, ki skrbi, da se povsod izvršujejo ukazi, zakoni osrednje oblasti, urejajoči do podrobnosti javno življenje.

To je tipična administrativno-politična ureditev vseh totalitarnih režimov.

V takih okoliščinah je razumljivo, da ni mogoče podati položaja slovenskega gospodarstva brez gospodarskih problemov, oziroma razvojnih momentov, tikajočih se vse države FLRJ. Slovenija je samo del in sicer integralni del države Jugoslavije in je kot taka všteta v vseh državnih jugoslovanskih statistikah. Niti ni statistik, ki bi nudile podatke le za slovensko gospodarstvo v celoti. Statistični podatki, kolikor jih je možno dobiti, se omejujejo le na lokalno in republiško gospodarstvo. Vsa važnejša podjetja v Sloveniji pa so zveznega pomena in kot taka sestavljajo statistično celoto državnega gospodarstva.

Danes v FLRJ niti v LRS ne obstojajo, kakor niso obstojali v monarhistični Jugoslaviji, nikaki slovenski gospodarski problemi. V veljavi je le eden in to je jugoslovanski načrt,

ki naj ustvari gospodarski temelj edinstva in enotnosti države. Poudarjati danes slovenstvo in slovenske pravice, pomeni v Jugoslaviji separatizem, reakcionarstvo in saboterstvo.

Pokazati na gospodarski položaj današnje Slovenije, kolikor je združena v LRS, pomeni skušati izbrati iz kompleksa jugoslovanske ekonomije elemente, ki se dotikajo naše domovine. Ni lahka stvar, ker manjkajo podatki, da bi bila analiza na višini sodobnih gospodarskih pregledov svobodnih držav. Resnična slika gospodarskega stanja Slovenije je še veliko hujša kakor pa je tista, ki jo moremo orisati na podlagi števil. Toda že iz teh suhih in propagandno olepšanih podatkov moremo spoznati težke izgube, ki jih mora doprinesati slovenski narod. Ta ekonomska dekadencia usodno omejuje naš narodni, gospodarski in kulturni napredek. To so posledice pomanjkanja politične neodvisnosti.

Pregled slovenskega gospodarskega položaja zahteva za pravilno razumevanje upoštevanje dveh temeljnih faktorjev, ki bistveno določujeta možnost razvoja gospodarstva v Sloveniji. V prvi vrsti je treba poudariti popolno odvisnost slovenskega napredka od volje in privolitve beogradske vlade. Slovenija je samo pasivno vključena v Jugoslavijo brez možnosti, da si urejuje svoj narodni razvoj. Položaj Slovencev in njih bodočnost sta bistveno podrejena državnemu vodstvu, ki je izven slovenskega ozemlja. Po drugi svetovni vojni pa se je temu političnemu okviru pridružil še novi del v obliki komunistične diktature. S tem se je začel tudi nov gospodarski režim v obliki spreminjajočih se faz kolektivizma.

V sedanji komunistični ureditvi gledajo pristaši, kakor tudi nasprotniki režima zgolj političen element. Tisti, ki mu nasprotujejo, mu pač zato, ker je totalitarni režim, brez svobode za posameznike in za skupnost, njegovi pristaši pa mu sledijo zvesto zaradi svoje politične predanosti in ideološkega fanatizma. Malokdo pa pomisli na gospodarske posledice, ki izvirajo iz sedanjega položaja in ki bodo težko obremenjevale slovensko osvoboditev. Prav sedaj v začetku bi poudaril to dvojno omejitev slovenskega gospodarstva: jugoslovansko in komunistično. Obe danes v polni meri tolmačita sedanji položaj našega gospo-

darstva in njegov razvoj v bodočnosti. Ni mogoče ločiti enega faktorja od drugega. Komunistični se je zgolj pridružil stari osnovi in jo organizatorično izpopolnil. Nekačere metode, ki so jih v monarhistični Jugoslaviji vpeljavali in poskušali, so komunisti podrobneje izdelali ter uzakonili.

V novi Jugoslaviji je videti, da je slovenska industrija začela novo pot. To naj bi dokazovale številke glede na povečano število zaposlenih v industriji, indeksi proizvodnje, propaganda za večjo delavno storilnost, načrtovanje proizvodnje in razdelitve dobrin... Obenem pa petletni plan in izjave političnih funkcionarjev zatrjujejo o velikem pomenu slovenske industrije za izvršitev petletnega plana FLRJ. Sami pa si lahko stavimo še drugo vprašanje, o katerem se ne govori in ne piše: kakšno korist na uživa slovenski narod iz današnje gospodarske politike FLRJ z ozirom na slovensko proizvodnjo? Ali slovenska industrija raste ob tolikšni naporih, ki jih danes zahtevajo od slovenskega človeka? Ali slovenska industrija res prospeva v okviru FLR Jugoslavije?

Za uvod v to razpravljanje naj navedem razvoj slovenske industrijske proizvodnje v teku zadnjih desetletij. Ta razvoj je treba postaviti v jugoslovanski okvir, ki ni le političen, temveč poleg drugega tudi gospodarski.

V začetku Jugoslavije, torej pred dobrimi tridesetimi leti, je vrednost slovenske industrijske proizvodnje — kljub svoji skromnosti — pomenila ca 45% vrednosti vse jugoslovanske industrijske proizvodnje. Do leta 1938. se je ta odstotek znižal na 34%; leta 1947, ob začetku petletnega plana, je znašal le še 25%. Petletni načrt pa predvideva, da mora vrednost slovenske industrijske proizvodnje znašati leta 1951. le še 18.57% vrednosti vse industrijske proizvodnje v mejah FLRJ. Razlika, ki jo moramo ugotoviti med 45% in 18.57% v omenjeni dobi, nam daje temeljno sliko gospodarskega razvoja Slovenije. Številčno izražena dejstva so torej podlaga našega presojanja posledic, ki izvirajo iz vključenja Slovenije v jugoslovansko državo in iz praktičiranja kolektivističnega gospodarstva. Omejili se bomo v kratkih obrisih na nekatere gospodarske posledice, ki kažejo resnično razvojno pot slovenske industrije.

Omenjeni odstotki dokazujejo relativno nazadovanje slovenske industrijske proizvodnje. V absolutnih številkah se je naša industrijska

proizvodnja dvignila v teku dobe od nastanka Jugoslavije do danes. To napredovanje sicer ni enakomerno, tudi ni bilo uresničeno v vsakem letu, temveč ga je treba razumeti v smislu industrijskega razvoja v dolgi periodi, ki rezultira iz pozitivnih in negativnih fluktuacijskih komponent. Toda v primeru z razvojem industrije v ostalih delih Jugoslavije je količinski napredek slovenske industrije znatno pod državnim povprečjem. To padanje pomembnosti slovenske industrijske proizvodnje v splošno državni industrijski proizvodnji je vedno hitrejše; hitrost padanja se veča s stopnjevanjem državnega posega v gospodarski razvoj posameznih delov države.

Problemi in krivice stare Jugoslavije z ozirom na slovenski narod in njegov razvoj so ostali. Močno pa se je razširil investicijski problem zaradi novega kolektivističnega režima. Na tem področju je pač eksploatacija v sedanjih pogojih najlažja. In tu se vidi v vsej luči tragika slovenskega gospodarstva. V Jugoslaviji, v kateri ima vso oblast centralna vlada, ima ona tudi nadzorstvo nad proizvodnjo in razdelitvijo dobrin; vsa zunanja trgovina je v njenih rokah; odločuje sama o vseh dobičkih podjetij; v tej Jugoslaviji je Sloveniji določena vloga, da iztisne vse moči iz Slovenskega delavca in proizvodnih naprav, da eksploatira do skrajne možnosti gozdove in rudnike ter proizvode prepusti vezni vladi, ki jih izvažajo. Za izkupiček tega izvoza pa beograjska vlada kupuje stroje, letala, prevozna sredstva in oprema za nove industrijske obrate po južnih predelih države.

Glede izvoza, ki ga mora kriti Slovenija, nam daje precej jasno sliko izvoz lesa. Okoli 22% celotnega jugoslovanskega izvoza lesa mora prispevati Slovenija, kar nanese po uradnih podatkih 16.000.000 dolarjev ali 72.5% celotnega slovenskega izvoza v tujino. Ostalih 27.5% slovenskega izvoza predstavljajo kmetijski in industrijski izdelki v višini 6.000.000 dolarjev. Celotni, uradno priznani izvoz iz Slovenije znaša torej 22.000.000 dolarjev. Resnični izvoz iz Slovenije pa je gotovo veliko višji.

Minister Fajfar je na zasedanju ljudske skupščine LR Slovenije izjavil, da "les predstavlja danes večino jugoslovanskega in še posebno našega slovenskega izvoza." Tito je povdaril, da prinaša les in njegovi izdelki 80% vseh deviz, ki jih Jugoslavija potrebuje za svojo industrializacijo. V tem razmerju vrednost izvoza slovenskega lesa in lesnih iz-

delkov (22% vsega izvoza lesa iz Jugoslavije) doseže vsoto 51,744.000 dolarjev. Z upoštevanjem še ostalih postavk slovenskega izvoza, to je sadja, zelenjave, rud, usnja, klobukov... se številka resničnega izvoza dvigne na najmanj 65,000.000 dolarjev ali preko 22% vsega izvoza FLRJ.

Ves ta izvoz skušajo stalno dvigati brez ozira na osnovne potrebe proizvajalcev, t. j. Slovencev, samo da bi povečali, kot pravijo, "fond deviz". Saj to, kar izvažajo, pomeni zanje vrednost, izraženo v dolarjih, ali pa v denarni valuti dežele, kamor izvažajo. S tem si lahko nabavijo nove predmete, ki jih želijo. To dela seveda zvezna vlada. Zato s tistimi 22 procenti — slovenski prispevek pri jugoslovanskem izvozu — Slovenci niti najmanj ne morejo razpolagati. Država uvaža za dobljeni denar pri izvozu predvsem naprave za opremo industrijskih obratov, za železniško omrežje, ladje, surovine (tekstilne, kemične...), zdravstveni material. Vse to država deli, kot se ji zdi brez ozira na resničnega lastnika, t. j. na prebivalstvo, ki je to zaslužilo s svojim delom in omogočilo izvoz. Komu služijo uvoženi predmeti, bomo videli, ko bo govor o industrializaciji, kakor jo izvršuje nova Jugoslavija. Letošnji jugoslovanski izvoz mora narasti — na podlagi plana — na 294,000.000 dolarjev (po tekočih svetovnih cenah — 14.700.000.000 din.). Če prištejemo še posojilo in kredite v raznih državah v višini ca: 50,000.000 dolarjev, potem bo imela Jugoslavija "kupni fond" 344,000.000 dolarjev. Dodati bi bilo še treba dohodke od reparacij, ki imajo tudi posebno pot.

Veliko breme za narod so krediti za vojsko in za "obrambno" industrijo. To sta dve postavki, ki sta, razumljivo, le delno priznani. Vojaški krediti, kolikor so omenjeni v proračunu za l. 1950, so povečani v primeri z letom 1949. za tri milijarde dinarjev in znašajo 28 milijard dinarjev. Obrambna industrija se je začela razvijati že od začetka petletnega plana, zlasti pa še od spora s kominformom in Sovjetsko zvezo. Predsednik gospodarskega sveta FLRJ je priznal malo vsoto 14 milijard din, ki je baje bila investirana v prvih treh letih petletnega plana v vojno industrijo. Te investicije so bile v veliki meri izvenplanske; petletni plan so spremenili zaradi povečane skrbi za oboroževanje. Vojna industrija naj bi bila deležna v prvih treh letih samo 10,3% vseh investicij. Vsekakor oblast ni bila zadovoljna s tem odstotkom; zato je letos ena

Janko — San Luis

JAPONSKI AKVAREL

*Rdeče sonce
v tri Japonce
vre kot vino v sod.
Voda sveta
je vinjeta
modra v beli prod.*

*Tri Japonke
v mladih letih
sklanjajo se v riž.
Polne češnje
v svilnih cvetih
so kot paradiz.*

*Strehe krive
žde kot žive
štorklje vrhu koč.
Fudžijama,
bela dama,
moli dan in noč.*

glavnih nalog razširitev vojne industrije in močno povečanje investicij. Vsa težka industrija, ki jo gradijo, mora v glavni meri pomagati novi vojni industriji. Zato se posebno trudijo z dovršenjem novih del težke industrije ("Jastrebac" pri Nišu, največji železarski kombinat bo v Zenici, novi kombinat v Sisku, tovarna težkih orodnih strojev "Ivo Ribar" v Železniku pri Beogradu, srednjih orodnih strojev "Rade Končar" v Zagrebu, lahkih orodnih strojev v Sarajevu). Vojna industrija ima že nekaj imen: "Petar Drapšin" (tovarna tankov), "Miloje Žakić", "Ikarus", "Krusik", "21 maj", "Teleoptik", "Utva"... V Sloveniji so obdržali že obstoječega, ne delajo pa novih. Vse se gradi v južnih pokrajinah; precej tudi poleg že obstoječih, kot n. pr. v Kragujevcu.

Preračunski vojni krediti treh let 1947—1949 so znašali ca 55 milijard, investicije v vojno industrijo 14 milijard. Skupno torej 69 milijard, pri čemer smo Slovenci morali sodelovati vsaj za petino: 13.200.000.000 dinarjev ali 264.000.000 dolarjev po sedanjem uradnem tečaju. To pomeni, da morajo prispevati za vojsko in za vojno industrijo toliko, kot znaša cel letni proračun Ljudske republike Slovenije. Da je to za naš narod čista izguba, ni treba še

posebej dokazovati. Kaj pa pomeni to za tako majhen narod, kot smo mi, in za gospodarsko tako slabo razvito deželo, je težko preценiti, kajti resnična izguba ni samo gospodarska, temveč tudi moralna in socialna.

Krediti za vojsko vsebujejo seveda tudi del za investicije in sicer za gradnjo vojašnic, vojaških stanovanjskih blokov, oficirskih domov, etc. Vzemimo iz rednih preračunov za vojsko 10% ali 5,5 milijard + 14 milijard investiranih v vojno industrijo; skupno 19,5 milijard, ki jih bomo upoštevali ob presojanju investicijske politike za industrializacijo Jugoslavije. Krediti za vojsko v ožjem smislu so torej po tem odštetju: 49,5 milijard, od česar Slovenci kakih 10 milijard ali 200.000.000 dolarjev. To breme se bo letos in drugo leto, torej zadnji dve leti plana, že znatno povečalo prav zaradi povečanih kreditov za vojsko in veliko večjih investicij za vojno industrijo.

Na ta način se velik del narodnega dohodka porabi za popolnoma nekoristne in neproduktivne namene. Industrializacija dežele je otežkočena in silno zmanjšana. S tem, da se investirajo tako ogromne vsote v vojaške svrhe, se zmanjša uvoz kapitalnih dobrin za industrijske naprave za proizvodnjo potrošnih dobrin, oziroma proizvodnih dobrin. Poleg tega je industrija potrošnih in kapitalnih dobrin donosna v smislu, da omogoča razširjeno reprodukcijo, medtem ko vojna industrija, ki ni namenjena izvozu, temveč le notranji "uporabi", predstavlja čisto izgubo v proizvodnji. Povrh tega investicije v vojni industriji zahtevajo velik del uvoza; ker je fond deviz zelo omejen, je to ogromna in porazna omejitev koristi, ki naj bi jo narod črpal iz zunanje trgovine.

Za sedanji položaj in za razvoj slovenske industrije kakor tudi gospodarstva na splošno je zelo pomembna vrsta in višina novih investicij. Z njimi se proizvodna moč dežele poveča, bodisi, da se količina proizvodov zviša, bodisi, da se proizvodni stroški z mehanizacijo zmanjšajo, ali pa da se vpeljejo novi proizvodi. Učinek novih investicij ni odvisen samo od višine investirane kapitala, temveč je bistveno, funkcijsko povezan s stopnjo racionalnosti investicij v danih okoliščinah. S tega stališča so investicije najboljše izrabljene le tedaj, ako jih vložimo v tista podjetja, ki omogočajo z danimi investicijskimi sredstvi najboljši rezultat. V tem smislu in samo v tem je možno govoriti o pametni naložbi kapitala v nova proizvodna sredstva. Na ta način do-

bimo iz investiranih sredstev najvišji in najboljše sad.

Kolektivistični sistem pa ne priznava tega načela. Nadomesti ga z vidikom koristnosti, to se pravi, da je treba izvajati investicijsko politiko ne "racionalno", temveč tako, kot narekujejo korist in eventualna potreba. Država je tista, ki odločuje, seveda s svojega stališča, kje naj bi bile investicije koristne. V našem primeru ni to "država Slovenija", temveč država Jugoslavija, ki usmerja investicije in jih razporeja tako, kot ji narekujejo unitaristične težnje, ki jih ima v svojem programu. Vsa ta investicijska politika, o kateri govori petletni plan, je izven načel gospodarske racionalnosti. Ni je določila gospodarska ustanova, temveč komunistična partija. Zato ima značaj političnih in ne gospodarskih odločitev. Iz tega sledi porazna izguba pozitivnih učinkov novih investicij.

Druga značilnost nove investicijske politike pa je, da zvezna vlada razpolaga z investicijskimi krediti brez ozira na njih lastništvo. Dohodki, katere uporablja za investicije, se stekajo iz vse države v Beograd, od koder jim določujejo novo pot. V glavnem so to čisti dobički podjetij in del 'prometnega davka'.

Investicije so planske in izvenplanske.

Planske investicije nam dajejo sledečo sliko: Medtem, ko je bila vrednost slovenske industrijske proizvodnje Slovenije ob začetku petletnega plana 25,1% vse jugoslovanske industrijske proizvodnje, so znašale nove investicije v Sloveniji le 14,1% vseh novih investicij. V istem letu pa, ko je industrijska proizvodnja Bosne in Hercegovine pomenila le 7,85% vse industrijske proizvodnje Jugoslavije, je bila deležna 17,3% vseh investicij. Po planu mora položaj postati še očitnejši: slovenska proizvodnja mora pasti na 18,5%, investicije pa na 10%; bosanski delež pri proizvodnji mora do leta 1951. narasti (zaradi novih investicij v teku petletnega plana) na 16,74%, a delež na investicijah se mora zvišati na 24,86%.

Mislím, da za dokaze take 'enakosti' ni treba še pripomb in pojasnil!

Z ozirom na naš doprinos z našo industrijsko proizvodnjo smo izgubili na investicijah v prvem letu petletke skoraj milijardo in pol. Ob koncu petletke, torej v letu 1951. pa ta naša izguba naraste v enem samem letu na deset in pol milijarde dinarjev. Ako bi seštelí naše izgube zaradi krivične državne investi-

cijske politike na podlagi petletnega plana, bi dosegle najmanj 20 milijard dinarjev. Tej vsoti je treba prišteti še težke izgube, ki padejo na naše breme, izhajajoče iz dodatnih investicijskih kreditov, ki niso omenjeni v planu. Vojna industrija bo do konca 1951. v smislu uradnih izjav dosegla najmanj 25 milijard izvenplanskih investicij. Železarstvo je deležno več investicij, kot pa je bilo predvideno (Tovarne v Sisku, Zenici, itd. — prav tako razne druge industrije: tovarna roentgenskih aparatov v Nišu, tovarna montažnih hiš na Hrvaškem, v Srbiji, v Črni gori itd.). Obenem pa niso in ne nameravajo izvršiti nekaterih investicij, ki bi se po planu morale izvršiti v Sloveniji (za proizvodnjo koles, pisalnih strojev, gradbenih strojev...). Zmanjšali so tudi kredite za gozdarstvo, lesno industrijo, kmetijstvo, da ne omenjam občutnih pritrgljajev pri kreditih, namenjenih za zdravstvo, kulturo in za ureditev prometa v Sloveniji.

Komu gredo vsi ti krediti, ki jih moramo nositi, ne da bi jih smeli uživati? Uporabljajo jih za investiranje v novo industrijo na jugu (zlasti v Beogradu, Bosni, Črni gori), za financiranje gradnje stanovanjskih, uradnih, prosvetnih objektov (Novi in Stari Beograd, nove prestolnice: Sarajevo, Titograd, Skoplje), za gradnjo železnic v južnih pokrajinah, za gradnjo in nakup ladij v tujini. Za nas je rezultat sila žalosten, kajti naša industrija slabi, ljudska potrošnja se manjša, ker raste pomanjkanje potrošnih dobrin in narod pada v vedno večje uboštvo; temu pa sledijo bolezni in degeneracija naroda.

Poleg diskriminacije pri zveznih investicijskih kreditih, katere žrtev je Slovenija, se zvezna vlada poslužuje proračunskih fondov za kriticke "plansko" deficitnih proračunov nekaterih ljudskih republik.

V splošnem državnem proračunu za leto 1950 znaša primanjkljaj Lj. Republike Makedonije 1.074.900.000 din. ali 16,6% vseh predvidevanih izdatkov omenjene republike. Primanjkljaj republike Črne gore pa je še večji in doseže vsoto 1.116.100.000 din ali 45,3% vseh predvidevanih republiških izdatkov. Skupni primanjkljaj obeh republik je torej 2.191.000.000 din. V proračunu leta 1947 je bil primanjkljaj treh republik manjši v absolutnem številu: 1.126.581.000 din, toda relativno pomembnejši, ker je bil tedanji proračun ljudskih republik samo 40,5% letošnjega proračuna ljudskih republik.

Drugi primer enakopravnosti odnosov med narodi Jugoslavije je sledeč: V prvem proračunu petletke, to je za leto 1947. je zvezna vlada odstopila vladam ljudskih republik del davka na promet proizvodov, ki je bil pobran na njihovem ozemlju. Seveda odstotki so bili tako postavljeni, da je Slovenija morala nositi največje breme, oz., da je najmanjši delež davkov, pobranih na njenem ozemlju, ostal doma.

Od davka na promet proizvodov si je smela pridržati:

LR Srbija	16%
LR Hrvatska	8%
LR Slovenija	5%
LR Bosna in Hercegovina	90%
LR Makedonija	90%
LR Črna gora	90%

Ta nova metoda pravičnosti je bila uvedena "da se državni proračuni spravijo v ravnotežje..." (3. člen zakona o proračunu 1947.).

Vedeti je treba, da je davek na promet najvažnejši vir zveznih dohodkov. 1947. leta je znašal 37.774.000.000 din, od česar so si republike po zgoraj navedenem ključu pridržale 7.530.769.000 din. Zvezna vlada pa je dobila 30.2843.231.000 din, kar je pomenilo 50,8% vseh njenih proračunskih dohodkov.

Letos (1950.) pa so davek na promet še povišali in sicer za 14%. V celoti je davek na promet narastel od 1947. do 1950. za 185,9%, precej bolj kot pa ves državni proračun (102). Istočasno pa proračun predvideva za leto 1950. zmanjšanje direktnega davka na osebo za 18,3% v primeri s proračunskim letom 1949. V teh ukrepih se zopet odražajo dajatve, ki jih Sloveniji nalagajo v znatno večji meri kot pa ostalim republikam. Z znižanjem direktnega davka na prebivalca in z zvišanjem davka na promet proizvodov so favorizirane ostale republike, ki so po številu svojega prebivalstva močnejše, kot pa je Slovenija, toda šibkejše z ozirom na vrednost proizvodnje ter manj delavoljne. Vrednost industrijske proizvodnje Slovenije dosega danes še vedno okoli 20% vrednosti industrijske proizvodnje Jugoslavije. Ob upoštevanju ključa iz leta 1947. za "podaritev" dela davka na promet proizvodov, pobranega na ozemlju posameznih republik, je možno sklepati, da Slovenija danes prispeva celotnemu fondu davka na promet zvezne vlade 25—30%, kar je gotovo zelo velika vsota, saj znaša ca. 8—10

milijard dinarjev ali približno dva letna proračuna Ljudske Republike Slovenije!

Tudi reparacije gredo svojo posebno pot. Kateri republiki so dodeljene v veliki meri, ni težko sklepati, če pogledamo le plan gradenj novih industrijskih obratov, ki sovpadajo z vrsto reparacijskih dobitkov.

Naj spomnim le na par drobcev: nemška tovarna aluminija v Toeging je pripadla na podlagi reparacij Jugoslaviji; prav tako največja kovaška stiskalnica v Evropi. Težka je 1.670 ton. Iz Kruppovih tovarn je dobila Jugoslavija kladivo, ki je bilo največje v Nemčiji. Ima 750 ton. Tudi italijanske reparacije v višini 125.000.000 dolarjev se izgubijo na skrivnih poteh centralističnega Beograda.

Zvezni proračun za leto 1947 navaja 2 milijardi 900.000.000 deviznih dinarjev kot dohodka reparacij. Isto leto pa je zvezna vlada poklonila vladi ljudske republike Albanije 2 milijard din, torej 69% vseh dohodkov od reparacij.

Ob seštevanju teh približnih, preje pre nizkih, kot pa previsokih postavk, glede na višino slovenskega prispevka pri državnem izvozu,

pri davkih, pri storitvah in dajatvah ostalim republikam v obliki industrijskih izdelkov, strojev... pa na drugi strani bore malo investicij, ki jih Slovenija uživa, saj država namenoma in načrtno zmanjšuje pomen in razvoj v bodočnost slovenske industrije, postane rezultat, ki ga uživa Slovenija v verigah komunistične in centralistične Jugoslavije, precej porazen. Zato se niti ne upajo objaviti podrobnejših podatkov glede na investicije in industrijsko politiko v državi, da se ne bi preveč pokazalo strahotne diskordance med dajatvami in ugodnostmi predvsem z ozirom na Slovenijo.

Bežen pregled na gospodarski položaj Slovenije v Jugoslaviji očitno dokazuje porazne posledice za slovenski narodni razvoj, ki izvirajo iz sedanjega političnega sistema.

Zaman je upati v slovenski narodni razvoj, v slovensko kulturno razvivetje, v pravičnejšo socialno ureditev, v gospodarsko okrepljene slovenske skupnosti, ako se ne postavimo v boj za uresničenje nujnega političnega okvirja vsem željenim reformam.

J. A.

JANKO — San Luis

P E S M I

KAPELICA

*Ej, kapelica na gori,
brhka vsa in čisto bela,
kakor vila si med bori.*

*Ko že leže mir po vasi,
Bogorodica tu moli
z vetri težkimi in klasi.*

*Dam ji polne cvete maka.
"Mati, čuj, po rodni koči
noč in dan mi duša plaka."*

*Zajokala bode v lase.
Duša laže bo čakala
na pomlad in zlate čase.*

V E Č E R

*Njive so pospale v krivi črti.
V sanjah smejejo se cveti v njivi
polni težki, kakor češnje živi.
Listi dremljejo na stari trti.*

*Gore bolj in bolj so temnomdre.
Dolgo polje je kot siva plahta,
rdeč oblak na nebu — zadnja jahta.
Zdavnaj že je sonce splelo kodre.*

*Mir se spet je zleknil v hladnem logu.
Noč prihaja tiha, čisto bela.
V meni duša je zahrepenela
po ljubezni čisti, čisti v Bogu.*

POT PROTI DOMU

Ustavil se je šele na vrhu in se stisnil k deblu smreke, stoječe na samem. Ves zasopljen ga je objel in se ga oklenil kot dobre matere. Pot ga je zdelala in sklepi so drhteli od napa.

Sonce, ki še ni dolgo zlatilo prebujene narave, ga je ščemelo v očeh. Vendar mu je bilo prijetno pri srcu, ko je zrl proti dolini navzdol. Gozd se je spuščal pod nogami, temen in tih, le zbujeni ptiči so prepevali iz tisočerih grl svoje hvalnice Bogu. Skoraj že v dolini doli, se je gozd umaknil njivam in lazom in sredi med njimi je v svetlem jutru dremuckala domačija: Janezov dom. Rob rdečkaste strehe se je žaril iznad košatih drevesnih kron in naznanjal, da so tam ljudje.

Janezov dom: kako ga je pozdravljaj iz dna srca, to gnezdo svoje mladosti in sreče. V hipu je pozabil, da je lačen, žejen, da ga teži od udarcev razbolelo telo, da skoraj ni več človek z mesom in krvjo, ampak le še komaj senca, ki se je izkopala izpod gore mrličev. In tu čaka in strmi v domačo hišo, v katero pa si ne upa, da ga na pragu ne zagrabi in vržejo Smrti v naročje, kateri je komaj ušel. Zameglilo se mu je pred očmi: zagledal je medlo sliko matere pred ognjiščem, ki pripravlja zajtrk in zdaj pa zdaj stopi do praga, da pogleda čez sadovnjak, ali se morebiti na skrivaj med debli jablan in hrušk ne vrača kateri od sinov. Zaskrbljen je njen obraz, žalostno ji sevajo oči. Že poldrug mesec so sledi za njenimi fanti izginile. Tudi sestra Ančka je podobna materi: tiha je postala in si je ne upa niti pobarati kaj da misli o svojih bratih. Kot senci molče se vlačita druga mimo druge in še najnujnejše le šepčeta med seboj. Oče pa še k mizi ne sede, odkar je slišal, da so partizani pripravili "na varno" mlade fante, ki so v tistem majniškem jutru vriskajoč odšli iz vasi in s smehom klicali: "Na svidenje, kmalu pridemo!" Ustavlja se ob Dogi, zvesti hišni čuvajki, ki je vse dni silno nemirna in ne ve, kako bi s prilizovanjem razvedrila gospodarjev obraz. Zdi se, da tudi pes sluti strah in nesrečo, ki sta zajela hišo in vso vas in se prelila še čez...

Mlado sonce je Janezu seglo do kosti in ga prepojilo. Loteva se ga lahna slabost. Kolena

mu drhtijo, moči v rokah popuščajo, v glavi mu čudno šumi. Ko bi se vsaj tik pred pragom ne zrušil. Povedati mora, kaj in kako se je zgodilo z vriskajočimi bataljoni.

Opotekajoč se je bil pognal po bregu navzdol. Oprijemal se je debel in iskal v njih opore. V dolino, bliže domu, od katerega se je bil že v jami poslovil, a so ga oči spet dočakale. Domov, k materi in očetu!

Silno dolga se mu je zdela ta hosta, čeprav jo je zmiraj pretekel v nekaj minutah do vrha, še prej navzdol. Še debela, ki jih je vendar poznal, so mu bila zdaj tuja, in vsaka kotanja je zavela kot brezno pred njim. Iz ranjene noge je krvavel, da so sledi ostajale v stopinjah za njim.

Nenadno je klecnil: slika doma je zamrla v očeh... gozd je zaplesal okrog njega. Zapletel se je med praprot in travo, se zavalil nanjo in obležal negiben...

Sonce se je vzpelo že navpično nad gozd in nasulo skozi drobna okenčka med vejami zlatega prahu prav do Janeza. Ni ga prebudilo. Zavlada je tišina. Tudi ptički so v opoldanski vročini prénehali s petjem. Skrivnostno, skoraj nekoliko strah vzbujajoče vzdušje se je prelivalo okrog, kakor da se je življenje za hip ustavilo in vse stvarstvo pričakuje nekaj velikega, izrednega in velikega. Enako tistemu času neposredno pred plesom nevihte... A se ni zgodilo nič; nekje so kočevski gozdovi skrivali v svojem osrčju stotine pobitih življenj, v katerih še utrip mladih sil ni zledenel, tu se je brez znakov živega zrušil Janez, le nekaj korakov od doma, in nad vsem sončen in jasen dan kakor na samo Veliko nedeljo, ko je Kristus premagal Temo...

★

Vsako jutro so Dogo odklenili z verige, da je prosta pretekla vso domačijo, od gozda pa do ceste spodaj v dolini, kjer so cveteli travniki. Navadno je spremljala domače, kjer koli so že segli po delu. Ta dan pa je izginila že zjutraj vsa nemirna in oče se je oziral naokrog, ji žvižgal, a ni je hotelo biti. Že je bil zaskrbljen, da je niso oni z rdečo zvezdo izbrali za svoj cilj, ker jih je bilo povsod polno.

Pozno popoldne pa se je neopazno prihulila, da niso vedeli odkod ter se zagnala naravnost

očetu pod noge. Počenila je, položila sprednje tace pred se, glavo in gobec nanje, ga zvesto in milo gledala, pa nenadoma vstala, se mu zvila k nogam, mahajoč z repom, da jo je moral pobožati.

"Saj si pridna! Pridna, Doga! Kje pa si se potepala vse dopoldne?"

Kakor da bi ga žival razumela, se je vzpela na zadnje tace ter mu vrgla glavo prav na prsi. Nato se je pognala v skokih preko njive, žalostno bevskala ter zavila naravnost proti gozdu. Njen lajež ni prenehal, še iz gozda se je trgal, kakor bi preganjala divjačino.

"Mogoče čuti tam kaj živega!" je šepnil oče in prisluhnil.

"Preganja kakega srnjaka ali divjo mačko" je odvrnila mati. Spet so roke pridno delale!

Niso še misli okrenili v drugo smer, ko se je že spet približala z divjim laježem, podobnim ob gonji najmanj črede divjačine. Zopet se je zvila k nogam očetovim. Tesno se ga je tiščala, mahala z repom, odskočila nekaj korakov od njega v smeri proti gozdu, pa se spet vrnila, se mu vzpela v naročje, se mu smehljala ter ga obliznila po bradi. In že je spet oddivjala.

"Nekaj ima" je rekel oče. "Ali naj stopim pogledat?"

"Ne hodi! Če te dobijo v gozdu, te bodo osumili skrivaštva!" je odvrnila mati in mislila na one z zvezdo, ki so pretaknili vsak kot. Vdal se je, vendar mu je v srcu vrtal nemir. Češče se je oziral tja proti gozdu.

Ančka je molčala; morečega vzdušja, ki je vladalo nad vsemi, si ni upala razbiti, da bi ne bilo še huje.

To pot pa Doga dolgo ni bilo, niti njenega laježa ni bilo slišati.

Gozd je že s svojimi sencami segel preko njiv, ko se je vrnila in še bolj milo gledala, zdaj očeta, zdaj tja proti gozdu. Ko jo je pogladil po glavi, je milo zabevskala, kakor bi zajokala iz dna srca, ta zvesta žival, in se stresla po vsem životu.

"Kaj ji je danes, da je taka? Nekaj ima, verjemi mi, da ima nekaj!" je zatrjeval oče. "Da ne bi bil Janez, ali pa Tone!" je planila v jok Ančka.

Kot bi tresčilo v nje, so jih vrgle pokonci te besede.

Janež... Tone... je šepnila mati in zmeglilo se ji je v očeh.

Nenadoma, kot bi bila iz zemlje zrasla, se je ustavila ob njivi partizanska patrolja. Prvi,

ki je nabrže slišal pogovor, je naglo pobaral: "Kako je ime psu?"

Oče, trenutno zmeden, mu je brž odvrnil: "Doga jo kličemo, Doga."

Božal jo je po životu in jo hvalil, da je dobra in zvesta.

"Že ves popoldne jo gledamo in poslušamo, kako divja zdaj proti gozdu pa spet nazaj. Da ni zavohala skrivačev! Tovariš, nisi nikogar opazil?" ga pobara.

"Jaz? Nikogar! Nikogar, tovariš!" je oče odvrnil.

"Res nikogar? Tudi ne slutiš, kaj bi imela tam?"

Divji so bili pogledi patrolje.

Oče je odkimal.

"Pogledali bomo, če nas nisi nalagal! To bo pela naša ljubica!" in pokazal je na brzo-strelko na rami. Brezsumiljenost in krvoločnost sta lebdela na njihovih obrazih.

Oče se je stresel, da mu je zagomazelo po hrbtu.

"Pojdi, Doga! Gremo! Pokaži, kaj imaš!" je vodja patrolje ukazoval psu in se laskajoče tolkel z dlanjo po kolenih.

Doga, ki je iskala zavetje ob očetovih nogah, se je vzpela in ga obliznila.

"Le pojdi z njimi in jim kaži pot!" ji je dejal.

Vztrepetala je ob teh besedah. Strah se ji je prikradel v prej proseče oči. Zalajala je in se pognala po prejšnji poti. Patrolja je stopala naglo za njo in jo klicala, a ona je že izginila v temini gozda.

"Če je res našla kake skrivače, jih bo izdala", je šepnila mati in se ozrla, če je kdo ne sliši. "Tega bi ji ne bil smel reči!"

"Saj me ni razumela. Le tako zaradi onih sem jo poslal, da bi česa ne mislili..."

Materine in Ančkine misli so se mudile pri Janezu in Tonetu.

"Ko bi vsaj danes ne prišla!" je dahnila Ančka in sklenila roke.

Spogledali so se in molčali. Strah je prepletal njihove duše, strah pred strelom, ki bi padel. Strel v lastno kri...

Molčala je tudi Doga nekje v gozdu...

★

Janez je ležal v praproti, kamor je bil zjutraj omahnil. Doga je čepela ob njegovih nogah ponižno in vdano in mu lizala krvavo rano. Kakor bi vedela žival, da ga boli in da pogreša skrbne roke, ki bi mu pomagala, se je ustavila kot usmiljena samaritanka ob njem.

Spoznala ga je bila že takoj zjutraj, svojega velikega prijatelja, s katerim sta prebila pol mladosti v teh gozdovih, na travnikih in njivah... Že se ni zdelo nekaj v redu ljudem, če je tekala Doga brez Janeza, prav tako ni bilo v Janezu tiste mladostne prešernosti, če ni bilo ob njem Doga.

Svežost zemlje in sok gozdnih trav, ki je dražil Janezove nosnice, je vdihnil spet trohico življenja vanj. Komaj zaznavno se ga je dotaknilo, se mu nasmehnilo kakor iz daljave, potem je stresalo močnejše napol omrtvelo telo, in šele čez čas je dahnilo vanj z močjo, kakor v jutru plane izza gora dan, da premaga noč. Razprl je oči in v hipu je že planila Doga na njegova prsa ter ga ljubkovala. Kot napol ponorela je skakala, zdaj po njem, zdaj okrog njega, mu tesno privijala glavo k njegovemu licu, ga oblizovala ter poltihu stokala, kakor bi mu hotela povedati nekaj silno važnega in zanimivega.

"Dogica, ljuba Dogica" je zašepetal in jo božal, "ti si me našla". Razumela ga je...

Tišino prihajajočega večera so zmotili koraki. Praprot in trava se je lomila hrešče pod njimi.

"Ni to krvavo? Kaj se vam zdi, tovariša?" se je slišalo.

Doga se je napol dvignila, napela oči, strigla z ušesi, krčila kremplje na nogah.

Janez se je privzdignil in prisluhnil.

"Kri je, tovariš, kri! More biti od ranjenca!" je odgovoril drugi.

"Tovariša, pripravljena!" je padlo povelje. Slišalo se je škrtanje orožja. "Previdno!" je še dodal zapovedujoči.

"Zakaj nismo prišli že prej? Zdaj je že mračno in jo lahko izkupimo mi!" je pripomnil tretji.

"Zlomljena praprot, spet kri..." je govoril vodja in počasi stopal naprej.

Doga se je stresla, butnila z glavo ob Janeza, da ga je spet podrla, udarila s šapo po njegovih prsih, pa strigla z ušesi in streljala z očmi.

"Previdno! Dobro opazujta!"

"Prokleta! Ali še ne bo konec teh belčkov?" se je jezil drugi.

Partizanska patrolja — je planilo v Janeza. s pogledi proti bližajočemu se šumu.

Koraki so se bližali. Zagrabil je Doga za gobec, da ne bi dala glasu iz sebe.

Žival se je molče stisnila k njemu.

IGOR — Buenos Aires

VEČERNE MISLI

*Gledam v luč.
Obletavajo jo veše,
misel v kolobarjih pleše.
Labirint.*

*Kje je mir?
Okoli je vsa svetlobo spilo,
luč v globino potopilo.
Molk.*

*Duh pa drzne vozle suče.
In brez upa, brez obeta,
vedno nove zanke spleta.
Noč.*

*Trepetam.
Vrv sem vsa zavozljana,
nezaceljena sem rana.
Večni krog.*

Napel je vse sile, kar jih je še imel in se pazljivo plazil med drevjem. Izbral je redčine z malo trave. Previdno se je vlekla Doga za njim, kakor da sluti ona bolj kot Janez sam bližino prežee smrti.

Prisluhnil je. Zdelo se mu je, da se glas oddaljuje, zato je pohitel. Če ga tu dobe... ne, ne smejo ga dobiti.

Do kotanje, kamor so nametali pozimi kup smrekovega vejevja, se je priplazil. Hitro se je nekoliko privzdignil, zrinil podenj najprej Doga, nato pa še sebe. Srce mu je udarjalo močno, telo pa mu je stresel leden mraz. Tu, skoraj že pred pragom doma, bo padel. Na domači zemlji, ki mu je hranila mladost, pol streljaja od matere, od očeta, od sestre.

"Ljuba mati božja! Mi moreš prizanesti?" je goreče prosil in krčevito stisnil materino svetinjico na prsih, ki ga je privedla iz brezna smrti pod sonce.

Če mi je odločeno, je pomislil, se bom rešil. V božjih rokah je moja usoda...

Spet koraki... Patrolja se je bližala, govorila pa je malo.

Doga je slutila nevarnost in se je začela premikati. Še zapiskala je narahlo v nemiru. Janez jo je krepko stisnil za gobec in ji proseče sikal na uho:

"Pss-sss-ssst!"

En sam glas v tem trenutku — in oba bova

okostnjaka pod tem vejevjem... mu je pelo v sencih, v glavi, v vsem telesu, ki ga ni čutil več. Slabost je prenehala, bolečine so utonile v napetosti. Čuti so otopeli.

Okostnjaka! Okostnjaka — je pelo v njem. Mači, oče, sestra, Mamka božja!

Okostnjaka, kakor grmada onih, ki jih je preplezal, da je ušel v beli dan. In ni ena priča teh groznih dni ne bo ostala.

Patrulja se ustavi.

"Sledi ni več najti!" je pripomnil prvi.

Spet se bližajo koraki. Še bolj, vedno bolj. Butajo ob Janeza, vsak korak je udarec v njegovo glavo, v srce. Še dva, tri — in ob njem bodo.

"Tone, dobri brat, ki si že prestal poslednji trenutek, ti mi stoj ob strani!" je šepetal Janez. "Ustavi njihov korak, ne zaradi mene, bolj zaradi bratov na Kočevskem..."

"Prevrtajmo nekoliko ta kup!" je pripomnil drugi že čisto blizu.

Janez je otrpnil... Iz teme se mu je zarežala Smrt: "Pa sem te le dohitela, čeprav si bil bistrih nog, hahaha!"

"Hej, tovariša!" je tedaj zaklical tretji zadaj: "Za prazno figo smo se podili. Našel sem pol vrane, še vse krvave", je pojasnjeval.

Čez čas pa je dodal vodja: "Pes je torej preganjal tega ptiča in nas vlekel za nos. Če ga dobim, mu bom zdrobil glavo. Pojdimo, žejen sem."

Utihišlo je ječanje trave pod koraki odhajajočih... Janez se je izkopal izpod kupa in tudi Dogi je dovolil prilesti na svetlo. Globoko sta si oddahnila...

Brž nato pa se je Doga pognala v tek in v velikem loku hitela proti kraju gozda. Zategli lajež je spremljal njeno pot...

Tišina je zavladala spet med drevjem, odkoder so se zlati sončni prameni umikali sencam zgodnjega večera.

Rafal je nenadoma presekal tihoto. Sledil mu je kratek tuleč vzdih Doge.

Janezu se je stisnilo srce. "Ali te je dosegel, zlobnež?" Solze so mu omočile lica.

Istočasno je zatrepetalo troje ljudi na njivi blizu gozda.

★

Noč je že davno zavila vas v mir. Pokojnost je trudnim ljudem vtisnila spanec v oči.

V izbi je za skrbno zavešenim oknom vztrepetavala sveča in še bolj bledila tri obraze, katerim so se Janezove zgodbe zdele grozne pravljice, tam iz daljne divje dežele, kamor božja beseda ni še našla svoje poti.

Dogina veriga, obešena na žico, napeto med hišo in hlevom, je to noč bila prazna. Tudi jutri se ne bo zvesta čuvarica prepeljavala po njej. Janez jo je našel mrtvo ob robu gozda in jo tam pokril s praproto. Jutri jo bodo pokopali pod veliko hruško za skednjem. Naj ostane pri domačiji, katero je zvesto čuvala...

Ljubelj — meja dveh Slovenij.

Prelaz Ljubelj - nekdanj in sedaj

Ker sem Korošec, bom pač ubral pot iz naše strani na Ljubelj. Kažipot v Celovcu kaže do prelaza 28 km. Kar hitro, ko pridemo iz mesta, pritegne našo pozornost **Vetrinj** z gradom in širnim poljem. Z leve nas že pozdravlja **Žih-polje**, s staro romarsko cerkvijo. Kmalu zagledamo mogočni **Humperk**, ki se razgleduje po lepem Rožu. Ko pridemo čez **Dravski most**, zavijemo na levo, skozi **Kožentavro** proti **Podgori**. Cesta je prav lepa, okolica slikovita, da nam ne more biti dolgčas, čeprav potujemo sami. Tistim pa, ki so po njej v cvetoci pomladi 1945 hodili svoj križev pot, je še posebno znana. Samotni, na pol zapuščeni grobovi s čeladami pričajo, da je cesta služila tudi vojaškim pohodom. Marsikaj je videla in doživela; če bi znala govoriti, bi zvedeli čudovite zgodbe.

Ljubeljska dolina je znana že iz časa Rimljanov. Saj je iz Emone (Ljubljana) vodila pot čez Ljubelj na Gosposvetsko polje v mesto **Virunum**. Torej je že pred 1800 leti ta prometna žila vezala savsko in dravsko dolino. Bila je dolgo edina prometna zveza med **Kranjsko** in **Koroško**; tudi vrata za Turke, ki so udarjali čez Ljubelj na Koroško. Potem so prehod in cesto na nekaterih krajih utrdili; Turki so izbrali pot čez **Podkoren** ali pa pridrli iz **Soške doline** in **Kanala** v **Ziljo**.

Preko Ljubelja so na Koroško pripeljali svojo vojsko tudi **Francozi** v času njihove zasedbe **Kranjske** in **Koroške**.

Ko je mesto **Trst** postalo svobodno pristanišče in je padlo l. 1382 pod **Avstrijo**, je Ljubelj na pomenu še pridobil. Svojo važnost pa je zgubil, ko so ob koncu 19. stol. in v začetku 20. stol. zgradili železnice, ki so prevzele skoro ves tovarni promet. V zadnji vojni se je zanimanje zanj spet povečalo. Dokaz temu je zgraditev 1,5 km dolgega predora — tunela, ki precej skrajša naporno pot do vrha prelaza.

Iz **Podgore**, kjer je sloveča stara pivovarna, pridemo v **Podljubelj**. Tu so včasih odmevala kladiva pridnih kovačev. Zdaj so vidne samo še razvaline nekdanj slavni fužin. Omenjajo se že v l. 1524. L. 1550 pa je pet celovških trgovcev sezidalo železarne, ki so obstojale do septembra 1571, ko je bil na Koroškem hud potres, in so bile porušene. Potem so prišle v roke različnih plemenitašev. Tako je Ljubljan-

čan, trgovec **Baptist Bernardini** kupil poslopja, jih pozidal in začel z obratovanjem. Zanimivo, da je nekoč nek kroparski kovač poročil baronico **Frančiško Benaglijo** z zadolženimi fužinami in jih s svojo pridnostjo spet razbremenil dolga. L. 1880 je **Gustav Voigt** kupil tovarne, jih združil s svojimi na **Bajtišah** in **Borovljah**, a je v začetku 20. stol. vse umrlo. Velike stanovanjske hiše še pričajo, da je tu nekdanj bilo bolj živahno kot sedaj. Zgodovinarji celo trdijo, da je tu ali pa v mitnici v **Sopotnici** prenočil s svojo hčerjo **Marijo Terezijo** in spremstvom cesar **Karl VI.** Ta cesar se je sploh zelo potrudil za prospeh prometa.

Vetrinjski samostan je imel pokroviteljstvo nad vso ljubeljsko dolino, torej tudi nad ljubeljsko cesto. Vzdrževanje ceste je bilo seveda precej drago. Sprva cesta ni peljala čez **Hudičev most**, ampak je držala iz **Sopotnice** na **Slovenj Plajperk** in preko **Pošnikarja** na Ljubelj. Marca 1573 je bila preložena in je v bistvu do danes taka ostala. Na kranjski strani pa je bila dovršena l. 1575. Ta cesta je na meji med **Kranjsko** in **Koroško** imela tunel, 150 korakov dolg, 12 korakov širok in 9 korakov visok. Sredi pa je tekla meja med obema deželama.

Domiselni kranjski plemič **Ivan Wajkard Valvasor** je že naredil načrt za predor, ki naj bi segal od cerkve **Sv. Ane** na **Kranjskem** pa do starega **sv. Lenarta** na **Koroškem**. Po skoro 300 letih je njegova zamisel bila uresničena. Valvasorjevega načrta v tedanjem času niso mogli uresničiti zaradi kuge, draginje in drugih neprilik. Pač pa je bila tedaj zgrajena mitnica v **Sopotnici**, kjer so pobirali prispevke za vzdrževanje ceste, ki je bila večkrat zaradi potrebe razširjena. Tako l. 1615, drugič pa l. 1728. Tehnično vodstvo pri tej gradnji je imel **benediktinski pater Maks Pilpach** iz **Št. Pavla**. Tedaj je bil v sedanji obliki zgrajen tudi **Hudičev most**, o katerem kroži več pripovedk. Ena izmed njih pripoveduje, kako je hotel nek kmet iz **Brodov** v **Sopotnico**, a ni bilo nikjer mostu. Prikazal se je hudič in hotel vedeti, koliko duš bi mu dal, če bi mu postavil most. Kmet je odgovoril: "Samo eno imam, a te ti ne dam." Končno sta se zmenila, da bo hudičev tisti, ki bo prvi šel čez most.

Onstran Ljubelja se je odprl nov svet
bodočnosti.

Kmet je šel, našel kozo in jo pognal čez zopet nastali most. Tako je ukanil hudiča.

Od mostu dalje je cesta pozimi navadno polna zametov. Včasih je prigrmelo skup toliko snega, da so morali prebivalci izkopati predor, če so hoteli z vprego ali sami na drugo stran.

Tudi tunel na vrhu so l. 1728 podrli in naredili v goro zarezo 130 m dolgo in 4 m široko. Sedanji predor je bil dograjen l. 1945. Francoski ujetniki in slovenski kaznjenci (iz Begunj) so bili prisiljeni delati pri tem velikem podjetju. Sedanji tunel je 1.5 km dolg in skrajša za pribl. 6 km.

Cesta je bila l. 1728 popravljena; cesar Karl VI. je še isto leto obiskal svoje dežele ter se po ljubeljski cesti podal iz Koroškega na Kranjsko. Kranjski deželni stanovi so v ta namen dali na meji postaviti dve piramidi. Na šestih ploščah so različni napisi v latinskem jeziku, ki slave cesarja in izražajo vdanost ter hvaležnost Kranjcev. Piramidi so na 20 vozeh s 197 konji pripeljali na vrh. Tu je kranjski deželni glavar grof Gallenberg 25. avgusta l. 1728 pozdravil cesarja, ki je nato potoval dalje v Ljubljano.

In kdaj so sezidane cerkve, ki jih srečamo? Tista v Podljubelju okoli l. 1550. Posvečena je Presveti Trojici in zgrajena v baročnem slogu, a posebnih dragocenosti in zanimivosti v njej ni.

Druga cerkvica, ki nas pozdravlja z desne strani, je v Sopotnici tik pod cesto, ki pelje v Plajperk in je podružnica fare v Brodeh. Posvečena je sv. Magdalení, izvira iz gotske dobe, zidana je morala biti med l. 1253—1330. Posebnosti ni. Sv. Krištof na zunanjem zidu, nam daje dobro upanje, da tisti dan, ko ga bomo videli, ne bomo umrli.

SLAVKO SREBRNIČ — Buenos Aires TE LUČI

*Te luči me ne morejo razvneti,
ne potolažiti pomladni cveti,
nasičen nisem sveže zelenine
in ne omamljen od sinjine —
po cesti grem, da morda srečam Tebe
in Ti izpolniš moje žejne dneve.*

Tudi naravna čuda privlačijo naš pogled in naše uho. Tako na levi soteska Čepa, imenovana po gori Čepi, in pa Tschaukov slap. Ime ima po zdravniku domačinu dr. Petru Tschavku, ki je posredoval, da so te krasote dostopne ljudem. Doma je pri Deutsch Petru, znani gostilni iz 16. stol. Ime "Deutsch Peter" je prav zanimivega nastanka (po ljudskem pripovedovanju). Ko je cesar tod hodil, še nihče ni znal nemško. Ljudje, ki so se zbrali ob cesarju, so imenovali moža, ki zna njegov jezik. Peter je res prišel in cesar ga je vprašal: "Peter, deutsch?" in Peter je pritrdil, da zna nemško. Omenjeni zdravnik je bil tudi v Egiptu, in odtod prinesel ptičke kolibrije, ki jih še sedaj kažejo pod steklom. (To so najmanjši ptički, ki srkajo med iz rož). Tudi rože iz Jerihe in še dlake bodeče sonije, uporabljive kot držala, je daroval ljudem v spomin.

Hitimo dalje, do cerkve sv. Lenarta v Brodeh, ki tudi kraljuje na desni strani. Sv. Lenart je patron ujetnikov. Včasih so tu sem veliko romali in prosili za vse ujete trpine. Cerkev je precej nova. Zidana je bila v novogotškem slogu l. 1859. Preje je tik ob vznožju Ljubelja stala stara cerkev in gostišče, poznejše župnišče, kar pa je bilo zaradi neugodne lege opuščeno. Stara cerkev je izviralala iz 13. stol. in bila zelo od rok. Zdaj se vidijo le še razvaline, če greš po bližnjici na Ljubelj. To stezo uporabljajo navadno oni, ki gredo peš do prelaza. Po njej so hodili tudi številni Ribničani s svojo suho robo. Z velikim tovorom na hrbtu so-leto za letom obiskovali koroške doline in so že imeli znane hiše, kjer so prenočevali. Tudi čevljarji, copatarji, mesarji, lončarji in drugi rokodelci iz Kranjskega so čez Ljubelj nosili svojo robo na Koroško.

Za časa vojne, zlasti pa ob koncu, je Ljubelj spet videl neštete množice, katerim je odprl pot v nov svet.

Bog daj, da bi Ljubelj kmalu tistim, ki žele povratka v domovino, spet odprl vrata v domače kraje.

Prvo prepozno srečanje

Tako nejasno se je prebudil, da se za hip ni niti premaknil. Levo oko mu je bilo zakopano v blazine, odprl je samo desnega in tik pred seboj na steni je zagledal ozko pravokotno deščico z nerazumljivi znaki. Nenadoma so se mu jasne misli zapodile po možganih, skočil je pokonci, odgrnil zagrinjalo pri oknu in pogledal skozi na pol megleno steklo.

Z druge strani ozke ulice so ga topo gledale kakor pleteni stoli zgrajene oknice.

Hong-Kong...

Z rokami si je šel preko oči in potem se je umiril. Nekaj ni bilo v redu z njim, ni imel tistega čuta, kakor ga ima človek, ki se po spanju sam prebudi. Nekaj nenasičenega, nekaj nedokončanega je začutil v svojih mlahavih udih. Ni se zganil in tedaj so se na vratih oglasili trije udarci. Naraščajoči in potem tihi, kakor da sprašujejo in vendar sporočajo, da se že drugič oglašajo.

Dr. Janež je zaplosknil z rokami in med nizkimi cvilečimi vrati se je prikazal kitajski obraz.

"Policija, gospodi!" je spregovoril prišlec in prav z vablivo kretinjo pokazal preko hrbta na stopnice, ki so strmo padale v hotelsko vežo. Dr. Janež ni dejal niti besedice, vse preveč je še bil poln spanja in čudovitih neznanih stvari, ki so mu tako napele zanimanje, da se je zdaj le s težavo mogel sploh za kaj zanimati.

Ko je stopil preko praga, je pod seboj skozi leseno izrezljano ograjo zagledal tri moške v gumijastih rumenih plaščih. Zagledali so ga vrh stopnic in se mu priklonili. Počasi se je spustil po lesenih stopnicah navzdol in že predno je bil na pol pota, jih je prepoznal. Bili so trije izmed časnika. Prejšnji dan so ga čakali pod ladjo in hoteli podrobnejših vesti o eni izmed sopotnic, ki je izginila.

Ne da bi počakal vprašanja, jim je samo odkimal. Prav kakor je storil prejšni večer. Očividno se nihče za to ni zmenil, kajti najmanjši, prav z razoranim čelom, ki mu je dajalo videz večnega premišljevanja, mu je potisnil časopis v roke.

PUSTOLOVSKA POT LADJE IZ JUŽNE AMERIKE.

Nasmehnil se je, spomnil časopisov iz eriolske dežele, iz dežele oranž in večno modrega neba, iz dežele jodlanja in veselih valčkov, iz dežele, kjer mu je tekla zibelka... Čudno: jeziki so si tako različni, črke so drugačne, oblike različne — slog pa povsod isti.

"Gospod doktor, to je naša služba. Mislim, da vendar razumete, da ste trenutno velika riba, saj ste edini potnik, ki je prišel na tej ladji prav iz Buenos Airesa. Če pri vas ne dobimo kakšnih podrobnih novic, kje naj jih iščemo?"

Doktor se je samo nasmehnil. Dejal je, da so — po članku sodeč — napisali vse in morda še več, kakor je res in da dvomi, da bi mogel sploh še kaj dodati. Slednjič pa, naj mu oprostijo, ampak ima posebne razloge, da o tej zadevi ne bi želel nadalje govoriti. Priklonil se jim je in se obrnil. Prav malo, da ni trčil v hotelirja, ki mu je bilo strašno nerodno in ki je nekaj mrmral, češ, da je mislil, da so od policije. Nerodno se je vlekel za brke, ki so mu kakor dva oklepaja visele ob ustih in ni vedel, h komu naj bi se obrnil.

Ko je Janež prispel spet do vrat, je na na pol odprtem okencu nad njimi opazil, kako so ga spodaj še vedno čakali. Nasmehnil se je, nekam oddaljeno, kajti misli so mu bile že drugod. Počasi je za seboj zaprl vrata, obrnil ključ in stopil k postelji. Zaprl je oči, toda spanec ga je že zapustil. Počasi se je spravil spet k oknu in dolgo gledal preko lesenih strmih streh.

Hong-Kong.

Ena izmed mnogih postaj, preden pride na cilj. Sklonil je glavo na prsi, oči so mu zletele preko kariranega beločrnega poda. Za hip se mu je zazdelo, da je zagledal šahovske figure na poljih in da je od nekod daleč zaslišal znani ženski glas: "Nocojnjo igro bosta jutri skončala... če se bosta mogla toliko skoncentrirati..."

★

Bil je dvanajsti dan, odkar so odpluli iz Singapura in dva dni, kar je bilo videti v dalja-

vi Saigon. Saj se ne bi spomnil, če ne bi potniki tolikokrat omenjali, da navadno vsako ladjo počaka v tistih dneh vihar. In bil je deseti dan, odkar je preko Mr. Hawkinsa, čikaškega trgovca spoznal ostale člane njegovega ožjega kroga.

Tistega večera so sedeli na pletenih stolih. Mr. Hawkins je dobil iz knjižnice na ladji neko starejšo knjigo, na pol potopis, na pol poučno delo, in prav z grozotnim ciničnim smehom se je kdaj pa kdaj oglasil. Stari Chang-Tiang Lu, za nje je bil samo Chang, je sedel nasproti doktorju Janežu in premišljeval naslednjo potezo pri šahovski igri.

"Vedno sem se spraševal, zakaj neki toliko ljudi, ki niso trgovci, potuje okrog," je dejal Janež, ne da bi obrnil pogled s spodnje palube, kjer se je drenjala množica ljudi.

"Kako da ste vi potem šli na pot?" se je oglasil Hawkins izza knjige.

"Morda nisem popolnoma netrговец. Morda grem kaj kupovat..."

"Smešno!" se je prav na tistem oglasil Chang in ko je nadaljeval, počasi in preudarno, je bilo, kakor da hoče istočasno govoriti in najti primerno potezo na beločrnem polju. "Še danes vas prav dobro ne razumem, zakaj ste se odločili za to pot. Morda je tako, kakor Kitajci pravimo: Kdor riža ne je, palčice ne rabi... Morda vas ne morem razumeti, ker sem predaleč od vas, ker sva živela stoprocentno drugačno življenje... Ampak... Ha, ha... Mislím, da ste vso stvar preresno vzeli..."

"Težko, da sem. Ni bila odločitev enega dne, niti enega leta, pa čeprav sem morda res v enem samem hipu sprevidel, kam naj se podam."

"Moj dragi, oprostite, da vas tako imenujem, ampak lahko bi vam bil oče, grem že v šestdeseto leto...", Hawkins je položil knjigo na mizico, "vi ste, kakor sem bil jaz pred štiri-desetimi leti. Vse, kar mi je bilo rečeno, sem vzel resno in skušal opraviti. Celó, kadar sem sam kaj storil in sem mislil, da sem iz lastnega nagiba, se je skazalo, da je bilo to govoreno, ukazano, sugerirano v mene od drugih. Tako ste se po mojem vi odločili. Vi sami. Eden izmed takih ste, ki vse jemlje resno, eden od tistih, ki pridejo v bolnišnico in, ker na vratih najdejo napis: Bodi kratek! — umrejo še tisti dan..."

"Sam sem kdaj o tem premišljeval, pa ni bilo tako!" je dejal Janež in sedel za mizo. "Nasprotno: niti moji starši, niti prijatelji nikdar

niso niti omenili ali razpravljali o delu v misijonih. Odločitev je prišla od drugod!"

"Tako, dragi doktor," se je oglasil Chang, "s trdnjavo vam zaprem polje... Kaj sem hotel reči? Škoda, da se nikoli več ne bova videla. Spoštujem vas, čeprav ste katoličan in ti mi gredo malo na živce. Morda zato, ker jih premalo poznam. Vedno imam, veste, občutek, da hočejo biti preveč popolni in so potem, kakor povprečen trgovec: išče novih klijentov, uredi vse po zadnjih modernih izkustvih, podsetori propagando... ampak, tam nekje doli, tam nekje, kjer se vse giblje... tam je nekje nekaj nezdravega. Notranje je on sam slabo organiziran, pa skuša zato trgovino čim bolj modernizirati, povečati, tako da bi njegova nepopolnost ne bila tako vidna..." Chang je umolknil in obraz mu je žarel, kakor da bi pravkar prišel od brivca. Nikoli ga ni Janež toliko časa slišal govoriti. "Kaj pravite Mr. Hawkins?"

"Ne vem", se je nasmehnil belolasi trgovec. "Mislim, da je kakor pri nas: kupcu je treba ustvariti vero, zaupanje, sicer si propadel..."

Janež se je ugriznil v ustnico in spet položil na mizo roko, s katero je že hotel premakniti figuro. Dvignil je glavo in hotel spregovoriti, pa sta se v tem oba sosedá obrnila proti stopnišču. Miss Steward se je počasi bližala, in čeprav je bilo videti, da jih je zapazila, se ji niti obraz ni spremenil, niti jih ni pozdravila.

"Vidite: ta nima problemov, dragi moji. Morda enega: ne ve, čemu potuje..."

"Morda...", je dejal Janež zamišljeno.

Chang se je nasmehnil s svojimi rumenimi zobmi. Nekoliko se je obrnil na pletenem stolu in pogledal mladega zdravnika na pol zadovoljno na pol iskajoč preko ozkih naočnikov. "Zadnje čase sta si postala dobra prijatelja, doktor."

Janež se je samo nasmehnil.

"Čudovito zanimiva je. Vzorec za študij: izkristalizirana civilizirana duša."

Miss Steward se je počasi spuščala po belih stopnjicah na palubo. Sredi poti se je ustavila, kakor da bi kaj pozabila. Obrnila se je, pogledala odkod prihaja vesel hrušč in glasba. Toda še predno se je dobro ozrla, se je spet pričela spuščati navzdol.

Drobni Chang se je dvignil in priklonil, Hawkins ji je samo zamahnil z roko in Janež se ji je oddaljeno nasmehnil in odmaknil od ograje. Steward se je nasmehnila kitajskemu trgovcu, tako kakor se pozdravljajo dobri, če-

prav še ne stari prijatelji, in sedla v ponujeni naslonjač.

"Hola! Hola Dick, hola doktor!"

"Pijača?" je vprašal Dick Hawkins.

"Hvala. Kaj posebnega?"

Hawkins se je samo nasmehnil in brez besed zvelkel izpod mizice steklenico whiskeya.

"Soda? Ginger ale?"

"Ne, z ledom, prosim."

Janež je dvignil malo srebrno posodo, v kateri so plavali koščki ledu in jo ponudil.

"Halo, doc! Z veseljem opažam, da imava vedno več skupnih lastnosti. Doma sem pri vsaki intimni cocktail party vedno jaz morala skrbeti za led. Moj zaljubljeni bratranec mi je vedno dejal: Ledeno srce, ledene roke, kdo bi bil bolj primeren za to delo nego vi?" Sklonila se je preko mizice in ne da bi odvrnila oči od vrtečih se koščkov ledu, malomarno pripomnila: "Vam nikoli niso dekleta očitala, da ste hladni?"

"Redkokdaj."

"A vendar... Sem si mislila. Spet imava nekaj skupnega." Zasmejala se je in okrog usten, tistih lepo rezanih in od trudnosti še posebno lepih usten ji je zaigral ironičen nasmeh. "Skoraj ni razlike med nama. Imava isti značaj, v bistvu isto miselnost, kdo ve, če ne bova enako končala?"

"Draga gospodična", zdravnik se je prav gledališko pretirano priklonil, "neznatna razlika pa le obstoji. Pri meni je hladnost izvor, baza nečesa; pri vas končni študij, rezultat. Še malo sode Mr. Hawkins?... Nagajivo mu je zaigralo v kotičkih oči. "Sicer pa, gospodična, pa me vendar ne boste skušali prepričati, da ste skrbeli že od nekdanj samo za led pri večerih... Jaz pa sem vedno tak," je počasi resno dodal.

"Morda imate prav. Morda ste se mi zazdeli tako podobni, ker sva približno istih let..."

"K sreči še nisem toliko star, da bi vam vaše besede izzvenele kot samožalitev..."

Temno je postalo na krovu, vendar je videl, kako se je nasmehnila. Toda ni ji mogel pretrgati miselnega toka. "Pred kolikimi leti ste doktorirali?"

"Osmimi."

"Vraga! Ne; to ste mlad, dosti premlad, da se ne bi zaradi tega čutili krivega... Tako pravi moj oče o mladih finančnikih. Dobra univerza!"

"Tako. Kasneje sem jih videl nekaj slabših.

V ostalem ne dam dosti na to. Praksa velja! Pravili so, da imam klinično oko."

"Hola, Miss Steward", se je oglasil Hawkins izza knjige in se nasmehnil: "Morda ima oko tudi za nefiziološke probleme... Bilo bi sijajno, kajti prepričan sem, da bi marsikaj zanimivega mogli videti v njej, doktor."

"Morda sem že", je dejal mirno Janež. "Še eno kupico, gospodična?"

Resno je odkimala. "Postajamo dolgočasni, dragi moji, prehajamo v pogovore, kakor jih imajo ti tam spodaj..." Z glavo je namignila sebi preko hrbta, odkoder je bilo slišati skozi mrak melodije in veselo vreščanje.

"Oprostite!" je samo dejal Janež in se namuznil. Nenadoma se je zasmejala.

"Prav za prav ste sijajni. Ne da morda uživam ob vaših čudovitih zaključkih, ali da sem morda radovedna, kakšni bodo, toda jih prav z veseljem prenašam. In sem vam za to hvaležna." Spet se je zasmejala. "Upam, da niste hudi, če tako odkritosrečno povem, kar mislim. Kolikor vas poznam, vam ni žal, da sem taka. Spodaj pri kosilu so vsaj nekateri znanci prav dedno obremenjeni z dolgočasnostjo... Poslušajte, doktor! Ali ste za kratek sprehod?"

"Pa pravijo, da ženske ne znajo brati misli drugih ljudi!" je dejal galantno Janež in se dvignil. "Oprostita", je dejal sosedom. Chiang ju je pogledal izpod čela kakor dva šolarčka, Hawkins pa jima je kar brez besed zamahnil z roko.

Počasi sta hodila ob ograji in ko sta zavila mimo bele kabine, se je ona ustavila. Naslonila se je na belo pobarvano ograjo in on je opazoval njeno senco spodaj na valovih, polnih lunine srebrnine. Ustavil se je ob njej, dvignil roko in prsti so mu zaigrali po drobni trdni vrvi ob platneni strehi. Tako sta stala nekaj minut, potem je tudi ona dvignila roko, kakor da bi hotela videti do kod bo segla njena senca na valovih, a še predno jo je dobro stegnila, se ji je komolec zmehčal, da je medlo padla ob boke. Doktor se je komaj opazno nasmehnil: tolikokrat je že opazil, kako je hotela nekaj storiti in ji je telo sredi giba zastalo, kakor da bi pozabilo, kam je hotelo. V začetku ga je strašno motilo govoriti z njo. Naravnost začudil se je, vedno ko je končala žačeti stavek. Začudil se je, kadar je položila roko na kljuko in je potem vrata res odprla. Tako strašno brez zanimanja je bila videti, tako moreča, daleč od vsega, kar jo je obkrožalo. Spomnil se je na zgodbo, ki mu jo je pripovedoval

Francoski dopisnik londonskega "Evening Posta", ki je potoval z njimi do Penanga. Nekaj dni pred prihodom na Malajski polotok, so zašli v tak vihar, da so še mornarji prenehali preklinjati in so morali prav s silo pognati nekaj ljudi z rešilnimi pasovi nazaj pod palubo. Takrat je ta mož ponoči planil v njeno kabino in prižgal luč. Pogledala ga je s tistimi ledenimi očmi: "Monsieur, ali so vsi Francozi tako vsiljivi?"

Janež se je moral nasmehnuti. Kako mirno je zdaj stala ob ograji, polna tiste bogataške brezbriznosti, nasičenosti, nezanimanja, ko bi človek stavil glavo, da se v nje notranjosti v tem trenutku nič ne godi. Pa se je nenadoma obrnila k njemu.

"Doktor, ali se še spomnite večera, ko sva se prvič srečala? Hrbet ste mi obračali in pravili tistemu buenosaireškemu trgovcu z nezgovorljivim imenom, da bi si radi kdaj ogledali most poletne palače, ki je nekje v okolici Peipinga. Kasneje je pristopil Hawkins in vas je predstavil. Niste se dosti zmenili zame, nekoliko me je motilo, a vendar sem poslušala, ko ste pripovedovali, kako so vas v domovini rdeči zvezali z žico z drugimi ujetniki, kako so vas peljali po ilnati zemlji, medtem, ko je grmel in deževalo preko vaših golih teles, kako so vas postavili pred skopane jarke in sprožili strojnice..."

Janežu je pričelo trepetati krog usten, in krčevito je prijel železno ograjo.

"Oprostite, da o tem govorim, toda moram. Moram!" Janež se je prestrašil, tako ga je pogledala v obraz. "Strašno me zanima, danes me še bolj, kakor takrat: kaj ste čuli? Kaj ste mislili? Ne takrat, ko so vas drugi mrličji potegnili s seboj v brezno in ko so vas pričenjali pokrivati s prstjo, ne, ne! Rada bi vedela, kaj ste čutili, tisti hip, ko ste pred seboj gledali jamo in ste morali vedeti, da boste že čez trenutek tudi sami spolzeli po ilovnati prsti, za tistimi dežnimi kapljami... Ko ste komaj začutili, kdaj so odprli strojnice, da prično regljati..." Globoko je izdihnila in ga pogledala v oči. "Zakaj se mi smejete?"

"Odkar vas poznam", je odvrnil doktor in videti je bilo kako skuša zakriti svojo notranjost z nasmejanim obrazom, "sem danes prvič slišal iz vaših ust: strašno me zanima. Mislim sem, da vas na tem svetu sploh nič več ne zanima..."

Dolgo časa ga je gledala in potem prav po tihem zašepetala:

"Morda imam razloge zato, doktor." Zazdela se mu je cela večnost, preden je nadaljevala. "Ko boste videli vse, kar se vam je zdelo, da je vredno videti, ko boste poskusili vse, kar se vam bo zahotelo, ko vam bodo dnevi in noči polni iskanja sovraštva, morda kdaj ljubezni, pohote in potem prenapoljeni in gnusni... Ko si boste zahoteli slave in bi bili pripravljeni z naravnost demonskim idealnim načrtom uničiti največje mesto sveta, samo da bi ostali v zgodovini in ko boste spet tako grozno hoteli neslave, da bi najraje umrli, kakor garjev pes nekje ob cesti sredi puščave, ko je ne samo telo, ampak tudi um nasičen z vsem, tisti um, tisti del možganov, kjer so središča radovednosti in želja... takrat me boste razumeli vse. Včasih si mislim, da je neka ostudna mast zalila vse živčne centre in celice..." Roka ji je spet padla ob bokih in oči so ji gledale nekam v izgubljenost. Trudno se je nasmehnila. "Preveč govorim, morala bi vam morala samo dejati, da ste imeli prav, ker se tudi zdaj ne zanimam za nekaj, kar je na tem svetu, ampak za nekaj, kar že skoraj ni več na njem..." Obrnila se je k njemu in ga prijela za ramena.

"Kaj ste mislili, kaj ste hoteli misliti v tistemu hipu, preden so vas mrtvi potegnili za seboj? To je grozno! Ne, ne, saj me ne razumete, jaz sem brezsrdna, ne mislim, da je grozno, kar se je z vami zgodilo, ne! Pravim, da je grozno to, kar bi rada vedela, kako je takrat... Kaj?"

Doktor je začutil, kako so se mu njeni dolgi nohti zadržali v mišice nad komolci in pogledal jo je v vročične oči.

"Molil sem." In potem čez trenutek: "Morda zato, ker sem bil pripravljen, ker sem vedel, kaj me čaka. Morda sicer ne bi...! Molil..."

Nekaj časa je bilo vse tiho. Potem je začutil, kako so njene roke pričele popuščati in kako ji je v prsah pričelo ihteti. Zasmejala se je prav na glas, da je čudno odmevalo, z vso silo in z vso nemočjo, kakor človek, ki se norčuje iz samega sebe, potem ko je nekaj velikega pričakoval in izgubil.

"Bedak!" je potem siknila. Prijela se je za ograjo, sunila bogate lase nazaj preko na pol golega hrbta in se spet pričela smejati. "Če vas ne bi vsaj nekoliko poznala, bi dejala, da ste neinteligentni, morda celo nekoliko..."

"Ne!" je dejal resno. "Nič, prav nič takega..." Potem pa, kakor da bi se drugi nezvani človek oglasil iz njega. Zatrepetal je. "Vem, kaj ste pričakovali. Thriller, nekaj groznega,

nekaj takega, kar vam pove lahko samo nekdo, ki so ga ustrelili in pokopali in vendarle živi. Celo poljubiti bi se pustili, samo da bi vedeli, kako je, kadar poljublja mrlič. Pričakovali ste nekaj perverznega, nenaravnega, karkoli, samo da bi vam moglo razgibati otopele gnile živce..."

"Doktor!"

"...Samo da bi se mogli spet začutiti, da vi niste res mrlič, kar vas more spraviti k drhtenju.

"Ne!" je zakričala. "Ni res!" Oči so se ji bliskale, potem pa se je nenadoma popolnoma umirila in skoraj malomarno nadaljevala. "Naposled ni niti tako važno, kaj si mislite o meni. Vsekakor ste v zmoti. Že dolgo časa nisem več taka. Zelo se motite in če bi samo za hip zaslutila, da boste tako tolmačili, verjemite mi, da tega pogovora nikoli ne bi pričela. Verjemite mi, da mi je hudo, če sem vam s tem kaj..." Prenehala je, kakor da bi ji bilo nerodno, da se spušča v čustvene pogovore. "Mislim, da ne bo dolgo, ko boste razumeli, da niste imeli prav..." je prav tiho dokončala.

"Oprostite!" je zašepetal Janež. "Mislim, da bi bilo bolje, če vas pustim samo. Oprostite, ampak si ne morem pomagati, v meni vse trepeče, kadar moram misliti na to... na tiste..." Roke so mu trepetale in ko jih je zvijal, so mu oči nemirno begale preko valov. Ni končal stavka, samo globoko je izdihnil in potem nenadoma odšel proti krnu. Ona je še nekaj časa ostala na mestu in ko se je nekaj korakov od nje spet ustavil pri ograji, se mu je počasi približala. Ustavila se je tiho ob njem in potem sta oba dolgo časa molčala.

"Ali niste nikoli premišljevali, kako je taka ladja prav za prav nekaj čudnega", je potem dejala z mirnim glasom, kakor da se nič ne bi zgodilo. "Majhen plavajoč otoček, na katerem so se našli brodolomci z vsega sveta. Še danes prav za prav ne vem od kod ste. Severna Evropa?"

"Srednja. Med Benetkami in Črnim morjem, blizu Avstrije, Slovenija."

"Srednja Evropa... Nekoč sem, mislim, nekje brala o tem. Praviyo, da so srednje-evropci, oziroma prav južni srednjeevropci najbolj inteligentni ljudje. Imate sijajno podnebje."

"Mislim da idealno. Na tisto o najbolj inteligentnih ljudeh ne dam nič. Sem tudi sam nekoč o tem bral. Je zelo tvegano trditi take stvari... Na koncu koncev je to le majhen svet

MARJAN JAKOPIC — Spittal

JESENSKA

Kozolci sanjajo,
nad prazna polja
se kot v zadnji pozdrav
jagnedi sklanjajo.

Kam le v tem snu,
vaški zvonik gleda,
ponosno, kot da se svoje
moči zaveda?

Vse je le težka skrivnost,
skrivnost, da, skrivnost in resnica.
V sivo, čemerno nebo
zadnja zbežala je ptica.

in v takem svetu je težko govoriti že samo o relativni inteligenci, kaj šele o absolutni."

"Čudno! Iz tako ozkega malega sveta se ljudje ne bi spravljali na taka pota, kakor se zdaj vi." Molče je obstala ob njem in zrla sta v daljavo, kakor da iščeta nečesa tam, kjer se nebo in morje stikata. Njene tenke, skoraj mrliško bele roke, so se narahlo oprijemale bele ograje.

"Ne vem, kaj bi dala, da bi mogla razumeti, zakaj se odpravljate za misijonskega zdravnika. Na bolj varno ne greste, sami veste. Če mislite s tem služiti svojemu Bogu, bi to storili lažje in lepše v Evropi. Morate biti dober človek..."

"Vsi vi iz velikega sveta, kakor smo mi pravili, gledate približno enako na ta vprašanja. Misлите si, da so samo dobri ljudje za dobra dela in pri tem imenujete dobrega nekoga, ki je bil po vašem premalo zvit, premalo inteligenten, da bi mogel grešiti v velikem slogu. Kakor da so samo evnuhi tipi za duhovnike, za ljudi, ki preživijo vse svoje življenje med gobavci, nekje v divjini. Ljudje brez mozga ali pa svetniki. Pa se motite. Jaz sem na primer na jasnem, zakaj grem na to pot. Pa sem slab človek, morda v bistvu slabši, kakor vi. Tisti dan, ko sem spoznal, da sem prav za prav brezobziren v svojem bistvu, da sem lahko prav hudoben, da bi lahko bil slab predvsem proti tistim, ki bi mi bili podrejeni, sem se odločil, da ne bom nikoli in nikjer nekaj, kjer bi se mogel postaviti v razmerje do svojih bližnjih drugače, kakor pa samo z ljubeznijo. Edini odnos do tistih, ki so nad menoj in do tistih, ki so pod menoj. Morda je zato moja pot samo izhod, rešitev zame, ker še nisem

preveč gotov. Toda prav v tem je razlika med slabimi: eni živijo v slabem, jaz pa hočem to nekam usmeriti, izrabiti. Mi je gibalo, da me bo spremenilo, naredilo boljšega. Mislim, da bi bil grozen, če bi imel oblast v rokah, kajti v meni je preveč sil, da bi bil dober samo zaradi tega, ker bi bil miren.

Včasih si želim, da bi legel na zemljo in jo razparal, razdrobil, uničil. Ne duše, telo mi razganja... In kadar je tako in človek ve, da ni svetnik in da je celo slab človek, takrat mora nekaj storiti. Sem slab, poln strasti, poln nemira, iskanja... niham med dobrim in slabim, si prigovarjam, da včasih slabo ni tako slabo, da bi se preslepil in si pravim, da dobro ni vedno dobro, da bi si pomiril vest, ker česa dobrega nisem storil... Niham med dobrim in slabim, kakor vsakdo, ki je še toliko živ, da ju loči. Svetniki se borijo, a tudi kakšna vlačuga ima lahko svojo moralo. Razlika med njima je v tem, da se morda ona bori za nekaj, kar se njej zdi dobro, vzvišeno za njen položaj, medtem ko bi se njemu njen cilj, ista vrednost kljub vsemu, zdelo še vedno greh. In vendar bi bilo greh ne pustiti boriti se obema, da se čim bolj približata neki popolnosti. Vidite, vi vsi pa iz onega brega to delate. Sami nimate volje za borbo, pa jo zato drugim očitate. Nikar ne mislite, da sem morda tako naiven in mislim, da sem pobegnil pred svojim problemom. Ne!" Dolgo časa je bilo vse tiho.

"In se ničesar ne bojite?" je dejala ona, kakor da bi mu hotela pomagati.

"Ne. Vem, kam grem in sem si na jasnem, kaj me čaka. In še bolj se prepričujem, da sem pogumen, tako, da bi spravil tudi tisti duševni nemir in strah iz sebe, ko se človek samega sebe boji. Vedno smo željni nekaj novega, vedno smo polni misli, ki se jih morda bojimo, pa jih le gojimo, kakor ljudje, ki se bojijo prepadov in vendarle z užitek hodijo ob njih..."

"Vi bi morali biti duhovnik. Za hip mi je bilo, kakor da sem začutila, da so vaše besede udarile na neko struno v meni... Res smešno: postajam romantična... premišlujem o vas več kakor pa o sebi." Prav na glas se je zasmejala, stopila h klopci in sedla. Janež se je samo obrnil ob ograji in se naslonil nanjo s komolci.

"Ne govorim rada o preteklosti", je začela Miss Steward in njen glas mu je prihajal kakor šepet iz teme, "...danes je tako čudna noč. Pred petimi, morda pred šestimi leti sem se zadnjič zanimala za nekega moškega. Za-

nimala zanj kot za moškega. Bil je mornar..." Nerodno se je nasmehnila, potem je vstala in se približala ograji. "Ne vem, morda me je ta vonj po palubi, po morju, ali pa ta svetloba valov približala tistim občutkom, da vas zato danes vidim z drugačnimi očmi kakor doslej. Da si spet tako silovito želim nekoga imeti ob sebi, čutiti toplo sapo na mrzlem vratu..." Skoraj stisnila se je k njemu in za hip je bila videti vsa nebojgljena. "Začutiti, kako vas lastne roke oklepajo ob bokih, ker so objete od drugih..." Sunkovito mu je obrnila obraz k licu. "Zakaj ne bi mogla podaljšati tega časa in... zakaj bi prebila vso noč tukaj. Hladno postaja..."

Ko je začutil njene dolge prste zadirati se počasi v mišice, ji je pogledal v oči.

"Grem. In vas čakam... Ne, ne! Ne recite ničesar!"

Doktor je samo odkimal. Ona se je prisiljeno nasmehnila, ni bilo gotovosti v njej.

"Številka dvestosedemnajst. Čakam vas. Noči so tako grozne, tako dolge in človeku je telo tako prazno, tako hrapavo, kadar je samo..." Umolknila je, kakor da bi hotela še nekaj reči, potem pa se je obrnila in stopila v temo.

"Miss Steward!" Glas mu je bil v hipu ves hripav. Stopil je nekaj korakov naproti. "Mislim, da greste sami na pot..."

"Ne!" je odkimala šepetaje. "Samo da vi pridete kasneje."

Kakor bi bilo včeraj, se je spomnil, kako je izginila v temo, tiho, neslišno, kakor bi ne imela telesa.

Potem je tri dni ni bilo na krov.

Bili so krasni dnevi. Morje je bilo mirno in ljudje kakor iz solidarnosti do morja prav tako tišji. Skupine so se počasi razbijale in se zbirale samo, kadar se je v daljavi prikazal kos zemlje. V miselno otopelost se je takrat vrnila misel: sam Bog ve, kdo živi zdaj na tem otoku tam v daljavi, kakšen je; morda bi bilo prekrasno preživeti nekaj dni tam... Možgani so se prav potrudili, da so si ustvarili vse bolj bajen in čudovit otok, kakor bi sploh mogel obstojati. Potem je spet vse zginilo; ljudje so spet otopeli, plesali, poležavali; tisti, ki so bili blizu svojega cilja, so se prav prisiljeno skušali razgibati, se obkroževali z množico ljudi, samo da jim ne bi bilo treba misliti na skorajšnji odhod. "Kakor masa pred bližajočo se revolucijo, ki jim grozi!" je dejal mladi francoski zdravnik, ki se je odpravljal na Kitajsko na

obisk k svojemu bratu, ko sta se z Janežem nekoč pogovarjala o čudnem vedenju ljudi pred prihodom na cilj.

Tretjega dne, ko se je Janež igral s fantkom in punčko nekega sopotnika iz Ria "potapljati ladje" — ta igra na ladji se mu je zdela naravnost perverzna in se je ob njej stalno spominjal stare francoske balade o krvniku, ki je na sebi vadiel zadržniti zanko — mu je strežnik prinesel pisemce. Miss Steward ga vabi za večer obenem s Changom na poslovljni večer. Good buy drink.

Dr. Janež je spretno zapustil igro s tem, da je še nepotopljeno brodovje zapustil fantku in se udal z dvignjenimi rokami, na veliko veselje malega zmagovalca. Stopil je proti veliki dvorani in se potem spustil na spodnji krov. Stari Gino, napoletanski mornar ("Dottore, non lo capisco! Perché abbandona Europa. A Napoli ci sono tanti malati..."), s katerim je preživel nekaj prijetnih ur, se mu je smehljajal s krna. Janež se mu je nasmehnil nazaj v pozdrav, toda misli so mu bile spet pri čudnem pismu. To bi bilo res zabavno: naslednjega dne bi prišli v Manilo in tega vedel ne bi. Sredi razigrane misli se je zresnil. Kako je neki mogoče, da potniki niso nič nemirnejši, kakor so bili vedno, kadar so se po večdnevni vožnji bližali kopnemu.

"Pozdravljeni, Gino. Kdaj pridemo v Manilo?" Stari se je obrnil.

"Ne vem, kaj bi dejal. Štiri dni, morda tega zjutraj."

Doktorju se je čelo namršilo. Nenadoma se je sam sebi nasmehnil. Kako da se ni spomnil poprej! Še pred eno uro je šel mimo zemljevida in opazoval rdečo buciko, ki so jo pomikali po modri črti na levo. Lahko bi vedel, da je še dolga pot do Manile.

Ves dan mu je bilo čudno. Nekaj nejasnega se je zbudilo v njem, kar se je potem vračalo sredi branja, sredi pogovora. Ko se je pa zvečer urejal pred ogledalom in se je že bil pomiril — čutil se je naravnost razigranega — je nekdo potrkal na vrata.

"Miss Steward vam pošilja sporočilo!" je dejal mali med vrati.

Nehote je dvignil pisemce proti luči in videl napisano samo eno vrstico. Prosi ga, naj ne pride v bar, ampak na zadnji krov ladje, kjer ga s Changom čakata.

Ko je prešel dolgi, z rdečim pokriti hodnik, se je počasi spustil po belih stopnicah na krov. Izpod palube, nekje sredi ladje, je bilo slišati

glas harmonike. Za hip se mu je zdela melodija znana, pa ni imel moči, da bi uganil, katera je. Z nekoliko počasnejšim korakom je stopil mimo zvutih vrvi in mimo ležeče skupine petih ljudi in se skoraj neslišno prikradel na nihajoči krn.

Ko jo je zagledal, sedečo proti Changu, se je skoraj preplašil. Zazdela se mu je naravnost blazno mirna, še bolj negibljiva, kakor jo je poznal do nedavnega in roke so ji bile še bolj bele, kljub svetli obleki.

Dvignila se je in stisnila roko, kakor da se že dolgo ne bi videla. "Hvala, doktor, da ste prišli", je dejala in mu pokazala naslonjač na levici. Janež se je nasmehnil, pozdravil Kitajca, ki je pravkar izpraznil visoko čašo kakor njemu v pozdrav in potem sedel globoko nazaj v udobne blazine.

"Upam, da nista imela za nocojšnjo noč nič posebnega v načrtu. Stalni večerni šahovski dvoboj bosta morda lahko prenesla na jutri, če se bosta mogla toliko skoncentrirati..." je dejala skorajda malomarno in ponudila doktorju pijače. Ta se je s pogledom ujel s Changom, katerega nespremenljivi obraz je izražal, da prav tako ne razume njenih besed. Potem pa se je Chang v hipu naravnost nerazumljivo spremenil. Obraz se mu je čudovito nasmehnil, oči so mu prav nagajivo žarele. Pogovor se je pričel prijetno razvijati. Čudoviti so bili vsi trije: drug drugega so presejali v svoji duhovitosti in smeh, ki se je prej le od časa oglasil s temnega konca ladje, je vedno glasneje udarjal preko krova. Potem pa kakor da bi vsi trije hkratu začudili vso praznost tega razgibanja, kakor da bi vsi trije začutili, da nekaj manjka in da so njih besede in kretnje nepristne, se je pogovor nenadoma začel ustavljati, dokler se ni celo Chang pričel nerodno smehljati in je Miss Steward živčno potegnila z zobmi preko spodnje ustnice, da ji je pordele bleščeča belina.

Vstala je in naredila nekaj korakov za njunima hrbtoma. Ne da bi se vrnila k mizi, je pričela govoriti.

"Morda se vam je čudno zdelo, doktor, takrat tistega večera, čemu tista moja strastna radovednost o", nasmehnila se je, "vaši smrti... Morda se vam je v začetku zdela čudna, ko sva se ločila ne več, kajti na obeh sem vam videla, da me prav dobro razumete... To je vse, kar sem vam mislila povedati nocoj..." Prenehala je, ne da bi ji glas padel, kakor da še ni končala misli. Z jezikom si je zmočila suhe vro-

čične ustne. "Hvala vam, da sta prišla, tako, da se vama lahko zahvalim in da potem prebijemo večer s pripovedovanjem o kateri koli stvari, razen o nas treh."

Zazdela se je trenutek mirnejša, ko se je oddahnila.

"Hvala vam za družbo, doktor. Mislim, da vas vsaj nekoliko razumem, čeprav sprva nisem mogla razumeti človeka, ki gre v smrt — tako prav na daleč, ne da bi mu bilo potrebno. Vem, da ste si prav na jasnem o stvareh, ki vas čakajo. O velikih razdaljah, ki bodo za vas dosti daljše kakor pa za rdeče čete, da ude-rejo preko Kitajske, preko vas. Morda je to samomor, pravim, tudi to je samomor, kar vi delate, samo na daljšo dobo... Zavidam vas, da imate v sebi še toliko domišljije, da mislite, da greste v smrt zaradi nečesa drugega, kakor pa samo zaradi tega, da izginete, da si pobegnete. Morda to pri vas ni domišljija, morda je gotovost. Pravijo, da človek pride z dolgotrajnim premišljevanjem do gotovosti. Jaz to sovražim. Včasih sem se spraševala: kdo ve, koliko metrov gre mrtvo telo pod vodo. Danes me ne zanima. Me ne zanima niti, kakšen je tisti zadnji hip. Vidite: človek napreduje! Še pred dnevi sem bila tako grozno radovedna..."

Čuden izraz je imela v temnih očeh. Neurenjen. Neurejen in spreminjajoč, prav kakor so bile njene besede. Umolknila je in ga potem pogledala v oči. Za hip se je zmedla, kajti zazdela se ji je, da jo vidi prav do dna srca, kakor da mu vsi njeni zviti možgani leže razgaljeni na dlani in da je v njegovih očeh več sožalja kakor radovednosti ali celo želje, da bi kaj spregovoril.

"Čudno", je dejala počasi in prav na široko odprla oči, "nisem vas poznala, pa čeprav sem bila že pri prvem srečanju prepričana, da ste tak lahek, prozoren človek. Celu spoštovati sem vas pričela, vsaj zdi se mi tako... ne vem, če sem tega zmožna. Mislila sem, da vas imam kljub vašemu čudnemu značaju bolj na dlani, dokler vas nisem tisto noč razpeta čakala na temnih blazinah... Ah, nikar!" je sama pretrgala in ne da bi se obrnila k Changu, namignila nanj, "On je tega vajen... Ko sem tistega večera odhajala, sem bila prepričana, da pridete za menoj, in ko sem začula zapirati vaša vrata, je vse zavrelo v meni. Ubila bi vas. Morda bi Chang zdaj rad dejal: Slabe-ga človeka zaboli, ko vidi, da se je v slabo-

sti nekoga drugega motil. Hudo mi je bilo, pa ne tako, kakor je ženi, ki so jo na povabilo udarili v lice. Ne, Nikdar nisem, kar se tega tiče, dvomila o sebi... prevečkrat moram gledati, kako moški pasejo oči na meni... Bilo mi je hudo, ker sem se motila, ker sem videla, da ste svoje poti tako gotovi, da je tudi za eno samo noč ne zapustite, da se ne zapustite, da se ne umaknete, bila sem vam nevoščljiva, da ste nekdo, ki ima nekaj pred seboj. Morda samo mesec dni življenja, morda leto dni — toda ima nekaj. Polomija! Ena več v dolgi vrsti, pa hujša, ker je prišla nepričakovano in to takrat, ko se mi je zazdela, da kljub vsemu postajam boljša, da se bližam človeku kot žena, da se je v meni vzbudilo resnično čustvo. Nikdar nisem premišljevala o odnosu do ljudi. Bili so stroji, od katerih si imel vse, kar si hotel. Ono noč sem prvič premišljevala o tem in zvedela o sebi čudne stvari: samo enkrat sem v svojem življenju dala miloščino. Z očetom sem stavila, da bom zadela z zlatnikom v be-račev klobuk. Oče se mi je nasmehnil in ni vedel, kaj se je tisto minuto zgodilo v meni. Da sem to storila zato, da bi ne bilo treba nekemu in pred nekom pokazati svojega čustva. In bilo me je sram. Sram, ker sem to storila nekemu, kateremu ne bi bilo treba skrivati svojega čustva, saj mi ga nikoli ne bi mogel očitati, kakor bi storili drugi..." Nasmehnila se je nekoliko trudno. "Govorim predolgo. Kakor pevke v operi pred smrtjo..." Za trenutek se je zresnila, potem pa se prav mirno, skoraj nežno sklonila proti Changu.

"Chang! Morda ves čas tega mojega pripovedovanja premišljuje, zakaj sem vas povabila sem. Zato, da se vam zahvalim. Skoraj pred mesecem dni sem nekoč stala gori v dvorani in nenadoma sem si sredi tistega od cigaret, od človeškega potu in do dišav zgoščenega zraka zaželela, da bi mi kdo nekaj dejal. Nekaj, kar še nobeni ženi ni bilo nikoli povedanega. Zaželela sem si, da bi se me nekdo dotaknil. Pa so vsi stali nemi s praznimi glavami in s poželjivostmi polnimi očmi. Zastudili so se mi in tedaj ste prišli vi, dotaknili se mojih rok in dejali — nikdar ne bi mogla tega pozabiti: "Draga gospa, če bi bil trideset let mlajši, bi se vam drznil dejati: Ali si mogla kdaj občudovati Li Tu Yanga? Svoji nevesti je poslal svoje srce z besedami: daj, naj enkrat počiva na tvoji beli dlani, preden ga ode-nejo z zemljo..." Morda je bil poklon, toda zdi se mi, da je bil bolj dotik, ki me je ob-

dal ž brezmejnim veseljem. En sam dotik in vendar je ustvaril trenutek, enega izmed tistih, zaradi katerih je vendarle bilo vredno roditi se. Še vso noč mi je bilo lepo in sredi noči sem odgrnila zavese in gledala preko valov. Roke so se mi zazdele lepe, žive in... vredne, da bi smele koga božati z ljubeznijo..."

Zadnje besede je govorila skoraj šepetaje. Telo se ji je uleknilo daleč nazaj, kakor da hoče spremljati vsebino govorjenja, kakor da bi še enkrat hotelo doživeti tiste trenutke. Skorajda je ležala in njena roka se je kakor izgubljena dotaknila doktorjeve. Gledala je v nebo in šele čez čas nadaljevala: "Vam, doktor, ne povem nič". Namuznila se je. "Morda kdaj kasneje... Saj se bova še srečala, vsaj za trenutek. Na koncu koncev greva na skupno pot... bojim se, da to pot pridete za menoj... kmalu..."

Počasi se ji je nasmeh prikradel na lice in potem se je sunkoma dvignila.

"Oprostite za hip. Moram doli v kabino, da napišem nekaj vrstic."

Ko je njena vitka postava izginila v temi, sta se s Changom spogledala. Kitajcu je večno mirni obraz čudno drhtel. Obrnil se je in dolgo nalival v kozarec. Potem je nenadoma spustil steklenico na mizo in prijel doktorja, ki se je hotel dvigniti, za roke. Pogledal ga je v oči in mu odkimal.

"Prepozno, moj mladi prijatelj. Že zdavnaj je bilo prepozno..."

Obrnil se je in si dolgo nalival v kozarec.

Minila je ura in potem še ena. Čez čas se je v zgornjem baru oglasilo veselo vreščanje: polnoč. Potem je spet vse počasi zginilo in neke za njima, daleč spodaj, je bilo slišati šumenje valov. Sredi čakanja se je Chang obrnil k nebu in dejal:

"Gremo proti jutru..."

Ni se zavedal, ob kateri uri je bilo — vso noč proti jutri je prebedel — se je oglasila sirena in ladja se je nekam čudno zamajala. Potem se mu je zazdelo, kakor da so vsi stroji utihnil in šele čez čas je zaslišal drobno brnenje iz globine. Ladja se je pričela vse močnejše zibati in iz kabin pod njim so se oglasili kriki. Niti premaknil se ni na postelji in čuden strah ga je prijel. Nečesa je bilo konec.

Redče nebo je že zginilo in medlo sonce se je splazilo po razpokani beli barvi okroglega okenca, ko je nekdo potrkal na vrata. Na pra-

gu je zagledal poveljnika ladje, zdravnika in nekaj novih neznanih obrazov. Ko mu je poveljnik izročil pisemce in je bilo videti, da bi hoteli vstopiti v kabino in zvedeti njegovo vsebino, je doktor samo polglasno dejal, da se bo čez nekaj časa oglasil pri njem v pisarni in jim nato nalahno zaprl vrata.

Komaj bi spoznal njeno pisavo. Ni bila vezana, tista izrazita ameriška pisava, ampak sestavljena iz deljenih črk, z naknadno dodanimi loki, kakor pišejo ljudje v tresočem se vlaku.

"Dragi doktor, rada bi vas prosila za uslugo: ne omenjajte ničesar nikomur. Če morete, preskrbite, da časopisi ne bodo pisali o tem. Kakor vidite, sem na dobri poti, mislim na druge... Prepozno.

PS: Hotela sem Vam poslati križec za spomin. Bi bilo romantično in tega nočem. Naj gre z menoj v temo. In ne pozabite, da greva na isto pot..."

Hong Kong.

Doktor Janež je nepremično gledal skozi okno, toda misli so mu uhajale na dogodke nazaj in na pot, ki ga je še čakala. Kitajsko morje, nato Rumena reka do Šanghaja, Kunming in potem šeststo kilometrov preko gorskih grebenov v notranjost dežele. Razkoračil se je in pretegnil; zdelo se mu je, kakor da ga že sama misel na pot navdaja z novimi močmi. Nasmehnil se je in se zazrl skozi okno. Na grobo pobeljenem visokem zidu onkraj ceste je zagledal neroden napis: SMRT BELIM MISI-JONARJEM.

Spet se je nasmehnil in zazdelo se mu je, kakor da spet sliši tiste besede na ladji "Oba greva v smrt. Na koncu koncev greva na isto pot... bojim se, da to pot pridete za menoj..."

Počasi je stopil k vratom in prav malo je manjkalo, da ni podrl fantka, ki ga je prejšnji dan spremil iz pristanišča. Potrepljal ga je z roko po kuštravi glavi, oči pa so mu zrle izgubljene nekam dol preko stopnic. Ustavil se je. "In vendar ne greva na isto pot...", je tiho zamrmral.

"Kako, gospod?" je mali dvignil poštene oči, kakor da bi bile besede njemu namenjene. "Nisem razumel."

Doktor se je zdrznil, potem so se mu pa oči zjasnile. Pogledal ga je prav od blizu v obraz in počasi izzlogoval s svojo nerodno kitajščino:

"Nič... nič...! Pravim samo, da bo kmalu treba na pot. Jutri zjutraj me spremiš v pristanišče, kaj ne?"

Msgr. France Gabrovšek - šestdesetletnik

Dne 2. aprila 1938 sem zagrešil edino "pesem" v svojem življenju. Ker je ginja in kratka, naj bo na tem mestu natiskana:

Kraševac, cveti še naprej kot roža!

Naj Ti zdrava duša bo in zdrava koža!

Deklamiral sem še gorko Msgr. Francetu Gabrovšku za god. Stali smo vrhu Tiberijeve pečine in lučali kamenje v morje, ki je valovilo 300 m pod nami. Bolj slovesno Gabrovškovih godovih jubilejev nismo slavili. Se nismo upali. Gorje mu, kdor bi se ga drznil vlačiti na ta način po zobeh in časopisih! Tako so minevale obletnice mature, srebrne maše, petdesetletnica. Kdo bi pa verjel takrat v "jubileje", ko smo ga pa videli vedno zdravega, gibčnega, neumorno delavnega in vedno mladega.

Zdaj, ko nas deset tisoč kilometrov loči, si mu pa upamo napisati nekaj vrstic za šestdesetletnico, ki jo je praznoval dne 10. aprila 1950, ne zato, da bi ga hvalili, saj vemo, kako mu je ta reč odvrtna, — ampak, da bi zlasti mlajšemu rodu povedali, da smo v minulih letih imeli vrsto mož, ki so se popolnoma žrtvovali za svoj narod, poprijemši za delo povsod, kjer je bilo treba, ne da bi pričakovali priznanja ali plačila.

Med te može spada Msgr. France Gabrovšek, čigar delo je tesno povezano s slovenskim katoliškim javnim življenjem v dobi med obema svetovnjima vojnama.

Msgr. Gabrovšek ni "doktor", pa ve in zna veliko; tudi ni samo študirani človek, ampak tudi inteligent, čigar duhovni potencial je vedno visoko nadkriljeval okoličino. Vse, kar ve in zna, je njegov lastni pridelek, plod neverjetne delavnosti, brez-kompromisne načelnosti in kremenitega značaja.

Svojo karijero je Msgr. Gabrovšek začel tako, kakor sto njegovih poklicnih tovarišev: S kaplansko službo na deželi. Na prvih dveh službenih mestih v Hrenovcih in v Trebnjem je imel priliko dočudno spoznati slovensko kmečko vprašanje in to v najtežjih-okoliščinah: med vojno in v razrvani povojni dobi. Nato ga je škof Jeglič poslal na Jesenice, v izrazito delav-

sko faro, v času, ko so rdeči svoje krščansko misleče tovariše dobesedno metali iz tovarne na cesto. Gabrovšek se je lotil delikatnega delavskega problema z vso temeljitostjo in ne brez uspeha. Ob njegovem odhodu iz Jesenic je krščanska delavska skupina narastla po številu in ugledu tako, da so rdeče Jesenice dobile "klerikalca" za župana. Nato so ga poklicali v Ljubljano za tajnika Slovenske ljudske stranke. Na tem tako nehvaležnem in odgovornem mestu je prebil težka leta bojev za slovenske pravice. Organiziral je strankin aparat, zlasti popolno mrežo strankinih zaupnikov. Prepotoval je ne vem kolikokrat vso deželo in poznal razmere v zadnji gorski fari. Doba njegovega tajnikovanja je bila doba neprestanih volilnih bojev: državnozborske in občinske volitve, volitve v oblastno zbornico, v trgovsko in delavsko zbornico, v Kmetijsko družbo itd. Tajnik stranke je v takem vrvežu oseba, ki gara noč in dan, je strelovod, na katerega se zbira nejevolja vseh, postane neviden, kadar stranka doseže uspehe in je kriv vseh neuspehov, dokler ga enkrat obloženega z grehi drugih kot "spravnega kozla" ne poženejo v puščavo...

Par mesecev pred nasilnim razpustom stranke je pustil mesto tajnika z edino željo, da dobi župnijo, kjer se bo lahko posvetil izključno lahko duhovskemu delu. Pa je ni dobil. Določili so mu drugo izredno važno mesto: postal je načelstveni ravnatelj Zadrुžne zveze in to takrat, ko je slovensko zadrुžništvo zašlo v veliko krizo. Ogromno delo ga je tu čakalo: Sanacija lahkomišelnih upravljanih zadrug, ureditev slovenskih kmečkih dolgov in zlasti vzgoja solidnih zadrुžnih delavcev in zadrुžnikov, ki so v veliki meri izgubili zaupanje v zadruge. Lahko rečemo, da se mu je posrečilo prepeljati krhki čolnič slovenskega zadrुžništva preko valov in mimo nevarnih pečin na varno. Zadnja leta pred vojno je zadrुžništvo zopet začelo živeti v polni moči.

Pa smo že stali pred novo katastrofo: Pred neizbežno vojno. Rečeno mu je bilo, naj izgine v inozemstvo, ker da bo tam

potreben. Brez oklevanja je prijel za kovček in že med bombami prekoračil grško mejo pri Gjevgljeli, nato se je začela trnjeva pot prijateljskega, pa vendar nadležnega begunca preko Grčije, Egipta, Palestine, Južne Afrike in Anglije v Združene države. Ves čas vojne je sodeloval kot strokovnjak v gospodarskih komisijah, ki so imele nalogo lajšati gorje v trpeči domovini in pripraviti vse potrebno za popravilo vojnih škod. Nesrečna politična kupčija s Titom je napravila konec njegovemu delu. Kot načeln protikomunist v titovski družini ni imel kaj iskati.

Danes je župnik velike župnije v Milwaukee. Slovencev ni pozabil. Budno zasleduje vse, kar se kakorkoli nanaša na Slovence. Poln je velikih načrtov in zrelih sklepov. Tudi za pero rad prime. Kadar beremo v časopisu kaj posebno aktualnega, načelnega, temeljitega, takrat pravimo, tole je pa gotovo Gabrovšek napisal.

Grabovšku smo med prijatelji rekli Kraševce. Njegov rojstni kraj, notranjske Rovte, sicer ne spadajo pod Kras, njegov značaj pa ima na sebi vse znake nepremakljivosti, kakor kraška skala. Gabrovšku je resnica sveta! Samo tedaj nima rad, ako ga kdo hvali, sicer se je pa pripravljen boriti za zmago resnice nad lažjo na življenje in smrt. V boju za resnico zna biti trd in neizproslen. Hoče, da se povsod, tudi v politiki in gospodarstvu, vsaka reč imenuje s pravim imenom: Hinavščina je hinavščina, slepomišenje je slepomišenje, laž je laž! Lahko rečemo, da je tistih malo nasprotnikov, ki jih je imel, bilo iskati med ljudmi, ki niso mogli prenesti Gabrovškove brezkompromisne značajnosti in resnicoljubnosti.

Gabrovšek je temeljit! Polovičarstva ne pozna in ne prenese. Temeljit v vseh stvareh! Pri vsakem vprašanju hoče do dna preštudirati ga in napraviti lastno sodbo. Pogovor nanese na razmere v novi Portugalski, ki je bila za nas več kot španska vas. Ne tako zanj. Ne miruje prej, dokler ne zbere virov, ki mu omogočijo vpogled v Salazarjev politično gospodarski red in v vse, kar je z njim v zvezi; brez dvoma edini Slovenec, ki je takrat to stvar poznal. In tako dela vedno: Prepričati se hoče pri viru, kaj je na stvari. Zato stopi

v Nemčijo, da spozna kulturno in politično-gospodarsko organizacijo nemških katoličanov, prepotuje Nizozemsko, da spozna tamošnje združništvo, gredoč stopi v Belgijo, da vidi delo JOC-izma, hoče videti na lastne oči razmere v takozvanem rdečem pasu okrog Pariza, gre v Bolgarijo, da se seznanj s posebnostmi tamošnjih kooperativ; pravtako prehodi Liko, Bosno in Macedonijo, da na lastne oči vidi, kaj je tisto, kar politikom v stari Jugoslaviji dela sive lase. Sliši, da je v francoščini ali angleščini izšel zanimiv članek, važna knjiga. Ni mu dovolj kratka ocena, ali površna vsebina. Vsede se in priučji se obeh jezikov, da more brati v originalu in si ustvariti svojo sodbo. Toliko bolj se zanima za svojo ožjo domovino. Prehodi vse gore in pozna vse župnije, in pozna toliko ljudi in tako dobro kot malokdo. V svojih govorih, pa tudi v razgovorih, debatah, na sejah itd. je temeljit, možato zrel in dosleden zlasti takrat, ko je treba izreči sodbo o dogodkih v našem javnem življenju.

Poslušal sem ga nekoč na volilnem shodu na Notranjskem, kjer je kandidiral. Takrat kandidati radi obljubijo volilcem vse: železnice, ceste in mostove, osuševanje močvirij in namakanje suhih krajev; saj je neki kandidat celo obljubil dež, če bo suša, in drugi je v dolini, ki je trpela vsled poplav, obljubil, da bo dal povečati požiralnik, ki je odvajal vodo, medtem, ko je v sosednji dolini, kamor je voda pritekala, obljubil, da bo dal isti požiralnik zaliti s cementom. Gabrovšek pa je stopil pred volilce rekoč: "Ničesar vam ne morem obljubiti razen to, da bom delal za okraj, kolikor bo v moji moči." Možaki so prikimali, češ: "Vendar eden, ki po pravici pove!" In so ga izvolili za poslanca. Še danes se ne kesajo, da so ga. In nikdar niso imeli boljšega.

Šestdeset let je lepa doba, vendar za človeka, ki je vaje dela, še ne pomeni konca. Msgr. Gabrovšku želimo iz vsega srca, da bi se kmalu lahko povrnil v domovino, ki je že deset let ni videl in da bi mu ljubi Bog dal zdravja in moči: obojega bo treba, da bo lahko s svojo zrelostjo in delavnostjo odločilno pomagal, ko bo treba iz razvalin postaviti naš novi skupni dom.

K. k.

Slovenski emigrantski periodični tisk

Ze v rednih razmerah v domovini je bilo vsakodnevno pa tudi v presledkih izhajajoče časopisje kakor muha enodnevnica. Danes si bral, jutri si zavrgel — le malokdo je zbiral in spravljaj. V domovini zaradi tega ni šlo nič v izgubo in popolno pozabo, saj je zbirala Vseučiliška knjižnica vestno prav vse, kar je prišlo iz tiskarskih strojev. Slovenski protikomunistični begunci, raztreseni po Italiji, Avstriji, Nemčiji in drugih državah, so kaj kmalu po koncu druge svetovne vojne začeli izdajati za svoje rojake novice in poročila. To "časopisje", spočetka tipkano le na pisalnem stroju, kasneje največkrat razmnoževano in le v prav redkih primerih v resnici tiskano, že danes ni nikjer več v celoti ohranjeno. Z vsakim dnevom gre pa še od ostanka vedno več v izgubo in čim dalj bomo čakali, tem manj sledov bo ostalo.

Koledar Svobodne Slovenije naproša zatorej vse bralce, naj v prihodnjem letu podprejo njegovo stremljenje vsaj v sledečih točkah:

1) Da pošljejo popravke, točnejše podatke in dopolnila k letos objavljenemu pregledu.

2) Da sporoče uredništvu Koledarja, ako imajo shranjene vezane ali nevezane letnike — pa naj si bodo popolni ali pomanjkljivi — posameznih časopisov. Isto velja seveda tudi za liste, ki so izhajali le kratek čas in torej pri njih o letniku ni mogoče govoriti.

Napram vsem požrtvovalnim sodelavcem

Konec slovenskega demokratičnega časopisja v domovini

Začenjatj s koncem ni sicer v navadi, a v tem primeru skoraj potrebno, saj je s prvim tednom v maju 1945 padel železni zastor tudi nad slovenskim demokratičnim časopisjem. Ze štiriletna okupacija je obstrigla in skrčila staro tradicionalno slovensko časopisje, tako da mu je ostalo le še ponatiskovanje uradnih razglasov in "zmagovitih" večjih poročil. Kot dnevnik sta ostala v Ljubljani "Slovenec" in "Jutro", ki sta izhajala na dveh straneh, trikrat na teden pa na štirih. "Slovenski dom" in "Slovenski narod" sta postala tednika in izhajala na osmih straneh.

po vsem svetu pa se uredništvo obvezuje, da bo v prihodnjem koledarju objavilo poslano popravke in dopolnila k sedaj objavljenemu članku. Prav tako pa bo uredništvo na osnovi vseh odgovorov na drugo vprašanje sestavilo podroben seznam vsega časopisja, ki je pri posameznikih še dosegljivo. Ta seznam bo hranilo in ga, ko se spremene razmere v naši domovini, izročilo Vseučiliški knjižnici v Ljubljani, da bo ta mogla iz ostankov zbrati kar najbolj popolno sliko našega časopisja v emigraciji.

Tudi letos objavljeni članek ne bi mogel iziti, če se na pismeni poziv uredništva koledarja ne bi odzvalo tako lepo število zavednih Slovencev. Uredništvo je pisalo pač takim emigrantom, o katerih je bilo znano, da so ali sodelovali pri listih ali pa da so zbirali emigracijski tisk. Gotovo je bilo zaradi neobveščenosti mnogo zbirateljev in sodelavcev prezrtih. Prosimo jih, naj se letos oglase kar sami od sebe.

Vsem dosedanjim sotrudnikom pa izreka uredništvo vse priznanje za njihovo požrtvovalnost in se jim najprisrčneje zahvaljuje. Njihovi dopisi, ki so dali tudi mnogo dragocenihih podatkov o urednikih in sodelavcih — nekaj teh podatkov iz razumljivih razlogov v članku ni bilo mogoče objaviti — bo uredništvo prav tako hranilo z namenom, da se kedaj kasneje članek izpopolni ali pa napiše dopolnitev, ki bo čakala v rokopisu.

Tako je prišel 3. maj 1945, ko je bila v Ljubljani slovesna seja prvega slovenskega parlamenta. Izdan je bil proglas na slovenski narod, ki je bil priobčen v zadnji številki "Slovenca". Objavilo pa ni proglasa "Jutro" kljub obljubi. Del urednikov tega lista bil namreč preveč pod vplivom komunistične OF. Tako je z datumom 4. maja 1945 in zaradi promembnosti dogodka v nakladi 50.000 izšla začasno zadnja številka "Slovenca", ki je nad 70 let spremljal žitje in bitje v slovenskem narodu. Zaradi objave seje in progiasa je že v dopoldanskih urah obkolila "Gestapo" Ljudsko

Združena Slovenija vstaja!

LJUBLJANA, 3. maja. Na nocojšnji zgodovinski seji prvega slovenskega parlamenta je bil z navdušenjem sprejet naslednji oklic:

SLOVENSKEMU NARODU!

V smislu Atlantske listine in drugih svečanih izjav demokratičnih zaveznikov o svobodni odločitvi in demokratični ureditvi narodov

NARODNI ODBOR ZA SLOVENIJO

v odločilni in usodni zgodovinski uri slov. naroda proglašaj,

da je za vse ozemlje, na katerem prebivajo Slovenci, ustanovljena narodna država Slovenija kot sestavni del demokratične in federativno urejene kraljevine Jugoslavije.

Narodni odbor za Slovenijo postavlja slovensko vlado kot zakoniti najvišji upravni organ za območje narodne države Slovenije.

Slovenska narodna vojska je prevzela skrb za red in mir v narodni državi in bo zavarovala slovenske meje. Slovenski domobranci in drugo narodno oborožene enote so se stavile v službo Narodnemu odboru za Slovenijo, če položile vojaško prisego kralju in slovenskemu narodu ter s tem vstopile v slovensko narodno vojsko kot sestavni del kraljevske jugoslovanske vojske v domovini.

V narodni državi Sloveniji bo mogla vsaka stranka po načelih svobode in demokracije razvijati svoje sile in uveljavljati svoja stremiljenja. Zato poziva Narodni odbor za Slovenijo vse stranke, da z njim sodelujejo in tako omogočijo politično in socialno konsolidacijo sloven. naroda.

Narodni odbor za Slovenijo poziva vse Slovence k obči spravi, da ne bodo skromne in oslabiljene narodne sile vezane v notranji borbi, ko jih v tem zgodovinskem trenutku rabimo sproščene in enotne za uresničenje največjih narodnih koristi. Zato vabi partizanske oddelke, da takoj ustavijo vse souvažnosti proti slovenski narodni vojski in vse nastope proti miraljubnemu slovenskemu prebivalstvu, da tako prepeha strahotno brezumno lavoprellje.

Narodni odbor za Slovenijo poziva vse Slovence, da v tem odločilnem trenutku ohranijo narodno disciplino, da se vedejo da vseh dostojanstveno, da opustijo vsako osebnostno obračunavanje in sledijo ukrepom narodne vlade.

Ljubljana, ki postane prvič v zgodovini po zaslugi zmagovitega zavezniškega orakja in naših naporov prestolnica Zedinjene Slovenije, mora biti v vsem vzor narodne zavednosti, politične zrelosti in državljanske discipline.

Zaupajoč v vesmočnega Boga, ki vodi usodo narodov in zanašajoč se na podporo velikih demokratičnih zaveznikov, poziva Narodni odbor za Slovenijo vse Slovence k sodelovanju za blagor domovine, k edinstvi in spravi, ker je le s tem zagotovljen obstoj in napredek slovenskega naroda.

Živi kralj Peter II.!

Živela federativna kraljevina Jugoslavija!

Živela narodna država Slovenija!

LJUBLJANA, dne 3. maja 1945.

tiskarno in ni pustila nikogar iz poslopja vse do nedelje 6. maja. Nad 200 delavcev in nameščencev je ostalo zaprtih v tiskarni ves ta čas. Urednike "Slovenca" je nemška policija še posebej lovila, ujela pa samo enega, ki je lahko dokazal, da ni imel s to izredno izdajo prav nobenega opravka. Kljub temu je bil nad 24 ur zaprt in potem izpuščen.

Tedaj se je položaj hitro izpreminjal in medtem, ko se vozili skozi Ljubljano kmečki vozovi dolenskih beguncev, umikajočih se pred rdečimi "osvoboditelji", katere so v zadnjih letih že do dobra spoznali, je Ljubljana še pričakovala prihoda zahodnih zaveznikov s tržaške strani. 4. maja 1945 so vihrale z mnogih hiš v Ljubljani slovenske zastave brez zvezde.

Avstrija

V dneh od 7. do 13. maja 1945 se je umaknilo v Avstrijo s slovenskimi domobranci vred okrog 20.000 Slovencev. Večina beguncev je obtičala takorekoč za mejo, največja skupina pa na vetrinjskem polju na Koroškem.

Majhni skupini Slovencev se je posrečilo, potegniti se z vlakom iz Koroške do Lienza v vzhodni Tirolski. Pod visokimi snežniki in nedaleč od Velikega Kleka je izšel prvi slovenski begunski časopis pod naslovom: "Demokratska Slovenija" že 12. maja 1945. Bivši urednik "Slovenca" je bil v tej skupini in žilica mu ni dala miru. Novice nabrane po radiu in objave članov Narodnega odbora so mu nudile snov. Na dveh straneh pisarniškega formata je izhajala "Demokratska Slovenija" dnevno, tipkana v deset izvodih do konca maja 1945, ko se je skupina iz Lienza preselila v Italijo. Kolikor je doslej znano, je ohranjen po en izvod 5. številke z dne 16. maja; 6. številke s 17. maja in izvod z dne 27. maja.

15. maja 1945 je prvič izšel za veliko vetrinjsko taborišče pri Celovcu najprej kot stenski časopis begunski dnevnik "Domovina v taborišču". Tudi tega se je lotil drug bivši urednik "Slovenca". Za začetek je izhajalo po 8 izvodov, tipkanih na pisalnem stroju v neki celovski gostilni. Te izvode so v vetrinjskem taborišču razobesili po raznih drogovih, na oglasni deski v vetrinjski suknjarni in na boljših barakah. Seveda so ti izvodi viseli kvečjemu po pol ure, nato pa izginili ter šli naprej iz rok v roke, dokler končno niso šli

Medtem pa je zgodovina slovenskega naroda pisala strani, kakršnih v dolgem tisočletju v njej ni najti. Tudi ob turških vpadih je slovenski kmet ostal na svoji zemlji, umaknil se je le v tabore in bližnje gozdove; to pot pa je slovenski kmet v tisočih in tisočih zapustil zemljo svojih dedov in bežal skozi Ljubljano naprej v neznano, umikajoč se pred lastnimi brati — komunisti. 4. in 5. maja se je nepretrgoma vila reka dolenskih beguncev skozi Ljubljano v smeri proti Gorenjski, 6., 7. in 8. maja so se ji pridružili tisoči Ljubljancev, med njimi tudi vsi uredniki "Slovenca" in "Slovenskega doma" ter nekaj urednikov "Jutra". Slovenskega demokratičnega tiska ni bilo več. Kako je znova začel brsteti v begunstvu, naj povedo naslednji odstavki.

v izgubo. Že četrta številka (18. maja) je izšla razmnožena na preprostem ročnem ciklostilu. "Tiskarna" je bila na vetrinjskem polju, v hišici, kjer je bila taboriščna pisarna, kasneje pa v ljudski šoli. DvT je izhajala na dveh straneh in sicer vsak dan, razen ob ponedeljkih. Razmnoževana je imela naklado okrog 300 izvodov ter so jo za malenkost prodajali v Vetrinju. Tiste dni je bila potrebna posebna iznajdljivost, da je "tiskarna" mogla zbrati potrebni papir in črnilo za razmnoževanje. Angleški taboriščni poveljnik major Barry je vsak dan želel imeti po en izvod DvT, katerega je zahteval angleški poveljnik celovškega vojnega področja major Johnson. Ta je bil med vojsko zvezni častnik pri Titu v Jugoslaviji. Radi izročitve slovenskih domobrancev je konec maja prenehala izhajati za nekaj dni s 14. številko, ki je izšla na 4 straneh dne 29.V. Zopet je začela 6. VI. s 15. številke; dobila je tudi novega urednika g. Franca Perniška, ki je kmalu zopet predal delo g. dr. Francu Blatniku. Le za nekaj dni je DvT preživela vetrinjsko taborišče. Preselila se je z delom slovenskih beguncev v Lienz, v taborišče Peggez, kjer je izhajala vse do 2. julija 1945. Tedaj je morala prenehati na ukaz angleškega taboriščnega poveljnika, ker je prinesla članek o ljubljanskem škofu dr. Gregoriju Rožmanu. Vsega skupaj je dočkala 41 številka.

Drugi "dnevnik", ki je v Vetrinju le 2 dni za DvT začel izhajati, je bilo glasilo 2. bata-

ljona II. domobranskega polka pod naslovom: "Za lepšo bodočnost". Prva številka je izšla 17. maja v domobranskem delu vetrinjskega taborišča. List je izhajal na dveh straneh, le 4. številka je izšla na 4. Urejal ga je rajni domobranski kurat Jaka Mavec. 26. maja je izšla 9. in zadnja številka, zakaj bataljon je bil tedaj odpeljan v Jugoslavijo. Oba vetrinjska lista sta prinašala dnevne novice, navodila taboriščnega poveljstva in vodstva.

Konec junija je bila izvedena razselitev z vetrinjskega polja in slovenski protikomunistični begunci na Koroškem so bili razposiljeni v 4 begunska taborišča: št. Vid na Glini, Liechtenstein pri Judenburgu, Spittal na Dravi in Peggez pri Lienzu, kamor je bila poslana najmočnejša skupina. Do 29. junija je bilo vetrinjsko polje določila izpraznjeno. Pojdimo z najmočnejšo skupino v Peggez, kjer je 2. julija ukinjena "Domovina v taborišču".

DEMOKRATIČNA SLOVENIJA

ZA LEPŠO BODOČNOST

St. 3. DOMOVINA V TABORIŠČU Četrtek, 17. 5. 1945.

GLASILO T. BATALJONA II. POLKA
izdani sobota - 26. maja 1945. god.

Vetrinje pri Celovcu

SLOVENSKI TABORIŠČNIK
Pomladnik 2. avgusta 1945.
Štev. 22. Št. 714 ob Glini
Nove območja vojaškega sodišča v Ljubljani

DOMOVINA
v TABORIŠČU

Št. 17.
VEDRINA, 8. 6. 1945.
PEPEK
Svet Jozefovo

Zahajev

...vsi in posluhan. * Za vsj dan ved
...vsi in posluhan. * Za vsj dan ved

Štev. 1.
Ljuba 3. VII. 1945.

NOVICE

Dana velika izkrcanja na Borzeu.

DOMOB MURI

* Glasilo slovenskega begunskega taborišča Liechtenstein *
Leta I. števil. 1. Sobota 14. Julija 1945. Sv. Sonaventura

DOMAČI GLASOVI

"domači glasovi"

Celovec 5. VII. 1945.
Na dan sv. Cirila in Metoda izide prva številka novega slovenskega begunskega glasila, ki naj med slovenskimi begunci v tujini krovi sv. solončsko brate prva zbirala od naše slo-

Taborišče Peggez pri Lienzu

V Peggezu so že 3. julija izšle "Novice", nekakšno nadaljevanje DvT. Urednik je ostal kar isti, toda — celo ime je določil listu angleški seržant, žid po rodu in manirah, ki ga je določil angleški taboriščni poveljnik za tiskovnega cenzorja. Pa tudi novice je seržant kar sam priskrbel tako, da je v koroškem nemškem dnevniku, ki ga je izdajala Britanska obveščevalna služba pod naslovom "Kärntner Nachrichten", očrtal z rdečim svinčnikom novice, ki so jih "Novice" morale objaviti. Na žalost ga je urednik moral ubogati,

ker je seržant razumel slovanske jezike, rusko pa obvladal izvrstno. Na srečo je kmalu odšel in urednik je odslej mogel zopet sam izbirati novice. "Novice" so bile razmnoževane na ciklostil v nakladi 600. Izhajale so dnevno ob 11. dopoldan na dveh straneh. Do konca 1. 1945 so dosegle 156 števil. Izhajale so tudi v letu 1946 vse do vštetelega 13. novembra, ko so s številko 264 drugega letnika prenehale, ker je bilo peggeško taborišče preseljeno v Spittal. Ves čas izhajanja so bile "Novice" podvržene angleški cenzuri, katero je na ukaz

taboriščnega poveljnika opravljaj Slovenec. Važnejše sestavke je moral prevesti v angleščino, zlasti poročila iz Jugoslavije. Zaradi tega pa niso smele večkrat objaviti prav tistih poročil, ki so bralce najbolj zanimala in bila zanje tudi v resnici najbolj važna.

Domiselnemu uredniku "Novic" je v času najstrožje cenzure od julija do pozne jeseni 1945 kaj hitro prišla rešilna misel. Če v Peggezu ne smemo razmnoževati vse, bomo pa razmnoževali drugje, brali pa tu. In tako so že 5. julija 1945 brali taboriščniki v Peggezu 1. številko novega dnevnika pod naslovom "Domači glasovi". Kakor "Novice" so tudi "Domači glasovi" izhajali šestkrat na teden, največkrat na štirih straneh, na dveh straneh pa do konca oktobra 1945, ko je izšla 69. številka, 27-krat. Kot kraj izdajanja in tiskanja je bil pod glavo naveden Celovec, v resnici pa so razmnoževali DG na skrivaj kar v Peggezu, kjer so bili dotiskani ob petih popoldne, tako da so lahko sveži prišli "z vlakom iz Celovca" in takoj nato ljudem v roke. DG so se tiskali v 650 izvodih in so bili pri vseh beguncih zelo priljubljeni. Naročali so jih tudi begunci, živeči izven taborišč. prav tako pa je po več izvodov DG prihajalo v druga taborišča, kjer so živeli Slovenci. Tudi koroški Slovenci so segali po njih in so DG dokaj pripomogli da so mnogi Koroški Slovenci spregledali in se niso več dali slepiti od titovskih priganjačev. Spretno je urejal DG ves čas dr. Blatnik, ki je takoj, ko je prenehal s koncem oktobra 1945 cenzurni pritisk, spremenil v glavi DG kraj izhajanja v Lienz in začel z novim štetjem številk. Tako je do konca 1. 1945 izšlo še 42 lienških DG, razen treh številke na dveh straneh so bile vse druge na štirih. Tudi v letu 1946 so DG izhajali vzporedno z "Novicami", največkrat na štirih straneh, ob važnejših dogodkih in praznikih pa celo v večjem obsegu.

Številka 1. Datum 1946. Štev. 7.

Če si je taborišče v Peggezu privoščilo kar dva dnevnika — po starem bi rekli, kar "Slovenca" in "Sl. Narod", potem si lahko mislimo, da je tudi v drugem periodičnem tisku znalo marsikaj lepega pokazati.

BOGOLJUBA V TUIJINI

Štev. 16., Leto III. VERŽMAJ TEDIŠKA Mesečnja, Jan 10. aprila 1947

ALODIJAN-MUCENEC

Za Novo leto 1946 je izšla v Peggezu 1. številka "Bogoljuba v begunstvu". Ta mesečnik v formatu pisarniške pole je nadaljeval tradicijo starega "Bogoljuba" v domovini in si je pridobil tudi lep krog bralcev v drugih taboriščih. Izhajal je na 20 straneh in je bil po obsegu največji list med slovenskimi begunci v Avstriji. Razmnoževala ga je "Slovenska begunska tiskarna" v Peggezu v nakladi 600 izvodov. Urejal ga je g. Janez Kalan, po njegovem odhodu pa g. prof. Alojzij Luskar. Med članki versko - vzgojne vsebine so bila zlasti pontembna pisma ljubljanskega škofa dr. Gregorija Rožmana, ki so bila beguncem v spodbudo in veliko tolažko. Bil je edini list, za katerega se angleška cenzura ni zanimala, vsaj javno ne, ker ga je izdajal Naročni delegat papeške misije za jugoslovanske begunce v Avstriji in Nemčiji mons. dr. Joža Jagodic. Izhajal je vsa leta in še leta 1948, dokler se večina slov. beguncev ni preselila v druge dežele.

CERKVENA OZGANILA

Štev. 34. na taborišču Peggezu pri Lienzu. 16. febr. 1946.

OZGANILA

Tedenski verski list v peggeškem taborišču so bila "Cerkvena Oznanila" (tudi pis. form.) Objavljala so običajna cerkvena oznanila in sestavke, ki so se nanašali na nedeljski evangelij ali na praznik. Izhajala so vsako soboto v 500 izvodih, urejal jih je g. Jože Cvelbar. S preselitvijo slovenskih beguncev iz Peggeza v Spittal so "Oznanila" prenehala izhajati. "Cvetje v tujini" — Glasilo begunske dijaške mladine v Peggezu je bil naslov dijaškega lista, mesečnika, čigar prva številka na 20. straneh pisarniškega formata je izšla decembra 1945. Izšlo je šest zvezkov ali 8 številke prvega letnika (Skupaj je izšla januar-ska in februar-ska — 2/3 in junijska in julijska — 7/8). Ta letnik je urejal dijak lienške gimnazije, frančiškanski klerik fr. Bazilij Valentin. — Drugi letnik je uredil g. Anton Pe-

čavar, obsega vsega skupaj pet številk po 20 strani. Na jesen leta 1947, ko bi moral začeti tretji letnik, je pa prišlo do odločitve, da ne bodo več izhajale posamezne mesečne številke, ampak zborniki v večjem obsegu in večjih presledkih. Zbornike je tudi uredil g. A. Pečavar; prvi je izšel septembra 1947 na 52 straneh, drugi zbornik za Božič na 62 straneh in tretji za Veliko noč 1948 na 70 straneh. V marcu 1948 je izšla še ena številka "Cvetja v tujini" na 20 straneh in tudi zadnja. List je objavljala prvenca slovenskih dijakov in je bil zelo pester in bogato ilustriran, kar so pripravili dijaki sami, zlasti Zdena Vižintin, Snój Franc in Lekan Marja.

Fantje "Kmečko - poklicne šole" v Lienzu so kmalu začeli izdajati svoje glasilo, ki je izhajalo dvakrat na mesec, pod naslovom "Lepša bodočnost". Namen glasila je bil ta, da kmečke fante vzgaja in usposablja v samostojnosti v izražanju, pravilnem mišljenju, da jih vzpodbuja k pisanju in tako tudi usposablja za delo v javnem življenju. Vzporedno z vsem tem je glasilo tudi podpiralo delo v šoli. Glasilo je urejal g. Mirko Geratič. Prvi letnik je izšel v polovičnem formatu običajnega pisarniškega formata. Razmnoževan na ciklostilu je začel prav skromno v nakladi 50 izvodov in prva številka je obsegala le 4 strani. Izšla je februarja 1946. Hitro je narasla naklada na 120 izvodov in v kasnejših letnikih na 300. (II. številka, marec — 6 strani; III. št., marec — 8 str.; IV. št., april — 8 str.; V. št., april — 24 str.; od šeste do 14. številke, ki je izšla septembra 1946 vse po 24 str.) Drugi letnik je izhajal v večji obliki, navadnem pisarniškem formatu. Od oktobra 1946 do septembra 1947 je izšlo 12 številk na skupaj 252 straneh (+4 strani kazala). V tem letu je s preselitvijo v Spittal za nekaj časa prenehal izhajati, potem je do februarja 1947 izhajal na skrivaj, ker ga taboriščno poveljstvo ni dovolilo, nato je zopet do

konca izhajal legalno. Bil je lepo ilustriran, glavni ilustratorji: Snój Franc, Mirt Vinko in Poznič Jože.

Tudi za ljudsko šolsko mladino je izhajal v Lienzu poseben mesečnik pod naslovom "Begunska mladina", ki je skrbel za kulturno in versko vzgojo.

Ta mesečnik je z izhajanjem nadaljeval tudi v Spittalu. Razmnoževan na pisarniški poli, ki je pa bila preganjena, tako da je imel polovični format, je dosegel naklado 500 izvodov. Urejal ga je g. Janko Mernik prav uspešno, tako da so list radi brali tudi starejši. Bil je lepo ilustriran (ilustratorji Skebe, Žagar in Žitnik). Obsegal je vedno najmanj 4 preganjene liste, 16 strani. Izšli so 4 letniki: od oktobra 1945 do decembra 1948.

Vzgojiteljem je bil namenjen list "Šola in dom", ki ga je urejal šolski nadzornik g. Albin Petelin. Priobčeval je na pisarniškem formatu vzgojeslovne članke za namenom pospeševati sodelovanje doma, cerkve in šole pri vzgoji in pouku mladine. Izšlo je šest števil. Prenehal je izhajati s preselitvijo v Spittal, ker ga taboriščno poveljstvo ni dovolilo. Naklada je bila 300.

Slovenska Beseda

"Slovenska beseda" je bila kulturna revija, ki je bila v Lienzu namenjena predvsem izobražencem. Prinašala je kulturne, politične in sociološke članke. Zlasti so bile pomembne razprave univ. prof. dr. Turka. Prsa številka je izšla 2. sept. 1945. Spočetka list ni imel revijalnega značaja, ampak je bil novičarski tednik, hitro pa je dobil značaj revije, ker je podoben tednik že izhajal. Prve številke je uredil g. Fr. Kremžar, ostale pa g. Franc Pernišek. Do konca leta 1945 je izšlo 15 števil, večinoma na 4 straneh, številke 3., 6. in 8. po šest strani, 14. pa 10 stra-

ni. V letu 1946 pa je "Sl. beseda" izhajala v večjem obsegu in v večjih presledkih. Dosegla je s 1. številko (1. I.) 28 in z drugo in tretjo (2/3) 31. III. 30 strani. Naklada je bila 150 izvodov. S preselitvijo v Spittal je prenehala izhajati, ker taboriščno poveljstvo ni dovolilo izhajanja.

Tudi poseben "Gedališki list" si je omislila igralška družina v lienskem taborišču. Izdajala ga je ob premierah predstav mesto običajnih gledaliških programov. Prinašal je kratko vsebino in oceno igre ter je navadno obsegal 8 do 12 strani ter dosegal naklado 200 izvodov. Urejal ga je g. Franc Pernišek. Tudi po preselitvi v Spittal je "GL" izhajal ob premierah.

Missio Pontificia — Delegatus Nationalis profugarum ex Jugoslavia in Germania et Austria — je izdajala "Folium Officiale". To je bil nekak uradni list Narodnega delegata papeške misije za jugoslovanske katoliške begunce v Avstriji in Nemčiji. Izdajal in urejal ga je Narodni delegat mons. dr. Jože Jagodic v Triestachu pri Lienzu, tiskala ga pa je Slovenska begunska tiskarna v Lienzu in kasneje v Spittalu. Razmnoževan na običajnem pisarniškem formatu v nakladi 140 — 160 izvodov je izhajal po potrebi v presledkih nekaj mesecev. Obsegal je 10 do 20 strani. Prva številka je izšla v prvi polovici leta 1946, zadnja pa 10. aprila 1949, ko je objavila ukinitvev delegature. List je prina-

šal uradne odloke Sv. stolice in papeške misije, ki so se tikale dušnega pastirstva jugoslovanskih beguncev ter redna poročila Narodnega delegata o njegovem delu. Uradne cerkvene objave so bile v latinščini, drugo v slovenščini. List je bil namenjen le duhovnikom, ki so spadali pod oblast Narodne delegature.

SLOVENECE v Tirolah

24. 5. 46

21. X. 1945

Preden pogledamo po drugih taboriščih, stopimo še naprej od Lienza v tirolske hribe. V Anrasu v vzhodnih Tirolah se je mudila leta 1945. skupina slovenskih dijakov — stražarjev. Ti so že poleti l. 1945 začeli izdajati list revijalne oblike "Slovenec v Tirolah". Prinašal je deloma kulturno politične članke, deloma leposlovne sestavke; bil je po vsebini in obliki pester. Izhajal je na običajnem pisarniškem formatu. Prva številka z dne 15. VII. je imela 4 strani, druga (22. VII.) prav toliko, 3. (19. VIII.) že 10 strani, 4. (9. IX.) 16 strani. Izšlo je 6 števil, zadnja dvojna 5/6. številka je izšla 21. okt. 1945 na 28 straneh. Razmnoževan je bil v nakladi 150—200 izvodov. V ta lepo ilustrirani list so pisali po večini dijaki, nekaj duhovnikov in tudi škof dr. Gregorij Rožman.

Nadaljevanje "Slovenca v Tirolah" je bila "Slovenska misel", ki jo je izdajala slovenska visokošolska skupina v Grazu.

Taborišče št. Vid na Glini

Manjša skupina slovenskih beguncev je bila preseljena z Vetrinj v taborišče št. Vid na Glini. V prvih dneh julija je tam začel izhajati dnevnik "Slovenski taboriščnik", ki je združil v sebi nalogo peggeških Novic in Oznanil. Izhajal je šestkrat na teden, urejal ga je prof. Janez Sever. Razmnoževan na običajni pisarniški polji je imel v začetku 200 izvodov naklade, kasneje pa 300, obsegal pa je skoraj vedno po dve strani. Do številke 86. je izhajal v št. Vidu na Glini, potem pa so se v začetku oktobra začeli seliti Slovenci v taborišče Bistrica na Dravi (Kellerberg), kjer je izšla 87. številka lista, ki je dosegel do konca leta 142 števil (29. XII.). Tudi v l. 1946 je izhajal "Sl. Taboriščnik" v Keller-

bergu, vendar le do 23. II., ko je dosegel 45. številko drugega letnika. V spošnem je tudi v drugem letu izhajal na dveh straneh; št. 1. je imela 16 strani, štiri strani pa so obsegale št. 39, 41, 42, 43 in 45. Selitev Slovencev iz Kellerberga v Spittal je prekinila nadaljnje izhajanje.

Za mladino je prof. Janez Sever začel že v št. Vidu izdajati posebno glasilo, tednik "Begunček", ki se je selil tudi v Kellerberg. Prva številka je izšla 23. IX. 1945. Izhajal je največkrat na 4 straneh običajnega pisarniškega formata, 4. številka je že izšla v Kellerbergu. Do konca l. 1945 je izšlo 15 števil, v l. 1946 je izšlo še 9 števil, nakar je "Begunček" s številko 24 prenehal.

Taborišče Liechtenstein pri Judenburgu

Najmanjša slovenska begunska skupina je prišla v to taborišče, ki je bilo za peggeškimi gotovo najbolj prijazno. Kakor je bila maloštevilna, je bila vendar v kulturnem pogledu zelo delavna in žilavo vztrajna. Že kmalu po prihodu v to taborišče je 14. julija izšla prva številka slovenskega dnevnika "Dom ob Muri" na običajnem, pisarniškem formatu. Do 46. številke je bil list razmnoževan na pisalnem stroju v 7—10 izvodih, nato pa na ciklostilu, na kar je dosegel naklado 150 izvodov. Najprej ga je urejal in razmnoževal g. Ivan Oven, kmalu pa je prevzel uredništvo g. Roman Malavašič, ki sta mu spočetka — dokler nista odšla študirat — pomagala akademika g. Brane Rozman in g. Lojze Lasič. Izhajal je dnevno na 2 straneh in je do konca 1. 1945 dosegel 171 števil. Le št. 165. je imela 4 strani. DOM je preživel srečno tudi

vse leto 1946. V drugem letniku je izšlo vsega skupaj 282 števil; vse razen dveh so imele po dve strani. Številka 87 je imela 4, št. 280 pa 8 strani. Številka 276 je izšla še s prilogo "Veseli D. P." na štirih straneh. V tem letu je naklada malenkostno narasla, vendar nikdar ni preseгла 200 izvodov. Tudi v tretji letnik je vstopil Dom srečno in je izhajal vse dotlej, dokler ni začel vsesplošni pritisk proti taboriščnemu tisku. Z 11. majem 1947 je bil ukinjen z motivacijo, da "beguncem zadošča Koroška kronika." DoM je bil vilk III. letnika?) Kot novičar je bil DoM podoben drugim svojim vrstnikom po taboriščih, ob nedeljah in praznikih je stalno prinašal tudi verske misli. Čeprav najmanjši v nakladi, je vendar imel najdaljše življenje, saj je za nekaj mesecev preživel vrstnike v drugih taboriščih.

Taborišče Spittal na Dravi

Ko so se preselili 1. 1946 Slovenci iz Kellerberga v Spittal, je tudi tam začelo bolj živahno kulturno udejstvovanje. Že prej je bilo tam okrog 1000 Slovencev in tudi nekaj izobražencev, vendar se niso mogli razmahniti. Z novo skupino je prišel v Spittal tudi prof. Janez Sever in je kmalu začel s prvimi poskusi. Tako je pod njegovim uredništvom izšla 14. VIII. 1946 prva številka "Taboriščnika" ki je bil do 6. štev. poltednik, do 10. številke je izhajal trikrat na teden, potem pa je postal dnevnik. Do konca leta je izšlo 105 števil. Štetje strani je teklo kar naprej in je ta letnik dosegel 374 strani. Večje nedeljske in praznične izdaje pa imajo posebno štetje strani in je s temi dosegel letnik skupno 412 strani. Nedeljske in praznične izdaje, ki so prav za prav nadaljevanje začasnoukinjene "Bogoljuba v begunstvu" (po preselitvi peggeških taboriščnikov v Spittal) so št. 86 in 93, obe po 10 strani, ter št. 101 z 18 stranmi. Začetna naklada je bila 400 izvodov, do prihoda lienskih Slovencev je narasla na 500, nato je pa narasla na 700. Nedeljske izdaje so imele naklado 500. "Taboriščnik" je srečno prestopil v drugo leto in izhajal do marca 1947 (?), ko se je začel pritisk za repatriacijo. Tedaj je angleška vojaška uprava na zahtevo jugoslovanske, zvez-

ne misije uvedla cenzuro, dostavljala uredništvu predpisane tekste in ga silila k propagandi za repatriacijo; kmalu zatem je ukinila vse taboriščne liste in "Taboriščnik" je moral prenehati.

V spittalskem taborišču je začel s 1. avgu-

BEGUNČEK

Št. 19 Bistrica na Dravi 27. jan. 1946

ZIMA NA SLOVENSKEM

Tako lepa je naša zima, ko odene bela od je naše gore in doline, ko in vrha proboznih smučarjev. Tudi snega in mraza goda s gudi, svetlimo je brnelo. ... ralego strva, ki se buje kot

inerti. Plavci so trgajo in. Tjov, nasledna naše gore v vsi

odbišaje sončniarki od ti- itastnega obna Triglavu. Od

Begunika mladina

Lienc. 12. 12. 45. Štev. 15.

Advent

Sneg je espedal pta ... Tibe postave sključno stopicajo po snoženi sni. Vse poti imajo uno nazo snar- v snedilo taborišče, kjer stoji ponira

Leto I.

avgust 1946

Štev. 1.

stom 1946 izhajati štirinajstdnevnik "Slovensko dekle" na 6 straneh. Razmnoževan na ciklostilu v nakladi 500 izvodov je bil list namenjen slovenskim begunskim dekletom v Avstriji, živečim v taboriščih in izven njih. Namen lista je bila verska vzgoja in moralna opora dekletom v tujini. Izhajal je na običajnem pisarniškem formatu, izdajal ga je pa krog deklet pod vodstvom prof. Pavla Slaparja. S trinajsto številko v aprilu 1947 je prenehal.

Poleti 1948 so začeli izhajati zopet "Domači glasovi". Zadal si naloge, da povezujejo slovenske begunce, ki so se že preselili čez morje. Izhajali so na pisarniškem formatu, razmnoževani na ciklostilu, (št. 7 izšla 1. oktobra na 10 straneh).

Na pomlad 1948 so začela izhajati v Spittalu "Pisma sestram v tujini". Namenjena so bila dekletom, ki so že emigrirale, za stik s taboriščem. "Pisma" so izhajala približno vsaka dva meseca in je izšlo 5 ali šest števil. Imela so polovični format običajne pisarniške pole in obsegala po 12 strani. Naklada je bila v začetku 100, kasneje 300 izvodov. List je izdajal poseben konzorcij deklet pod okriljem pisarne Narodnega delegata v Spittalu.

S septembrom 1948 je v spittalskem taborišču začel izhajati mesečnik obzornik za apostolat med slovenskimi begunci pod naslovom "Čilji in pota". Namenjen je bil zlasti katoliški inteligenci, razkropljeni po vsem svetu, v kolikor je mogla pomagati pri apostolskem delu. Bil je razmnoževan na polovičnem formatu običajnega pisarniškega formata, obseg je bil 28 do 44 strani. Izšlo je pet števil pod okriljem pisarne Narodnega delegata papeške misije v Spittalu.

"Izbor" člankov iz svetovnega časopisja. Razmnoževan na ciklostilu samo enostransko, navadni pisarniški format. Prva številka 27 strani. Izšla je verjetno julija 1946. Druga številka je obsegala 32 strani.

Italija

Kot predhodnik "Zedinjene Slovenije" je že v taborišču Monigo pri Treviso začel izhajati stenski dnevnik, ki je prinašal politična poročila. V preselitveni dobi iz Moniga do Servigliana je bilo organizirano izdajanje dnev-

List je bil razmnoževan v dnevni nakladi okoli 250 izvodov; izdajal ga je konzorcij ZS. Njegov namen je bil, povezati slovenske begunce v Italiji v tesno celoto, jih ohranjevati v skupnosti in jih dnevno seznanjati z dogod-

ZEDINJENA SLOVENIJA

GLASILO SLOV. EMIGRANTOV V ITALIJI

Leto II.

Četrtek, 14. marca 1946.

nika "Zedinjena Slovenija", katere prva številka je izšla 6. septembra 1945 na 6 straneh v Serviglianu. Dnevnik je bil, kakor je že podnaslov povedal: "Glasilo slovenskih beguncev v Italiji". Kot tak je zahajal v vsa slovenska begunska taborišča v Italiji, naročali so ga tudi begunci, ki so živeli izven taborišč in pošiljali so ga tudi v USA in Argentino.

ki doma in po svetu. List je dnevno izhajal na 4 straneh. Ob posebnih prilikah — za Božič, za Veliko noč, za spominski dan slovenskih žrtev je izhajal v povečanem obsegu in nakladi (24 strani), ob nedeljah na 12 straneh. V takih številkah je objavljaj tudi literarne prispevke slovenskih begunskih pesnikov in pisateljev v Italiji.

List je stalno podpiral delo Narodnega

ŠT. II. / 20.
 ŠT. IV. 1947.
 * * * * *
 VELIKA NOČ *
 - IZDAVNIK * * *
 GOŠPOVINA * * *
 VZRAJENJA * * *

SENALEC

* AVDEL GOLJODOV JE PRISKOPIJ IN ODVALE *
 KANON... ŠKARJE JE NEKOLIKO GA OUBILA, NAJBI
 VITAL JE, KAKOR JE * * * * *

SVET IN DOM

PRILOGA / ZEDINJENE SLOVENIJE

REGIJAČKOVA LUČKA

SRCS Z TAVKA
 Drek, povaj, ali si res, da si
 sedel k moli ali čbko, kakor se ti
 čurci hoteli stariši kaj šalega? Ekrat
 se bil iz kerk varnega si se poptul
 si se prijel navos na krilo. Vlak
 si vial, do tobi odraza, ki te varaj

GLAVNO IZDAJALJE "SVET IN DOM"
 Laco I. / Senigallia, v novembra 1945. Štev. 1

Pri jutranji sveti je poljubni
 lio, ko je knot prijel na plaj. Na
 je leas. Kaj je vsigal in sram
 ura brado. ...

odboru za Slovenijo in njegovega predsednika ministra dr. Kreka in v vsem tudi delo Socialnega odbora v Rimu, ko je pričel pripravljati emigracijo slovenskih beguncev.

"Zedinjena Slovenija" je izhajala do 28. februarja 1948, ko se je senigalsko taborišče skoraj v celoti preselilo v odhodno taborišče v Bagnoli.

V taborišču v Servigliano je tedanji poveljnik Cpt. Flood in za njim Cpt. Lancaster dal na razpolago dnevniku posebno sobo, kjer je uredniško in upravniško osebje ves dan lahko nemoteno poslovalo. V glavnem so bila vsa poročila v dnevniku povzeta po radijskih poročilih iz Washingtona, Londona in drugod. Poročila je "Zedinjena Slovenija" tudi črpala iz takratnega ameriškega dnevnika v Rimu "Rome American" in iz drugih virov. Tedanje poveljstvo taborišča listu ni delalo težav. Cpt. Flood je celo sam poslušal BBC in dajal uredništvu poročila. Urednika je tudi sproti obveščal o vseh navodilih, ki jih je dobival od višjega poveljstva glede postopanja z emigrantskim listom. Po prihodu majorja Burnella je bilo izdajanje lista združeno z večjimi težavami, ker je poveljnik striktno izvajal vsa navodila višjih oblasti, ki emigrantskemu tisku niso bile naklonjene. Smatrale so ga za največje oviro, da poveljniki ne morejo spraviti več ljudi domov, saj so začele prihajati v ta-

borišče razne titovske komisije. Poveljstvo taborišča zato ni rado gledalo v listu poročil in novic, ki bi prikazovale resnično stanje doma pod komunisti. Uredništvo je zato radi kritja pri vseh takih poročilih navajalo vir ali BBC, Voice of America ali pa Rome American.

List se je stalno moral boriti z težavami. V Italiji je bilo dostikrat težko dobiti dobre matrice. Uredništvo jih je večkrat dobilo tudi od posameznih poveljnikov, ker je za zavezniško poveljstvo v taborišču tiskarna razmnoževala tudi vse potrebne listine in formularje. Po matrice, papir, črnilo in ostali tiskarniški material je zato moral vedno kdo hoditi celo v severno Italijo, Bologno ali pa kar v Milan.

ZS je v imenu konzorcija urejeval g. Joško Krošelj, radijska poročila je sprejemal in pisal matrice g. Pavle Fajdiga, v začetku tudi g. Janez Jenko, ki je vodil tudi prvo upravo. Od njega jo je prevzel g. Slavimir Batagelj. Razmnoževali so pa list gg. Maks Borštnik, Jože Šeme in Milan Križ. Uredniško in upravno osebje je za izdajanje lista z vso vne-mo žrtvovalo vsak dan pozne nočne ure, samo da je list lahko redno izhajal vsako jutro. V neštetihih prilikah se je delo zavleklo do 4. ali 5. ure zjutraj, redno pa do pol dveh ali dveh po polnoči.

Taboriščno poveljstvo lista ni nikdar zapolnilo ter tudi novic ni nikdar v naprej cenzu-

rivalo. Po izidu lista je pa moralo vedno dobiti več dolžnostnih izvodov. En izvod je taboriščno poveljstvo pošiljalo na glavni stran v Rim, drugi izvod pa v Ženevo. ZS je sodelovala tudi na vseh taboriščnih razstavah in je za otroško slikanico dobila tudi prvo nagrado. Ko je l. 1948 list sam že prenehal izhajati, ker so že emigrirali skoraj vsi sodelavci, je pa taboriščno poveljstvo dobilo nalog iz glavnega stana, da mora list ustaviti.

Kot mesečna leposlovna priloga "Zedinjene Slovenije" je začel izhajati novembra 1945 mesečnik "Svet in dom" v nakladi 250 izvodov in na 16 straneh v različnih formatih razmnoževalnega papirja. Izhajal je redno do včetega aprila 1947. Njegov namen je bil prinašati leposlovne spise katoliške smeri in nadomestiti tako v malem revijo "Dom in Svet". Objavljal je poleg leposlovja tudi ocene, literarno kritične in literarno znanstvene studije. Urejal ga je bivši dominsvetovec g. dr. Miroslav Kovačič. Revija je združevala vse najvažnejše literarne delavce v emigraciji in zbrala okrog sebe številen naraščaj. Našla je pot v vsa taborišča v Italiji, kasneje tudi v Avstrijo in Ameriko. Bila je lepo ilustrirana.

Tiskarna "Zedinjene Slovenije", ki je nosila naslov "Printing Room", pa ni tiskala le ZS in priloge "Svet in dom", ampak še celo vrsto drugih revij, zlasti mnogo nabožnih. Tako so tam tiskali tednik "Sejalec", mesečnik "Besede življenja", mesečnik "Begunski Katoliški misijoni", dijaški list "Orač" in otroški list "Begunčkova lučka". Celotna modna revija "Lepa Vida" je bila tam tiskana in tudi nekaj števil "Družabne pravde".

"Sejalec" je bil verski tednik, ki je začel izhajati 1. dec 1945 s 1. adv. nedeljo v begunskem taborišču Servigliano v Italiji. Ko se je ta slovenska begunska skupina preselila iz Servigliano v drugo taborišče Senigallia 9 pri Anconi, se je z njo preselil tudi Sejalec. — Namenjen je bil list za vsa begunska taborišča v Italiji, kjer so živeli slovenski begunci, dasi so ga v začetku rodile potrebe taborišča, kjer je začel izhajati.

V večjem številu so poleg taborišča v Servigliano in Senigallia IX prejeli list v taboriščih Senigallia VII, Riccione, Barletta, posamezne izvode v Reggio Emilia, Eboli, Modena, Bologna, Trst — Izhajal je v pribl. 400 izv. in sicer redno na 8 razmnoženih straneh pisarniškega formata: za posamezne prilike, zlasti za večje liturgične praznike pa je izšel

v povečanem obsegu in povišani nakladi. Prinašal je liturgične članke v zvezi s cerkvenim letom, načelne članke versko-kulturne vsebine, vmes leposlovne sestavke z verskim značajem, važne novice iz katoliškega sveta, iz slovenskega življenja doma in v begunstvu, cznanila in navodila dušnih pastirjev. — List je izhajal do konca oktobra l. 1947, ko je bilo določeno, da se večji del taborišča, v katerem je izhajal, preseli preko morja. List je izdajal Taboriščni župni urad v Servigliano in kasneje Senigallia 9. — V pisanju je bil na zunaj list toliko svoboden, da ni bilo treba dajati v cenzuro posameznih števil, dejansko pa je moral pisati previdno zaradi poveljstva v taborišču.

"Besede življenja" je bila mesečna revija slovenskih duhovnikov, ki je izšla prvokrat za julij 1946 v taborišču Senigallia 9. v Italiji. Misel so sprožili profesorji slovenske bogoslovne fakultete v Pragla in kasneje Brixnu, ki so list pisali ter urejali. Izdajal je list taboriščni župni urad v Senigallia 9. Namenjen je bil list vsem slovenskim duhovnikom v tujini. Revija bi naj duhovnike, živeče zunaj domovine, vezela in skrbela za njihovo teološko, pastoralno in ascetično izobrazbo. Te dele je list tudi imel, ko je naslonjen v glavnem na cerkveno leto o teh vprašanih razpravljaj. Uredniki so bili profesorji dr. Kraljič, dr. Truhlar in dr. Vodopivec-Janez. Izhajal je v pribl. 150 izvodih. List so prejeli slovenski duhovniki - begunci po taboriščih v Italiji in Koroški, oni ki so živeli v skupinah ali posamezno pri teol. fakulteti, v Rimu, Trstu in Gorici. Bila je to edina duhovniška revija po odhodu iz domovine med slovenskimi duhovniki in še do danes ni dobila naslednice, ko je v juniju 1947 nehala izhajati. Obsegala je pribl. 30 razmnoženih strani v obliki navadne pole. V pisanju je bil list popolnoma svoboden in ga ni bilo treba dajati v nobeno civilno cenzuro. Revija je tako ustvarila vsaj eno vez med vsemi slovenskimi duhovniki, ki so odšli iz domovine, pa tudi med slovenskimi duhovniki, ki so že prej ži-

veli v škofijah predvojne Italije. List se je vzdrževal z naročnino. Prenehal je takrat, ko se je teol. fakulteta, uredniki in taborišče z izdajateljem selilo preko morja.

"Orač" je začel izhajati v begunskem taborišču Senigallia 9. Namenjen je bil dijaški mladini v Italiji. Ta mesečnik je izhajal v 70 izvodih in dosegel najvišjo naklado 80. Dejansko so bili nanj naročeni dijaki begunskih gimnazij Senigallia 7. in Senigallia 9. Izšel je v 5 številkah, ko je v drugi polovici l. 1947 nehal izhajati. Izdajali sta ga Dijaška Marijina kongregacija in Slovenska Dijaška Zveza v taborišču Senigallia 9. Obsegal je pribl. 20 razmnoženih strani polovičnega pisarniškega formata. Vsebinsko je bil list ideološko - leposloven. Sodelovali so profesorji, večinoma pa dijaki. Pomen lista je bil zlasti v tem, da so se dijaki vadili v pisanju in da so imeli glasilo, ki naj bi jih v obeh taboriščih med seboj vezalo. List so vzdrževali z naroč-

nino in skritimi podporami.

"Begunčkova Lučka" je hotela biti nadaljevanje Lučke iz domovine. Vedno bolj se je namreč čutilo, da otroci prav tako kakor odrasli potrebujejo branja, že tudi iz tega namena, da se slovenskemu branju ne odvadijo. Potrebno je pa bilo tudi z verskovzgojnega stališča, ko naj bi list nadaljeval delo šole in dopolnjeval delo družine. Hotel je pa dati otrokom tudi razvedrila in zanimivosti. List je izšel prvič za Božič l. 1946 v begunskem taborišču Senigallia 9. Izdajal ga je taboriščni begunski župni urad. Namenjen je bil ljudskošolskim otrokom v taboriščih Senigallia 9, Senigallia, 7, Barletta, Riccione in Trani. Izšel je v 6 številkah do srede l. 1947, ko je selitvena psihoza ustavila vse redno kulturno delo. Izhajal je v pribl. 70 izvodih. Otroci so list radi brali, le škoda, da se zaradi finančnih razlogov ni mogel bolj razviti. Njegova oblika je bila polovična pisarniška pola.

Taborišče Senigallia – DP Centre 7 – Albergo Bagni

V tem taborišču je tudi izhajal dnevnik, ki pa ni mogel doseči razmnoževanja na ciklostilu, ampak je ves čas ostal razmnožen s pisalnim strojem v 6 izvodih. Služil je kot stenski časopis. Že jeseni l. 1945 je začel s takim časopisom pisatelj g. Mirko Kunčič. (Pod naslovom:?) Sredi novembra je prevzel uredništvo g. Josip Valentin Majce in tako je izšla prvič "Slovenska beseda", dnevnik, ki je izhajal tudi ob praznikih in nedeljah. Obsegal je najmanj 8 tipkanih strani pisarniške pole, največ pa 16 strani. Po obsegu je bil to gotovo najboljše taboriščni dnevnik, čeprav je imel najmanjšo naklado. List je izdajal odbor taborišča, uredniku pa so pomagali z novicami iz radia g. Kogovšek France, z novicami iz italijanskih časopisov g. Cof in iz angleških časopisov g. Rigler. Poljske in česke časopise je izčrpaval urednik sam, ki je zbiral tudi iz Ameriške domovine in novice iz zasužnjene domovine. Vse to požrtvovalno delo je bilo treba opraviti zato, da je bil en izvod razobešen v jedilnici, drugi pa v kantini. Tretji izvod je šel v Servigliano, četrti aleatski upravi

taborišča, peti Narodnemu odboru v Rjm in zadnji v arhiv. Dnevnik je bil kakor vsi drugi emigrantski časopisi protikomunističen informativen list, ki je zastopal federativno Jugoslavijo. Izhajal je do preselitve ostankov taborišča št. 7 v taborišče št. 9 v Senigalliji.

V istem taborišču je izšel mesečnik "Zapad — West", ki je pa bil razmnožen v taborišču št. 9. Bil je "Glasilo YMCA-e Slov. taborišča v Senigalliji", DP centre 7. Urejal ga je g. Marjan Marolt. Izšle so tri številke. Druga in tretja skupaj na 28 straneh 18. avgusta 1946. Slovensko besedilo je bilo marsikdaj spremljano z angleškim prevodom. Naklada je bila 100 izvodov. Poleg poročil o delovanju YMCA-e in kulturnega društva "Zapad" v taborišču št. 7 je skušal posredovati medsebojno spoznavanje: prikazati Slovencem angloameriški svet in temu odpreti okno v našo slovensko tradicijo.

V taborišču Riccione je že l. 1945 začel izhajati "Slovenski glas".

Taborišče Visco (Palmanova). Forli in Eboli

V taborišču Visco je vsekakor izšel prvi dnevnik naše emigracije pod naslovom: "Jugoslovanski vestnik". Namenjen je bil vsem

pripadnikom Slovenske armade Jugoslovanske vojske v Italiji. Prva številka je izšla 5. maja 1945 v obliki pisarniške pole in kot sten-

ski časopis. Dnevnik in stenski časopis je ostal do novembra 1945. Nato je postal tednik na osmih straneh in bil razmnoževan v 150 izvodih. Številka 255 drugega letnika (božična) pa je izšla tiskana na osmih straneh in v formatu 22 cmx32 cm. Tiskarna ni navedena (naklada?). Informativni dnevnik, ki je zastopal slovensko smer in federativno Jugoslavijo je urejal kap. Pušenjak. Urednik ted-

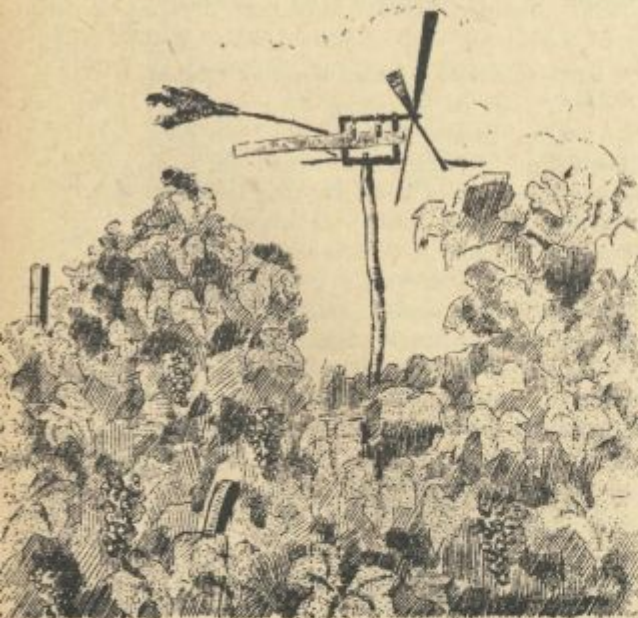
JUGOSLOVANSKI
VESTNIK
INFORMATIVNI TEDNIK

1945 200 DOLŽO 1946 L. II

nika je bil g. M. Gorjup. Tednik je izhajal do konca maja 1947, ko so bili jugoslovanski vojaki premeščeni iz Italije v Nemčijo. Ves čas izhajanja se je selil z našimi vojaki iz Visca v Forli in od tam v Eboli.

V taborišču Eboli je že 1. novembra 1945 izšel mesečnik "Mi in svet" — Zamisel za tako revijo sta dala grafik g. Zvone Žitnik in

MI IN SVET

REVIIJA SLOVENSKE ARMADJE 15

risar g. Hotimir Gorazd, katerima se je pridružil še pred izidom prve številke g. Pavle Borštnik. Prva številka mesečnika je izšla v treh tipkanih izvodih pod okriljem "Slovenskega akademskega kluba" v Eboliju. Na isti način sta izšli še druga in tretja številka. Ko je bil decembra 1945 nabavljen razmnoževalni stroj, je pričela revija izhajati razmnožena najprej dvakrat na mesec, kasneje pa mesečno s podnaslovom "Revija slovenske armade". Uredništvo in tehnično osebje se je povečalo na pet stalnih članov, dobilo svoje stalne prostore in privzelo naziv "Tehnika slovenske armade". Da bi nadomestilo prve tri številke je uredništvo pripravilo posebno številko 1/3, vsebujočo najvažnejše članke in izvlečke iz prvih treh rokopisnih števil. Do 8. številke z dne 1. marca 1946 je revija izhajala v enostavnem črnem tisku. Naslovne strani je po večini izdelal pok. Ludvik Debeljak. Z osmo številko je revija dosegla še poseben "uspeh" — skoraj vsa naklada je bila zaplenjena od angleških oblasti, češ, da sta risba na prvi strani — predstavljajoča trobentača — ter karikatura demokratičnih funkcionarjev v Titovini aktivna propaganda proti Titovi Jugoslaviji. Nadaljnje izdajanje revije pa ni bilo prepovedano. 9. štev. — velikonočna — je izšla v črnem, modrem in rdečem tisku ter je verjetno prvi in edini primer te vrste ne le v emigraciji, ampak tudi v domovini. Tri ali celo štiribarvne risbe so dale, izvedene v primerni grafični tehniki in pazljivo razmnožene, prav izredne efekte. Z 10 številko, ki je izšla na boljšem papirju in v večjem formatu, je revija dosegla svoj vrhunec v tehničnem pogledu. Notranja oprema g. Zvoneta Žitnika in g. Pavla Kroisa je bila natisnjena v kombinaciji 4 barv. Nadaljnji razvoj v tehničnem pogledu je zavrila smrt Zvoneta Žitnika, ki je utonil še pred izidom 11. številke. Zadnja — 20. številka je izšla marca 1947, nakar je bila skupina iz Ebolija prepeljana v Nemčijo in raztresena po različnih taboriščih. V 20 številkah je obsegla revija 360 strani različnih formatov. Povprečni obseg se je sukal okrog 20 strani, naklada okrog 120 izvodov. Razposlana je bila prav v vse dele sveta. Prvega pol leta so urejali revijo člani tehnike sami, kasneje je urejal revijo dr. Benedik - Skalar. Nekako polovico prostora je posvetila literarnim prispevkom, drugo pa politično kulturnim člankom. Sodelovali so zlasti člani Akademskega kluba in

Študijskega krožka SA, sodelavcev je bilo okrog 40.

V Eboli je zagledal beli dan tudi edini slovenski emigrantski mesečnik, ki ni izhajal v slovenščini, ampak v angleščini. Namenjen je bil tujemu tisku ter političnim ustanovam in osebnostim svobodnega sveta. Kot protikomunističen, demokratičen in socialno napreden informativen list je skušal prinašati resne in točne informacije o sedanjem jugoslovanskem režimu, njegovih voditeljih, razmerah v Jugoslaviji, o komunizmu sploh in o njegovih namerah in ciljih v Jugoslaviji in svetu. Prva številka tega mesečnika pod naslovom "Yugoslav Herald" in s podnaslovom: Published for foreign countries — je izšla 10. marca 1946, zadnja pa marca 1947. Ker se je list razpošiljal v informacijo v mnogo dežel po svetu, ga je bilo treba pošiljati zastoj in še plačevati poštnino.

Več urednikov tujih časopisov je pisalo, da vsebine žal zaradi političnih razmer ne morejo ponatiskovati, vendar so jim informacije dragocene.

Da je bil res potreben, dokazuje najlepše porast njegove naklade. Razmnoževan na pisarniški poli je imel do osme številke obseg 4, 6 ali osem strani in začetno naklado 30 iz-

vodov. 8. št. je imela 10 strani, 9. že 14 strani, 10. celo 16 strani, 11. spet 14 strani. Dvojna številka 12|13 je imela 20 strani, 14. tudi 20 strani, dvojna 15|16 kar 24 strani in zadnje 17. številka, ki je izšla marca 1947 tudi 20 strani. Zadnje tri številke so dosegle že naklado nad 500 izvodov. S 17. številko je bil napravljen poskus pravega tiskanja v ebolski taboriščni tiskarni, vendar so bile tehnične težkoče s tujim stavkom prevelike, tako da je bila postavljena samo prva stran. Po tem neuspelem poskusu je bila tudi 17. številka razmnožena. Med tem je bil zagotovljen tisk "Y. Herald" v Londonu s finančno pomočjo tamkajšnjih prijateljev. 18. številka je bila že dokončno urejena, ob urejenju 19. je prekinila delo selitev taborišča v Nemčijo, kjer je bila tudi ta številka še do konca urejena. Žal v Londonu zagotovila niso bila izvršena in tako niti 18 niti 19 številka nista zagledali belega dne. V Nemčiji pa ni bilo mogoče nadaljevati, ker ni bilo tehničnih pogojev za to. Neoficielni izdajatelj lista je bila Komanda Slovenske Armije JV. List sta urejala g. Ivan Jenko in g. Mišo Perles. List je ves izhajal ilegalno. Ko so angleške vojaške oblasti zanj slučajno zvedele, so poizvedovale za njim, vendar brez uspeha.

Rim

V večnem mestu je izhajal od 1. avgusta 1946 do 1. septembra 1947 štirinajstdnevnik "Družabna pravda", ki ga je urejal g. Andrej Križman, izdajal pa poseben konzorcij. Bil je razmnoževan na pisarniškem formatu v nakladi 250 izvodov. Obsegal je povprečno po 6 strani. Namen lista je bil širiti socialni nauk Cerkve in stanovsko izobraževati bralce. Od septembra 1947 do januarja l. 1949 list ni izhajal, nakar je preko morja v Argentini zopet začel.

DRUŽABNA PRAVDA

VIŠI V OPOZORI IZJAVILO

Šte. 15 - 5 - 1947 20

Zadnje mesece l. 1945 in prve l. 1946 je izhajalo v Rimu tudi glasilo lavantinskih bogoslovcev pod naslovom "Lipica". List je bil pisan s pisalnim strojem in je izhajal približno vsak mesec enkrat. Obsegal je 8—10 strani

na formatu 30 cmx21cm. To stanovsko — literarno glasilo je prenehalo najbrž zato, ker je začelo izhajati skupno glasilo slovenskih bogoslovcev v begunstvu. Urednik verjetno g. Rafko Vodeb.

Z marcem leta 1946 je v Rimu začelo izhajati glasilo slovenskih bogoslovcev v begunstvu pod naslovom "Misel". V prvem šolskem letu (marec, april, maj in junij) je "Misel" izhajala na štirinajst dni v obsegu povprečno po 22 strani na formatu 27cmx22 cm. To tipkano glasilo je izhajalo v nekaj kopijah (6). V šolskem letu 1946|47 je glasilo izhajalo mesečno na povprečno 36 straneh. V letu 1947|48 je izhajalo kot dvomesečnik na približno 40 straneh že preko morja v Argentini. Prvo leto sta list urejevala g. R. Vodeb in g. L. Šuštar v Rimu, drugi letnik je urejal R. Vodeb.

Tudi v marcu l. 1946 je izšel v Rimu list "Glas Jugoslavije". Prva številka je obsega-

la 4 strani pisarniške pole in je izšla 12.III. List je bil razmnoževan.

* * *

V "Lammie Campu" pri Neaplju je izdajal č. g. Ignacij Kunstelj od 1. marca 1946 do 2. okt. 1946 sten — čas pod naslovom "Naš list". List je izhajal tipkan v dveh izvodih in bil splošno informativen.

Morda se bo kdo vprašal, zakaj ne obravnavamo tudi listov, namenjenih goriškim in tržaškim Slovincem, ko vendar pri večini so celujejo prav emigranti. Vsi ti listi, pa najsi bo dnevnik "Glas zaveznikov" ali tednik "Demokracija" ali tednik "Slovenski Primorac"; tednik "Teden", ki se je kasneje spremenil v "Katoliški glas" in preselil iz Trsta v Gorico, kjer še izhaja; dalje mesečnik "Mlada setev", ki se je preimenovala v "Setev" in

končno mesečnik "Pastirček", niso begunski tisk, pač pa edini slovenski demokratični tisk, ki še izhaja na slovenskem ozemlju.

* * *

Ne bi pa bilo prav, če ne bi omenili lista, ki je "Glasilo slovenskega protikomunističnega gibanja" — tako pravi namreč v podnaslovu list, ki se imenuje "Matjažev glas" in ki v svoji glavi navaja kot mesto izhajanja Ljubljano. Da bi se tiskal v Ljubljani, je sicer malo verjetno, verjetno pa je, da se ilegalno razširja po Ljubljani in Sloveniji. Ta list izhaja tiskan kot mesečnik (vsaj največkrat) na pokončnem formatu 43,4x30,8 cm na dveh straneh. Začel je 1. 1947. Piše borbeno protikomunistično, razgalja razmere v domovini in opozarja na priganjače in ovaduhe.

Anglija

V Angliji je začel izhajati 15. avgusta 1948 štirinajstdnevnik "Klic Triglava". List izhaja v Tamworthu, Nuneaton. Spočetka je izhajal razmnoževan na pisarniški poli na 8 straneh nato tiskan na 4 straneh, sedaj zopet razmnoževan na 8 straneh v nakladi 300 izvodov. Njegov urednik je g. M. Gorjup, izdaja ga pa konzorcij "Klic Triglava". List je politično informativen in zastopa slovensko smer ter federativno ureditev Jugoslavije. Je polemičen v odnosu do Narodnega odbora za Slovenijo.

22. avgusta 1948 je začel izhajati v Londonu štirinajstdnevnik "Slovenska Pravda" na 2—6 straneh pisarniške pole. List je razmnoževan ter ga izdaja. Izvršni odbor Slov. Pravde ureja ga pa g. Dušan Pleničar. Izhaja za člane pokreta Sl. Pravda ter se pošilja še raznim slovenskim emigrantskim ustanovam ter osebnostim iz slovenskega in jugoslovanskega političnega življenja. 17. julija 1949 je postal mesečnik in kot tak še izhaja. List je političen in skuša po smernicah pokreta SP zastopati slovenska, krščanska in demokratična načela ter je opredeljen za jugoslovansko federacijo.

Oktober 1949 je začel izhajati v Dove Hoies, Worksop "Književni Vestnik", namenjen naročnikom "Klica Triglava" in članom Knjižnice Sl. Pravde v Angliji. Razmnoževan v 200 izvodih izhaja periodično (?) na pisarniški poli, obseg se ravna po potrebi. Štev. 3. drugega letnika z dne 15. januarja ima 4 strani, KV izdaja Knjižnica SP v Vel. Brita-

P I S M O

za november
1950

niji. Sprva ga je urejal g. Pirnat Franc, sedaj pa g. Jerman Aleksander. Prinaša ocene knjig v knjižnici SP in seznane knjig, ki jih knjižnica dobi.

Verskemu življenju in povezanosti s sloven-

Književni Vestnik

SLOVENSKA PRAVDA

Nemčija

V Nemčiji je bilo razmeroma malo slovenskih protikomunističnih beguncev, zato se tam slovenski zasilni tisk ni mogel tako razviti. Na Bavarskem jih je bilo še največ, zato je v Münchenu začel izhajati v drugi polovici l. 1948. štirinajstdnevnik "Slovenija". Bil je tiskan in ne razmnoževan. Imel je srednje velik pokončni časopisni format (42,6cmx30,5 cm) in je izhajal na 4 straneh. Kot politično informativen in protikomunističen list je v posameznih izvodih prihajal tudi v taborišča v Italiji in Avstriji. 1. številka je izšla 15. II., nato 1. III., 21. III., 4/5 štev. na 8 straneh 14. IV., 1. V., 15. V., 1. VI., 1. VI., 20. VI. in zadnja 10. štev. 8. VII. 1949. Urejal je list g. Vinko Lipovec.

Leta 1947 je bilo mnogo Slovencev preseljenih iz Italije v Nemčijo v razna taborišča. Dokajšnja skupina je bila poslana v taborišče Munster. Slovenski dijaki so tam začeli izdajati kljub težkim razmeram revijo, ki je izhajala 1., 10. in 30. v mesecu. Prva številka literarno kulturne revije "Zica" je izšla v juniju 1947. Bila je namenjena slovenskim taboriščnikom v Munstru in članom slovenske vojske, ki so bili v Munstru v DP-status in poslani v taborišče Seedorf na gozdno delo. Vedno je izšlo po 5 tipkanih izvodov na polovični polji na trideset straneh z vštetim naslovnim listom in zadnjim listom. Za Božič 1947 je izšla dvojna številka 21/22 na 42 straneh. Revija je bila lepo ilustrirana in je imela naslove člankov risane na roko v raz-

skim župnikom v Angliji služi mesečnik, ki ga izdaja slov. župnik č. g. Ignacij Kunstelj pod naslovom "Pismo". Razmnoževanega je začel izdajati s prvim majem 1949. Lično tiskanega na lepem papirju pa je začel razpošiljati z junijem 1950 na 16 straneh s še posebnim ovitkom v formatu 21,5cmx14cm. Naklada je 500 izvodov. Poleg vsakokratnega pisma prinaša verski mesečni koledar, verska razmišljanja, številne dopise, oznanila in objave naših emigrantov v Angliji in tudi novice iz domovine ter spomine ter doživetja protikomunističnih borec.

Glede na majhno število naklade je ta tiskani mesečnik brez dvoma dosegel res zavidljivo višino v tehničnem, še bolj pa v vsebinskem pogledu.

nobarvnih tuših. List je krožil po barakah od roke do roke. Proti koncu je postal tudi politično informativen. Zadnja številka je izšla februarja 1948.

Hoste pri Škofji Loki

Belgija

SLOVENSKI
GLAS

Adm.
Association slovene
Rue de la Sazon, 8
FORCHIES, Pk.
C. C. P. 34805

NO. 111
1948
1279.

3

Belgija je že od nekdanj dežela, kjer živi dokaj slovenskih izseljencev. Po drugi svetovni vojni je prišlo tja še nekaj beguncev, zlasti pa so začeli prihajati izseljenci iz Slovenske Benečije. Vsem tem je namenil izseljenski

duhovnik g. Zdravko Reven dvomesečnik "Slovenski glas", ki izhaja v Forchies (Hainaut). Vsaka številka izide na 4 straneh dolge pisarniške pole v nakladi 600 izvodov. Ta razmnoževani list skuša poglobljati versko življenje, a prinaša tudi drugi novice, ki zanimajo Slovence v Belgiji. List je med Slovenci zelo priljubljen. Izhajati je začel aprila 1948 in izhaja še danes.

Španija

Ko se je l. 1946 odpravilo večje število slovenskih dijakov iz Italije v Španijo, da tam študirajo, je tudi tam kmalu začela izhajati slovenska tiskana beseda. Visokošolci so začeli tam l. 1946 izdajati mesečnik "Nova doba", s podnaslovom: "Revija slovenskih katoliških visokošolcev". Revija obravnava socialne, politične in verske probleme ter izhaja razmnožena na dolgi pisarniški poli. Obseg 20

strani. Na jesen l. 1950 se je preneslo mesto izhajanja v USA, čeprav je uredništvo še vedno v Španiji. Zato sedaj "Nova doba" izhaja na lepšem papirju in je prvovrstno razmnožena. Kot leposlovno prilogo je "Nova doba" že večkrat izdala zbornik "Naša pesem". prvič l. 1947 (Kdo ima vse številke in priloge?)

Kanada

V Torontu v Kanadi je začel nov. 1949 izdajati dr. Jakob Kolarič CM mesečnik "Božja beseda". Mesečnik prinaša članke verske vsebi-

ne, skrbi za duhovno poglobljanje slovenskih priseljencev, zlasti tistih, ki ne slišijo božje besede v materinem jeziku.

U.S.A.

Z letom 1950 so slovenski protikomunistični emigranti, ki so se preselili v USA, začeli izdajati "Slovenijo", (podnaslov: Glasilo katoliške skupnosti). Ta tiskani list, ki izhaja vsakega 1. in 15. v mesecu kot priloga "Ameriški domovini", izhaja na dveh straneh in obravnava politična in gospodarska vprašanja, hkrati pa objavlja poročila iz zaslužnjene domovine. Del uredniškega in sotrudniškega

kroga je sestavljen iz sodelavcev nekdanje Münchenske "Slovenije".

V Chicagu je z julijem 1950 začel izhajati mesečnik "Slovenska država", ki ga izdaja krog dr. Cirila Žebota. Je tiskani mesečnik na štirih straneh in v formatu 23 cm x 30,5 cm.

Pred "Slov. državo" je izdajal isti krog list "Slovenska Pravica".

Argentina

Slovenski emigrantski periodični tisk se je najlepše razmahnil v Argentini, kamor je prišla še največja skupina Slovencev, ki so tu že našli slovensko glasilo "Duhovno življenje" versko informativen mesečnik ki ga je leta 1937 ustanovil slovenski izseljenski duhovnik g. Joža Kastelic. Kmalu po ustanovitvi se je

Kastelic smrtno ponesrečil na Aconcagui in č. g. Janez Hladnik je nato urejal in vodil list kljub številnim težavam polnih deset let. Njegova velika zasluga je, da je DŽ ves čas druge svetovne vojne pravilno prikazovalo razvoj komunistične revolucije v stari domovini in tako dalo možnost starim naseljencem, da

Bara Remec: Nebotičnik v Buenos Airesu

pravilno presodijo dogodke v domovini. Če kljub temu pri mnogih ni uspelo, gotovo to ni bila krivda lista. Ko so začeli l. 1948 novo-dolži slovenski emigranti izdajati informativen štirinajstdnevnik, se je DŽ vedno bolj omejevalo na zgolj versko področje ter se posvetilo vzvišeni nalogi: ohranjevati med stari in novimi slovenskimi naseljenci praktične katoličane in zavežne Slovence.

Tako spremenjena vsebina je zahtevala tudi spremenjeno zunanjo obliko in notranjo opremo: družinski list velike oblike in razgibane notranje ureditve je nadomestila revijalna oblika in umirjena razdelitev tvarine, sestavkov in slik. Tak je list izhajal v letu 1949. Tedaj se je ustanovil tudi konzorcij "Duhovnega življenja", v katerem je bilo poleg predsednika g. Janeza Hladnika še več drugih slovenskih duhovnikov, zlasti g. Orehar Anton in g. Ladislav Lenček CM, ki sta z g. Hladnikom sestavljala uredniški odbor "DŽ".

Naslednje leto 1950 pa je "Duhovno življenje" storilo važen korak naprej: Pridružilo si je "Katoliške misijone" in povečalo obseg od 32 do 64 mesečnih strani. Razvilo se je v splošen slovenski verski tisk, ki nikakor ni namenjen samo izseljencem v Argentini, ampak vsem rojakom na sploh, v kolikor seveda žive v svobodi in jih more doseči. Konzorcij se je prenovil ter mu sedaj predseduje g. Orehar, člani so pa gg. Hladnik, Gregor Mali, Gogala Mirko in Lenček Ladislav CM, ki je tudi glavni urednik. Tajnik konzorcija in šef uprave je pa p. Ciril Petelin S. O. Cist.

Danes se tiska "Duhovno življenje" v 1800 izvodih, katerih dobra polovica jih ostane v Argentini, druga polovica pa jih gre med izseljence po svetu, kakih 150 izvodov pa tudi med naše rojake v Trstu, Gorici in drugod na Primorskem. List se tiska na dvojnem papirju: lepem belem za članke, opremljene s slikami, in na nekoliko slabšem za ostalo neilustrirano besedilo.

Začetek l. 1948 je začel izhajati v Buenos Airesu slovenski štirinajstdnevnik "Svobodna Slovenija". Ta časopis je izhajal na formatu 30x40 cm. Njegov razvoj je verna slika življenja novo naseljenih Slovencev v nove razmere, njegova bodočnost — pa bo slika slovenske zavednosti. V Argentini je Sv. Sl. začela že s šestim letnikom, zakaj prva številka je izšla že leta 1941 v okupirani do-

movini. Prva leta ni bila glasilo emigrantov, pač pa ilegalno glasilo borcev proti okupatorju in borcev proti komunističnemu nasilju. O tem na drugem mestu. Ko je v letu 1948 izhajala kot štirinajstdnevnik, je izšlo vsega skupaj 24 številke; vse razen dveh na štirih straneh. Osem strani je obsegala 10. številka z dne 15. maja, ki je bila posvečena stoletnici Združene Slovenije. Osem strani je imela še božična številka, ki je izšla 15. decembra. V drugi argentinski letnik je list stopil kot tednik v isti obliki in obsegu. V prvem polletju je mesečno imel prilogo "Delo in svet", ki je bilo glasilo Družabne pravde. (Številke 2., 7., 10., 17., in 28; obseg s prilogo vred po 8 strani). Po osem strani sta obsegali številki 31 in številka 33, večji obseg pa je list dobil ob obisku prevzvišenega škofa ljubljanskega dr. Gregorija Rožmana v oktobru, ko je 42. številka z dne 20. okt. izšla na 12 straneh in naslednji dve številki 43. in 44 na osem straneh. V tretje leto je Sv. Sl. vstopila kot tednik na večjem pokončnem formatu 52cmx36cm. Redno je izhajala na 4 straneh, prvega pol leta je enkrat na mesec imela še štiristransko prilogo, sedma priloga je izšla avgusta, osma pa decembra.

Prvo leto v Argentini sta urejevala list g. Ruda Jurčec in g. Miloš Stare. V drugem letu sta se jima pridružila g. Joško Krošelj in g. Jeremija Kalin. V letu 1950 pa tvorijo uredniški odbor: Ruda Jurčec, Joško Krošelj (obnem glavni tehnični urednik), Jeremija Kalin, Fajdiga Pavle, Rant Pavle, Jaka Mlinar in Miloš Stare, ki obenem predseduje uredniškemu odboru. Uredniki opravljajo urejevanje lista brezplačno poleg svojega poklicnega dela.

Nekaj izvodov "Svobodne Slovenije" je že v prvem letu izhajanja v Argentini šlo tudi v druge države, zlasti v Sev. Ameriko in v evropske dežele, kjer so prebivali slovenski begunci v večjem številu. Ti so v veliki meri dobivali list brezplačno in ga nekateri dobivajo še danes. Ko so se mnogi begunci preselili preko morja, so sami začeli naročevati list, ki se jim je že v taboriščih priljubil.

Če pogledamo danes v kartoteko, vidimo, da prihaja tednik Svobodna Slovenija v vse južnoameriške države, v USA in Kanado, v vse evropske države tostran železne zaves razen Norveške, Danske in Luksemburga; nič ni posebnega, da prihaja v več izvodih v

Avstralijo, Novo Zelandijo in celo na Tasmanijo; na afriškem kontinentu v Južnoafriško Unijo, v Eritrejo in Egipt, v Aziji pa v Indijo in do nedavnega na Kitajsko.

Posebno poslanstvo pa vrši "Svobodna Slovenija" v Buenos Airesu z založbo knjig. Prva je bil Koledar za leto 1949. Vzbudil je veliko pozornost po zanimivostih, razpravah, prispevkih pesnikov in pisateljev v emigraciji, pregledu begunstva ter po bogatih ilustracijah. Zlasti obseg je izzval presenečenje. Drugi Koledar za leto 1950 je bil popolnejši in krepak korak naprej. Koledar za leto 1951 pa predstavlja pravi zbornik, kakršnih Slovenci doslej niti v mirnem času nismo imeli. Posebnost teh koledarskih zbornikov pa je v tem, da sodelujejo pri njih naši politiki, znanstveniki, pesniki, pisatelji, publicisti in javni delavci, ki živijo v več kot 15 raznih državah. Toliške povezanosti Slovencev doslej še ni dosegla nobena slovenska knjiga. V knjižnih izdajah Sv. Sl. zavzema posebno častno mesto pesnitev Jeremije Kalina "Velika Crna maša za pobite Slovence" z ilustracijama Mirtiča. Na to knjigo ni lahko ponosen le pesnik, ne samo založba, ampak vsi Slovenci.

"Katoliški misijoni" ki v letu 1951 doživljajo svoj srebrni jubilej, so menda edini slovenski mesečnik od pred vojno izhajajočih v domovini, ki nadaljuje s svojim življenjem in poslanstvom tudi v tujini. Njegov urednik Ladislav Lenček C M je že v Rimu izdajal za begunska taborišča na razmnoževalnem stroju tiskane "Katoliške misijone", ki so bili pred vsem namenjeni taboriščnim misijonskim krožkom. Izšlo je menda 10 števil, vsaka po 34 strani velike pisarniške oblike. Zdi se pa, da izdajatelj tega razmnoženega letnika ni hotel šteti kot 22. letnik lista, kajti celo naslov mu je priličil, ko ga je nazval "Begunski Katoliški misijoni".

Ko pa se je leta 1948 maja meseca v Buenos Airesu poslavljaval v kitajske misijone odhajajoči misijonski zdravnik dr. Janež Janež, so se pojavili med navzočimi tudi obnovljeni, tiskani "Katoliški misijoni" v obsegu 32 strani, ki jih je g. Ladislav Lenček izdal v imenu slovenskih lazaristov najprej v Lujanu, nato pa v Buenos Airesu. Radi poenotenja slovenskega tiska v izseljenstvu je imenovani v letu 1950 ponudil listu "Duhovno življenje" zunanje pridruženje "Katoliških misijonov", kar je "Duhovno življenje" tudi sprejelo in so v letu 1950 "Katoliški misijoni" izhajali

vključeni v "Duhovno življenje", mesečno na 16 straneh. Je pa to res le zunanja in začasna združitev, kar je najbolj vidno v dejstvu, da so izdajatelji "Katoliških misijonov" v DŽ še vedno slovenski lazaristi.

"Oznanilo" je mnogim našim rojakom dragoceno nadomestilo za slovensko nedeljsko pridigo, ki je velik del rojakov, žal, ne more slišati, obenem pa nad vse pripraven način obveščevanja o dogodkih v naši verski občini ter ne nazadnje stalna vez med rojaki in njih dušnimi pastirji in nič manj ne med rojaki samimi.

Z letom 1950 je organizacija "Družabna pravda" začela zopet izdajati v Buenos Airesu na pisarniškem formatu razmnoževan mesečnik, svoje glasilo "Družabna pravda". List izhaja največ na 14 do 16 straneh in v nakladi 450 izvodov. Do maja ga je urejal g. Jože Jonke, nato pa g. Pleško France. List je zvest svoji rimski tradiciji in pogloblja svoje bralce v socialnem nauku Cerkve in jih stanovsko izobražuje.

Kot tiskan mesečnik z ovitkom je izšla decembra 1949 prva številka kulturne revije "Slovenska beseda". Na pokončnem formatu 28cmx20cm je imela prva številka 32 strani, druga in tretja (jan. in feb. 1950) po 24 strani, naslednje številke pa so na 24 straneh izšle za več mesecev skupaj. Revija prinaša leposlovje, gospodarske in socialne razprave, ima otroški kotiček in je lepo ilustrirana. Izdaja jo knjižna založba "Slovenska beseda".

V San Luisu so slovenski bogoslovci l. 1948 nadaljevali s svojim glasilom "Misel". Izhajala je na dva meseca, razmnožena v šest izvodih in v obsegu po 40 strani 27cmx22cm. Ta tretji letnik sta urejala g. Janez Ogrinc in g. Branko Rožman. S tretjim letnikom je glasilo prenehalo.

* * *

"Crux bibliothecariorum" — to je emigrantska literatura, tako je napisal g. R. P. v predgovor svoji bibliografiji, ki jo je že l. 1946 izdal v rokopisu. Pričujoči članek se ni mogel približati njegovemu znanstvenemu delu, ampak skuša biti le opis, ki naj odtegne pozabi; skuša biti poziv na vse, da po svojih močeh priskočijo s popravki. Prosimo g. R. P. — ja in vse, ki jim je pri srcu tudi ta plat emigrantskega udejstvovanja, da po svojih močeh prispevajo. Za njihovo požrtvalno delo že v naprej najlepša hvala.

NA VALOVIH OCEANA

Šumi, šumi val za valom,
nesi v dalje me neznane,
nesi v tuje me poljane!
Šumi, šumi val za valom!

Ali bo srce utonilo,
morje dušo potopilo,
ali šlo bo vse z menoj,
vse, kar v srcu nosim s seboj?

Zdi se mi, kot da iz noči,
izpod zvezd luč zagori
in pred ladjo kot fata morgano
spet vidim belo Ljubljano.

Kot da bi se zvezde utrnile
in preden se v morju vtopile,
še enkrat bi zagorele,
vse lepše in vse svetlejšje:
tako tudi moje srce
še enkrat preden utone
vse vidi, vse gleda pred sabo.
Da, vse je zopet pred mano:
Grad in šenklavški zvonik.
Le pesmi zvona ne čujem.
Sem res sredi morja na tujem?
A pravkar se je morje umirilo

in zdi se mi, kot bi zvonilo.
Je zvon potopljene Vinete?

Ah kje si, kje si, Ljubljana,
si zame res fata morgana,
si zame na dnu oceana,
kot pravljíčna Atlantida?

Domovina,
kot pesem mi boš, ki ne bo izzvenela,
kot roža mi boš, ki ne bo ovenela,
cvetlica mi boš, ki ne bo izdehtela,
kot sanja mi boš, ki ne bo zažvela,
nevesta mi boš, ki ne bo me objela.
Pri meni vedno boš kot sladka sanja,
kot spev nikdar se preživetih dni,
ti boš kot žarek sonca mi v temi,
ko bo na tujem moj korak
potapljal se v spomina svetli mrak.

Vse gre z menoj,
kot da srce brez mej
nosil bi v prsih s seboj.

Šumi, šumi val za valom,
nesi v dalje me neznane
nesi v tuje me poljane!
Šumi, šumi val za valom!

LJUBO — Cleveland 1949

UKRADENA MLADOST

I.

Mladost, mladost, kot židana si ruta!
Zavezal sem si te okrog vratu,
zataknil nagelj, vršič rožmarina,
zavriskal v svet iz polnega glasu.

Zvabili so kričeči me sejmarji,
brezskrbno sedel sem na vrtiljak,
opijali so z vinom me krčmarji,
potrošil zanj sem sleherni božjak.

Ko pogasili so luči poslednji štantje
in vse objela je jesenska noč,
odšli so tiho vanjo muzikantje,

ostal sem sam in ti bila si — proč...
Zdaj več ne vriskam kakor drugi fantje,
korak ne najde moj domačih koč.

II.

Ukradli so te, ljubljena mladost:
mešetarji so pili v noč zate,
odslej le tiha žalost mi je gost,
kot mraz na oknu v srcu jad cvete.

Brez tebe zdaj sem več en potepuh
in vsako noč zaprem oči na tujem,
za tujo mizo si drobim svoj kruh,
na tujem naklu tujo srečo kujem.

Življenje zdaj je črna maša,
ves mračen stopa mašnik pred oltar,
kot v smrtni grozi sije večna luč.

Nihče ne moli z mano in ne vpraša,
kdo je, ki ga zagrebel je grobar, —
le jaz do tvoje krste hranim ključ...

OBISK PRI ABU-SABU

Najprej moramo opozoriti bravca na nekaj stvari. Predvsem ne beri tega sestavka! Posebno še ne tak bralec, ki nima dobrih živcev, in pa tak, ki je pri vsaki besedi prepričan, da vse nanj leti. Niti tega opozorila ne preberi do konca, dragi moj, kajti članek na strani... je nemara bolj zanimiv. Ta članek je bil napisan potem, ko je nekdo iz našega časnikarskega kroga zvedel, da živi tukaj v mestu Abu-Sabo. Sprva smo mislili, da gre za kakšnega potomca Arabcev, nazadnje pa se je izkazalo, da je ta zelo stari gospod čisto navaden Slovenec, kar nam je takoj zmanjšalo zanimanje zanj. Dobili smo poročila, da je ta mož — ime mu prihaja iz nekega indijanskega narečja in pomeni "Ded Modrosti" — živel skoraj petdeset let med Indijanci, kjer si je v tistem premišljevanju nabral modrosti in preudarnosti. Kot časnikarji, ki nam niti v Evropi ni nič pobegnilo, smo takoj zvedeli, da prihaja mnogo Slovencev k njemu na dom po nasvete in tako smo se, da govorimo resnico, sem se (bil sem sam, kakor vedno, kadar je treba kaj narediti) odpravil na interview. — Op. ured.

★

Šele pred nedavnim sem zvedel zanj. Kakor vsi Slovenci, ki bi radi kam prišli in se za kaj zanimajo, sem čakal skoraj pol leta, da sem se odločil na pot. Ko sem pozvonil na vrata stanovanja neke hiše sredi Corrientesa, se mi je v hipu zazdelo, da ne more biti mogoče, da neki Slovenec stanuje v tako krasnem stanovanju in to sredi mesta. Biti Slovenec nam namreč do danes ni samo pomenilo biti revež, ampak te je tudi skoraj navdajalo z neko zapovedjo, da moraš tak ostati, če se nočeš izneveriti narodni in krščanski tradiciji. Pozvonil sem, vrata so se odprla in pred seboj sem zagledal čudovitega moža: velikega, morda kakšnih osemdeset let, z dolgo, naravnost čudovito gojeno belo brado. Ponudil mi je suho fino roko in me povabil, naj vstopim.

"Zelo me veseli, da ste prišli ob tej uri, kakor sem vas zaprosil. Vem, da je sedma ura zjutraj nekoliko zgodnja, toda če hočete v resnici videti, kakšno je moje življenje, je to edini način. Mislim namreč, da je ta ameriški interview brez besed najboljši. Preživeli boste z menoj en dan in tako najboljšje spoznali mojo resnično osebnost... Izvolite!"

Stopil je nekaj korakov pred menoj v sprejemnico. Prvi trenutek se mi je zazdel morda nekoliko ošaben, toda že čez nekaj minut sem uvidel, da je to njegovo samospoštovanje ne samo pristno in razumljivo, ampak tudi nujno za človeka, ki je sklenil, da ostale dni svojega življenja preživi v delu za druge.

"Jasno je, da pri delu ne boste mogli ostati prav ob meni. Ljudje, ki prihajajo na posvete, bi se ne čutili varni, verjetno bi jih celo motilo, in tako ne bi imel nihče od nas ničesar od celega dne. Tako sem Vam zato pripravil tukaj za knjižnico skromen naslonjač. Odtod boste mogli nemoteno opazovati obiskovalca, ne da bi vas on opazil. Čeprav bom večinoma jaz govoril ves dan, vendar sem vam pripravil tukaj pod mizico nekaj pijače. Pravijo Indijanci: Tudi kdor posluša, se mu osuši jezik. Zdi se mi, da nekdo že prihaja. Za hip ga bo še zadržal sluga, ki sem ga pripeljal s seboj prav iz indijanske vasi. Nima druge skrbi, kakor da jih počasi spušča v sobo in da poskrbi, da urejeni in očiščeni stopijo sem. Počasi tudi Slovence pričinja pri obiskih pri tujih ljudeh skrbeti, ali jim kakšna stvar na obleki ni v redu. Recimo navaden gumb, ki komu manjka, je včasih vzrok, da se kdo ves čas pogovora ne more osredotočiti in da je vezan. Uspeh takega obiska je seveda precej omejen."

Zamahnil mi je z roko in s počasnimi koraki stopil k svoji velikanski mizi. Ni še dobro sedel, ko so se vrata počasi odprla.

(Dragi bravci: ne da bi hotel pretiravati, ampak zdaj je res zadnji čas, da nehate z branjem in da preskočite na naslednji sestavek v Koledarju. Da se stvar ne bo zavlekla, bom v naslednjem opisal samo glavne pogovore iz zapisnika, ki mi je bil ves tisti dan na kolenih. Začnimo!)

Približno vsi obiskovalci so na enak način stopali v sobo. Predvsem si takoj spoznal koga, ki je že tretjič prišel na obisk. Mirno so stisnili roko Abu-Sabu — skoraj bi pozabil: "Abu" pride od "abuelo", in sedli za mizo nasproti dolgi bradi, ki me je prve pol ure trajno spominjala na Mohamedovo ali prerokovo brado. Skušal bom opustiti vse zapiske, ki niso nujni in se bom ustavil kolikor je le mogoče samo pri pogovorih.)

NE MOREM SE PRIVADITI

"Imam hud problem, dragi Abu Sabu. Vse bi še šlo: še kar nekam sem se priučil jeziku, službo imam tudi še kar dobro, samo s tem je velik križ: mislim, da se nikoli ne bom mogel privaditi novemu svetu. Me moti, kako ljudje potujejo, me moti, kadar jih vidim, kako jedo, me grozno moti, kadar jih slišim pogovarjati se. Zato tudi ne morem nikamor, slabo se počutim v novi družbi, včasih bi najraje skočil pokonci in pustil službo, družbo, vse."

"Moj dragi! Predvsem bi vas rad opozoril na dve stvari: prvič, da ni nujno, da se človek v vsem prilagodi v novi domovini. Nasprotno, tako duševno kakor tudi finančno ostane marsikdo na boljšem, če se ne spremeni preveč in tudi domačini gledajo s spoštovanjem na tujca, ki je zmožen in jim morda prav zaradi tega kdaj ugaja, ker je nekoliko drugačen od njih. Drugič, kar se tiče pa praktičnega življenja v novem svetu, je oni, ki se ne zna prilagoditi, izgubljen. Pri nas je imel uspeh le oni, ki je bil zmožen. Če je bil reven, ni bilo važno, tudi na to niso gledali, če si bil počesan. Tukaj je drugače. V takih stvareh je treba nujno plašč obrniti po vetru. Ko sem prišel pred petdesetimi leti sem, sta bila z menoj dva sovaščana.

Danes je eden lastnik hiš, ki jih vidite tam preko, drugi se je nekam izgubil proti severu in pravijo, da prosjači. Začela sta oba na Retiru. Prodajala sta vrvice za čevlje. Rjave vrvice za čevlje. Prav v tistih mesecih je prišla nova moda: črne vrvice. Ljudje so hodili mimo in moja znanca sta jim ponujala svoje blago. Sprva je šlo vse gladko, kasneje pa je kupčija začela padati. Ljudje niso hoteli rjavih vrvic. Samo črne. Pa se je ta, ki je danes lastnik teh hiš, ponoči nekoč zbrihal in pomočil vse vrvice v črnilo. Njegov prijatelj se mu je smejal. Prvi je danes na konju, drugi pa berač."

DOMA SEM BIL GOSPOD

"Jaz grozno trpim, gospod. Doma sem bil gospod, sam Bog ve, kaj bi danes lahko bil, če bi ostalo tako, kakor je bilo. Stanoval sem čisto blizu službe, pa se mi ni bilo treba dremjati po avtomobilih... Oh, danes bi gotovo imel sijajno službo, tako pa ves dan in noč samo to premišljuje, kako je hudo. In kadar se mi zdi, da le ni tako hudo, pa spet v časo-

pisih in na prireditvah uvidim, da je res strašno..."

"Dragi moj, dal vam bom samo neko pismo prečitati. Pred tednom dni sem ga dobil od nekoga, ki je tudi z vami ali celo za vami prišel preko morja. Poslušajte:

"...Kaj strela samo jamramo? Kaj hočemo še več? Življenje smo si rešili. Zdravi smo. Delo imamo, medtem ko je po drugih državah brezposelnost. Jemo, kakor se nam nikoli ni niti sanjalo, medtem ko naši doma kruha stradajo. Jamramo in jamramo in nič ne naredimo, da bi si zboljšali položaj in s tem mogli pomagati tudi svojim v domovini. Vrag vas vzemi, pravijo naši doma. Vi jamrate in mi zato tu stradamo. Slovenci smo postali kakor nekaki častilci "mizerabilizma". Oh, ko bi bili doma... Kaj bi bilo? Figa! Če ne bi kje pod rušo ležal, bi pa preklinjal. Pred dnevi sem v časopisu bral o nekem svojem kolegu,

prijatelju z univerze. Čudovite načrte sva nekoč delala, še takrat, ko sva enako gledala na svet. Ves svet bi obrnila, kakor svobodni ptici bi preletela preko vseh morij... No, danes berem v njihovem časopisu: postavili so ga za telovadnega učitelja v nek trg in je pri sestavi prostih vaj za letni telovadni nastop dobil drugo nagrado. Naj ga zlodej vzame, pa še nagrado in vse skupaj.

Pa bi ga morda kaj zavidal? Raje tukaj ceste pometam, pa vem, da grem zvečer domov in da vstanem v miru. To, dragi moj gospod, bi hotel našim jamrovcem povedati, vidite, tisto življenje tam je žalostno, obupno. Jaz sem danes gospod, čeprav sem knjige zamenjal z lopato.

Bedaki, naši ljudje: tudi če bi res stradali in garali 14 ur bi še vedno morali biti veseli. Potem so seveda drugi, ki žalujejo. Vem, je hudo; človek je izgubil najdražje. Tudi jaz sem jih. Pa se mi zdi, da je zgodovinsko spominjanje žalostnih dogodkov ena stvar, gojitev žalosti pa druga. Spomin na padle borce bi nas moral moralno dvigniti, v resnici pa ti je, kakor bi te kdo s kolom po glavi. In potem še nekaj: ali se vam ne zdi, dragi gospod, da grešimo proti Bogu samemu: če je moral moj brat dati življenje, ali je morda Bog meni mojega pustil zato, da ga preživim, obujajoč misli nanj? Človekovo življenje ima svoj namen in po mojem zgubiti celo življenje zaradi že enega izgubljenega, ni božja volja. Grozne stvari smo preživeli, pa kdo jih ni! Naj se zdaj ves svet složno spusti v jok? Pa jokamo, jokamo... tako da je jok postal del naše narodne tradicije, naše "zgodovinsko čustvo". Pa smo nezadovoljni: doma je bilo čisto drugače. Ljudje pišejo taka pisma svojim domačim, ki so tako že na koncu in brez vsega, da ti sporočijo nazaj: dragi moj, če je tako hudo, Ti bomo pa skušali kako pomagati, čeprav tudi tu ni nobene stvari preveč... Dragi gospod, to so zame kriminalci. Kadar mi začne kdo tako govoriti, ga spomnim, kako je včasih prežganko otepal in ga spomnim, da še nekaj časa kuha po kuhinjskih receptih "Svobodne Slovenije": Nedelja: Svinjska pečenka, ma-

joneza, mešana solata, ocvrti krompirjevi knedelji, sadna solata, torta... — Strela, da bi se mu vse v grlu ustavilo... Jamranje o trpljenju! Postavljamo na oltar nov slovenski mit, ki nam moči jemlje. Svet se vrti naprej, spreminja. Smejte se ljudje božji, zavrtite se! Bog ima vesele ljudi rad!

Mislím, da je eden izmed velikih vzrokov, zakaj so naši ljudje vsaj v začetku tako poteptani ta, da so preveč pričakovali od nove domovine. Vedno se spomnim na tistega Laha, ki je prišel sem in ko je stopil iz Emigrantskega hotela, je zagledal na tleh pet pesov. Skoraj se je sklonil, potem pa si je rekel: Kaj hudika se bom sklanjal. Če še tukaj po pet pesov leži na tleh, kaj bo šele v centru...

Je res nekaj groznega v tem našem večnem javskanju: nekateri so res v obupnem položaju. Velike družine, majhni otroci, bolezen v hiši. Kdo bi jim lahko pomagal? Drugi, ki jim gre lažje... Strela, ti pa spet ne morejo pomagati, ker vedno jamrajo in so prepričani, da jim gre slabo in nič ne storijo, da bi prišli še na boljše. In tako gre žalostni krog naprej... Takim, ki jim gre morda res slabo, bi povedal neko zgodnico. Meni jo je pravil stari Napolitanec tiste dni, ko sem v Italiji za dnevno hrano imel dva "kaki" in sem bil prav na koncu. Po cesti sem čistil tramvajske tračnice... tretji dan sem delal in plače ni bilo. Pa sem prav hudo zajamral in kot plačilo zvedel tole:

Nekoč je hodil po cesti mlad človek. Strgan je bil in ni imel drugega jesti kakor samo kuhan bob. Hodil je po cesti, lupil bob, olupke metal po tleh, jedel in tožil: Ljubi Bog, kaj sem neki tako hudega storil, da me tako tepeš. Poglej nimam drugega, da bi jedel, kakor ta neokusni bob. Ali sem res tako grozno grešil, da si me tako udaril..." In ko je tako tožil, se je obrnil in zagledal nekoga, ki je hodil za njim, pobiral bobove luščine in jih jedel... Da, da, ste opazili gospod Abu Sabu, kako se včasih človeku tudi sredi sončnega dne zazdi, da je sonce spet vstalo..."

“Draga moja gospa. Nek človek je prišel — recimo pred desetimi leti v Ljubljano. Hodil je po cesti, prišel mimo tromostovja in dejal: To so pa res umazanci ti ljudje. Kako smrdi ta voda. In ceste, dragi moji, ko bi jih vi videli, kako so lepe v Argentini, ne pa taka svinjarija, kakor jih imate vi tukaj. Tako trapastega življenja, kakor ga imate vi, pa bi res ne hotel imeti. Pri nas je vse lepše. Imamo velika mesta, vsega je dovolj. Meso pa tako, da se vam niti sanja ne. Ste res nekaj sto let za nami. In vlaki: Od Ljubljane do Maribora — 4 ure. Tudi kulturno ste revčki. Pri nas imamo največje gledališče na svetu, ne pa take štibelce, kakor vi. In k nam pridejo veliki pevci iz vsega sveta... Tu je res revščina. In potem vaše narodne pesmi: samo poslušajte: Na planincih sončece sije, na planincih sončece sije, na planincih sončece sije... Pa to je vendar nekaj groznega...”

“Če bi kdo tako govoril, sem prepričana, da bi ga vrgli ven in ne samo iz Ljubljane...”

“Vidite, vi pa gospa govorite prav tako o tukajšnjem življenju. Nikomur ni všeč, da kdo kritizira njegove domače stvari. Prav po pravici bi vas kdo vrgel, pa ne samo iz mesta... In še nekaj: recimo da prej omenjeni obiskovalec ni imel biti za nič hvaležen novemu svetu, medtem ko mi... In če pomislite: res včasih se človek le težko navadi tukajšnjih pesmi, vse mogoče govori o njih, ampak tako prav med štirimi očmi, gospa: recimo kakšna “Na planincih”, ki jo tako radi požete, recimo, da bi bila nizozemska, ali bi vam res ugajala...”

* * *

On: (miren, dostojanstven.)

Ona: (dvajset let, nemirna.)

Ona: Saj nič ne pravim: ampak zakaj bi morali imeti v cerkvi ruto na glavi?

On: Ker je tukaj taka navada. Saj morda pred Bogom to ni važno, ampak zakaj bi motili ljudi, ki so okrog nas v cerkvi in se jim zdi to tako važno.

Ona: Ne morem razumeti, kako more to koga motiti.

On: Gospodična, povejte mi, ali bi vas motilo, če bi kdo prišel v cerkvi poleg vas k obhajilu in bi imel klobuk na glavi.

Ona: Jasno. Vsakega, ne samo mene bi motilo.

On: Tudi, če bi bil to tujec, recimo Indijec?

“Pri nas je vse bolje...”

Pravijo, da tam hodijo kar s pokrivali — tudi katoličani — v cerkev.

Ona: Seveda bi me motilo.

On: Zakaj pa se potem jezite in ne morete razumeti teh ljudi tu.

Ona: Saj vem, da je tu vse drugače. Človek se ne more privaditi. Recimo so še druge stvari. Recimo...

On: Šminkanje...

Ona: Tako je.

On Da prideva najprej na jasno: se vam zdi, da je šminkanje greh?

Ona: Greh ne, ampak neumno.

On: Kakor se vzame: neumno ali ne neumno, dejstvo je, da se loma niste šminkali zato, da ne bi vzbujali pozornosti. Neumnost? Prav mogoče.

Ampak samo pomislite, kaj vse ženske prav mirno vsak dan delate, kar je prav tako neumno... Gospodična, povejte mi, zakaj imate te čevlje z visoko peto? Povejte mi, zakaj nosite tisto zaponko na bluzi. Kakor vidim, je prav dobro zašita in so celo gumbi samo umetno prišiti. Zakaj neki? Zaradi mnogih razlogov, zaradi tega, ker človek dan na dan dela stotine stvari, ki niso niti potrebne, niti koristne, ampak so del njegovega življenja.

Povejte mi, zakaj imate uhane? Ali se še spomnite, kdaj ste jih imeli prvič. Se še spomnite, kako vam je mama prebila uhelj in ker je šla malo pregloboko, vam ga je celo ranila? Se spomnite, kako ste si odtrgovali z nohtom grintice, ki so nastale na ušesu? Potem pa pravite, da ne razumete, zakaj naj bi se šminjala? Ali ni tisti uhan stokrat bolj neumen, kakor barvilo na ustnicah? Seveda ne vam, ne vaši mamici se ni zdelo nič takega. In ne samo, da se vam ni zdelo nič neumnega, ne, celo nekaj potrebnega, nekaj, kar je bilo v tradiciji. (Da ne govorim o tistih lepih časih, ko so celo naši moški imeli po en uhan...) Tisto lepotičenje z uhani je bila naša tradicija. Tukaj pa je tradicija drugačna: gotovo ste videli kdaj tu po mestu punčke štirih, petih let z rdeče pobarvanimi nohtki. Neumno? Seveda je neumno, ampak tukaj jemljejo to tako samo ob sebi umevno, kakor vi svoje uhane, ki jih je mamica kupila pri žegnanju... Morda mislite, da je to koketerija, zapeljivost? Kaj bi dejali vi, če bi vam kak tujec dejal, da imate uhane zato, ker hočete biti koketka? Dostojno pobarvane ustnice tudi vaših prejšnjih prijateljev ne bodo prav nič motile. Delate iz nič velike skrbi, ko morda krog vas v resnici vstajajo veliki problemi. Naši fantje in dekleta se zgublajo. Nimajo več skupne družbe. Fantje si iščejo dekleta, s katerimi lahko gredo preko Floride, ne da bi kot Evropejci vzbujali pozornost. Nekateri jih najdejo med tujkami, nekateri tudi take, o katerih bi bilo bolje, da jih ne bi... Ne vem, če so res samo fantje tako 100% krivi, da mečejo oči na druge konce...

Ona: Grozni so.

Po nekaj krajših vprašanjih je deklica zapustila sobo in njeno mesto je zasedel mlad fant.

“Človek ima res vsak dan nove pomisleke pred seboj. Recimo...” — pri teh besedah se je prav zaupljivo premaknil s stolom še bliže mize, “jaz bi se rad poročil, čeprav mi je oče včasih dejal: Fant ne prenašli se, tudi, če se boš tri dni pred smrtjo, boš prezgoden! Pa ne vem, kje bi si kaj poiskal. Zabav ni, da bi se pri njih s kakšno srečal, na cesti je tudi ne smeš nagovoriti, če se ti zjezi, sediš tri mesece. Je res hudo. In potem še to: naša dekleta.

SAJ NI VREDNO...

“Pa zakaj bi si kupil pohoštvo? In če grem nazaj čez nekaj mesecev?” “Predvsem si za-

pomnite, da ne boste šli niti čez nekaj mesecev, niti še ne čez nekaj let. Veliko jih sploh ne bo šlo. Vem, vem, vi zamahnete neverjetno z roko, drugi, če bi jim tako povedal, bi me hoteli pretepsti in vendar je tako: veliko od nas jih sploh nikdar ne bo šlo nazaj. In potem še nekaj: tudi kdor misli iti nazaj, naj gara, kakor da misli vso večnost ostati tu, sicer nikoli ničesar ne bo imel... Kaj pa knjige kupujete kaj, in študirate svojo stroko?”

“Ne, zakaj neki? Saj ni vredno. Ko bomo šli nazaj, pa boste smeli spet samo sto kil s seboj vzeti...”

“Dragi moj, nekaj vam bom pokazal. Vidite v tej čudoviti krogli pred vami boste videli, kako vam bo čez trideset let — če še sploh ostanete živ. Približajte se in se ne bojte. Iz teh nejasnih, v prvem hipu nejasnih likov, vam bom prikazal vašo usodo, čez trideset let...” Pri teh besedah je zavrtil veliko stekleno kroglo, v kateri sta se gosto prelivali bela in črna barva. “Vidite, tam je velika pampa, neizmerena, in sredi nje stojite vi. Tam zadaj se podijo oblaki. Brez čevljev ste. Pa saj to ni važno. Če bi si jih kupili, bi jih porabili in spet bi bili brez njih. Poleg tega pa ste bili vez čas prepričani, da greste nazaj... Vidite, tam iz levice se vam nekdo bliža. To je vaš sosed Luka. Na konju sedi in za njim se podi velikanška čreda krav. Pred petindvajsetimi leti sta bila skupaj pri istem gospodarju, pa vas niso mogli spraviti do tega, da bi se lotili jahanja. Nekaj ste mrmrali, češ, da vse tako kaže, da greste čez dva meseca domov in kdo rabi na štajerskem konja... Vidite, zdaj se je vse, vse spremenilo... Na pragu neke hiše sedite, na prag so vam prinesli jesti. Zadaj po hodniku se podijo otroci. Otroci kovaškega pomočnika, ki ste ga poznali v taborišču in ki se je dva meseca za vami poročil in si je prislužil hišico tukaj v predmestju. Vi ste sami... Čudno! Saj ste vendar imeli družino, malo hčerkico... Kje je neki, da se zdaj sami potepate okoli? Ah, da... Ko je prihajala pred petnajstimi leti pomlad v deželo, jo je prijela gripa. Pa ste dejali, kaj jo bom pošiljal k zdravniku. Saj ti eno figo vedo. In potem pa sploh: tukaj ni zraka za zdravljenje. Bomo počakali še nekaj mesecev, da pojdemo nazaj domov. Tam pri nas je pravi zrak...” V hipu se je Abu Sabu dvignil, vrgl kroglo preko ramen na posteljo in grozno pogledal moža preko mize. “Lastnega otroka ste umorili, morilec!...” Potem je čez čas tiho nadaljeval in glas mu je bil mi-

ren, kakor glas človeka, ki ga nič več ne more spraviti iz ravnovesja. "Tako bi lahko bilo, moj dragi, sam Bog ve, če tako ne bo, če se ne spametujete. Nikar ne mislite, kakor delajo nekateri, da je problem, ki ga imate, nekaj prav novega, nekaj kar še nihče pred vami ni imel. Ne, ne, dragi moj... tisoči so šli preko istih ovir, nekateri so jih premagali, drugi ne. So bili zelo različni, ampak zapomnite si: med tistimi, ki so premagali ovire ni bilo takih, ki začenjajo reševanje težav s: "Saj ni vredno... čez nekaj mesecev gremo nazaj..." In ne pozabite: morda se vam zdi grozno, pa bom kljub temu le še enkrat ponovil: veliko jih nikoli ne bo šlo nazaj..."

JEZIKA SE PA ŽE NE BOM UČIL

"Saj imate prav, saj imate prav, gospod Abu Sabu, ampak jaz imam svoje poglede na to. Kaj strela naj počnem s španščino? Moj ded je ni znal, pa je dočakal devetdeset let, moj oče je ni znal, pa je bil le spoštovanja vreden mož in dvakrat župan. Hudiča, sem bil dve leti v Italiji, pa ne znam niti besede italijanske, pa je tudi španske ne bom znal!"

Abu Sabu ga je mirno gledal, kakor gleda človek v cirkušu osla, ki s kopiti računa malo poštevanke, češ: ali je kaj takega sploh mogoče. Potem je mirno dejal:

"Vi, gospod, ste naravnost neizmerne vrednosti. Živ dokaz o resničnosti klasičnih citatov: "Neizmerna je neumnost ljudi..." Ali ste

kdaj opazili, da imate popolnoma okroglo glavo?

"Nee... ne da bi vedel..."

"Da, da, gospod. Pravilna krogla... Vsestransko ste omejeni..."

"Morda ste, gospod Abu Sabu, drugačnega mnenja, ampak jaz pravim: kdor kaj zna, mu jezika ni treba. In raje kot da bi spremenil svoje misli, raje se obesim..." Abu Sabu je samo mirno odprl predal miznice in mu ponudil preko mize dolgo debelo vrvo.

Ko je Abu Sabu za hip ostal sam, mi je pomahnil z roko in počasi sem stopil s svojega prestola. Dolgo časa ni niti spregovoril besedice, samo pritisnil je na gumb pri telefonu in trenutek za tem je že vstopil sluga z dvema bombillama in matejem.

Brez besed mi je ponudil pijačo in počasi pričel srebati.

POHLEVNI SLOVENC

"Hude stvari se gode med našimi ljudmi, dragi gospodi!", je potem počasi začel govoriti. "Nekaj jih je prav študija vrednih tipov. Recimo med nami je naravnost velika večina takih "vzornih" ljudi. V srednji šoli so bili vedno pridni, pri kongregacijah vedno najbolj mirni, nikdar niti verskih dvomov niso imeli. "Da, gospod, da, gospod, seveda, gospod" so govorili in se klanjali. Nikdar niso šli preko sosedovega plota krasti jabolok. Kadar je kdo kje razbil okna, prav gotovo jih ni bilo zraven. Nikdar si niso polomili ne roke, ne noge, kajti vedno so strašno pazili, da ne bi storili niti enega samega koraka, ki morda gospodom vzgojiteljem ne bi bil všeč. Skratka: iz škatelce vzeti mali gentlemani... Potem je tak človek zrasel, postal nekad duševni ovnuh. Kadar govorijo v družbi o kakšnem novem problemu, je prav tiho v kotu, ker prav lahko se komu zameri in zameriti se ne sme. Saj bi rad ostal še malo v družbi, pa ima važne opravke. Ti važni opravki so posebljeni v osebi njegove mlade gospe ali tašče... Človek se ni mogel spremeniti, ostal je copata. Spremenil se je nositelj ukazov in discipline, oni pa so samo presedlali izpod učitelja pod novo oblast. Zaradi tega, dragi moj gospod, tudi figo storimo. Pasivni narod. Se bojimo delavnosti, mislim take velike delavnosti, ker se bojimo, da bi se mogli komu kje kdaj zameriti, da bi nam kdo kdaj kasneje mogel očitat, če ga polomimo. Samo Kristus, dragi gospod, je

"Jaz se pa že ne bom kastežano učil..."

naredil velike stvari, ne da bi delal napake. Drugih ni! Ampak mi hočemo biti večji, popolnejši od drugih. Strela: vseka! Danes si se vrezal, jutri se ne boš. "Osel gre enkrat na led. Baš to je oslovsko! Modrec ve: včera sem pal, jutri bom plesal po njem..." Saj je res, da smo tudi kot masa sami krivi, da vodilni ljudje ne storijo drznih korakov: kajti kdor se pri nas enkrat samo zmoti, mu ne pozabimo nikoli. Ga je treba "žagati", to se pravi uganjati naš narodni politični sport... Žalostno! Drugod na svetu delajo umetniki, politiki velike napake, in vendar ko umrejo, vidite, da so storili velikanske stvari. Mi pa hočemo biti perfektni, zagnati se v delo samo, kadar smo nečesa gotovi, in ker nikoli ničesar nisi mogel biti in nikdar ne boš popolnoma gotov, gnijemo. Pravim, res imamo sami tudi del krivde na sebi, ampak nekdo, ki misli, da je poklican za neko veliko delo se ima prav prokleta malo brigati, kaj o njem govorijo tam v gostilniških kotih... V senatu USA je nek duhovnik tako molil pred zasedanjem: "Ljubi Bog, ne dopusti, da bi se nam glave preveč vnele, da ne bi storili kakšne neumnosti, pa lepo te prosimo, še manj dopusti, da bi nam noge zmrznile in tako sploh nikamor ne bi prišli..." Če človek pomisli, da je to bilo pred ameriškim senatom, kaj bi ta mož šele pred nami molil... Tako, mojega criollskega popivanja je konec. Ura je enajst in ob tej uri imam dogovorjen sestanek z drugim žalostnim človekom. Njegova tragika ni taka, kakor drugih, ki samo jočejo, ker se spominjajo preteklosti, njegov problem je hujši: ne more misliti na prihodnost..."

Ko sem se odpravil spet za zaveso in je vstopil mlad fant s svetlozelenim klobukom v roki — včasih so take nosili lovci iz družine sv. Huberta pri pogrebi, — sem se zamislil v Abu Sabuja in edino, kar sem odnesel iz pogovora, sta bili ti dve, mislim omembe vredni, točki: Abu Sabu je citiral nekoga, mislim, nekega politika, ki si je dnevno ponavljal: "Od tega hipa pa do konca vseh časov nihče ne bo videl življenja s temi mojimi očmi, in zato bom naredil z njimi vse, kar bom mogel". Drugi citat — nekoliko humorističen, kar med nami "žalostnimi vitezi" čeprav ne iz "De la Mancha", navadno takoj vzame vsak ugled, je bil naslednji: "Ker pa že mislim ostali del svojega življenja preživeti v prihodnosti, bom skušal na ta del svojega življenja osredotočiti vse svoje misli in delovanje".

"Ne vem, dragi gospod, če imate prav. Morda mi vse preveč radi poudarjamo, kako smo naštudirani narod, kako je pri nas vsaka družina imela svojo knjižnico, kako je pri nas vsak otrok vedel, kje leži Rim... Tudi ne vem, če imate prav, ko pravite, da tukaj ljudje ničesar ne vedo. Vprašanje s kom ste stopili v stike. Morda je pa v glavnem spet res tako, kakor vi pravite, toda na nekaj bi vas rad opozoril: mi smo slabši od njih. Mi smo imeli 1551 leta svoje knjige, mi smo več ali manj vedno imeli priliko učiti se, izpopolnjevati, ti ljudje tukaj — ne. Danes smo pa strohneli, zgnili. Bivši učitelji sploh ne vedo, kaj se novega godi v sodobni pedagogiki, tehniko se ne zanimajo za nobene nove knjige, ki bi jim pokazale, kako je njih veda napredovala. Pesniki pišejo v slogu, o stvarih, kakor so pisali pred desetletji. Ali je res, da smo tisti dan, ko smo stopili preko meje, začeli samo še utrjevanje svoje vednosti, ali pa niti tega ne? To bi bilo pogubno. Gnijemo, vsaj velika večina nas gnije: razen v politiki, ne vemo prav nič, kaj se krog nas godi. Pisarimo stvari, ki bi kvečjemu pred dvajsetimi leti bile sodobne. Vsi: pesniki, pisatelji, vzgojitelji. Vsem tukaj v novem svetu bi radi dajali dobre nauke in jim kazali, kako vse vemo, pa imajo oni za nas prav sijajen in prav izrazito na nas napisani pregovor: "Gará lo libro, que no muerden!" Si, si! No muerden, tampoco, a los Eslovenos, mi querido..." Sicer nam ne bo nekega lepega dne samo španščina, ampak tudi to, kar smo kdaj že vedeli, postala španska vas... Jovo u Beč — Jovo iz Beča... Nad tem bi se res lahko zjokali!

KAKO NAJ ZAČNEM

"Vse bi še šlo, gospod Abu Sabu, ampak jaz nisem za tako novo življenje. Ne znam, se bojim, ne vem, kje bi pričel..."

"Nekoč, dragi moj, je nek mladi pisatelj vprašal starega angleškega katoliškega pisatelja Graham Greena — nikar si ne zapomnite imena, saj ga niti literati ne poznajo, čeprav že ves svet o njem piše — kako je treba začeti pisati, pa mu je odvrnil: Dragi gospod, od leve na desno... Razumete? Začeti je treba: v tem je vsa umetnost. Začeti in ne si preveč beliti glave, delati si probleme. Mi smo sploh mojstri za ustvarjanje predvsem nepotrebnih skrbi. Ta lastnost se med intelektualci

imenuje "ustvarjanje metodičnega dvoma", med ostalimi pa "ti hudič, kje pa moreš, če ne moreš". Pa so take stvari, taki dvomi kdaj prav nesrečno potrebni. Včasih je z nami, kakor s tistim človekom, ki je imel krasno, pol metra dolgo brado in so ga nekoč vprašali, kako spi: Ali si jo položi nad odejo, ali jo ima ponoči pod odejo. Mož je dejal, da ne ve, ker nikoli na to ni pomislil. Ponoči se spravlja spat, pa položi brado nad odejo. Strela, nekaj časa leži, pa mu nič ni prav, ne more zaspati. Zgrabi jo in jo potisne pod odejo, pa glej, zlomka, spet ni mogel zaspati... in ni mogel zaspati... — Ah, ko mi ne bi toliko premišljevali in bi raje kaj storili! In tisto, dragi moj, ko pravite, da ne znate, je poglavje zase. Poznam nekoga, ki je zaprosil za službo. "Ali znate angleško?" — Fant se je spomnil, da mu včasih kakšna beseda zmanjka in mu je srce padlo v hlače. Drugi prosilec, ki je bil istočasno pri izpraševanju, je seveda takoj pokimal. Danes sta oba v službi: ta drugi je šef, Slovenec pa mu piše poročila v angleščini, kajti šef je ne loči od nemščine. Niti po spolnikih ne! Blazno bi bilo trditi, da človek obvlada nekaj, česar niti od blizu ne pozna, in bi potem, kakor tisti beneški inženir narisal hišo brez oken; spet pa je neumno, prepričavati se, da ničesar ne vemo, ko se istočasno prav dobro zavedamo, da ni stvari, ki je ne bi človek z nekoliko znanja, z nekoliko talenta in pridnostjo mogel počasi obvladati... Drzemu Bog pomaga!

FRANCE PODREKAR SE RAZBURJA

"Moje ime je France Podrekar, profesor in vzgojitelj sploh. Nisem mislil priti k vam, pa me je nekaj grozno razburilo in tako..." — Ustavil se je v govoru, kajti, medtem, ko je spregovoril "strašno me je razburilo" mu je Abu Sabu — ne da bi se obrnil — pokazal s prstom preko lastnega ramena na neko deščico, obešeno na steni.

SAMO MALENKOSTEN ČLOVEK SE ZARADI MALENKOSTI RAZBURJA.

Napoleon

"...hočem reči", je počasi nadaljeval obiskovalec, "hotel sem priti na jasno v neki stvari. Vidite, jaz sem še iz stare šole, iz klasične šole. Iz tiste dobe, kjer je biti klasik pomenilo biti edino eden izmed znane forme slovenskega plemstva. Pri nas je veljalo samo to, če si imel šole. Priznati moram, da nikdar

"Praktične stvari smo prezirali..."

nisem rad govoril z ljudmi, ki so imeli samo malo maturo... Dom in cerkev in šola so nas pridno učili, da je edina vrednost na svetu to, kar nosiš v svoji glavi in sičer, kadar je to, kar nosiš v svoji glavi velik besedni zaklad latinščine in grščine. Praktične stvari smo prezirali. Denar — importirana beseda, ki so ji v neki deželi, imenovani približno USA, dajali prevelik pomen. Kdo se ni namrdnil ob njej? Nekaj, kar samo škodi, denar, nekaj, česar naj se mladi ljudje čim bolj izogibljejo. Nekaj s čimer v žepu nisi nikoli mogel ostati idealist... In idealist biti je bilo lepo, čeprav so si morda tisti, ki so nam tako govorili, gradili hiše na Gorenjskem in imeli denar v tujini. Idealist biti je vendar bilo lepo brez ozira na to, kaj so bili drugi. Danes, dragi gospod Abu Sabu, so se mi začeli podirati trdni temelji: vidim, da je človek lahko pošten, tudi če ima dva čista para nogavic, da lahko hodi v cerkev in da je res dober vernik, čeprav stanuje v lastni hiši in je lastnik lepega bara. Vsak trgovec je bil po naši miselnosti — baraba. Biti trgovec je bilo skoraj greh — delati pri trgovcu pa je bilo pošteno slovensko krepko delo. Mi smo sploh mislim precej taki, da vemo z gotovostjo, da je hoditi preko plota na sosedovo jablano greh, da pa ni greh če onemu lestev držiš. In zdaj pomislite: nazadnje se je skazalo, da biti trgovec sploh ne pomeni isto kot hoditi na tuje jablane... Oltarji so

se v meni zrušili. Govorim morda smešno, toda verjemite, da mislim resno. Jaz še zdaj znam vse grške nepravilne glagole, kadar bi se pa moral kakšnemu odjemalcu nasmehniti, pa ne znam. Ne znam, ker mislim, da je hinavsko. Vidite, to je pa sad klasične vzgoje... Danes, dragi Abu Sabu, bi moral jaz vzgajati našo mladino: ali naj grem po poti, kakor so hodili naši učitelji. Ali pa naj jih učim, da je življenje borba in da si lahko zmagovit, ne da bi bil nepošten? Da denar ni nujno potreben za srečo, da pa imeti denar tudi ne pomeni biti nesrečen. Da z denarjem lahko storiš grozne zločine, da pa z denarjem lahko storiš tudi grozno dobroga?

SLUŽBO IŠČE

“Ne morem in ne morem dobiti službe.”

“Poslušajte, dragi mož. Kam jo pa hodite iskat?”

“Sploh je nisem šel... Vsak dan odlašam na prihodnji dan. Za zdaj žena dela, pa kar še nekam gre naprej...”

“Dragi mož, veste, tako je na tem božjem svetu: pravijo, da je na njem vse mogoče in mogoče je res tako. Nekaj pa ni mogoče — še v naši dobri stari domovini ni bilo — namreč, da bi kdo prišel k vam domov in vam ponudil službo, ali pa če ste že v službi, da bi vam ponudil boljše mesto. Nak, tega ni! Veste, saj ste prav sijajen gospod, celo nekaj takega imate, kar ima le malo Slovencev, namreč, da se znate “naštimiti”; celo lep nastop imate, ampak dragi moj, vse to nič ne pomaga, če se sami ne boste premaknili. Pa stokate, da imate smolo. Kakšna smola je to? Oprostite, ampak to je nemarnost. Potem pa ste kot vsi drugi: “imajo smolo”, o onem drugem pa, ki je garal in stradal tri mesece, da si je mogel kupiti dostojno obleko, ki je potem dva meseca iskal zveze, da bi ga nekam priporočili, o tem pa pravite: Ta strela ima pa res srečo! Ali pa so nekateri, ki imajo celo majhne zveze, pa jim je “nerodno” iti na obisk. Nekateri spet poznajo ljudi, ki bi jih mogli spraviti kam naprej, pa ne morejo k njim, ker so mladoporočenci, in ne morejo pustiti žene same po osmi uri, ali pa ne gredo k nekomu, ki je baje proti Slovincem (oni gospod pa sploh ni proti nikomur in mimogrede povedano Slovence zamenjava s Finci, pa je kljub temu zelo vplivna osebnost...) Treba je migati, dragi gospod. Treba je migati, je dejal tisti, ki so ga v vojni živega pokopali, pa mu je samo palec ostal

iznad zemlje... Treba je iskati... trkati in boste našli in se vam bo odprlo...”

OBLEKA

“Saj sem že sama kdaj o tem premišljevala: zaprosila bi kakšna tukajšna dekleta, s katerimi se dobimo kdaj v nedeljo, in vemo, da so poštena, pa bi jih povabile na razgovor. Same se kdaj pogovarjamo: treba bi se bilo marsičesa naučiti, dostojnega gojenja, morda bolj gibčne hoje, tisoč drugih stvari. Pa se tik pred odločitvijo vedno zbojimo, da nas bo kdo napačno razumel. Saj veste, kako malo je treba pri nas, da vlačijo človeka odločite, če ste prepričane, da ni nič slabega v tem. Prav včeraj sem imel tukaj na obisku mlado dekle: tri leta je tukaj, pa je oblečena, kakor je bila tisti dan, ko se je odločila, da gre v svet. Pa pravi, da jo čudno gledajo, nezaupljivo. Boji se, da bi se tudi samo v kakšni malenkosti spremenila, da le ne bi smel kdo reči: pogledj, kako bi se rada nosila. In potem sploh: krščansko dekle se ne sme tako oblačiti, kakor se tukaj oblačijo...” Ne, draga moja! Maškare so ena stvar, nedostojne obleke so druga, ampak vse to nima prav nič opraviti z dostojno moderno obleko. Dostojna obleka tudi nobenega fanta ne bo motila. Berite tole: “...Hay que tener siempre mucho idealismo; considerar la sexualidad como expresión del amor espiritual. El varón debe subordinarse a la mujer y la mujer debe facilitar la conversación del amor por el justo cuidado de sus prendas y una coqueteria bien entendida, que renueve inteligentemente sus atractivos...” Nikar ne mislite, da je kakšna “taka, moderna” revija. Ena najresnejših katoliških revij je in članek je napisal profesor katoliške univerze. Biti dostojno oblečen, ne samo, da ni greh, ampak je nujno potrebno, draga moja. Dekleta včasih vse premalo pazijo nase. Veste kaj me je najbolj motilo pri ženski zunanosti, takrat, ko sem bil še prav mlad: nenapete nogavice, nepočesani lasje, negojeni nohti...”

“In danes”, je vprašala nekam izzivalno.

“Isto”.

NE VEM KAKO BI

“Ne, ne dragi Abu Sabu. Z menoj pa je prav drugače. Ne bojim se novega dela, samo... ne znam prositi za službo.”

“Dragi moj, huda stvar. Morda bi bilo bo-

lje, da bi se bali menjati službo, ampak, ko bi se že enkrat za ta korak odločili, da bi tudi znali prositi zanjo. Sicer si pa nikar tega preveč k srcu ne jemljite. Počasi se človek vsega navadi. Prvi nastop oziroma predstavljanje je pri bodočem šefu silno važno: recimo, da se mu predstavite in potem takoj nadaljujete: "Oprostite, ali bi mi lahko povedali, če me slučajno čez tri mesece vržete ven, ali dobim kakšno odškodnino?" "To vedno naredi sijajen vtis na "jefeta". Sploh smo "kampelci". Nekemu mojemu polznanecu so nekje ponudili službo, ker je bil dobro priporočen. Prišel je na službeno mesto: velikanška hiša, lepo opremljene pisarne, ampak brez ljudi. Sledil je približno tak pogovor:

"Tako, dragi gospod, tukaj smo! Slišal sem, da ste -vi precej nadarjeni za organizacijo. No, tukaj boste imeli lepo priliko..."

"Oprostite, slabo so vas informirali!" (Vidite, to je značilno za nas Slovence, da se v nič dajemo).

"In vendar sem slišal že tolikokrat..."

"So se pač motili", ga je mož prekinil. (Vidite, mi smo res značajni: kadar kaj trdimo, ne popustimo).

"Morda ste se preveč prestrašili. Vem, da bi bilo to vaše prvo mesto tukaj v Buenos Airesu. Gospod XY, kateremu ste bili tako čudovito priporočeni, je zelo interesiran, da ostanete tukaj v službi."

"Mi je zelo žal, ampak odkrito povedano, mislim, da je bolje, če niti ne pričnem, to je vse preveliko..."

(Morala te kratke tragedije: a) kadar je človek neumen, mu tudi bogovi ne morejo pomagati, b) tista počasna smrt, ko Indijanci spuščajo nekomu počasi vedno na isto mesto glave kapljice vode — spomni se na Winnetoua in Old Shaterhanda — je naravnost vse premalo za takega človeka, c) vzgojitelj: ko boste spet kdaj sestavljali čitanke za ljudske šole, pišite raje o tem in ne o lisici, ki jo je jež porinil iz brloga...)

Ura je bila že pozna, ko sem počasi spet stopil izza zavese. Abu Sabu je sedel, kakor, da se ne bi od jutra premaknil tam za mizo in me motril.

"Vidite, tako je življenje! Tisoče in tisoče problemov nam prinaša. Prav z veseljem se pogovarjam z ljudmi: navdušujem jih, pravim skušnje, ki sem jih doživljal, prepričujem, naj bodo kljub vsemu ponosni, naj bodo vestni delavci, pa se istočasno naj ne puščajo iz-

"So se pač motili..."

rabljati (nekam sumljivo se mi je zdelo že od nekdanj, zakaj lastniki tovarn tako radi jemljejo Slovenke za delo: zdaj vem. Garažo in kamor si jo posadil, tam jo boš našel čez pet let. Svoj stroj pozna, naprej pa se ne sil. Idealno za lastnika. Drugi ljudje napredujejo, mi pa se hvalimo, kako nas imajo gospodarji radi in — stokamo.)

"Kot vidim, vas nobena stvar tako ne spravi s tira, kakor ljudje, ki vedno tožijo." "Res je tako. Prvič zato, ker so s tem krivični proti mnogim drugim, ki jim gre slabše in drugič zato, ker si s tem sami ubijajo voljo do napredka. Dragi moj gospod, Slovenec ima res razloge, da se kdaj sme zjokati, pa je bolje ne vedno nanje misliti. Toda — so trije razlogi, zaradi katerih res lahko jočemo in katerih je bolje ne pozabiti!"

TRI NAPAKE

Naša velika nevoščljivost! Nekdo je prišel na važno mesto. Opravljanje, zmerjanje na vseh koncih in krajih. Pa zvedo, da se je povzpел in se je zgodilo, da so šli prav v tovarno in so začeli pri vrhovih opravljati in namigovati: saj smo ga tam doma dobro poznali. Sploh pa ne vemo, kako je mogel priti na

tako mesto, ko je bil doma naveden kmet...
Ob takih stvareh se zjoči!

In druga: še vedno se gremo "na ta prave" in ne na "čisto ta prave" ali na klerikalce in liberalce ali na mladce in stražarje, ali pa... Nikdar nisem verjel v poosebljenega hudiča, ampak, če bi mi kdo nekoč dejal, da je to bilo njegovo delo, se ne bom čudil. In kar je najlepšega: s komerkoli govoriš, vsakdo prizna, da je to neumno, da se je v preteklosti motil, spremeni se pa nič. Ima mirna vest. Pa je nekdo dejal, da je mirna vest včasih samo slab spomin... Tukaj se lahko res zjočete...

In tretja: Kranjci so skopuhi, Štajerci so pijanci, Primorci ne znajo niti pisati... Ali je res? In če je? Naša malenkost, dragi moj, nas bo pokopala. In če res mislite, da ima vsakdo svoje napake, pomislite na gorenjskega delovnega kmeta, na štajerske vinograde in

na Primorce, ki so bili dvajset let brez šol in so jim pljuvali v usta, kadar so govorili slovensko... Za zjokati se je... dragi moj... In če bi ne vedel, da bo nekoč vse to zginilo, če ne bi bil prepričan, da je na koncu koncev le to važno, da je človek dober in da ni važno s katerega konca je, niti kakšen jezik govori, bi se res zjokal, kakor Jeremija. Pa vem, da bo nekoč vse drugačno, lepše. In kadar podvomim v svojo vero, pogledam pet let nazaj in vidim, da sem imel prav: nismo še na konju, ampak tudi na tleh ne več. In to človeku dobro de. Čeprav sem star, in pravijo Indijanci, da staremu človeku niti belo ni več belo, niti črno ni več črno, sem le poln zanimanja in vere in upanja, da bom nekoč sedel za to mizo in da bodo vrata odprta — a da bom ostal ves dan sam. Morda mi bo dolgočasno, toda moje srce bo vriskalo od veselja."

JAKOPIČ MARJAN — Spittal

Domače pesmi

P E Č

Nocoj že naletava sneg droban,
in veter kot neumen v vrata buta,
Nocoj najlepše v kotu je doma,
kjer izba je s spomini vsa posuta.

Tako sedim ob peči in kramljam,
kramljam s plamenčkom, ki pečnico liže,
kot mati dobra mojim je rokam —
kot k njej primikam se ji vedno bliže.

Kaj vse na peči je in kaj pod njo,
morda povedala bi mlada leta,
pokličite brž, pokličite jih nazaj,
ustavi jih, pa — saj so že izpeta...

Prav res ne vem, če šel bi še od tod,
saj zdaj povedal sosed bo povest,
povedal o strahovih in še kaj,
povedal o lepotah daljnih mest.

Kako lepo se vidi iz peči,
na klop, na mizo: vsi prav majhni so,
saj skoraj zvezdo v roke bom ujel,
ki mi ponuja jo sedaj nebo.

Peč topla je, jaz komaj da bedim,
nocoj mehak sem in tako domač,
nocoj zamenjal ne bi za ves svet,
peči, zapečka, pod pečko igrač.

VEČER

*Danes je večer
tako lep in tih,
danes je kot pesem
moj vzdih.*

*Oblaki kot ovce beže,
kdo ve za njihovo pot,
poleg je luči prižgal —
dobri Gospod.*

*Sveže seniki diše,
kopice sredi njiv
fantovski glas je na vasi
dekleta v sanje ovil.*

*Dober, dober Gospod,
topoli šume mu v pozdrav,
danes je lep večer,
nocoj bi dušo razdal.*

ANČKA

(Zgodba z Nahuel Huapija)

Švicarska jedilnica v planinski koči se je vedno bolj polnila. V veži pod stopicami so ropotali turisti, odpenjali smučke in jih postavljali v dolgo vrsto ob steno. V delavnici se je nekdo prerekal z malim, živahnim fantičem, ki je posojal oskrbnikove smuči, zaradi palice, zlomljene tam nekje pri gozdliču nad drugim ski-liftom.

Vurnik je otresel sneg z gobjeric, odpel novi, svetli vetrni jopič in naglo smuknil po ozkih stopnicah mimo dveh, treh deklet, ki so opravljale svoje smučarskega učitelja, v zgornje prostore koč. Odprl je vrata jedilnice in še v hipu potopil v gorko ozračje zakurjene sobe. Toplo vzdušje ga je prijetno omamilo, a takoj je tudi začutil, da se mu opira natakleni in zakajeni prostor, živo nasprotje svetle in proste narave tam zunaj.

Razgledal se je po pisanem neredu puloverjev in vetrnih jopičev. Večina tekmovalcev se je že ukvarjala s čajem in čenčami. Tam v kotu se je stiskal plavalasi Danec k svoji nemški zaročenki. Vurnik ni bil vaje ljudi, ki razkazujejo svoja čustva pred vsem svetom, in ko je pred letom prišel v nekam svobodno družino pod Catedralom, mu je bilo skoraj nerodno gledati parčke, ki so bili za njegove pojme vse preveč intimni. Zdaj se je že vsemu privadil in mu ljubimkanje ni šlo več na živce. Obdržal pa je še vedno svoje trdo, zdravo prepričanje, ki je surovo odklanjalo take osladnosti. "Bluf", je dejal prijatelj Tevž, stari RAF-ovec, ki mu gotovo dekleta niso bila nobena skrivnost, a ki tudi ni maral za sentimentalnosti bariloških smučarjev. Ali res ne morejo najti za ljubezen primernejšega okolja, kot natrpano jedilnico catedralske koč?

Pri sosednji mizi so se drenjali slovenski prijatelji iz Venete. Fantje, ki so pred desetimi leti zadnjič imeli smučke na nogah, a so se s čudovito vnemo in skoraj preveliko drznostjo spet začeli posvečati sportu. Večno brez denarja — vojna jih ni naučila štednje — so si pomagali, kot so vedeli in znali. Iz Porta Morena so po potrebi prikrevsali peš pod Catedral, si izposodili včasih kar na upanje pri zadirčnem, a dobrodušnem oskrbniku smučke, potem pa so se potrpežljivo in vztraj-

no pehali na vrh gore in se slednjič korajžno spuščali po strmih pobočjih proti dolini. Padcev niso šteli in se tudi niso dosti brigali zanje. Vurniku njihov sistem življenja ni bil ravno po volji, ugajalo, pa mu je njihovo navdušenje za beli sport, ki je pomenil njemu smoter in polnost življenja.

Nenadoma se mu je zavrtele pred očmi. V motno jedilnico je nepričakovano vdrla svetloba in jasnina. Življenje je dihnilo vanjo.

Pri mizi za vrati je sedela ona! Naslonjena s komolcem na mizo, si je z roko podpirala rjavolaso glavo, držeč med prsti prižgano cigareto, da so se oblački dima vrtinčili nad njenimi kodri. Okrog ustnic ji je krožil lahen nasmešek in izgledalo je, da je zaverovana v igro s Tevžem. Metala sta kocke po mizi in štela pike — najobičajnejši in najpreprostejši način zabijanja časa, ki si ga privošči brezdelneži in postopači v vseh latinskih deželah sveta.

Vurnik ni bil več šestnajstletni pobič, da bi se zmedel. Skril je svoje razburjenje in pristopil k mizi. Pogledala ga je s tistim značilnim, zdolgočasenim nasmehom in ga vprašala, če je prismočal s Punte Nevade. Potem ga je povabila, naj prisede in igra.

Fantu se je zdelo kockanje najbolj idiotiska igra na svetu. Sploh ga ni zabavalo ničesar, kar ga je priklepalo na stol. Želel si je gibanja, kretanja in premikanja. Sovražil je karte in bril norce iz šahistov. Toda karte in šah zahtevajo vsaj neko mero pozornosti. Kocke ne. Trpaš jih v usujen kozarec in jih mečeš po mizi. Smešno! In vendar je začel tu doli v Patagoniji kockati. Jasno, ne radi igre. Še v glavo mu ni padlo, da bi se kdaj pridružil fantom iz Venete, ki so se brž navzeli tega bedastega razvedrila od sostanovalcev v tisti beznici. Ne — igral je kocke le z njo.

Sedel je in vrgel kamenčke. Ni se brigal za pike. Navidez je pazil na igro, v resnici pa je izpod obrvi gledal le, da mu ne bi ušla nobena njena kretnja. Kljub temu so mu možgani še delovali. Samega sebe ni mogel razumeti, da si je začel tako strašno nasprotovati. Logika je kruto in neizprosno zahtevala odgovora: "Zakaj? Zakaj si nor na žensko, ki pred-

stavlja živo nasprotje vsega, kar si si kdaj kot dekliški ideal zamislil?"

Iskal je odgovora, a ga ni našel. Lepa Tirolka, ki so jo Bog ve kdaj slovenski pobje krstili za Ančko, je bila najboljša smučarka pod Catedralom. Vozila je z gotovostjo in drznostjo, da jo je malokateri moški prekašal. Vurnik je bil eden izmed takih. Z lahkoto je zmaga nad sotekmovalkami na vseh tekmah Seveda ji je to dejstvo dajalo nekaj sijaja v okolju, ki je polagalo tako važnost na sportne uspehe. In vendar samo blišč zmage ni mogel razložiti privlačnosti, ki jo je izvajala nad svojo okolico. Vurnik se je čutil nekako omamljenega v njeni navzočnosti, zdelo se mu je, da bi napravil vse, kar bi ona hotela in ta suženjski občutek ga ni težil. Vedel je, da je več tovarišev podleglo njenemu vplivu. Mar ne misli Tevž skoraj isto o kockah, kot on? Jasno da igra le radi nje! Če je zmešala tega Don Juana, ki je preobrnil vso Evropo od Harkova do Londona in od Danske do Malte, ni čudno, da so mladi fantiči, ki so se mogli bahati s smučarskimi trofejami in pokali, medleli pred njo. Toda, da je izgubil glavo ou, ki je vedno ohranil svoje nazore neomajane, to se mu je videlo nerazumljivo.

Gneča v jedilnici se je začela redčiti. Smučarji in turisti so pobirali svoje kape in jopiče. Avtomobili spodaj so trobili in klicali zamudnike. Tevž se je dvignil in se poslovil. Ostala sta z Ančko sama pri mizi.

Dekle mu je natočila novo čašico vermuta in mu jo ponudila. Nikdar ni pil, včasih skoraj pokusil ni alkohola. Uverjen je bil, da mora sportnik držati abstinenco. Res da se tudi zdaj ni upijanil nikoli. Toda kadar je bil v njeni družbi, je počasi požiral razne pijače, ki so mu bile prav za prav zoprne. Bal se je, da bi si deklič razlagal njegovo odklanjanje kot prikrit očitek.

"Hočeš z menoj?" ga je vprašala v hribovski tirolski nemščini. "Rađa bi šla še enkrat na vrh in mehanik žične železnice mi je obljubil, da me zvečer potegne gor."

Njena beseda mu je bila povelje. Vzela sta smuči in krenila po cesti proti neobdelanemu betonskemu ogrodju nove vzpenjače. Italijan je nekaj ugovarjal, a Vurnik je vedel, da se bo slednjič vdal. Ni mogel dolgo odoleti lepemu dekletu.

Lepemu dekletu? Ali je bila Ančka res le-

pa? Tudi to vprašanje ni našlo odgovora. Njena krepka, močna postava je bila skoraj preveč zavaljena, izraz njenega lica preveč drzen, in izzivalen. In vendar je njen stas opajal, obraz privlačeval.

Voziček je naglo brzel po debelih žicah, čeprav so ga sunki vetra zibali sem ter tja. Spodnja catedralska smučišča so izginjala v globini. Dekle se je brez vse zadrege postavilo k fantu, da so se njuna ramena dotikala. Kazala mu je skozi okno snežno strmino in govorila o zadnjem slalomu. Vurnik jo je čutil ob sebi, gorelo mu je po telesu in bledlo po glavi. S silo se je zadrževal in odgovarjal nekaj tjavendan.

Še vedno ni umrla misel v njem. Ključala je neusmiljeno. Kaj ni doma v gimnaziji, pozneje kot vojak in slednjič kot begunec poznal nekaj žensk? Parkrat se je tudi zaljubil. Toda dekleta so se mu zdeli precej enostavne stvarce. Njegove simpatije so bile vedno na strani tistih skromnih, preprostih bitij, ki so držale na tradicijo in so zrastle v poštenem slovenskem okolju. Vse kar je bilo gosposkega, modernega, izumetničenega se mu je upiralo.

Zdaj so se mu pojmi mešali. Ančke ni mogel in ni hotel uvrstiti v drugo skupino. Nekeč mu je prijatelj v vasi rekel o njej grdo besedo. Brezobzirno mu je povedal svoje mnenje o njej. Mnenje, ki je slonelo na precej trdnih temeljih. Vurnik mu ni mogel dosti oprekati, vedel je, da je morda res, kar pravi in kljub temu ga je tisti trenutek skoraj zasovražil. Sam sebi je zanikal vse, kar je slišal in domišljija mu je še vedno čarala čudovite slike nepremagljive sportnice in nedosegljive ljubice.

Na gornji postaji se je voziček ustavil. Izstopila sta. Zadnji sončni žarki so poljubljali vrhove severnega grebena. Princeski, odeti v bel zimski plašč, sta se lesketali v nakitu snežnih biserov in kristalov. Škrbine Konjskih zob so kukale izpod bele odeje, otožno in grozeče, kot žalostni pohabljeni, ki jih je udarila zla usoda, pa so zato postali odurni in hudobni.

Preko zahodnega roba je brila ostra mrzla sapa in sipala mladenki lase preko lic. Ančka si je naglo pripela smuči, se vzravnila in zajodlala, da so odmevale bele rebri. Vsa utrujena naveličanost, ki ji je včasih kazila prikupnost v dolini, je izginila z njenega zago-

relega obraza. Ponosno zravnana na smučeh je bila lepa kot gorsko božanstvo. Zarezala je prve krivulje v mehki pršič in zdrsula naglo in odločno čez strmo pobočje proti Kondorjevi pečini.

Vurnik je opazoval njene nagle, gotove kretanje in jo spet in spet občudoval. Saj vozi kot moški, energično in silovito! Zagledal se je v oblačke pršiča, ki so hiteli za njenimi smučmi in za hip mu je prišla druga slika pred oči, tam iz alpskih predelov. Neko drugo dekle drsi pred njim. Ni slaba smučarka. Spretno in ljubko se obrača v plužnih zavojih. Tu in tam se ozre nazaj, in njene oči iščejo njegovih, da bi brale v njih odobravanje in vzpodbudo. Ančka se ne bo obrnila med vožnjo nikoli. Naslaja se v drznih kristijanijah, vrtoglavi brzini in norih strminah. Na ono drugo so ga vezali spomin in govorica, misel in srce. K tej neugnani tujki pa ga privlači nekaj nerazumljivega in neznanega. In dasi ne bi hotel nikomur priznati, se je dobro zavedal, da je moč, ki izžareva od nje prvotnejša in silnejša kot sladko čustvo, ki mu je stisnilo v naročje slovensko dekle tam onkraj morja v daljni Evropi. Spomin ga je zadel, zaboilelo ga je v prsih in spet se mu je porodil občutek krivde, čeprav si ni mogel razložiti, v čem ta krivda obstoja.

Da prežene neumne misli, se je zapodil po strmini. Mraz, ki ga je grizel v obraz, mu je dobro del in brzina mu je zjasnila glavo. Nič misliti — nič grebsti po sebi — samo hiteti, hiteti tako-le po belih poljanah iz neskončnosti v neskončnost, kot hite drobeci tvarine po vesoljstvu. Mar ni mrtva gmota, ki slepo izpolnjuje ukaze Vsemogočnega, srečnejša kot ubogi ljudje, ki si grizejo dušo vse življenje, v zamejo za tiste redke trenutke minljive sreče? Zakaj ne moremo zatreti hrepenenja srca in poleta misli, postati mirni, kot so mirne in nepremične hladne gore, ki jih pokriva ta led in mraz zimskega večera?

Ko je zaokrenil v krepkem obratu pod črni razki Kondorjeve pečine in zarisal v izdrsano belino nov polkrog, je Ančka že brzela po hudi strmini naravnost proti dnu ogromne kotanje, čez katero se smelo pnejo železne vrvi žične železnice med srebrnima stolpoma. Prav nič ni poskušala zavirati hitrosti, v navpičnem smuku je sekala prečne sledi popoldanskih izletnikov, zibajoč se enakomerno v kolenih, s čimer je še povečala brzino. Popolnoma je pozabila na jarek, ki se je vlekel pod žica-

Cerro López v bariloških gorah

mi in ki so ga izkopali delavci, ko jim je zamadlo enega izmed še nenapetih kablov. Ko je zagledala oviro že čisto od blizu, ni izgubila glave. Vrgla se je v sunkovito kristjanijo, da jo je zabolelo v gležnjih. V nepričakovanem okretu je izgubila ravnotežje, sila sunka jo je zagnala z močjo ob tla, da se je dvakrat preobrnila in se zakotalila navzdol, ter slednjič obležala z glavo samo nekaj centimetrov od kamenitega podnožja jeklenega stolpa.

Vurnik jo je videl, kako je drvela naravnost proti jarku, a koj je uganil, da je pozabila na nerodno zajedo sredi strmine. Zakričal je za njo, a dobro je vedel, da ga ne bo slišala. V brzini, s katero je rezala zrak, so utrnili njegovi klici. Vstavljal se je in brez moči opazoval, kaj se bo zgodilo. Ni bil človek, ki bi se naglo preplašil, a ko je padla ter jo je treščilo naravnost v betonski opornik, mu je krik zamrl v grlu.

Oddaljen kot je bil, ni videl, da ni zadela ob kamen. Ker se ni dvignila, je bil prepričan, da se ji je kaj pripetilo. Zaprašil se je po strmini in jo v nekaj sekundah došel. Hu-

da slutnja ga je minula, ko je opazil, da si prižiga cigareto. Zaustavil je tik pred njo.

"Ti seveda nisi padel, ker ti je tisti preklicani jarek ostal v glavi", je rekla izzivalno, uporabljajoč izraz "verfluchter Graben". Nato je pokazala na betonski rob in se nasmehnila: "To bi bilo prijetno, se ti ne zdi?"

Fant je molčal, da ne pokaže prestanega razburjenja. Sedel je na sneg poleg nje. Ali se res ni prestrašila, ali se samo dela pogumno? Pogledal jo je izpod obrvi. Položila je roko pod glavo in zleknjena v sneženi kotanji, ki jo je izgrebla s svojim lastnim telesom, je mirno kadila, kot da sedi za pečjo doli v planjski koči. Vendar se mu je zdelo, da ji je šinilo nekaj krvi v glavo in da ji je lice rahlo zardelelo, bodisi od strahu, ali od napora. Na vsak način pa so ji misli že begale drugje. Oči so ji iskale po vršičkih Princes, na katerih je umirala zadnja rdeča svetloba zahajajočega sonca. V nižini so se vlačile teme in se tihotapile po dolini gorskega potoka proti osrčju gore. Onstran kotanje so tonili zasneženi gozdovi v večernem mraku. V dolini so se prižigale prve luči.

"Lepo je", je dahnila in v hrepenečem pogledu, ki je hitel za žarki svetlobe, v mehkem, skoraj otožnem zvoku teh besedi, izgovorjenih na način, ki ni bil prav nič njen, je prvič začutil nekaj dekliskega in ženskega, česar je do zdaj na njej vedno pogrešal.

Zamižala je in obraz se ji je raznežil. Če bi bila kje v dolini, bi računal, da se pretvarja. Toda tu gori je slutil, da je njeno zamaknenje resnično. Vedel je, da ljubi lepoto planin s strastjo, ki je lastna vsem gorjancem, in da lepota oplemeniti človeka, ki jo čuti, da si morda samo za bežne trenutke.

Zmagalo ga je. Dih lepote se je strnil s skrivnostno privlačnostjo lepe tujke in bojažen, ki jo je pravkar čutil za njo, je ohromila njegov odpor. Sklonil se je čez njo in ji dvignil glavo. Človeka dveh tako različnih svetov sta se združila v prvem poljubu.

Le kratko je trajal čar. Zavedla se je in ga odrinila od sebe, rahlo toda odločno. "Dovolj je", je rekla in zagnala še skoraj celo cigareto v sneg. Vzpela se je na smučeh in dasi so ji lica še bolj gorela kot prej, je bila spet čudno mirna.

"Paziti se te moram. Nevaren fant si", se je nasmehnila. Zapičila je palice v sneg in se okrenila preden se je spustila po pobočju:

BOGDAN BUDNIK — Buenos Aires

PREBIRAM STRUNE...

Prebirem strune svojega srca,
zastiram svojo tiho bolečino,
odpiram v sebi zadnjo globočino,
utiram k tebi, ljuba, pot želja.

Zblazneli čas vse dlje me v svet peha,
v globeli naših dni vali sivino...
Svireli moje spev kot staro vino
v deželi tuji v vrče src kaplja...

Lestenci upov se prižigajo.
Slovinci, po vsej obli razmetani,
se v senci bede k Soncu dvigajo.

Prostosti žeja žge me v stari rani.
V bridkosti zublje, ki v svet švigajo,
sladkosti svoje čisto kapljo kani.

"Tudi ti se moraš paziti!" je zaklicala izziva-joče in že je letel pršič izpod njenih smučí.

Obstal je. Je Ančka ženska, ki ga je omamila, ali je nekaj drugega, strašnejšega... tujina, ki ga je začela priklepiti in ga vezati nase?... Ah, ta tirolska smučarka! Kaj pa kranjski deklíč, ki ga čaka doma?...

Samo misel je šla skozi njegove vroče možgane. — Nato pa je v divjem smuku začel rezati hrbte.

Dosegel je smučíšča nad gozdičem in se spustil naravnost proti dolini. Temačnost in belina sta se mu spajali v očeh v sivkasto meglo. Ni videl ne strmin, ne kotanj, letel je skoraj po zraku skozi prostor in smučke so se rahlo dotikale belih tal, ki so bežala pod njim iz sivine v sivino. Morda pa se ne premi-ka on, morda beži gora pod njim in on ostane trdna neomajena točka v vsemirju? Le čemu hrepeneti po ljubezni, ko te naglica in sneg, smučke in gora pripeljejo tako blizu ritmu vesoljstva, ki je gibanje in mirovanje.

Ostri čut za ravnotežje in zdrave noge so vzdržale noro vožnjo. Ko je preletel mostiček preko potoka ob vznožju gore, je Ančka že odšla proti domu. Na lesene barake, bela smučíšča in bambusovo goščo je pritajeno legal skrivnostni mrak zimske noči.

V. A.

Pisateljska družina "France Balantič"

V lanskem Koledarju Svobodne Slovenije je bila sicer podoba nekaterih članov Balantičeve družine, ni pa bilo poročila o njej. Vendar se mi zdi, da mora biti na vidnem mestu zabeležena tudi ta veja, zeleneča veja naše kulturne dejavnosti v tujini in vsaj kot kronika zabeležen njen obstoj. Na predlog kulturnega referenta pri Društvu Slovencev v Buenos Airesu dr. Tineta Debeljaka je dr. Mirko Kovačič, urednik begunske taboriščne revije "Svet in dom" v Italiji, dne 18. sept. 1948 sklical nekaj tukajšnjih pisateljev in pesnikov na sestanek, kjer se je ustanovila "Pisateljska družina France Balantič" v spomin na našega sodelavca v domovini, ki je na tako tragičen način postal naša "goreča plamenica" na poti okrog sveta domov. Društvo je imelo predvsem namen, povezati slovenske protikomunistične pisatelje v prijateljsko družino ter na intimnih in javnih prireditvah buditi smisel za leposlovno umetnost ter jo ustvarjati in publicirati. Za svojo tradicionalno dolžnost pa si je postavila prirediti vsako leto javen nastop kot "Balantičev večer" v njegov spomin, če le mogoče v mesecu novembru, ko je v noči med 23/24. 1943. gorel živ v Grahovem.

Na treh članskih sestankih so člani poleg branja svojih del imeli tudi posebna predavanja; tako je govoril prof. Gerzinič o kritiki, potem dr. Debeljak, zadnji urednik "Doma in sveta", o zgodovini in vrednosti Ds ob šestdesetletnici, pri čemer se je predsednik dr. Kovačič posebno spomnil vseh umrlih in ubitih "dominsvetovcev", na zadnjem pa je pravil svoje zgodbe pisatelj dr. Novačan, katerega v počast ob prihodu v Argentino so se člani zbrali. Dva intimna večera pa sta bila dozdaj v noči Balantičeve smrti leta 1948 in 1949, kjer so ob "Balantičevem ognjišču" brali njegove in svoje stvari v njegov spomin.

Samostojne javne nastope je imela doslej štiri: tri Balantičeve proslave 28.11.1948,

18.12.1949 in 19.11.1950.), na kateri so pisatelji sami pa tudi izbrani recitatorji iz dramskih družin IDNAVE in SIO recitali izvirna dela emigrantskih pisateljev v Argentini. Sodeloval je tudi pevski zbor iz San Martina. Četrty nastop 23.9.1950. pa je bil posvečen obletnim spominom Prešerna, Ketteja, Detele, Medveda in Velikonje ter recitacijam emigrantskih pisateljev izven Argentine (Trnček, V. Kos, Svet, Mauser, Beličič in Bükvič). Sodelovali sta obe igralski družini, oktet Pevskega društva Gallus in pianist Soler. Kritika je spremljala z odobravanjem te javne nastope, kakor tudi občinstvo. Spremljali so jih uvodni članki po našem časopisu "Svobodni Sloveniji" z namenom, da v emigraciji ohranjajo in oživljajo ljubezen do lepe slovenske besede.

Balantičeva družina pa je tudi vedno rada pomagala pri drugih kulturnih prireditvah v okviru Društva Slovencev: tako pri Prešernovi proslavi 13.II.1949, pri žalni uri za vse padle žrtve v revoluciji 12.6.1949, pri sprejemu škofa dr. Rožmana in pri spominskem dnevu naših žrtev 4.6.1950.

Njeno pravo delo pa je bilo predvsem: gojiti in ustvarjati leposlovne umetnine.

Kljub temu, da je Družina delovala že od sept. 1948, ni imela še urejenih pravil in pravnega odnosa; to se je storilo na izrednem občnem zboru 5. nov. 1949. Na njem so bila potrjena društvena pravila, ki določajo redno in pripravljajno članstvo. Na I. rednem občnem zboru junija 1950. pa je bil izvoljen ponovno za predsednika družine dr. Miro Kovačič. Družina je tudi povabila za izredne članke izven Argentine bivajoče slovenske protikomunistične pisatelje. Tako skuša zajeti vse leposlovne ustvarjalce za mejami naše Domo-vine in jih povezati v gojitvi slovenske leposlovne umetnosti in v skupnosti ter poskrbeti za dokumentacijo tudi te naše kulturne panoge v emigraciji.

ZAMEJSKA POTOVKA

SLOVO OD ARGENTINE

Zamejska potovka se je odpravila na pot. Nesla je pozdrave argentinskih Slovencev po svetu. Poln žakelj jih je imela. Mnogo jih je še pustila doma, da jih ponese drugič, saj ni mogoče vseh potov naenkrat opraviti. Tako je pustila v svoji bajti v Lanusu pošto za tista dva Slovenca, ki na Aljaski čakata, kdaj bo medved na oni strani Beringovega preliva zatulil. Tudi pisem za petnajst Slovencev, dva nova in trinajst starih slovenskih nečakov strica Toma, ki razbijajo svoja puškina kopita po trdih glavah severnih Korejcev, je morala odložiti. Duhovne šopke za slovenske misijonarje v Afriki in Indiji je spravila kar pri g. Lenčku. Na Kitajsko že od vsega začetka ni mislila iti; nekaj zato — pravi — ker pije rajši kofek kot čaj, drugič pa zato, da je ne bi dr. Janež skozi rentgen pogledal. Pa to je bolj izgovor, pravi vzrok je, kot rečeno, v tem, da ne zmore vsega naenkrat. Kristof Kolumb je rabil tri mesece, da je prišel s Španskega v Ameriko, pa ni med potjo nič klepetal. Jaz si moram nabrati kaj novic, zato pa sem potovka in to delo vzame časa na pretek, čeprav se voziš z zrakoplovom, ali kako se že pravi tisti mašini, ki po zraku plava.

Na letališče v Moron jo je spremilo celokupno uredništvo Koledarja Svobodne Slovenije. Gospod glavni ji je izročil šopek rdečih nageljev, ki jih pa ni hotela vzeti, češ, naj jih rajši dajo na oltar pri Mariji Pomagaj za srečno pot. Pač pa se ni branila, ko ji je žena tega glavnega stisnila nekaj v zadnjo številko Svobodne Slovenije zavitega cvrtja. Najbolj milo se ji je storilo, ko ji je še tisti gospod, ki vejice popravlja, na skrivnem vtaknil v malho stekleničico brinovčka, kajti v zračnih višavah včasih človeka slabost obide.

Aeroplan je odrčel, uredniki pa so korporativno zavili h gospej Brinškovi v Ramos Mejia, kjer jim je gospod Žitnik postregel z najnovejšimi novicami. Še preden je bilo teh novic konec, je zamejska potovka preletela Ande in zagledala pod sabo čilensko prestolnico Santiago.

V ČILEJU

Prav nič je ni skrbelo, kako bo opravila v čilenski prestolnici. Malo korajže ji je dal

brinovček, malo pa to, da se bo najprej oglašila pri s. Vincenciji Kaplja. Z žensko se pa more vse drugače govoriti kot s kakšnim nerovznim društvenim predsednikom moškega spola, pri katerem nikoli ne veš, ali so bolj učena njegova očala ali njegov notes, ki ga nosi v notranjem žepu suknjiča.

“Častita sestra, najprej Vam moram povedati, da Vas vsi argentinski Slovenci najlepše pozdravljajo, da Vam želijo prav blagoslovljen božič in eno srečno novo leto.”

Sestra Vincencija se je za pozdrave in voščila lepo zahvalila, prinesla bele kave, kruha in masla in se vsedla k potovki. Ta je rekla, da bi ne bilo treba in naj ji rajši pove, kaj je kaj v čilski Sloveniji novega, ker v Buenos Airesu bodo hoteli vse vedeti. Sestra je začela pripovedovati. Po vsakem odstavku je zamejska potovka srebnila požirek kave, ugriznila v namazani kruhek in si z jezikom obliznila obe ustnici.

“O slovenskih staronaseljencih, duhovnikov in usmiljenkah je poročal že lanski koledar. Število novih naseljencev se je od takrat precej povečalo. Tudi o tistih, o katerih se je že lani pisalo, zdaj lahko kaj več povem.

S prvim transportom julija 1949 je prišlo 6 družin, skupaj 23 oseb. Bili so skoraj vsi Ljubljance. Od šestih družinskih očetov zaslužita dva prav dobro, trije dobro, eden pa precej skromno. — Avgusta potem je prišlo 13 družin in 4 samci oz. možje brez družin, vsega 47 oseb, po večini iz kamniškega okraja. Od teh delata dva obrtnika na svojo roko, eden ima prav dobro, sedem pa dobro službo. Za ostale ne vem, ker gredo nekateri v provinco in izgubim stik z njimi. Največji transport je prišel letos januarja, 101 oseba. Bilo je 21 družin ter 31 samcev in samic, največ Primorcev in Notranjcev. Za 16 od teh Vam lahko rečem, da imajo kar dobre službe, za ostale pa ne vem točnejših razmer. Kakor ete brali, je prišlo letos v avgustu skozi Buenos Aires še okroglo trideset beguncev, o katerih pa ne morem dati še pojasnil. So to predvsem Štajerci in Prekmurci. Vsega skupaj je zdaj tu beguncev-civilistov okrog 200 duš. Od prejšnjih so trije inženirji in en študent, ostali pa obrtniki, kmetje in delavci. Česodim po tem, kar vem, jih naleti kakšnih 10% na prav dobre službe, kakšnih 80% na

dobre, ostalih 10% pa na slabše. V začetku jih je v slabih službah še več, potem se pa kaj boljšega odpre. Otroci hodijo deloma v kasti-ljanske, deloma v nemške šole, starejši pa gredo v službe. Lahko rečem, da imajo lju-dje, posebno izučeni delavci in obrtniki, po večini službe v svojih strokah. Nekateri si tudi že pomagajo v Argentino.

Če sem govorila o dobrih in prav dobrih službah, je to treba vzeti po tukajšnjih raz-merah. Dnevni zaslužek znaša 70—200 čilskih pesov. Skromna štiričlanska družina pa z lah-koto porabi na dan 100 pesov za hrano. S sta-novanji je zelo težko in so draga. Ze neki sta-novanjski blok, ki ga je postavila oblast je bilo 22.000 prošenj za stanovanja. Tam naš človek še ne pride zraven. Neka družina je imela srečo, da plačuje za stanovanje samo 450 pesov na mesec in ta si je lahko nabavi-la že skromno pohištvo. Drugi spijo mnogi še kar po tleh. Za zidavo hišic ni denarja, tu-di posojila ne, ker ljudje še ne uživajo toliko zaupanja, da bi jim kdo kaj več posodil. Sta-ri hrvaški izseljenci, ki so nekateri zelo boga-ti, nas ne poznajo. V okolju, v katerem naši ljudje živijo, so pa priljubljeni. Kakšne napa-ke staronaseljencev — Jugoslovanov — pa utegnejo včasih škodovati tudi novim Sloven-cem. Temu, da si mnogi ne morejo omisliti niti najpotrebnejše opreme, je vzrok tudi v tem, da pošiljajo svojcem pakete. V svojih skromnih razmerah pošiljajo največ polkilske pakete.

Družine živijo lepo krščansko življenje. Ze-lo so navezani na "Svobodno Slovenijo" in, Duhovno življenje, kina in plesa se ogibajo. Če so tudi vsi samci taki, ne vem, ker s temi nimam toliko stikov. O nekaterih vem, da so zelo poštene in dobri."

Zamejska potovka je prosila č. sestro še za naslov znane družine, ki jo pozna še iz domovine in za navodila, kako priti v Temu-co h gospodu Guštinu. S. Vincenciji se je je zahvalila za novice in tudi sama ji je po-vedala nekaj najnovejših buenosaireskih, po-tem pa se je lepo poslovila.

Med potjo k svojim prijateljem se je na lastne oči prepričala, da takole zunaj mesta ljudje nič kaj dobro ne stanujejo. Skoraj bi rekla, da imajo v predmestjih argentinske prestolnice ljudje snažnejša stanovanja in tu-di sami se bolj čedno nosijo. Stanovanje nje-nih znancev je bilo kakor oaza v puščavi. Zelo majhno sicer, saj so tudi oaze majhne, oprem-

ljeno z zaboji in odejami, toda soba lepo po-ribana in rože v lončku, čeprav potovkin o-bisk ni bil napovedan. Prav veseli so je bili in kar vedeli niso, kako bi ji postregli.

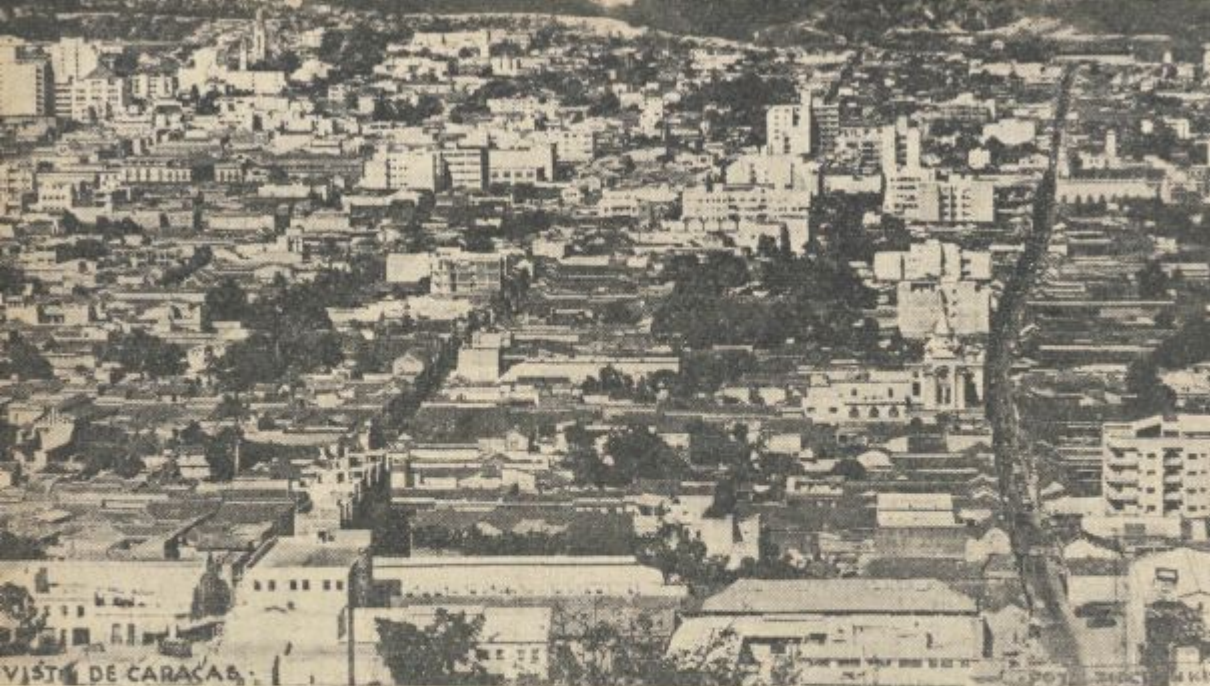
Hitro je minil večer, saj je pa tudi bilo govorjenja pozno v noč. Vse, kar je zvedela pri s. Vincenciji, so ji še bolj na široko, rek-la bi, bolj nazorno, razložili. Povedali so ji tudi, da so se nekateri, res zelo redki, pa ven-dar fantje, izgubili med slabo popivajočo družino. Tega je bila zamejska potovka naj-bolj žalostna, kajti nič se ji bolj ne dopade, kot, če se mladi fantje lepo obnašajo. "Manj-ka nam tu v glavnem mestu agilnega sloven-skega duhovnika", je razlagal gospodar, "ki nas bi bolj povezal skupaj ter zlasti fante dru-žil v pošteno domačo družbo. V Santiagu ni še namreč slovenskega duhovnika."

Kar dobro je spala na trdih tleh, čeprav je bila zdaj že dalj časa spet vajena mehke pos-telje. V Temuco je prišla že popoldne in se zglasila pri Želetovih. Bili so takrat šele me-sec dni tam, zato so bili še v začasnem stano-vanju. Prišli so tudi štirje gospodje duhovni-ki in mlad mehanik tako, da je bila zbrana vsa osemglava temuška slovenska kolonija. Prepričala se je, da je tudi v Čileju v provin-ci še težje za delo in stanovanje kot v pre-stolnici, da vlada vsaj v tem delu dežele pre-cejšnja reoščina, domačini pa da so leni in ne-zanesljivi.

V PARAGUAY IN PERU

Iz Čileja je šla zamejska potovka paberko-vat za novicami v Paravuaay, kjer je pričako-vala prav zanimivih zgodbic med Indijanci, za katere skrbijo slovenske šolske sestre. Pri-čakanje je ni prav nič varalo in res je vi-dela toliko plemenitega žrtvovanja naših ro-jakinj, da tega svoj živ dan ne bo pozabila. Pa kaj, ko sta te stvari v zadnjem času že popisala "Svobodna Slovenija" in "Duhovno življenje". Koledar gotovo ne bo hotel tega še enkrat ponavljati. O Indijancih so ji pa rekli, da ne bodo pisali; morda prihodnjič, le-tos le o Slovencih. Ampak, žal ji ni bilo, da je stopila tja.

Na svoje veliko in žalostno presenečenje je v Assuncionu zapazila, da je v naglici popot-nih priprav pozabila doma ovitek pisem, na-menjenih naših Braziljancem. Dobro se je spo-minjala, da se bile vmes pošiljske za gg. Ko-vačeve v Parahiba do Sul, Antona Lavriča v

CARACAS

Itauni, dr. Mitjo Lukana v Rio de Janeiro, Marijo Mestnikovo v San Adres in za naše gospode Mirta, Pristova, Valanta in Zvera, toda po toči zvoniti je prepozno. Tolážila jo je edino misel, da bi ji bil polet v Brazilijo in spet nazaj čez vso Južno Ameriko v Peru itak vzvel dosti časa, zato je rajši napravila trden sklep, da bo obisk Brazilije pri prihodaji poti prvi na pogramu.

V Peruju je bila skoro malo razočarana. Spominjala se je, da so perujske komisije hodile po taboriščih in delile že tam službe, pa je mislila, da se je tem vabilom le odzvalo kaj več naših rojakov. Ustavila se je v mestu Callao, kjer deluje g. Polde Kavčič. Ta ji je povedal, da ve v celi državi za enega samega slovenskega novonaseljenca, Primorca, ki živi v Limi. Tretja Slovenka je pa s. Marija Kavčič, ki je že dolgo let v Peruju. Baje so prišli še nekateri, pa so si brž pomagali ali v Argentino ali pa v Venezuelo. V tej deželi je dosti revščine in brezposelnosti. Lahko je v kakšnem industrijskem mestu še kakšen Slovenec, kje v notranjosti dežele, pa doslej se ni še javil. Pač pa je tu precej starih in novih Hrvatov in Črnogorcev, ki so jih staronaseljenci lepo sprejeli in zaposlili v svojih podjetjih. Imajo tudi svoj dom. Zelo je pohvalil gospod Polde "Svobodne Slovenijo" in ji želel veliko božjega blagoslova.

V VENEZUELI

Naša potovka je z zanimanjem brala v lanskem koledarju članek dr. Petra Urbanca o tej deželi, zato se je v Caracasu najprej podala k njemu na Apartado 2298. Malo nerodno ji je bilo. Okrog častitih sester in prečastitih gospodov se je že nekam navajena sukati, kar k nepoznanemu dohtarju jo je pa skoraj skrbelo stopiti. A strah ji je hitro splahnel, ko je zagledala prijaznega gospoda, ki je bil takoj pripravljen vse povedati, kar bi želela zvedeti.

"Koliko pa je kaj naših ljudi tukaj?" se je spustila potovka in medias res.

"Vseh Slovencev bo kakih 250. Od teh jih živi 50 v glavnem mestu, ostali so v notranjosti dežele, precej v petrolejskem področju okoli Maracaiba. Prevladujejo mlajši ljudje, starcev skoraj ni med njimi, otrok pa kar precej. Na kmetih jih je bolj malo, po večini delajo v industriji, v več primerih tudi žene-matere. Skoraj vsi delajo v svojih pravih ali sorodnih poklicih, tudi izobraženci, kolikor jih je tukaj."

"Je za stanovanje še tako hudo, kot ste lani pisali?"

"Je že precej boljše, ker so dosti zidali, toda cene stanovanj so zelo visoke, da jih zmorejo le oni, ki dosti zaslužijo. Če pa si

hočete postaviti čedno hišo, velja to 30.000 boliviarjev, kar znese skoro 9.000 ameriških dolarjev, ker velja en dolar 3.35 boliviarjev."

"Kakšni so pa zaslužki? In koliko se porabi?"

"Vi pa sprašujete, kot rojen žurnalista, mamka!"

"Tako so mi naročili gospodje od Koledarja in tako sprašujem."

"Prav, prav. Zaslužek je zelo različen, pa tudi cene so zelo različne. Navadni delavci zaslužijo 6—8 boliviarjev na dan, kvalificirani tudi do 20—25 boliviarjev. So pa tudi taki, ki jim pride čez 1000 boliviarjev na mesec. Sobo dobiš, če jo dobiš, že za 50 boliviarjev, stanovanje velja 150—800 boliviarjev. Kila mesa velja 3—5 boliviarjev, moka in sladkor sta po 1 bol., riž 1.20 boliviarja."

"Kako bi rekel? Domačini mislijo o tujcu, da je prišel le služiti, zaslužek pa hrani, da bo žnjim spet zapustil deželo, namesto, da bi ga v njej tudi porabil."

"Ali ste kaj organizirani?"

"To je težko. Prvič nas je malo, raztrese ni smo, drugič pa tu ne gledajo radi takih društev. Tujci, posebno nelatinci naj bi se čimprej asimilirali. Zaenkrat še skoraj vsi mislimo na vrnitev v domovino. Če se pa v domovini razmere ne bodo kmalu spremenile, bodo šli nekateri v druge države."

Ko je gospod doktor imenoval domovino, se je zamejski potovki milo storilo. Globok vzdih ji je prišel iz srca in nobenega vprašanja se ni več domislila. Rekla je "muchas gracias", on: "No hay de que" in interview bi bil končan, če ne bi gospod doktor povedal še nekaj laskavih besed na račun "Svobodne Slovenije" in že vnaprej plačal koledarja za prihodnje leto. Potovka je rekla, da ni treba, ker je toliko povedal zanj; dr. Urbanc pa je dejal; da se nekaj razume na gospodarstvo in si zato lahko misli, kakšne skrbi povzročajo tiskarski stroški gospodom v Buenos Airesu.

S tem pa program zamejske potovke v Venezueli nikakor ni bil končan. Tako so se ji v lanskem koledarju dopadli otročički na sliki Ilijeve in Žibertove družine, da se je že "doma" namenila obiskati jih. Imela je celo dober namen nesti jim nekaj sladkih argentinskih specialitet, a v mrzličnih pripravah na potovanje je to kot še marsikaj drugega pozabila. Gospoda Ilijo je našla pri dobri volji. Zato mu ni bilo treba stavljati dosti vprašanj,

ker ji je gospod sam od sebe dosti lepega povedal.

"Ko še nikamor drugam niso bila vrata odprta, razen v Venezuelo, so nam mnogi strogi sodniki l. 1947 zamerili, da zapuščamo slovensko protikomunistično begunsko skupnost in, da bi morali počakati na skupen odhod. Ko so se začela počasi odpirati vrata tudi drugam, jih je bolj malo prišlo za nami. Tako se je zgodilo, da smo se v Venezueli znašli le tisti, ki se nam je Evropa najbolj zamerila in smo jo hoteli zapustiti s prvim transportom, pa naj pelje kamorkoli."

"Sem slišala, da Vas je vseemo že kar 250"

"S to številko je nekako tako, kakor s 300.000 Slovenci v USA, ki bi jih statistike rade navajale. Tako nekako je z gornjo številko Slovencev v Venezueli: družin, katerih občevalni jezik je nemški, mi ne moremo šteti za slovenske, čeprav so se pri IRO tako priglasile. V slovensko protikomunistično begunsko skupnost ne moremo šteti tudi nekaterih, ki so "pozneje, na svoje stroške" in ne preko IRO šli iz domovine po svetu in po raznih potih prišli v Venezuelo, kakor povsem umestno poudarja lanskoletni Koledar. Zakaj so šli nekateri šele l. 1947 z rednim potnim listom in z vlakom iz "osvobodjene" domovine po svetu, kjer ne morejo prehvaliti srpa in kladiva, je težko razumeti. Pod temi vidiki narodnosti in svetovnega nazora se število slovenskih protikomunističnih beguncev v Venezueli nekoliko skrči in za te edino nam na tem mestu gre, ker po svoji usmerjenosti in povezanosti z ostalim slovenskim narodom predstavljajo slovenstvo v Venezueli."

"Kako se Vam pa kaj godi?"

"Mislim, da nekako tako kot drugod po svetu: vsak bi rad menjal. Tisti, ki so na mrazu in morajo menjati obleko, obutev in skrbeti za kurjavo po letnih časih, bi prišli radi k nam, na vročino, kjer vseh teh skrbi in stroškov ni; mi z vročine bi šli radi na mraz, da bi spet doživljali menjo letnih časov. Ker pa nismo več v rokah mednarodne dobrodelnosti in si ne moremo privoščiti potovanj za zabavo, tudi ne bi radi začenjali vedno znova, bomo najbrže ostali vsak pri svoji "drugi" domovini, dokler ne mine čas našega izgnanstva. Kdor ima primerno zaposlitev, kruha ne strada. Zaposlitev je pa odvisna od tega, koliko časa zna ali more kdo živeti od iskanja dela; kdor mora prijeti za prvo delo, ki

se mu ponudi, ker mora opoldne že jesti in zvečer nekje prenočiti, ta pač reče: "Hvala Bogu, še dosti dobro se je izšlo, ko je zjutraj tako slabo kazalo." Kdor pa more izbirati, pa že najde svojemu stanu, izobrazbi in prejštali materialisti in nas ne zanima toliko njemu poklicu vsaj sorodno, če že ne istovrstno delo. V tem oziru smo pa tudi mi po "primerno" delo kot primerna plača. Če se od plače da živeti, ne brskamo več veliko. Smo namreč prišli v to bogato Venezuelo po veliki večini brez nič, popolnoma praznih žepov, nekateri obremenjeni samo s kopico otrok in nam torej ni kazalo preveč izbirčnim biti. Je pa že tudi v Venezueli življensko pravilo: čez imaš delo in zaslužek, se ga drži z obema rokama in ga ne izpusti iz rok, ker je ponudba delavnih rok tolikšna, da je včasih težko najti delo. Menda v nobeno državo Južne Amerike ne pritiskajo priseljenci iz Evrope tako kot v Venezuelo, s pravilnimi potnimi listi ali pa tudi tihotapsko. Tako po vseh kotih, kjer kaže na kako zaposlitev, stikajo Italijani, Francozi, Španci, Portugalci in iščejo dela. Enak pritisk je k inteligenčnim ali pisarniškim zaposlitvam. Kdor pa ima delo, od katerega more živeti, je na konju; če nima prevelike družine, ki bi sproti trošila njegov zaslužek, se more s prihranki v kakih dveh letih postaviti na lastne noge ali si vsaj kupiti teren in začeti postavljati svojo hišico, kar je že večina Slovencev storila. Venezuelo zgolj delavnim rokam ni naklonjena in je treba trdo in resno prijeti in varčevati, kdor samo z delom svojih rok hoče zlesti na zeles, no vejico; še vedno pa je zlata dežela za sposobne, ki pridejo sem s kapitalom. Sicer tudi mednarodni kapital pritiska sem z vseh strani in trg ni več tako brezkonkurenčen, kakor je bil še pred kakimi petimi leti, pa se vendar kapital še more zelo plodonosno naložiti v podjetja te ali one vrste, če že ne v klimatsko najugodnejšem severnem delu republike, pa v klimatsko nekoliko bolj neugodni notranjosti, kjer še cele pokrajine čakajo človeške roke."

"Poleg skrbi za zaposlitev in zaslužek nam je vsem največ skrbi prizadejalo vprašanje stanovanja, zlasti družinam. Tudi danes je to največja bridkost in skrb priseljencev, ki si jo večinoma rešijo na ta način, da po tolikih mesecih, ko se nekoliko razgledajo, kupijo kje v kakem predmestju teren na obroke in si postavijo lastno streho; v nadaljnjih letih odpla-

čujejo teren in izboljšujejo hišico. V takih bivališčih je spet druga težava: voda, voda. "Vode ni bilo in je ni bilo" bi rekli iz Vombegarjeve "Vode". Sanitarna oblast jo dovažja v posebne cementne tanke več ali manj vsak dan, odkoder jo je treba raznašati po domovih-tu je prva praktična korist velikega števila otrok: vodo donajajo ali vsaj varujejo mesto v vrsti pred tankom, ki je včasih "več ali manj" dolga. Kljub tej "vodeni" nevšečnosti pa je to edini način, da domača in priseljena revščina pride do znosnega bivališča. Večina slovenskih begunskih družin je že prišla do take strehe, ki je sprva bolj zasilna, pozneje pa čimdalje bolj podobna stalnemu domu; samski ali družine, ki v to niso bili prisiljeni, pa imajo prihranke, ki preračunani v bivšo ali bodočo domačo valuto znesejo že čedno vsoto. Ne smemo namreč pozabiti, da se gibljemo pod tropskim solncem in da uživamo vse dobre in slabe strani te okolnosti. Slaba stran je neprestana vročina, podnevi dnevna, ponoči nočna, v suhi dobi suha, v deževni dobi vlažna, dobra stran pa je ta, da je delo razmeroma dobro plačano in da se življenski stroški dajo zelo skrčiti, tako glede perila, obleke in obutve, kjer je vsaka pena dobra, kakor tudi glede stavbarstva, kjer hiša ne potrebuje ne dimnika, ne peči. Za streho je v prvi sili dobra lepenka, za steno pa kakršnekoli planke — v tem oziru tudi ljudski okus ni preveč zahteven; po takih predmestjih vidiš hiše, bolje rečeno bajte, na katerih se še razločno vidijo napis, ki ti povedo, odkod so v deželo prišli zaboji, iz katerih ostankov so skupaj zbite in znešene: Made in USA — ti pove deska nekje nad vhodom, Made in Canada — piše na drugi deski v oglu, Made in occupied Japon — piše ob odprtini, kjer bo pozneje nekoč okno, na tej ali oni deski pa samo še "Made" ostalo je gospodar odžagal in porabil kje drugje. Seveda niso venecolanska mesta sama taka revščina, o ne; imamo tudi lepe palače, na vso moč razkošne in moderne, skoro prave nebotičnike, toda to zdaj še ni za nas in nikoli ne bo, ker višek stavbarstva bo za nas vedno in povsod "oj hišica očetova."

"Pridete kaj skupaj?"

"Slovenski protikomunistični begunci v Venezueli živimo v precejšnjem miru. Smo tako raztreseni po vsem ogromnem ozemlju države, da se le redkokdaj vidimo, kadar pa se, smo drug drugega vesel. Ker nikjer ni-

smo naseljeni v kaki večji skupnosti, tudi na kako kulturno delovanje doslej ni bilo mogoče misliti, vez med nami pa bi moglo biti naše časopisje. Zato nas tudi ne razjedajo razna mnenja, kot se to rado dogaja v večjih skupnostih, ne delamo razlik med našimi rajnimi, vsem želimo večni mir in časten spomin med živimi, tudi vmešavanja takih v našo skupnost, ki so "pozneje" šli iz domovine po svetu in prišli tudi v Venezuelo, smo se doslej srečno otepali. Toliko trdna je pa ta skupnost le, kljub maloštevilnosti in razstreseni naseljenosti."

"Veliko bi se še dalo povedati o našem življenju v Venezueli, za debelo knjigo zanimivega branja. Venezuela je še nov svet, zemlja bodočnosti, ki je šele nastopila svojo pot v svetovni red. Zato je tu še marsikaj drugače kot pa drugod po svetu. V Venezueli je n. pr. je več ljudi nepismenih (75%) kot pa pisemenih, več ljudi nezakonskega rojstva (59%) kot pa zakohskega; gasilci k požaru vodo s seboj pripeljejo (kot pri nas vaški klavec, ki je vse orodje s seboj prinesel, samo prešiča je tam dobil); grozdje se imenitno lupi in z žlico je; če na policiji naznaniš kak zločin (tatvino ali kaj podobnega) bodo tebi vzeli prstne odtise, za šofersko izkaznico potrebuješ 6 fotografij, za dosego državljanstva pa 13 in črni maši za rajne se pravi "Te Deum"."

"Ta je pa res dobra! Vi pa znate pripovedi, kot bi rožice sadili. Če si bom le vse zapomnila, to bodo naši Argentinci poslušali! Edino glede prstnih odtisov bi rekla in dejala, da nas ne prekašate. Kar naprej bi Vas še poslušala, pa me že čaka samofrč. Zbogom, gospod Ilija, zbogom gospa in otročiči."

V U.S.A.

"Zbogom, Južna Amerika" je zaklicala zamejska potovka, ko se je avion dvigal iz Caracasa, in ji pomahala z robcem v slovo. Čednih novic si je nabrala v malho, a zdaj jo je skrbelo, kako bo na severu, ko ne zna angleško. Eno samo besedo znana, pa še tista je menda francoska, namreč "Tuten Tag". Bog ve, če bo mogla v USA do prevzvišenega in do gospoda ministra dr. Kreka?

"Nič, v Cleveland grem k naši Micki, ona mi bo vse povedala, kako in kam naj se obrnem. Ona vse ve in ona 'ma tud'besedo, ki nekaj zaleže". Tako je premišljevala, sklepalala, sklenila in šla.

"Z našo Micko se bo dalo govoriti. To ne

bo samo razgovor, to bo klepetanje. Vse si bova povedali, kar mora dandanes ženska vedeti. Tudi take stvari, ki niso za koledar in časopis, ki so pa še dosti bolj zanimive. Oh, kako se veselim, da bom spoznala našo Micko!" so bile zadnje misli, predno je potrkala na vrata "Ameriške Domovine".

Sonoren glas se je odzval njenemu trkanju. Kaj je ta glas bleknil, ni razumela, a vedela je, da mora biti kakšen angleški "naprej" ali "adelante". "Ni sama doma naša Micka, dedca bo treba na kakšen način poslati ven" je zamrmrala in korajžno vstopila.

"Bi rekla in dejala, da ste Vi gospod Debevec iz Menišije, tisti jamež, ki je bil lanj v našem koledarju."

"Kakšen jamež, jaz sem Žemš; kdo ste pa Vi?"

"Jaz sem pa zamejska potovka iz Argentine; z našo Micko bi rada govorila."

"Zaenkrat je Micka še moja, ne Vaša."

"Saj Vam je ne bom odžrla, samo govorila bi rada z njo. Kar Vaša naj ostane, ampak malo je pa tudi naša, sa saj sama tako piše."

"Že dobro, mizis, ampak Micke ni doma in je tudi lep čas še ne bo. Ima počitnice."

Tiha žalost je prešinila zamejsko potovko in še Žemšu se je inako storilo. Tudi on bi imel rajši Micko pri sebi, kot na počitnicah.

Potovka je povedala, po kaknih opravih je prišla in gospod Debevec jo je pozorno poslušal. "Prav rad Vam bi postregel z novicami, toda novice morajo v tiskarno, še danes, to uro. Gospod Godina v Slovenski pisarni ima morda kaj več časa, evo Vam njegov naslov."

"Prav žal mi je, da nisem našla Micke, lepo jo pozdravite v mojem imenu in v imenu vseh Argentinecev, pa nikar nič ne zamerite!"

"Kaj bi zameril", je sprožil gospod Debevec zamejski potovki roko v slovo, le-ta pa je odšla z dolgim nosom.

Ko je bila že na hodniku, se je spomnila, da ima pri sebi pošto za g. Vinka Lipovca. Še enkrat je potrkala, vstopila in vprašala, če bi vsaj z njim lahko govorila. Gospod Žemš ji je povedal, da tudi gospoda Lipovca ni doma. Potovka je odšla še z daljšim nosom.

Če ne bi bila tako dobro vzgojena, bi bila v slovenski pisarni zaklela.

Gospoda Godino je sicer našla, a ni imel prav nič časa. Rekel je, da ima od vseh drugih največ dela in je to ešče ednok ponovil. "Zakaj ste ne prišli snočkar?" je vprašal, nato pa pokazal na kup korespondence, ki jo mo-

ra rešiti, potem mora poiskati celo vrsto novih sponzorjev, pripraviti program za ligo, preskrbeti sam ne ve koliko namestitev in tako dalje, tako, da res nima časa za razgovor. Svetuje pa zamejski potovki, naj gre v Milwaukee h gospodu Gabrovšku ali v New York k gospodu Jenku, ker tam imajo pa časa mnogo več.

Zamejski potovki se je torej Cleveland zmačilil v velik fiasko. A ni vedela, da najhujše šele pride.

Od nekdanj je imela velik respekt pred gospodom Gabrovškom. Odkar ga je videla v Unionski dvorani, kako se je postavil pred dr. Korošca, ko so hoteli Orjunaši vdreti na oder, se ji je prikupil. Če je bila le po opravkih v logaškem okraju in je Gabrovšek tam kje govoril, je šla na shod in tudi zdaj v "Svobodni Sloveniji" najprej pogleda, če piše kaj o Trumanu. Zato si je obetala od obiska v Milwaukeeju popolno zadoščenje za svojo clevelandsko blamažo.

Pa glej ga spaka! Zvedela je, da je moral gospod Gabrovšek zaradi ulcusa v bolnico, kjer so mu dali transfuzijo krvi, in da so zdravniki do nadaljnjega prepovedali obiske, da bo bolnik imel popoln mir in prej ozdravil.

"Prav treba je takih ceremonij! Mene bi vprašali, pa ne bi šel v špital. Za tako bolezen imam zelišča in korenice, ki so še vedno dobro pomagale! Seveda z ameriškimi dohtarji se ne bom prepirala; če ga hočejo imeti zaprtega, naj ga imajo. Pri mojih zdravilih bi tudi brez miru ozdravil; čim več bi govoril, prej se mu bi kri izčistila."

S temi besedami se je poslovila od milwaukeejskega župnišča. Na cesti zunaj se je ozrla okoli sebe in jo pogruntala: "Le kaj res iščem po teh podeželskih gnezdih! Od vsega početka bi morala v New York, tam je središče sveta in tam se novice sproti fabricirajo."

Rečeno, storjeno! Gospoda Jenka se je še dobro spomnila iz kampa, ker je večkrat našel tam zanjo dobro besedo, čeprav je še mlad in oferten, ona pa ne več v najboljših letih. Zato ji je bila pot do njega lahka in ko ga je zagledala, ga je najprej vprašala, če jo še kaj pozna.

"Kaj Vas ne bi poznal, potovka ste, zdaj zamejska potovka," se je je gospod takoj domislil, ko jo je zagledal. "Bog Vam daj en dober popoldan!"

"Pa njim tudi, če dovoljijo!"

"Kaj Vas pa je prineslo tako daleč?"

"Samofrc, gospdo, pa novice zbiram o naših po svetu. Za Vašo državo bi pa doli pri nas radi vedeli tudi, kako so se novi paragrafi kaj obnesli. Kar domačo se počutim tu pri Vas. Solnce sije na jugu, ponoči sem pa po dolgem času spet videla severno zvezdo in veliki voz. Kot pri Vas v Naklem, gospod."

Gospod Jenko je privlekel iz miznice razne papirje in pričel razlagati. Zamejska potovka je pazno poslušala, a se ni zavedala, da je večkrat z glavo odkimala. Gospod Jenko je to zapazil in jo vprašal, če ji ni kaj prav.

"Prav, prav, vse prav, tudi to, da je šunka po petdeset. Toda drugih števil in datumov si pa ne bi mogla vseh zapomniti. Kaj ko bi mi dali tiste papirje s seboj, pa jih naj doli prepíšejo."

"All right! Kar vzemite jih, saj vem, da bodo v varnih rokah. Kar pa zadeva gospoda škofa in ministra dr. Kreka, je skoraj boljše, če ju ne nadlegujete. Seveda bi bila oba nič kako vesela Vašega obiska, ampak za Kole-dar sta že odposlala svoji pismi."

"Vi že veste in kar po Vašem nasvetu se bom ravnila. Saj me res čaka še toliko potov, da utegnem kje zakasniti. Sem pa res hitro opravila!"

"Prav po ameriškansko, kaj ne mamica?"

"O! rajt, gospod!"

V KANADI

"Največja dežela, kar sem jih na svojem potu videla, je bila Kanada. Zato so pa tudi novice od tam najbolj dolge" je pozneje v Capitalu pripovedovala zamejska potovka. Tudi snažnost, ki jo je povsod našla, ji je uga-jala, ali kakor bi se rajni minister Hribar izrazil, imponovala.

Naprej se je ustavila v Torontu, kjer je največ Slovencev, kakšnih 100 starih in kakšnih 300 novih naseljencev. Novi so po večini v najboljših letih od dvajset do štirideset, nekaj malo je šoloobveznih otrok. Zelo redki so, ki so zaposleni v svojih pravih poklicih. Še najbolj v svoj posel so prišli krojači in šivilje. Študirani ljudje po večini še opravljajo ročna dela, vendar se jim počasi odpirajo inteligenčni poklici, čeprav ne prav v tisti stroki, katero so študirali. Najve upanja, da bodo v izvoljeni stroki zaposleni, imajo študentje, ki bodo v Kanadi dovršili visoke šole, toda samostojno bodo mogli izvrševati svoje poklice šele po petih letih bivanja v Kanadi, ko bodo dobili državljanstvo.

Tako je zvedela zamejska potovka od č. g. dr. **Jakoba Kolariča**, kateremu je veljal v Torontu njen prvi obisk. Imela pa je že od vsega začetka namen, da bo šla potem v slovensko četrt mesta in šla tam od hiše do hiše in se prepričala, kaj kanadske Slovenke dobrega v lonce devajo. To namero je tudi takoj gospodu doktorju zaupala, ki ji je pa takoj napravil križ čez njene načrte.

“Naše družine tukaj niso nikjer kompaktno naseljene. Samec primeroma lahko dobi stanovanje, težko, celo zelo težko pa družina z nedorastlimi otroki. V tem pogledu so socialne razmere zelo nezdrave. Dogodi se celo, da odpove lastnik hiše poročenemu paru stanovanju, ko izve, da pričakuje žena otroka. Drugače pa stanovanja niso slaba in so včasih že opremljena; tudi kopalnica spada zraven. Ljudje si želijo priti na svoje. Dozdaj je v Torontu v lasti novih Slovencev že 15 kupljenih hiš, edenjo pa zida sam. Nekateri so kupili sami, drugi v družbi po dva ali trije skupaj. Povprečna cena hiše z 8 sobami, kuhinjo in kopalnico znaša 10.000 kanad. dolarjev. Tudi Slovenci izvan Toronta pridno kupujejo hiše. Vsakdo skuša čimprej priti do lastnega doma in se gospodarsko utrditi. Mladi ljudje se pridno ženijo in si snujejo družine. Doslej je bilo letos 19 porok.”

“To me pa zelo veseli”, je vpadla z besedo zamejska potovka. “Pri nas v Argentini so si sicer že mnogi kupili svet, zidali pa le nekateri. V Venezueli še dajejo japonske zaboje med opeko. Če dovolite gospod, kakšen pa je zaslužek tukaj?”

“Moški zaslužijo povprečno od 80 centov do enega dolarja na uro. Nekateri redki tudi več, pleskarji celo po dva dolarja na uro. Dobro so plačani tudi zidarji in tzv. platarji, t. j. ometalci, ki omečejo stene, predno jih prekrijejo s stenskim papirjem. Ženske zaslužijo povprečno od 50—80 centov na uro. Kanada ima osemurni delavnik. Od zaslužka se avtomatično odtegne dohodninski davek.”

“In kakšni so izdatki?”

“Hrana za eno osebo velja tedensko 6—7 dolarjev. Če si kdo kuha sam, izhaja morda tudi s petimi dolarji. Moška obleka stane \$ 60—70. Dobri moški čevlji \$ 14. Moški letni plašč \$ 50. Dežni plašči \$ 25—30. Zimski moški plašči \$ 70. Talar za duhovnika \$ 60. Dobre moške srajce \$ 3.75. Stanovanje: Samska soba \$ 6—10 tedensko. Soba s kuhinjo \$ 12—14 tedensko. Enkratna vstopnica za kino \$

0.40. Za podporo domačim izdajo nekateri zelo veliko. Tudi do tretjine tedenskega zaslužka. Nekatera dekleta porabijo ves prihranek za podporo domačim in v druge dobre namene, n. pr. za sveče in kadilo v domači cerkvi. Tistim, ki ne pošiljajo domačim paketov, ostane ves prihranek, če znajo varčevati. Cene živimom so pa take: Meso: svinjsko \$ 0.75, govedina \$ 0.70, teletina \$ 1.20, svinjska mast \$ 2.25, rastlinska mast \$ 0.38, surovo maslo od \$ 0.57 do 0.61, bela moka \$ 0.07, sladkor 0.11, kava 0.82—1.04, riž \$ 0.18, bel kruh \$ 0.17. Navedene cene veljajo za enoto 1 lbs., t. j. 46 dkg. Iz navedenega sledi, da si odrasel moški z enournim zaslužkom lahko kupi 1 lbs. mesa, pa mu še nekaj ostane.”

Potovka si je zapisovala posamezne številke, kolikor je najhitreje mogla. Če je bila v zastanku, je g. dr. Kolarič malo počakal in potem nadaljeval z naštevanjem. Številke so jo malo zmedle, toda takoj se je domislila svoje nečakinje v Lanusu, ki ima zelo nadebudnega sina. Ta hodi v segundo grado in vedno rešuje kakšne probleme. Ta problema bo zanj naravnost en fenomen: delavec zasluži v Kanadi toliko in toliko; za hrano in obleko in pakete izda toliko in toliko; koliko mu ostane, da plačuje obroke za novo hišo?

“Še kaj lepega mi povejte o naših ljudeh in o tem, kako so se tukaj znašli.”

“Z domačini ni trenj, ker ne zapostavljajo priseljencev. Starši skrbijo, da otroci obiskujejo šole. Kjer teh ni, hodijo otroci v državne šole (Public school), morajo pa zato obiskovati nedeljsko šolo, v kateri dobivajo pouk v krščanskem nauku. Slovenci v Torontu imajo dve verski organizaciji. Za može in fante Društvo Najsvetejšega Imena Jezusovega, za dekleta Marijino kongregacijo. Reorganizira se tudi KA. To menda že veste, da izdajamo v Toronto kot mesečnik nabožni list “Božja Beseda”, ki prinaša samo članke verske vsebine in skrbi za duhovno poglobljanje naših priseljencev, zlasti tistih, ki nimajo slovenskega duhovnika in zato ne slišijo božje besede v svojem jeziku.”

Gospod duhovni vodja kanadskih Slovencev se je malo zamislil, nato pa nadaljeval: “Da bi še bolj dvignil čut za skupnost pri vseh svobodnih Slovenceh, bi bilo treba izdajati več knjig. Posebno takih, ki slikajo naše boje proti komunizmu in naše žrtve, ki smo jih pri tem utrpeli. Dalje bi priporočal izdajanje brošuric v tujih jezikih, v angleškem, francoskem in

španskem, ki bi pomagale, da svet spozna naš narod, njegovo kulturo, zlasti pa njegov boj proti komunizmu in njegove žrtve. Želeti bi tudi bilo, da bi se bolj povezali med seboj ter finančno in moralno podprli slovenski Narodni odbor in njegovega predsednika pri njegovem delu za osvoboditev našega naroda. Posebej priporočam, da bi čimprej izšel življenjepis dr. Jegliča in dijaka Pavšiča, Mravljeta in drugih naših mučencev."

S svojim obiskom pri g. dr. Kolariču je bila zamejska potovka kar zadovoljna. S proroško gotovostjo je vedela, da jo bodo v Buenos Airesu za te novice laskavo pohvalili. A tudi to je že vnaprej vedela, da ženskam ne bo prav, če bo poročala samo o cenah za moško garderobo. Zato se je na ulici potem ustavila pred veliko modno trgovino in na lastne oči videla, koliko kaj nežni spol potrebuje, če se hoče za delavnico ali kuhinjo praktično obleči, potem pa še malo po torontskih ulicah postaviti. Navadna delovna obleka je stala 4 dol., prav take nogavice 85 centov, čevlji po 4 dol. Lepe zakmašne obleke so bile od 20—24 dol., zraven spadajoči čevljički po 10—14 dol., nogavice po 1.20—2.90 dol. Tako, moj ljubi praneček v Lanusu, zdaj pa še zračunaj, kdaj lahko pride dekle v Kanadi do svoje hiše!

Tako podklovana v znanju o torontskih razmerah se je hotela potovka pogovoriti še s svojo staro znanko, gospodično Anico Dolencevo, ki opravlja tu poleg drugih koristnih opravil tudi posle tiskovnega atašeja pri slovenski koloniji. Imela je zanjo tudi zelo važno pošto. Anica je bila v Toronto, ni bila na počitnicah, kot Micka iz Clevelanda. Pa se vendar nista našli. Kjerkoli jo je iskala, povsod so ji povedali, da je gospodična rovnokar odšla in ko je prišla potovka za njo, je Anica spet rovnokar odšla. Nazadnje je pričel potovko žaliti čevlji in se je udala v svojo bridko usodo, da z Ančko letos ne bo mogoče govoriti.

Da obstoja kje na svetu kakšno mesto Guelph, o tem se zamejski potovki še sanjalo ni. Vendar jo je pot zanesla tja in s priporočilom g. dr. Kolariča se je zglasila pri ge Mariji Kukovica. Gospa se je potrudila, da bi svojemu milemu gostu postregla kar najbolj se da po domače in kolikor so dopuščale kanadske surovine, je skušala napraviti potovki pristno kranjsko južino ali pristni štajerski obed. Bistro uho zamejske potovke je kaj kmalu ujelo, da se razmere v Guelphu precej ujemajo z onimi v Torontu, le da pove gospa

Marija v sintezi, kar je gospod v Torontu analiziral. Včasih seveda se je morala tudi ga Kukovica spustiti v podrobnosti, posebno, ko je povedala, da šteje ta slovenska kolonija 52 ljudi, od teh v samem Guelphu 18, v Actonu 13, v Prestonu 9, v Kitchenerju 12. Med temi sta dve staronaseljeniški družini. Od novih sta dve duši že za spoznanje starješi, dve družini sta že tu "ustvarili", drugi so pa sami mladi fantje in dekleta od 20—30 let. Fantje delajo v tovarnah in pri zidarjih, dekleta pa v bolnici in v gospodinjstvu. Razen mizarjev v Prestonu jih le malo dela v svojih pravih poklicih, seveda tudi ne oni trije akademiki, ki so tu.

"Odrasel moški zasluži na leto 1700—2400 dolarjev. Če varčuje, si lahko prirrani tisočak ali več. Če so v družini trije zaslužkarji ali če se trije vzamejo vkup, ne tvegajo preveč, če si kupijo šest do sedem jurjev vredno hišo."

"Že vidim, takole bom morala pomagati svojemu pranečku v Lanusu, da bo problemo rešil", si je mislila potovka.

"S stanovanji in družinami z malimi otroki je tu ista težava kot v Torontu. Prodajajo se pa hiše tukaj tako, da plača kupec takoj kakih tri tisoč dolarjev, ostalo pa v obrokih."

"V Torontu sem slišala, da morajo delavci plačevati tudi dohodninski davek. Pri nas odtegujejo samo nekaj za jubilej."

"Ne le dohodnino, tudi brezposelno zavarovalnino. To oboje znaša 6—8%. Če to odbijete od tega, kar sem prej povedala, da možki zasluži, potem od ostanka nekaj več kot tretjino za hrano in stanovanje, desetino plače za obleko, nekaj za zabavo kot kino, izlete in zmerno pijačo in če pošlje kdo domačim toliko kot sam porabi za hrano, ostane še vedno čisti dobiček 500—1000 dolarjev na leto."

"Zdaj pa že razumem, da lahko kupujete hiše. Da pa bodo bralci lažje primerjali zaslužke tu in tam, mi še povejte, kaj delavec lahko pri Vas kupi z enodnevnim zaslužkom."

"Kupi lahko 3—4 kg težko šunko ali 40 kg. sladkorja, ali 70 kg moke, ali 12 ducatov naranč. Krompir je letos zelo drag. 35 kg stane tri ure dela."

"Pri nas je bil krompir takrat, ko sem jaz prišla čez lužo, dražji kot sladkor. Zdaj se je pa hvala Bogu sladkor toliko podražil, da je prišel krompir do svoje krščanske cene. Jaz imam najraši zabeljenega z ocvirki; tudi v solati ga večkrat napravim. Tudi šunke se ne branim. Štiri kile je res ne bi hkrati kupila,

čepprav imam rada na debelo narezano, ne pa tako, kot jo razšnekajo v naših almacenih, da jo dajejo kratkovidnim v naočnike, da boljše skozi vidijo. Pa če smem vprašati, gospa, kako na kaj shajate z domačini?"

"Naklonjeni so nam, posebno katoličani, ki jih je v Guelphu pičila četrtnina. V začetku so nas vedno vabili na razne družabne prireditve. Posebno dekleta so bila priljubljena zaradi njihovega lepega petja. Zdaj sta samo dve še tu. Guelphčani so ustanovili posebno društvo "Guelph Council of Friendship", potovka si je takaj nataknila očala in naslov zapisala — "ki skrbi za nove Kanadce. Vsak mesec priredijo imigrantom družaben večer. Različne igre, nato kak govor o tukajšnjih navadah in zgodovini. Potem ples in čaj s prigrizkom. Katoliška duhovščina nam gre zelo na roko, posebno pri porokah in krstih. Še zadnje zimo, ko je tu vladala precejšnja brezposelnost, so nekateri nergali nad nami in je v krajevnem tedniku izšel uvodnik proti prihodu novih vseljencev."

"Saj nimam otrok, ker sem vse življenje ostala samica, čeprav so se postavni in bogati snubci potegovali za mojo roko, ampak vseeno me zelo zanima, kako je z otroki."

"Naših otrok tu ni, razen prav majhnih. Za nje si mislim ustvariti domek z velikim vrtom, da bodo radi ostajali doma. Bojim se jih pustiti, da bi letali okrog z drugimi otroki. Tukajšnja mladina je čez dan prepuščena sama sebi, ker hodijo starši v službo. Zato so otroci precej podivjani, ne ubogajo in imajo precej slabih navad. Najrajši bi videla, da bi se mogli vrniti domov, preden drobiž zraste, da ga ne bo treba presajati v novo okolje. Če pa se bo naše bivanje zavleklo, potem sta tu med drugimi ljudskimi šolami tudi dve katoliški, ki ju vodijo loretske sestre. Ljudska šola ima osem razredov, višja pa pet, kar je nekako naša gimnazija. Loretske sestre vodijo tudi takšno dekliško višjo šolo. Fantje hodijo v državno višjo šolo. Imamo v Guelphu tudi agromsko-veterinarski kolegij, kamor pridejo prihodnje leto študirat trije Slovenci iz Toronta."

"Pri nas smo imeli samo enorazrednico, kjer je učil kar gospod župnik, ker v naše hribe ni hotela priti nobena učiteljica. Pa sem se toliko naučila, da se nobenega advokata ne ustrašim, še danes ne. Pri ženski zvezi sem bila podpredsednica in kadar je bilo treba ziniti, so me kar dregnile, ej potovka govori!"

Kratek odmor pri namakanju sladkorne pese

"Tu seveda nimamo društva, ker nas je premalo. Toronto je tudi toliko oddaljen, da dobivamo od tam le "Božjo Besedo", ki je edini slovenski časopis v Kanadi. Pač pa beremo tudi odličnega katoliškega tednika "The Ensign", ki je pričel izhajati pred poldrugim letom. Seveda bi bilo treba ustvariti v vsakem kraju, kjer je več Slovencev, močno organizacijo. Toda večina ne misli tu stalno ostati in tako vsak bolj nase misli. Preveč smo zaposleni in zato premalo pripravljeni na žrtve za skupnost. Če pa bi prišel človek, ki nas bi znal prepričati, da vsak zase ne bo mogel obdržati, kar je dobrega prinesel iz starega sveta, bi se že zdramili! Velik korak naprej bomo storili, če bomo v bližnji bodočnosti pridobili več naročnikov za naše knjige in časopise."

Že zaradi teh besed zamejski potovki ni bilo žal, da se je ustavila v Guelphu.

★

"Hej Slovani, kje so vaše meje?", je slišala prepevati zamejska potovka občinskega tajnika, obenem organista v domači fari, kadar se je mimo njenega okna vračal iz edine vaše gostilne proti svojemu domu. Neumna in nepotrebna se ji je zdela ta pesem, ker naj bi se njen pevec rajši brigal za kaj bolj koristnega. Zdaj se je pa spomnila tega nočnega metulja, čeprav ga prej nikoli ni dosti marala. Zdaj bi lahko pel o Slovencih, ne o Slovanih!

Ko bi še kar rada kramljala z gospo Kukovčevo, se je pred hišo ustavil avtomobil. V sobo je stopil mlad gospod in povedal, da so zvedeli Slovenci v Alberti o prihodu zamejske potovke v Kanado, pa jo bi radi povabili v svojo deželo. Gospod Pavle Kveder mu je rekel — mlademu gospodu: Ti imaš že svoj avto, pojdi ponjo in jo pripelji sem. Ker v tem času ni imel pravega dela, je ubogal in šel. Gospa potovka naj se kar hitro pripravi na pot,

počivala bo že med potjo. Potovka se ni nič obotavljala; vstala je in šla, ker — kar more, to mož je storiti dolžan.

Koliko dni se je vozila, ne ve. Ve le, da so jo od vožnje bolele vse kosti, čeprav sta večkrat ustavila in kjer prenočila. Nekaj noči sta tudi prevozila. Mladi gospod ni dosti govoril, potovka ga tudi ni hotela motiti, da se ne bi kam v prazno zaletel. Le kadar je jemal bencin, sta kaj malega bleknila in če sta južinala.

Gospod Pavle Kveder ju je nestravno pričakoval. Ko ju je le pričakal, mu je zamejska potovka takoj povedala, da nazaj grede ne bi hotela tako potovati. Potem je takoj hotela vedeti, kje je pravzaprav.

“V Alberti.”

Alberta je ena izmed 10 pokrajin, ki sestavljajo dominion Kanado. Pogled na zemljevid Vam pove, da se razteza na zapadu in leži le nekaj 100 milj od Tihega oceana. Naj omenim le nekaj števil.

Kanada je silno prostrana dežela. Že meja od vzhoda do zahoda z Ameriko je dolga nad 4000 milj, sega pa dežela na sever prav v tečajno ozemlje. Meri nekaj nad 3.600.000 kvadratnih milj, prebivalstva pa je v njej le malo nad 13.000.000. Torej na ozemlju, ki je nekako tako prostrano kot Evropa z evropsko Rusijo, prebiva manj prebivalcev, kot jih je bilo v Jugoslaviji. Ogromni predeli so redko naseljeni, sever pa samotni, skoraj nenaseljen. V večnem snegu in ledu žive poleg živali le Eskimi. Pa teh je le nekaj 1000 še, civilizacija jim koplje prezgodnje grobove... Tudi Alberta je obširna, 248.000 kv. milj obsega in nima niti 800.000 prebivalcev. V razne kanadske pokrajine so zdaj raztresli slovenske poveljne izseljence. Največ v Ontario, ki je menda od vseh kanadskih pokrajin najbolj industrijska. Toronto je središče. Fantje in dekleta, cvet naroda, kot smo tolikokrat čuli, je poromal tja. Samci torej. Le redke družine so mogle ostati tam. Družine so napotili dalje proti zapadu, sladkorno-pesna polja so rabile več skupnih moči. Tako so prispele v Alberto cele družine, ki naj z znojem in trdom poje prerijska polja. 1948. so prišle prve. Malo smo znali zemljepisa, premalo, da bi pojmlili to silno prostranost. Priden ko mravlja je naš človek, pa ga vrzi kamorkoli. Po prvih nevšečnih in pestrih vtisih se je zagrizel v delo. In kmalu so nas še v taborišče dosegli povoljni glasovi, da so skoro vsi zadovoljni, da uspevajo. Iz začetnega malodušja je zrasla zavest, da nismo več samo

številke spiskov taboriščnih vodstev, da so nam le še namenjeni in dani lepši dnevi od vetrinjskih. In ko smo drugo leto prispeli semle mi kot druga “velika pošiljka”, so nas na kolidvoru pozdravili znanci. Ogorela in napeta lica so šepetala, da ne stradajo, lepo oblečeni so zgovorno dajali nasvete. Nakateri so imeli že svoje avtomobile, ne nove, a vendar.”

“Ta, ki je mene vozil, že menda ni bil popolnoma nov. No pa kar pripovedujte naprej.”

“Nekako nad 150 Slovencev je prišlo v dveh letih v Alberto. Družin in tudi posameznikov. Daleč narazen so farme in naselja, kamor so posejali naše ljudi. Povsod je bilo kaj narobe, nov svet ni lahko in brž razumljiv, drugi so ljudje, druge navade in drug jezik. Predno se prekobacaš čez vse to, je treba časa, strpljenja, pa tudi volje in živcev.

Pa saj ste verjetno prav vsi skušali podobnosti kot mi. Tako je, da je kontrakt sprva žegen, nato pa pokora. Kam bi se le prvi, nerazgledami obrnili, ko so se z “begunskim coknpokom” znašli na kolidvoru tujega mesta? Tako pa te je počel farmar, zbasal tebe in cule na avto in adijo znanci... Pa se kaj brž zaveš, ogledaš in glej spaka: tam je pa boljše, bližje do domačina, ti pa vezan. No pa saj mine dan, tedni in leto — nato pa tudi splahni čas kontrakta. Malokje prav gladko, ker delodajalci imajo svojo pamet, večina meni ali vsaj želi, da bi bil človek stroj za njegove koristi. Pa je Bog dajal pamet mnogim in v marsičem novodošlim boljše, kot na preriji otopelim. Prve mesece je navadno še mir, ko pa se novi znajdejo v tem in onem in ko dojamejo pomen tujih besedi, pride do “rompompoma”.

“To ste pa dobro povedali: od coknpoka do rompompoma. Ali znate tisto pesem: Rompompom še ne gremo domov, rompompom, živijo?”

Gospod Kveder je bil vesel, da je potovka že pozabila na tegobe dolge avtomobilske vožnje in je živahno nadaljeval:

“Ko smo se torej znebili obveznosti, smo si pomagali vsak po svoji uvidevnosti, spretnosti in seve možnostih. Vse je takole v tujini zdrave. S tem si bogat, brez tega več kot revež. Za zdravega in dela voljnega je dosti kruha.”

“In kaj delate tukaj v Alberti?”

“Alberta je predvsem poljedelska dežela in večina del, v katerih te sprva zaposlijo, sezonska. Pomlad, leto in jesen so časi, ko je vsa dežela kot neugnano mravljišče, “zimo pa je

še Bog odmeril za počivanje", kot me je nekdo potolažil, ko sem mu pojasnil skrb radi zimske zaposlitve. "Od slabega k dobremu, od težkega k znosnejšemu", je tih zakon tujine o delu. Okretnost, uporabnost in priučenje nujnih besed občevanja so izpiti, da zmoreš naprej in na višje. Ni lahko to; mladim igrača je starejšim breme; stvar, ki je mlademu za smeh, je tebi v skrb. Sto je zaprek, preko moraš!

Na poljih, t. j. farmah je delo nestalno. Ker jo možno to prostranost hitro in pravočasno obdelati le s stroji, je treba moči, ki se razumejo na te reči. Stroj moraš voditi in mu streči. Zato n. pr. na farmi farmar sam z enim pomočnikom obdela farmo, preorje, pobrana, poseje, povalja. Za namakanje je tudi dosti eden. Delo na pesi ali na zelenjadnih njivah pa zaposli več ljudi, a spet le v sezoni. Kjer krmi farmar zimske mesece živino zase ali druge družbe, ki dajejo živino v rejo, tam spet eden zadostuje. Ob žetvi rabijo pomočnikov le teden, dva, in jesen je tu. Delo je opravljeno, pomagaj si, če in kamor moreš in znaš. Delo je navadno na farmah slabo plačano; če si plačan mesečno, dostikrat še slabše, kot če si plačan na dan. Pa je spet delavni dan na farmi dolg, s soncem vsaj vstani, utrujen pa vtomi za njim. Zato se večina čimprej otrese farmerskega dela, zlasti še, ker so navadno prav farmarji veliki izkoriščevalci. Vsekakor pa je za številno družino le najboljše biti vsaj prva leta na farmi, ker stanovanja v mestu so draga in vse je treba kupiti, dočim imaš na farmi svojo hišico, ob pesi gotovo delo, vmes pa se že najde tu ali tam to ali ono. Vrt, ki si ga obdelaš, tudi vrne trud, pa še otroci morda kaj pomagajo itd.... To velja seve predvsem tam, kjer je malo delavnih rok, pa dosti ust, ki jim ne moreš braniti lačnosti, ampak jo čimprej potolažiti. Moreš jo pa.

Če je družina velika, t. j. da ima več delavnih moči, je gotovo zanjo Kanada zelo primerna dežela. Prvo in zadnje delo na pesi poprimejo vsi, vmesni okopovanji pa le dva ali trije, vsi ostali pa lahko dobe delo v sezoni kjerkoli in vse to je za nameček. Take družine ob solidarnosti kmalu pridejo na zeleno vejo. Za peso zaslužiš od 1 akra (0,41 ha) za delo cele sezone 41 dolarjev. Dodele navadno na osebo 10 akrov pese, so pa tudi taki, ki jo "okopljejo" 15, tudi več... Hrana ni predraga, čeprav se cene zdaj dvigajo, drago je meso, in trenutno kava. Kjer se torej pametno gospodari, se lahko precej prišteji, na farmi

Slovenska srenja v Hethbridge-u se je zbrala pred Hrovatovo hišo

več kot v mestu, kjer je treba le plačati stanovanje in to ali ono več kot na deželi.

"Kaj pa druga dela?"

"Delo na železnici ni Bog ve kaj plačano, 60 centov na uro, a se klatiš širom pokrajine mesece in mesece zdoma. Poleg dela imaš "hotel in restavracijo" kar na progji. Poseben vlak namreč tvori takoimenovani "extra gang", čigar prve dobrote so občutili dolgo leto vsi oni, ki so bili od komisij "potrjeni" za delo k železnici. Vagon je tvoje bivališče, dolge proge tvoje kraljestvo in tečni, navadno ukrajinski "basi" (preddelavci) osovraženi komandante. Spomini večine so menda bolj žalostni; za to zaposlitev moraš biti napol cigan, da ti ni preneznosna.

Delo v gozdovih daje mnogim zaslužka pozimi, ko se les seka, vozi na žage in odpremlja v svet. Tudi tam so plače različne, akordne in na uro, mnogi pa le pribijejo zimo v delu tam in služijo. Naši so bili le prvo leto v hosti, prav gori na severu, okoli prestolnice pokrajine Edmontona, nad 300 milj od tule. Pohvalijo se ne; mrz, težko delo in še nevarnosti so.

Gradbena dela v mestih zaposlijo največ novodošlih. Strokovnjaki: tesarji, zidarji, električarji so dobro plačani, navadni delavci pač malo slabše. Med nami tule je zidar le eden, dobro je plačan, je pa tudi res strokovnjak, skoro brez konkurence v podjetju. Dva od naših delata kot tesarja; od doma neizkušena v tej stroki sta se kar korajžno prijavila za ta poklic, s spretnostjo priučila dela in s srečo uspela. S korajžo sta utrla pot, sebi v lažje in žepu v korist.

Nekateri delajo v sezoni (avgust, september) v tovarni za konzerviranje zelenjave. Podnevi ali ponoči, kakor nanese. Spet drugi delajo pri cestnih delih, pri gradnji namakal-

nih naprav, trije so mehaniki, trije pa delajo v rudniku. Teško je delo pod zemljo, zato pa šop dolarjev večji. Povsod se dela navadno le 5 dni v tednu po 8 ur, razen pri železnici (6 dni in po 10 ur) in seve na farmah. Tam bi pa še radi, da bi nedelje ne bilo. Mnogokje je bilo veliko besedi, preden je obveljala božja zapoved: V nedeljo počivaj! Malokdo dela v poklicu, za katerega se je pripravil in usposobil v mladih dneh."

"Gospod Kveder, to bi radi ljudje vedeli, kje se kaj shajate in kam hodite v cerkev?"

"Glavno mesto južne Alberte je Lethbridge, prijetno, čisto naselje z nekako 17.000 prebivalci. To mestece je postalo središče slov. naseljencev v južni Alberti. Semkaj je treba na delovni urad, v banko itd. Do lanske jeseni so se držali v njem čez zimo bolj posamezniki. Lani na jesen pa so se po drugem pesnatem zaslužku prvi namenili ustvariti stalnejše domove v mestu. Hrovatovi so kupili prvo hišo; dosti velika za njihovo številno družino je in še tri družinice stanujejo pri njih. Tako je Hrovatova hiša postala zbirališče in zatočišče našega življa, ki je raztresen okoli Lethbrida živel na farmah. Ostali so sledili v željah priti v mesto za stalno in se res preselili semkaj.

"Božja beseda" ima tudi tu svoje naročnike. Čitamo tudi ostale slov. liste: Amer. Domovino, Svob. Slovenijo, Ave Maria, Duh. življenje, Naš list, Kroniko in Nedeljo. Čutimo veliko potrebo po topli besedi, iskrenem nasvetu, tudi razvedrilu, a kaj, ko ni prostorov, ne prilike in tolikrat premalo smisla za vse te nujnosti. Trenutno gradimo novo katol. cerkev, ki bo imela več prostorov in upamo, da bomo tam našli sobo za sestanke in morebitne prireditve. Pač orjemo ledino tudi v tem, počasi sicer, a z voljo.

Od doma in iz taborišč vajeni bogatega verskega življenja smo bili postavljeni iznenada med "zamorčke". Le večja naselja imajo katoliško cerkvico, ki je pač lesena barakica. Po farmerskih krajih si navadno tako daleč od cerkve, da ti je še k maši, ki je morda enkrat na mesec v najbližji cerkvici, radi daljave nemogoče iti. Mnogi naši so morali na dolgo in prašno pot 4 ure tja, štiri nazaj, da so bili pri službi božji. Cel dan so takorekoč hodili. V cerkvi tuji obrazi, tuje navade, tuje celo ozračje in če sem odkrit, še moliti ne znaš in ne moreš tam. Vsaj sprva je bilo tako. Pozneje je drugače.

Skoro pol Kanade (46%) je katoliške, duhovščina požrtvovalna, a kaj ko je delavno polje preobširno. Da še župniki ne bi imeli modernih prevoznih sredstev, bi bilo vse res samo in pravo misijonarjenje. Tako pa mašujejo po dvakrat ali celo trikrat ob nedeljah, v krajih oddaljenih 10, 20 in več milj. Kjer ni cerkve, mašujejo kar v šolski sobi.

Verouk se v šolah, razen katoliških, ne poučuje. Namesto tega priredijo župniki s pomočjo sester nekak "verski teden", da takrat v posameznih krajih poučijo otroke v najnujnejših verskih resnicah in jih obenem pripravijo za prejem sv. zakramentov. V mestih seve je to vse drugače, a prvo leto na farmah smo živeli kot izgubljeni. Ja, ko bi človek imel avto, so razdalje zabava, če pa krevsaš ob divji pripeki itd. pa tudi dobra volja pojema in poide.

Zdaj, ko smo se premaknili v mesto ali vsaj bližje k njemu, je vse drugače. Nekateri so še ostali na farmah, a so se opomogli, kupili avto in mnogo skrbi prvih časov je izbrisanih."

Nato je prišel pogovor na cene. Na splošno se je zdelo potovki, da so plače tam v Alberti za spoznanje nižje kot v Ontariju, zato pa je tudi marsikatera potrebščina nekoliko cenejša. Velikih razlik pa ni zasledila. Zapomnila si je, da plača samec v mestu za stanovanje 10—15 kanad. dol., stanovanje ene sobe, kuhinje in kopalnice s plinom, elektriko in vodo vred pa velja 25—50 dol. "Večje družine z več delavnimi močmi", je nadaljeval gospod Kveder, "mora jo tukaj uspeti.

V dokaz naj povem, da imajo svoje hiše v mestu Hrovatovi, Novakovi, Špenkova, Cerarjevi, Ovcjakovi in Pahole. Hiše res niso nove, a lepi domovi so, zadostni za lastne številne družine in še za oddajo, tako, da krijejo izdatke za hišo in prinašajo s stanarino celo dobiček. Vsi ti so priromali 1948 ali 1949 iz taborišč s skromnimi culami, pa so že uspeli. Hiše so stale od 4000 do 6000 dol. Nekaj jih je, ki imajo svoje avtomobile, za potrebo in luksuz, nekateri kar nove, seve so jih prislužili in prihranili v teh dveh letih. Nekateri imajo več, drugi manj, nekaj menda prav vsak. Onim, ki imajo svoje v domovini, je manj rožnato, ker paketi niso zastonj, tistih, ki jih pričakujejo, je pa tudi veliko. Zato taki ne bodo tako brž uspeli kot tisti, ki so vsi tu. Vem pa vsaj zase, da je slajše dajati kot prejemati.

Mnogi niso tu obstali. Možnosti vabijo tu

Marijan Koritnik: Astoportret

Franc Lah: Mate amargo

in tam, samcem je predvsem lahko pobasati vse in jo ubrati drugam. Mnogim narekujejo razmere odhod, čeprav bi radi ostali. Saj veste, kako je n. pr. z ljubeznijo, ki hoče dva skupaj, ne pa tisoč milj narazen. In magneti te sorte so v Ontariu, zlasti Torontu. Tudi nekaj družin je odromalo. Več je znancev tam, človek pa je le družabno bitje. Nekateri bodo gotovo ostali tu; kot čujem, mnogi na povratek ne mislijo več. Vsaj mlajši ne, trpek je v njih spomin; trdijo, da jim je in bo boljše tu. Mor-da. Ne zanikam in ne potrjujem, vsak po svoje.

Res je, da je tu naš človek kot delavna moč zelo upoštevan. Velja pa pravilo: Nezadovoljen menjaj! Razen pri delu z drugimi narodnostmi nimamo dosti stikov, radi pa imajo naše ljudi večinoma vsi. In naš človek se je po viharnih dneh ustalil v kanadski prostranosti, zavedel lastne vrednosti in spet zaživel dni, ki naj bi bili vredni življenja."

"Kdó bi si mislil, da bom kdaj tako daleč od doma slišala toliko lepih stvari o naših ljudeh!"

"Eno pa je pribito in drži: Domovine nam tudi Kanada ne more dati; bivališče in kruh pač, domovine pa, ki jo nosimo v mislih, živimo in gradimo v hrepenjenjih ter večno pestujemo v spominih, gotovo ne. Ne zdaj in nikoli... Preveč je tistih, ki doma v zvestobi do nje trpe, bičani ne vzdihujejo, onemogli ne klonejo, da bi jo smeli mi razkropljeni v svetu pozabljati in pozabiti! In tisoči, ki so ji zvesto služili do zadnjega diha in bili poklani za to ljubezen in zvestobo, so s pesnikom preglasni klicarji, ko opominjajo in rote, da

„...ni sedem domovin,
na šest, ne pet in tudi niso tri,
je samo ena,

s krvjo in smrtjo našo posvečena."

Zamejska potovka si je z robcem obrisala debele solze, ko so ji zalivale uvela lica, in ni mogla takoj do besede. Šele počasi se je izkašljala in pričela pripovedovati, kako so stvari v Argentini. Če je prav poučena nima od novonaseljencev razen menda eden še nihče svojega avtomobila, pač pa se vsi zelo radi vozijo s kolektivi. Povedala je tudi, da je aguinaldo bolj obražtan kot peneč jabolčnik in sladki kruh, ki našim poticam še do gležnja ne seže; da so se naši ljudje kar hitro in brez težav privadili na plačane državne praznike in da otrokom zdaj ne nosi samo sveti Miklavž, ampak tudi Sveti trije kralji in sicer kar na pošti.

Ko je povečevala, se je spomnila, da je močno utrujena. "Vsa čast vašim avtomobilom, ampak nazaj grede si že zdaj izgovorim kakšno drugo vozilo, magari čisto navaden vlak, da me popelje do prvega letališča, odkoder mislim odfrčati v Evropo."

"Ka-aj? V Evropo?" so se začudili vsi, ki so prišli h gospodu Kvedru pogledat gosta iz Južne Amerike.

"V Evropo, seveda. Kaj pa je to čudnega. Zakaj pa ne bi šla še v Evropo?"

Zdaj pa je za las manjkalo, da si niso Kanadke pričele brisati solz. Preprečila je to potovka, ki je kategorično izjavila, da ne more nič več in da gre spat.

ČEZ OCEAN V ANGLIJO

Kadar zamejska potuje, so ji v mislih predvsem naročila, ki jih mora opraviti. Temu mora povedati to, onemu izročiti ono, od Janeza prinesiti Pavlu paket, Štefo vprašati, če še misli na Toneta ali si Tone že lahko zbere drugo, na tej poti pa zlasti ne sme pozabiti na ona vprašanja, na katera naj odgovorijo vsi Slovenci širom sveta. Le v redkih slučajih, kot postavim Indijance v Paragvayu, ima potovka tudi postranske namene; njej je postranska stvar to, kar zadeva njeno lastno radovednost, njen takozvani "jaz". Glavna stvar ji je vedno služba bližnjemu in tej službi je posvetila dni svojih lepšo polovico. Zato je tudi avionska vožnja čez Atlantik ni mogla spraviti iz ravnovesja in ni niti s posebnim zanimanjem motrila vodne gladine pod seboj. Da je včasih po tej gladini plavala kakšna preoceanska barka, se ji je videlo tako naravno, kot da se sprehaja muha po šipi na oknu njene sobice v Lanusu. Ne rečem, da se ji ne bo nekoč, ko bo delo opravljeno, ta vožnja iz sedanje podzavesti porodila v imeniten doživljaj; morda bo o tem celo pripovedovala v mrzlih juljskih popoldnevih otročadi iz sosednjih hiš. Toda kdo nam je porok, da bo takrat vse še netančno stoddotno zanesljivo?

Kolikor bolj se je bližala otoku, na katerem se razprostira Anglija, toliko bolj jo je skrbelo, kje bo našla gospoda Naceta Kunstlja. Da bi bila njena pot obratna, da bi jo z Angleškega poslali v Buenos Aires, bi bila to igrača. Če ima to mesto z vsemi predmestji na pet milijonov duš in če je slovenskih beguncev pettisočtristo, potem pride na manj kot tisoč ljudi en naš. Če pa je še starih desettisoč, kot pravijo, potem je že skoraj vsak tristoti kapita-

list Slovenec. Na Angleškem so pa naši ljudje bele vrane, gospod Nace pa vedno iz kraja v kraj. Zamejska potovka ga je seveda takoj našla; kako, to je skrivnost njene potovske obrti.

“Ali niso oni Bajtni z Vrhnike?”

“Ne, to je bil moj bratranec, France, domobranski kurat. Jaz sem pa Gešpurjev.”

“Oh saj res, naj ne zamerijo! Malo gori proti Sveti Trojici se je šlo od Vašega strica, ki je imel na Stari cesti gostilno “Pri Lovcu”, se že spomnim. Ravno žitka iz Verd je pri Vaših ljudeh kravo kupoval, ko sva z Vašo teto, Nacetovko, spodaj na cesti nekaj govorili; da, da Gešpurjev!”

Predno je gospod Kunstelj utegnil vprašati po kakšni opravi je pravzaprav prišla, mu je zamejska potovka že sama povedala, kaj so ji pri Koledarju naročili. “Na nekaj vprašanj mi bodo morali odgovoriti gospod, če jih bo volja. Najprej na to, koliko vas je kaj na Angleškem. Ravnotaka se vidim kot rajni **kralj Aleksander**. Kjerkoli so ga sprejeli kakšni gasilci ali Orli in Sokoli, povsod je vprašal, koliko jih ima.

Ko je zdrdrala še druga vprašanja, je takoj pripomnila, da je gospod Kunstelj eden najbolj pridnih dopisnikov “Svobodne Slovenije”, tako, da vedo v Argentini o angleških Slovenih skoraj več, kot o katerihkoli drugih. Na vprašanja pa naj le gospod odgovori, da bodo lahko ljudje primerjali, kako je v eni in kako v drugi deželi.

“Slovencev na Angleškem je približno šeststo. Od zaposlenih jih dela 55% v rudnikih, 25% v industriji in to predvsem v tekstilni in železni in v opekarnah; 10% jih dela na kmetih, 5% pa v drugih poklicih. Po starosti jih je 40% med 20 in 30 letom, 40% med 30 in 40 letom, 15% jih je starih nad 40, 5% pod 20 let. V svojih pravih pravih poklicih jih je zaposlenih komaj 5%, vsi ostali so morali poklic spremeniti. Tudi izobraženci delajo kot težaki, deloma so zaposleni v gospodinjstvu in trgovini. En medicinec študira na Irskem, tukajšnji študentje si morajo sami služiti kruh. Imajo svoj Akademski klub, ustanovljen 1. avgusta 1949, katerega namen je zbirati informacije in nuditi splošno pomoč pri študiju.

Družine imajo že vse privatna stanovanja, razven dveh, ki sta brez otrok in stanujeta še v hostelu. Očetje delajo, prav tako žene brez otrok. Samcev je pa še polovica po hostelih, ki so zelo različni, zlasti, ker so bili v mnogih med vojno nastanjeni vojaki in vojaški delav-

ci. Pomanjkanje stanovanj je dosti občutno, tako, da živi mnogo domačinov tudi po hostelih. Kar pa je privatnih stanovanj, so primerne. Ljudje imajo možnost priti do lastnega doma. S hišami razpolagajo družbe; takoj je treba plačati 10—20%, potem pa obroke. Cene so zelo različne, odvisne največ od starosti stavb in seveda od velikosti. So pa vse glede higijene in varnosti pod strogo državno kontrolo; zadevni predpisi so natančni.

Minimalna plača moškega ročnega delavca znaša 19 šilingov na dan, kar znese, ker je 20 šilingov toliko kot en funt, za petdnevni delovni teden 4 funte in 15 šilingov.”

“Aha, angleška sobota” je vpadla potovka, gospod Kunstelj pa nadaljeval: “Za 19 šilingov kupim 8 kg mesa, 22 kg sladkorja in 45 kg bele moke. Meso in sladkor sta še vedno racionirana. Hrana v rudarskem hostelu s stanovanjem vred velja na teden 35 šilingov.” Za hrano in stanovanje seveda ni Angleške sobote in še nedelje ne — je spet vpadla potovka. “Ne, tak teden ima polnih sedem dni. Privatno stanovanje s hrano velja na teden 2 funta, morda tudi nekaj šilingov več. V Londonu velja samo stanovanje en funt 10 šilingov do 3 funtov. Steklenica vina velja od 4 šilingov do dveh funtov, enako različni so izdatki za druge zabave.”

“Vino še zabava ni, gospod. Ali je za potrebo, ali ga pa sploh treba ni.”

“Mladine, ki ni zaposlena, nimamo, razen nekaj malega otrok pod 6 letom. Društveno življenje je še v početkih. Razven že omenjenega Akademskega kluba delujeta Slovensko društvo in Slovenska pravda, ki je kulturno, socialno in politično združenje. Obe ti organizaciji podajata poročila o delovanju. V okviru Slovenskega društva gojita dva pevska zborra narodno in cerkveno pesem. Izhaja časopis “Klic Triglava”, jaz pa razpošiljam mesečno “Pismo”. Knjig nimamo, igrali smo dvakrat “Divjega lovca”.

Zamejska potovka je vprašala, kdaj bomo šli spet domov. Prepričati se je morala, da o tem na Angleškem ne vedo dosti več kot v Argentini. Pač pa ji je bližina doma obudila močno domotožje in sta z gospodom Kunstljem dolgo govorila o lepi domači zemlji. Kaj več se potem na Angleškem ni utegnila muditi, češ, da mora “skočiti” še čez rokav na Francosko. Po dosedanji vožnji se je ji moral zdeti tisti kanal res pravi žabji graben.

V Franciji je imela zamejska potovka posebno srečo. V Lievinu, v pokrajini Pas de Calais, je našla pri Msgr. Valentinu župančiču še izseljenskega duhovnika iz Merlebacha g. Stanka Grimsa in izseljenskega učitelja iz Tucquegnieuxa g. Janka Jankoviča. To so vsi trije debelo pogledali, ko je potovka vstopila in jih lepo slovensko pozdravila. Da ni izmed slovenskih naseljenk iz Francije, so takoj vedeli, saj poznajo tam vse naše ljudi. Najprej so mislili, da je prišla morda iz Jugoslavije špionirat, a potovka se je kaj kmalu izkašljala kdo da je in odkod prihaja.

Ni bilo treba dosti spraševati, kajti gospodje so se v dolgih letih svojega bivanja že popolnoma navzeli onega lagodnega pripovedovanja, ki je lastno Francozom, ki pa nikakor ni blebetavo, kot pri Lahih, ampak vedno zanimivo, če ne celo duhovito. Največ je govoril Monsignor, ker je najstarejši in od vseh treh goin Nord se začenja z l. 1923. Povzročila je mu je najprej polaskala, da ga skorej ne bi spoznala, tako nič se ni spremenil od takrat, ko je še služboval v Ljubljani pri nunah in potem v Polhovem gradu, potem je pa le gospod sam prišel do besede in jel pripovedovati.

“Zgodovina slovenskih izseljencev v premogovih predelih Severne Francije Pas de Calais in Nord se začenja z l. 1923. Povzročila je priseljevanje Slovencev predvsem prva svetovna vojna s svojimi posledicami. Prvi Slovenci, ki so prišli, so bili slovenski rudarji iz Nemčije: iz Westfalije in Porenja. Denarni polom, slabe življenjske razmere so jim potisnile potno palico v roke za boljšim kruhom. Obetal se jim je v Franciji, ki je potrebovala delovnih moči. Prišli so z družinami in z malo pohištva. Prihranke jim je požrla inflacija. Mnogi niso bili več mladi, kar jim je bilo pozneje usodno glede pokojnine. Delovna leta v Nemčiji so bila izgubljena, onih v Franciji je bilo premalo.

Za njimi so pričeli prihajati v večjih transportih slovenski rudarji iz premogovnih revirjev Slovenije; najprej sami, za njimi počasi tudi njihove družine. Ti so bili še bolj revni od prvih, ker niti najpotrebnejšega pohištva niso imeli. Te transporte iz Slovenije je povzročila deloma zavožena socialna politika, ponesrečene stavke, kar je mnoge primoralo, da so odšli na tuje, drugi so šli za boljšim kruhom, ki ga je doma primanjkovalo. Te

MONS. DR. JOŽE JAGODIC

vrhovni dušni pastir jugoslovanskih beguncev v Avstriji

Ko so bile z novim letom 1949 ukinjene ustanove narodnih delegatov papeške misije za begunce v Avstriji in Nemčiji, je bil mons. Jagodic imenovan od svete stolice za vrhovnega dušnega pastirja jugoslovanskih beguncev v Avstriji. Njegovi duhovni oskrbi je izročeni 8.000 Slovencev in Hrvatov ter 150.000 Volks-Deutsche.

transporte je organizirala francoska družba, ki je izbirala zdrave, močne, mlade delavske moči. Tedanja Jugoslavija je podpirala izseljevanje, da se je znebila odvišnih ljudi, ni pa nič storila, da bi z delavsko pogodbo zagotovila njihovo bodočnost na tujem, kot so to storile druge države. Tako se je nabralo v Franciji približno 15 tisoč slovenskih izseljencev. Lens, Bruay, Courieres, Donay, Merlebach, Aumetz in Tucquegnieux so bili glavni centri naših izseljencev, ki so bili po veliki večini zaposleni kot rudarji. Tudi danes, ko se je

število Slovencev v Franciji skrčilo na kakšnih 10 tisoč duš, je štiri petine rudarjev, jamskih in zunanjih delavcev, ena petina pa jih dela v tovarnah, v garažah in pri kmetih. Poklica jim ni bilo treba dosti spreminjati, ostali so, kar so bili. Inteligentov med njimi ni bilo."

"Razven vas treh, gospodje, kaj ne?", je upadla petovka, ki že lep čas ni imela prilike obrusiti svoj kljun. Ker je že prej porinila monsignoru v roke precej zmečkan in zamaščen papir z vprašanji — na vožnji po Kanadi se je tiščal surovega masla, ki ga ji je bila dala gospa Kukovičeva na pot, — je g. Župančič kar iz rokava stresal nadaljnje pripovedovanje.

"Zidajo tu precej, a še vedno premalo. Z manjšo ali večjo težavo dobijo družine že dosti udobna stanovanja z vrtilčki. (Pri teh besedah si je zamejska potovka nenadoma silno zaželela solate.) Vendar mora mnogo mladih parov stanovati začasno pri starših, kar ni brez neprilik. Pred vojno, ko je bilo možno ustvariti si lasten dom, niso prilike izkoristili v mislih, da se bodo prej ali slej vrnili domov. Več jih je prihranke tako porabilo, da so doma kaj kupili ali naložili v hranilnice. Ob sedanji draginji — za hišo je treba brž 1 milijon frankov — je to nemogoče. Skupno bo morebiti kakih 50 lastnikov hiš.

Dnevni zaslužek je različen. Navadno zneso od 600 do 800 frankov, posamezni dosežejo tudi tisočak. Gospod Jankovič je pripomnil, da imajo delavci prostó hrano in 4 do 5 tisočakov na mesec. Monsignor je nadaljeval:

Ker je treba za težko delo boljšo hrano in tudi pijačo, vzame to velik del zaslužka. Primerna obleka se pametno oskrbi. To olajšuje dejstvo, da so stanovanja skoro zastonj in dobava kuriva istotako. Ostalo gre za zabavo, kino in ples. Kdor hoče kaj prihraniti, — taki so pri sedanji negotovosti denarja — redki — si mora že kaj pritrngati pri jedi in pri drugih stvarih. Cene: navadno meso: 1 kg. 300 frs., sladkor 105 frs., moka 64 frs., jajca po 12 frs., kruh bel kg po 35 frs., 1 liter mleka 29 frs., vino po kakovosti začeniš z 80 frs. Izseljenci pošiljajo v domovino mnogo paketov.

Starejši ljudje imajo z domačini bolj malo zvez, največ seveda pri delu. Domačin ne ljubi tujca, ker misli, da mu odjeda zaslužek in da mora zato sam težje delati. V boljših službah ali v trgovini, nam seveda ne morejo očitati, da bi jim delali konkurenco. Toda novi rod že

JANKO — San Luis

STAREC S ČAŠO

*Sonce greje v slamne strehe.
V trtah poje suh klopotec.
Sodom so odbite vehe.
Ždi na klopi stari otec.*

*Dvigne z desno starec čašo:
"Oče naš, zahvaljen bodi,
da so polni vrči, sodi,
kašče z žitom, moko, kašo.*

*Rast si trti dal, moč grudi,
sonce, veter, vse ob času.
Moč daj meni starcu tudi,
pel ti bom s klopotcem v basu."*

*Tresejo se prsti malo,
ko nagiba čašo otec.
Potlej poje Bogu hvalo.
V bregu spremlja ga klopotec.*

prihaja bolj v stik z domačini. Šel je že skozi tuje šolstvo, množijo se mešane poroke. Ker obenem prvi rod izumira, slovensko izseljenstvo narodno peša.

Ker med izseljenci ni bilo izobražencev, moramo tem višje ceniti njihovo organizacijsko delovanje, ki je bilo spočetka popolnoma njihovo delo. Iz Nemčije so prinesli s seboj način društvenega življenja. Za moške društva sv. Barbare, zaščitnice rudarjev, sprva 5 po številu — za ženske pa bratovščine Živega rožnega venca. Ta društva in bratovščine so še danes jedro društvenega življenja. Vse podporno in kulturno delo, zlasti cerkveno in svetno petje pa gledališke igre, so vodili najprej delavci sami. To skrito, požrtvovalno delo ni bilo majhno, kar pričajo poročila ob 25 letnicah. Naravnost vzorna so društva v Bruayu, Merlebachu in Aumetzu. Moč teh društev je bila v njihovem katoliškem in slovenskem mišljenju, ki ga ni mogla zlomiti nobena sila. Vsako društvo je imelo in ima svojo knjižnico. Nezadovoljneži in skriti komunisti so začeli pozneje ustanavljati nova društva, ki so pa vsa propadla do Udruženja po vojski. Ostala pa so društva Svete Barbare in nekaj neutralnih podpornih in pevskih društev. Število udov je seveda padlo, kot število izseljencev sploh in delovanje se je zaradi vojne v marsičem omejilo. Imeli smo liste, Rafael, oziroma Izselj.

vestnik. Jako razširjeni so bili Domoljub, Bogoljub in Vestnik Presv. Srca Jezusovega. Danes Titova Jugoslavija preplavlja kolonije s tiskom, ki je zastoj. Listi iz inozemstva so nam predragi, le Katoliški glas iz Gorice še gre. Ima 80 naročnikov."

Gospod Jankovič je pri tem izrazil hvaležnost za pošiljanje časopisov, ki izhajajo v Sev. in Juž. Ameriki in tudi ni pozabil posebej pohvaliti izvrstni tamburaški oziroma mandolinški zbor v svojem Tucquegnieuxu.

Posebno v srce je segel zamejski potovski konec monsignorjevega pripovedovanja.

"Ko govorimo o slovenskih izseljencih, je treba pripomniti, da tujina ne pozna Slovencev. V začetku so bili vsi le Poljaki, pozneje pri domačinih Srbi, pri državi Jugoslovani in do danes govori statistika le o tem, koliko je Jugoslovancev. To seveda otežuje točno ugotovitev koliko je Slovencev. Za bodočnost imajo skupine načrt ohraniti, kar se da. Pri posameznikih je misel na vrnitev domov padla. Vsak si skuša kar moč bolje postlati, zlasti priti do francoskega državljanstva. Transporti, ki so šli domov, so jim v svarilen zgled. Bodočnost slovenskega izseljenca je za enkrat tu in se je že sprjaznil z mislijo, da bo počival v tuji zemlji. Kar ima mladina še našega je pouk krščanskega nauka v slovenskem jeziku. Še to je vedno težje, ker ni zato knjig in ker vedno manj razume in govori slovensko. Prava šola slovenskega jezika so tudi igre, ali režiser mora imeti železno potrpežljivost. Mladinskih organizacij slovenskih ni. Dolga leta so bili še Marijini vrtci. Sedaj so otroci prvih izseljencev odrasli in naraščaja ni, oziroma ni za to. Težko in usodno je tudi to, da odrasla mladina premalo pristopa k že obstoječim društvom, ki se zato starajo, ko je pa toliko bolj privlačne zabave. Ena bolj svetla točka pri naši mladini je ta, da ima priliko učiti se raznih glasbenih instrumentov in to tudi izrablja. Na ta način imamo pri raznih prireditvah svoje orkestre, ki pocenijo in uživajo te prireditve. Lastnih sportnih društev ni. Sodelujejo pri drugih. Društveno življenje jako trpi, ker nimamo lastnih domov ali lokalov. Družina brez doma ni več prava družina. Znak slovenske žilavnosti je, da je še toliko prireditev. Vesele igre in domače petje imajo vedno dosti obiskovalcev. V malem imamo tu Zvezo vseh naših društev. Od časa do časa prirejamo skupne nastope. Jako ugodno vpliva tudi vsakoletno romanje na Lorette, 15. avgusta, ki je pravi

Tudi v avstralskih tovarnih si slovenski novonaseljenec gradi lepšo bodočnost

vsakoletni slovenski tabor. Vez z Marijo je obenem vez s slovenskimi izseljenci.

Kako razširiti to vez med vsemi slovenskimi izseljenci? Za vse slovenske izseljenske kongrese smo prešibki, ostane le kak primeren list za vse slovenske izseljence, kjer bi brali o vzorih in bojih o vseh slovenskih kolonijah širom sveta, neki vseslovenski izseljenski vestnik, ki bi nas seznanjal med seboj in nas tako vezal v izvenslovensko Slovenijo."

NEPRIČAKOVAN KONEC

ali kako je zamejska potovka iz Francije izginila prav po francosko.

Ne bi znova pripomnili, da so gospodje v Lievinu zamejsko potovko po svojih skromnih močeh pogostili, ker se je kaj takega dogajalo povsod, kjer se je oglasila. Toda napočil je čas večerje in ker se je ravno v tem času izvršilo, kar se je izvršilo, naj to večerjo na kratko opišemo. Izmed jedil se je potovki najbolj prikupila solata. Gospodje so soli, jesihu in olju pridali tudi nekaj gorčice, naša znanka jo je pa odklonila. Tako ji je bolj teknila in neverjetno se ji je razvezal jezik. Komaj da bi imela troje ust: z enimi bi cmokala, z drugimi pogrevala dosedanje doživljanje, s tretjimi razlagala bodoče načrte. Zdaj mora naprej v Belgijo in na Holandsko, potem po taboriščih skozi Nemčijo, Avstrijo in Italijo do samega svetega Rima, kjer je letos še sveto leto povrh in potem... čez Afriko v daljno Avstralijo.

"Da, da gospodje, vi mislite, da ste daleč od doma, pa ste takorekoč pred domačim pragom. Toda Avstralija, to niso mačje solze. Saj me med potjo drugače ne zanima drugega kot to, da v redu pošto oddam in novice zberem, vendar se veselim, da bom v Avstraliji videla kenguruje. Kakor slikajo učene može s sovami,

Delavske barake v avstralskih gozdovih.

kakor imajo apotekarji kače in Stalin medveda, tako bi morale me potovke nositi v svojem grbu kenguruja. Pred sabo ima torbo, v njej nosi kenguruj mladiče, me pa pošto, in skoči ta mrcina tako daleč, da je naenkrat iz kraja v kraj, kot me. Bes, na Avstralijo se veselimo."

Tu je gospod Grims zapazil, da zamejska potovka skoraj nič ne pije, čeprav je bilo na mizi dobro namizno vino, si je ženšče le malo tu pa tam omočilo jezik, zraven se nakremžilo in govorilo naprej. Gospod Grims je uganil, da je bi kakšno sladko bolj prijalo in je to kar javno povedal. Potovka je rekla, da "saj ni treba", a tako priliznjeno, da so vsi vedeli, pri čem so. Gospod Jankovič si je hitro domislil, da ima sosed Marcel neko sladko starino in je kar planil skozi vrata, da jo gre iskat.

Zamejska potovka je pričela pripovedovati o veselju in žalosti v Argentini. Ni še naštel niti polovico parov, ki so se med letom civilno in cerkveno poročili, ko je prišel gospod s steklenico sladkega pod pazduho ves razburjen nazaj v sobo. Vsi so onemeli in hkrati vprašali, kaj se je zgodilo.

Vse radijske postaje sveta že dobro uro ne trobijo drugega kot "išče se Urša Plut, išče se Urša Plut" in spet "išče se Urša Plut". Pred tednom, ko je izginil Pontecorvo, ni bilo polovico toliko hrupa. Pa ne nazadnje, da bi bili vi?"

"Da, to sem jaz, gospod. To mi je pa že spet tisti napravlil, ki vejice popravlja na Martinu. Oh, kakšna sila!"

"Išče se Urša Plut; kdor ve, kje se trenutno nahaja, naj jo takoj napoti nazaj v Buenos Aires. Tako poziva radio vse državljane vsega

sveta, ampak kozarček ga boste vseeno še, go spa?"

"Bom ga, bom, nalašč na nakljub tistemu vejičarju. Potem mi pa hitro preskrbite najcenejše vozilo, da me incognito prepelje do prvega letališča za Argentino. Če me spoznajo, utegnejo res misliti, da prenašam kakšne atome, kot tisti polentar, ki ste ga prej omenili."

★

Po prisrčnem slovesu se je vse tako zgodilo kot je zamejska potovka v svoji neskončni previdnosti želela. To pot jo je samofrč pripeljal na Ezeizo. Tam je ni nihče pričakoval, ker si martinčki niti v sanjah niso mislili, da bo uspeh njihovega radijskega poziva tako stooostoten. Zato so bili uredniki koledarja naravnost zaprepaščeni, ko se je dobre pol ure po izkrcanju pojavila v pisarni kot Mefisto pred Faustom.

"Kaj ste mislili, da bo Koledar izšel šele za Veliko noč?" jo je nahrulil oni z vejicami.

"Ne tako, kolega," ga je miril glavni, "najprej ji vošči dober večer. Samo, da ste prišli, mati, pa je vse dobro. Gotovo vas je pot zdelala?"

"Komo no! Ali sploh veste, kolikšen je svet, in povsod so naši."

"Kar imate napisanega, lahko kar tu pustite. Vi pojdite zdaj lepo domov, da se odpočijete in naspite, jutri boste pa pripovedovali."

Ko je zamejsko potovko že vodil kolektiv v Lanus, se je glavni spomnil, da bi jo morali pravzaprav pogostiti po dolgi poti. Potovka pa zato ni porajtala. Veselila se je, da bo spet spala v svoji postelji.

★

Na Koreji in Indokini so grmeli topovi. Po Tibetu so rdeči Kitajci marširali proti Lhassi. Pandit Nehru se je praskal za ušesi in enako so delali portoriški uporniki v kehah. Tisti Lah je v Moskvi prodajal svojo učenost. Višinski je na vse strani ponujal mir, Argentinci pa so v košarki premagali vse nasprotnike. Zamejska potovka ni mogla spati. Premetovala se je po svoji postelji, kakor tudi ji je bila ljuba in draga. Včasih se je že zdelo, da jo bo dremavec premotil, a že so se ji spet z vseh strani sveta oglasili mili slovenski glasovi, vmes pa so brneli motorji avtomobilov in aeroplanov. Šele proti jutru je bridko zasmrčala.

Ko se je sonce že pomikalo proti severu, se je spodrenčala in se napotila v uredništvo, kjer je strmečim ušesom vse po pravici povedala.

SLOVENCİ V ARGENTINI

Naseljevanje slovenskih beguncev v Argentini se je začelo v januarju 1947. leta, ko sta prišla v Buenos Aires prva dva slovenska oglednika gg. Jože Košiček in Tone Grčman, potem pa so to leto skoraj vsak mesec prihajale le majhne skupine. Do konca 1947 leta je prispelo v Buenos Aires 89 slovenskih beguncev.

Leto 1948. je bilo leto velikih transportov. Že v januarju 1948 je prispela v Argentino prva močna skupina, ki je štela nad 300 ljudi. V marcu se je v Buenos Airesu izkrcalo 536 slovenskih protikomunističnih beguncev; največji transport je prispel v maju s 728 ljudmi. Večjega poslej ni bilo več. V avgustu je na argentinska tla stopilo 393 naših rojakov, v oktobru 524, v novembru 392, v decembru 400. Vmes so prihajale manjše skupine.

V zgodovini slovenske imigracije v Argentini bo ostalo leto 1948. zaznamovano kot rekordno leto, kajti v tem letu se je v Buenos Airesu izkrcalo 3.930 Slovencev, protikomunističnih beguncev.

Letu 1949 se je množično vseljevanje že končalo. Le na začetku leta sta prispela še dva velika transporta s slovenskimi begunci iz Avstrije: v januarju z 232 ljudmi in v februarju s 725 osebami. Vsi drugi, ki so še kasneje prišli, so samo ostanek teh velikih transportov.

V letu 1950 so mogli priti v Argentino le tisti slovenski begunci, ki so tukaj imeli sorodnike iz prvega kolena in so jih ti sem poklicali in jim preskrbeli vselitveno dovoljenje. Na ta način je prišlo v tem letu v Argentino 98 rojakov.

STAROSTNA IN POKLICNA RAZVRSITEV

Po statističnih podatkih, s katerimi razpolaga Društvo Slovencev, se danes nahaja v Argentini 5282 slovenskih novonaseljencev, od katerih je:

otrok do	14.—	leta	540	fantkov	in	443	deklic,	skupaj	983
mladine od	15.—20.	„	213	fantov	in	177	deklet	„	390
odraslih „	20.—30.	„	1.111	mož	in	688	žensk	„	1.799
„	30.—40.	„	676	„	in	346	„	„	1.022
„	40.—50.	„	412	„	in	227	„	„	639
„	50.—60.	„	181	„	in	133	„	„	314
„	60.—70.	„	74	„	in	45	„	„	118
„	70.—80.	„	8	„	in	6	„	„	14
„	nad 80.—	„	1	mož	in	1	žena	„	2
skupaj:			3.216	moških	in	2.066	žensk	skupaj	5.282

V tem številu je zapadenih 930 slovenskih družin, ki imajo 3.439 družinskih članov.

Verjetno pa je danes v Argentini okrog 5.500 slovenskih novonaseljencev, ker so mnogi prišli sem na vpoklic sorodnikov ali pa zasebno izven rednih transportov in se Društvu niso prijavili.

Nad polovico slovenskih novonaseljencev je kmetov, dobra četrtina je obrtnikov, ostali pa so pripadniki drugih, zlasti inteligenčnih poklicev. V praktičnem izvajanju poklicev pa je pri naših ljudeh v Argentini nastala popolna sprememba.

Velika večina naseljencev ima delo in zaslužek v tovarnah, od teh velik del v tekstilni industriji.

Mnogo deklet se je ob prihodu v Argentino

udinjala pri zasebnih gospodinjstvih. Služkinje zaslužijo mesečno od 150 do 200 pesov, Tako plačo imajo tudi hišni strežniki. Vse kuharice pa od 200 do 300 pesov na mesec. Služinčad ima v hiši tudi stanovanje in hrano. Navzlic temu pa so domala vsa naša dekleta pustile te službe in so odšle po večini v tekstilne tovarne.

V tovarni zaslužijo kot tkalke od 24 do 27 pesov dnevno, kot pomožne delavke pa od 19 do 20 pesov na dan. Tkalci imajo dnevno od 25 do 30 pesov, delavci povprečno po 25 pesov. Mehaniki v tekstilni industriji zaslužijo mesečno okrog 1.300 pesov, mojstri pa od 1.400 do 1.500. V splošnem pa sloni zaslužek v tej industrijski stroki na akordu in na nagradah od storitve čez normo.

Joj! — prekrizane smučke! A Janezu Fleretu so kot novincu tudi v Argentini ta greh odpustili...

Krepki kmečki možaki in fantje so se vrgli na zidarstvo. Delo pri zidarjih je sicer težko, toda zaslužek je najboljši. Izučen zidar ima po mezdni pogodbi po 32.— pesov na dan pri osemurniku. Navadno pa se dela po 10 ur in še več. Pomožni zidar zasluži po 29 pesov dnevno, zidarski strežaji in pomožni delavci pa po 25.50. Enake plače kakor zidarji imajo tudi stavbeni mizarji in tesarji. Podjetniki navadno k tem uradno določenim mezdám dodajajo še po enega ali dva pesosa na dan. Navadno pa se tudi v tej stroki dela na akord. Ugodnost zidarskega poklica je še v tem, da tukaj to delo nima sezonskega značaja in nudi zaslužek vse leto.

Zelo dobro služijo obrtniki pa naj delajo pri mojstrih ali pa na svoje. Povprečna plača obrtniškega pomočnika se suče okrog 35 pesov dnevno; dobro so plačani zlasti mizarji, ključavničarji, razni mehaniki in strokovni delavci.

Mladi izobraženci so našli izobrazbi primer-

ne službe. Nekateri so nameščeni v državnih službah, več pa jih je v trgovinskih ter industrijskih podjetjih.

Ker je po tukajšnjem mezdnem sestavu uradništvo vobče slabše plačano kakor delavstvo, zato tudi slovenski izobraženci, ki so zaposleni v uradih, na splošno manj služijo kakor naši delavci. Povprečna uradniška plača se suče med 450 in 600 pesosi na mesec. Poleg redne plače pa ima vsak delavec in uradnik še 13 plačo in plačan dopust.

Mnogi mladi izobraženci so se zaradi nizkih uradniških plač odločili za tovarniško in tudi za težaško delo. Najdemo jih v tekstilnih tovarnah, v tovarnah za predelovanje lesa, pa tudi med zidarji, kjer se nekateri kar krepko uveljavljajo kot kontraktisti, ki v manjši družbi sprejemajo v lastni režiji gradnjo stanovanjskih hišic. Zlasti bivši dijaki s tehnike so se vrgli na to delo in ti se bodo sčasoma uveljavili kot gradbeniki, ko bodo položili potrebne izpite, kar pa tukaj ni težko, ker je v ta namen organiziranih mnogo večernih tečajev. Po dovršenem tečaju napravi vsak tečajnik izpit za stavbenika in je ta izpit od državnih oblasti priznan.

Med vsemi slovenskimi novonaseljenci se nahajajo v najtežjem položaju stari izobraženci. Ne samo, da težko dobijo stanu in izobrazbi primerno zaposlitev, temveč sploh težko dobijo delo, ker se vsako podjetje že tako bravi sprejeti v delo starega človeka, zlasti pa se še brani starega izobraženca.

Zaslužek je tolikšen, da zadostuje za preživljanje in, kdor je količkar varčen, si lahko tudi nekaj prihrani. Najprej je treba povedati, da odbitki za razne socialne prispevke niso veliki in znašajo od 8% do 10%.

Preživljanje v družini je cenejše, kakor pa če je delavec navezan na hrano in oskrbo pri drugih ljudeh ali celo na hrano v gostilnah. Vzdrževanje odraslega člana v družinskem gospodinjstvu stane mesečno od 65—70 pesov. Hrana ni draga. Glavna živila so: kruh, moka. Cene pa so: meso od 2.20 do 4 pesose, moka stane kg 0.40 \$, sladkor 1.50 \$, 1 kg kruha stane 0.55 \$, razmeroma drag je krompir, ki stane kg po 35 do 40 centavov, liter namiznega olja velja 1.90 \$, steklenica navadnega vina stane 1.30.

Navadno se samci pridružijo k družinam in imajo pri teh vso oskrbo, mnogi pa si tudi sami kuhajo. Opoldne so se navadli na tukajšnji asado t. j. na ražnju pečena govedina, h

kateri pospravijo štruco kruha in steklenico vina, zvečer pa si sami skuhamo doma večerjo. Kdor pa bi se hranil po gostilnah in restavracijah, bi pa lahko ves zaslužek pojedel. Obleka in perilo ni poceni. Dobra srajca stane okrog 60 pesov, par čevljev velja povprečno 60 pesov, moška obleka od 300 do 600 pesov. Drage so obleke iz angleškega ali drugega uvoženega blaga in dosežejo ceno 1.500 pesov.

Na splošno lahko rečemo, da se je večina naših rojakov znašla in že kar lepo uredila. Vsak ima bolj ali manj dobro zaposlitev in zaslužek in tudi že dokaj urejen dom.

STANOVANJSKE RAZMERE

Dom! Da, to je bilo ob prihodu v Argentino za naše ljudi najtežje vprašanje. Lahko je bilo dobiti delo, saj so ga povsod ponujali, težko pa je bilo najti stanovanje. Ljudje niso znali jezika, niso se spoznali po mestu, gospodarji so zahtevali poleg redne stanarine še jamščino; navzlic tem težavam pa so vsi našli streho nad glavo, eden jo je našel preje, drugi pa malo pozneje. Zanimivo pri tem pa je tole dejstvo; kljub temu, da je vsak naš človek zase in po svoje iskal stanovanje, kakor mu je pač slučajno pogled obvisel na oglasih v Prensii, v Mundo ali v Freie Presse, so se slovenski novonaseljenci v Buenos Airesu osredili: Lanus, San Martin, Villa Martelli, Florida, Liniers, Ciudadela, Ramos Mejia, San Justo — to so danes glavna strnjena slovenska naselja v velikem Buenos Airesu.

Odšli pa so naši ljudje tudi na vse štiri strani velike Argentine: na skrajnem severovzhodu v provinci Misiones so si kupili male čakre in na njih samostojno kmetujejo. So kar zadovoljni.

Slovence najdemo tudi v provincah na severu: v provinci San Juan naši fantje zidarjo; v provinci Santiago del Estero izvršuje zdravniško prakso slovenski zdravnik; naši ljudje delajo tudi v provinci Formosa; močna skupina je v mestu Rosario v provinci Santa Fe; kar precej naših rojakov je v Cordobi.

Šli so pa tudi proti zapadu in jugu Argentine. V Mendozi je okrog 300 naših ljudi. Za Buenos Airesom je tukaj največja slovenska skupina. Zaposleni so po tovarnah, deloma na kmetijah in po vinogradih. Kulturno so zelo razgibani in so ustanovili Društvo Slovencev v Mendozi. Ker imajo v svoji sredi sloven-

Yerba - mate, bogastvo pokrajine Misiones

skega duhovnika, imajo redno nedeljsko slovensko mašo. Slovenski pevski zbor poje pri maši, večkrat pa se tudi Argentincem predstavi; za slovenski živelj v Mendozi Društvo skrbi s predavanji, akademijami in podobnimi prireditvami.

V San Luisu, ki je glavno mesto province z enakim imenom, je slovenska bogoslovna fakulteta, na kateri študira 25 slovenskih bogoslovcev in predava 5 slovenskih profesorjev. Poleg teh pa je v San Luisu še okrog 30 naših ljudi.

V argentinski Švici v San Carlos-u de Bariloche živi 48 slovenskih novonaseljencev, med temi je 7 družin s 25 člani. Sem so se zatekli zlasti naši smučarji in alpinisti, ki se na raznih športnih tekmah odlično uveljavljajo ter tako utrjujejo slovensko ime v Argentini.

V Rio Negro in Neuquenu naši ljudje zidarjo in delajo v velikih sadovnjakih in hmeljskih nasadih.

Sredi peščene Patagonije v Comodoro Rivadavia je na petrolejskih poljih in v uradih petrolejske družbe "Diadema Argentina" zaposlenih mnogo naših fantov. Kljub veliki oddaljenosti in osamljenosti se dobro držijo in so v stalnem stiku s svojimi znanci in zlasti z Društvom Slovencev v Buenos Airesu.

Na skrajnem jugu na Ognjeni zamlji so naši ljudje cenjeni kot zidarji.

Glavnina slovenskih novonaseljencev pa je ostala v velikem Buenos Airesu in v večjih krajih province Buenos Aires kakor so: La Plata, Mar del Plata, Miramar, Chapadmalal, Tandil.

SLOVENSKI DOMOVI

Po dve družini skupaj imata navadno v našem hišico. Položili sta skupaj jamščino, ki

znaša okrog 1000 pesov, redno pa plačujeta najemnico, ki znaša za hišico od 250 do 500 pesov. Vsaka družina ima vsaj po eno, sobo, kuhinjo in pritlikline pa uporabljata skupno.

Večina slovenskih stanovanj je že urejenih in opremljenih ter so pogradi, zaboji in podobna taboriščna navlača iz njih že izginili.

Družine, ki imajo več članov, ki služijo, pa si že postavljajo lastne domove. Vsak najprej gleda, da si prihrani denar za lot-zemljišče. Takih posestnikov lotov je med Slovenci v Argentini že kar precej. Vedno več pa je tudi takih, ki si že postavljajo lastne hišice. Nekateri se zadovoljijo z lesenimi. Preprostobarakio z enim prostorom, brez poda, postavljeno na travnik, se dobi za 1.300 pesov. Enodružinska hišica s sobo, kuhinjo in straniščem stane približno 8.000 pesov, lepa udobna in prostorna lesena hiša pa stane od 15 do 16 tisoč pesov.

Večina gradi zidane hiše, češ če bodo kdaj te prodajali, bodo take lažje prodali kakor pa lesene. Preprosta zidana hiša s sobo, kuhinjo in najnujnejšimi pritliklinami, če jo last-

nik sam zida brez najetih delavcev in sam nakupuje gradbeni material, stane okrog 25 tisoč pesov, drugače pa izpod 40.000 pesov ni zidane hišice.

V dveh letih so slovenski novonaseljenci v Buenos Airesu plačali v gotovini za stavbne parcele in zidavo okrog dva milijona pesov. Na ta način nastaja novo slovensko naselje v Lanusu, drugo v San Justo. Slovenci pa zidajo svoje domove tudi v drugih mestnih predelih velikega Buenos Airesa, zidajo pa tudi zunaj v provincah.

Nadaljni razvoj slovenske gradbene delavnosti in podjetnosti je odvisen od tega, kakšne bodo še naprej možnosti zaposlitve, kakšen bo delavski zaslužek in v kakšnem razmerju bodo cene življenjskih potrebščin z zaslužkom.

V splošnem smemo reči, da se doslej še noben slovenski begunec ni pokesal, da je prišel v Argentino. Ljudje so zadovoljni, godi se jim razmeroma dobro in kar je največ vredno strnjeno so naseljeni, zato je med njimi povezanost, ki daje možnost živahnemu kulturnemu, verskemu in družabnemu življenju.

IMIGRACIJA BEGUNCEV V U. S. A.

Med države, ki so po končani drugi svetovni vojni odprle vrata in pripravile prostor za razseljene osebe ali DP's s posebnimi zakoni in uredbami, spadajo tudi Združene Države Amerike.

PRVI ZAKON

Bile so ZDA sicer s svojo zakonodajo o sprejemanju beguncev med zadnjimi, vendar so z zakonom iz leta 1948 (Public Law 774, 80 Congress) precej na široko odprle svoja vrata. Zakon je določal, da more biti vseljenih 205.000 beguncev, ki jim njihovi sorodniki, prijatelji ali znanci ali pa njihove nacionalne in podporne organizacije preskrbe tu "home & job", stanovanje in zaposlitev. To preskrbe tako, da ne bo zaradi prihoda teh novih kak tujkajnji državljan izgubil stanovanja ali zaposlitve. Bila je določena procedura za komisijo, ki sprejema begunce. Po tem zakonu bi morali biti vsi begunci tu do 30. junija 1950 odn., kakor so kasneje določili, dobiti do tega dne vizume.

S posameznimi določili pa je bil sicer zakon ožek: mogli so priti sem le begunci, ki so pri-

bežali na ozemlje Nemčije, Italije ali Avstrije pred 22. decembrom 1945. Z določili o državljanstvu je — kar je za Slovence važno — onemogočil imigracijo Primorcem.

Zasebne, nacionalne in podporne organizacije, ki praktično nosijo večino dela pred samo proceduro za vizum in po prihodu begunca sem, pa so leto dni pred potekom veljavnosti tega zakona začele akcijo, da bi bil sprejet nov zakon ali vsaj stari v nekaterih določilih spremenjen, pa obenem tudi povečano število beguncev, ki naj pridejo sem. Zakonski predlog je z največjimi težavami in odlaganji z dnevnega reda tako v senatu kakor v poslanski zbornici končno le bil sprejet in tudi podpisan od predsednika. Izdan je bil kot "Displaced Persons Act with Amendments of June 16, 1950" (Public Law 555, 81st Congress).

Po zakonu iz leta 1948 je doslej dospelo v Ameriko preko 166.000 beguncev. Je število torej skoro polno, ker je matjkajoča diferenca v proceduri in deloma že tudi na pcti. Zanimivo je, da je nekaj več kot četrtina že došlih beguncev nastanjenih v državi New York.

NOVI ZAKON

Zanimajo nas predvsem v novem zakonu določila, od katerih imamo Slovenci korist. Menda bi lahko ostali kar pri treh točkah:

1. Novi zakon določa, da bo pripuščeno v Ameriko (skupno s prvim zakonom) vsega 341.000 beguncev. Torej 136.000 več kot je bilo preje določeno (Sec.).

2. Mogli bodo imigrirati begunci, ki so prišli v Nemčijo, Italijo ali Avstrijo po 1. septembru 1939 in pred 1. januarjem 1949 (Sec. 2c). Prvi zakon je določal: po 1. septembru 1939 in pred 22. decembrom 1945. Torej precej podaljšano.

3. Pripuščeni bodo begunci s Primorske (Venezia Giulia), ki so imeli pred 6. majem 1945 stalno rezidenco na Primorskem, ki so po tem datumu od tam zbežali, ki so bili 1. julija 1947 še na ozemlju Italije in ki na dan izdaje tega zakona niso bili "de iure" Italijanski državljani (Sec. 2g). Omejena je kvota na 2000 oseb. Ta točka bo praktično slovensko-italijanska.

Točka 2. kar na splošno rešuje precej problemov, ki so se nabrali nerešeni. Tako n. pr. interesantni primeri beguncev, ki so za en sam dan zamudili rok, ki ga je določal prvi zakon, pa niso mogli doslej sem, zdaj pa prihajajo.

IMIGRACIJA SLOVENCEV

Prihodi Slovencev v lanskem letu, zlasti v drugi polovici, so bili živahni. Prvi večji transport je bil 15. maja, sledili so mu pogosto drugi tja v sredo zime. Letošnja pomlad (1950) pa je mirnejša, enako tudi poletje. V mesecih marec, april, maj in junij 1950 jih je n. pr. prišlo le kakih 200. Vsega imamo doslej tu okrog 1700 novonaseljencev-beguncev.

Razselili so se po skoro vseh državah. Velik procent je v državi Ohio in posebno v Clevelandu. To je tudi sicer največja slovenska naselbina v Ameriki, zato je tudi največ beguncev lahko vzela. Imamo pa drugače raztresene naše ljudi po 36 državah. Naj naslednji pogled po državah pokaže, kje naši novi žive:

1. Ohio	517	ali	30.41%
2. New York	256	ali	15.05%
3. Illinois	188	ali	11.05%
4. Minnesota	151	ali	8.88%
5. California	96	ali	5.64%
6. Wisconsin	93	ali	5.47%

7. Pennsylvania	86	ali	5.05%
8. N. Carolina	73	ali	4.29%

V 8 državah torej živi vsega 1460 novonaseljencev, ali dobrih 85%. V ostalih 30 državah, kjer naši novonaseljenci živijo, pa jih je razkropljenih ostalih pičlih 15%. Te države so. Arizona, Arkansas, Connecticut, Idaho, Indiana, Iowa, Kansas, Kentucky, Louisiana, Maryland, Massachusetts, Michigan, Missouri, Montana, Nebraska, New Hampshire, New Jersey, North Dakota, Oklahoma, Rhode Island, South Carolina, Tennessee, Texas, Utah, Virginia, Washington, Wyoming in Washington D. C. Razkropljenost torej velika.

Transporti prihajajo zdaj izključno iz Bremana. Sploh sta doslej bila le dva direktna transporta iz Italije (prvi begunci iz Italije 21. novembra 1949 — glej sliko!). V Bremanu je zbiralni center za vse IRO cone in za vse države.

Imigracija, če ni kakih "medical" ali "security" zadržkov, kar hitro steče. Zgodi se, da pride begunec sem že v treh mesecih po tem, ko so bili tu vloženi prvi papirji. Težave pa redno nastajajo pri invalidih. Za te je določeno vplačilo kavcije od strani sponzorja, da ne bo begunec-invalid, ko pride sem, "public charge", javno breme. Kavcija je bila doslej zahtevana vedno v višini 1000 dolarjev. Vsak tak slučaj pa se zelo vleče. Sponsor mora po uradni poti preko Immigration Service dobiti obvestilo in naslov banke, kjer naj položi kavcijo. Ta uradna pot pa včasih nima konca in begunec-invalid čaka po mesece in mesece.

Zgodil se je pa lani slučaj, da kavcije kljub invalidnosti ni bilo treba: mali Joško Kolman je bil v jeseni 1949 z očetom in materjo na poti iz Avstrije v Bremen, pa je imel nesrečo in je v Augsburgu padel pod vlak, ki mu je odrezal desno nogo. Zdravil se je v bolnišnici, se pozdravil, dobil nato še sestrico in 16. februarja 1950 potem le priletel v New York. Zdaj živijo Kolmanovi v N. Chicago, Ill. (slika)

RAZMERE V NOVI DOMOVINI

Za vse novodošle je gotovo Amerika čisto nov svet. V Evropi so sem in tja begunci le naši podobnosti v življenju in navadah, tu komaj kaj. Za vsakega je nastalo ob prihodu v Ameriko veliko vprašanje: kako bom dobil delo in kakšno?

Zaposlitev dobiti ni bilo navsezadnje nobe-

nemu težko, vsaj za prvo silo, ker je vsakemu sponsor vsaj v mislih nekje pripravil mesto. Seveda so nekateri imeli težave, pa — kdo jih nima? Najslabše je gotovo tudi v Ameriki naletela inteligenca, kakor povsod v emigraciji. Prijeti so morali inteligenti — rekel bi — za vsako delo. Nekateri v vsemogočih manualnih poklicih kot nekvalificirani delavci vztrajajo že tudi po celo leto, pa obenem študirajo, najprej jezik, nato svojo stroko, da bodo mogli nostrificirati evropske diplome. Nekateri so v tem že uspeli, drugi se nadejajo.

Plače v Ameriki so — relativno, dobre. Tega Amerikanci ne čutijo toliko, novodošli pa, zlasti če si dopisujejo s prijatelji drugod po svetu. Ne mislim tu na plače, ki jih dobijo nekateri posamezniki po farmah, kjer je plača v gotovini majhna, ker imajo pač stanovanje in hrano pri gospodarju, ponekod pa so tudi izkoriščani, da sami ne vedo za to. Velja gornja trditev, da so plače dobre, za obrtnike, industrijske delavce, sploh za kvalificirane delavce.

Določena je z zakonom minimalna mezda, ki je 0.75 na uro, kar zneso pri 40 urnem tedenskem delu \$ 30.00. Odrtgajo od plače za socialno zavarovanje in za davek, da ostane čistega \$ 27.00. Nadure (kar je preko 40 tedenskih ur) so plačane s 50% poviškom, t. j. n. pr. pri minimalni plači \$ 1.12 na uro. To je plača nekvalificiranega delavca..

Kvalificirani delavci zaslužijo seveda bolje, nekateri pridejo tudi na preko 2.00 dolarja na uro.

Samec more živeti tu z zaslužkom \$ 27.00 na teden. Skromno seveda. Drago je sorazmerno stanovanje, saj se pod 1 dolar dnevno sobe v mestu skoro ne da dobiti. Za hrano je težko kaj reči. Kdor bi se lotil jesti po restavracijah, bi kmalu videl, da dela samo za stanovanje in za hrano, kar pa seveda nima nihče v načrtu. Zato večina samecev kar sama kuha in si sploh ureja gospodinjstvo. Tako pride vsak najceneje skozi in verjetno tudi najboljše, po svojem okusu in navadi.

Zanimive so cene posameznim artiklom tako prehrane, kakor tudi obleke, obutve, perila. Navajam le nekaj cen artiklov vsakodnevne prehrane; cene so še "mirnodobske," to se pravi iz časa pred pričetkom spora na Koreji, ki je povzročil nenaden porast cen nekaterim produktom. Cene: kruh 0.16, sladkor 0.07, mast 0.18, maslo 0.73, goveje meso 0.90,

šunka 0.50, mleko 0.18, olje 0.70 (utežna mera funt — 453 gr., votla mera quart — 0.95 l).

V to poglavje bi verjetno spadalo tudi vprašanje študentov in štipendij. NCWC je namreč po katoliških univerzah in kolegijih dobila precejšnje število štipendijskih mest za begunske študente. Slovenci smo dobili doslej 19 takih mest. Niso vsa mesta enako dobra; nekatere štipendije obstojajo samo v plačilu odn. oprostivni univerzitetnih taks, za stanovanje, hrano, obleko mora študent sam skrbeti. Dobili so te vrste štipendisti tudi povečini zaposlitve, ki ob njih morejo študirati. Boljše so seveda štipendije s stanovanjem, hrano, obleko.

ORGANIZACIJA NOVIH AMERIKANECV—LIGA

Imigracijo slovenskim beguncem v Ameriko utira Liga Katoliških Slovenskih Amerikanecv. Imela je svojo Glavno pisarno do februarja 1950 v Clevelandu, takrat se je preselila v New York. Preko Lige in NCWC prihajajo begunci v Ameriko, Liga jih skuša organizirati, vključiti v že obstoječe podružnice po raznih krajih, ali jih nagovarja, da ustanove nove podružnice po krajih, kjer jih še ni.

Vsak "novi Amerikanec" je v pristanišču, če se le da, sprejet od zastopnika Lige, ki mu pomaga pri formalnostih s carino, voznimi listki za železnico itd. Za te nove Amerikance je Liga izdajala razmnožen mesečnik "Novi Amerikanec", v katerem je dajala osnovna navodila za prve korake po Ameriki, opisala dolžnosti do oblasti, kako si urejati posamezne dokumente itd. Vse polno majhnih stvari, ki pa so bile za vsakogar nove. Izšlo je več števil "Novega Amerikanca", zadnja v decembru 1949. Od januarja 1950 dalje pa je tedensko v glasilu KSKJ "Amerikanskem Slovencu" posebna kolona z naslovom "Novi Amerikanec", ki nadaljuje isto delo.

Že v "Novem Amerikanu", ko je še izhajal samostojno, je Liga razpisala za vse "nove" "davek". Čisto preprosto: objavila je, da upa, da bodo novodošli, ki so sami okusili bridkosti begunskega življenja, razumeli potrebe, ki so še ostale v Evropi po njihovem odhodu. Izdana je bila parola: vsak novodošli naj od svojih kosmatih dohodkov odrajta Ligi en procent. Ta procent je kljub vsem težavam, ki jih novi imajo, kmalu začel dotekati v Ligi no blagajno in danes v mesečnem obračunu

že predstavlja posebno, kar močno postavko. Ne prihaja ta procent kompleten, res. vendar moramo razumeti, da je med begunci mnogo družin, ki absolutno še mesece in mesece ne bodo sposobne za kako "davčno obremenitev"; da so med begunci starčki, študenti, duhovniki-redovniki. Gotovo pa je s tem, kar je skupina beguncev-novoamerikancev doslej pokazala, dokazala, da je zavedna in da čuti s skupnostjo, katere del je.

Poleg organiziranja v Ligi so, zlasti v Clevelandu, ustanovili še vrsto drugih organizacij. Posebej moram omeniti tudi njihov pristop v organizacije, ki so že obstojale pred njihovim prihodom, tako *KSKJ, Ženska zveza itd.

Edino slovensko društvo, ki je zrastle med slovenskimi izseljenci v konglomeratu velikega Buenos Airesa že v času pred vojno klimo in ki v času zmed ni nikdar oklevalo, je prekmursko društvo Slovenska Krajina, ki je v letu 1950 praznovalo desetletnico svojega obstoja.

Nastavljeno je bilo že leta 1936, ko je bil ustanovljen avellanedski slovenski cerkveni pevski zbor, ki je vzel na skrb cerkveno petje in začel kmalu tudi s prosvetnimi prireditvami. Leta 1938, ob priliki dvajsetletnice osvoboditve Slovenske Krajine, se je pričelo delo za ustanovitev lastnega društva; tako je bil v začetku 1939 prvi tozadevni občni zbor, na katerem je bil izvoljen pripravljalni odbor pod predsedstvom Adalberta Preiningerja. Leto pozneje, to je 11. febr. 1940, je bilo nato društvo definitivno ustanovljeno.

Med tem ko so ostala slovenska društva imela obilico mož, večjih prosvetnega društvenega dela, je bilo med Prekmurci drugače, kajti madžarski pritisk nad Slovenci je zatrl vsako narodno razgibanost in prekmurske vasi so se pričele razgibavati šele po letu 1918. Ljudje pa, ki se tvorili prekmursko izseljensko skupino, so izšli večinoma iz prejšnje generacije.

Toda kljub temu so pokazali izredno mnogo

IZGLEDI ZA BODOČNOST

Če se vojna ne bo razširila in bo delo komisij in potovanje ladij redno teklo, pričakujemo, da bomo spravili v Ameriko še kakih 800 Slovencev-beguncev. Številka 2500 bo menda naša prava. Seveda zavisi vse od razmer v svetu, pa po drugi strani tudi od tega, koliko sponsorjev bomo mogli še dobiti. Prosilcev je zdaj, ko je bil sprejet novi zakon, spet veliko novih, pa ne vemo, kako jih spraviti preko, kje znestiti, kako zadovoljiti. Marsikateri od novih Amerikancev bi sam rad pomagal in poklical k sebi prijatelja, ki ga je pustil v taborišču, pa — novi zakon predpisuje, da more sponsor biti le ameriški državljan.

Ivje.

SLOVENSKA KRAJINA

smisla za društveno delo; tako je društvo pod spretnim vodstvom Adalberta Preiningerja lepo napredovalo.

Čez leto je bil izbran za predsednika Ludvik Šeruga, pod čigar vodstvom je znatno porastle število članstva in doseglo 200.

V vrsti predsednikov je bil zelo delaven tudi Štefan Časar.

Po treh letih dela se je pojavila trenutna utrujenost, iz katere se je porodilo novo prekmursko društvo "Samopomoč", kar je dalo povod medsebojni tekmi, a brez sovražne napelosti.

V tej tekmi sta obe društvi začeli misliti na lastne domove.

Ena izmed težav, na katero je Slovenska Krajina zadela, je bila ta, da se je večina rojakov razselila iz Avellanede na razne vetrove. Društveno delo je postajalo vsak čas bolj težavno; slednjič je l. 1949 le prišlo do vzporeditve vseh delavnih članov s sklepom nakupa zemljišča v Lanusu Este, v Villa Oberra, kjer si je postavilo nove lastne domove precejšnje število rojakov.

Ob desetletnici je bil postavljen temeljni kamen za društveni dom in do danes je to delo že precej napredovalo.

Slovenci v Italiji v letu 1949-50

Če napravimo pregled v življenju Slovencev v Italiji v letu 1949/50., dobimo približno sledečo sliko:

Kulturno: Znamenje kulture vsakega naroda so njegovi časopisi in knjige. V Italiji so Slovenci v preteklem letu v tem oziru pokazali naslednjo delavnost: izdajali so tednik "Katoliški Glas", ki je versko politični list za goriške in tržaške Slovence. List ima precej naročnikov tudi širom po svetu med begunci in izseljenci.

Za otroke je izhajal otroški list "Pastrček", ki so ga otroci precej vzljubili.

Nekaj časa je izhajala tudi "Mlada setev", glasilo dijaške mladine, ki je pa čez nekaj mesecev prenehala radi pomanjkanja denarnih sredstev.

Poleg književnih publikacij se kaže kulturno življenje naroda v kulturnih prireditvah. Tudi tukaj se je marsikaj napravilo. Predvsem moramo omeniti kulturne večere, ki so jih po zgledu tržaških Slovencev začeli prirejati tudi Goričani v dvorani Mar. družbe. Od meseca januarja naprej so se zbirali skoraj vsak mesec dvakrat na kulturnih večerih, ki so priklicali vedno lepo število gostov. Najlepša sta bila zadnja dva, gostovanje koroških Slovencev iz Št. Lenarta ter spominski večer Ladotu Piščancu in drugim žrtvam komunistične revolucije. V isti dvorani je tudi goriška Mar. družba večkrat nastopila z različnimi prireditvami za svoje članice in za širše občinstvo. Posebno moramo omeniti zaradi njene umetniške vrednosti Sardenkovo "Mater Doloroso", ki je res lepo uspela. V isti dvorani je dvakrat nastopil krožek kat. srednješolcev; enkrat z akademijo "Luč v temini", drugič z igro "Čevljar Krišpin". Tudi šolski otroci so nastopili za božične praznike z mišno igrico: "Pisane lutke", ki so jo potem ponovili v Dobredu.

Velika novost na kulturnem polju je bil nastop goriških pevskih zborov na Repentabru na skupnem vseslovenskem taboru meseca julija. Nastopili so 4 goriški zbori: števerjanski, jameljski, z Vrha in iz Placute. Ta nastop je opogumil števerjanski zbor, da je sam priredil lepo uspel koncert v števerjanu v nedeljo 3. septembra. S tem so števerjanci pokazali, da je še veliko ustvarjalne sile v naši mladini, ki se bo počasi iztrgala iz rok komunističnih

plačancev, da se zopet posveti poštenemu narodnemu in kulturnemu delu.

Tukaj ne smemo prezreti še nastopa slovenskih srednjih šol ob koncu šolskega leta, z lepo uspelo prireditvijo "Kovačev študent" ter več pevskimi točkami. Kako so s tem zadovoljili naše ljudstvo, priča dejstvo, da so nastopili dvakrat v Štandrežu in v Pevmi ter je obakrat bila udeležba silno velika. Pozneje so šli gostovat na Tržaško v Bazovico s prav dobrim uspehom. Tu omenimo še nastop Akademskega kluba iz Gorice z Nušičevo igro "Gospa ministrica" v Števerjanu, ki je prav tako dobro uspela (10. sept.).

Kulturno delo frontašev bi zaslužilo posebno obravnavanje. Oni se trudijo, da bi skрили svojo idejno borbo in zato nastopajo na odru zopet s pristnimi narodnimi igrami (Začarani prstan, Veronika Deseniška, Razvalina življenja, Miklova Zala itd.) Udeležbe imajo precej in igralcev tudi, ker jih dobro plačujejo. Postavili so si oder na prostem v Štandrežu ter dvorano v Pevmi. Seveda poleg iger gojijo tudi ples.

Kulturno življenje se na Goriškem ne more prav razviti iz več razlogov:

1) Nasprotovanje laškega šovinizma. Ta je prišel tako daleč, da Slovenci v Gorici ne moremo več dobiti ne javne ne privatne dvorane za svoje nastope, ker se lastniki bojijo groženj šovinistov. Do lani smo lahko dobili v našem dvoranu v kinu Vittoria na Travniku ali pa pri Salezijancih. letos so nam oboji odpovedali. Prav tako si ne upajo po raznih samostanih sprejeti Slovence na gostovanje.

2) Pomanjkanje lastnih družbenih prostorov je krivo, da nimajo nekomunistični Slovenci nobenega kulturnega središča. In zato je njihovo delo prav za prav le životarjenje.

3) Negotovost o bodočnosti. Morda polovica goriških Slovencev je optirala in ne vedo, kaj bo z njimi. Jugoslavija opej ni še rešila in se niti ne ve, kdaj jih bo rešila. Ti ljudje žive v veliki negotovosti, ker so jim italijanske oblasti začele osporavati državljanske pravice. Zato se vedno znova kdo izseli, ki bi ga krvavo potrebovali doma.

Na deželi je še vedno močna frontaška propaganda, ki razpolaga z bogatimi sredstvi in je glavni vzrok, da se ne more razviti vidno kulturno delo katoliških Slovencev v večini vaseh.

Šola: V šolskem življenju moramo beležiti enega najtežjih udarcev, ki je zadel do sedaj slovensko manjšino v Italiji, to je — prepoved šolske oblasti, da otroci optantov ne smejo obiskovati slovenskih šol v Italiji. Ta prepoved je prišla sredi šolskega leta in je prizadela okrog 120 otrok (80 na ljudskih in 40 na srednjih šolah). Nič niso pomagali vsi protesti in vsa sklicevanja na naravne pravice ter na italijansko ustavo in podobno. S tem so bile slovenske šole dejansko zdecimirane in ponekod izgubile cele razrede. V Krminu n. pr. je iz dvorazrednice postala enorazrednica. V Gorici v šolskem domu se nekateri razredi izgubili polovico otrok in jih bodo prihodnje šolsko leto reducirali. Z novim šolskim letom se je število takih otrok še povečalo in znaša gotovo čez 150, če upoštevamo ljudske in srednje šole.

Poleg tega so lansko leto izgubili Slovenci otroški vrtec v Podgori, ker se je vanj vpisalo premalo otrok. Tudi oba otroška vrtca v Gorici pešata, tako da se je bati, da jih bodo prej ali slej ukiniteli. **Beneška Slovenija in Kanalska dolina** sta še vedno brez slovenskih šol. Glede šole se je bil in se bo bil najtrši boj, ker gredo laške nacionalistične organizacije (Legia nazionale) v boj za vsakega posameznega otroka, posebno v narodno mešanih krajih, kot so Gorica, Krmin, Tržič in Ronki. Tukaj se bije dobesedno boj za vsakega posameznega otroka, ki ga skušajo izvabiti v svoje šole z vsakovrstnimi sredstvi in obljubami, s podporami in, če ne gre drugače, s pretnjami. Saj imajo v rokah vse in zato lahko grozijo.

Kljub temu smo imeli preteklo leto veliko število maturantov, 24 na učiteljsišču in 13 na liceju, ki so v splošnem zadovoljivo odgovarjali, tako da je bil inšpektor iz Rima z njimi zadovoljen.

Versko življenje: Pod vplivom Marijinega romanja in svetega leta se je tudi versko življenje malo razgibalo. Potem ko je Marija obiskala posamezne vasi, je začela obiskovati posamezne hiše. Skoraj v vsaki župniji so že izvršili to Marijino romanje, ki je blagodejno vplivalo na versko življenje v fari, čeprav se tudi to ne vrši brez vseh pomanjkljivosti.

Beležiti je treba še troje duhovnih vaj v Gorici: dve za dekleta in ene za može in fantove. Prvič je bilo 35, drugič pa 45 deklet. Mož in fantov je bilo 20.

Verske organizacije: Marijina družba v Gorici je še vedno naša najmočnejša in najbolj delavna verska organizacija. Šteje kakih 150 članic ter je lansko leto praznovala svojo 40. letnico. Pod vodstvom msgr. Brumata še vedno drži pokoncu versko in slovensko misel v Gorici. Po deželi so č. g. začeli snovati Marijine vrtce za deklice in za dečke. Prvič so se ti pokazali pri Mariji Devici v Dolu, lani na Brezmadežno. Če bodo vztrajali, smemo upati, da nam zraste naraščaj za delavne Marijine družbe in druge katoliške organizacije.

Dijaki vodijo naprej svoj **Dijaški krožek**, ki družijo katoliško orientirane srednješolce ter šteje okrog 35 članov.

Med posebne dogodke smemo šteti dve novi maši: č. p. Pavleta Leskovca D. J. ter č. g. Bogomila Breclja. Obakrat so se goriški verniki zelo izkazali ter se potrudili, da je slovesnost lepo uspela.

Duhovniški naraščaj: V goriškem bogoslovju so študirali v preteklem šolskem letu 4 bogoslovci slovenske narodnosti, vsi v zadnjih dveh letnikih. V Malem semenišču, ki je bilo nastanjeno v Alojzijevišču, je študiralo 6 semeniščnikov.

Vzgojni zavodi: Slov. Alojzijevišče: Polovico so ga zasedli vojaki za kasarno. V drugi polovici so bili nastanjeni dijaki; in sicer je bilo v zavodu 27 dijakov ob koncu šolskega leta, ker so med letom nekateri izstopili. Zanje so skrbeli č. g. Eržen kot vodja, dr. Močnik kot ravnatelj za disciplino ter Prinčič Anton kot prefekt. Vzdrževalnina je bila mesečno 8.000 Lir, kar je dosti za naše razmere. Zato so vsi ubožnejši dijaki, razen semeniščnikov, šli raje v dijaški zavod, kjer so plačevali le malenkost ali pa nič.

Slov. sirotišče: V tem zavodu je bilo okrog 60 otrok, polovica dečkov in polovica deklic. Med njimi so povečini sirote ali otroci ubožnejših staršev, ki ne morejo plačevati visoke vzdrževalnine. Srednja vzdrževalnina je bila v sirotišču 4.500 lir. Sirotišče vodijo šolske sestre iz Tomaja, glavno besedo pa ima msgr. Pavlica.

Politično: Slovenska manjšina živi še vedno v znamenju ločitve duhov med komunisti in nekomunisti. To nasprotje se je na zunaj še najbolj pokazalo v časniški polemiki, ki je vsako toliko vzplamtela. Ker pa v preteklem letu ni važnih javnih političnih dogodkov v deželi, zato se tudi politično življenje ni moglo prav pokazati.

Še težje kot s frontaši so bile polemike z nekaterimi glasili italijanskih šovinistov (Messaggero Veneto, Giornale di Trieste). Ti so razvili silno ostro gonjo zoper katoliške in demokratične Slovence, pustivši ob strani kominformiste in frontaše. Posebno so se zagnjali zoper slovensko duhovščino, ki jo dolžijo šovinizma in nacionalizma. Pri tem niso prav nič prizanesli goriškemu nadškofu, ki ga imajo za glavnega krivca, da je še kak slovenski duhovnik v Gorici. Tako ostrih izlivov zoper goriške cerkvene oblasti in slovenske duhovnike nismo več brali od leta 1932, ko so fašisti dosegli odstop tržaškega škofa msgr. Fogarja. Prav tako so se mestni očetje na goriškem gradu izkazali za skrajno sovražne Slovencem. Tako lahko mirno rečemo, da je vsa italijanska javnost v Gorici sovražno razpoložena do slovenske manjšine, kateri skuša kratiti njene pravice postavnim in nepostavnim potom.

Poseben udarec za slovensko manjšino je bila smrt Poldeta Kemperla. Ta je bil med nami izkušen časnikar, moder politik in katoliško zaveden mož. Zato je njegova smrt za nas vse tem težja izguba, saj mu ne bomo tako kmalu našli vrednega naslednika.

Drug težak udarec za politično življenje slovenske manjšine je bila aretacija dr. Sfili-goja. Ta je bil vodja liberalne skupine in je imel vidno mesto v goriškem političnem življenju. Izpustili so ga na začasno svobodo; ali mu bodo dovolili še nadaljnje politično udeleževanje, je šele vprašanje.

Gospodarstvo: Boj za obstanek je bil v Italiji vedno težak; za tako majhno manjšino, kot je naša, je pa ta še težji. Gorica je bila proglašena v Rimu za gospodarsko nezadostno ozemlje (zona depressa) in uživa vsled tega posebne državne podpore in pomoči. Tudi goriška občina mora trkati na ministrska vrata za pomoč, ker je v velikih deficitih. Toda zavedati se je treba, da ta pomoč prihaja samo za italijansko prebivalstvo; slovensko ni te izredne pomoči nič deležno ali le indirektno. N. pr: italijanska industrija dobiva izredno podporo, istrskim beguncem zidajo hiše, plačujejo najemnino, dajejo drugačne podpore. Slovencem nič tega. Viden je tudi bojkot slovenskih delavcev na sindikatu, kjer imajo prednost vedno le tujci, zlasti istrski esuli in južnjaki.

Isto je pri javnih službah. Z mirno vestjo

lahko trdimo, da se izvaja zoper Slovence sistematični gospodarski bojkot. Zato gospodarsko izhajajo le oni, ki so na delu ali v službah že od prej, ali pa ono malo njih, ki trgujejo z Jugoslavijo. Toda teh je malo, tako da ne pridejo v poštev, kajti na žalost F.L.R.J. gre gospodarsko na roko vsem mogočim ljudem, le Slovencem težko. Dokler traja pomoč IRO, se del beguncev še za silo preživlja; ko bo pa ta pomoč prihodnje pomlad prenehala, bo nastal silno težak položaj.

Dobrodelnost: Zato pa so si vsi Slovenci osnovali svojo dobrodelnost, ki naj bi priskočila na pomoč najbolj potrebnim v raznih njihovih potrebah. Po načelu: "Pomagaj si sam in Bog ti bo pomagal" hoče Dobrodelno društvo zbirati sredstev med domačini in pa v tujini za pomoč Slovencem v Italiji. Pomaga predvsem otrokom v šoli. Lani za Božič je razdelilo za 300 tisoč lir paketov. Vzdrževalo je poseben tečaj za dijake optante, da so se mogli pripraviti na izpit ob koncu šol. leta. Vsi udeleženci tega tečaja so izdelali izpit s povoljnim uspehom. Dalje pomaga revežem z denarjem, z blagom in živili. V poštev pridejo predvsem taki, ki jih je sram prositi, torej res pravi reveži. Velikokrat so to ljudje, ki ne dobijo nobene druge podpore, ker so Slovenci. Kajti zavedati se je treba, da italijanske organizacije, tudi take, ki dobivajo pomoč od mednarodnih fondov, ne jemljejo v poštev potreb slovenskih prosilcev. Vsled tega smo nujno prisiljeni k samopomoči. Žal, da Dobrodelno društvo ne najde zadostnega umevanja v tujini, zlasti v Severni Ameriki. Tam mislijo naši ljudje, da ameriške kat. organizacije skrbijo za vse potrebe, torej tudi za slovensko manjšino v Italiji. Na žalost pa jim moramo povedati, da smo njihovih darov deležni le v manjšini in še to na ta način, da se naši otroci potučujejo po tujih kolonijah. Zato, če nam hoče kdo res pomagati, je nujno, da to stori direktno s pomočjo naših organizacij, zlasti Dobrodelnega društva. Vsaka druga pomoč je za nas brez koristi.

Kako zelo je potrebno, da se katoliški Slovenci udeležujejo na karitativnem in socialnem polju med našimi rojaki, je še najbolj razvidno, če pomislimo na silno aktivnost, ki jo v tem pogledu izkazujejo frontaši. Ti hočejo ljudi pridobivati zase razen s propagando tudi z materialno pomočjo. Za propagando jim služi tednik "Soča" in "Primorski dnev-

nik", poleg raznih veselíc, iger, tekmovanj, pléšov in podobnega. Nevarnejša kot ta delavnost je za nas njihova podporna dejavnost. Osnovali so v Gorici Dijaški dom, v katerem je bilo lansko šolsko leto nastanjenih skoraj 70 dijakov in dijakinj. Med temi desetorica iz Slov. Benečije. V tem zavodu je bilo nekaj najboljših deklet in fantov, ki so šli vanj samo zato, ker bi sicer ne mogli študirati. V Domu skušajo skrivati svoje namene z mladino, vendar opažamo vsi, da otroci, ki nekaj časa obiskujejo ta zavod, niso več, kot bi morali biti. Zato vidijo zlasti duhovniki v tem zavodu največjo nevarnost za našo dijaško mladino, ki se bo tam notri počasi prevzela najmanj verskega indiferentizma, če ne že prave sovražnosti do Cerkve. Z novim šolskim letom mislijo sprejeti v Dijaški zavod še večje število dijakov in dijakinj.

Mi smo proti zavodu brez orožja. V Alojzijevišču ne morejo sprejeti brezplačno ali vsaj za znižano vzdrževalnino dijakov, ker nimajo fondov. Dijačinj pa sploh nimamo

kam poslati, ker ni nobenega kat. zavoda v Gorici, ki bi sprejemal dijakinje slovenskih šol. Zato je naš položaj v tem oziru res kočljiv. Če bi imeli fondov, bi kljub temu lahko marsikaj storili. Pogubnost frontaškega delovanja se je pokazala tudi med zadnjimi počitnicami, ko so osnovali otroške kolonije v Ukvah. Informirani smo, da je od teh otrok morda 30% hodilo k maši ob nedeljah.

Poleg tega imajo frontaši še svoje Podporno društvo, ki prav tako lovi s podporami naše ljudi za fronto.

Zato je naš položaj položaj onega, ki se mora boriti na dveh frontah z močnim in dobro oboroženim nasprotnikom, sam pa ima orožja komaj za silo in še to zastarelo. Vendar zaupamo v zmago in hočemo vztrajati, posebno če bomo našli kaj več razumevanja in pomoči pri ostalih rojakih, ki so v boljšem V Gorici, na praznik sv. Venceslava, 1950. položaju nego mi.

V Gorici, na praznik sv. Venceslava.

—O—C

LUDVIK KAVSEK:

"BUHKANDO TRABAHO"

Odlomek iz še neobjavljenega avtobiografskega romana "Neroda na Večernem"

I.

Jaz tudi v trop, ki se poti in trudi, se vriniti želim.

Bilo je lepe jesenske noči. Jesen je to leto nastopila nenavadno hitro. Komaj teden dni je trajalo poletje. Luna je svetila in mesec je sijal na nebu, in če bi bili bližje obali, bi že kikirikali petelini. Barka je stala mirno sredi izliva Srebrne reke; komaj toliko se je pozibavala kot rekrut pri komandi "mirno!"

Nekdo je našel dva meseca staro številko dnevnika "Nación", ki je bogve kako že romala v Evropo in spet nazaj in takoj smo posedli okoli mize.

"To ti je malih oglasov in to že v "Narodu", več kot sta jih imela "Jutro" in "Slovenec" ves mesec oba skupaj", reče dokaj dobro rejeni brivski mojster. "Le kaj stojimo tu kot neuki, ko bi že rad zopet delal."

"Prav tako se mi zdi", pravi bivši narodni poslanec, "kot takrat, ko sem šel prvič v avdi-

jenco k ministru. Sam nisem vedel, zakaj sem stal celo uro na hodniku, preden sem se okorajžil stopiti v predsobo."

"Pustimo politiko pri miru, pa pogledjmo rajši, kakšne službe ponujajo"; meni eden mlajših, zaslužen davkar rjavih las s precejšnjo silvo primesjo. "Tudi jaz bi že rad računal."

"Govedo montafonsko" ga zavrne ljudomili živinozdravnik, "ali mišliš, da v Ameriki računajo? Tu ti bo vse zračunal računski stroj, ti boš samo dremal zraven."

"Ne bom se prepiral s teboj, živinar, ker grem takoj po izkrcanju za službo, pa potrebujem mirne živce. Obrít sem že, samo kravato zamenjam pa naravnost z barke po poslu. Da mi kdo časopisa z oglasi ne porabi za kaj drugega!"

Nadaljnih razgovorov nisem več slišal. Kot vedno v razigrani družbi, sem trdovratno molčal. Težek kamen se mi je zavalil na srce, ko sem se zavedel, da bom moral delati in še službo iskati, ko smo doma vendar največ od po-

čitnic živeli. "To, to mi glavo bega, kaj, kaj me čaka zlega," sem v duhu zapel s Smetanovim Vaškom in se domislil storijske, ki jo je pripovedovala rajna Ivana Kobilca. Po priporočilu Ivana Hribarja, poznejšega cesarja Janeza, je šla v Djakovo portretirat vladiko Strossmayerja in mu med delom zaupala, da jo kani mahitati v Pariz, pa jo malo skrbi, ker je še mlada in neizkušena, in nima tam nikogar, ki bi se zanjo zavzel. Prevzvišeni ji takoj pove, da ima v Parizu dobrega in slavnega prijatelja Pasteurja, ki je izumil bacile zoper pasjo steklino in je sploh najslavnejši učenjak med vsemi zdravniki na svetu. Ko je bil škofov portret končan, je sedla Kobilca s Strossmayerjevim priporočilnim pismom v žepu na vlak in potrkala na Pasteurjeva vrata. Pasteur je bil že star, gluhi in slepi kot zemlja in le zaradi lepšega je dolgo časa buljil v pismo, nazadnje pa vprašal: "Mademoiselle, ali vas je pes ugriznil?"

"Takole, Ludi, se bo godilo tebi v neznanem tujem svetu, le kaj boš počelo revše, ko nisi za nobeno rabo več", je govoril notranji glas in postalo mi je tako tesno, da bi bil v obupu že skočil v dimnik našega parnika, če se ne bi ženiral svojih hudobnih prijateljev. Ti bi vsi, ne le brivce, brili norce iz mene, kot smo to delali svoj čas s fiškalom iz zelenega štajerja v Biogradu na moru. Umetnostno-zgodovinsko društvo je napravilo znanstveno ekskurzijo ob sinjem Jadranu. Okrog dalmatinskih umetnin je vodil udeležence nepozabni Stane Vurnik, za nos pa prav tako nepozabni kurat Bonač. Nekega večera ob sončnem zahodu je parnik pristal v Biogradu na moru, kjer ni umetnin, in tudi če bi bile, se je že mračilo. Štajerskega fiškala je žejalo kot jelena po studenčnici, zavil je v prvi pajzel, ostali znanstveniki pa za njim. Ko je okrog nastopa novega dneva parnik zatulil, so morali fiškala požrtvovalni prijatelji nesti na ladjo, pri čemer so se upehali, da nikoli tega. Nepozabna vodnika sta ga še fino namazala s sajami, potem pa položila v posteljo. Zjutraj se možakar mimogrede pogleda v ogledalo, gospod Bonač pa jamé pojasnjevati vso zadevo: "Ko smo se opolnoči vrnili na parobrod, ki je vprav piskal na odhod, ste velecenjeni na vsak način hoteli videti, kako ladijski dimnik odznotraj izgleda. Splezali ste po lestvi gor in potem noter dol. Ker ste precej obilni, dimnik ni več vlekli in kapitan je moral sredi morja ladjo ustaviti. Prosili in rotili smo vas, eni v ljubljanskem

drugi v štajerskem, kapitan pa v čakavskem in ijekavskem narečju, da pridite vendar ven, a vi ste venomer tulili, da ne greste, ker vam je tam dobro biti. Priti so morali končno najizkušenejši mornarji, da so vas ven potegnili. Strašno sramoto ste napravili nam Slovincem itd." Ko se je fiškali za silo umil, se je šel kapitanu opravičiti in prepuščamo častitemu bralcu, naj si sam predstavi, kako debelo je gledal dobrodušni Dalmatince zmačkanega štajerca, ki je potem takoj zopet zlezal v krevet in šele ob slovesu povedal, da je kapitan velik gentleman; delal se je bil, kot da o stvari ne bi nič vedel.

Takole sem obujal spomine na važne zgodovinske dogodke, ne da bi se zavedel, da se je barka že davno pomaknila naprej in z našo veselo družbo v trupu pristala v pristanišču. Mesec in luna sta nehala sijati in na njuno mesto je stopilo žarko sonce, prvič v mojem življenju na ameriškem nebu.

2.

**Kdor pije mate-čaj
ne gre nič več nazaj.**

Spoštovani bralec bo že moral oprostiti, če se pomaknemo za dobrih pet let nazaj. V malem slovenskemu mestu N. je živel zal mladenič Ferči — nekaj časa se je podpisoval Konjeslav, ker je mislil, da pride Ferdinand od Pferdinanda —, ki ga je srce zanašalo k prav tako zalni mladenki Nuši, svoječasnimi moji učenci. "Stric Vam bom rekel, gospod Kavšek, vse-življenje Vas bom klical strica, če govorite zame pri njej dobro besedo." Še predno sem mogel z Nušo govoriti, ji je Ferči že natvezil, da sem njegov stric. Nuša si je mislila, če smo med stričevo uro delale, kar smo hotele, potem nečak ne bo padel daleč od jablane in bom jaz hlače nosila, pa sta bila zmenjena. Ferči me odslej vedno titulira s stricem, gospa Nuša tudi in zato sta me počakala v pristanišču na kolodvoru.

Namesto kruha in soli mi je molil Ferči na krov nekakšno leseno hruško z dolgo cevko, ki je pa nisem mogel doseči in takoj pričel pogovor. "Stric, stric, imam že službo, že ves teden. Trinajst pesov na dan zaslužim."

"I, kaj pa vendar delaš?"

"Nič stric, skoraj prav nič. To bi še vi zmoogli. Imamo že več takih postopačev, pa niso doslej še nobenega spodili. Sem že govoril s kapatazom, pa je rekel, da se mu pridite kar pokazat."

Sklonil sem se še malo bolj čez ograjo in še enkrat resno vprašal. "Kako praviš, Ferči, da ni treba nič delati?"

"Nič, skoraj nič, če vam rečem."

Zdajci se je oglasila še gospa Nuša. "Res, striček, Ferči pride zvečer bolj spočit z dela domov, kot je pa zjutraj, ko odhaja od doma."

Tedajci se je zgodilo nekaj strašnega. Vsula se je toča z nevihto, kot je ta darsena še ni doživela. "Lepa reč, še predno je stopil tvoj stari na svobodna ameriška tla, pa že začenja z drugimi babami. Kar takoj se ti je pričel dedec v kikle zaletavati. Osel stari, že s prvo začenja, ki jo zagleda. Ali sploh ve, na kakšnem glasu so ženske tukaj? Sram te bodi, da imaš takšnega moža, da ti dela tako sramoto, Tebi in vsemu transportu" se je s hriščočim sopranom zaletavala montafončeva žena v mojo življenjsko družico.

"Toda Pepa, saj to je vendar Nuša, hčerka našega štacunarja, ki vas je v sezoni davčne odmere vedno s kakšnim purmančkom počastil", jo je moja z eleganco zabila.

"Ah saj res, gospa Nuša, kako lepo od Vas, da ste prišli počakat gospoda Kavška in mojega moža in nas vse stare prijatelje. Po čem pa je solata tukaj na trgu in bela kava, ali jo poznajo v teh krajih?" se je nevihta spremenila v jasno sončece in si pričela ginjeno brisati solze.

Moja pa je imela v rezervi še atomsko bombo, ki jo je pri priči spustila nad Pepo: "Moj mož ima že službo, Tvoj naj jo pa šele išče".

3.

Če vzamem 'no debelo, preveč ima masti, tra-ra,
Če vzamem eno suho, preveč ima kosti, tra-ra.

Zastran kruha in soli pa mate čaja moram reči, da nisem tak, kot tisti kramar s Kranjskega, ki se je tudi udeležil s soprogo ekskurzije v Dalmacijo. Vedno je zabavljaj čez hrano, čeprav je bila primissima. Karkoli so servirali, vedno je kramar trdil, da napravi to njegova kuharica Micka doma na Kranjskem vse boljše, finejše. Č. g. Bonač je sicer hotel vedeti, da doma kuharice sploh nimajo in da žena vsako jed prismođi, ker se tudi pri štedilniku vedno v ogledalo gleda, toda kramar je trdil svoje. Enkrat je bil na krovu prediven sončni zahod, ki so ga vsi občudovali, le kramarja ni bilo. Štajerski fiškal, velik altruist, pravi, naj ga gre vendar kdo poklicat. Bonač je pa pristavil, da mu Micka doma na Kranjskem napravi še vse lepši sončni zahod. Jaz

pa res nisem tak. Ko sem stopil kot svoj čas Krištof Kolumb na kopno, je Nuša cuzala iz tiste hruške. Takoj jo je odstavila in ponudila meni, češ "veste striček, je sladko". Misleč prej, da je to indijanska pipa miru, bi bil globoko potegnil, tako sem pa le iz vljudnosti polizal, kar je na ustniku ostalo od rožnatih Nušinih žnabeljčkov, ker se varujem sladkorne bolezni. Pa je bilo boljše kot sol in kruh doma.

Popoldne sva šla s Ferčijem, ali kakor ga splošno sklanjamo: Ferčitom, v tisto tovarno, kjer nič ne delajo. Gospod kapataz, bivši Poljak, so bili zelo prijazni in so govorili z menoj v nemščini, ki je splošni slovanski občevalni jezik. "Zelo me veseli, da sem imel čast spoznati Vas, glede nastopa službe Vam bomo pa sporočili pismeno", so bile njegove zadnje besede. Moj quasi-nečak je menil, naj bi stopila še v sosednjo firmo, morda bi plačali tam kaj več. Branil sem se, češ, ne bi bilo fair, če pustim njegovega šefa na cedilu, ko že računa na moje sodelovanje, toda Ferči je nasilnež in me je kar za roko vlekli še v tri, štiri fabrike. Povsod so mi obljubili, da mi bodo v kratkem pismeno sporočili, kdaj in kako in koliko in tako sem si nabral služb kot betač uši, zvečer pa sem se vlegel truden kot konj v tretje nadstropje svojega pograda. Le malo časa sem še premišljeval po melodiji motta tega poglavja, za katero službo naj se bi pravzaprav odločil in že sem se preselil v mižale.

Prijatelji — ne prijatelji, pravzaprav sovražniki — so se mi drugi dan smejali. O ti črna kampovska zavist, da vas ni sram, še v novi svet ste jo prinesli, črna zavist namreč, ki je bila že v Spitfalu rak-rana na našem narodnem telesu! Pa je prišel k meni tudi boljši človek, približno moje mladosti — pred kratkim je srečal v Italiji Abrahama, o čemer je begunski tisk obširno poročal, in mi zaupal, da išče ugledna firma večje število slovenskih inteligentov po deset pesov na dan. Sprva bi delali kot peoni, potem pa takoj avanziramo za uradnike. Moja žena, ki je bila slučajno navzoča, je pripomnila, naj poskusim, naj pogledam za dva, tri dni, dokler ne pride boljša korespondenca "kajti Ludovik, moj zlati možiček, ti si vse preveč obziren do svojih delodajalcev; morda pa le postaneš tukaj direktor in ti ne bo treba s Ferčijem za trinajst pesov na dan lenariti." Ko pa sva prišla tja, naju je obstopila gruča delavcev, pokazala na velik napis "huelga legitima", ki je z apnom narejen krasil cestni tlak pred fasado podjetja.

Gruča nama je povedala, da smo lahko dobri prijatelji, da pa stavkokazov ne vidi rada, povabila naju je še na črno kavo in naju milostno odpustila.

Novi prijatelj pa ni miroval, ker je bilo v bližini še nekje napisano, da rabijo peone. "Seveda vaju rabimo", pravi uradnik in naju napoti k drugemu uradniku. "Seveda vaju rabimo" pravi tudi ta in naju napoti v tretjo pisarno, kjer so sedele same gospodične. Izberiva si najgoršo, našminkano zgoraj, spodaj, spredaj in zadaj. "Pa še kako vaju rabimo, kar dokumente dajta, prosim, por favor," reče in zmuzne šarmantno skozi stranska vrata. Vrnivši se nama pove tako-le: "Toda, gospoda, vidva sta že prekoračila 24 leto starosti, mi pa jemljemo samo mlajše moške." "Ah, kako fino", sem dejal jaz, mlajši Abraham pa: "Prekleta baba, pri nas v Evropi bi te pred tristo leti na grmadi zažgali" in sva šla.

4.

Snoč je bu, dav je šou,
drev bo pa spet pršou.

Minilo je zopet mesec dni. Stanovanje smo dobili v predmestju, ki ga čaka še velik porast v ceni lotov. V vse fabrike sem poslal svoj novi naslov, a odgovorov ni bilo. Zato sem si sposojal kovače od svojih sorodnikov, prijateljev in znancev ter drugih žalujočih ostalih, se vlegel na odeje, ki sem si jih bil pošteno prisvojil v kampih, in rekel, da nikamor več ne grem, da tu v postelji počakam, naj pride služba sama pome. In je res prišla. Tretji dan mojega ležalnega štrajka zaslišim davkarico Pero, kako kriči na mojo: "Sicer niste vredni, toda moj je rekel, če Tvoj res še ne dela, naj pride tja; moj ima tam vso pisarno čez, pa rabi nočnega čuvaja; popoldne ob treh naj bo tvoj pri mojem, pa polbiran naj bo in kravato naj si nadene." "O ti babja proza", sem medital, "kako bi to Cankar lepo povedal: pentljo naj si priveže, a rekel nisem ničesar, ker je v slovenščini mir moškega, vojska pa ženskega spola.

Montafonca sem našel v pisarni z metlo v eni, prašno cunjvo v drugi roki. Komaj je dala beseda besedo, je stopil noter direktor in nadrl mojega rojaka: "Pravite, da ste študiran človek, no, to ste morali biti res pravi davkar, ko še prahu ne znate pobrisati." Montafonca se je skrivil v elipso, da se mu je pleša skrila pod vrat, zato pa je direktorjeva sijala, kot leteči krožnik nad Meksiko. "Je to tisti, ki mi

ga je on priporočil? Mu bo že vratar vse povedal, kaj mora delati."

Vratar je bil velika dobričina, zato ga sploh ni bilo pri vratih. Šele čez pol ure pride iz sosednjega almacena in kozavo lice se mu je rdečkasto svetlikalo. "Kadar pride direktor, ali kaj je že ta pritepenec, imam nekaj časa, mir, ker uči vedno Vašega rojaka prah brisati. To je že tako v naši službi, da take intervale izkoristim za obisk pri sosedu. Saj ga imajo le iz usmiljenja tu, tega direktorja. Samo razglase piše, ki jih nihče ne bere, in vesel je, če dobi kakšnega novince, da se malo znese nadenj."

"Toda gospod portir, jaz bi rad vedel, kaj bom delal. Kje pa dobim orožje?"

"Kos kruha si prinesite s seboj in pošteno klobaso, v hladnem vremenu tudi kakšno volneno jopico. Za vzglavje si vzemite kar blazino iz šefovega avta. Če bi začelo goreti, kar se doslej še ni zgodilo, glejte, da ne zgorite. Boste že sami videli, kako si je treba postlati. Mene ni tudi nihče učil, vse sem sam pogruntal. Tu okoli je dosti psov. V začetku so vedno letali noter in ven. Tri sem ujel, trdno privezal in jim repe posekal. Od tistega časa ne spravite nobenega več skozi vrata, in vsak, ki mimo teče, se pogleda, če ima še rep na sebi. Almacen je odprt do osmih, pozneje morate iti pri zadnjih vratih noter. Koliko so Vam pa obljubili?"

"Tega si nisem upal vprašati. Glavno je, da imam službo, nekaj bodo že dali."

"A, tako! Pa na svidenje! Ob sedmih grem jaz, ključ dobite potem pri Elviri v almaceanu."

Predstavit sem se šel še v almacen. Da me ni varalo vseh petero čutov? Ne, niso me varali, v šanku si je natakal pivo moj dobri prijatelj Gustelj, pristni šentpeterski predmeščan. Vesel mu povem svojo zgodbo, med katero je izpraznil vso steklenico piva. Potem je naročil še meni eno in medtem, ko sem jo jaz praznil, pripovedoval:

"Tale davkarček in njegova gospa me ne hote spominjata nekega mojega že pokojnega sofarana. Vsak večer je prišel v gostilno na četrtinko. Toda še preden jo je mogel v miru pospraviti, je že prihrumela njegova Neža za njim in ga spodila domov. Nekoč se je pa Neža nekje zaklepetala in je celo uro ni bilo. Ta čas so izrabili brumni šentpeterčani in možica nahujskali, da je spil še drugo in tretjo

četrtinko, potem naj pa babo domov zapodi, kar je na veliko presenečenje svoje soproge tudi storil. Tako, zdaj si pa mož, zdaj boš pa še z nami pil, doma pa svojega lintverna naklesti, da bo pomnil, kdaj te je zadnjikrat prišel iz oštarije metat", so ga podpihovali dalje in s cvičkom dobro podprt je možakar, ne več možič, storil tudi to. Šele čez dober teden je prišel potem spet na spregled k svojemu omizju, in povedal, da ga je drugo jutro strašansko vest pekla, tako da je moral takoj k spovedi. Ves je trepetal, ko so gospod linco odprli in napravil je uvod, da prihaja danes s tako hudimi grehi, kot še nikoli. Vse je povedal, da so ga najprej opijanili, potem, da je prišel domov, pograbil metlo in pričel mlatiti po Neži, da ni nič gledal, kam pade, samo tolkel je, dokler ga niso moči zapustile. Fajmošter so ga pa prekinili: "Grehe povej, kaj se boš samo hvalil."

Saj pravim, ta Gustelj še vedno kakšno ošpiči! Toda ob sedmih sem bil na mestu in vratar me je sprejel zelo pomilovalno. Vendar sem zadnjega sprejel plačico in takoj poslal paket dobrotnikom, ki skrbijo za mojo rejenko. Odtistihdob je romala rejenka vsak mesec iz rok v roke, da je čim več dobrotnikov postalo deležnih paketov. Da, da, je že tako, kot pravi star pregovor: Povsod je slabo, doma pa najslabše.

5.

Jager pa jaga, kaj mi pomaga.

Sonce na severu je vroče pripeklo. Ves adventni čas je sosed točil pivo, ki ga doktor Kačar tako priporoča. Montafonca je čez dan zvalilo na kakšen bilc ali kokakolo. Ponoči je bilo treba pospravljati steklenice v zaboje in zaboje spraviti k vratom. Pri tem delu sem dobil kilo in iskati sem moral pomoči v bolnici. Navrtali so mi hrbtenico, kot pravijo Srbi "in mozeg", me privezali na mizo in pričeli rezati. Oh, kako sem stokal! Rezali so in šivali, pa spet rezali in rezali in čreva stiskali, da sem se potil kot farovski hlapec pri južini in želodec se mi je obračal. "Kaj pa vam je vendar hudega, ke pasó, da tako jamrate" me vpraša zdravnik, ki mu res ni bilo nič hudega. "Oh, oh, mediko, želodec se mi obrača, bruhal bi." "Kaj boš bruhal, ko pa smo te pošteno sklistirali; samo dušo lahko še izbruhaš." "A tako, kot v Bučarjevem kupletu o Japončku-bombončku:

Pa harikiri naredi, in dušico spusti?"

"Tako nekako", je še rekel dohtar in rezal naprej.

Tretji dan po harikirju me je prišel obiskat kozavi vratar. Zaradi mene se je s fabriko skregal, je govoril, zdaj bo tožil in jaz moram za pričo. Kaj naj pričam, pa na sodniji! "Tudi vi morate tožiti, Vam grem pa jaz za pričo. Vi še ne veste, kaj vam po zakonu vse pripada, oba bova zmagala. Nazaj v službo itak ne morete, imajo že drugega čuvaja in zdaj morajo plačati vsega vraga. Saj ste vendar v prenaporni nočni službi zgubili svoje dragoceno zdravje, pa da ne bi tožili!"

Spričo živov na trebuhu sem mu vse obljubil, a zdaj šele se je pričelo trpljenje. Blodnje in halucinacije, gavge in vislice, kehe, ječe, zaporji in robije, vse je plesalo pred mano. Videl sem sedeti sodnika, obdanega od jetniških paznikov, na visokem odru, kako me zmerja. Prav podoben je bil sodnemu svetniku N.-u, ki naju je skupna uradniška usoda pripeljala v tisto lepo slovensko mestece ob tekoči reki. — "Pri di včasih kaj k nam, Tebe kot vzgojitelja mladine bo zanimalo, kako mi to delamo; razprave so javne, Ti pa potreben razvedrila." Sodni svetnik je bil strasten lovec. Na lov sicer ni hodil, ker je bil prelen, a bil je predsednik lovskega kluba, na hlačah je nosil široke zelene porte, za katere so ga zavidali vsi financarji, za klobukom pa so se mu v vetru pozibavale gamsove ščetine. Res sem šel poslušat nekoč njegove razprave.

Najprej je prišlo v razpravno dvorano, ki je komaj tolikšna, kot moja sedanja stanovanjska soba, kakšnih dvanaest fantov, samih hrustov, da bi jih bil i general i kaplar vesel. Sodnik jih je postavil v dve vrsti, jim svečano obljubil, da jih bo že odvadil kolov in nožev, stopil naprej in jih vsakemu nekaj prisolil okoli ušes. Potem je rohnel in besnel in vseh dvanaest obsodil. Da bi bil jaz na njihovem mestu, zavihal bi vseh štiriindvajset rokavov in po sodniku bi bilo! Sicer pa fante ali pobe ni bolelo, le gospodu svetniku je roka otekla in ves poten si je brisal čelo, da sem videl, kako težaven je njegov vzvišeni poklic.

"Pa naj pride naslednji noter!" Sluga je šel ponj, ta čas pa je porabil sodnik za pomenek z menoj, ki sem bil publika. "To je neka neumnost. Žandarji nimajo nič dela, pa delajo takšne trapaste ovadbe. Državni pravnik tudi nima nič dela, pa predlaga kaznovanje. Uboogi sodnik, ti se pa raztrgaj od samega gara-

nja za to ubogo plačico! Pomisli, Kavšek, večeraj sem podpisal 64 aktov, ali ni to, da bi človek iz kože skočil. Sicer med nama povedano, niti za eno stvar ne vem, kaj sem podpisal" in že je privedel sluga postarnega grešnika.

"Vi ste?"

"Jernej Košuta, gospod milostljivi, gospod sodnik."

"Kakšna Košuta? Košuta je Vaša žena, Vi ste vendar Jelen."

"Oh, saj res, kako so dobri milostljivi gospod sodnik."

"No, Jelen, pa zakaj hodite na sodnijo dren delat? Zakaj niste rajši doma pri svoji košutici?"

"Prav imajo; res ne vem, zakaj so me orožniki..."

"Tisti vaši žandarji so tepci, kar povejte jim, da sem jaz rekel, jaz visoko sodišče. Saj bova prav na kratko opravila. Kaj ne, da niste nič hudega mislili, ko ste tisto rekli, da so vas napačno razumeli?"

"Visoko sodišče že vedo, kako morajo zapisati. Kar tako naj zapišejo, gospod milostljivi sodnik, jaz bom pa že orožnikom povedal, kakor ukažejo."

Sodnik je narekoval, tipkarica tolkla po stroju, nazadnje: "prečita pismo o glasu, kazenski list" — "o, šestintrideset predkazni imate Jelen, Košutin mož, to je pa svetoven rekord. Vidite, take ljudi imam jaz rad, ki se ne bojijo vsakega paragrafčka, ha, ha, ha! Pa malo pogledjmo, kako ste vršili svoje državljanske dolžnosti. Tu precejšnja tatvina, ali se je izplačalo? In tu ubojček, no ste svojemu bližnjemu pomagali v nebesa? Dober človek, Jelen, ki skrbite za zveličanje drugih. Spet ropek, kajpak, čemu bi drugi klobase jedli, Jelen pa samo travo mulil. In še en umorček, oh, ta se je pa gotovo še gorak predstavil svetemu Petru! Zadnjih pet let nobene kazni več, dolgočasen patron ste postali, pa si drugič izmislite kaj boljšega. Ampak tu vidim, pred tridesetimi leti 24 ur zaporā, kaj pa je to bilo?"

"Visoko sodišče, to pa ni vredno besede, en zajček..."

"A, tako," je vzrojil delilec pravice in se z glavo zadela v strop, "sem mislil, da ste se res poboljšali. Ali se Vam ne smili uboga živalica, Vi razbojnik vseh razbojnikov? Sem Vas že

mislil oprostiti; gospodična, bova potem napravila nov zapisnik, v imenu Njegovega Veličanstva kralja šest mesecev strogega zaporā in povračilo stroškov kazenskega postopanja, ki se izrečejo neizterljivim."

Visoko sodišče se je spet pošteno razznajilo in jaz na postelji št. 13 ob spominu nanj in ob mislih, da zdaj mene čaka takšno visoko sodišče, tudi.

Pa ni bilo tako hudo. Nasprotno, prav lepo smo se pravdali. Svojega pravega šefa, ki mi je takorekoč rezal kruh, sem videl prej le dvakrat v življenju, ko sva se slučajno srečala. Hodil je pokonci, kot bi prekljo požrl in oblečen je bil tip-top ali kot smo rekli pred dobrim četrstoletnjem, popolnoma "šimi". Obakrat sem se mu bil globoko priklonil, malo manj kot montafonec, on pa je z roko stresel rekoč "ke tal?", še od teh petih črk po angleško tri požrl in šel mimo. Zdaj na sodnijo pa je prišel v izposojeni obleki, pomazani in zaflikani, da bi vzbudil v sodniku usmiljenje. Že sem mu hotel dati groš za pet čentavsov, ko sem ga spoznal. Tudi jaz sem si izposodil obleko, lepo, prav po "šimi", samo malo preohlapna mi je bila, kar pa mi je spričo soparice, ki jo je povzročalo sodnijsko vzdušje, kar dobro delo. Šef je radi lepšega še hlinil nadduho, sodnika pa to ni ganilo.

"Ali poznate tega Kavška?"

"Ne."

"Ali je bil pri Vas v službi?"

"Ne vem."

"Mu kaj dolgujete?"

"Ne."

"Kako pa to veste, če ga ne poznate?"

— Molk. —

Sodnik: "Tako pa ne bo Jože pihal. Vi, señor Kavšek, malo preveč zahtevate, toda to in to in to Vam pripada in tukaj señorju delodajalcu svetujem, da to plača, Vam señor delojemalec pa, da denar vzamete."

"Vzamem, como no!"

"Pa naj bo," pravi šef s kislim obrazom in mi pomoli denar. Kar verjeti nisem mogel in da bi videli potem mojo ženo! Nič vjeho, ampak čikito mi je rekla, kot hišni gospodar svojemu kužku, ko sem ji izročil svetle bankovce. Spekla pa mi je mlečni kruh in kekse, prav tako kot takrat, ko sem bil svojčas odlikovan z redom svete Save pete klase.

Kakor izvemo iz zanesljivega vira, prično Puceljevo železnico graditi že prihodnji teden.

Prepeluhov Avtonomist.

"Mlečnega kruha se je preobjedel, pa ne gre delat" je govorila Pepa, ki je medtem postala prava simendolka, kajti babše se je pričelo tako oblačiti, da je bilo v pravem pomenu besede vse šekasto.

Vendar je bila zadevščina drugačna. V tem času se je pričelo snovati vse polno slovenskih podjetij, zidarske, pleskarske, lončarske, manikerske in pedikerske zadruge, zavod za pokončavanje komarjev in celo boljše družbe z omejeno zavezo. Kot gobe po dežju so rastle razne firme.

"Neumen si, Ludvik, če iščeš službe okrog pri neznanih ljudeh, da jih moraš potem po sodnji vlačiti. K meni pridi," mi reče nekoč nekega dne zavaljeni brivec, ki je ustanavljal družbo z zelo omejeno zavezo.

"Pa bom zmogel delo?"

"Le meni prepusti! Samo štirinajst dni moraš še potrpeti, potem pa začnemo."

"Pa menda vendar ne boš frizerju tlake delal," me pobara kmalu nato bivši apotekar, ki je takrat organiziral družbo zidarjev. Pušči brivca in pridi k meni zidat najprej dvo-in trinadstropne hiše, da se privadiš vrtoglavic, potem pa tičonebnike. To menda veš, da v tukajšnji hrani manjka apna; pri meni ga boš lahko z žlico jedel. Obenem boš mene malo nadomestoval, saj veš, da ne bom mogel biti povsod zraven. Drugi teden nastopiš."

Vladal je tedaj že tropski mraz. Da ne pridem kot popolen novinec na stavbo, sem pričel trenirati; na dvorišču sem kopal globoke "temelje" in spotil sem se.

"Škoda, da ste se dokončno odločili za stavbarsko stroko", mi reče znan glas iz tistega kraja, kjer je kar mrgolelo milijonarjev. Šolarčki se tam niso učili: ena in ena je dve, ampak takoj v začetku: en milijon in en milijon sta dva milijona. "Kakšna škoda," je nadaljeval ta znani glas, "imel sem v svojem novem podjetju nalašč za Vas rezervirano krasno službo" — pri tem se je prijel za brke, ki jih nima, kot bi si jih hotel navihati — "a ko sem zvedel, da ste se zapisali apotekarju, sem jo oddal drugemu."

Še več milih rojakov me je sprejelo na delo, največ že za prihodnji teden. Nastala je pra-

va tekma za mojo delovno silo in moč. Teden je postajal nenavadno dolg, vendar sem vztrajno čakal, ker hrast se omaje in hrib, zvestoba Slovenca ne gane — in že pred prvo svet. vojno je bilo na škatljicah cirilmetodarskih vžigalic napisano "Svoji k svojim!" Končno so moji delodajalci skrb za svoja podjetja popolnoma prepustili meni, sami pa so se zarili v svoje brloge, kot znana živalica "tatu" v pampi.

Na eno je struno godel vesel, iz zraven od svojih je ljubic pel.

Cvenka ni bilo več, Vzajemna pomoč še ne ustanovljena. Da sem nasitil svoj lačni kljun in še boljši polovici kljunček zamašil, sem hodil k Srebrni reki ribe lovit. Ker sem od nekdanj muzikaličen — že moja rajna teta je v Glasbeni Matici ribala in pometala — sem si lepo prepeval, najrajši tisto: "Vodo je zajemala, je ribico ujela" in pa ono, ki sem se je bil naučil od šefa, ko je prišel iz ruskega ujetništva: "Tam so hlopci ribolovci ribe lovili", in čas je kar mineval. Ta pesem je postala zame usodna.

"Vi prepevate rusko" me je vprašala stasita deklica okroglega obrazčka in polnih ustnic, ki se je neslišno približala od zadaj. "Ampak Rus niste, to se Vam vidi."

"Odisej in Nauzika," sem zaklel, "kako ste me prestrašili! Ne, nisem Rus, Slovenec sem od Sv. Jurija doma!"

"Slovenec! Slovence imam zelo rada. V naši fabriki so trije, eden bolj harašo, kot drugi. Ali jih poznate?"

"Ne vem. Naša matjuška Slovenija je zdaj zelo velika, pa ne poznam vseh. Ali so lepi, mladi fantje?"

"Ne gospod, ne sodite me krivo, nisem tako mislila. So že nekoliko starejši in zelo galantni."

"Kaj pravite, ali bi v Vaši fabriki tudi mene vzeli? Sem trenutno brez dela. Ampak opozarjam Vas, da nisem več posebno mlad; tudi na zdravniški pregled ne bi šel rad, ker sem podvržen kili in kratkoviden."

"Kaj bi tisto! Tu smo že daleč iz mesta in nismo tako natančni. Imamo dva kapataza, oba mlada in do ušes zaljubljena. Njuni dekleti sta moji prijateljici in če resno mislite, začne lahko jutri delati."

"Gospodična, nikoli se še nisem nobeni dami približal z neresnimi nameni, ergo vnaprej naj-

lepša hvala in začnemo. Če Vam smem ponuditi tele ribice, ki sem jih nalovil nalašč za Vas, mi bo velika čast."

"Saj sem rekla, da ste Slovenci krasni kavalirji. Kar jutri zjutraj Vas tukaj počakam, pa greva skupaj na delo."

In tako se je tudi zgodilo. Fabrika ni bila velika. Nekakšen galpon, za silo pregrajen, spredaj manjši, zadaj večji prostor. Gospoda kapataza sta me že čakala, češ, že vesta, da sem dober in sposoben delavec, da sta dobila o meni najboljše reference in zato lahko kar nastopim. Pri tem me je pogled iz radovednosti, kam sem prišel, zapeljal v drugi prostor in pričel sem se na mestu sesedati.

"Pa Vam ni slabo? Vas zrak duši?" sta me prišla oba pod pazduho.

"Ne, ne, samo prekrasna ureditev Vašega podjetja me je trenutno prevzela; sem že spet dober." Zagledal sem bil namreč brivca, kako se je potil pri prenašanju zabojev, v drugem kotu apotekarja, ki je vrtil nekakšno vreteno in še milijonarja vsega prašnega, kot da bi bil pravkar povaljal na banovinski cesti drugega razreda.

"Ampak kolega," so me pričeli rotiti v odmoru, "da ne boš nikjer povedal, kje smo se našli. Tudi svoji ženi ne! Ne maramo, da nam bi kdo kaj privoščil. Če nimaš denarja, Ti radi do prve kinsene nekaj posodimo, samo, da se ne bi kdaj spozabil in hotel vrniti! Samo molči, molči kot grob, pa bomo prijatelji!"

V fabriki so bile vsakovrstne mašine, kot jih še nikoli videl nisem. Tam smo moški rezali in žagali velike kose na male koščke, ki so jih potem nežne ženske ročice slikale in lakirale kot svoje žnablje in nohte. Mašine so bile določene nekatere za lahke, druge pa za težke telesne poškodbe.

Koj drugi dan mi je ena odjedla del levega palca. Kapataz mi ga je obvezal in me vprašal, če hočem k zdravniku. "Tisto pa ne", sem dejal, "da mi bi spet dušico puščal! Pri nas, blizu tam, kjer mi je tekla zibelka, je bil fant, ki ga je ves dekliški svet občudoval. Vsako nedeljo je prišel porezan domov; arnike si je nalil v rano in drugo nedeljo se je šel že spet pretepat. Nekoč pa je le prišel k zdravniku.

Iz telovnikovega žepa je potegnil palec in vprašal padarja, če mu ga lahko nazaj prišije. Kaj si pa vendar počel Kristof, da si palec zgubil? ga je vprašal Eskulap. Mati so me nekaj špotali, pa me je takšna ihta prišla, da sem kar sekuro pograbil. Da bi bil kdo iz sosednje vasi tu, po njem bi bilo, tako pa — materi se seveda ne sme nič žalega storiti — sem sebi palec odsekal."

Ženi sem palec skril, saj so mi prijatelji naročili, naj molčim, toda drugi dan sem si zabil žebelj v kazalec in že tretji dan ji nisem prinesel rib. Treba je bilo z resnico na dan, dal sem ji nekaj prijateljskih kovačev in povedal:

"Prišel sem lastno podjetje. Ob obali sem zasledil velikanske rake. V bližini je velik letoviščarski hotel, ki mi jih vse odkupi. Lovim jih pa najlažje tako, da pomolim en prst v vodo, rak zagrabi, jaz z drugo roko raka za hrbet in čez dve uri je že jastog garniran z majonezo. Vsak dan en prst; ko bo deseti preščipljen, bo že prvi spet zdrav."

"Ludovik, to vendar ne gre, revček ubogi, saj mene boli, ko to samo slišim, pa bi Tebe ne!"

"Nobenega ugovora! Tukaj sem jaz gospodar. Saj kakšen dan ga bom morda zagrabil, predno me bo pošteno šavsnil, a to je treba prej trenirati. Tebi pa le ne bo treba samih ribic obirati; zdaj smo pri denarju."

V fabriki se je izvršila velika sprememba. Napeljali so telefon in takoj sem mobiliziral svojo rusko znanko. "Zdaj pa le povej svojim prijateljicama, naj kar največ se da kličeta svoja šočelna in slušalk naj ne odložita, dokler centrala ne zarentači. Tako napravimo svojim predpostavljenim veselje, mi bomo pa lahko kakšno uganili."

"Ej, ej, Ludjoša, ti velik falot!"

Ko smo tisto, kakšno uganjali, se je mašina zarezala še v marsikateri prst. Ko samo desni mezinec še ni bil obvezan, sem ga visoko dvignil rekoč: "Kaj fantje, dokler bo ta-le mihal, se ne damo."

"Tako je," so unisono zavpili milijonar, apotekar in brivec.

Ob drugi kinseni smo poslali spet paket za rejenko. Žena pa je imela vsak dan za večerjo mlečno kavo s frakturo.

ODKRITE STOPINJE V SNEGU

(Iz zbirke reportaž, obrazov in zgodb "ČRNI KAMNITNIK")

24. september 1950 je postal zgodovinski dan za našo pampo: vso prejšnjo noč je naltavalo in ko si to nedeljsko jutro odprl okno, si gledal v belo pokrajino.

Sneg! Sneg! Sneg!

Pozdrav iz domovine?

Tinček! Metka! Jožejka! Otroci moji, kje ste, da se kepamo? Žena, pripravi dilce in sanke, gremo na Golovec!

Nič! Le spomin...

Omamljem sem tekel čez belo preprogo v Ferrarijev kolektiv. Nedelja je. Moram k fari. 20 kilometrov čez pampo.

"Dober dan!"

"Srečen božič!" mi je odzdravil. Že dvajset let ni bil v Italiji. zdaj ga je ona prišla obiskat s tistim snegom iz Belluna.

"Lepo je!"

Zima na spomlad. Pred dvema dnevoma se je začela "pomlad". Po koledarju. Pesnice pa že skoraj odcvetele. Bučele so že pobrale med iz krvavordečih očesc. Drevo pod mojim oknom je že odvijalo zelene brste. Videl sem že ptičje s slamicami v kljunčkih za gnezda v našem bršljanju. V sobo je pribrenčal že prvi komar...

Pomlad!

Zdaj pa so zacvetele ledene in snežene rože na šipah avtomobila. Šoferju je električni strugalček sproti čistil šipo in mu odpiral pogled na belo... belo cesto... Otrok v naročju žene kraj mene je negibno samo strmel v to strgalce, ki je brisalo kot z roko čudne, še nikdar videne snežinke... Ob žicah in kolih onstran ceste so se tlačili konji in govedo: vso noč je stala živina v snežnem naletu in si dajala toploto, stiskajoč se druga k drugi... Kadar je gladna žival sklonila glavo, da zavžije zeleno travo, jo je brz odmaknila: na njej je gnezdila snežinka kot bet metulj z ledenim želom. Ni se je dotaknila, le zastrmelja se je v belo... belo... neizmerno ravan.

Na gospodarjevi estanciji ob cesti, pod kratkim drevoredom visokih topolov in evkaliptov, je čepela jata rac; vse v enaki držii: z nazaj zavitimi vratovi, zapičenimi v perje in z mižečimi očmi. Nanje je padal sneg.

Sneg! Sneg! Sneg!

Župnik to pot ni prišel v cerkev skozi zakristijo kot drugokrat — obšel je najprej cerkev od zunaj in vstopil z dvorišča; otepel je sneg s čevljev in ga otresel s črnega talarja; nato je šel po vsej cerkvi pred oltar, in od tam v zakristijo; prej pa si je še enkrat šel z roko čez lase in čez ramena. Še nikoli ni prišel po snegu v cerkev, zato danes tako bučno in s takimi kretnjami. In potem so tako prihajali vsi: vsak si je otresal snežinke s plašča ali pa pomagal prijatelju, ženske so snemale rute z glave in jih zopet polagale na lase. Koliko kretenj, ki jih drugokrat ni bilo! Meni je bilo domače, kot da sem v loški cerkvi. Kako, da mežnar Jur ni položil lesenega poda po tleh?! Zanikrnež!... Ne, saj nisem doma v cerkvi svetega Jakoba, komposteljskega romarja... sem v cerkvi svetega Jožefa, varuha družine... Ne! Doma sem, v naši farni cerkvi: glej, na listni strani svetega Roka! Prav tam stoji kot v Loki in celo prav tak je: ves zlat dviga svojo tuniko in kaže krvavo rano na nogi... ob njem pa pes, s hlebčkom kruba v gobcu... Ko bo izročil kruh ubogemu zapuščencu, se mi zdi, bo veselo zalajal: "Glejte, pes sem se usmilil človeka, in ne vi, ljudje božji!"

Zdaj sem pa res doma in predem misli: kot s svetim Jakobom sem šel romat — čez morja v španske dežele... tu sem pal v zapuščenost pampe... in našel v njej kruh, ki ga drži v gobcu pes-stroj z železnimi zobmi: prav res iz kamna in cementa... Ne, saj to je topla loška "prešca", kakor smo jo dajali revežem za Verne duše in za Adventni čas.

Zunaj pada sneg. Samo čakam, kdaj bodo pevci s kora (ah, saj tu ne pojō, samo orglar igra tuje kompozicije!) zapeli kakšno našo domačo, tisto, ki jo je moj fant tako rad in tako brez posluha pel:

Sv-e-ti Jožef i-in Marija
gr̃e-e-sta v mesto Betlehem...

Ko sem izstopil iz cerkve, sem takoj poizkusil, če se da iz snega napraviti kepa. Ni bila taka, kot pri nas, bila je precej vodena, to-

da — kam naj jo vržem. Kako rad bi pona-
gajal ženi in ji jo ljubeznjivo vrge! v hrbet!
Tinček! Metka! Jožejka! zdajle bo vojska,
hej!

Nimam je vreči v koga... sami neznanci...
Spustim jo na tla...

V kavarni sem sedel k širokemu oknu in pil
toplo kavo.

Lepo mi je.

Še lepše je meščanom. Da, čudovito! Odpi-
rajo se okna in vrata, vse lovi na roke sneg.
Je res ta volneni kosmiček kristalna voda?
Včerajšnji dež?... V kavarno prihajajo lju-
dje, vsi govorijo o snegu kot največjem čudu
zadnjih let. Da, da: ves svet je narobe. Vpliv
atomske eksplozije v svetu? Sprememba sve-
tovne konstelacije?... Pobeg Evrope v Ar-
gentino, he... he... he?... Prihajajo foto-
grafi z aparati. Slikajo. Vsi iz kavarne gre-
mo ven na sneg. Še enkrat! S kepami v ro-

kah. Predlagam: sneženega moža, "muñeco"!
Naredimo ga kar na trotuarju! Za nos mu
vtaknemo zvit časopis. Na glavo mu položim
svoj klobuk. Tako delamo pri nas. Senzacija.
Kot v filmu. Postavimo se krog sneženega
moža in se slikamo. Jutri bo slika v časopisu
pod naslovom "Švica v Argentini". Časopisni
reporter nam pravi, da bo izšel uvodnik z na-
slovom "Sneg". (Koliko let je, ko smo pisali
šolske naloge: Prvi sneg?) Tukajšnja pesni-
ca Klara Kramer da je napisala danes navse-
zgodaj pesmico, ki jo bo tudi prinesel jutri
"El Popular". Pokaže mi jo. Sedem nazaj h
kavi in berem. Prepišem jo:

Vstopila sem v pomlad pod plaščem
Vzbudila sem se v čaru sladkega slapovja:
snežinke padajoče kot kristali beli
pokrajine iz sanj so slikale mi v okna.

Oči se vzradoste mi ob preprogi beli:
hoteč čutiti jo pod svojimi koraki
sem šla počasi čezno nalik rahli senci
in sneg me je ovil z objemom svojim
hladnim.

Vzela nežno sem v dlani snežink kristale:
kot da listki rož so, spremenjeni v pene;
dež teh listkov belih stresel z vej na tla je
z nebnega prestola dobrohotni mesec...

Čutim, da sem vsa stopljena s snegom
bratskim,
vse zajeta sem v hlad ljubkega objema.
Na sneženi poti prvih dni pomladi
mi korak je pustil sled kot srna bežna...

Lepo. Lepše kot šolska naloga. Lepše kot bo
jutrišnji uvodnik. Lepo razpoloženje, toda —
ni naše. Ni moje! To je razpoloženje pričara-
ne enkratne eksotičnosti iz tujega sveta, jaz
pa doživljam povrnitev naše tisoč letne do-
mačnosti, darilo za svoje domotožje, spomin
od doma...

Nanj misleč sem se vozil nazaj. Sneg je še
vedno naletaval. Vsa pampa je bila bela, bela
ravnina... Srečaval sem avtomobile, v kate-
rih so starši vozili svoje otroke, da vidijo po-
krajino v snegu. Oh, otroci, ko pa ni klan-
cev in vi ne poznate sank! In ni dreves, da bi
se potokli, zadevajoč se vanje... V očeh no-
sijo začudenje — strah... Tinček, Metka,
Jožejka bi skakali od navdušenja in vlekli san-
ke izpod strehe; hej!

Zivali so še vedno mižale in se stiskale pre-
plašeno v gruče. Mraz jih je pokrival s to-
pečim se ledom. Trava je izgubila slast. Ni
drevja, da bi jim dal zavetje. Ni staje.. iskal
sem jo po vsej pokrajini namesto njih, ki je
ne poznajo... in v ušesih mi je pela s Tinčko-
vim glasom božična pesem — tam stoji pa
hlevček...

Ni ga. In sem čudno razočaran: če je bo-
žič — kje je hlevček?

Ko pa sem v Črnem Kamnitniku stopil z
voza, sem občutil novo veselje: v snegu je o-
stala globoka stopinja...

Pravijo, da dvajset let ni palo toliko snega,
da bi ostala sled pod korakom. Pa še tedaj

je bilo manj snega, kot tokrat. In spomnil sem se, da so prav pred dvajsetimi leti prihajali prvi Slovenci v Črni kamnitnik. Prevzela me je čudna misel: ali ne stopam zdaj po dvajset let pozabljeni sledi, ki se je nenadoma pokazala izpod snega in udarila odspodaj navzven? Pozabljene stopinje... Nasmehnil sem se, gledal v tla in skakal po sledeh: bom že kam prišel.

In prišel sem kot vedno in kot bi brez njih: k slovenski hiši.

Na cipresni živi meji je bilo snega, da si ga lahko otrešel. Nizka drevesca v vrtu — cvetoče breskve — so imele na notranji strani lepo sneženo progo. Na pragu sem otepel plašč in s čevlji udaril ob zid, ne da bi s tem naznanil svoj prihod, temveč da napravim neko krettnjo, ki sem jo že pozabil. V veži pred kuhinjo sem opazil pod stropom sveže klobase in gnjat: "kranjske klobase" in "kraški peršut". Zadišalo je tako domače...

Ko sem odprl vrata, so se mi zarosili naočniki od tople sape (hej, ali je to tisti božični hlevček, ki sem ga iskal v pampi?) in sem zato veselo pozdravil: "Veseli božič!"

"Prav tako smo si voščili mi," je odvrnila Grozdnikova mama ob štedilniku.

Skozi obrisane naočnike sem zdaj opazil družbo: Grozdnik, gospodar pri petdesetih, fabriški delavec, je sedel za mizo, na kateri je bil liter, doma iz grozolja iztisnjene vina, kaplja, kot je ni enake v Argentini! V goste sta prišla dva njegova rojaka iz sosedne vasi v Beli Krajini. Janez, kovač, in Miha, ki se poti po zimi ob pečeh za žganje cimenta - klinkerja, poletj pa sploh gori iz njega in ekrog njega; tako vročino mora prenašati v tovarni. Sta najstarejša Slovenca tu poleg Grozdnika samega. Pred vsakim je krožnik z domačo pečenko in kislim zeljem; pa polna čaša vinca iz grozdnikove kleti. Mati je na štedilniku obračala reberca.

"Prav res je božič. Še klali ste."

"Naš ni imel prej časa. In je nanese tako,

da smo včeraj klali, danes imamo pa božič. Kar verjeti ne morem. Boste reberca?"

"Odveč vprašanje. Kdo bi si mislil, da sem prišel na kolone! Zele sem iti nekam po svetu in z nekom deliti naše razpoloženje... pa sem prišel sem, kot vedno."

Že sem imel reberca pred sabo. Prej sem izpil še kozarček žganja, domačega tropinovca. Nato pa vina, malo prej, malo vmes med jedjo, pozneje... kot ponavadi, če je dobro in če ga imaš...

Mati je samo vzdihala: "Taka krasota! Nisem še doživela takega dne v Argentini, pa sem že dvanaest let tu. Kar solze imam v očeh."

"Od pečenja, mati, od dima." je pripomnil Janez.

"Ves dan hodi okrog hiše in lovi sneg kot otrok," je rekel gospodar.

"Davi sem šla odpret kuram. Naj še one vidijo sneg. Kako so skočile iz kurnika! Mahale so s perutnicami, poganjale se kvišku, s kljunom lovile snežinke, kot da jim nebo trosi žita. Potem pa jih je začelo zebsti in so se poskrile v kot. Zdaj miže in čakajo konca naletavanja. Zanje je čudeža že dovolj."

"Zate pa še ne „viejā?"

"Ne, zame še ne. Mislim na zadnji božič doma, ko so bili še otroci vsi majhni ob meni... zdaj so se že razšli vsak k svojim... tudi na hišo mislim, ki sem jo prodala, da smo lahko prišli sem za tabo, saj ti nam nisi nič poslal... In zdaj ta krasota!"

"Saj to je, ko nisem mogel. Kakšen je bil naš prvi božič tu, kaj, Miha in Janez? Tedaj nismo jedli reberca, svoja lastna smo kazali kot crknjen konj na pampi. Še pes se te ni usmilil, "je poprijel Grozdnik.

In je povedal svojo zgodbo:

"Začela se je postavljati tu tovarna za cement, prej je bila sama velika apnenca. Riš še nikjer, le galponi za delavce. Šestnajst jih je bilo v enem, ležali smo po pôgradih in kuhali skupno, kar smo imeli. Največkrat nič. Eno leto sva bila z Janezom ob kruhu in mleku, vina pa nisem pokusil tri leta, prav res. Zato ga zdaj toliko več. Ni bilo dela, ne zaslužka. Trpeli so nas tu bolj iz usmiljenja kot potrebe. Živeli pa smo drug drugega. Delali smo po en dan, po dva na teden. In če si delal tri, si bil že srečen. Če sem jaz delal, je moj prijatelj počival; tako smo odstopali delo drug drugemu, da smo vsi živel, se pravi,

da nismo umrli. Kako naj bi še kaj poslal domov"...

Segel je po vinu in klobasi, kot da hoče maščevati tiste slabe dni.

"Res je tako," je dodal Miha, "štiri leta sem krošnjarij po Argentini in več prespal na prostem kot v hišah na postelji. Iskal sem zasluzka, pa ga ni bilo. Na Paternalu smo se drenjali in živeli na račun bodočega zasluzka; koprnel sem samo po tem, da bi toliko zasluzil, da bi imel za domov. Od doma so mi ponujali, da mi plačajo voznjo nazaj, pa me je bila sram. Kaj tekega: Amerikavec, "pa nima za nazaj". Ne, tega ne. Še več, oče Grozdnik, da sva neki mesec zasluzila vsak 16 pesov?" je rekel Janez.

"Ne mislim rad na tiste čase," je začel Miha. "Vem samo to, da sem kleče prosil direktorja in roki sem dvignil, naj mi da nekaj ur dela na teden. Danes me je sram, ampak takrat sem padel predenj kot pred Boga. Ženil bi se rad, pa nisem vedel, na kaj."

Tedaj sta prišla še dva gosta: Zoričeva dva, brat in sestra. Marko, "marronero", kamnar v kamnolomu, in Francka. On je bil tudi med najstarejšimi naseljenci, ki so prišli v najslabšem času v ta kraj. Čez nekaj let pa je dobil še pismo od sestre Francke, naj jo za božjo voljo pokliče sem in čim prej. Doma da ji ni živeti. Za vsako ceno da gre zdoma. Brat bi jo poklical in si je sposojeval denar, da ji ga pošlje. Vprašal je za pösodo tudi znanca z doma, Baučarjevega Jurja s Podzemlja.

"Za Francko?"

"Za njo."

"Njo pa poznam. Pred leti je bila še otrok. Če me hoče, jo pokličem kot nevesto."

Ona je odgovorila, naj stori vse, da pride sem, čeprav kot nevesta.

Tako je Jur na svoje ime dobil zanjo "libre desembarco" in poslal denar. V "Emigrantu" so se potem srečali: brat in ženin z nevesto.

Jur je bil majhen, z velikimi črnimi brki in mežikajočim pogledom. Čez lice je imel brazgotino, ki mu je ostala od nesreče v kamnolomu. Zato mu je bil videz surov, prav kot je bil res. Nevesta se ga je ustrašila. On pa se ji je zmagoslavno približal in ji mežikajoče začel:

"Tako takšna si zdaj, Francka. Tedaj si bila še otrok, ko sem te poznal, zdaj si pa punca in pol! Vraga! Nepočakan sem. Hitro opravi z oblastmi, potem pa greva vkup... so-

bo sem že najel v hotelu, pa z eno samo posteljo, več... hehe!"

Ona ga je samo plašno glešala in se mu odmikala. Nato pa planila k bratu:

"Marko, prosim te.. ne maram se možiti... ne z Jurjem ne z nikomur.. Naj bom pri tebi, gospodinjala ti bom, prala, kuhala..."

"Če boš imela kaj."

"Stradala bom s tabo, samo Jurju ne in — nazaj ne, Marko!"

Ženin je bil v zadregi. Brazgotina mu je trepetala od razburjenosti. Oči so mu razjarjeno mežikale. Tedaj so poklicali Francko v urad in on je jezno odšel z bratom.

Prihodnje dni je brat Marko napravil več potov, da bi Jurjevo "nevesto" prepisal na svoje ime kot njen brat, pa ni uspel. "Kot nevesta je poklicana in če se v treh tednih tu v Hotelu ne poroči, jo bomo poslali nazaj. Postava je postava in brezposelnih ljudi je dovolj."

Francka je jokala kot še nikdar v življenju.

Tedaj je prišel k njej "ženin" sam:

"Boš moja žena ali ne boš, zdaj se odloči! Dovolj je te sramote. To ti pa povem: nazaj domov ne boš šla!" in zagrozil ji je s samokresom, ki ga je potegnil iz žepa.

Francka zdaj ni več jokala. Ko je prišel brat, sem mu je naslonila na ramena, potem pa vdano rekla:

"Vzamem ga. Samo da ne grem domov, moj Bog!"

Takšna je bila civilna poroka Zoričeve Francke s Sinjega Vrha in Baučarjevega Jurja s Podzemlja v "Emigrantskem hotelu." Po obredu so takoj odšli v Črni Kamnitnik. Vso to zgodbo so mi povedali tukajšnji rojaki in tudi to — z nasmehom in pikantnostjo: ko sta ostala poročenca sama, se je vsedla na kovčke v veži in zajokala... "Naj grem nazaj... nazaj... nazaj...!" Ni se premaknila... On je nato poklical policaja, ki je oblastveno "uredil zadevo..."

Že prvi mesec je ušla od njega. V Buenos Aires. Ko pa je njen "mož" po taki sramoti premenil službo in odšel s Črnega Kamnitnika, se je vrnila in zdaj gospodinji bratu. Lahko bi se poročila že večkrat, pa se noče.

Ta dva sta zdaj prišla v družbo, kjer sem Francko spoznal osebno. Oči je imela globoko vdrti, kot da je v njih pokopana njena sanja. Le žalosten oblak je visel na njih. Bila pa je še jedra in sveža in morala je biti lepo belokranjsko dekle. Predstavil sem si jo

takoj pri bratvi grozdja in videl njeno lice kot poln grozd, ki je moral bolj opajati kot vino. Le kaj jo je nagnilo, da je šla čez morje k neznanemu možu?... Taka dekleta imajo svoje sanje in svojo trmo... dožive pa potem razočaranje in zlom... Pravijo, da se že dolgo ni smejala.

Meni se je nasmehnila:

"Vi ste izmed nas tisti, ki je zadnji odšel iz domovine in ste je še polni: povejte nam kaj o nji! Oh, kako rada bi šla nazaj..."

"Prej pa si silila sem, pa kako!" ji je očital brat.

Da se ne bi omenjala zgodba, ki sem jo poznal, sem preslišal očitek in odvrnil:

"Gospa, če bi vam govoril o domovini, bi govoril o grobovih in bedi, kar pa ni na mestu, ko doživljamo tako bogat in vesel dan in smo na kolinah."

Ko sem omenil "gospa", ji je bilo nerodno; jaz pa sem vzel kozarec in veseljaško napil: "Pač pa sem vam prinesel nekaj z naših krajev: sneg! — Sneg v času, ko so pri vas že dozorele trte in je zdaj doma čas trgatve... Pa ne bom vas spominjal vinskih goric, rajši naših zidanic, ki so take pozimi tam kot zdaj tale hram: Na mizi majolka — na krožniku pečenice... Naj živi kreolka... a še bolj naše Belokranjice! Vsem nam se svetijo oči... in ko se pogledamo vanje, nam zazvone stare sanje kot kraguljčki z naših sani. — Sneg naletava z neba! tu smo zdaj kot doma — splaknimo žalost srca! Hura!"

In smo ga zvrnili vsi.

"Tako: do! spomini! Pa smo spet v Argentini."

"Nisem mislila, da bo tako veselo tu. Snega sem se ustrašila, ker je v zametu dolgčas — kako vse drugače je ob bratvi...! ... Tako razpoloženje kot danes tu."

"Ne, tu je kot božič in mi smo v topli štalci," je pripomnila mati.

"Mi smo pa pastirčki," je rekel Miha. S krampi in lopatami."

"Kaj pastirčki: kralji!" sem dodal, ko pa vem, koliko ima vsak denarja in kupujejo po vrsti vsi lote, kdor že nima hiše v mestu. So tudi, ki tišče denar doma pod posteljo.

"Pa kralji, če hočete," je dodal Janez. "Lahko bi nesli tja v hlevček kadila, mire in zlata. Kadila je tu nič koliko: iz treh dimnikov se vali noč in dan že dvajset let, na drevju ga je za prste debelo, v pljučih pa bojda nič manj... Če je "mira" dišava, kot pravijo, kaj

diši lepši kot te pečenice, ki jih mati obrača v pončici?" Zlato naših dni pa je — cement, ali ne?" se je zasmel svoji duhovitosti.

"Brezbožnež!" ga je zavrnila mati. "Le norčuj se! Pa ne veš, da sem danes res kot ob jaslicah. Tale sneg... "in je odprla vrata. "Kot da ga angelci trosijo. Pa naj ga natrosijo za en meter, tvoja vest ne bo bela, Janez."

"Ampak pastirčki smo pa res bili takrat, ob prvem božiču, kaj, Janez" je začel zdaj Miha. "V galponu smo bili kot v štali, brez krave, sami osli, da se nas Bog usmilil."

"Vročina taka kot zdaj mraz. Tisti božični dan sem si mislil: morda pa bo le kdo ostal za praznik doma in bom dobil za kakšno uro dela? Že od štirih zjutraj sem čakal capataza in sem dobil za tri ure dela... Tako se me je Bog res usmilil in sem lahko plačal starega "lechera". Od takrat nas mlekar ni zapustil in nam ga nosi vsak dan." je navezal Grozdnik.

"Tako je prišla "krava" v naš hlev..." je spet neumestno dodal Janez.

"Boga pa ni bilo in ga še ni!"

"Pustite že te pogovore, brezbožni dedci, ko pa je danes res pravi božič. Bojim se, da bo sneg vsak čas prenehal in ga ne bo več," je rekla mati in prisedla k Zoričevi Francki. "Še nikdar nisem bila tako doma kot ta hip. Pela bi kot včasih na koru. Tudi ti si bila cerkvena pevka. Zapojva no kakšne božične, dedci pa naj se menijo, kako je bilo včasih; me pa, kako je ta hip lepo in naj bi bilo še lepše."

In začela je s svojim še dobroohranjenim glasom:

Sveta, noč, blažena noč...

Tudi Francka je pripela... potem sem pritisnil še jaz... (kako?) in nato drugi... in v hipu je bil med nami slovenski božič koncem septembra. Vsem so stopile solze v oči. Malo od toplote ognjišča, ki nas je odevala, pa malo od vina in žganja, a največ od tople misli na dom in sneg. Zunaj je še vedno naletavalo... v kuhinji pa je pela naše pesem, da so se nam topila srca. Dobrota je stopala v nas in Ljubezem, kot da se ta hip poraja med nami Jezušček, ki se je rodil na svet v štali, da nas odreši greha in prinese duši mir...

"Oh, ko bi bili moji otroci tu," sem ginjeno pripomnil. "Ta večer morajo biti vse družine

skupaj z vsemi otroki, je pri nas navada. Mišlim si svojo družinico: najmlajša bi samo gledala jaslice in lučke, srednja bi že zaigrala na klavir, fant bi pa zapel spet tisto:

Sv-e-eti Jožef i-in Marija
gre-e-sta v mesto Betlehem..."

Vsi so pritegnili... Pesem je postala vesela, poskočnica... izseljenska kolednica, ko smo tudi mi iskali prenočišča po tujem in smo ga našli pod milim nebom, kot ti. Janez, ali pa v galponu kot vi drugi... Miha, kaj?"

"Če bi morala danes Sveta Družina v Argentino, postavim samo", je začel Janez, "bi bila gotovo zašla v tisto štalico, ki ima ime "Emigrantski hotel". Pa bi še božji otrok ne ostal tam, pravim."

Vsi smo se nasmejali primeri. Le Francka je bila čudno prizadeta. Ko smo pa nato zapeli —

tamkaj v štalici
na zlati slamici
rojen je božji Sin...

in sem "ro-o-jen je" zapel solo kot stric Feškove ob polnočnici na koru, so vsi podstavili svoje glasove, le Francka je čudno bledela.

"Kaj ti je, za božjo voljo?" jo je vprašala Grozdnica.

Francki pa so se čudno vžgale oči in me je kot brez zveze vprašala:

"Koliko pa je star vaš Tinček, pravite?"

"Petnajst let bo imel, gospa. pa je fant od fare, že prevelik, da bi bil za kolednika. Ko je imel osem let, je koledoval pri sosednjih hišah in doma, najrajši pa je pel tisto veselo:

sveti Jožek — dobri možek
ziblje dete — Jezusa...

Sedel mi je — s krono na glavi kot kralj z Jutrovega — na kolenu, češ, da jaha kamelo, in se drl na ves glas:

ziblje Dete Jezusa..."

In spet smo vsi zapeli, tako močno in veselo, da sta se tresla miza in luč:—

dobri možek...
ziblje dete...

"O Jezus!" je zavzdihnila Francka in se skoraj onesvestila Grozdnikovi materi na rame. "O Jezus!" Potem si je zatisnila z robcem oči in zajokala.

Vsi smo utihnili.

Brat Marko se je dvignil:

"Ti je slabo? Francka? Pojdiva domov!"

"Ne!" je zahtela še glasneje Francka.

"Takrat bi morala iti domov... domov v Belo Krajino... pa si me pustil tistemu..." Široko se je zazrla v kot, kot da išče jaslic (ali jih vidi?) ...na šipah se je topil zadnji sneg — še hip in ne bo morda več božiča... ali šele po dvajsetih letih, kot je zdaj čakala petnajst let na ta hip. "O Bog!... tistemu — Herodežu!"

Vsi smo se spogledali. Kaj misli s tem? Grozdnica jo je mirila:

"Pomiri se! Kaj ti je storil?"

"Kaj mi je storil?" in je zajokala v robec: "Nikomur še nisem povedala... toliko trpim ob spominu na trgatav in božič. O, v tistem "Emigrantu" je bil tedaj tudi otrok... prinesla sem ga s sabo iz Evrope... Zato nisem mogla k Jurju... zato nisem smela nazaj... Saj bi morala v vodo... Mislila sem, da bom lahko tu ostala, ne da bi se poročila, pa bi potem poklicala sem fantà, ki sem ga imela rada... Ko sem potem šla k Jurju, sem mu vse povedala in ga lepo prosila, naj bo dober otroku... On pa je zarohnel: "Za Jožefa pa že ne bom. Še tebe bi s težavo redil, ko sem ti dal vse za vožnjo, pa naj še tujega pankrta!" In me je nagnal v mesto, da bi...", zajokala je še silneje, "— in sem odpravila... O Bog, zdaj veste... potem se nisem mogla več vrniti k Jurju... Nikogar nočem... O, moj sin..."

Skrušena se je nagnila na mizo, obloženo

z jedačo in pijačo: "Sem mislila, da naju v tistih časih res ne bo mogel živeti..."

"Revica," jo je božala Grozdnica po lešeh. "Nismo vedeli. Ne bi peli teh pesmi..."

Francka pa je dvignila robec z oči, zdelo se mi je, da so se spet zablestele kot morda takrat — pred petnajstimi leti — v času trgatve... ljubezni... pričakovanja... Njen obraz je izgubil temnost in ustnice so dobile izraz človeka, ki mu je odleglo v srcu... Zardele je kot tak, ki ve, da je storil sramoto in prosi odpuščanja...

"Zdaj... zdaj... se mi zdi... bi lahko pela..."

Toda nikomur ni bilo več do petja.

Mati je pogledala skozi vrata in pripomnila:

"Ni več snega... ni več božiča... zdaj bo le še brozga... Pa je bilo tako lepo!..."

"Lepo!" je zašepetala tudi Francka, da sem se začudil. Ko pa sem videl njen svetel obraz, sem pritrdil: "Lepo kot čudež!" in se spomnil verza iz jutranje pesmi:

dež teh listkov svetnih stresel z vej na tla je z božjega prestola dobrohotni mesec...

Tedaj pa je prištorkljajl čez vrt stari "lechero", ki je ob tem času nosil mleko po hišah. Priropotal je, kolnoč na vse pretege:

"Prekleti sneg. Ostal naj bi bil, kjer je bil dvajset let. Vse cvetje je šlo. Pa na spomlad tako govno! Po pampi crkavajo konji in jagnjeta in meni je crknila krava. To sem hotel povedati: danes in jutri ne bo mleka!" je zavpil skozi vrata v sobo in odšel.

Francki je ugasnil sveti ogenj v očeh in ustnice so se ji spet stisnile kot za jok.

Ko sem odhajal nato skozi vežo, sem zadel ob psa: v gobcu je držal klobaso...

Spomnil sem se na oręga v oltarju, ki je usmiljeno hranil svetega Roka v bedi. In tedaj sem videl Franckinega fanta močnega in debelega, in njo ob njem veselo, z ognjem v očeh in srečno... ne; videl sem samo njeno krvavo nezaceljeno rano...

Na snegu so se stopile zadnje sledi.

Tudi one izpred dvajsetih let.

DOGODKI PO SVETU V MINULEM LETU

Dogodek največjega pomena v letu 1950 je vojna na Koreji.

Dasi se bijejo vojne že par let na Malaji in v Francoski Indokini, dasi ti dve vojni nista manj krvavi, dasi ima Francija v Indokini polovico vse svoje oborožene sile in Angleži komaj obvladujejo komunistične upornike na Malaji, vendar je korejski boj najznačilnejši.

Korejsko vojno je povzročila komunistična vlada Severne Koreje. Ta mednarodno ustanovljena in priznana vlada je vojsko uradno napovedala in uradno izjavila, da je cilj vojne uničiti južno korejsko od vseh priznani neodvisno državo in razširiti na celo korejsko ozemlje komunistično oblast z vojaško silo. Na Malaji se bijejo od nikogar priznani uporniki proti legitimni oblasti, v Indokini so komunistično uporno vlado priznali le Sovjeti in sateliti, narodno protikomunistično vlado pa priznavajo vse druge države in narodi. Na Koreji pa je vojska med dvema državama, ki imate od vseh narodov in držav sporazumno priznane vlade. To je prva značilnost.

Severna, komunistična Koreja je napadla Južno Korejo proti vsem sporazumom in določilom Zveze Narodov; Južna Koreja je prosila Zvezo Narodov za varstvo in pomoč. Zveža Narodov je prošnji takoj ugodila in pooblastila USA, da organizira obrambo Južne Koreje, prepodi napadalca z njenega ozemlja, upostavi neodvisnost Južne Koreje in ji pomaga, da bo imela mir in zakonito demokratično vlado in red. Istočasno je Zveza Narodov apelirala na ZSSR, naj vpliva, da Severna Koreja takoj preneha z napadanjem in odpokliče vse svoje vojake z ozemlja Južne Koreje.

USA je sklep Zveze Narodov izvršila, poslala svojo vojsko v Južno Korejo in pristala, da general MacArthur postane rhovni poveljnik vseh vojnih sil Združenih Narodov na Koreji. Predsednik južnokorejske republike je stavil vse vojne sile te države novemu komandantu Zveze Narodov na razpolago in MacArthur je prevzel poveljstvo tudi te vojske. Kasneje so nekatere države — članice Zveze Narodov poslale večje ali manjše vojne edinice, da so

delujejo v tej vojski pod poveljstvom generala MacArthurja.

ZSSR poziva Zveze Narodov ni izvedla, ampak je dokazano, da je komunistično napadalo vojsko oborožila, organizirala, izvežbala in vodila.

Na Koreji je torej komunističen blok prvič napadel in prišel stvarno v vojni spor z Združenimi Narodi. ZSSR je to tako izvedla, da se ji uradno ne more očitati, da je ona napadalec, ampak je uporabila za ta namem Severno Korejo, ki ni član Zveze Narodov. ZSSR je uspela, da je podkurila vojno tako, da za cilje Sovjetov umirajo Korejci in sinovi Združenih Narodov, da je bojno polje korejska dežela, da ni postavila v vojno nevarnost nobenega svojega vojaka in ne kraja.

Poleg tega je ZSSR z napadom na Koreji dosegla, da se morajo Združeni Narodi boriti na eni najbolj nepričasnih točk sveta. Glavno silo daje Amerika. Silna oddaljenost strašno podraži zanjo vsakega vojaka in vsako dobavo na Korejo. Sovjeti so hoteli to; oni hočejo finančno in gospodarsko izčrpavati Ameriko hitreje, kot so jo mogli z mrzlo vojno, ki so jo vodili pet let.

Komunistična centrala je vojno v propagandi sijajno pripravila. Izkoristila je bolečano v srcih korejskega ljudstva, ki je želelo po drugi svetovni vojni združeno svojo neodvisno državo, pa je dobilo razdeljeno tako, da je bil severni del pod sovjetskim komunističnim režimom, južni pa pod ameriškim. "Borbo za združenje" so vrgli med ljudi komunisti, "za združenje" so šli umirat korejski vojaki in narod. Le redkokdaj je mogel vedeti, da gre za navadno vojsko za razširitev komunistične oblasti.

Drugo geslo je bilo: "Azija Azijcem, ven z vsemi tujci!" Komunisti znajo povsod zlorabljati narodna, pokrajinska, kontinentalna in druga občutja in razpoloženja ljudi za desete svojih ciljev. V Evropi se jim je ta satanska igra v drugi svetovni vojni sijajno posrečila; na Kitajskem je rodila mogočne uspehe; zakaj ne bi na Koreji? Dasi so se ameriške čete in oblasti umaknile z Južne Koreje, so Sovjeti prepričevali Korejce, da je Južna Koreja v "suženjstvu Amerikancev".

Sovjeti so računali, da se vojska Južne Koreje ne bo mogla skoro nič upirati, ker ni imela nobenega težjega in modernega orožja. To je bilo res. Severnokorejski komunisti so na-

padli po Hitlerjevem zgledu s kolonami tankov, ki so se vili v napadeno deželo kot kače, pred katerimi se vse umika. Šle so kot noži skozi sir. Sovjeti so hoteli "operacijo" izvesti hitro.

Niso pa računali Sovjeti na odpor USA in Zveze Narodov. Bili so sigurni, da tega odpora ne bo. Tisti, ki bi mogli voditi kak odpor, so itak le Združene Države Severne Amerike. Te so pokazale do Koreje samo politiko umikanja in popuščanja. Komunisti so dobili celo Kitajsko s 400 milijoni ljudi vsled stalnega popuščanja in ameriški vodilni in odgovorni državniki so v začetku letošnjega leta bili ponovno izjavili, da tudi Korejo in Formoze ne bodo branili z vojaškimi silami. Sovjeti so očitvidno zato bili uspeha sigurni.

Zgodilo pa se je nasprotno. Z neverjetno in nepričakovano naglico je predsednik Truman označil napad za to, kar je, namreč "zločinski motenje miru in rušenje suverene države, ki ji vse članice Zveze Narodov jamčijo ozemlje in neodvisnost" ter odredil "policijsko akcijo" za vzdrževanje reda na Koreji. V nekaj urah po napadu je ameriško letalstvo že pomagalo, en dan po napadu je bil na ameriški predlog sklican svet Zveze Narodov, po dveh dneh so ameriške sile dobile vojni ukaz in MacArthur se je pojavil na Koreji.

Amerika je na napad odgovorila z nepričakovano odločnostjo in Zveza Narodov je delala s presenetljivo hitrostjo po predlogih ameriškega delegata.

To je bilo prvo, s čemur Sovjeti niso računali. Bilo je novo, popolnoma novo v politiki USA na Daljnem Vzhodu in popolnoma novo v delu in postopanju Zveze Narodov.

Druga posledica, ki so jo Sovjeti izzvali s korejsko vojno, pa je bistvena za ves svetovni položaj. Ameriško javno mnenje se je razburilo do take mere, da je zahtevalo popolno vojaško pripravljenost. Kongres je sprejemal mobilizacijske zakone brez ugovora, narod nove davke kot nujne, industrija in delavstvo vse zahteve, da se uvede vojna proizvodnja. Amerika se od začetka korejskega napada pripravlja za totalitarno vojno.

V ta načrt pripravljenosti je prav prilgalo, da je predsednik USA poslal takoj večjo pomoč na Filipine, v Turčijo in Iran. V ta načrt posebno dobro gre intenzivno delo za združitve in oborožitve vseh zapadno-evropskih vojnih moči.

Vse članice Severno Atlantskega Pakta so bile pozvane, naj povečajo svoje sile po skupnem načrtu. Skupen evropski štab je hitro dobil novo pomoč v orožju iz USA dogovorjeni sta enotna komanda in enotnost glavnega orožja, razdeljene so naloge proizvodnje za skupno, enotno izpopolnitev obrambnih moči.

Anglija, ki se je popreje upirala raznim predlogom za združenje Evrope in očitno kolebala med interesi svojega imperija in interesi Združene Evrope, je postala popustljivejša.

Zapadno evropske države so v septembru podprle sporazum za skupni plačilni in obračunski center. S tem je ustanovljeno prvo sredstvo za svobodnejšo, hitrejšo in plodono-snejšo trgovino med svobodnimi evropskimi državami. Storjen je krepak korak k združenju na gospodarskem polju.

Še poprej je francoski zunanji minister Schuman presenetil svet s svojim predlogom, naj vsi naravni zakladi, vsa proizvodnja in vsa trgovina železa, jekla in premoga postanejo lastnina posebnega nadnarodnega in meddržavnega skupnega telesa, kateremu vse države odstopijo glede teh osnovnih potrebščin življenja velik kos svojih suverenih pravic.

"Nikdar več ne sme biti Porurje bojno polje med Nemčijo in Francijo, ne več vojske za jeklo in premog" je zaklical Schuman, ko je utemeljeval svoj načrt v Londonu pred zbranimi zunanjimi ministri zapadnih držav in v svojem lastnem parlamentu v Parizu.

Odmev je bil presenetljivo dober. Tista francoska javnost, ki nikdar ni hotela poslušati besede sprave z Nemci — je predlog sprejela kot veselo oznanilo miru. Tista Francija, ki so jo Nemci tako do dna onesrečili in užalili, da je iskala vedno le priložnosti za povračilo, je Schumana pozdravila, čeprav je vedela, da od nje zahteva veliko žrtev. Adenauerjeva Zapadna Nemčija se je oddahnila in dobila novega upanja, da bo trajno živela in preživela strašno operacijo, po kateri je pol nemškega narodnega telesa odsekanega od skupnosti z železno zaveso.

Vse druge evropske države so Schumanov predlog sprejele in pristopile k tehnični izpeljavi. Anglija sicer ni šla v skupen poslovni odbor, obsoditi in odkloniti pa si akcije tudi ni upala.

Ob svitu ognja s Koreje je ideja Združene Evrope dobila nov sijaj, njena potreba se je že bolj zareče pokazala, nujnost je vroča.

To se je pokazalo pri zasedanju Evropskega Sveta v Strasbourgu, kjer so delegati raznih držav in narodov kar tekmovali, kako bi preko vse občutljivosti in ljubosumnega čuvanja samega pojma suverenosti in neodvisnosti vendarle čim bolj povezali cel kontinent in napravili politično, gospodarsko, kulturno in vojaško skupnost. "Zedinimo se, ali pa bomo poginili" je ponavljal Churchill in so mu pritrjevali Belgijci in Francozi, Italijani in Irci, Nizozemci in Danci.

Potreba po Združenju Evropi je priklicala k življenju celo vrsto gibanj, ki hočejo že sedaj povdariti potrebo, da Združena Evropa zajame tudi tiste narode, ki so sedaj za železno zaveso. Razne unije evropskih federalistov delajo v Londonu, v Parizu in drugod.

Sad želje po kulturni skupnosti vseh Evropecev je nova evropska univerza v Belgiji.

Tudi v najspornejšo točko je sunilo gibanje za Združeno Evropo: v Nemčijo. Poleg Schumanovega načrta so se velike sile vse leto mučile, kako bi Nemčijo postavile vojaško na noge, pa vendarle uporabile to silo tako, da ne bo postala nova groza in strah za druge evropske narode, ampak le koristen del skupne moči proti komunizmu in napadalnemu boljševizmu. Končno so zunanji in obrambni ministri zapadnih velikih sil v New Yorku določili moč nove nemške federalne policije. Nemčija je bila v Strasbourgu sprejeta med članice Evropske Zveze, praktično se okupacijski režim v Nemčiji ruši in neodvisna Nemčija, s katero zapadni svet dejansko sodeluje, je že dejstvo.

Evropa je torej kljub vojni na Koreji še vedno središče svetovne pozornosti.

Na žalost središče zanimanja zato, ker je središče svetovne nevarnosti in verjetno bojno polje v bodočnosti.

Zgodovina Evrope kaže, da se sama, z mirnimi, demokratskimi sredstvi in sporazumevanjem med njenimi narodi še nikoli ni združila. Združili so jo razni diktatorji in imperijalisti od rimskih imperatorjev do Napoleona in tja do Hitlerjevega poizkusa; evropska demokracija pa je bila v odnosih med narodi žalibog sramotno neplodna. Niti krščanstvo, niti visoka duhovna in gmotna kultura, niti skupne stiske niso približale evropskih narodov. Sedanjí namen združiti vso Evropo ima nekaj več upanja, ker se je zapadni del Evrope povezal z Ameriko v Severno Atlantskem Pak-

tu in Evropa ni več sama. Naprotno, Evropa. revna in izčrpana kot je, je navezana na Ameriko, ki je sedaj vodilna sila sveta. Atlantski pakt je obrambna zveza narodov Severne Amerike, Kanade in zapadne Evrope. Amerika vodi in daje, Evropa prosi in jemlje. Da bo mogla Evropa kaj storiti za svojo obrambo, se mora prilagoditi načrtom zedinjenja svojih narodov. Evropa je tudi sedaj, dokler je še "mir", v svojih vsakdanjih potrebah odvisna od Amerike, ker ji njen Marshallov načrt pomaga graditi, pomaga ljudi oblačiti in hrabiti. Tudi to Amerika povdarja, da smatra, da se bo Evropa ozdravila gospodarsko le, če bo organizirala preko vseh državnih in narodnih mej skupno proizvodnjo in skupen trg za vse Evropejce. Na tem dela zopet urad za ekonomsko sodelovanje v Parizu pod vodstvom zastopnikov USA.

Strahovita razsežnost in nevarnost bodoče svetovne vojne, če se je ne bo mogoče izogniti, pa kliče še po večjih in širših načrtih. Zato je USA državni tajnik Acheson pri letošnjem jesenskem zasedanju skupščine Zveze Narodov kar naravnost predlagal, naj vse države — članice skupno ustvari svetovno vojaško silo, ki bo stalno na razpolago Zvezi Narodov, da bo z njo lahko takoj razpolagala in zadušila vsakega rušilca miru. Zveza Narodov si je v letu 1950 s svojim nastopom na Koreji in z Achesonovim predlogom dobila novo lastnost: moč in oblast, ki bosta mogla ščititi njene organe in tudi prisilno izvajati njene sklepe.

Tako se je svoboden svet trudil, da bi proti strahovitemu komunističnemu imperiju, ki vlada 700 milijonov ljudi, združil svoje duhovne in materialne moči in sile za obrambo. Spoznanje je prišlo, da je skrajna sila in zadnji čas za to. Politika popuščanja je povzročila, da je 200 milijonov Evropejcev proti svoji volji in proti njihovemu splošnemu, mnogokrat strašno krvavemu odporu, prišlo pod komunističen totalitaren režim. Politika popuščanja in neodločnost je izročila komunizmu 500 milijonov Azijcev. Ti silni uspehi boljševiškega razmaha v prvih petih letih po drugi svetovni vojni so pognali strah v kosti tudi najmočnejšim demokratičnim velesilam, ki so naenkrat ugotovile, da po sedanjem stanju morejo postaviti komaj 2 milijona vojakov proti 180 prvovrstnim boljševiškim divizijam ter da so demokratične sile slabše v

vojnem zrakoplovstvu in v podmornicah.

Noben del sveta ni več varen pred boljševiškiimi bombniki, nobena voda pred njihovimi podmornicami, nobena dežela pred njihovimi revolucionarnimi poizkusi. Zato splošen alarm, splošen klic k pozornosti in pripravljenosti.

Državniki se dobro zavedajo, da bodo mogli organizirati primerno zanesljive in dosti močne sile za obrambo, samo, če bodo svobodni narodi prepričani, da gre za nujno potrebo, za skrajno silo. Zato njihovi pozivi vsem piscem, znanstvenikom in govornikom, naj puste vse drugo, le eno naj razlagajo ljudem, le v enem naj jih prepričajo: namreč, da je komunizem tu in je tako močan, da grozi uničiti svobodo vsega človeštva. Rešimo se, žrtvuemo vse, ker gre za vse, kar dela življenje vredno življenja! To je geslo demokratičnega tabora.

Pa drugi svet še tava. Proti ognjeni sili komunizma, ki osvaja, ne zna vžgati druge luči, ki bi imela enako prodorno in prepričevalno svetlobo.

Le papež je Cerkev v minulem letu veličastno pripravil na nove naloge. Pred Božičem 1949 je proglasil Sveto leto Katoliške Cerkve. Milijonom vernikov vsega sveta je osebno govoril, da je rešitev le v uresničenju krščanske resnice. Pozval je vernike na fronto v popolni pripravljenosti duha. Vse leto je uporabil za to, da bi proti srpu in kladivu svetil križ od severnega do južnega tečaja, da bi ljudje sprejeli Pridigo na gori in deset zapovedi za svojo življenjsko postavbo. V Svetem letu je proglasil dogmo o Vnebovzetju Marijinem in postavil vrsto novih svetnikov na katoliške oltarje. V Katoliški Cerkvi je izvršena mobilizacija ljubezni, požrtvovalnosti in volje. Katoliška Cerkev je pripravljena!

V tej splošni sliki sveta razdeljenega v dva tabora, v dve bojni fronti na vseh poljih, je Jugoslavija pod Titovo komunistično vlado v letu 1950 nekaj posebnega. Moskva je vse leto napadala Titovo vlado kot svojega prvega sovražnika; vse leto je rožljala z noži in celo s puškami; vse leto je grozila z napadi. Tito je od svoje strani vse leto dokazoval, da je komunist; izvedel je državnozborske volitve po rdeče-fašističnem vzorcu; njegova tajna policija je ubijala in aretirala; desetisočih modernih sužnjevo so umirali v taboriščih prisilnega dela in ječah; njegova sodišča so obsojala na smrt za ista dejanja, kot v boljševiških deže-

lah. Totalitarni Titov režim je izmозgaval 16 milijonov ljudi, tako da je sedaj Jugoslavija najbolj beraška skupnost, njeni državljani najboljbolj razcapani in sestradani, njena mesta umazana in zanemarjena. Iz Jugoslavije je izginilo veselje, zginil smeh, minila je šala, umrlo je zaupanje, zavladała sta strah in potrtość. Strah pred sedanjo in bodočnostjo, potrtość vsled sedanje zasuznjenosti in zapuščenosti in vsled temne bodočnosti.

Isti Tito, ki doma vlada kot komunističen tiran, da si je v nerazumljivem sporu z Moskvo, je vse leto v zapadnih deželah spretno vnovčeval svoj poseben položaj.

Ker zapad smatra, da ura obračuna s komunizmom in boljševiško agresivnostjo še ni prišla, in ker še vedno računa, da se morda le posreči zlomiti komunizem z drugimi sredstvi, brez svetovne vojne, so mu dobrodošle vse dejanske okolnosti, ki kjer koli na svetu pomagajo vzdrževati mir — odlašati vojno. Titova vlada je le nerodna za vojskovodje v Kremlju. Tito je končal guerilsko vojno v Grčiji; Tito je miren na vseh mejah, ker iskreno želi mir, ker dobro ve, da bi ga vsak nemir odnesel. Naj bo od vzhoda ali zahoda ali iz notranjosti: vsak pretres Titove Jugoslavije bi ga strmoglavil. Zato je mirotvorec. Na to karto igra na Zapadu, Zapad mu mora dati toliko, da bo za silo živel, ker sicer pač nihče ne ve, kaj se bi znalo zgoditi na Balkanu. Zapad je v letu 1950 Titu nekaj dajal, a previdno dajal, mnogokrat okleval, dal, čim manj je mogel, a vendar toliko, da je Titova vlada mogla živeti. Vse to zato, ker je s tem vendarle ohranjen mir na Balkanu in Srednji Evropi.

To igre bo Tito seveda mogel nadaljevati, dokler bodo "nevtralci" možni. To ne more biti več dolgo, Švica, nevtralna država, se je oborožila do zob in Švicarji so pripravljani braniti vsako svojo dolinico, vsak svoj grič. Vse druge, doslej nevtralne države vedo, da v končnem obračunu ne bo nevtralcev, vsi bodo brisani.

Glavni pomembnejši dogodki so se pa v letu 1950 vrstili takole:

Januar je poln dogodkov, ki bodo vsi imeli trajne posledice za nadaljni razvoj svetovne politike. — Tik pred novim letom je nizozemska kraljica na predlog svoje vlade podpisala državno listino, na podlagi katere prenaša vladarske pravice nad vzhodno-indijskimi kolonijami na Združene Države Indonezije in na

njihova ustavna telesa. S tem je nastala na Daljnem Vzhodu nova ogromna država s površino 735.000 kvadratnih milj in s 77 milijoni prebivalcev, ter z visoko razvitimi gospodarskimi bogastvi. Ta država mora v bližnji bodočnosti igrati vodilno vlogo na tem predelu in bo: obrambni zid proti komunizmu ali pa njegovo leglo, kakor pač bo v stanju zgraditi in obvarovati temelje svoje državnosti. Nizozemska je pokazala veliko državno modrost, ko je svojemu kolonialnemu imperiju dala neodvisnost, a si kljub temu obdržala možnost, da s svobodnim pristankom nove neodvisne države nadaljuje tamkaj svoje gospodarsko delo. — V januarju se je pojavil problem komunistične Kitajske v vsej svoji ostrini. Ali jo bodo demokratične velesile priznale, ali je ne bodo priznale? Zedinjene Države Severne Amerike so zavzele odklonilno stališče. V Kongresu se je izkristaliziralo večinsko mnenje, da USA ne morejo proti komunizmu voditi več politik. Ako nasprotujejo komunizmu ne enem kraju, mu morajo nasprotovati tudi na drugem. V tem duhu, in nedvomno tudi iz razlogov praktične politike na velikih križiščih Tihoga morja, so USA odbile predlog, da novo komunistično kitajsko vlado priznajo. Anglija jo je priznala skoraj brez odlašanja, nekaj iz praktičnih razlogov, češ, da ima ogromne gospodarske investicije na kitajskem ozemlju, ki jih je treba varovati, nekaj pa tudi zaradi zadržanja novih britanskih dominijonov, Indije in Pakistana, ki obedve kot neodvisni državi in sosedi Kitajske želita voditi napram njej politiko, ki odgovarja njunim interesom. Večina evropskih držav je sledila in so priznale komunistično vlado Kitajske. — Tretji dogodek večjega obsega v januarju je bil nov poizkus, da se "reši" vprašanje Trsta. Tito je izrazil voljo in željo, da bi se glede bodočnosti Trsta rad pogajal z italijansko vlado neposredno. Italijanska vlada je reagovala v podobnem smislu. Ostal je vtis, da so Titovo "ponudbo" izposredovale zapadne velesile, ki bi rade Neodvisno Tržaško Ozemlje likvidirale v smislu svoje lanskoletne odločitve, kjer so se izjavile za povratek ozemlja Italiji. Pri tej priložnosti je treba poudariti, da je Titova "ponudba" v škodo Slovincem, ker slabi obstoj Neodvisnega Tržaškega Ozemlja, ki je v danih okoliščinah tista rešitev, ki se še najbolj približuje idealni rešitvi tržaškega vprašanja, in ki bi jo radi tega bilo potrebno

braniti skozi drn in strn, ne pa jo v očeh zapadnih velesil ubijati s tem, da se dela vtis, kot da Trst Slovincem ni pri srcu in da so pripravljene zanj barantati, ako bi se izplačalo. Tak vtis je stvarno napravila Titova "ponudba" na zapadu. Trst za Tita ni več bitno vprašanje, o katerem ni kompromisa, marveč vprašanje — cene. — Zadnjega januarja je objavil Truman, da USA izdelujejo že takoimenovano H-bombo, ki ima mnogo hujši razdeljalni učinek kakor atomska bomba. S tem je USA izpovedala svojo trdno voljo, da bo nemoteno nadaljevala svoje priprave za obrambo svobode, tako da je noben razvoj ne bi mogel presenetiti.

V februarju je poglobitni dogodek sestanek v Moskvi med poglavarjem komunistične Kitajske Mao-Tse-Tungom in Stalinom, ki je končan s pogodbo, katere vsebina pa ni bila objavljena. Istočasno se je začela tudi "mrzla" vojna na turško-sovjetski in perzijsko-sovjetski meji; v francoski Indo-Kitajski pa se je notranja revolucija razširila v pravo vojno s tem, da je sovjetska vlada priznala revolucionarno komunistično vlado, proti kateri se z velikimi težavami bori francoska vojska, odnosno Franciji zvesti del Indo-Kitajske. — V Angliji so prišli na sled nevarni skupini špijonov - znanstvenikov, ki so izdali vse atomske skrivnosti Sovjetski Rusiji. Obsojen je bil na dolga leta robije dr. Fuchs, nemškega rodu, ki je priznal, da je vse izdal Sovjetom. Ta proces je odprl pogled v globine nasprotij dveh taborov, ki si danes na svetu stojita nasproti.

Pomemben dogodek v februarju so bile tudi splošne parlamentarne volitve v Angliji. Pričakovali so povratek na vlado konservativne večine s Churchillom na čelu, kar naj bi pomenilo, da se bo tudi Anglija začela bolj strumno pripravljati na obrambo sveta pred komunističnim imperijalizmom. Vendar se to ni zgodilo. Delavska stranka je dobilo malenkostno večino in ostala na oblasti s skoraj nespremenjeno vlado. V mednarodnem svetu takšen izid volitev v Angliji ni dvignil optimističnega razpoloženja, dasi je treba reči, da v angleškem imperiju samem ni povzročil velikega valovanja. — Neprijetno ozračje je v tem mesecu nastalo na francosko-nemški meji, v Posarju. Francija je s pomočjo posebne pogodbe, podpisane s Svobodnim posarskim ozemljem, to pokrajino praktično sebi priklju-

čila, proti čemur je nemška vlada v Bonnu ostro protestirala, in je ta protest prvi povojni izraz nemške politične volje, da si ohrani pravico do nemško govorečih pokrajin bivšega nemškega rajha.

Mesec marec je brez posebno pomembnih dogodkov. Posarski kreg med Francijo in Nemčijo traja dalje in je uspeh ta, da so velesile — tudi Francija — jamčile, da se bo posarsko vprašanje reševalo šele, ko se bo sestavljala mirovna pogodba. — V južni Italiji so izbruhnili kmetski nemiri, ki so zavzeli velike obsege, saj je bilo udeleženih okrog 30.000 kmetov na ozemlju, ki meri okrog 60.000 hektarjev obdelovalne zemlje. — V ta mesec pade tudi tretja obletnica objave tako zvane TRUMANOVE DOKTRINE, ki jo je predsednik USA izpovedal takole: "Mi moramo biti pripravljeni, pomagati svobodnim narodom, da si ohranijo svoje svobodne ustanove in svojo zemeljsko neokrnjenost proti napadalnim gibanjem, ki želijo, da jih podvržejo svojim totalitarnim režimom." Obletnica ni ostala samo pri besedah. V njenem duhu je Truman objavil, da se naj takoj začne z odpravljanjem orožja vseh vrst v evropske države, medtem ko je državni tajnik Acheson objavil svoj program "totalne diplomacije", s čemer je izrazil svoje prepričanje, da on ne vidi stvarnih možnosti kakršnega koli sporazuma s Sovjetsko Rusijo in da je treba proti tej fronti mobilizirati vse in se nikjer ne vdajati nobenim iluzijam, dasi po njegovem mnenju teoretično ne bi bilo nemogoče, da bi sovjetski način življenja in način življenja svobodnih narodov živila drug ob drugem, ne da bi drug drugemu stregla po življenju. — V Jugoslaviji so bile v tem mesecu takoimenovane "volitve", ki so bile izvedene čisto po izgledu na totalitaren način, ki je v vseh komunističnih diktaturah.

April je v znamenju obsežnih posvetovanj, ki so se razvijala na seji Evropskega Sveta v Strasbourgu. Angleška vlada je po svojih zastopnikih podčrtala svoj odpor, da bi se potopila v evropski skupnosti, dokler vsi predpogoji za to niso povsod dozoreli, češ, ona mora upoštevati imperij raztresen po vseh kontinentih. Pač pa je pripravljena, postopno in izključno samo preko svojih vladnih zastopnikov sodelovati pri uresničevanju evropske skupnosti. — Grof Sforza, laški zunanji minister, je spet sprožil vprašanje Trsta v smislu, da naj se vrne Italiji. Njegovo izjavo so podprli ameriški,

angleški in francoski ambasadorji v Beogradu, ki so v skupni demarši prijateljsko nasvetovali Titovi vladi, naj sprejme Sforzino ponudbo in naj se začne z Lahi pogajati neposredno. Vidi se, kako Titova vlada, zato ker ni dosegla uspehov v obrambi slovenskih bitnih interesov, čedalje bolj leze na opolzko drčo, ki vodi v prepad.

Med Ameriko in Sovjeti je prišlo do ostrega krega, ker so Sovjeti sestrelili nad Baltiškim morjem ameriški štirimotorni "Privatier", o katerem Sovjeti trde, da so ga vlovili nad baltiškim obalnim ozemljem in da je nanje streljal, medtem ko trde Amerikanci, da je bilo letalo brez vsakega orožja in je letalo nad zahodnim delom Baltiškega morja, kjer Sovjeti nimajo nič opraviti. Amerikanci so zahtevali odškodnino. — Značilna novica tega meseca je tudi takimenovani sporazum med katoliškimi škofi na Poljskem in poljsko vlado. Ta sporazum je dal smernice za sodelovanje med obema ustanovama na nekaterih področjih ter opisal pravice katoliške cerkve, ki jih bo vlada spoštovala, ako tudi Cerkev spoštuje gotove predpogoje. Vatikan ni dal svojega odobrenja za ta sporazum. Verjetno pa je, da so bili katoliški škofje v razmerah, kakršne pač so, pooblaščenji, da v okviru svoje lastne odgovornosti storijo, kar morejo, da ohranijo glavne svetinje katoliške vere ljudstvu pristopne. — V Indoneziji je bil storjen en korak naprej proti dokončni konsolidaciji nove države. Doslej je bilo vsega skupaj 16 držav, ki so tvorile Združene Indonezijske Države. To se je izkazalo okorno in preveč drago. Zato so se države med seboj povezale tako, da tvorijo Zvezno državo sedaj tri velike državne skupine.

Mesec majnik je ves pod vtisom londonske konference med ameriškim, angleškim in francoskim zunanjim ministrom, na kateri je francoski zunanji minister Schuman ponovil in bolj v podrobnostih opisal načrt, ki nosi njegovo ime in ki predvideva, da bi se francoska in nemška, a tudi ostale evropske industrije premoga in jekla tostran železnega zastoza zlele v eno samo proizvodno enoto pod enim skupnim administrativnim in prodajalnim vodstvom. Schumanov predlog so imenovali "tretji korak k evropski obnovi". Prvi korak je bil "Marshallov načrt" denarne pomoči evropskim državam, drugi pa "Atlantski Pakt" politične in vojaške medsebojne povezanosti. Združena proizvodnja tostran železne pregraje bi znašala za jeklo 108 milijonov ton, čemur odgo-

varja onstran pregraje le 28 milijonov ton, za premog 780 milijonov ton na tej in 400 milijonov ton na oni strani pregraje, za elektriko pa 451 bilijonov kilowatskih ur tostran pregraje in 270 bilijonov k. w. ur onstran pregraje. Dasi je Acheson Schumanov načrt pozdravil z besedami, da je "nov ideal evropske skupnosti", je angleški zunanji minister ostal bolj zakrknjen, češ da je treba še dolgih premišljevanj, predno bo Anglija, ki bi bitno prispevala k temu idealu, mogla svojo premogovno in železno industrijo izročiti v roke nekemu tujemu telesu.

Junij je ves v znamenju začetka vojne na Koreji, ki meče svojo senco naprej in nazaj in jemlje drugim dogodkom vsako važnost. — Tako se pod vtisom tega dogodka porazgubi važnost konference šestih držav, kjer se je razgovorov prvič kot enakopraven partner udeleževala tudi Zapadna Nemčija. — Toda takoj za tem je padla francoska vlada. — Takoj ko je izbruhnila vojna v Koreji s tem, da je brez vsake napovedi severno-korejska vojska prekoračila mejo in vdrla v Južno Korejo, so Združeni Narodi na seji v Flushingu dne 25. junija sprejeli ameriški predlog, da se mora napadalca zaustaviti in se mu mora zapovedati, da ustavi vsako nadaljnje vojno dejanje. Ameriški predlog ima svoje ozadje v Trumanovi izjavi, ki je takoj ob prvi vesti o izbruhu sovražnosti "potegnil mejo", češ, da je "dal povelje pomorskim in zračnim silam USA, da pomagajo napadeni južno-korejski vojski". Združeni Narodi so ameriški predlog sprejeli z velikansko večino. Značilno je, da je zastopnik jugoslovenske vlade dobil nalog iz Beograda, naj ne glasuje, kakor da bi se s tem hotela Titova vlada prikupiti Sovjetom in morebiti le zaslužiti pomilščenje za svoje grehe.

Julij je pravtako ves prenapolnjen z dogodki na Koreji. Zastava Združenih Narodov je zaplapolala na Koreji in pod njo se zbirajo vojaški oddelki vseh njenih članic, dasi seveda nosi največje breme Severna Amerika. Močno je prispevala tudi Velika Britanija, ki je poslala 28 bojnih enot pod vodstvom svoje največje oklopnice in šestih križark ter dve brigadi pehote. Vrhovni poveljnik vojske Združenih Narodov je general Mac Arthur. — Iz raznih predelov Evrope se v tem mesecu kopičijo tudi novice, da je pritisk Sovjetskega bloka na Jugoslavijo čedalje večji. Javljajo obmejne praske na madžarsko-jugoslovanski in rumunsko - jugoslovanski meji. V notranjosti

zemlje pa poročajo o obsežnih aretacijah ljudi, ki jih obtožujejo špijoniranja v prid Kominforme, to se pravi, za Sovjetsko Rusijo.

Avgust je po važnosti dogodkov razdeljen v tri predele: v takoimenovanega strasburškega v zvezi s sestankom Evropskega Sveta v Strasburgu, kjer je bila Nemčija slovesno sprejeta in ustoličena kot članica z vsemi pravicami. Nadalje v korejskega, ki se izžareva delno na bojiščih, delno v Flushingu na sejah Sveta Združenih Narodov, ki mu v avgustu predseduje predstavnik Sovjetov Jakov Malik in ki je s svojimi predlogi izzval mnogokrat ostra prerekanja ter dosegel, da se je fronta proti Sovjetom čezdalje bolj konsolidirala in da vodilni državnik svojega nasprotja do Sovjetov več ne prikrivajo. Takoimenovani "diplomatski jezik" je kakor pozabljen v vzdušju teh zasedanj, kjer zastopniki svobodnih narodov vendar enkrat brezobzirno branijo svoje postojanke. Mesec avgust je v tem pogledu razveseljivo razodetje za bodočnost. — Sovjeti se v svoji propagandni ofenzivi v veliki meri poslužujejo pozivov za mir, ki so jo z veliko marljivostjo in prefriganostjo izvedli ne samo za železnim zastorom, marveč tudi med svobodoljubnimi narodi, kjer so ljudje dobre volje nasedli spretno kamufliranim agitatorjem. Vendar je to prevaro svet razkrinkal in izjave Katoške Cerkve niso nemalo pomagale k osvetljevanju delovanja temnih prekucuhov med svobodnimi narodi.

September je še vedno v glavnem mesec korejske vojne. Amerika je sedaj organizirala protinapad in ga izvedla pod zastavo Združenih Narodov s takšno prodorno silo, da je proti ofenzivi v enem samem dvotedenskem bliskovitem razmahu očistila vso Južno Korejo sovraga, ki je bil po največ uničen in je mogel le v malih edinicah odnesti pete preko severne meje. Konec septembra je general Mac Arthur diktiral pogoje za mir, ko je južno korejska vlada že uradovala v zasuti prestolnici Seul. — Poleg tega velikega imajo drugi dogodki le majhno veljavo. Ipak je treba pripomniti, da je v Angliji vlada kljub svoji majhni večini v parlamentu vztrajala pri načrtu, da podpravi železno-jekleno industrijo, in je treba to dejstvo zabeležiti kot velik zgodovinski dogodek, ker počasi prehaja neizmerno bogata industrija, ki je eden temeljev angleškega bogastva, v roke države potom odlokov svobodnega parlamenta, in ker nam ta proces odkriva bolj kot vse drugo razloge, zakaj se Anglija tako poča-

si odloča za gospodarsko vključitev v evropsko skupnost. Šele ko bo vlada imela v polni kontroli ogromno železno industrijo, bo mogla določiti, pod kakšnimi pogoji, in do katerih meja, bo mogla pristati na zedinjena vodstva v evropski premogovni in železno-jekleni industriji. — Mesec september je tudi pomemben po sestanku ameriškega, angleškega in francoskega zunanjega ministra v Washingtonu, kjer so sklenili, da bodo Nemčiji dali nova pooblastila za hitrejše oboroževanje, ter približali datum, ko bo Nemčija dosegla stvarno neodvisnost. Zasedanje Zbora Združenih Narodov, ki je tej konferenci sledilo, je bilo v znamenju zmagovalnega zaključka korejske vojne. Omembe vredno je, da je pri tej priložnosti zastopnik Jugoslavije (Kardelj) dobil migljaj, naj navede nekaj dokazov o sovjetskem rovarjenju proti Jugoslaviji, kar je tudi storil in s tem najbrže "zaslužil", da prošnje Titove vlade za novih 25 milijonov dolarjev v Ameriki ne bodo preslišali. — V septembru je bilo končnoveljavno tudi urejeno vprašanje vrnitve belgijskega kralja Leopolda na prestol. Po večmesečnih, pogostokrat razburljivih prerekanjih, ki so v avgustu dovedli do pouličnih demonstracij, ki jih je osebno vodil predsednik belgijske socialistične stranke in večkratni predsednik vlade Spaak, ki je sedaj predsednik Evropskega Sveta v Strasburgu, so to vprašanje uredili na ta način, da je kraljevske pravice prevzel najstarejši sin Baudoin, medtem ko se je oče umaknil v Laeken, kjer bo odslej v miru živel sredi svojega naroda, ki ga je hotel imeti nazaj le s pičlo večino glasov in ki mu je tako prihranil hude preizkušnje notranjih bojov.

Ob vsem tem imamo vtis, da se je protisovjetski tabor precej utrdil in dobil ne samo močan okvir, marveč se je tudi notranje okrepil in zedinil. Po številkah, ki so bile objavljene tekom meseca, razpolagajo države to-stran železnega zastora — skupno z Ameriko z možnostjo, da postavijo na bojišče takoj nekaj več kot 2 milijona vojakov, 5 milijonov in 800.000 ton brodovja ter 37.000 letal, čemur odgovarjajo na sovjetski strani 3 milijoni 700.000 vojakov, 450.000 ton brodovja in 27.000 letal. Ako dodamo še neskončne oboroževalne zmožnosti Amerike, postane slika čisto druga in že bolj svetla in bolj polna optimizma. Ogromna moč 337 milijonov ljudi povezanih v obrambi za svobodo, če bodo ostali trdi in drug drugemu ter skupnim idealom zvesti, so jamstvo, da bo

zasijala svoboda tudi 270 milijonom sužnjem; na oni strani železnega zastora. Saj se svobodni svet zbira ne samo, da si obvaruje svojo lastno svobodo, marveč, da jo vrne tudi vsem tistim, ki jim je bila nasilno odvzeta.

Južno-ameriške države so se v tem letu v veliki meri posvetile pospešitvi svojega gospodarskega napredka. Ta moment je pridobival vedno bolj na veljavi, čim bolj se je zapletal svetovni položaj in je postajalo nujno, da se ta del sveta pripravi, da bo veliko skladišče živil in surovin za bližajoča se leta preizkušnje. Ker je velik del teh držav predvsem bogat na živinoreji in poljedelstvu, so vse ustanove in mednarodni posveti veljali temu, kako modernizirati ti dve veji južnoameriškega bogastva.

Glavna odjemalka mesa v Argentini in v Urugvaju pa je bila do lanskega leta Anglija. Z obema državama je Anglija sklenila dolgotrajne trgovske pogodbe, ki so se v glavnem nanašale na izvoz mesa v Anglijo. Med drugimi glavnimi določbami je bila tudi ta, da se za ves čas trajanja pogodbe določi stalna cena temu mesu. Toda Anglija je lansko jesen nenadoma spremenila razmerje funta do dolarja in tako bi morali Argentina in Urugvaj posej izvažati v Anglijo za ceno, ki je naenkrat zaradi enostranskega postopka Anglije padla za eno tretjino. Argentina je letos poleti ustavila izvoz mesa v Anglijo, ker ji cena stare pogodbe ni krila stroškov proizvodnje; zastala je tudi trgovina med Urugvajem in Anglije.

Nad sto let je bila Anglija na prvem mestu v izmenjavi blaga z nekaterimi južno ameriškiimi državami. Letos je v izvozu Argentine prevzela prvo mesto Severna Amerika; trgovina med USA in Argentino hitro narašča in se gospodarske vezi med obema državama utrjujejo tako, da so v veliki meri vplivale na splošne politične odnose med obema državama.

Braziliija je bila letos vse leto v znamenju volilne borbe; predsedniški mandat generala Dutre poteče v januarju 1951 in z veliko relativno večino je zmagal dr. Getulio Vargas, vodja brazilske laboristične stranke. Ker pa dejansko ni prejel absolutne večine glasov, skušajo nekateri doseči, da bi se mandat dosedanjega predsednika republike podaljšal, vendar Dutra taki politiki ni naklonjen. Vargas napoveduje velike socialne in gospodarske reforme in predvidevajo velik napredek v splošni industrializaciji dežele.

Tudi v Urugvaju so imeli v novembru 1950

volitve; zmagala je stranka coloradov, ki ima že več desetletij vodstvo države v svojih rokah. Tako v Braziliji kakor tudi v Urugvaju je število glasov kom. stranke zelo nazadovalo. Zlasti za Urugvaj je to važno, ker se ve, da je v Urugvaju osredotočeno vse vodstvo za komunistične akcije v vsej Južni Ameriki.

Med Kolumbijo in Perujem traja še vedno spor o tem, kako se naj tolmačijo pravice azila v tujih ambasadah. Pred dvema leti se je voditelj perujskih apristov Torre po neuspelem poskusu državnega prevrata umaknil v kolumbijsko ambasado. Upati je bilo, da bo perujska vlada Torreju dala potni list za odhod v tujino, kakor je to že skoraj sto let v navadi v vseh južnoameriških državah. S posebno vse-ameriško pogodbo je ta pravica trdno zajamčena. Toda pri Torreju se je ustavilo in tako čaka Torre že dve leti v kolumbijski ambasadi v Limi na potni list. Spor je šel celo pred mednarodno sodišče v Haag, ki pa je razsodilo tako, da je izreklo neutemeljenost Torrejeve azila. Toda kolumbijska vlada pravdoreka ni sprejela in terja sedaj konference južnoameriških zunanjih ministrov.

Komunisti so v Boliviji dvakrat poskusili izvesti državni udar, toda ni jim uspelo. Ponesrečilo se je tudi sprožiti revolucijo v Venezueli, kjer so zarotniki pod vodstvom generala Urbine ubili predsednika vojaške vlade polkovnika Chalbauda. Tudi v Chileju je policija odkrila več komunističnih zarot, vendar se ohranja režim Gonzaleza Videle trdno na oblasti.

Na trgu južnoameriškega trgovanja se pojavlja vedno bolj nemško blago in cela vrsta južnoameriških vlad je že sklenila pomembne trgovinske pogodbe z vlado v zahodni Nemčiji. Na prvem mestu je pogodba med Argentino in zahodno Nemčijo; v tej pogodbi je določen tako visok obseg izmenjave blaga med Argentino in Nemčijo, da presega vsoto, ki je bila letno predvidena za trgovanje med Anglijo in Argentino.

Glavni delež za splošni dvig južnoameriških držav pa skušajo doprinesiti Združene države Severne Amerike. Predsednik Truman je v svojem velikem načrtu za gosp. in socialni dvig človeštva v posebni "point four" četrti točki tega programa predvidel pomoč zaostlim državam, to je takim državam, ki so poljedelske in so s svojo industrijalizacijo zelo zaostale ali pa v težavah. Kar je pomenil

Marshallov načrt za obnovo razdejanje Evrope, to bi ta Trumanov načrt skušal prinesiti nekaterim državam v Južni Ameriki.

V okviru splošne borbe proti komunizmu in v organizaciji protisovjetskega bloka so južnoameriške države krenile na pot dejanske pomoči in sodelovanja. Skoraj vse so z vojaško pomočjo ali pa s pomočjo v živežu ali materialu vstopile v vrsto bojovnikov proti sovjet-skim napadalcem na Koreji.

Leto 1950 je obletnica, ki slavi stoletnico

smrti generala J. San Martina, velikega bojevnika za svobodo v Južni Ameriki. Tako so bile v Argentini, v Čileju in v Peruju — države, ki so bile poprišče bojev velikega generala — velike patriotske prireditve, katerih so se udeležili oboroženi oddelki ali pa zastopniki iz vseh ostalih držav Južne Amerike. Ko je Urugvaj slavil spomin svojega junaka svobode, generala Artigasa, je bil tudi ta praznik za okrepitev solidarnosti in prijateljstva med južnoameriškimi državami.

RUDOLF SMERSU

PRAVICE DELAVCEV

Primerjalni pregled delavske zakonodaje v državah,
kjer bivajo slovenski izseljenci

Lahko rečemo, da se je začela izseljenska pot pri vseh slovenskih izseljencih enako. V tujino so se podali brez denarja in zato so morali prijeti za trdo ročno delo. V teku enega ali dveh desetletij so si mnogi prigarali nekaj denarcev in so se osamosvojili. Postali so obrtniki, trgovci, farmarji. Toda ta pot je bila trda in počasna.

Novější izseljenci — žrtve komunistične revolucije v domovini — še niso utegnili prehoditi dolge in težke poti do osamosvojitve. Velika večina teh izseljencev so še vedno delavci. Razumljivo je, da se zato slovenski izseljenci močno zanimajo za delavsko vprašanje, za svoje pravice pri delu in za svojo in svojih družin preskrbo v primeru, ko ne morejo več delati. Zato je že tudi prvi Koledar Svobodne Slovenije v letu 1949. posvetil temu vprašanju daljši članek. Tačas je pisal o pravicah delavcev v Argentini. Ker pa so med tem slovenski izseljenci zasedli že tudi nove postojanke po širokem svetu, so želeli uredniki prinesiti v letošnjem Koledarju pregled delavske zakonodaje tistih držav, kjer biva kaj več slovenskih izseljencev. Žal, da ta pregled ne bo popoln, ker kljub vsemu prizadevanju ni bilo mogoče zbrati vseh potrebnih podatkov. Zato bo naš letošnji pregled delavske zakonodaje v državah, kjer bivajo slovenski izseljenci, v resnici samo bežen in nepopoln pregled delavske zakonodaje v USA, v Kanadi, v Avstraliji, v Čile, v Venezueli in v Argenti-

ni. Morda nam bo ob drugi priliki dano napisati kaj več.

I.

PREDPISI O ZAŠČITI DELAVCEV

Moderna delavska zakonodaja vsebuje predpise o zaščiti delavcev in predpise o zavarovanju ali preskrbi delavcev. Predpisi o zaščiti delavcev so tisti predpisi, ki delavca ščitijo pri delu. To so predpisi o delovni pogodbi, o plači, o delovnem času, o nadurah, o varnostnih in higienskih predpisih pri delu, o stalnosti, o odpustu iz službe, o odpovedi, o dopustih, o trinajsti plači, o praznovanju nedelj, cerkvenih in državnih praznikov, o delu žensk in otrok, o delavskih sindikatih, o stankah itd. Predpisi o zavarovanju ali preskrbi delavcev pa so tisti predpisi, ki delavcu pomagajo v primerih, ko ne more delati; ko zboli, se ponesreči, postane za delo nesposoben zaradi starosti, ali ne dobi dela zaradi pomanjkanja dela i.t.d.

Tudi mi se hočemo v našem pregledu te razdelitve držati in pregledati najprej predpise o zaščiti delavcev po raznih državah.

DELOVNA POGODBA

Ob nastopu službe sklene delavec delovno pogodbo. Skleniti jo more ustno ali pismeno in ob tej priliki se lahko s svojim delodajalcem prav podrobno dogovori o vseh svojih pravicah in dolžnostih ali pa tudi ne. Vedno

bolj so razširjene takozvane kolektivne pogodbe, ki jih sklepajo delavske organizacije z organizacijami delodajalcev. Ko nastopi delavec službo v podjetju, ki ima podpisano kolektivno pogodbo, veljajo zanj določbe kolekt. pogodbe.

V Argentini ni nobenih posebnih predpisov glede sklenitve delovne pogodbe. V mnogih primerih delavec ob nastopu službe niti ne ve dobro, kaj bo delal in kakšno plačo bo prejemal. Pač pa vsebujejo točnejše predpise o delovni pogodbi nekatere kolektivne pogodbe.

V Avstraliji pravtako ni treba za nastop službe podpisati nobene pogodbe. Pogodba je torej lahko ustna ali pismena. V mnogih primerih sme delodajalec najemati delavce le s pristankom delavskih sindikalnih organizacij (unij).

V Čile imajo podrobne predpise o delovni pogodbi in more biti delovna pogodba — tako individualno kakor kolektivno — sklenjena pismeno in mora obsegati vse podrobnosti o delu, zaslužku in trajanju pogodbe.

V Kanadi so v navadi pismene pogodbe samo za specialno delo. Sicer pa ni nobenih posebnih predpisov glede sklenitve delovne pogodbe. Ob nastopu službe bodi delavec poseben kartotečni listek, na katerem so njegovi osebni podatki, dalje davčna kategorija, številka brezposelnega zavarovanja, potem značaj dala in plača.

V Venezueli imajo podrobne predpise o delovni pogodbi. Pismena oblika se zahteva samo za tiste delavce, ki gredo delat v inozemstvo na račun domačih podjetij.

V USA za nastop službe ni predpisana pismena pogodba. Delavne odnose urejajo različni federalni zakoni in pa tudi zakoni posameznih držav, zlasti onih, v katerih je močnejše razvita industrija. Zelo so razvite kolektivne pogodbe.

O STALNOSTI, ODPUSTU IZ SLUŽBE IN ODPOVEDI SLUŽBE

Imamo delovne pogodbe, ki so doživljenjske in neodpovedljive, druge pa so zopet takoj odpovedljive ali na določen rok in ob določenem odškodnini. Navadno veljajo za delodajalca, ki hoče odpustiti delavca, težji predpisi kot za delavca, ki odpove službo.

V Argentini uživajo delavci po preteku trimesečne preizkusne dobe tkz. stalnost, kar pa ne pomeni, da je službeno razmerje doživljenjsko.

Dopusten je odpust iz službe, toda le s plačilom odškodnine. Le v nekaterih rednih primerih je možen odpust brez odškodnine (glej. Koledar iz leta 1949.). Pač pa sme delodajalec delavca suspendirati (poslati domov na brezplačen dopust), toda največ za 30 dni na leto. Ta doba se lahko raztegne na 90 dni v primeru dokazane višje sile. V vseh drugih primerih odpusta ima delavec pravico do odškodnine, ki ne more biti manjša, kot znaša polmesečna plača za vsako leto službe (nad 3 mesečni ostanek velja za celo leto). V nobenem primeru pa ne more biti ta odškodnina manjša kot znaša enomesečna plača niti ne more znašati več kot 500 argent. pesov za vsako leto službe. Delavci, ki so bili odpuščeni brez zakonitih razlogov, imajo pravico do dvojne odškodnine. Oni pa, ki so bili odpuščeni zaradi zmanjšanja ali pomanjkanja dela, pa imajo pravico samo do enojne odškodnine. Pri zmanjšanju ali pomanjkanju dela mora delodajalec najprej odpustiti delavce, ki so najmanj časa v službi. Če odpusti starejšega, ima ta pravico do dvojne odškodnine. Ako pa delavec odpove službo, jo mora odpovedati en mesec prej, predno namerava zapustiti službo, ako je bil v službi manj kot 5 let, oziroma dva meseca prej, ako je bil v službi nad 5 let. Delodajalec mora delavca dolažen čas (1 ali 2 meseca) v naprej obvestiti, da ga namerava odpustiti in mu mora dati med delom 2 uri časa, da si lahko poišče službo. Če tega ne stori, moga plačati odškodnino.

V Avstraliji so glede stalnosti v službi razmere zelo različne. Stalnost v pomenu neodpovedljivosti delovne pogodbe velja samo v državni službi. Sicer pa velja 14 dnevni odpovedni rok z navedbo razloga odpusta. Brez tehtnega razloga delavca ni mogoče odpustiti, zlasti tam ne, kjer so delavci organizirani. V nekaterih poklicih je možno delavca odpustiti z odpovednim rokom, ki znaša 24 ali 38 ur, iz upravičenih razlogov celo z eno ali dvournim odpovednim rokom (n. pr. ako zapusti med delovnim časom delovno mesto.) V primeru odpusta ni nobene odškodnine. Odpust delavcev je določen za vsako skupno poklicev posebej in sicer po dogovoru med vlado in delavskimi unijami. Isti predpisi, ki veljajo za delodajalca, veljajo običajno tudi za delavca ob odpovedi službe. Praktično pa lahko delavec zapusti službo kadar hoče.

V Čile službeno razmerje preneha takoj samo v nekaterih primerih, ki jih zakon izrecno našteva. Brez teh razlogov pa smeta razdreti delovno pogodbo obe pogodbeni stranki, kadar to bočeta, toda pod pogojem, da o tem ena drugo pisмено obvesti 6 dni preje ali ji plača šestdnevni zaslužek. V tem roku šestih dni mora dati delodajalec delavcu dnevno po eno uro časa za iskanje nove službe. V kolektivnih pogodbah so navadno daljše odpovedne dobe in večje odškodnine.

V Kanadi ne poznajo stalnosti. Prav tako ni nobenih posobnih določil glede odpusta iz službe ali odpovedi službenega razmerja s strani delavca. Delodajalec more vsak čas odpustiti delavca, ako se nista seveda drugače dogovorila, in to brez vsake odškodnine. Prav tako pa tudi delavec lahko vsak čas odpove službo. Pač pa vsebujejo kolektivne pogodbe razna določila glede odpusta, odpovedi in odškodnine ob odpustu.

V Venezueli se sklenjena delovna pogodba lahko razdere vsak čas pod pogojem, da ena stranka drugo vnaprej o tem obvesti. Ti roki pa se lahko opustijo, ako se za to dobo plača običajna plača. — V praksi je tako, da delodajalec odpove službo v gornjih rokih ali plača, delavec pa zapusti službo brez odpovedi.

V USA velja staro načelo, da je služba samo začasna in da se sme delavca vsak čas odpustiti in da sme pravtako delavec službo vsak čas zapustiti. Odpovednih rokov in odškodnin zaradi odpustov ni, v kolikor ni vse to urejeno v kolektivnih pogodbah. Teh kolektivnih pogodb je vedno več, in tako je tudi vedno več delavcev deležnih zaščite s pomočjo odpovednih rokov in odškodnin ob odpustu iz službe.

O DELOVNEM ČASU, O PLAČI IN O PLAČANEM DOPUSTU

Glede delovnega časa lahko rečemo, da je skoraj povsod prodrla konvencija Zveze narodov, sklenjena v Washingtonu 29. oktobra 1919, po kateri znaša delovni čas v industrijskih podjetjih osem ur na dan ali 48 ur na teden. Prav tako je skoraj povsod v veljavi konvencija Zveze narodov, sklenjena v Ženevi 25. oktobra 1921 glede tedenskega počitka. Posamezne države so poleg tega z zakoni uredile praznovanje cerkvenih in državnih praznikov. Pri delovnem času se je treba ozirati tudi na delo ponoči in delo podnevi ter na de-

lo žena in mladoletnih. — V zvezi s plačo ali mezdo so vprašanja o minimalni plači, plači za redni delovni čas in plači za čezurno delo (nadure); dalje vprašanje višine plače za delo v soboto popoldne (angleško soboto), ob nedeljah in praznikih, dalje plače žena in otrok. — Pri dopustih pa si bomo ogledali, ali imajo delavci pravico do plačanega dopusta.

V Argentini znaša redni delovni čas 8 ur na dan ali 48 na teden, nočni delovni čas znaša 7 ur, delovni čas v nezdravih prostorih oz. pri nezdravih delih pa znaša 6 ur na dan. Katera so nezdrava dela, to določa posebni dekret. Nadurno delo se plača s 50% poviškom, delo ob nedeljah in praznikih, ki jih kot take priznava zakon, se plača s 100% poviškom na redno plačo. Dovoljeno je delati v turnusih (dopoldansko, popoldansko, nočno delo). V tem primeru ne sme znašati povprečni delovni čas v treh tednih nad 8 ur na dan, ali nad 48 ur na teden. Ta določila o delovnem času pa ne veljajo za poljedeljske delavce in za osebe, ki so zaposlene v domačem gospodinjstvu.

Prepovedano je delati ob nedeljah in ob sobotah popoldne od 13. ure dalje. Dalje je prepovedano delati ob sledečih dnevih: 1. maja, 25. maja, 20. junija, 9. julija, 12. oktobra in 17. oktobra. V teh dnevih imajo delavci pravico do plače, kot da bi delali.

Mladoletni in žene uživajo posebno zaščito glede delovnega časa. Prepovedano je mladoletnike zaposliti pri nevarnih in nezdravih delih in v nočnem času (med 20. in 7. uro). Za vse ženske osebe do 18. leta starosti veljajo ista določila kot za moške mladoletnika. Prepovedano pa je odraslim ženam delati ponoči ter v nevarnih in nezdravih obratih.

Minimalne plače niso določene z zakonom razen za nekatere gospodarske panoge. Pač pa so minimalne plače ter napredovanje v plači določene v številnih kolektivnih pogodbah.

Delavec ima tudi pravico do novoletne nagrade ali trinajste plače (aguinaldo ali sueldo anual complementario), ki znaša dvanajsti del celoletnega zaslužka in se mora izplačati delavcu 31. decembra. Če delavec pred koncem leta zapusti službo, ima pravico na sorazmeren del te nagrade.

Vsak delavec ima pravico do plačanega dopusta, ki znaša na leto nepretrganih 10 dni, ako še nima 5 let službe oz. 15 dni, ako ima nad 5 let službe. Pravico do tega dopusta pa

ima delavec šele tedaj, ako je odslužil že polovico delovnih dni, računano od 1. januarja do 31. decembra. Ta dopust mora delavec dobiti med 1. oktobrom in 30. aprilom in mu mora delodajalec pisмено sporočiti nastop dopusta. Če bi delodajalec tega ne storil, si sme delavec s 15. aprilom sam vzeti dopust. Za čas dopusta dobi delavec plačo, ki se mu plača vnaprej.

V Avstraliji velja osemurni delavnik ali 40 urni tednik (državni uradniki delajo samo 37 ur in 21 minut na teden). Dela pa se tudi lahko več. Za prve štiri ure čezurnega dela dobi delavec 50% povišek na navadno uro. Za nadaljnje ure pa dobi 100% povišek. Delo ponoči je plačano 25% več kot delo podnevi. Delo, pričeto pred 6.30 zjutraj ali ki se nadaljuje po 18. uri zvečer, je plačano z 10% poviškom. Delo ob sobotah je plačano s 50% poviškom. Isto velja za nedelje. Ponekod velja, da so v soboto in v nedeljo prve štiri ure plačane s 50% poviškom, nadaljnje pa s 100%. Delo ob državnih praznikih (cerkveni niso priznani) je plačano s 100% poviškom. Za mladoletne in ženske velja isti delovni čas kot za moške, čeprav je v plači precejšnja razlika.

Minimalne plače določa najvišje državno sodišče v dogovoru z zastopniki delavcev in delodajalcev, upoštevajoč izdatke za nujne potreščine v dotičnem kraju. Zaradi tega osnovne plače niso povsod enake. Vzporedno z izdatki se dvigajo tudi plače; običajno po 3 šilinge na četrtletje.

Vsak delavec ima pravico do 14 dnevnega dopusta po 12 mesecih službe. Ta dopust mora izkoristiti. V nekaterih poklicih so predvideni daljši dopusti.

V Čile velja osemurni oz. 48 urni delovni čas, ki velja za oba spola. Redni delovni čas se sme podaljšati v nekaterih nujnih primerih. Kjer se delodajalec in delavec pisмено dogovorita, tam se sme opravljati čezurno delo in sicer največ 2 uri na dan s 50% poviškom. Delo ob nedeljah in ob priznanih državnih praznikih se plača kot čezurno delo. Glede plače določa zakon, da more poročna žena zahtevati, da se njej na roko plača 50% plače njenega moža, ki je proglašen za zapravljevca. Isto pravico ima mati z ozirom na svoje mladoletne otroke. S posebno pogodbo lahko določita delodajalec in delavec vsoto za vzdrževanje družine. Ta vsota ne sme presežati 50% čistega zaslužka. To vsoto mora de-

lodajalec izročiti družini. Iz naslova vzdrževalnine (alimentos) se sme zarubiti 50% delavčevega zaslužka, drugo ni zarubljivo. Zakon prizna minimalne plače, ki jih določajo posebne mešane komisije.

Posebna določila ščitijo mladoletnike in žene, katerim je zlasti prepovedano nočno in naporno delo.

Ob nedeljah se ne dela, prav tako ne ob državnih praznikih. Kot tak praznik velja 1. maj.

Kljub temu ima delavec pravico do temeljne plače tudi ob nedeljah in ob praznikih, ki so določeni z zakonom. Do te plače ima pravico samo tisti delavec, ki je bil v dotičnem tednu ves čas na delu. Ne izgubi te pravice delavec, ki se je ponesrečil pri delu in zato ni mogel delati. Manjše zamude in izostanki, ki v tednu ne presežejo dveh ur in v dotičnem mesecu ne štirih ur, ne vzamejo pravice do nedeljske plače.

Glede dopustov velja: Osebe, zaposlene v domačem gospodinjstvu več kot eno leto v isti hiši, imajo pravico do 15 dnevnega plačanega dopusta. Delavci, ki so delali 288 dni v letu, imajo pravico do 15 dnevnega plačanega dopusta. Delavci, ki so delali nad 220 dni, toda manj kot 288 dni, imajo pravico na 7 dnevni plačani dopust.

V Kanadi velja osemurni delavnik oz. 48 urno tedensko delo. Nadurno delo, kjer je priznано, se plačuje s 50% poviškom. Nočno delo je nekoliko boljše plačano kot delo podnevi. Delo ob sobotah popoldne je navadno plačano kot nadurno delo, nasprotno pa se delo ob nedeljah plača kot navadno delo. Minimalne plače določajo provincialne oblasti.

Dopust je urejen za industrijske delavce takole: v posebne, za to določne knjižice, lepi delodajalec posebne znamke v višini 2% kosmatega zaslužka. Po 30. juniju lahko delavec vnovči te znamke. Lahko pa vzame delavec plačani dopust. Dolžina dopusta je odvisna od let zaposlitve. Po enem letu službe ima delavec pravico do enotedenskega plačanega dopusta.

Trinajsta plača ni uzakonjena, vendar je precej v navadi.

V Venezueli velja osemurni delavnik po dnevi oz. 7 urni delavnik ponoči. Delo počiva ob nedeljah ter ob cerkvenih in državnih praznikih, ki jih določa zakon. Dovoljeno je nadurno delo in sicer po dve uri na dan. To nad-

urno delo pa sme delavec opravljati največ stokrat v enem letu in se plača s 25% poviškom.

Po enem letu neprekinjene službe ima delavec pravico do 15 dnevnega plačanega dopusta.

Vsako podjetje je dolžno vsako leto razdeliti med delavce vsaj 10% čistega dobička. Ta vsota pa pri posameznem delavcu ne sme prekoračiti dvomesečnega zaslужka.

V USA se dela 8 ur na dan oz. 40 ur na teden. To velja za večino industrijskih podjetij. Sobotne so navadno proste, vendar ne povsod. Ponekod delajo tudi šest dni v tednu.

O minimalnih plačah je kot prvi (že leta 1937) izšel zakon v državi New York, ki pravi, da morajo ženske in mladoletniki, zaposleni pri kateremkoli delu, prejemati zadostno plačo za svojo preskrbo in za zaščito zdravja. Pozneje je to načelo prišlo tudi v federalno zakonodajo in je sedaj minimalno plača določena s 0.75 dolarja na uro (kot bruto prejemek).

Nadurno delo se plača s 50% poviškom, delo ob nedeljah in državnih praznikih s 100% več kot za dnevno delo.

Trinajste plače ni v nobeni zakonodaji niti je na poznajo v kolektivnih pogodbah. Pač pa so v navadi v nekaterih podjetjih mala darila, ki jih prejema delavci ob posebnih prilikah, zlasti za Božič, za Novo leto ali za Zahvalni dan.

Dopusti niso urejeni niti s federalno zakonodajo niti z zakoni posameznih držav. Pač pa so navadno urejeni v kolektivnih pogodbah in sicer običajno tako, da gre delavcu prvo leto enotedenski dopust, po dveh letih službe pa dvotedenski dopust.

O DELU ŽENA IN OTROK TER O POLJEDELSKIH DELAVCIH

Skoraj v vseh zakonodajah obstojajo določila, ki ščitijo zaposlene žene in mladoletnike. Prav tako se skoraj v vseh zakonodajah posebej obravnavajo poljedelski delavci, ker je način njihovega dela in njihovega življenja v mnogočem različen od dela in življenja drugih, zlasti industrijskih delavcev.

V Argentini je prepovedano zaposliti žene in mladoletnike ponoči, ob sobotah popoldne ter ob nedeljah in praznikih ter v nevarnih nezdravih obratih. Dalje velja posebno oločilo, da neporočena ženska pod 18. leti

ne sme delati nobenega dela na cestah, trgih in javnih prostorih. Delovni čas ženskih oseb ne sme v nobenem primeru trajati nad 8 ur na dan oz. nad 48 ur na teden, kar pa ne velja za ženske osebe, zaposlene v domačem gospodinjstvu. V primeru nezgode ali bolezni, ki je nastala zaradi kršenja predpisov o zaščiti žena in mladoletnikov, se smatra, da jih je zakrivil delodajalec. Za osebe, ki so zaposlene v domačem gospodinjstvu, ne obstoja noben poseben zakon, pač pa je odrejeno, da imajo pravico do noveletne nagrade, kot ostali delavci v Argentini.

Posebno zaščito uživajo zaposlene žene — matere in sicer: ne smejo delati 30 dni pred porodom in 45 dni po porodu. V tem času imajo pravico do podpore iz obveznega materinskega zavarovanja do največ 200 pesov in imajo brezplačno na razpolago zdravnika in babico. Delodajalec mora ohraniti v podjetju mesto za porodnico. Če bi jo zaradi poroda in ev. bolezni, ki je v zvezi s porodom, odpustil iz službe, se kaznuje od 50 do 1000 pesov in ta znesek se takoj izroči dotični ženi.

Mladoletniki od 14. do 16. leta se smejo zaposliti, toda samo 4 ure na dan ali 24 ur na teden. Morajo pa obiskovati posebne strokovna tečaje. Mladoletniki od 16. do 18. leta smejo delati 6 ur na dan, in le s posebnim upravnim dovoljenjem 8 ur na dan ali 48 na teden. Mladoletnik ima pravico do 15 dnevnega dopusta. Plače mladoletnikov morajo znašati: pri vajencih prvo leto 30%, drugo leto pa 50% plače, ki jo prejema industrijski delavec. Pri ostalih mladoletnikih od 14. do 16. leta mora znašati plača 50%, od 16. do 18. leta pa 70% plače, ki jo prejema delavec. V drugem letu svojega dela prejmejo hranilno knjižico Poštne hranilnice, v katero mora delodajalec plačati 10% njihovih prejemkov.

Za poljedelske delavce velja posebni zakon (Estatuto del peon del campo), ki določa enoletno preizkusno dobo, minimalne plače za posamezne panoge poljedelskega dela, govori o stanovanju in prehrani poljedelskih delavcev, o pomoči ob bolezni in o 8 dnevne plačanem dopustu po enem letu službe.

V Avstraliji veljajo v glavnem za zaposlene ženske osebe isti predpisi kot za moške. Ne sme se pa žena zaposliti pri težjih in nevarnih delih. Velja za isti delovni čas za moške in ženske. Razlika v plači je v praksi zelo občutna.

Mladoletnikom pod 15. letom starosti ni dovoljeno delati, ker morajo ta čas obiskovati šolo.

Za osebe, zaposlene v domačem gospodinjstvu, veljajo v glavnem isti predpisi, kot za ostalo delavstvo. Posebej velja zanje, da imajo v tednu dva prosta dneva. Za delo v soboto in nedeljo pa ne dobe nobenega poviška. Minimalna plača je tri funte na teden s popolno oskrbo.

Prav tako veljajo tudi za poljedelske delavce v splošnem isti predpisi, kot za ostalo delavstvo. Je pa v Avstraliji poljedelsko delo sezonsko delo in je dobro plačano.

V Čile smejo mladoletniki (od 14. do 18. leta) delati le s privoljenjem staršev oz. varuhov. Ne sme se jih pa zaposliti pri delih pod zemljo ali sploh pri nevarnih ali nezdružljivih delih. Smejo delati samo 8 ur na dan. Prepovedano je zanje kakor tudi za ženske osebe nočno delo. Prav tako tudi ženske osebe na smejo delati pod zemljo ter pri nevarnih in težkih delih. Porodnica ima pravico do plačanega dopusta šest tednov pred porodom in 6 tednov po porodu.

Osebe, zaposlene v domačem gospodinjstvu, nimajo predpisanega delovnega časa, pač pa morajo imeti dnevno najmanj 9 ur na razpolago za počitek. Po enoletnem službovanju imajo pravico do 15 dnevnega plačanega dopusta. Po dveh tednih poizkusne dobe — med katero lahko vsaka stranka vsak čas odpove delovno pogodbo — velja 15 dnevni odpovedni rok.

Za poljedelske delavce veljajo v splošnem ista določila, kot za ostale delavce. Posebnosti so sledeče: poljedelskemu delavcu in njegovi družini mora gospodar preskrbeti primerno in zdravo stanovanje. Za poljedelskega delavca ne veljajo določila o delovnem času. Pri sezonskih poljedelskih delavcih velja šestdnevni odpovedni rok, pri stalnih pa dvome-sečni odpovedni rok.

V Kanadi ni nobenih posebnih predpisov za ženske, mladoletnike in poljedelske delavce. Torej veljajo zanje v glavnem isti predpisi kot za ostale delavce. Kjer so podjetja priključena takozvanemu Blue Gross ali kakih drugi zasebni zavarovalnici, tam dobijo tudi porodnice določeno podporo.

V Venezueli smejo mladoletniki (od 16. do 18. leta) delati samo 6 ur na dan. Mladoletniki in ženske osebe smejo delati samo podne-

vi. Obojim je prepovedano delati v rudnikih ter pri težkih in nevarnih delih. Porodnice smejo ostati doma 6 tednov pred porodom in 6 tednov po porodu ter obdržati svoje mesto v podjetju.

V USA ni posebnih določil za zaščito zaposlenih žena in mladoletnih. Pač velja v državi New York zakon iz l. 1944, ki pravi: "Za enako delo enako plačilo, brez ozira na spol in starost."

Poljedelsko delavstvo ni deležno vseh tistih ugodnosti, kot jih ima delavstvo v industriji, prometu in trgovini. Tako n. pr. zakon o zavarovanju za starost in za preživelce (v primeru delavčeve smrti) ne velja za poljedelske delavce in prav tako tudi ne za osebe, zaposlene v domačem gospodinjstvu.

II.

PREDPISI O ZAVAROVANJU ALI O PRESKRBI DELAVCEV

Predpisi o zavarovanju ali preskrbi delavcev imajo namen pomagati delavcu v primerih, ko ne more delati. Ti primeri so: bolezen, nezgoda, onemoglost in starost, brezposelnost ter (pri delavkah) porod. Moderna socialna zakonodaja pa ne pozna samo preskrbe delavca, ampak vsebuje tudi predpise o preskrbi delavčevih družinskih članov.

Argentina. V primeru nezgode ima delavec pravico do odškodnice, ako je nesposobnost za delo trajala nad 6 dni. V primeru smrti delavca imajo pravico do odškodnine njegovi svojci. Ta odškodnina znaša toliko, kolikor je znašal ves zaslužek v zadnjih 1000 dnevih dela, kar pa skupaj ne more znašati več kot 6.000 pasov. Če je delavec delal manj kot 1000 dni, se vzame za manjkajoče dneve v poštev zaslužek sorodnega delavca. Delodajalec mora plačati tudi stroške pogreba, toda največ 100 pesov. Odškodnina za popolno in trajno nesposobnost za delo je enaka odškodnini za primer smrti. Ako je delodajalec nezgodo zakrivil in more ponesrečenec oz. njegovi svojci to dokazati, potem ima ponesrečenec oz. — v primeru smrti — njegovi svojci pravico do mnogo večje odškodnine, ki se — po praksi sodišča v Buenos Airesu — giblje med \$ 20.000. — do 30.000.—.

V primeru, ko se zaradi nezgode sposobnost za delo samo deloma zmanjša, pa je ta okvara stalna n. pr. (izguba prsta), tedaj znaša od-

škodnina določen odstotek zgoraj navedene odškodnine.

Kadar ima obratna nezgoda samo začasne posledice, ima delavec do dne, ko ponovno nastopi delo, pravico od odškodnine, ki znaša polovico njegovega prejšnjega dnevnega zaslužka.

Posebno važno je določilo, da morajo delavec ali njegovi svojci vsako nezgodo takoj prijaviti tajništvu za delo in preskrbo (Secretaria de Trabajo y Prevision) in najbližji policijski postaji.

V primeru obolenja imajo delavci pravico do brezplačne zdravniške pomoči, ki jo mora preskrbeti delodajalec. Ako ne more na delo, ima pravico na polno plačo in to za dobo treh mesecev, ako je bil zaposlen manj kot 10 let. Ako pa je bil zaposlen več kot 10 let pa ima pravico prejemati plačo 6 mesecev. Zdravila si mora kupiti bolnik sam, zdravljenje v javnih bolnišnicah pa je v Argentini brezplačno.

Za primer starosti ali invalidnosti je v Argentini preskrbljeno za delavca s pomočjo pokojninskega zavarovanja, za katerega prispeva delavec 8% svojega zaslužka. Delavci imajo po določenem času pravico do celotne ali zmanjšane pokojnine oz. do invalidnine. Prav tako imajo svojci umrlega člana pravico do penzije.

Zavarovanja za primer brezposelnosti Argentina ne pozna. Obvezno materinsko zavarovanje pa smo si ogledali že zgoraj pri določenih o delu žena in otrok.

V Avstraliji ima delavec, ki se ponesreči na delu ali na poti na delo ali z dela domov, pravico do podpore, ki znaša 75% njegove redne plače. Podjetje tudi plača bolnico in zdravnika. Vsakemu je priznan 6 dnevni bolniški dopust na vsakih začetih 6 mesecev dela.

Če delavec zboli, dobi tedensko £ 1—5—0 za preživetje v času nesposobnosti za delo. Javnega zavarovanja za primer bolezni ni. Obstojajo le zasebne zavarovalne družbe, ki pa niso preveč priljubljene.

Oseba, ki živi v Avstraliji najmanj 5 let in postane nesposobna za delo (85% invalid), prejme podporo, če njeni ostali dohodki ne presegajo tedenske določenega zneska.

Zdravniška pomoč je dobra in poceni. Zdravnika mora plačati vsak sam; ako pa je brez dohodkov, ga plača država.

Delodajalec odbije od delavčeve plače takso

ali prispevek za vse podpore in zavarovanje. Ta taksa je precej visoka. Plačujejo pa to takso samo tisti delavci, ki imajo nad 2 funta dohodkov. Poročeni delavci plačujejo manjšo takso kot samei.

V Čile velja načelo, da je delodajalec dolžan vse storiti, da ohrani življenje in zdravje svojih delavcev. Delodajalec je odgovorom za vse obratne nezgode in za tkzv. poklicne bolezni. V primeru obratne nezgode mora delodajalec nuditi zdravniško pomoč, zdravila in plačati bolnišnico. Poleg tega mora delodajalec plačati odškodnino. Ta pa znaša pri začasni nesposobnosti za delo 75% dnevne plače in se plačuje do popolnega ozdravljenja in to brez vseh odbitkov. Če bi to zdravljenje trajalo nad 1 leto, se smatra ponesrečenčevo stanje kot trajno, ki pa lahko samo delno zmanjša sposobnost za delo (ako manjka samo en ud i. t. d.) ali pa tvori popolno nesposobnost za delo. V primeru trajne, toda samo delne nesposobnosti za delo, ima ponesrečenec pravico do odškodnine, ki pa ne more biti večja od dvoletnega zaslužka in se ravna po stopnji nesposobnosti za delo. V primeru trajne in popolne nesposobnosti za delo ima ponesrečenec pravico do doživljenjske rente ki znaša 60% letnega zaslužka in se plačuje v mesečnih obrokih. V primeru obratne nezgode, ki ima za posledico smrt delavca, ima vdova pravico do življenjske rente v višini 30% ponesrečenčevega zaslužka, oz. ako ni matere, pa do 60%.

Kako je v Čile poskrbljeno za delavke-porodnice, smo že opisali zgoraj.

Dalje obstoja v Čile za vse delavce obvezno zavarovanje za primer bolezni in invalidnosti. Bolezensko zavarovanje nudi zavarovancem zdravniško pomoč, zdravila in bolnišnico za dobo 26 tednov, dalje denarno podporo, ako je trajala bolezen več kot pet dni. Delavec, ki nima družine, dobi samo polovično podporo. Dalje nudi to zavarovanje porodniško podporo, pogrebno (v znesku 300 čil. pesov) ter invalidnino, razen v primerih obratne nezgode. Delavci, stari nad 55 let, imajo pravico do pokojnine. Posebna določila v tem pogledu veljajo za osebe trgovske mornarice.

Zavarovanja za primer brezposelnosti ni.

V Kanadi je nezgodno zavarovanje tako urejeno, da plačujejo podjetniki posebno zavarovalnico tkzv. Compensation Board, ki pla-

ča nato zdravljenje in hranarino v višini 2/3 zadnje plače. Na farmi, kjer se ne plačuje zavarovalni prispevek, tudi ni nobenih podpor. Javnega bolezenskega zavarovanja ni, pač pa je mnogo podjetij priključenih tkzv. Blue Gross. zavarovanju za primer bolezni, kjer se lahko zavarujejo tudi družinski člani. Prispevke plačuje delavec sam in ima zato pravico do enomesečnega zdravljenja v bolnišnici.

Za primer brezposelnosti pa pomaga delavcu in njegovi družini posebno zavarovanje. Za to zavarovanje prispevata delavec in delodajalec po višini plače. Višina podpore se potem ravna po plačilnih razredih. Ako ima delavec družino, je podpora višja, kot je podpora za samce. Pravico do podpore v primeru brezposelnosti ima tisti, ki ima vplačanih 180 dni. Vse to pa seveda ne velja za delavce na farmah.

Obstoja tudi starostno zavarovanje. Vsaka pokrajina je v upravi avtonomna in sama sklepa, koliko znaša starostna podpora. Suče od 60 do 100 \$ in čez. Do te podpore so upravičeni vsi nad 65 let tsari.

Tudi otroci (oz. starši za otroke) prejema državno podporo, vsi brez izjeme. Po starosti se viša znesek. Mesečno dobi otrok do 5. leta 5 dol., od 5. do 13 leta 7 dol. in od 13. do 16. leta 8 dol.

Venezuela ima moderno socialno zavarovanje, toda za enkrat je uvedeno samo v par državah. V primeru obratne nezgode ali poklicnega obolenja imajo delavci pravico do zdravniške pomoči, zdravil, bolnice in denarne podpore. Prispevke plača v celoti delodajalec. Denarna podpora, ki jo dobi družina, znaša v primeru smrti dvoletno plačo ponesrečenca. Poleg tega dobi družina pogrebne stroške (300 boliv.). Tudi v primeru trajne in popolne nesposobnosti za delo, dobi ponesrečenec kot podporo dvoletno plačo. V primeru začasne nesposobnosti za delo, dobi ponesrečenec popolno plačo, toda največ za dobo 6 mesecev.

V primeru bolezni ima delavec pravico do zdravnika, zdravil, zdravljenja v bolnišnici, in do 2/3 plače toda največ za dobo 26 tednov. Prispevek bolezenskega zavarovanja se razdeli med delavca in delodajalca.

V USA ni urejeno zavarovanje za nezgode oz. poškodbe v obratu s federalnim zakonom, pač pa imajo posamezne države to u-

rejeno po svoje. V tem oziru je država New York prva, ker je že po prvi svetovni vojni vpeljala za podjetja z gotovo stopnjo nevarnosti obveznost, da krijejo nezgode z zavarovanjem. Velja to za podjetja, ki so v seznamu nevarnih podjetij in za podjetja, ki zaposlujejo nad 4 operativne delavce (to so delavci pri strojih). Izvzeti so kmečki delavci in osobe v domačem gospodinjstvu. Zakon je dobil v teku let mnogo dopolnil. So pa splošne in posebne zavarovalnice, ki prevzemajo odgovornost delodajalca iz tega zakona (Workmen's Compensation Act.) ter so prispevki precej visoki. V primeru popolne nesposobnosti za delo dobi delavec 2/3 povprečne tedenske plače (najmanj 12 ali največ 32 dolarjev na teden). V primeru smrti, ki je posledica obratne nezgode, imajo svojci pravico do največ 2/3 povpreč. tedenske plače umrlega. Kot temelj se pa sme vzeti največ 227 dol. mesečnega zaslužka.

Zavarovanje za primer bolezni ne obstoja. Po tradiciji je to avtonomna zadeva delavskih organizacij tkzv. podpornih enot (kot je na pr. za Slovence "Kranjska slovenska katoliška jednota — KSKJ"). Pogoji za bolezensko zavarovanje so v teh enotah zelo različni. Enote so pod državnim nadzorstvom. Isto kot za bolezen velja tudi za porod. Tudi to je avtonomna zadeva podpornih enot ki zavarujejo tudi te primere. KSKJ je do nedavnega imela za porodnice podporo v znesku 12 dolarjev.

Starostno zavarovanje in zavarovanje preživelih svojcev je urejeno s federalnim zakonom "Social Security Act". Ta zakon vsebuje tudi predpise za zavarovanje za brezposelnost in za preskrbo zaposlitve, dalje predpise o zdravstveni službi za matere in otroke. Zavarovani so delavci v industriji in trgovini, dočim niso zavarovane osebe, zaposlene v gospodinjstvu, kmetijstvu, v organizacijah, ki niso usmerjene na dobiček i dr. Za to zavarovanje plačujeta delavec in delodajalec enak prispevek. S 65 letom ima delavec pravico na pokojnino. Zanimivi so podrobni predpisi o pokojninah, toda žal nam primanjkuje prostora za objavo podrobnosti, zlasti za objavo preglednih tabel.

Pripomba: Ko je bil ta članek že napisan, smo dobili iz USA sporočilo, da se je med tem socialna zakonodaja v USA (Social Security) spremenila tako, da so privzete nove sku-

pine v zavarovanje in da so se tudi podpore znatno povišale.

ZAKLJUČEK

Če za koga, potem velja zlasti za delavca pravilo: toliko pravic imaš, kolikor jih poznaš in kolikor jih znaš uveljavljati. Zato je prav in koristno, da slovenski delavci študirajo de-

lavsko zakonodajo in uveljavljajo pravice, ki jim gredo. V to naj jim služi gornji članek, ki je plod dobre volje pa tudi plod razmer, v katerih živimo. In zaradi teh razmer so v članku razne pomanjkljivosti. Prosimo vse, ki opazijo nedostatke, da nam sporoče popravke in dopolnila, da jih objavimo prihodnje leto.

Kulturno življenje v zamejstvu

LEPOSLOVNO USTVARJANJE

V letu 1950 je izšlo med izseljenci manj knjig kot prejšnje leto, čeprav se je leposlovno ustvarjanje okrepilo. Izživljalo se je predvsem v časopisih in revijah: tako v "Demokraciji" v Trstu, "Duhovnem življenju", "Svobodni Sloveniji" (priloga) ter v reviji "Slovenska beseda" v Buenos Airesu in "Ameriški Domovini" v Clevelandu (USA). Ta zadnja je ponatisnila Mauserjev roman "Kaplan Klemen", ki je prejšnje leto izhajal v Celovcu v "Koroški Kroniki" in njenem nasledniku "Naš tednik — Kronika". Nekaj Mauserjevih črtic in odlomkov so prinašali koroški listi (Koroška kronika, Družina). Najavljeni sta bili dve literarno - kulturni reviji v Trstu in Buenos Airesu, pa dozdaj še nista izšli, razen "Slovenske besede" v Buenos Airesu, ki pa ima manjše zahtevke (družinski magazin). Tako bo letos glavni leposlovni zbornik naš koledar Svobodne Slovenije za leto 1950, kot je bil tudi lani, ter bo pokazal nekakšno sliko naše leposlovne moči v izseljenstvu. Tako se iz koledarja in "almanaha" preustvarja sam po sebi in po potrebi razmer v "zbornik" — v ogledalo našega življenja in našega kulturnega ustvarjanja.

Knjižno prav za prav lahko zabeležimo samo eno izvirno knjižico: sonetni venec Slavka Srebrniča: Neurejeni venec, ki je izšel v Buenos Airesu. Pokazal ni tiste moči, ki jo ta pesnik ima v manjših kompozicijah. Dobili smo iz Anglije pesniško zbirko Ljuba "Mejniki", ki pa je izšla v Angliji (ali morda v Nemčiji — ni povedano) že leta 1948. V nji je Ljubo pokazal napredek od ebolskih začetkov, vendar ga zbirka še ne kaže v zrelosti. Imenujemo jo, da se izpopolni naša literarna bibliografija.

Med knjige v zamejstvu pa moramo šteti na vsak način knjige Mohorjeve Družbe za Celovec in Gorico, v kateri so izšla taka dela novoizseljencev kot Mauserjev roman "Puntar Majtaž", Erjavčeva zbirka francoskih nove-

listov z izbranimi biseri njih stvaritev "Nevesta z diamantnim sreem", fr. Bazilijev sočno pisan spomin na mlada leta "Tonček iz Potočka" in dr. Jakličeva priredba Baragovih molitev, "Jezus, dobri Pastir", poleg člankov in pesniških prispevkov v koledarjih. To vse je delo ljudi, ki spadajo v našo skupnost, toda pisano pod vidikom razmer v obmejni Koroški, Goriški in Tržaški. Mauser je podal v svojem "Puntarju Matjažu" slikovito podobo kmetskega punta iz koroške zgodovine v maniri Pregljevih Tolminec, bolj balado kot roman. Mauser je v teh letih napisal že toliko, da njegova tvornost zahteva gotovo že kritičnega pretresa in ocene. Upajmo, da se bo kakšna novih revij ustavila ob njegovem delu.

V Gorici je izšla tudi posmrtna zbirka od partizanov v Cerknem ubitega kaplana Lada Piščanca: "Pesmi zelene pomladi", ki kažejo tega čutečega pesnika sicer v njegovih začetkih (iz pietete priobčena vsa ostalina iz dijaških let), pa tudi že nekaj zrelih lepih pesmi (Božja igra), ki naj dobe mesto v naših bodočih antologijah. Njegovo pesniško ime zaradi teh nekaj lepih pesmi ne bo pozabljeno. Posebno vrednost ima kulturno zgodovinski uvod, ki riše doživljanja bogoslovca iz Trsta v okolju laškega raznarodovanja, zlasti pa pozneje v okolju komunističnega divjanja na Goriškem, katerega žrtev je postal. Tako se Piščanec pridružuje tisti vrsti slovenskih besednih ustvarjalcev, ki so padli pod roko komunizma na čelu z Balantičem, pa Kunstljem, Prelogom itd.

Omeniti je prav gotovo treba tudi ponovno izdajo Jurčičevega "Jurija Kozjaka" v francoščini v priredbi Ferdinanda Kolednika, prav tako pa tudi njegov prevod Finžgarjevih "Postnih slik" (oboje izšlo v Kanadi). Prezreti tudi ni mogoče dveh pomembnih del — doktorskih disertacij, in sicer dr. Alojzija Kuharja (Univerza Cambridge, Anglija) o "Pokristja-

njenju Slovencev in njega vplivu na razvoj nemško-slovenske jezikovne meje" ter dr. **Ko-rena Franca** (Madriška univerza) o "Internacionalizaciji Trsta".

Ne v tisku — temveč razmnoženo — je izšla v Madridu antologija pesnikov iz kroga slovenskih akademikov in njih prijateljev "Naša pesem" št. 2 (prva je izšla v Rimu pred nekaj leti) kot prva priloga lista "Nova doba". Značilnost tega sešitka (ki je morda slabši od prvega) je sodelovanje španskega risarja Leoparda de Anchoriza pri ilustriranju izdaje. Tako se ustvarja slovensko-špansko literarno sodelovanje.

Imenovati moramo na tem mestu knjižno izdajo prevoda iz španščine zanimive religiozne knjige "Vir največje sile" jezuita Heredia v krasnem prevodu Fr. Kremžarja. Tu imenujmo, da izhaja prevod romana argentinskega pisatelja Huga Wasta "Ivana Tabor" in "666" v Svobodni Sloveniji že vse leto, za kar je dal pisatelj posebno dovoljenje.

Na tem mestu pa moramo poudariti še dve, tri knjige v tujih jezikih:

1.) Izvirno mladinsko povest na osnovi dr. Sterletove slovenske knjige o Grozdetu, kakor jo je napisal švicarski mladinski pisatelj **Gerald Schmid**: "Junger Held der neuen Zeit" (der Blutzzeuge Christi Alois Grozde aus Slovenien — ein Opfer der gottlosen Kommunismus") (Rex Verlag, Luzern). Izdana v lepi obliki, s celostranskimi fotografijami Slovenije in v živahni obliki, z uvodno besedo škofa dr. Rožmana, bo ta mladinska knjiga nosila ime našega trpljenja in našega idealizma širrom sveta ter pomagala k slavi našega mučenca KA.

2.) Imenujmo tu še roman hrvatskega pisatelja Antuna Bonifačiča "Bit' ćete kao bogovi" in njegovo novelo "Neka bude svetlost", ki sta izšli skupaj v prvi knjigi "Knjižnice društva Hrvatskih književnika" v Buenos Aires-u. Imenujmo jo zato, ker posega v povojno zgodbo slovenskih komunistov, kajti vzel je za osnovo romana komunistični proces v Ljubljani proti komunistom (Juranič, Stepišnik, Diehl itd.), o katerih obstaja tudi akt, da so bili dachauski izvrševalci komunistično gestapovskih nalog. Vzel je za nalogo, pokazati v obliki romana najvišje vrhove slovenske, hrvatske in srbske komunistične elite do Tita... V drugi noveli pa se je naslonil na znani izum Slovenca Lenarčiča, ki je prvi uporabljal elektriko za mučenje jetnikov v času španske vojske

v Barceloni. Tu nastopa kot slovenski Hudič. Podoba Slovencev v teh povestih je odbijajoča in krvniška proti hrvatskim dobrodušnim ljudem, kakor so jih resnično (na žalost) opravljali naši slovenski komunisti (ni pa s tem rečeno, da jih hrvaški niso!) Opozarjamo na **motiviko**, ki je mi nismo znali izrabit, pa je zgrabila hrvatskega pisatelja, ki dobro pozna slovenske razmere (živel je med Slovenci kot dijak zavoda v šent Vidu!) ter je med najpomembnejšimi sedanjimi hrvatskimi pisatelji, član PEN kluba in predsednik Društva hrvatskih književnikov.

3.) Za Slovence v zamejstvu ni brez pomena, da se je pojavil v Severni Ameriki nov slovenski pisatelj, **pišoč v angleščini**, ki prevzema pozicije slovenskega komunističnega pisatelja Adamiča. Je to Klančar, ki je pred kratkim izdal roman o požaru slovenske naselbine v Clevelandu pred nekaj leti ter s tem širnemu svetu predstavil Slovence na novi zemlji. Pravijo, da njegova sila ne zaostaja za Adamičevom, kajti izdaja ga ista založba, ki je prej izdajala Adamiča, zdaj pa mu je obrnila hrbet. Roman nisem imel v rokah in ne morem soditi.

Zelimo, da bi bilo drugo leto leposlovno plodnejše in da bi se že razvilo normalno knjižno življenje z rednim izhajanjem kvalitativnih revij in z izhajanjem izvirnih del slovenskih pisateljev v knjižni obliki.

Ustvariti se mora knjižni trg, možnost prodaje, za kar je treba vzgojiti izseljeni narod, da se zave svoje dolžnosti do lepe slovenske besedne umetnosti: in prepričan sem, da se bo slovenska književnost razvila, kajti nekaj moči imamo, ki bi ustvarjale kljub nemogočim razmeram, v katere so pesniki pahnjeni.

Toda usojeno nam je, da ustvarjamo svojo kulturo samo z žrtvami na obeh straneh, pri pisatelju prav tako kakor pri občinstvu.

TINE DEBELJAK

Opomba: Nikakor ne mislimo, da je pregled popoln. Zato bi želeli, da vsako slovensko knjigo pošlje založba tudi našemu koledarju, da jo oceni in uvrsti v splošno našo knjižno tvornost v zamejstvu v članku, o katerem bi radi, da bi bil že tradicionalen slednje leto. — Uredništvo.

GLEDALIŠČE

V argentinski prestolnici delujeta dva slovenska odra: Igralska družina Narte Velikonja (INDAVE) in Slovenski izseljenski oder (SIO). Prvi gostuje v raznih dvoranah glavne- ga mesta, drugi ima stalno dvorano v pred-

mestju Ciudadela. INDAVE je v letu 1950. naštudirala Hebbelovo dramo "Genovefo" v prevodu Tineta Debeljaka in v režiji g. Willenparta, Shakespearejevo žaloiqro "Romeo in Julija" v režiji g. Petriča in "Slehernika" pod istim režiserjem. Iz lanskega repertoarja je ponovila Halbejevo "Reko". Vodila je dramatično šolo in tako vzgojila več mladih igralcev. Posebno pozornost posveča lepi izgovarjavi slovensčine. — SIO je vprizorila sledeče igre: Nušič: Narodni poslanec, Rostand: Vest, Blementhal - Kaldeburg: Pri belem konjičku, Lipah: Glavni dobitek, Sket: Miklova Zala, Camasi: Bog z vami, mlada leta! Vse predstave je vodil režiser g. Špeh, scene pa napravil g. Petkovšek. IDNAVE je priredila še komemoracijo pisatelju Velikonji, SIO Miklavžev večer, člani obeh društev pa so sodelovali pri žalni slovesnosti v spomin padlim borcem in na literarnem večeru pisateljske družine "France Balantič", ki se je oddolžila Prešernu, Slomšku, Ketteju, Deteli, Medvedu in Velikonji ob priliki njihovih letošnjih rojstnih odn. smrtnih obletnic.

"Društvo Najsvetejšega Imena Jezusovega" in dekliška Marijina kongregacija v Toronto sta poleg 7 prosvetnih večerov igrali tudi Timmermansovega "Župnika iz cvetočega vinograda" in priredili spominski večer v počastitev padlih domobrancev. Tako žalno slavje so tudi imeli v Alberti. V Angliji so dali na dveh krajih na oder Finžgarjevega "Divjega lovca". Živahno je še vedno odrsko življenje izseljencev v Franciji. Gledališkega udejstvovanja v USA, Trstu, na Goriškem in Koroškem pa nisem mogel toliko zasledovati, da bi ga vsaj približno zadostno registriral.

MARJAN MAROLT

LIKOVNA UMETNOST

Iz Argentine se je preselil v USA slikar Mitja Švigelj in tam pridno ustvarja. V USA pripravlja razstavo tudi akvarelist Dušan Svetlič, ki je tudi knjižni ilustrator.

V Kanadi se uveljavlja Božidar Kramolc. V Ljubljani je bil učencee privatne akademije Franceta Goršeta, odkoder je izšel tudi Tršar. Oba sta javno nastopila z vinjetami pri Domu in svetu. Kramolca je begunska pot vodila najprej na Koroško, kjer je mnogo slikal in razstavljal in ilustriral.

V Kanadi je bil najprej ročni delavec, zdaj pa končuje zadnji letnik umetniške akademije. Slika v olju, se peča in riše tudi z grafiko.

Kramolc se kaže pomembno umetniško osebnost.

Iz Evrope, kjer živi v italijanskem okolju menda še nekaj naših slikarjev, smo dobili poročilo le o Francetu Goršetu. V zadnjem času je napravil kip Sv. Janeza Krstnika in upodobil vrsto katoliških mož iz naše pol-preteklosti. Tudi arhitekt Simon Kregar tam menda pridno dela.

V Buenos Aires so Bara Remec, France Ahčin in Marijan Koritnik včlanjeni v Asociación Estimulo de Bellas Artes. Remčeva je uslužbena kot dekoradorka v keramični delavnici, kjer more delati po lastni zamisli in je v keramičnem slikarstvu dosegla velike uspehe. Izven delavnice pa slika v olju in dela v raznih grafičnih tehnikah. V aprilu je priredila razstavo oljnatih slik, ki nas je navdala s ponosom. Pripravlja novo razstavo v letovišču Mar del Plata. Izdeluje ilustracije za "Martina Fierra", ki bodo izšle v novi kastiljanski izdaji tega največjega argentinskega epa in tudi če bo sreča mila — v njegovem slovenskem prevodu. — Ahčin je zaposlen v podobarski delavnici, kjer ima precej vezane roke, vendar tudi še dovolj časa za lastno ustvarjanje. S tremi deli je sodeloval na razstavi Remčeve, postavil prvi svoj javni "spomenik" v tej deželi, modeliral "Gallusa" in pripravlja veliko oltarno skulpturo za eno izmed prestolniških cerkva, kjer so mu dali vso prostost lastnega ustvarjanja. Med številnimi deli, ki jih ima v zasnutkih, izstopa s svojo možjo portret matere, ki ga dela po spominu. — Koritnik je v okviru zgoraj omenjenega društva že trikrat razstavil in dosegel enkrat premio mencion, enkrat pa prvo nagrado. Naši ljudje ga poznajo najbolj po njegovi kopiji Brezjanske Marije, ki visi v baziliki v Lujanu in je najimennitnejši cilj slovenskih romarjev tja. Tudi dela "čez dan" kot dekorater v delavnici za cerkveno umetnost, pa najde še dovolj časa za drugo delo. Slika krajine in trenutno velik družinski portret svojcev.

Risar — karikatunist Hotimir Gorazd, ki je zastopan tudi v tem koledarju, je našel delo pri risanju filmskih trakov.

Marjan Lah, rojen 1920 v Ljubljani, je študiral in končal kiparsko šolo. Kasneje je bil skoraj po vsej Nemčiji, kjer je študiral na mednarodnih razstavah. Leta 1942 je razstavljal v Jakopičevem paviljonu, kasneje med vojno pa je bil v Pragi. Delal je v filmskih

ateljejih. Po končani vojni je slikal v Trstu in kasneje po Italiji.

Še več jih je, ki sučejo čopič; tudi v arhitekturi se Slovenci po svetu izkažejo. So to morda preskromni delavci, ki svojih stvari ne prinesejo pokazat, da še ni prilike o njih spregovoriti.

MARJAN MAROLT

GLASBENI PREGLED

ARGENTINA: Glasbeno delovanje se je pričelo takoj v prvem tednu novega leta in sicer s koncertom božičnih pesmi v cerkvi Sta. Julia (8.I.50.) kjer se nam je prvič v tem letu predstavil pevski zbor Petelin-Gallus, najagilnejši predstavnik naše visoke pevske kulture. Isti zbor je nastopil v Floridi in 22.I. v Munro.

Približno v istem času je pričel svoje umetniško delovanje tudi slovenski zbor v Mendoci (Obisk pri jaslicah), drugi center slovenske pesmi, ki je prav tako v teku leta ob mnogih povabilih mogel pripomoči k večjemu razumevanju naše umetnosti in to predvsem med tujci.

16.4. je mladi slovenski pianist in — upajmo, da nekoč še umetnik velikega formata Anton Soler imel cerkven koncert v cerkvi Sv. Antona Padovanskega v Villa Devoto. Orkester Radia "Del Estado" je 4.6. oddajal dve kompoziciji klasične forme našega Cirila Krena.

Dan kasneje se je buenosaireski publiki prvič predstavila naša znana umetnica altistinja Franja Golobova. Koncert, ki je gotovo največji kulturni dogodek v slovenskem glasbenem življenju, je našel velik odmev tako med publiko kakor med tukajšnjimi kritiki. Tako "Prensa", tukajšnji največji časopis, kakor "Freie Presse" ter največja argentinska glasbena revija "Lyra" so prinesli pohvalne kritike in so se predvsem ustavljali ob čudovito izšolanem lepo barvanem glasu naše umetnice. Franja Golobova, ki je po svojem rimskem koncertu spet prvič javno nastopila na lastnem koncertu, je znova pokazala, da je naš največji pevski umetnik, na katerega smo lahko vsi ponosni.

Pri klavirju je pevko spremljal pianist prof. Jože Osana, ki se je s svojo čudovito tehniko znal idealno približati pevkinemu izvajanju in ki je bil deležen dolgotrajnih aplavzov dvorane gledališča Odeona.

Sledi "Doba mendoškega zbora": 7.5. nastopi s Foersterjevo latinsko mašo Sv. Cecilije,

kmalu zatem sodeluje — vedno z velikim uspehom — na proslavi padlih. 28.8. sodeluje pri veliki pontifikalni maši. Deset dni kasneje nastop pri Santi Rosi: Ob priliki škofove maše izvajajo za ta dogodek posebej uglasbeno himno M. Bajuka "Tu es Petrus". 3.9. sodeluje zbor pri Slomškovi proslavi in kmalu zatem sledijo nastopi na raznih krajih in sicer vedno za argentinsko publiko, pred katero žanjejo aplavze.

Zbor Petelin-Gallus je nastopil na spominski proslavi San Martinu (30.7.), kar je bil zadnji nastop pred samostojnim koncertom, v katerem se je pod vodstvom dr. Julija Savellija predstavil javnosti na velikem koncertu, ob priliki štiristoletnice Gallusovega rojstva.

Gallusov koncert (15.10.) je drugi veliki kulturni dogodek tako za nas, kakor tudi za tukajšnje občinstvo, ki je prisostvovalo temu kulturnemu večeru. S sporedom, ki je obsegal Gallusove pesmi ter slovenske narodne in umetne, je zbor pokazal svojo visoko umetniško stopnjo, do katere se je povzpел pa dolgoletnem delu. Verna slika naše visoke zborovske kulture in slovenske pesmi sploh je zbor Gallus pred mnogoštevilno publiko, ki je navdušeno spremljala pesem za pesmijo, pokazal, da je predstavnik naše in evropske pesmi za tukajšnjo javnost. Ne samo dovršena interpretacija, tehnična upeljanost in pravilno razmerje med posameznimi deli zbora — pomislimo na osemglasne Gallusove pesmi — dokazujejo visoko stopnjo tega zbora, ki mimogrede povedano izvaja dela v originalnih jezikih (špansko, nemško, etc.), ampak predvsem globoka doživetost tudi malih umetnin, kar daje pri reproduktivnem umetniku šele pravo vrednoto.

Isti zbor je imel 16.10. koncert pri Sv. Juliji in 3.12. pri sv. Antonu Padovanskem obenem z Antonom Solerjem, ki je 10.11. nastopil v Bahía Blanca s svojim klavirskim koncertom in na koncu meseca na produkciji gojencev glasbene šole Santa Cecilia z Lisztovim koncertom.

U.S.A. Ni podrobnejših poročil o glasbenem udejstvovanju v Severni Ameriki. 4.6. se je vršila spominska proslava za padle in 23.7. je bilo slišati našo pesem na jubilejni proslavi petindvajsetletnice kulturnih vrtov, kjer imamo Slovenci kipe Barage, Gregorčiča in Cankarja.

KANADA. Že v začetku novembra 1949 je dr. Kolarič organiziral slovenske pevske večere v Torontu, ki služijo tako gojitvi naše pes-

mi, kakor tudi posredovanju slovenskih narodnih in umetnih zborovskih ustvaritev tako slovenskim kakor tujim poslušalcem. Nace Križman je 12.2. organiziral koncert pevskega zboru, medtem ko so akademiki pod vodstvom Mirka Rennerja — po zadnjih poročilih je postal organist in dirigent na St. Michael's College na Torontski Univerzi — peli na Torontski radijski postaji, s čimer so vzbudili veliko zanimanje. Prav tako je nastopil zbor na proslavi za padle.

VENEZUELA: Dne 1.2. je imel svoj koncert naš baritonist Vladko Kos. Prav tako je imel tudi serijo koncertov (štiri v mesecu februarju) na tamkajšnji radijski postaji.

BELGIJA. V novembru 1949 v Eisdenu koncerta zboru iz Eigelshovena (Nizozemska).

ANGLIJA. Na Veliki ponedeljek je "Slovenski pevski zbor" priredil velik koncert.

NIZOZEMSKA — 6.8. je bila proslava slo-

venskih delovnih jubilejev. Sodeloval je pevski zbor "Zvon" iz Heerlerheide.

Z veseljem lahko omenimo tudi, da niso samo zbori oziroma posamezni umetniki dosegli vidnih ali prav zavidljivih uspehov, ampak da so tudi drugi naši glasbeniki vstopili v tukajšnje glasbeno življenje. Mario Drago (Šijanec), je postal eden rednih dirigentov Opere v La Plati. Med drugim je vodil tudi koncert tukajšnjih argentinskih umetnikov in kritiki so njegovo delo nadvse pohvalno sprejeli.

Naš pianist prof. Jože Osana, ki poučuje na tukajšnjem konzervatoriju Santa Cecilia, je v madriški reviji "Nova doba" napisal razpravo v nadaljevanjih "Slovenska opera v Ljubljani". Tehten članek, z natančnimi in novimi podatki, ki je toliko bolj občudovanja vreden, v kolikor je gradivo za take in podobne razprave skoraj nemogoče dobiti.

Z. S.

Ob 10-letnici "Svobodne Slovenije"

Novembra 1951 bo poteklo deset let, odkar je izšla v tedaj zasedeni Ljubljani prva številka ilegalnega lista, ki je ves čas okupacije bil edino res svobodno in demokratično glasilo za vse Slovence. Pod naslovom "Svobodna Slovenija" je to glasilo prinašalo informacije in poročila iz zavezniškega tabora ter je takoj v začetku zavzelo odločno odklonilno stališče proti OF, ki je bila le krinka za tajne načrte komunistov. Naš urednik je poiskal v Buenos Airesu g. Miha Medveda in ga naprosil, naj za desetletnico ustanovitve malo razkrije, kako je prišlo do ustanovitve "Svobodne Slovenije" in kako se je skrita v podzemlju zaslužnjene domovine borila za svoj obstoj kot glasnik svobode, ki bo enkrat gotovo zopet zasijala nad našo domovino. Ker živi po vseh delih sveta na tisoče Slovencev, ki so jo svoj čas na skrivaj prebirali, prinašamo ta razgovor zato, da bodo vsi dobili vsaj malo vpogleda v tiho junaštvo in požrtvovalnost vseh tistih, ki so svoj čas delali za "Svobodno Slovenijo".

Urednik: "Tako težko Vas je najti, g. Medved, da bi kmalu mislil, da ste še v Ljubljani, kjer pišete "Svobodno Slovenijo" v brk okupatorju in komunistom. Vem, da tiste dobe gotovo niste mogli pozabiti in mislim, da bi bil

pač že čas, da vsaj za desetletnico poveste nekaj spominov na tiste dni, ko ste ustanovili in pisali "Svobodno Slovenijo".

Medved: "Ne, res nisem pozabil in tudi nikdar ne bom mogel. Je preveč lepih spominov pa tudi preveč trpljenja mnogih zavednih Slovencev združenega s "Svobodno Slovenijo". Tudi več smrtnih senc je padlo čez tiste liste, ki jih danes ni nikjer več. Seveda, ko smo jo ustanavljali, nismo mislili na to. Pravijo, da pameten človek vsako zadevo dobro premisli, preden se je loti. Vedno to ni mogoče. Okolnosti, klic časa kedaj zahtevajo dejanj brez premišljanja in oklevanja. In prav taka nujnost je rodila prvo številko "Svobodne Slovenije" v novembru 1941. Saj se še spominjate: Nemci so na njim pripadlem ozemlju ves slovenski tisk ukinili, Italijani pa so v Ljubljanski pokrajini dali obstoječemu časopisju ne samo nagobčnik, ampak tudi otrobe, ki jih je edine smelo prežvekovati. Radijske aparate smo morali oddati v stari cukrarni. In vendar je bilo nujno potrebno informirati Slovence v smislu zahodnih demokracij, objavljati govore vodilnih mož zahoda, govore in navodila naših predstavnikov v svobodnem svetu. Doma pa je OF v ovčji obleki začela z lažjo in zločinom prikrito, a neusmiljeno in krvavo bor-

bo za nadoblast peščice komunistov. To satansko igro je nekdo moral razkrinkavati, žalostne dogodke v zvezi z vsem tem je bilo treba pravilno tolmačiti. To je zamogel le na skrivaj izdan list, ki mu ni nihče tehtal besed.

Vsak list pa je treba pisati, tiskati in razširjati. Vse to bo treba opravljati tako, da ne bo vedel za "storilce" ne okupator, ne notranji sovražnik-komunist. Torej bo molčečnost prva in glavna osnova vsega tega ilegalnega dela. Le to nam je bilo jasno, ko smo se združili Volk, Komar, Lisjak in Medved. Pod temi psevdonimi se je skrival quadrumvirat, ki je predstavljal uredniški odbor, konzorcij in sploh vse, kar spada k takemu "podjetju." Dasi smo si v vseh delokrogih med seboj pomagali, kjer je to bilo potrebno, smo si razdelili delo takole: Medved, glavni urednik; Volk, šef in personal tiskarne ter obenem lastnik tiskarne, (imel je svoj razmnoževalni stroj), poleg tega je bil šef strojepisnega oddelka, (pisal je sam matrice), dalje nakupovalec papirja in matric, šef radijskega oddelka (poslušal in zapisoval je govore in novice iz Londona in New Yorka); Komar je bil šef uprave in ekspedita, organizator mreže razpečevalcev in iznajditelj mnogih novih načinov skritega razširjanja lista; Lisjak je pa bil šef informativne službe za najtežje predele Slovenije. Tako smo začeli."

Urednik: "Če se prav spominjam, sem že prvo številko "Svobodne Slovenije" dobil tedaj v roke. Od srca sem jo bil vesel, ker sem se zavedal, kako nujno potrebna je bila v tistem času. Rad bi pa vedel, kakšen odziv je našla v splošnem med Slovenci?"

Medved: "Že prva številka je vzbudila veliko zanimanje, nepričakovano hitro se je razširila med ljudmi. Če tudi tedaj še ni bila razpredena mreža za razširjanje lista, je že prva številka dosegla izredno velik krog bralcev. Vsak, kdor jo je dobil v roke, jo je dal naprej — to smo v vsaki številki posebej prosili — in tako so posamezni izvodi šli iz rok v roke in še naprej iz kraja v kraj. Pozneje je zanimanje stalno raslo in po par mesecih izhajanja je bila "Svobodna Slovenija" nujnost. Če se je kdaj zakasnila, ker so nastopile kake ovire, je bilo čuti z vseh strani povpraševanje: Zakaj ne izide, kje je Svobodna? Bralci so se že navadili, da so vsaj na tri tedne dobivali novo številko v roke ter so jo težko pričakovali, saj so iz nje zvedeli, kako

se suče svet v resnici in kako se razvija državljanska vojna doma."

Urednik: "Kakšno naklado pa je "Svobodna Slovenija" dosegla, potem ko ste jo vpeljali? Mislim, da se je marsikdaj močno spreminjala, kakor so se pač spreminjale razmere."

Medved: "Že prvo številko smo izdali v približno 1000 izvodih. Seveda tedaj še nismo imeli zgrajene razpečevalske mreže na deželi in je zato okrog polovica izvodov prve številke bilo razdeljenih v Ljubljani. Prav prvi meseci obstoja so dali največ dela z razpečevanjem. Temu odgovarjajoče je rasla naklada in kmalu smo uvideli, da se res ne izplača tiskati na tisoče izvodov v Ljubljani zato, da jih potem na skrivaj razpošiljamo na deželo — Dolenjsko, Gorenjsko in Štajersko. Največ izvodov je šlo seveda na Dolenjsko in hitro smo našli primernejšo rešitev. Ustanovili smo podružnice na Dolenjskem in na Notranjskem. Te podružnice niso več dobivale razmnoženih izvodov, ampak le po en izvod matric. Same so imele razmnoževalne stroje in so prav tako na skrivaj razmnožile potrebno število izvodov. Te so potem po svoji mreži razpečevale v svojem območju. Koncem leta 1942 so te podružnice delovale in tedaj je "Svobodna Slovenija" dosegla že skupno 6000 izvodov naklade. Seveda je bilo to prelepo, da bi moglo dolgo trajati. Gotovo se spominjate velike jensenske ofenzive, ki so jo Italijani napravili po vsej Dolenjski proti partizanom. Ta je prizadela tudi nas zelo hudo. Italijani so uničili ali zaplenili nekaj naših podružnic, partizani pa tudi nekaj. Z Italijani so na žalost šli tudi skoraj vsi naši zaupniki in teh je bilo mnogo bolj škoda kot strojev. Čeprav so bili naši zaupniki odgnani v internacijo in smo ostali zunaj brez strojev, smo hitro mislili na novo mrežo. Zopet smo jo zgradili in smo v večjem številu pošiljali list iz Ljubljane na deželo. Med tem smo ves čas tiskali v Ljubljani za mesto samo okrog 1000 izvodov, ki smo jih delili po posebni mreži, približno dvakrat toliko pa za ostale kraje. Po kapitulaciji Italije so nas začeli preganjati Nemci. Ti smo nam redčili našo razdeljevalno mrežo ves čas in vedno več sodelavcev je romalo v KZ. Na jesen l. 1944 tudi v Ljubljani nismo mogli več zdržati prvotne naklade, ki se je nujno manjšala, tudi uredniški odbor ni bil več v celoti na mestu — eden je že sedel pod nemškim ključem, drugi se je

umaknil iz Slovenije — in tako so zadnje številke spomladi l. 1945 dosegle le še naklado 300—500 izvodov, nakar je Svobodna Slovenija par mesecev pred koncem vojne prenehala, ko sem jo še jaz odkuril, ker mi je res gorelo pod nogami.”

Urednik: “Vidim, da je bilo razpečavanje najbolj trd oreh. Živel sem sam ves čas v Ljubljani in večkrat sem opazoval, kako so Italijani in kasneje Nemci preiskovali ljudi, ki so odhajali čez blok na deželo. Ne morem razumeti, kako ste mogli spravljati list čez blok in naprej skrito, da ga ne bi našli.

Medved: “Da, to je bilo najteže, vendar ne smete pozabiti, da smo spreminjali načine in tistega vedno takoj opustili, če ga je okupator samo nekje odkril. Naši razpečevalci pa so bili tudi domiselni, da je bilo veselje, možnosti pa je bilo dosti. Ko so kmetje prihajali v mesto, so si kdaj podložili hlače z listom, drugič so odnesli list v škornjih itd. Kmečki vozovi so vedno nudili primerna skrivališča. Neka Ižanka je redno odnašala list v steklenici za mleko. Seveda v tej steklenici ni prenašala nikdar mleka: Steklenica je bila namreč znotraj do zamaška prebarvana z belo barvo, dno steklenici pa je bilo prav spretno odrezano. Ko je dobila svojo porcijo listov, jih je lepo zvila skupaj in potisnila v steklenico, jo vtaknila med drugo specerijo v mrežo in hajdi čez blok. Za prenos večjih množic se je podobno prav dobro obnesla bencinska kanta z odrezanim dnom. Ta način smo zlasti uporabljali v Ljubljani. Bili pa so tudi razpečevalci, ki so stali na stališču, da je take stvari najbolje delati javno: Vzeli so paket z listi in ga javno nesli po Ljubljani, kakor da so pravkar prišli z njim iz trgovine. Seveda kljub temu ni vedno vse šlo po sreči in marsikdo je padel Italijanom ali Nemcem v roke. S ponosom pa lahko povem, da niti eden od prijatih razpečevalcev ni izdal nadaljnje mreže, čeprav so Italijani nekatere držali tudi po tri mesece in dalj v ječi. Zaslíševanj ni bilo ne konca ne kraja — pa vse ni nič pomagalo. Fantje so ostali trdni, povedali to, kar so Italijani že vedeli, več pa ne. Z nastopom Vaških straž in kasneje Domobrancev je postalo razpečavanje mnogo lažje. V teh vrstah smo imeli nešteto zaupnikov. Sicer bi pa o vseh teh Komar vedel še več povedati.

Urednik: “Prav za prav ste bili med dvema mlinskima kamnoma, saj so Vas morali tudi

komunisti preganjati, ker ste tako odločno odklanjali OF, svarili bralce pred komunističnimi zločini in namerami. Ali ste s te strani doživeli tudi kakšna presenečanja?”

Medved: “Kako da ne. Komunistom smo bili trn v peti in trudili so se na vse načine, da bi odkrili našo tiskarno v Ljubljani in da bi našli urednike, ker so hoteli na vsak način preprečiti izdajanje našega lista. Kakor veste, so komunisti kljub italijanski okupaciji tudi v Ljubljani delali na skrivaj hišne preiskave in lovili ter ubijali svoje nasprotnike Parkrat so s svojimi poskusi prišli res prav blizu tiskarne, vendar nikdar do nje. Najbolj nevarno je bilo takrat, ko so zalotili našega prvega razpečevalca, ki je nesel v kovčku celo ljubljansko naklado. Ko je korakal po cesti, so se mu pridružili trije civilisti in ga vprašali, kaj nese v kovčku. Fant je malomarno odgovoril, toda takoj so mu pokazali revolverje in zahtevali, da gre pred njimi v smeri, kakor mu bodo napovedovali, če ne bo — počilo. Fant se je udal in šel, kakor so želeli, nosil kovček in premišljeval, kaj naj stori, da bo odnesel glavo. Vedel je, da ga bodo gnali po stranskih ulicah proti kakemu predmestju, kjer bo končno moral zaviti v kako hišo, kjer bo za vedno izginila sled za njim. Na hodnikih in cestah je ležal sneg, bil je že mrak, ko so ga prignali v bližino porodnišnice. Tedaj je fant zaigral dobro igro: spodrsnilo mu je in kovček je odletel na cesto, z enim skoku je bil fant že za vogalom in jo je nato bežal, kar so mu dale noge. Pravilno je sklepal: niso ga dolgo zasledovali, sicer bi se sami izdali; zadovoljili so se s kovčkom. Če bi pa tedaj dobili fanta, bi najbrž našli tiskarno, iz katere je pravkar odnesel vso naklado. Volk je takoj zvedel za to nesrečo, jo sporočil naprej meni. Sporočilo je bilo prekratko in ni povedalo, kdo je zaplenil naklado — Italijani ali komunisti. Zato se dobro spomnim, kako sem bil par ur v negotovosti, ker nisem vedel, od katere strani preti nadaljnje zasledovanje. Volk pa je takoj ponatisnil celo naklado, ki je srečno bila razdeljena. Kmalu po tem dogodku je izšel komunistični “Slovenski poročevalec”, ki je zmagoslavno priobčil, da so zaplenili vso naklado “Svobodne Slovenije”, medtem pa so jo Ljubljancani že imeli v rokah drugo izdajo. Seveda ne smete misliti, da smo tiskali “Svobodno Slovenijo” ves čas na istem mestu; vsaj štirikrat smo menjali prostore, ko je postalo že prevroče. Najdalj časa pa je obratovala tiskarna na Volkovem skrivališču.”

Urednik: "Res, srečo ste imeli, da ste tako dobro vozili, ne da bi Vam kdo od nasprotnikov mogel do živega. Vendar samo sreča ne more pojasniti tako uspešnega dela; prepričan sem, da se morate za uspeh zahvaliti v glavnem izvrstni organizaciji in skrajni pripravljenosti na žrtve."

Medved: "Imate prav. Da smo zdržali med dvema ognjema, gre zasluga do viška izpeljani tajnosti v vseh vprašanih našega dela in pa posrečeni delovni skupnosti, ki jo je predstavljala naša četvorka. Vsak izmed nas je imel svoje posebno lastnosti, ki so se medsebojno izpopolnjevale. Volk je bil človek naravnost strašne mirnosti, kakor da ne bi imel živcev. Zaradi te mirnosti in z njo združene prisebnosti se je rešil iz najbolj nevarnih zank. Naj povem le en primer. Leta 1942 smo v središču Ljubljane najeli neko sobo pod pretvezo, da bo odlagališče neke pisarne v likvidaciji. Hoteli smo jo, če ne bi bilo prenevarno, porabiti za tiskarno. Lepega dne pa je stal na hodniku ob sobi italijanski stražar. Čeprav še nismo tam tiskali, smo takoj alarmirali Volka. Ta si je takoj ogledal položaj in prišel ves vesel povedat: sedaj bomo pa brez skrbi tiskali prav tam! — Kako? Volk je povedal, da je šel tja, se spustil s stražarjem v razgovor in mu navtezel neko bajko, kaj da dela v naši najeti sobi. Izvlekel je iz Italijana, da ta straži sosednje stanovanje, v katero se je vselila neka italijanska blagajna. Volk je v resnici takoj nato preselil tja vso tiskarno in mimo stražarja nosil vse potrebščine in tudi tiskane izvide. Nekoč mu je stražar sam pomagal nesti težki kovček z vso naklado lista. O, ko bi vedel, kaj nosi!"

Urednik: "No, če ste bili Vi drugi tudi tako domiselni, lahko razumem, da ste jo ves čas srečno vozili."

Medved: "Bile so lastnosti, ki so se izpopolnjevale. Komar je vedno znal najti nova pota za razpečevanje, ubiral je včasih prave ribniške bližnjice, a uspelo mu je. Osebnostno je imel dokaj smole, večkrat je prišel v konflikt z italijanskimi oblastmi, a jo je za silo zvozil. Komunistom se je posrečilo, da so mu v njegovo najbližjo okolico vtihotapili špijona, vendar je tudi tej pasti ušel. Končno je le prišel za mreže, vendar se je izkopal in nato naprej delal v ilegali v drugem delu Slovenije. Lisjak je bil izredno drzen in je znal na svojevrsten način najti pota za poročila iz Gorenjske in Štajer-

ske, ki sta bili takorekoč hermetično odrezani od Ljubljanske pokrajine. Jaz sem bil pa že kar "dedno" obremenjen. Saj so mi Italijani takoj po zasedbi Ljubljane prepovedali zapustiti Ljubljano. OVRA je nato ves čas oprezovala za menoj; ko jo je nadomestila Gestapo, je ta skušala moj problem na hitro rešiti. Hoteli so me zapreti, pa me niso dobili. Zato so mi zapečatali stanovanje in postal sem begunec, bivajoč v Ljubljani. Dal sem se zapreti v podstrešno sobico, iz katere se nisem prikazal štirinajst mesecev, dokler nisem spomladi l. 1945 izkoristil zadnje možnosti za odhod iz Slovenije. Zato je lahko "Svobodna Slovenija" toliko časa izhajala in ji nihče ni mogel prepričati, da ne bi objavljala dobesedno vseh važnejših govorov Roosevelta, Churchilla, našega ministra dr. M. Kreka ter tolmačila vojne dogodke, kot so jih gledali aleati. Prav tako je vedno odločno nastopala prpti komunistom v OF, svarila ljudi in jim dajala navoila. Tako je ostala ves čas edino svobodno in demokratično glasilo Slovencev med vojno, čeprav je bila doma v podzemlju in se širila le po podzemeljskih kanalih."

Urednik: "Kakor vidim, ni samo Medved v svojem brlogu srečno ušel vsem nevarnostim, ampak tudi vse druge "zverine" lista. To je res redka sreča, če upoštevamo okolnosti. Omenili pa ste že v začetku najinega razgovora žrtve. Kako naj si to tolmačim?"

Medved: "Če smo mi odnesli glavo, ne smete misliti, da so jo vsi, ki so sodelovali pri listu kot obveščevalci ali razpečevalci. Komar bi Vam gotovo lahko postregel s točnejšimi podatki, koliko prijetih razpečevalcev ni prišlo nazaj iz italijanske internacije, koliko jih je ostalo po KZ-ih in koliko jih je padlo pod partizanskimi strelji. Vem pa, da število vseh teh ni majhno in je tudi "Svobodna Slovenija" bila pisana s slovensko krvjo. Navedem le enega: duhovnika Toneta Duhovnika, ki je bil naš požrtvovalni sodruđnik in informator. Njega je Gestapo aretirala v Trstu in ga poslala v KZ-Mauthausen, kjer so ga tik pred koncem vojne umorili s plinom in nato sežgali. Velikansko je moralo biti tudi trpljenje vseh tistih naših sodelavcev, ki so bili prijeti, pa so končno odnesli glave. Kadar koli še v spominih vračam v tiste bridke čase, me navdaja grenak občutek, da se ne moremo oddolžiti niti spominu vseh tistih, ki so padli na fronti ilegalnega tiska v borbi za svobodo domovine."

J. M.

ZVON SVOBODE 1950

Posvečeno spominu dr. A. Korošca ob desetletnici njegove smrti.

“Dvignite glave, ker približuje se vaše rešenje!”

Korošec, 1917.

1.

Zvon Svobode zvoni.

*Zvoni Zvon Svobode v Berlinu,
viseč nad njim kot na klinu*

Železne Zavesa...

*Z njim pol zemeljske oble moli —
(zvonovi Zahoda mu na pot pritrkavajo),
z njim pol zemeljske oble trpi —
(pod krovi Vzhoda neme muke vztrepetavajo):
drhti od prošnjá,
kriči od bóli —
(bronasto srce sveta!):
pod njim — Zavesa se trese...
nad njim čez zid Mejá
kot angel plava —
zvoneča zastava.*

*Zvon Svobode zvoni.
Zastava pritrkavajoče vihrá
čez molčanje Vzhoda.*

*Pol sveta kleči v zamaknjenosti sluhá,
v videnju strmeč preko temnega neba:
vanj kot pojoča mavrica plapola
vsebudeča zvonjava,
pada čez obzorja... ovija se oboda
vsega sveta kot ravník —
en sam pojoč vzklík:
z njim Sonce pripeka,
kot da pečati v čelo slednjega človeka
dostojanstvo človeškega roda
in znamenje božjega prava:*

S v o b o d a !

*Zvon Svobode zvoni:
Up milijonskih Brezupov*

*V njem: smrt mučenih trupov,
vzdihí živih v kamnolomih,
prekletih v taboriščih, gonjenih v pogromih;*

nemi vgrizi stisnjenih ustnic
žena, prisiljenih v vrste razpústnic;
otrók, oropanih za janičarje;
mož, pognanih pod bičev udarje,
na ukaz zločinskih tiranov
ustvarjat s krvjo blesk faraonskih planov;
stokanje množic — živali vprežnih;
jok družin, razbitih — ubežnih;
padanje izlakotnelih skeletov
med jalove njive pregnanih kmetov;
muka misli: ne sme izpod črepinj —
zvoni... zvoni bolečino bolečin,
krik po edinem leku:

S v o b o d o č l o v e k u !

Zvon Svobode zvoni:
Klic kot pri maši v pokleku:

Dajte ženi moža, otrokom očeta,
družini, da bo živela objeta!
Hrbtenici skričljani, da se zravna,
očem, da zazró se v znamenja neba!
Naj sleherni se nasiti juženj
kot človek človeški, ne sužnjev suženj!
Misel naj slika, kar Bog vanjo dahne!
Gib naj iz Volje gradi, da ne usahne
živa Bit Osebe, stvariteljska Sila!
Razžgi Ljubezen, da bo vse ožarila
Dobrota srca! Razpni Duhu krila,
da mogla Osebnost iz sebe bo rasti
v svojo Polnost in Bógu k časti!

Zvon Svobode zvoni —
blisk čez temen Polsvet:
kdaj bo odklet?
Zvoni Zvon... prosi... kriči
v gromovitem odjeku:

S v o b o d o č l o v e k u !

bijoč — (pred nevihto?) — v eno plat:

Č l o v e k č l o v e k u — b r a t ! . . . b r a t ! ! . . . b r a t ! ! !

Zvoni iz Berlina —
Up... Bolečina...
moli... roti... čez Železni Zid...

Slednji udar — naš vzdih, v bron ulit:

D O M O V I N A !

*Mrtev je On —
naš Veliki Zvonar,
ki naj trkal bi naše mučene krike
na ta posvečeni bron.*

*(Še veš, kako je некоč
pri nas udaril prvi udar
na majski zvon,
z njim razmajal v don
vse naše zvonike
v zvonjenje
kot za veliko noč:*

Blíža se vaše rešenje...?)

*Zvon Svobode zvoní iz Berlina:
vse nebo — odprta lína.
Glas se nese kot bučanje proti Velikemu Kleku:*

S v o b o d a   č l o v e k u !

*Kaj čujem? Ali sèn je?
Zvonarja našega glas?... Iz groba — v ta Zvon pretopljen je?*

*Nad Poljem Gosposvetskim... Zvon ta — nad Dobračem
kot da poje v njegovem zvoku... v našem domačem!*

*Bučanje je zdaj himna vojvodskega obreda,
kot z mečem udar na štiri strani, naša prva Beseda!*

*Zdaj je molitev: pokleka pred Marijo Višarsko...
zdaj žalostinka: zajoče nad Vetrinjem
in plaka do Ljubljane... bijoč v izdajo kovarsko...*

*Nad Alpe se dvigne kot na oblaku sinjem,
z jato lastovic se požene nad Karavanke
(o, nove pomladi najljubše poslanke!)
in čez — na Pohorje... v Slovenske gorice:
kot veter med trsjem trepeče... zaveje čez zidanice
(kdor bo pil to vino, zažarel bo v lice!)*

*ob kolnikih prekmurskih kot skržit prepeva...
v triglavskih stenah jezen grom odmeva...
razliva se kot slap po strugah Drave...*

*Mure, Kolpe, Savinje in Save
in Soče:*

razpenjen val poskoči pod nebo pojoče!

*Njegov glas poje s slednjim drevesom...
z zadnjo trepetliko... z vsem Trnovskim lesom...
zdaj kot burja završi med kraško brinje
in mimo Gorice... mimo skale Devinje
priklanja borje
na poti na morje... Jadransko mórje...
na obal Trsta...*

*Kaj čujem? Ali je sèn?
To zvonjenje! Njegovo vstajenje?
Prazna je njegova krsta
na Navju pod križanim Nazarencem:
tu poje — Zvon: na njegov glas uglašen:*

S v o b o d a S l o v e n c e m !

*Slednji naš človek, ki gladen stopa čez prazno pólje;
ki v gozdu dedna drevesa kot sebi srcé kolje
sam stoječ pod sekiro neusmiljene UDBE;
ki v Litostroju trga z dlani krvave podplutbe;
ki štirinajstletnega sina spremlja k mladinski progi
in ve, da bo prišel nazaj kot starec togi —
brez skrivnosti in brez podobnosti božje;
ki odganja z zadnjo silo umske gobavosti kužnost,
ki s "titovko" in zvezdo, opasan v smrtno orožje
s krvjo braniti mora svojo lastno sužnost,
ki v večni ječi ječi in vidi le lino in bič...
Vsi in vsak, ki gleda to naše polje in hribe in reke
in diha naš zrak in mu zemlja je naša živ sluh:
o — slednji bo omamljen obstal — ko v lini zapoje mu rajski ptič,
ko veter z medenim glasom odpre mu pritiskane veke —
z zamaknjenim srcem in vzdihom: Ni to njegov Duh?... Njegov Glas...
In v hipu bo vedel (kot veš Ti in jaz):
iz groba razbojniško raztreseni pepel
se mu v vrtincih vetrov je nad Slovenijo celo razvel,
nad Velikim Klekom glas Zvona Svobode ujel,*

*pretopil se vanj kot ena sama zvonitev,
kot dih naših smrti, kot naša spokorna molitev,
kot up naš, ki ve, da iz pepela vzklije vsaka živa stvaritev —*

*in zdaj se nese — med sencami Zavese... z zvonjenjem... (prvi udar)!
kot pesem in vihar,
sam zvon in zvonar,*

*plat zvona bijoč,
pritrkavajoč,
čez gore in polja in reke vse obiskujoč*

*slednjega Slovenca do slednje daljave
z Zvonom Svobode zvoneč naš zvon v svetovne zvonjave:*

D v i g n i t e g l a v e !

JEREMIJA KALIN

V Balantičevi noči 1950

*DASI NAVADNO UREDNIKOM NI TEŽKO
NAJTI BESED, VENDAR SE SKORAJ NE MO-
REMO DOVOLJ LEPO IN ISKRENO ZAHVALITI
VSEM TISTIM SLOVENSKIM ROJAKOM V ZA-
MEJSTVU, KI SO S SVOJIMI VRSTAMI IN NA-
SVETI TAKO ODLOČILNO POMAGALI, DA JE
NAŠ KOLEDAR RESNIČNO PRAVI ZBORNIK
SLOVENSKI MISLI IN DEJAVNOSTI IZVEN
DOMOVINE.*

*VSEM NAŠIM SODELAVCEM V ARGENTI-
NI IN DRUGOD PO SVOBODNEM SVETU NAJ-
LEPŠA HVALA!*

UREDNIŠKI ODBOR
"SVOBODNE SLOVENIJE"

POPRAVKI

Kljub veliki pažnji se je med tiskom vrnilo nekaj napak, katere naj čitatelji blagovolijo oprostiti. V naslednjem prinašamo popravek smiselnih napak:

na strani 3	namesto ze	beri	pravilno za
„ „ 14	„ vse	„ „	vre
„ „ 23	„ vreme	„ „	vneme
„ „ 23	„ Dolanjca	„ „	Dolenjca
„ „ 28	„ potučevanja	„ „	potujčevanja
„ „ 30	„ dejala	„ „	dajala
„ „ 32	„ ustanove	„ „	ustanovne
„ „ 32	„ Lata	„ „	Leta
„ „ 32	„ V. K.	„ „	J. K.
„ „ 35	„ sodove	„ „	sadove
„ „ 77	„ klavne	„ „	glavne
„ „ 79	„ Komnov	„ „	Kosmov
„ „ 80	„ 1903	„ „	1904 (pri Kosovelu)
„ „ 90	„ ževlje	„ „	čevlje
„ „ 103	„ nakazen	„ „	nakazan
„ „ 123	„ vzrekov	„ „	vzrokov
„ „ 134	„ nabežno	„ „	nabožno
„ „ 145	„ predrožiti	„ „	prebroditi
„ „ 148	„ Jaroš	„ „	Jakoš
„ „ 150	„ nevsete	„ „	neveste
„ „ 164	„ deutser	„ „	deutsch
„ „ 168	„ čuli	„ „	čutili
„ „ 171	„ začudili	„ „	začutili
„ „ 181	„ prsa	„ „	prva
„ „ 194	„ Ogrinc	„ „	Ogrin
„ „ 196	„ Sabo	„ „	Sabu
„ „ 213	„ Paravuay	„ „	Paraguay
„ „ 216	postavi 6. vrstico na deveto in obratno		
„ „ 217	namesto se pravi	beri	pravilno se opravi
„ „ 223	„ Hethbridge-u	„ „	Lethbridge-u
„ „ 251	„ riš	„ „	hiš

Pri tiskanju pričujočega koledarja so sodelovali vsi nameščenci tiskarne "Dorrego", od katerih nihče ne zna slovenskega jezika. Njih veliko delo in razumevanje, ki so nam ga ves čas izkazovali, sta prav zato še posebej vredna našega priznanja in zahvale.

KAZALO

	Str.		
		rodne osvobodilne borbe v Sloveniji ...	95
Izjava predsednika Perona	3	Lojze Novak: Pesem dveh src	127
Uvodna beseda Svobodne Slovenije	4	Dr. Ivan Ahčin: Spomini na začetek naše tragedije	129
Koledar	5	P. F.: Ob desetletnici tragične smrti dr. Kulovca	137
Dr. Miha Krek: Za zmago resnice v letu 1951	18	Tone Jezernik: Koroška Slovenija	138
Dr. Gregorij Rožman: Leto z ugodnimi znamenji	20	Matija Tratnik: Temna zarja na Primorskem	142
Lojze Gerzinič: 1551 — Prvi slovenski knjigi	21	P. R.: Ing. Franc Emmer	151
Rozman Br.: Sveti večer	24	J. A.: Slovenski gospodarski položaj	153
V. K.: Ob stoletnici Mohorjeve družbe v Celoveu	27	Andrej: Pot proti domu	159
Kk: Korak naprej	33	Dr. Valentin Inzko: Prelaz Ljubelj — nekdanj in sedaj	163
Stanko Kociper: Jeruzalemski zvonar ...	36	Bine Šulinov: Prvo prepozno srečanje ...	165
"Dali so svoja življenja..." Dr. Miha Krek: Črni spomini	47	K.k.: Msgr. France Gabrovšek — šestdesetletnik	174
Dr. Miha Krek: Aprila in maja 1945 v Rimu	49	Jaka Mlinar: Slovenski emigrantski periodični tisk	176
Dr. Valentin Meršol: Dogodki v Vetrinju pred petimi leti	50	Simon Preprost: Obisk pri Abu-Sabu ...	196
Dr. Gregorij Rožman: Krivda in zaslužnje krvi	57	V. A.: Ančka	207
Dr. Miha Krek: Slov. domobranci so bili goreči borci za zmago zapadnih demokracij	59	Pisateljska družina "France Balantič" ...	211
F. R.: Dobrotnik slovenskih beguncev ...	66	Zamejska potovka	212
Dr. Miha Krek: Dr. Anton Korošec	69	Slovenci v Argentini	231
Lojze Gerzinič: Naša kulturna preteklost v luči obletnic	73	Ivje: Imigracija beguncev v USA	234
Poljanec-sorodnik: Ob stoletnici rojstva dr. Ivana Tavčarja	79	Slovenska Krajina	237
Ob 75-letnici rojstva Silvina Sardenka ...	81	—O —Č: Slovenci v Italiji v letu 1949-1950	238
Mauser Karel: Balada dvajsetega stoletja	82	Ludvik Kavšek: Buhkando trabaho	241
Ing. A. Mozetič: Plinovod "Predsednik Perón"	84	Tine Debeljak: Odkrite stopinje v snegu	249
IVJE: New York — prestolnica sveta ...	86	Dogodki po svetu	255
Janko Mernik: Krvave zarje	90	Rudolf Smersu: Pravice delavcev	264
Janez Martinc: Zgodovinska osnova narodne osvobodilne borbe v Sloveniji ...	95	Kulturno življenje v zamejstvu	272
		T. Debeljak, Leposlovno ustvarjanje ...	272
		M. Marolt, Gledališče	273
		M. Marolt, Likovna umetnost	274
		Z. S., Glasbeni pregled	275
		J. M.: Ob 10-letnici "Svobodne Slovenije"	276
		Popravki	285

KAZALO PESMI

	Str.		
Jeremija Kalin: Izseljenska kolednica za za l. 1951	2	Stanko Janežič: Begunec ob kresu	105
E. G. Martinez: Huesped sin nombre ...	16	Bogdan Budnik: Prebiram strune	119
Črtimir: Božič v Buenos Airesu	25	Bogdan Budnik: Besedi svobode	126
Črtimir: O belem golobu — Čas — Jaz	32	Borut: Klici z gora	128
Stanko Janežič: Mamika	41	Jeremija Kalin: Ena do pet	131
Janko: Tihožitje	43	Pak: Pesmi	136
Jeremija Kalin: Junaška pesem mladev pred budečo se zoro	60	Slavko Srebrnič: Življenje — Senca	141
Stanko Janežič: Tabor	67	Janko: Pesmi	152
Mirko Šušteršič-Valiant: Po tujih obzorjih	71	Janko: Japonski akvarel	155
Igor: Tkalec	75	Janko: Pesmi	158
Josip Murn-Aleksandrov, 50 letnica smrti: Pesem o klasu	80	Igor: Večerne misli	161
Srečko Kosovel, 25 letnica smrti: Starka za vasjo	80	Slavko Srebrnič: Te luči	164
Silvin Sardenko: Gazelici	81	Marjan Jakopič: Jesenska	169
Marjan Jakopič: Preveč je misli, preveč	85	Erik Kovačič: Na valovih oceana	195
Igor: Triglavske skale	88	Ljubo: Ukradena mladost	195
Marjan Jakopič: Razpoloženska	89	Jakopič Marjan: Domače pesmi	206
Črtimir: Iz kampov	94	Janko: Starec s čašo	228
		Jeremija Kalin: Zvon svobode	280

Sliki g. dr. Kreka in škofa dr. Rožmana je po fotografijah napravil slikar Marijan Koritnik. Isti slikar je tudi ilustriral Kociprovo novelo "Jeruzalemski zvonar" z uvodno sliko in klopotcem.

"Obisk pri Abu-Sabu" je ilustriral slikar Hotimir Gorazd, novelico Tine-
ta Debeljaka "Odkrite stopinje v snegu" pa akademska slikarica Bara Remčeva.

Koledar Svobodne Slovenije je dotiskala
tiskarna "Dorrego" dne 15. decembra
Año del Libertador General San Martín
1950. v Buenos Airesu, Argentina.
Almanaque editado por Eslovenia Libre,
terminó de imprimirse el 15 de Diciem-
bre del Año del Libertador General
San Martín 1950.

Hecho el depósito que marca la Ley.

BUENOS AIRES
REPUBLICA ARGENTINA
Imprenta "DORREGO", Dorrego 1102,
Buenos Aires

